

ENTELEKTÜELİN KUTSAL KİTABI

BİYOGRAFİLER

Zihninizi Canlandırın,
EğitiminiziTamamlayın, ve
Dünyanın En Büyük İnsanlarıyla Tanışın

David S. Kidder & Noah D. Oppenheim

Entelektüelin

Kutsal Kitabı

Biyografiler

David S. Kidder

Noah D. Oppenheim

Çevirmen:

Egemen Yılgür

maya
Kitap

Maya Kitap: 60 * Araştırma: 13
1. Baskı, İstanbul Mart 2013
Orijinal Adı: The Intellectual Devotional Biographies

Yayına Hazırlayan: Tahir Malkoç
Editör: Fulya Özkan
Son Okuma: Güneş Öztürk
Mizanpaj: Mehmet Büyükturna
Kapak: Özlem Aslan
Maya Kitap: Merkez Mah. Kocamansur Sok. No: 6/4 34381 Şişli/İstanbul
Tel: 0212 296 97 12 e-mail: info@mayayayinlari.com
www.mayayayinlari.com

Dahiyane katkıları ve bize olan inançları ile bu serinin hazırlanmasını mümkün kılan Leigh Haber ve Joy Tutela'ya

Katkıda Bulunan Editörler:

Alan Wirzbicki

James Downs

Yayıncı notu

İçeriğinden dolayı serinin diğer kitaplarında olduğu gibi, bu kitabın da orijinal baskısında ciddi bir özen gösterildiğinin farkındaydık. Üzerimize aldığımız sorumluluğun bilincinde olarak, eserin Türkçe baskısını emin ellere bırakmak istedik. Bu nedenle kitabı konunun uzmanı akademisyen arkadaşlara teslim ettik. Elinizdeki kitabı, çok uzun ve zahmetli bir hazırlık aşamasından sonra beğeninize sunuyoruz.

Çok önemli bazı şahsiyetlerin *Biyografiler*'in sayfalarında yer almadığını fark edeceksiniz. Bunun nedeni yazarın bu isimlere serinin ilk kitabı olan *Entelektüelin Kutsal Kitabı*'nda yer vermiş olması. Örneğin Mao, Nelson Mandela, Hitler, Martin Luther King ve Dostoyevski gibi kişileri ya içinde yer aldıkları olaylar ya da yaşam hikayeleriyle serinin ilk kitabında bulabilirsiniz.

Hazırlıklarına devam ettiğimiz serinin üçüncü kitabı *Modern Kültür* ile birlikte her üç kitap da umarız amacına ulaşan birer kaynak kitap olur ve kütüphanenizdeki hak ettiği yeri alır.

Giriş

Entelektüelin Kutsal Kitabı serisi ile okuyucularımız için anlaşılır ve eğlenceli bir bilgi kaynağı oluşturmayı amaçladık. Elinizdeki ciltte dünyanın en hayranlık uyandırıcı insanlarına ait kısa biyografiler bir araya getirilmiştir.

Serinin bu bölümünü biyografilere ayırmamızın son derece haklı gerekçeleri var. Tarih boyunca sıradışı kişiler dünyanın gidişatını belirlemiş ve değiştirmiştir. İmparatorlukların yükselişi ve düşüşü, dinlerin doğuşu ve gelişimi, sanatsal dehanın dışavurumu, bilimsel keşifler... Tüm bunları mümkün kılan en önemli unsur istisnai bireylerin katkılarıdır. Peki, bu insanları başkalarından ayıran şey ne? Bu sorunun yanıtını elinizdeki kitapta bulacaksınız. Serimizin bu bölümünde dünyaya damgasını vuran insanların büyüleyici hayat öyküleri yer alıyor.

Kitaptaki 365 biyografi aşağıdaki kategorilere göre sınıflandırıldı:

Liderler

Kitleleri harekete geçiren karizmatik kişiler

Filozoflar

Dünyaya farklı açılardan bakan ve diğer insanların önünde yeni ufuklar açan düşünce adamları

Yenilikçiler

İnsanlık tarihinde yaşanmış en büyük ilerlemelerin arkasındaki beyinler

Savaşçılar ve Zalimler

Çağdaşları veya tarih tarafından mahkum edilen insanlar

Yazarlar ve Sanatçılar

İnsan düşüncesinin sınırlarını yıkan yaratıcı ruhlar

Asiler ve Reformcular

Mevcut düzeni daha iyi veya daha kötü yönde değiştiren putkırıcılar

Din Adamı ve Peygamberler

Yüce güçleri anlamamıza imkan veren ruhani kişilikler

Khufu

Antik Mısır firavunu Khufu (MÖ 2609-2566) mezarının, kendi büyüklüğünü yansıtan devasa bir anıt olmasını istiyordu. Çöldeki büyük piramit sadece ölüm sonrası yolculuğu sırasında ruhunun korunmasını sağlamayacak, aynı zamanda insanlığın yirmi üç yıllık hükümranlığını hiç unutmamasını da mümkün kılacaktı.

Gerçekten de öyle oldu. Khufu'nun ismi daima Giza'nın Büyük Piramit'i ile birlikte anıldı. Piramidin inşası için büyük bir işçi ordusunun neredeyse firavunun ömrü boyunca çalışması gerekmişti. Antik dünyanın yedi harikasından biri olan piramit, inşası bittiği zaman dünyanın insan elinden çıkmış en yüksek yapısıydı –ve sonraki 3000 yıl boyunca da öyle kalacaktı.

Piramitlere olan tutkusu dışında Khufu hakkında pek az şey bilinmektedir. Kral Sinefru'nun oğlu ve Antik Mısır'ın dördüncü hanedanının ikinci üyesiydi. Sinefru'nun ölümünün ardından henüz yirmili yaşlarındayken firavun oldu. Nübya,[1] Güney Mısır ve batıda da Libya'ya olmak üzere çeşitli seferler düzenlediği tahmin edilmektedir.

Antik Mısırlıların ölümden sonraki hayata ilişkin inançlarının piramitlerin inşası üzerinde önemli bir etkisi olduğuna inanılmaktadır. Antik Mısırlılar firavunların yaşayan tanrılar olduğuna inanıyordu. Firavunların öldükten sonra cennete gidebilmesi ise ancak piramitler sayesinde mümkün oluyordu.

Khufu'nun büyük piramidi, Giza'da inşa edilmiş ilk ve en büyük yapıdır. Firavun ayrıca eşleri ve akrabaları için daha küçük başka anıtlar da inşa ettirmişti. Benzer bir şekilde Khufu'nun kendisinden sonra gelen iki halefi de bu bölgede kendi piramitlerini inşa ettirmiştir. Piramitlerin inşasında kullanılan kireç taşlarının önemli bir bölümü çevre bölgelerden çıkarılmış ve Nil Nehri üzerinde sallarla taşınmıştır. Daha sonra üç tonluk bloklar halinde inşaat alanına kadar devasa bir rampanın üzerinde

sürüklenmişlerdir. Piramit yapımında kullanılan diğer malzemeler ise Lübnan gibi uzak bölgelerden getirilmiştir.

Ellili yaşlardaki ölümünün ardından Khufu mumyalandı ve piramidin içindeki derin bir mezara gömüldü. Her ne kadar piramidin taştan olan dış yüzeyi ve dış kısımları bin yıl içerisinde yağmalanmış olsa da, Büyük Piramit firavunun da istediği gibi büyük ölçüde hasar görmeden günümüze kadar ayakta kalabilmiştir.

Ek Bilgiler

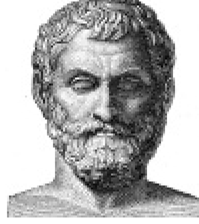
1- Büyük Piramit'in inşasında yaklaşık 2.3 milyon kireçtaşı kullanılmıştır. Bazılarının ağırlığı on beş tona kadar ulaşabilmektedir. Piramidin toplamda 6 milyon ton ağırlığında olduğu tahmin edilmektedir.

2- Khufu'nun tam adı "Khnum, beni koru" anlamına gelen "Khnum-Khufwy"dur. Khnum Antik Mısır'ın Nil tanrısıydı. Nil Nehri, Antik Mısır tarımı ve ticareti için hayati önem taşıyordu.

3- Büyük Sfenks, Büyük Piramit'in yanı başında durmaktadır. Aslan-insan karışımı bir yaratığı temsil eden heykelin, Khufu'nun oğlu olan Firavun Kefren (MÖ 2558-2532) tarafından inşa ettirildiği düşünülmektedir.

Miletli Thales

MÖ 585 yılında Yunan şehri Milet'le (Miletos) yaşayan bir filozof bir iddia ortaya attı. Buna göre o yılın 28 Mayısı'nda tam güneş tutulması yaşanacaktı.

Astronomik gözlemlere dayanılarak yapılan böylesi tahminler antik dünya için duyulmamış bir şeydi. Yunan dünyasındaki pek az insan tutulmalar gibi göksel olayların önceden tahmin edilebileceğine inanıyordu. İnsanların çoğu kendilerini her şeye kadir tanrıların kollarına bırakmıştı. Tüm bunlara rağmen Miletli bilgin Thales (MÖ 620-546) insan bilgisinin doğa olaylarının anlaşılmasını mümkün kılabileceği yönündeki iddiasında ısrarcı oldu.

Tam da Thales'in söylediği tarihte, bugün Türkiye sınırları içerisinde kalan bir bölge karanlığa gömüldü. Tutulma Miletlileri korkutmuş, Thales'i ise haklı çıkarmıştı. Bu olay Batı bilim tarihinin miladı olarak kabul edildi.

Thales'ten önce, pek çok Yunanlı için din ve doğa birbirinden ayrı düşünülemezdi. İnsanlar deprem ve tutulma gibi olayların, kızgın tanrılar insanlığa bir mesaj gönderdiğinde yaşandığına inanıyordu. Yunan mitolojisi doğrudan doğruya doğa olaylarına müdahale eden tanrılarla ilgili hikayelerle doluydu.

Bir tutulma olayını önceden tahmin eden Thales, Yunanlıların doğayı ve dünyayı anlama ve bilgiye değer verme şeklini değiştirmiş oldu. Felsefe kelimesini de bir kavram olarak ilk o kullandı. Yunanca bilgi aşkı anlamına gelen felsefe, Thales'e göre olayların ardındaki nedenleri araştırarak dünyayı anlamaya çalışanlar tarafından yapılan düşünsel eylemdi.

Thales bir tüccar ve zeytinyağı üreticisiydi. Sık sık Yakın Doğu'ya ve Milet'le ticari ilişkileri bulunan Mısır'a gidiyordu. Büyük ihtimalle Babil'e

de gitmiş ve burada tutulmayı önceden tahmin etmesini mümkün kılan Babil Astronomisi'ni öğrenmişti.

Milet'e döndüğü zaman Thales bir felsefe okulu kurdu. Bu okul aralarında Anaximander (MÖ 610-546) ve Anaximenes'in de (MÖ 585-525) bulunduğu pek çok önemli düşünürü yetiştirecekti. Bilimsel ve felsefi çalışmalarına ek olarak Thales krallara askeri danışmanlık da yapmıştır. Komşusu Lidya Persler'e yenildikten sonra Milet'in bağımsızlığını koruyabilmiş olmasında Thales'in önerileri büyük rol oynamıştı.

Hemen hemen 60 yaşlarındayken beklenmedik bir şekilde öldü. Söylendiğine göre bir jimnastik gösterisini izlerken bir anda hayatını kaybetmiştir.

Ek Bilgiler

1- Thales dünyanın sudan yapıldığını ve maddenin tüm biçimlerinin sudan kaynaklandığına inanıyordu.

2- Antik Miletos kazı alanı günümüzde Türkiye sınırları içerisinde yer almakta ve Milet adıyla anılmaktadır.

3- Bir rivayete göre Thales Mısır'a geometri öğrenmek için gider. Gölgelerinin uzunluğundan yola çıkarak piramitlerin yüksekliğini doğru hesaplaması ev sahiplerinin hayranlığını kazanmasını sağlayacaktır.

İmhotep

Pek çok tıp tarihinde Yunanlı doktor Hipokrat (MÖ 460-375) tıbbın babası olarak anılır. Ne var ki onun doğumundan 2000 yıl önce Mısırlı bir mimar ve rahip olan İmhotep, veremden diş ağrısı ve kireçlenmeye kadar pek çok hastalık için tedaviler geliştirmiştir.

Gerçekten de MÖ 2650 yıllarında Mısır'da yaşayan İmhotep tarihin ilk doktoru olarak kabul edilmektedir. Firavun Djoser'in üst düzey bir yetkilisi olan İmhotep yüzlerce hastalığı kayıt altına almıştı. Ölümünden binlerce yıl sonra bile tanrılar kadar saygı gören usta bir şifacıydı.

Aynı zamanda firavunun mimarı olarak ilk Mısır piramidini de o tasarlayıp inşa etmiştir. Yaklaşık 61 metre uzunluğundaki bu basamaklı yapı Djoser'in mezarıydı. O zamana kadar yapılmış en büyük yapılardan biri olan "Basamaklı Piramit" bugün Kahire'nin güneyinde yer almaktadır.

Halktan biri olarak dünyaya gelen İmhotep, Heliopolis'teki tapınakta yüksek rahip oldu. Burası Mısır'ın dini başkenti olarak kabul ediliyordu. İmhotep burada daha sonra firavunun veziri ve en güçlü danışmanı konumuna gelecekti.

İmhotep'in papirüslere yazıldığı düşünülen tıbbi tedavileri, tıbbi şifacılık tekniklerini hurafelerden ayırmaya dönük ilk girişim olarak kabul edilmektedir. Bunlar İmhotep'in ölümünden sonra çoğaltılarak nesilden nesile aktarılmıştır. İmhotep yüzlerce farklı hastalık için tedaviler geliştirmişti. Antik Mısırlılar yaraların balla tedavi edilebileceğine, kerevizin romatizmayı azaltacağına ve sarısabır ağacının cilde iyi geldiğine inanırlardı. İmhotep'in geliştirdiği tedavi yöntemlerinin bazıları modern araştırmacılar tarafından da onaylanmıştır. Akasyanın soğuk algınlığı

belirtilerini azaltması İmhotep'in modern tıp tarafından onaylanan tedavi yöntemlerinden birisidir.

Ölümünden sonraki yüzyıllarda iyileştirici gücü dolayısıyla İmhotep'e tapılmaya başlanmış, MÖ 525 yılında Antik Mısır tapınağında resmen Tanrı kabul edilmiştir.

Ek Bilgiler

1- 1932 yapımı korku filmi The Mummy'e (Mumya) ilham kaynağı olan İmhotep, film sayesinde ününe ün katmıştır. Kaybettiği aşkı için yeniden hayata dönen İm-ho-tep karakterini Boris Karloff'un (1887-1969) canlandırdığı film, 1999 yılında yeniden çevrilmiştir. Filmin yeni versiyonunda İmhotep Arnold Vosloo (1962-) tarafından canlandırılmıştır.

2- İmhotep ismi Antik Mısır dilinde "Barışla Gelen" anlamına gelmektedir.

3- İmhotep'in tasarladığı "Basamaklı Piramit" Giza'daki meşhur Büyük Piramit'e model teşkil etmiştir. Firavun Khufu'nun (MÖ 2609-2556) mezarı olarak yüz yıl sonra inşa edilen Büyük Piramit yaklaşık 4000 yıl boyunca insanlar tarafından inşa edilen en uzun yapı unvanını korumayı başarmıştır. Ancak Orta Çağ'da inşa edilen Avrupa katedralleri Büyük Piramit'i aşmayı başarabilmişlerdir.

Amenpanufer

Cüretkar bir hırsız olan Amenpanufer, MÖ 1111 yılında Mısır firavunlarının mezarlarını yağmalarken suç üstü yakalanmıştı. Mezar soygunculuğu Antik Mısır'da ciddi bir suç olarak kabul ediliyordu. Amenpanufer'in yakalanışı, işkenceyle sorgulanması ve suçunu itiraf etmesi insanlık tarihinin kayıt altına alınan ilk davaları arasında yer almıştır. Yargılama sürecinde yaşananlar tarihçiler tarafından Mısır devletinin zayıflamasının önemli bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Öyle ki bu devlet artık kralların mezarlarını bile koruyamamaktadır.

Mahkeme kayıtlarına göre Amenpanufer Teb yakınlarındaki taş ocaklarında çalışan bir işçiydi. Çetesinde yer alan yedi suç ortağı ile birlikte pek çok Mısır firavununun gömülü olduğu Krallar Vadisi'nde yer alan mezarlara gizlice girmiş ve hanedan üyelerinin mumyalarıyla birlikte gömülmüş olan altın ve mücevherleri çalmışlardı.

Mezarları yağmalamak çok büyük bir suç olsa da, bu suçu işleyenler sadece Amenpanufer ve çetesi değildi. Krallar Vadisi'nde çalışan pek çok sanatçı ve zanaatkar bir şekilde hırsızlığa bulaşmıştı. Özellikle 9. Ramses, çalışanların maaşlarını ödeyemeyince hırsızlık çok büyük bir yaygınlığa ulaşmıştı. Nitekim Amenpanufer mezar soygunculuğunu tutuklanmadan yıllar önce bir "alışkanlık" haline getirdiğini itiraf etmişti.

Anlaşılan dönemin otoritelerinin büyük bölümü meselenin gerçek boyutları ile yüzleşmek istemiyordu. Yargılanması sırasında Amenpanufer daha önce de iş üzerindeyken yakalandığını ama kendisini serbest bırakması için yerel bir memura rüşvet verdiğini itiraf etmişti. Ünlü yağmacının yakalanması ancak mezar soygunculuğunu araştırmak için firavun tarafından bir kraliyet komisyonu kurulduktan sonra mümkün olabilmişti.

Amenpanufer 500 yıl önce hüküm sürmüş olan Kral 2. Sobekemsaf'a ait mezarı yağmaladığını kabul etmişti. İtirafı öncesinde işkence görmüş ve sonrasında suçu nasıl işlediğini bütün ayrıntıları ile anlatmıştı. Papirüslere yazılmış olan yargılama kayıtlarına ancak 19. yy'da ulaşılabildi.

Hikayenin bundan sonrasında Amenpanufer'in başına nelerin geldiği tam olarak bilinmemektedir. Mısırlılılar mezar soygunculuğunu tanrılara karşı işlenen bir suç olarak görüyorlardı. Bu nedenle suçlulara verilen cezalar da

genel olarak son derece ağırdı. Amenpanufer'in başına her ne gelmiş olursa olsun bunun son derece korkunç olduğu konusunda hiçbir şüphe yoktur. Nitekim bu olaydan otuz yıl kadar sonra mezar soygunculuğu ile suçlanan bir adam şöyle demiştir: "Hırsızların başına neler geldiğini ve çektikleri acıları gördüm. Böyle bir şeye tanıklık ettikten sonra benzer bir ölümü nasıl göze alabilirim?"

Ek Bilgiler

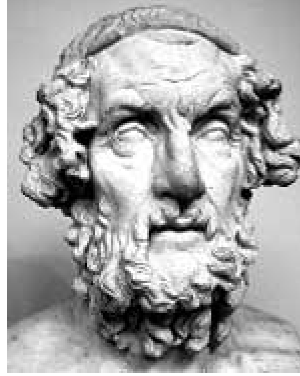
1- Amenpanufer'i cezalandıran firavun 9. Ramses'in mezarı da soyulmuştur. Mumyası ise 1881 yılında dokunulmamış olarak bulunmuştur. Mumya şu anda Kahire Müzesi'nde koruma altında tutulmaktadır.

2- Sonunda mezar soygunculuğu o kadar yaygınlaştı ki Mısırlı yöneticiler Teb'in etrafındaki yüzlerce mezar alanını korumaya çalışmaktan vazgeçtiler. Bunun yerine mumyalar birkaç merkeze taşınıp, bu noktalar koruma altına alındı. Neredeyse tamamen orijinal haliyle korunmuş olan tek mezar Tutankamon'a aittir. Tutankamon'un mezarı 1922 yılında Krallar Vadisi'nde keşfedilmiştir.

3- Mumyalamanın amacı ölümden sonraki hayat için bedeni korumaktı. Antik Mısır'da krallar, önemli rahipler ve hatta kediler bile mumyalanırdı. Bu yöntem MÖ 1000'lerden sonra maliyetli oluşu ve zaman kaybına yol açması nedeniyle bir kenara bırakılmıştır.

Homeros

Antik Yunan tarihçilerine göre Homeros MÖ 800'lerde yaşadı. Batı edebiyatında çok büyük bir etkiye sahip olan iki temel metnin yazarıdır: *İlyada* ve *Odysseia*. Uzun şiirlerden oluşan bu iki yapıtta, Yunan tarihinde bir dönüm noktası olan Truva Savaşı sırasında Sparta ve müttefiklerinin kazandığı zafer konu alınmaktadır.

Pek çok uzman Homeros adında bir şairin gerçekten yaşamış olduğundan şüphe duymaktadır. *İlyada* ve *Odysseia*'nın yüzlerce yıllık bir sözlü geleneğin ürünü olma ihtimali göz önünde tutulmaktadır. Diğer taraftan Homeros'un halk destanlarını derleyip yeniden düzenleyerek onları bugünkü hallerine getirmiş olması da mümkündür. Her halükarda efsanevi kör şairin gerçekten yaşayıp yaşamadığı kesin olarak bilinmemektedir.

Her iki şiirin de sahip olduğu etki ise tartışmasızdır. Batı edebiyatının ilk örnekleri olarak kabul edilen *İlyada* ve *Odysseia* 3 bin yıl boyunca Virgil'den (MÖ 70-19) James Joyce (1882-1941) ve Ralph Ellison'a kadar (1914-1994) yazarlara, şairlere ve sanatçılara ilham kaynağı olmuştur. 2008 yılında bir eleştirmen *Odysseia*'nin Batı yolculuk romanlarının (*road novel*) atası olduğunu bile iddia etmiştir.

Yunan mitolojisine göre, Truva Savaşı Truva Prensi Paris, Sparta Kralı'nın eşi Helen'i kaçırınca başlamıştır. Deliye dönen kral Menelaus, Truva'ya saldırıp karısını geri almak için büyük bir güç toplar. Savaşçı Aşil ve İthaka Kralı Odysseus'un da aralarında bulunduğu Sparta ordusu tam on yıl boyunca Truva'yı kuşatma altında tutmuş ve Menelaus en sonunda şehri ele geçirmiştir.

Uzmanların *Odysseia*'dan önce yazıldığına inandıkları *İlyada* Aşil'in öyküsünü ve büyük kuşatmanın son yılını anlatır. *Odysseia* ise *İlyada*'nın kaldığı yerden devam eder. Odysseus'un İthaka'ya ve sadık karısı Penelope'ye geri dönüşü sırasında karşılaştığı tehlikelerle dolu uzun yolculuğu konu alır.

Bu iki destana ek olarak Homeros'a atfedilen çok sayıda kısa ilahi bulunmaktadır. Tıpkı *Odysseia* ve *İlyada* gibi bu şiirlerin de gerçek yazarının kim olduğu hâlâ kesin olarak bilinmemektedir.

Ek Bilgiler

1- Odysseia'nın hikayesi pek çok kitaba, oyuna ve filme konu olmuştur. James Joyce'un Ulysses'inden (1922) Koen Kardeşler'in O Brother, Where Art Thou'suna (Ah Kardeşim Neredesin?) (2000) kadar sayısız örnek verilebilir. Benzer bir şekilde İlyada da, Shakespeare'in Troilus ve Cressiada'sından (1602) Brad Pitt'in (1963-) Aşil'i canlandırdığı 2004 tarihli Troy (Truva) filmine kadar çok sayıda yapıma ilham kaynağı olmuştur.

2- Odyssey kelimesi genel olarak uzun yolculukları anlatmak için kullanılır. "Homerik" sözcüğü ise kahramanca yapılmış ehemmiyetli işleri betimler.

3- Odysseia ve İlyada'nın ilk İngilizce çevirisi George Chapman (1559-1634) tarafından tamamlanmış ve yüzyıllar boyunca Homeros çevirilerinin en etkileyicisi olarak kabul edilmiştir. Aralarında İngiliz şair Alexander Pope (1688-1744), Amerikalı gazeteci William Culten Bryant (1794-1878) ve Princeton Üniversitesi'nden Profesör Robert Fagles'ın (1933-2008) da bulunduğu pek çok başka önemli isim de destanları İngilizce'ye çevirmiştir.

Hz. Musa

Tevrat'taki en önemli kişiliklerden birisi olan Hz. Musa, İsrailliler'in lideriydi. İncil'e göre halkını Mısır firavununun elinden kurtarmıştı. Daha sonra İbraniler'e On Emir'i getirmiş ve -Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam da dahil olmak üzere- pek çok inanç sistemi tarafından ilk kanun koyucu olarak kabul edilmiştir. Hz. Musa'nın kanunları tüm bu inanç sistemlerinin ahlaki temelini oluşturmaktadır.

Hz. Musa'nın hayatına ilişkin İncil'de yer alan ayrıntıların pek azı tarihsel veriler tarafından doğrulanmaktadır. 120 yıl kadar yaşaması gibi kimi bilgilerin ise gerçek olması mümkün gözükmemektedir. Hz. Musa eğer gerçek bir kişilikse MÖ 1500-1200 yılları arasında bir zaman diliminde Mısır ve Ürdün civarında yaşamış olduğu tahmin edilmektedir. Yaşadığı dönemin, Mısır firavunu 2. Ramses'in (MÖ 1303-1213) hükümranlığına denk düşmesi olasıdır.

Tevrat'ın Yahudilerin Mısır'dan ayrılışını konu alan kısmındaki kimi ayrıntılar Hz. Musa'nın kökenine ilişkin bir fikir vermektedir. Buna göre Hz. Musa'nın doğduğu gün Firavun, yeni doğan tüm Yahudi erkek çocuklarının öldürülmesini emretmiştir. Hz. Musa'nın annesi Yokebed bu emre itaat etmek yerine bebeğini bir salın üzerinde Nil Nehri'ne bırakmıştır. Hz. Musa'yı Firavun'un kızlarından biri bulmuş, sahiplenmiş ve bir Mısırlı olarak yetiştirmiştir. Yıllar sonra Hz. Musa, firavunun kölelere zulmeden bir görevlisini öldürünce Mısır'dan kaçmak zorunda kalmıştır.

Hz. Musa gittiği yerlerde Yahudiler'le kaynaşmış, çok geçmeden Yahudi halkını kurtarması için Tanrı tarafından kendisine emir verilmiştir. "Çıkış Kitabı"na (*Exodus*) göre Hz. Musa, kardeşi Harun'la birlikte Mısır'a dönmüş ve Firavun'dan bir istekte bulunmuştur: "İnsanlarımı özgür bırak."

Firavunun bunu reddetmesi üzerine Mısır'ın başına -çekirge istilası, dolu, ilk doğan erkek çocukların ölümü gibi- on büyük felaket gelmiştir. Tüm bunlardan sonra firavun pes etmiş ve Hz. Musa, ikiye ayrılan Kızıl Deniz'in arasından geçerek Yahudi halkını anavatanlarına geri götürmüştür.

Tanrı yolları üzerinde durakladıkları Horeb Dağı'nda Hz. Musa'ya On Emir'i vahyetmiş, ancak sabırsızlığından ötürü Hz. Musa'ya öfkelenerek Vaat Edilmiş Topraklar'a girişini engellemiş ve onu cezalandırmıştır. Hz. Musa, Yahudiler'in İsrail'e varmalarından hemen önce Ürdün Nehri'nin doğu kıyısında ölmüştür.

Ek Bilgiler

1- Washington'daki ABD Yüksek Mahkeme Binası'nda yer alan ünlü yasa koyucu heykelleri arasında Hz. Musa'nın da heykeli bulunmaktadır. Aynı yerde, aralarında Babil Kralı Hammurabi ve İngiliz hukukçu William Blackstone'un (1723-1780) da bulunduğu pek çok önemli hukuk adamının heykelleri yer almaktadır.

2- Oyuncu Charlton Heston (1923-2008), Cecil DeMille (1881-1959) tarafından yönetilen "On Emir" (The Ten Commandments) filminde (1956) Hz. Musa'yı oynamıştır. Mel Brooks (1926-), Val Kilmer (1959-)

ve Burt Lancaster (1913-1994) gibi daha pek çok başka oyuncu da muhtelif yapımlarda Hz. Musa'yı canlandırmışlardır.

3- Mısır'ın başına gelen on felaket, Yahudiler'in Hamursuz Bayramı (Passover) sırasında anılır. Söylendiğine göre felaketler Yahudiler'i "esgeçerek" sadece onlara eziyet eden Mısırlılar'a zarar vermiş, bu nedenle bu bayrama İngilizce'de esgeçmek anlamına gelen Passover ismi konmuştur.

Akhenaton

Antik dünyanın en tanınmış dini reformcuları arasında yer alan Mısırlı firavun Akhenaton, ülkesinin dini geleneklerini yenilemek için büyük bir çaba harcamıştır. Eski inançların kökünü kazıyarak güneş tanrısı Aton'un etrafında gelişen tek tanrılı bir inanç sistemini yerleştirmeye çalışmıştır.

MÖ 1350 yılında tahta çıkan Akhenaton, yaklaşık 38 yıl boyunca tahtta kalan firavun 3. Amenhotep'in oğluydu. Genç kral ilk önce 4. Amenhotep olarak anılsa da hükümdarlığının dördüncü yılında yeni bir din kurarak eski isminden vazgeçmiştir.

Akhenaton'dan önce Mısırlılar, Bereket tanrısı Osiris ve savaş tanrısı Horus gibi eski tapınak tanrılarına tapıyorlardı. Eski tanrıları reddeden Akhenaton bunlara tapılmasını yasakladı ve pek çok eski tapınağın yıkılmasını emretti.

Akhenaton bu yeni inanca samimiyetle bağlanmıştı. Diğer yandan yeni dinin çok önemli politik sonuçları da oldu. Rahiplerin geleneksel olarak sahip oldukları, tanrılar ve insanlar arasındaki aracılık rolünün ortadan kalkması ve Akhenaton'un sadece kendisinin Aton'la iletişim kurabileceğini iddia etmesi ruhban sınıfının gücünü azalttı. Böylelikle kendi otoritesi de güçlenmiş oldu. Egemenliğini pekiştirmek için çölün ortasında Akhetaten adını verdiği yeni bir şehir inşa ettirdi. Daha sonra Mısır'ın başkentini Teb'den buraya taşıdı.

Ne var ki nüfusun büyük çoğunluğu kralın on yedi yıllık hükümranlığı boyunca yeni dini tam olarak benimsemedi. Firavunun ölümünün ardından çocuk firavun Tutankhaten ruhban sınıfından gelen baskılara boyun eğerek

eski tanrıları diriltti ve Teb'i yeniden başkent yaptı. Birkaç yıl içerisinde Mısırlılar Atenizmi tamamen reddettiler ve putkırıcı firavundan geriye kalan tüm eserleri imha ettiler.

Yine de Akhenaton günümüze kadar bir yenilikçi olarak anılmaya devam etmiştir. Yarattığı din ise pek çokları tarafından tek tanrılı dinlerin atası olarak kabul edilmektedir.

Ek Bilgiler

1- Akhenaton kendi isteği üzerine dönemin sanat eserlerinde kısa gövdeli, uzun kollu, uzun boyunlu ve uzun kafalı olarak resmedilmiştir. Bu ilginç durum, kimi uzmanların Akhenaton'un Marfan sendromu adı verilen bir genetik bozukluktan muzdarip olduğunu iddia etmesine sebep olmuştur.

2- Akhetaten, "Aten'in ufku" anlamına gelmektedir.

3- Atenizmin bırakılmasından sonra çocuk kral Tutankhaten "Aten'in Yaşayan İmajı" anlamına gelen isminden vazgeçti. Daha ziyade sonradan benimsediği "Tuhankhamen" ismi ile tanınmaktadır.

Nebukadnezar

2. Nebukadnezar (MÖ 630-561), İncil'de Kudüs'ü fetheden zalim kral olarak tasvir edilmektedir. İlk Tapınak'ı yıkmış ve Yahudiler'i Babil'e sürmüştür. "Yeremya Kitabı"nda bu dönemde yaşananlar son derece keskin metaforlarla anlatılır: "Babil kralı Nebukadnezar beni mahvetti. Bana eziyet etti. Beni boş bir vazoya döndürdü, bir ejderha gibi yutuverdi beni. Benim etimle karnını doyurdu. Beni sürgüne gönderdi."

Eski Ahit'teki başlıca kötü karakterlerden biri olan Nebukadnezar, MÖ 598'de Yahudi kralı Jehoiakim'i yenilgiye uğrattığı için Yahudilerin nefretini kazanmıştır. Daha sonra Yahudiliği ortadan kaldırmak için binlerce Yahudi'yi esir almış ve onları kendi başkentine sürgüne göndermiştir. Bu döneme dinler tarihinde "Babil Esareti" adı verilmektedir.

Seküler tarihin Nebukadnezar'a ilişkin yazdıklarında ise farklı nüanslara rastlamak mümkündür. Nebukadnezar'ın Mısır'dan günümüz Türkiye'sine uzanan askeri fetihlerinin yanı sıra Babil'in Asma Bahçeleri'ni yaptırdığına inanılmaktadır. Büyük bir mühendislik becerisi ile yapılan bahçeler antik dünyanın yedi harikası arasında yer almaktadır. Çok büyük ihtimalle Nebukadnezar'ın karısı için bir hediye olarak inşa edilmiştir. Yapay bir sulama sistemi ile birbirlerine bağlanmış basamaklı bahçelerden oluşmaktadır. Bahçeler daha sonra bir depremde hasar görmüş ve geriye hiçbir iz kalmamıştır. Babil Bahçeleri'nin bir zamanlar günümüz Bağdat'ının güneyinde yer aldığı düşünülmektedir.

İncil'deki anlatılar Nebukadnezar'ın ömrünün sonuna doğru aklını yitirdiğini ileri sürer: "İnsanlıktan çıkarak, öküzler gibi ot yemeye başlamıştır. Vücudu çiy taneleri ile ıslanmış, saçları kartal tüyüne dönmüştür. Tırnakları kuşların pençeleri gibi olmuştur." MÖ 561'de öldüğü tahmin edilmektedir.

Ek Bilgiler

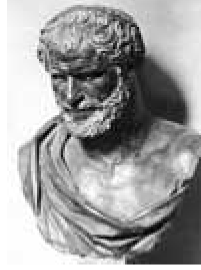
1- Efsaneye göre Nebukadnezar, Babil Bahçeleri'ni bir Med prensesi olan ve memleketindeki bahçe ve ormanların hasretini çeken eşi için inşa ettirmiştir.

2- 1999 yılında gösterime giren Matrix filminde, Morpheus (Laurence Fishburne - 1961) tarafından kullanılan hava taşıtının adı "Nebukadnezar"dır.

3- Nebukadnezar Akadça bir kelime olan Nabu-Kudurri-Usur'dan türemiştir. "Nebo, varislerime göz kulak ol" anlamına gelir. Orta Doğu'da büyük bir yaygınlık kazanmış olmasına rağmen, Akadça MS 1. yy'a gelindiğinde ortadan kalkmıştır.

Heraklit

Antik Yunan filozofları arasındaki en önemli tartışma konularından biri de maddeleri oluşturan asıl elementin ne olduğuydu. Thales (MÖ 620-546) gibi kimi filozoflara göre evrendeki maddelerin temel kaynağı suydu. Anaximenes'in (MÖ 585-528) başını çektiği bazılarına göreyse temel element havaydı.

Efesli zengin bir aristokrat olan Heraklit'e (MÖ 540-480) göreyse temel element ateşti. İronik bir biçimde Heraklit'in yazdıkları yurttaşları tarafından büyük bir düşmanlıkla karşılanmış ve eserleri ateşte yakılmıştır. Heraklit ateşin doğanın temel yapıtaşı olduğuna inanıyordu. Ona göre tüm diğer maddeler ondan türemişti.

Heraklit'in yaşamı hakkında pek az şey biliyoruz. Bugüne kadar gelebilen çalışmalarından diğer Yunanlıları, özellikle de günümüzde Türkiye sınırları içerisinde kalan zengin liman kenti Efes'te yaşayan komşularını küçümsediği anlaşılmaktadır. (Bir yazısında hemşehrilerinden bahsederken "Efes'in yetişkin erkekleri kendilerini asmak için ellerinden ne gelirse yaparlar" demektedir).

Heraklit evrenin oluşumu ile ilgili tartışmaların önemli felsefi sonuçları olduğuna inanmaktadır. Ona göre dünya ateşten yapılmıştır ve bu yüzden de sürekli değişmektedir. Dünyanın sürekli bir akış halinde olduğu düşüncesi, onun felsefesinin en temel noktalarından birisini oluşturmaktadır.

"Dünya" diye yazar "yaşayan bir ateştir." Değişmeyen yegane şeyin değişim olduğunu düşünür. Bu fikir onu diğer Antik Yunan filozofları ile karşı karşıya getirecektir. Zira pek çokları mutlak gerçeğin arayışındadır. Değişimin kaçınılmaz ve sürekli olduğuna inandığı için insanların kendi kendilerini yönetemeyeceğini ve katı kurallarla doğru yöne sevkedilmeleri gerektiğini ileri sürmüştür. "Eşeklerin gözü altında değil samandadır," diye

yazmış ve insanların iyi şeyler yapmaları için sürekli dürtülmeleri gerektiğini ileri sürmüştür.

Hayatının son yıllarını çeşitli şifalı otlar ve çimen yiyerek ve insanlardan kaçarak geçiren Heraklit 60 yaşında ölmüştür. Ne var ki çalışmaları, aralarında Platon'un (MÖ 429-347) da bulunduğu kendinden sonraki filozoflara ölümünden sonra da meydan okumaya devam etmiştir. Nitekim geleceğin filozofları Heraklit'in teorilerinin yanlışlığını ispat etmek için büyük bir çaba harcayacaktır.

Elementler meselesinde ise en sonunda bir uzlaşma sağlanmış ve evrenin dört temel elementten oluştuğu iddia edilmiştir: toprak, su, hava ve ateş. Bu düşünce modern kimyanın ortaya çıktığı zamana kadar yüzyıllar boyunca hakimiyetini korumuştur.

Ek Bilgiler

1- Artemis Tapınağı Efes'te bulunmaktaydı. Yaklaşık olarak MÖ 550 yılında tamamlanan tapınak antik dünyanın yedi harikası arasında yer almaktadır.

2- Heraklit zaman zaman "Anlaşılmaz" lakabıyla anılmaktadır. Bunun nedeni yazım tarzının fazla karmaşık olmasıdır.

3- Heraklit Antik Yunan şairi Homeros'u çok sert eleştirmiştir. Öyle ki "Odysseia ve İlyada'yı yazdığı için dayağı hak etmiştir," diye yazar.

Pisagor

Her şey sayılardan oluşur.

— Pisagor

Pisagor (MÖ 580-500), mensuplarının matematik ve bilimle uğraşarak Tanrı'ya yaklaşabileceklerine inandıkları eski bir Yunan tarikatının kurucusudur. Bu disiplinli topluluğun üyeleri, aralarında ünlü Pisagor teoriminin de bulunduğu, matematik ve geometrinin temel ilkelerini geliştirmişlerdir. Onların çalışmaları sayesinde önderleri Pisagor, matematiğin babaları arasında sayılmaktadır.

Türkiye sahiline yakın Samos Adası'nda doğan Pisagor kırklı yaşlarında Güney İtalya'daki Croton'a gitmiştir. Pisagorcular grubunun kuruluşundan sonra taraftarları ile birlikte Yunanca konuşulan Güney İtalya'daki bir başka şehir olan Metapontum'a gider. Doksan yaşındayken burada hayata gözlerini yumacaktır.

Reenkarnasyona olan inanç, Pisagor dininin temel prensipleri arasında yer almaktadır. Pisagorcular ruhun yok edilemez olduğu fikrini savunmaktadırlar. Ne var ki insanların daha iyi bir reenkarnasyonla yeniden dünyaya gelebilmeleri için bazı sıkı kurallara uyarak yaşamaları gerekmektedir. Tapınakta ayakkabı giymemek, beyaz horozlara dokunmamak, önce sağ ayakla adım atmak ve fasulye yemekten kaçınmak bu sıkı kurallardan sadece birkaçıdır.

Pisagor matematikle ilgilenmenin, Tanrı'nın aklını anlamaya yardımcı olacak kutsal bir görev olduğuna inanıyordu. Zira onun düşüncesine göre doğanın tamamı sayılarla anlatılabilirdi. Pisagorcu matematikçiler ünlü

a2+b2=c2 teoremini kanıtlamayı başardılar: Yani dik üçgende hipotenüsün karesi her zaman diğer iki kenarın karelerinin toplamına eşittir. Pisagorcular aynı zamanda irrasyonel sayılar konseptini (kesirler olarak ifade edilemeyen sayılar) ve karekök nosyonunu da geliştirmişlerdir.

Pisagor'un yaşamı hakkında pek az şey bilinmektedir. Bununla birlikte onun hakkında ayın üzerine yazı yazabilmesi ya da zamanda yolculuk yapması gibi gerçek olması mümkün gözükmeyen çok sayıda mit bulunmaktadır. Bu mitler filozof-matematikçinin ölümünden sonra ortaya atılmıştır. Taraftarları her ne kadar ölümünden yüzyıllar sonra da artmaya devam etmişse de Pisagor tarikatı zamanla ortadan kalkmıştır.

Ek Bilgiler

1- Pisagorcu olmak isteyenlerin beş yıl boyunca sessiz kalarak iradelerini kanıtlamaları gerekiyordu.

2- Pisagorla ilgili bir mite göre oyluk kemiği altındandı. Onun aynı anda iki yerde birden bulunabildiği de söylenmektedir.

3- Fasulye yasağının yanı sıra, Pisagor, taraftarlarına anemon, tarla öküzü ve hayvan kalplerini de yememelerini öğütlemiştir.

Jezebel

Eski Ahit’te yer alan kötü karakterlerden biri olan Jezebel bir Fenike kraliçesidir. Adı günahkar kadınlarla özdeşleşmiştir. Kutsal kitapta İsrailliler’e kendi tanrısı olan Baal’e tapmaları için baskı yaptığı ifade edilmektedir. Buna karşılık İsrail’in peygamberleri bu teklifi reddettiklerinde onları öldürmüştür.

Jezebel’in hikayesi Eski Ahit’in iki kitabında işlenir: “Krallar 1” ve “Krallar 2.” Hem gerçekten yaşayıp yaşamadığı hem de sahip olduğu kötü şöhreti hakedip etmediği uzmanlar arasında tartışma konusu olmuştur. Eğer Jezebel gerçek bir tarihi karakterse MÖ 9. yy’da yaşamış olduğu tahmin edilmektedir.

Bir kralın kızı olduğu iddia edilen Jezebel yine bir kralla, Kuzey İsrail’in hakimi olan Kral Ahab’la evlenecektir. Eski Ahit’teki sevilmeyen karakterlerden biri olan Ahab, işlediği günahlarla tanrının gazabını üzerine çeken bir dizi iktidar sahibinin arasında yer almaktadır. Gerçekten de Kral James Bible onun için “Ahab, Tanrı’nın öfkesini kendisinden önce hiçbir İsrail kralının yapamadığı kadar üzerine çekmeyi başardı,” demektedir.

Ahab Jezebel’in teşvikiyle Fenike tanrısı Baal’a tapılmasına izin vermiştir. Jezebel Ahab’ı Baal tapınaklarına maddi destek sağlaması için yönlendirmiş, Baal dinine yeni inananlar kazanmak için kaynaklarda ne olduğu açıkça ifade edilmeyen bazı cinsel uyarıcı yöntemler dahi kullanmıştır. Ahab’ın ölümünden sonra oğulları Ahaziah ve Jehoram yönetimi devralmıştır. Anneleri ise onların döneminde de Baal inancını desteklemeyi sürdürmüştür.

Baal’a tapmak Akdeniz’de son derece yaygın olan bir inançtı. İncil’de anlatılan öykünün Orta Doğu’da yaşanmış olan eski bir dini sürtüşmeye

işaret ediyor olması mümkündür. 1960'ların başında Jezebel'e ait olabileceğine inanılan bir mühür bulundu. Buna karşılık pek çok uzman bulunan mührün kutsal metinlerde anlatılan karakterle bir bağlantısı olabileceği iddiasına karşı çıkmıştır.

İncil'e göre Jezebel'in ölümü Jehu'nun Tanrı tarafından Ahab'ın evini yerle bir etmekle görevlendirilmesinin ardından geldi. Tanrı Jehu'dan Jezebel'in ahlaksızlıklarına bir son vermesini istemişti. Jehoram'ı öldüren Jehu, Jezebel'i sarayında kıstırdı. Öldürüleceğini bilen Jezebel makyaj yapıp (metinlerde "Jezebel boyandı" ifadesi kullanılmaktadır) Jehu'yla yüzleşti. Jehu onu açık bir pencereden atlamaya zorladı. Jezebel'in düştüğü yerde bedenini köpekler parçaladı. Eski Ahit'te Jezebel'in sonu şöyle anlatılıyor: "Jezebel'den geriye kalanlar toprağa gübre oldu."

Ek Bilgiler

1- Jezebel Asya'da bir kelebek türünün adıdır. Bu türün erkekleri soluk, dişileri ise çok canlı renklere sahiptir.

2- Jezebel Fenike dilinde "Ekselansları nerede?"anlamına gelmektedir.

3- Uzun bir süre aşağılayıcı bir sözcük olarak kullanılan "Jezebel" kelimesi daha sonra feminist gruplar ve kadın dergileri tarafından sahiplenilmiş ve hatta bir iç çamaşırı markasına isim vermiştir.

Midillili Sappho

Lezbiyen kelimesinin isim annesi olan Midillili Sappho[2] (MÖ 630-570) bir Antik Yunan şairi ve öğretmendir. Kaleme aldığı aşk şiirlerinin pek azı günümüze gelmeyi başarmış olsa da, eski dünyada büyük bir popülerliği vardı. Kendinden sonraki Yunan ve Roma şiiri üzerinde büyük bir etkisi olmuştur.

Ünü ölümünden yüzyıllar sonra bile ayakta kalmayı başarmıştır. Öyle ki Platon (MÖ 429-347) onu Yunan mitolojisinin dokuz sanat ve edebiyat tanrıçası ile karşılaştırarak, Sappho'ya "onuncu esin perisi" lakabını takmıştır. Bir başka hayranının belirttiğine göre "eflatun saçlıdır, gülüşü saf ve tatlıdır."

Yakın zamanlarda lirik şiirlerinden bazı yeni parçalar keşfedilmiştir. Böylece Sappho'nun Batı tarihinde homoseksüellik üzerine yazan ilk yazarlardan biri olduğu anlaşılmıştır. Çalışmaları yakın zamanlarda farklı dillere çevrilmiş, hakkında çeşitli romanlar yazılmış, doğum yeri olan Midilli Adası kısa zamanda lezbiyen turistler için bir çekim merkezi haline gelmiştir.

Sappho ömrünün büyük bölümünü Ege Denizi'nde bir ada olan Midilli'de geçirmiştir. Diğer taraftan bazı tarihi kanıtlara göre kısa bir süreliğine de olsa Sicilya'ya sürgüne gönderilmiştir. Muhtemelen Midilli Adası'nın önde gelenleri arasında yer alıyordu. En azından iki erkek kardeşi vardı. Cleis adında bir kız çocuk dünyaya getirdiğini söyleyenler de vardır.

Aşk, erotizm, kıskançlık ve hasretle dolu olan Sappho'nun şiirleri genellikle kadınlara hitaben yazılmıştır. Pek azında erkeklere seslenilmektedir. Şiirlerinden birinde arzuladığı bir kadını bir erkeğin

yanında gördüğünde nasıl kıskandığını anlatmaktadır: “...soğuk terler döktüm, bir titreme aldı beni, rengim çimlerden bile daha yeşildi...”

Ölümünden sonra Sappho’nun şiirleri dokuz kitap halinde toplandı. Ovid (MÖ 43- MS 17), Catullus (MÖ 84-54) ve diğer klasik ozanlar tarafından dillendirilen şiirlerinin büyük bölümü Orta Çağ’da yok edilerek diğer pek çok Antik Yunan klasiğiyle aynı kaderi paylaştı. Sadece “Afrodit İlahisi” isimli şiiri eksiksiz bir biçimde günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Ek Bilgiler

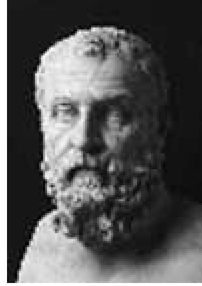
1- Oxford İngilizce Sözlüğü’ne göre lezbiyen kelimesi 19. yy’dan itibaren homoseksüel kadınlar için kullanılmaya başlanmıştır. Gay kelimesinin homoseksüel erkekler için kullanılmasının da benzer bir biçimde 19. yy’da gerçekleştiği düşünülmektedir.

2- Sappho’nun şiirlerinden geriye ince papirüs parçalarına yazılmış toplam bin satır kalmıştır.

3- 2008 yılında üç Midilli sakini bir Yunan mahkemesinde dava açtı. Talepleri gay ve lezbiyenlerin, lezbiyen kelimesini kullanmalarının engellenmesiydi. Söylediklerine göre bu kullanım haksız bir şekilde adada yaşayanların adını kötüye çıkarıyordu. Dava reddedildi.

Solon

Antik Yunan'ın efsanevi yedi bilgesinden biri olan Solon (MÖ 658-558) bir devlet adamı ve komutandır. Atina devlet sisteminde yaptığı reformlar dünyanın ilk demokrasisinin ortaya çıkmasını mümkün kılmıştır.

Aristokrat bir ailede doğdu. İlk olarak rakip şehir devleti Megara'ya karşı Salamis Adası'nın kontrolü için yürüttüğü başarılı mücadelenin sonucunda bir komutan olarak ünlendi. Solon daha sonra Antik tarihçi Plutarch'ın (46-120) verdiği bilgiye göre MÖ 594 tarihinde "kanun yapıcı" seçildi.

Solon göreve geldiğinde, şehrin adalet sistemi büyük ölçüde bir önceki kanun yapıcı olan Draco'nun etkisindeydi. Draco'nun kanunları katılıkları ile tanınıyordu. Öyle ki bu yasalarda aylaklık ya da bahçeden meyve çalmak gibi küçük suçlar için bile idam cezası öngörülüyordu.

Solon yasaları gözden geçirip cezaları daha az haşin hale getirdi. Ayrıca şehrin yönetim sisteminde bir reform gerçekleştirdi. Onun çabaları sayesinde iktidar, asillerden halka doğru kaymaya başladı. "Eunomia"yı, yani iyi düzeni yeniden inşa etmek istiyordu. Böylece tüm Atinalılar yönetim sisteminde kendilerinin de bir rol sahibi olduğunu düşünecekti. Tüm vatandaşların dava açabilmelerini yasallaştırdı. Jürileri halka açık hale getirdi. Demokratik meclislerin atası olan "Dört Yüzler Konseyi" adında bir temsil organı oluşturdu.

İki yıllık görevinin ardından Atina'dan ayrıldı ve Akdeniz'de dolaşmaya başladı. (Böylece Atinalıların kanunlarını ilga etmesi için kendisine yaptığı baskıdan kurtulmuş olacaktı.) Aradan on yıl geçtikten sonra ömrünün son yıllarında Atina'ya döndüğünde yaptığı refomların önemli bir bölümünden vazgeçildiğini gördü ve hayal kırıklığına uğradı.

Solon'un reformları sadece birkaç yıl yürürlükte kalmış olsa da Yunan anayasal sisteminin oluşmasında ilk adımı teşkil etmiştir. Solon'un ölümünden yıllar sonra MÖ 507'de bir asilzade olan Cleisthenes Atina'da iktidarı ele geçirdiğinde Solon kanunlarına dayanan demokratik bir yapı oluşturdu. Bu dönemde şehrin kültürel, felsefi ve askeri yapısında daha önce görülmemiş bir gelişme yaşandı.

Ek Bilgiler

1- Antik tarihçi Diogen Laertius'a göre Solon kendisinden iki yüzyıl sonra yaşayacak olan Yunan filozofu Platon'un (MÖ 429-347) uzak bir akrabasıydı.

2- Solon aynı zamanda şairdi. Yasal reformlarını destekleyen şiirler yayınlamıştı. Bunlar Yunan edebiyatının en eski şiir örnekleri arasında yer almaktadır.

3- Hem Solon hem de selefi Draco İngilizce'ye çok sayıda kelime kazandırmışlardır. "Solon" bilge bir kanun yapıcı anlamına gelirken "draconian" sözcüğü ise sert cezaları betimlemek için kullanılmaktadır.

Yeremya

Eski Ahit'teki büyük peygamberler arasında yer alan Yeremya (MÖ 627-586), "Yahudi İncili"nde adı geçen ve gerçek tarihi olaylarla bağlantılandırılabilecek birkaç kişiden biridir. Yeremya, Hilkiya adındaki bir Yahudi rahibin oğluydu. MÖ 627 yılında Kudüs yakınlarındaki bir köyde dünyaya geldi. Kuzey İsrail'de yaşadı ve büyük ihtimalle MÖ 586'da Mısır'da öldü.

Yeremya'nın yaşadığı dönemde antik Yahudi tarihinin en büyük felaketlerinden biri gerçekleşmişti. MÖ 587'de Kudüs yok edilmiş ve İsraillilerin Babil'e sürgün edilmeleriyle "Babil Esareti" olarak adlandırılan dönem başlamıştı. Yahudilerin anavatanlarından günümüz Irak'ına sürgünü elli yıl kadar sürmüştü. Bu dönemin Yahudi tarihinde çok önemli bir yeri bulunmaktadır.

Yeremya'ya göre yurtlarının işgali Yahudi toplumunun günahlarına karşı Tanrı tarafından verilen bir cezaydı. Çok daha önceleri Yeremya, halkını sebep oldukları sosyal adaletsizlikler ve din kurallarına gereğince riayet etmemeleri nedeniyle Tanrı'nın gazabını üzerlerine çekecekleri konusunda uyarmıştı. Buna rağmen Yahudilerin büyük bölümü Baal ve İştar gibi diğer tanrılara tapınmaya devam ettiler. Böylece atalarının tek tanrıcı geleneklerine karşı gelmiş oluyorlardı.

Yeremya'nın halkını uyardığı ateşli vaazı, "Eski Ahit"in "Yeremya Kitabı"nda yer almaktadır. Yahudiler eğer doğru yola gelmezlerse Tanrı onlardan intikamını alacaktı: "Kudüs'ün sokaklarından neşeli sesleri, mutluluğu, gelinlerin ve damatların coşkusunu söküp alacağım. Bu topraklar ıssızlaşacak."

Yeremya'nın yaptığı sürekli uyarılar onu insanları arasında pek de sevilmeyen bir kişi haline getirmişti. Babil istilası sırasında asker kaçağı olduğu iddiasıyla bir zindana hapsedildi. İronik bir biçimde onu kurtaran Babilliler olmuştur. İşgalcilar ona saygı göstermiş ve onu diğer Yahudilerle birlikte sürgüne göndermek yerine Kudüs'te kalmasına izin vermişlerdir.

İstiladan sonra da Yeremya vaazına devam etmiştir. Eğer Yahudiler yeniden dinlerine bağlılık gösterirlerse Tanrı'nın onları affedeceğini

söylemiştir. Bir yoruma göre, söylevlerinden yorulan İsrailliler tarafından taşlanarak öldürülmüştür.

Ek Bilgiler

1- "Yeremya" sözcüğü günümüzde, yaptıklarının sonuçları hakkında dinleyenleri uyarmak için verilen söylev anlamına gelmektedir.

2-Yeremya, rock grubu Three Dog Night'ın popüler şarkısında iddia edildiği gibi bir boğa kurbağası değildir. Ama İncil'e göre kaliteli, güzel şarapları vardır. Bir pasajda (Jeremiah 35:1–18), Tanrı Yeremya'ya Rechabitlere şarap getirmesini emreder. Oysa onların geleneğinde alkolden uzak durmak vardır. Yeremya şarap içmeleri için onları ikna etmeye çalışır. Rechabitler ise kendi yasalarına uyarlar ve şarap içmeyi reddederler. Tanrı bu örnekten yola çıkarak Yahudilerin de kendi yasalarına uymaları gerektiğini göstermek istemiştir.

3- "Yeremya Kitabı"nın yanı sıra, "Krallar 1", "Krallar 2" ve "Feryatlar"ı da yazanın o olduğunu iddia edenler vardır.

Büyük Keyhüsrev

Büyük Keyhüsrev (MÖ 600-529) günümüz Türkiye'sinin, İran ve Irak'ın büyük bir bölümünü fethetmiş, antik dünyanın en büyük güçlerinden biri olan Pers İmparatorluğu'nu kurmuştur. İncil'de ondan Yahudileri Babil Esareti'nden kurtaran ve Kudüs'e dönmelerine izin veren kral olarak bahsedilir. Bu olayın MÖ 539'da gerçekleştiğine inanılmaktadır.

Babasının MÖ 552'de ölümünden sonra Keyhüsrev, Küçük Persis Krallığı'nın hükümdarı oldu. Hemen ardından fetih hareketlerine girişti. Med İmparatorluğu ve Lidya İmparatorluğu'nun da içlerinde bulunduğu komşu devletleri fethetti. Zengin Lidya Kralı Croesus'u (MÖ 595-547) esir aldı. Kralı canlı canlı yakacakken kulağına gelen bir kehanet onu bağışlamasına neden oldu.

İncil'de Keyhüsrev'den MÖ 539 yılında Babil'e saldırdığı için bahsedilir. Babil'in kontrolünü ele geçirir geçirmez Yahudiler'e elli yıl önce ayrılmak zorunda bırakıldıkları anavatanlarına dönmeleri için izin vermiştir.

Babil'in fethi Keyhüsrev'in son büyük toprak kazanımı oldu. Yirmi yıldan kısa bir süre içerisinde batıda İstanbul Boğazı'ndan doğuda Himalayalar'a kadar uzanan bir imparatorluk kurmuştur. Keyhüsrev aynı zamanda egemenliği altındaki halklara karşı gösterdiği dini hoşgörüyle de büyük bir üne kavuşmuştu.

Keyhüsrev MÖ 530'da öldü. Pers İmparatorluğu'nun o zamanki başkenti Pasargad'a gömüldü. Bu şehir günümüzde İran sınırları içinde yer almaktadır. Kurduğu hanedanlık, ölümünün ardından Büyük İskender (MÖ 356-323) tarafından fethedilene kadar (MÖ 330) Yunan şehir devletleri ile sayısız savaş yapmıştır.

Ek Bilgiler

1- Ölümünden yüzyıllar sonra Keyhüsrev'in hayatını anlatan tarihi bir kitap yazıldı: Cyropaedia. Bu kitap ABD'nin üçüncü başkanı Thomas Jefferson'ın (1743-1826) en sevdiği kitaplardan biridir.

2- Keyhüsrev'in adı "Eski Ahit"in üç kitabında anılmaktadır: "Ezra", "Isaiah" ve "Daniel". Söylendiğine göre Keyhüsrev'in Yahudileri kurtarışı Daniel peygamber tarafından önceden haber verilmiştir.

3- Davidian Tarikatı'nın lideri David Koresh (1959-1993) kendisinin Keyhüsrev'in reenkarnasyonu olduğuna inanıyordu. Kendisine verdiği isim Yahudi literatüründe Keyhüsrev'e verilen isimden geliyordu: "Koresh". Koresh ve takipçileri 1993 yılında ABD hükümetinin yaşadıkları yere düzenlediği bir baskın sırasında öldürüldüler.

Elealı Zeno

Bir tavuk neden karşıdan karşıya geçmez? Çünkü antik çağ filozof ve mantıkçılarından Zeno'ya (MÖ 495-430) göre, tavuk yolun diğer tarafına geçebileceğinin mümkün olduğuna inanmamaktadır.

İşte nedeni: Tavuğun yolun diğer tarafına geçebilmesi için öncelikle yolu yarılaması gerekmektedir. İlk bakışta bu kolay gözükür. Ne var ki mesele bununla bitmez. Daha sonra yolun üçüncü çeyreğine ulaşabilmesi için, önce aradaki mesafenin yarısını gitmelidir. Onun yarısına ulaşabilmesi içinse yeniden kalan yolu yarılamalıdır. Gittiği yolun uzunluğundan bağımsız olarak her seferinde kalan yolun yarısını daha küçük dilimler halinde kat etmek zorunda olduğuna ve bu bölümlenme sonsuza kadar devam edeceğine göre tavuğun karşıdan karşıya geçmesi imkansızdır. Bu nedenle Zeno gerçekte hiçbir şeyin hareket etmediği sonucuna varmıştır.

Bu senaryo en tanınmış Zeno paradoksudur. 2000 yıl boyunca filozofların aklını karıştırıp öfkelenmelerine neden olmuştur. Güney İtalya'da ünlü bir felsefe okulu bulunan Yunan mantıkçının bize bıraktığı mirasın en önemli unsurlarından biri, bu ve benzeri paradokslardır.

Bölünme paradoksu gibi diğer Zeno paradoksları da hareketin mümkün olmadığını iddia ederler. Aşil ve kaplumbağanın hikayesinde, hızlı koşan birisinin yarışa önde başlayan kaplumbağaya yetişip yetişemeyeceği tartışılır. Koşucu öncelikle kaplumbağanın yarışa başladığı noktaya ulaşmalıdır. Kaplumbağa o sırada bir başka noktaya ulaştığından koşucunun bu ikinci noktaya da ulaşmak için koşmaya devam etmesi gerekmektedir. Zaman içinde koşucu kaplumbağanın ulaştığı ikinci noktayı da geçer. Aynı şekilde kaplumbağa da yer değiştirmiştir. Bu hep böyle devam edeceğinden hızı ne olursa olsun koşucunun kaplumbağaya yetişmesi mümkün değildir.

Zeno'nun da çok iyi bildiği gibi hızlı koşanlar daha yavaş olanlara yetişip onları geçebilirler. Ve bazı durumlarda tavuklar gerçekten de karşıdan karşıya geçebilir. Zeno'nun paradoksunun sorduğu asıl kışkırtıcı soru bunun nasıl mümkün olduğudur.

Zeno'nun hayatı hakkında pek az şey bilinmektedir. Buna karşılık döneminin düşünce hayatı üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Aristoteles onun diyalektik yöntemin mucidi olduğunu öne sürmüştür. Bu yöntemde

karşıt argümanlar kullanılarak rasyonel bir sonuca varılmaya çalışılır. Zeno, öğrencilerini hareketin yapısı hakkında düşünmeye kışkırtarak matematik ve fizik alanında büyük buluşlara imza atan düşünürlere ilham vermiştir.

Zeno yerel bir tiranın öldürülmesi olayına adı karışınca vahşi bir şekilde katledilir. İşkence altında bile işbirliği yaptığı kişilerin adını söylemez. İdamından hemen önce işkencecisinin kulağını ısırır. Peki bu nasıl mümkün olmuştur? Önce ilk yarısını, sonra diğer yarısını ısırarak...

Ek Bilgiler

1- Zeno Güney İtalya'da bir kasaba olan Elea'da dünyaya geldi. Bu kasabanın günümüzdeki adı Velia'dır. Zeno'nun doğduğu dönemde bölge İyonyalı Yunanlılar tarafından kontrol edilmekteydi.

2- Zeno'nun bir başka bilmecesi ok paradoksudur. Bir ok gerçekten hareket edebilir mi? Hareketsiz her nesne boşlukta bir yer kaplamaktadır. Hareketli oldukları düşünülen nesnelerin de her an için boşlukta kapladıkları sabit bir yer vardır. Tam o anda onu sabit bir oktan ayırt etmek mümkün olmadığına göre nasıl olur da okun hareket halinde olduğunu söyleyebiliriz?

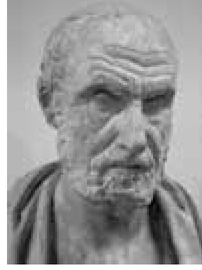
3- Zeno'nun ölümünden sonra Yunan dünyasında geliştirilen bazı hesaplama ilkeleri kimi paradokslarının çözülmesini sağlamıştır. Diğerleri ise filozofların kimi temel varsayımlarının reddiyle "çözülmüşlerdir". Örneğin ok paradoksu, okun verili bir anda hareketsiz durduğunu varsayar. Dünyanın sürekli hareket halinde olduğu anlaşıldığından beri durumun gerçekte böyle olmadığı anlaşılmıştır.

Hipokrat

Can yakma!

— Hipokrat

Tıbbın babası ve ilk hekim sayılan Hipokrat (MÖ 460-375) insan bedeni ile ilgili bilimsel çalışmalarda bir çığır açmış ve pek çok hastalığı tespit etmiştir. Günümüzde bir çok kişi onu Hipokrat yemini ile hatırlamaktadır. Göreve yeni başlayan doktorlar tarafından edilen bu yemin doktorluk mesleğinin ahlaki temellerine işaret eder.

Hipokrat Türkiye sahiline çok yakın bir Yunan adası olan Kos’ta doğmuştur. Babası ve dedesi de doktordur. Sağlık eğitimini *adadaki asklepieion* denen sağlık tapınağında almıştır.

Antik Yunan’da hastalıklar insanlara verilen ilahi cezalar olarak yorumlanırdı. İzlenen tedavi ise genellikle dualar ve tanrılara adanan kurbanlardan ibaretti. Hipokrat hastalıkların doğal nedenlerden kaynaklandığına, dolayısıyla ilaçlarla ve beslenme şeklinin değiştirilmesiyle tedavi edilebileceğine inandı.

Kos’ta bir tıp okulu kurduktan sonra Yunan adalarını dolaşmaya başladı. Kısa zamanda şifacı olarak tanındı. Çeşitli tedavi yötemlerinin listelendiği ve Hipokrat yeminini içeren *Corpus Hippocraticum*’u onun yazdığına inanılmaktadır.

Hipokrat yemini doktorlara hastaların mahremiyetine saygı göstermelerini öğütler. Uygun ilaçlar vermeli, hastalarla cinsel temastan kaçınmalıdırlar. Öğrendiklerini diğer doktorlarla paylaşmaktan çekinmemelidirler. Hipokrat yemini ve mesleğin kurumsallaşması, Antik Yunan doktorlarından geriye kalan belki de en önemli mirastır.

Pek çok antik düşünür gibi Hipokrat'ın biyografisi de ölümünden çok sonraları yazılmıştır. Hayatı hakkında kesin olarak bilinen pek az şey bulunmaktadır. Kimi kaynaklara göre yüz yıla yakın bir süre yaşamış ve bir Yunan şehri olan Larissa'da ölmüştür.

Ek Bilgiler

1- Kimi hastalık ve bozukluklar Hipokrat adıyla bilinmektedir. Örneğin "Hipokrat Yüzü" suratın son derece süzgün gözüktüğü bir durumu betimleyen ve genellikle ölmek üzere olan hastalar için kullanılan tıbbi bir terimdir.

2- Günümüz doktorları Hipokrat yemininin modifiye edilmiş bir biçimini kullanırlar. Orijinal yeminde bulunan kimi unsurlar günümüzdeki metinden çıkarılmıştır. Örnek vermek gerekirse yeminin orijinal versiyonunda bıçak kullanılarak cerrahlık yapılmasına getirilen yasak güncel metinde yer almamaktadır.

3- Bugün Hipokrat yemini farklı versiyonlarıyla da olsa yaşamaktayken, Yunan doktorun çoğu tıp teorisi bilimsel tıp tarafından reddedilmiştir. Hipokrat insan bedeninin dört unsur tarafından yönetildiğini düşünüyordu: kan, siyah safra, sarı safra ve sümük. Bu ve benzeri düşünceler modern tıp tarafından kabul edilmemektedir.

Coriolanus

Gaius Martius Coriolanus, Volscianlar[3] karşısında büyük bir zafer kazanmış olan Romalı komutandır. Daha sonra, Romalılar tarafından takdir edilmemesine öfkelenerek Roma şehrinin baş düşmanlarından biri haline gelmiştir. İhaneti, William Shakespeare'in (1564-1616) ünlü *Coriolanus* trajedisine konu olmuştur.

Her ne kadar Roma tarihçileri Plutarch (46-120) ve Livy (MÖ 59-MS 17) ondan bahsediyor olsalar da gerçek bir tarihi karakter olup olmadığı kesin değildir. Oyununu Plutarch'ın aktarımına dayandıran Shakespeare'in tarihi bilgilere çok da sadık kalmadığı bilinmektedir.

Plutarch'ın söylediğine göre Coriolanus, Roma'da aristokrat bir ailenin çocuğuydu. Babası gençken ölmüştü. Coriolanus Shakespeare'in Volumnia karakterine ilham kaynağı olan annesi tarafından yetiştirildi. Orduya katıldı ve şehrin sürgün edilmiş Tarquin krallarına karşı verdiği savaşlarda çarpıştı.

Volscianlar Roma şehrinin güneybatısında yaşayan bir kabileydi. Romalılarla pek çok savaş yapmışlardı. Coriolanus'un ismi, MÖ 493 yılındaki Corioli kuşatması sırasında gösterdiği cesaretten gelmektedir. Corioli, Volscian şehirleri arasında en önemlisiydi.

Coriolanus savaştan sonra Roma'ya döndü. Roma siyasetinde yaşanan tartışmalarda bir Pleb (halk sınıfı) düşmanı ve sıkı bir demokrasi karşıtı olarak ün kazandı. Coriolanus askeri başarısından dolayı saygıyı hak ettiğine inanıyordu. Saygı görmek bir yana hasımları tarafından şehirden sürgün edilince düşmanları olan Volscianlara katıldı ve Volscian başkenti Antium'a taşındı. Ancak Volscianlar Roma'ya saldırmayı reddedince onu öldürdüler.

Roma tarihindeki yeri basit bir dipnottan ibaret olsa da Shakespeare'in oyunu ona Batı kültürü içerisinde önemli bir yer kazandırdı. *Kiss me, Kate* (Öp Beni, Kate / 1948) isimli müzikalde bile adı geçmektedir. Öyküsü, toplum tarafından önemsenmemiş ve yaptığı savaşlardan sonra unutulmuş bir komutanın acıklı hikayesi olarak anılır.

Ek Bilgiler

1- Laurance Olivier (1907-1989), Richard Burton (1925-1984) ve Morgan Freeman (1937-) gibi oyuncular çeşitli yapımlarda Coriolanus'u canlandırmışlardır. Ralph Fiennes (1962-), Shakespeare'in oyununu beyazperdeye aktardığı bir Hollywood filmini hem yönetmiş hem de filmde başrol oynamıştır.

2- Antium şehri günümüzde "Anzio" adıyla bilinmektedir. II. Dünya Savaşı sırasında 1944 yıllında Müttefikler'in büyük bir çıkartmasına sahne olmuştur.

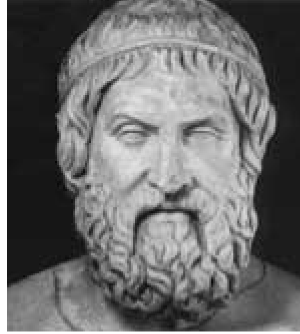
3- Ludwig van Beethoven (1770-1827) 1807 yılında Coriolanus'la ilgili Coriolan Overture adını verdiği bir orkestra eseri bestelemiştir. Komutan aynı zamanda Bertol Brecht'in (1898-1956) Coriolan adlı oyununa da konu olmuştur (1952). Brecht'in oyunu Shakespeare'in metnini temel almaktadır.

Aiskhylos

Öğrenen insan acı çekmelidir.

— Aiskhylos, Agamemnon'**dan**

Tragedyanın kurucusu olarak kabul edilen Aiskhylos (MÖ 525-455), oyunları günümüze kadar ulaşan sayılı antik çağ oyun yazarından birisidir. Demokratik Atina'nın kuruluş döneminde yazılmış olan oyunları, hem Batı dramasının başlangıç noktası hem de antik Yunan kültürüne açılan bir pencere olarak görülebilir.

Atina kentini çevreleyen Attica adlı bölgede doğan Aiskhylos, Atina ordusunda görev yaptı. MÖ 490 yılındaki Marathon Savaşı'nda ve MÖ 480 yılındaki Salamis Savaşı'nda yer aldı. Pers İmparatorluğu'na karşı kazanılan bu zaferler Atina'nın bağımsızlığını korumasını sağladı. Bu mücadeleler Aiskhylos'un en eski oyunu olan *The Persians*'ın (Persler / MÖ 472) tarihsel arka planını oluşturmaktadır.

İlginç olan Aiskhylos'un bu oyununda savaşı muzaffer Yunanlıların değil Perslerin gözünden anlatmasıdır. Olaylar Pers başkenti Susa'da geçmektedir. Perslerin yenilgisi Kral Xerxes'in (MÖ 519-465) kibri yüzünden yaşanan bir trajedi olarak ele alınmaktadır. Aiskhylos'un tasvirine göre Xerxes, Hellespont üzerine bir köprü inşa ederek tanrıların öfkesini üzerine çekmiştir.

Bir oyun üçlemesi olan *Oresteia* (MÖ 458), Argos'un efsanevi kralı Agamemnon'u konu alır. Tıpkı *Persler* gibi, bu üçlemede de kahramanlar sonlarını getiren ölümcül hatalara imza atarlar. *Oresteia*, Batı edebiyatının ünlü karakterlerine hayat vermiştir. Örnek olarak kehanet yeteneği olan, ancak insanların ona inanmadığı Cassandra verilebilir. Aiskhylos'un

trajedileri Batı dramasının temellerini atmıştır. Kendinden sonra gelen Sophocles (MÖ 496-406) ve Euripides (MÖ 484-406) gibi oyun yazarları üzerinde çok önemli bir etkisi olmuştur.

Bunlar dışında Aiskhylos'un hayatı hakkında pek az şey bilinmektedir. Atina'da düzenlenen birkaç tiyatro yarışmasını kazanmıştır. Yazdığı oyunların toplam sayısının doksanın üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Bunlardan yalnızca yedisi günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bir ziyaret için bulunduğu Sicilya Adası'nda ölmüştür. Efsaneye göre bir kuş taşıdığı bir kaplumbağayı başına düşürerek ölümüne neden olmuştur.

Ek Bilgiler

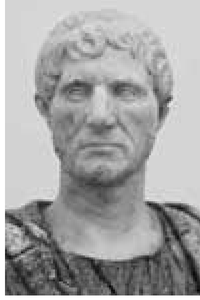
1- Aiskhylos tarafından yazıldığı düşünülen Prometheus Bound (Prometheus Zincire Vuruldu) oyunu, İngiliz romantik şair Percy Bysshe Shelley'nin (1792-1822) destansı şiiri Prometheus Unbound'a (Prometheus Zincirini Kırdı) ilham kaynağı olmuştur.

2- Eski Atina'da sahnede şiddet gösterilemezdi. Bu nedenle Aiskhylos'un oyunlarında bol bol yer verdiği şiddet, sahne dışında gerçekleştirilir ve ayrıntılar izleyicinin hayal gücüne bırakılırdı.

3- Aiskhylos'un oyunlarının büyük bölümü Atina'daki Dionysos tiyatrosunda sahnelenmiştir. 17 bin kişilik kapasitesi olan tiyatronun kalıntıları Akropolis'in güneyinde yer almaktadır.

Lucius Junius Brutus

Roma Cumhuriyeti’nin efsanevi kurucusu Lucius Junius Brutus, Roma şehrinin son kralını devirmiştir. Monarkı sürgüne gönderdikten sonra Roma’yı yönetme gücünü senatonun ellerine teslim etmiştir. Bu temsili organ, şehri ve sonraki beş yüz yıl boyunca büyüyen bir imparatorluğu yönetecektir.

Roma Cumhuriyeti, yüzyıllar sonra Amerika Birleşik Devletleri’nin anayasasını yazanlara da bir örnek teşkil etmiştir. Antik Roma’dan etkilenen anayasa komisyonunun delegeleri, yasama organının bir kısmını teşkil eden üst parlamentoya senato adını vermişlerdir (1787).

Romalı tarihçilere göreyse cumhuriyetin kurucusu olan Brutus kesinlikle bir idealist değildi. Roma kralına karşı isyanı, tamamen kişisel bir intikam hikayesinden ibaretti. Kralın oğullarından birisinin Brutus’un bir akrabasına tecavüz etmesi onu başkaldırıya sürüklemişti. Sextus Tarquinus’un Lucretia’ya tecavüz etmesi Antik Roma’nın en ünlü skandalları arasında yer almaktadır. Aynı şekilde şehrin tarihinde de bir dönüm noktası olmuştur.

Etrüsk asilzadeleri olan Tarquinler kuruluşundan itibaren (MÖ 753) Roma’yı yönetmişlerdi. Brutus’un döneminde tahtta “Onurlu Tarquin” olarak da bilinen Lucius Tarquinus Superbus bulunuyordu. Kayınpederi Servius Tullius’u öldürerek iktidarı ele geçirmişti. Bu, onun döneminde işlenecek olan bir dizi cinayetin sadece ilkiydi.

Tarquinlerin uzak bir akrabası olan Brutus başlangıçta onların dostuydu. Ne var ki MÖ 509 yılında savaş meydanındayken Lucretia’nın tecavüze uğradığını öğrendi. Hızla Roma’ya geri döndü. Aile şereflerine leke sürüldüğünü düşünen Lucretia intihar edince Brutus’un kanlı hançeri onun elinden aldığı ve kralı devirmeye yemin ettiği söylenir.

Kralın devrilmesinin ardından, Brutus Tarquinlerin tahtta dönmek için düzenledikleri çeşitli saldırıları bertaraf etti. Efsaneye göre Brutus kendi oğulları olan Titus ve Tiberius'u dahi monarşiyi geri getirmek için hazırlanan bir komploya karıştıkları gerekçesiyle idam ettirmiştir. Bunun ardından Brutus, Roma vatandaşlarını bir daha asla kral egemenliğini kabul etmemeleri için yemin etmeye zorladı. Monarşi karşıtlığı gelecekte de pek çok Romalının siyasal kimliğinin merkezinde yer alacaktı.

Livy olarak da bilinen Roma tarihçisi Titus Livius'a (MÖ 59-MS 17) göre Brutus savaşırken hayatını kaybetmiştir. O ve eski kralın oğlu Arruns Tarquinius karşılıklı dövüşürken birbirlerini öldürmüşlerdir.

Ek Bilgiler

1- Brutus, monarşi düşmanlığını kendi soyundan gelenlere de aktarmıştı. Bunlardan biri de Marcus Junius Brutus'tu (MÖ 85-42). Julius Sezar'a (MÖ 100-44) suikast düzenleyenlerden birisi olan Brutus, Sezar'ın kendisini kral ilan etmesini engellemek istemişti.

2- Çeşitli Shakespeare oyunlarında karşımıza çıkan Lucretia, 1594'te yazılan The Rape of Lucrece (Lucrece Tecavüzü) isimli şiirsel anlatının da ana karakteridir.

3- Senato kelimesi esas olarak bir araya gelmiş Roma asilleri anlamına gelmektedir. Latince'deki senex (yaşlı adam) kelimesinden türetilmiştir. Roma Senatosu bin yıldan uzun bir süre boyunca ayakta kalmış, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünün ardından 7. yy'da dağılmıştır.

Zerdüşt

Zerdüştlük, günümüzde İran'ı, Hindistan'ı ve Çin'i kapsayan çok geniş bir bölgede yaklaşık 2 bin yıl boyunca hakim olan bir dindir. Bu inancın kurucusu aynı zamanda bir şair olan Zerdüşt'tür. MÖ 7. yy'da Pers ülkesinde yaşadığına inanılmaktadır.

Öğretisi Asya kültürü ve dünya dinleri üzerinde büyük bir etki yapmışsa da Zerdüşt'ün yaşamı hakkında pek az tarihi bilgi bulunmaktadır. Doğduğu yüzyıl bile tartışmalıdır. MÖ 628 yılında muhtemelen bugün İran sınırları içerisinde kalan bir yerde doğduğu tahmin edilmektedir. Yerel bir tapınakta rahip olarak yetiştirilmiştir.

Mitolojide görüşlerini kabul ettirmek için mücadele eden ileri görüşlü bir din adamı olarak tanıtılan Zerdüşt en sonunda fikirleriyle üstün gelmiştir. Ailesinin karşı çıkmasına rağmen yirmili yaşlarındayken evden ayrılmıştır. Bundan sonraki on yılını "iyi din" olarak adlandırdığı inancın ortaya çıkmasıyla son bulacak olan ruhsal bir yolculuk yaparak geçirmiştir. Takip eden on yıl boyuncaysa kendisine müritler aramıştır. Uzunca bir süre büyük başarılar elde edemese de Bactrian Kralı'nın hasta olan atını tedavi edince talihi dönmüştür. Kral kısa süre içerisinde Zerdüştlüğü benimsemiştir. Zerdüşt 79 yaşındayken bilinmeyen bir sebeple öldürülmüştür.

Ölümünden sonra Zerdüşlük Asya'da hızla yayılmış ve Pers İmparatorluğu'nun hakim inancı haline gelmiştir. Zerdüştlüğün tanrısı olan Ahura Mazda, üstün bir güç ve ruhların nihai yargıcıdır. Zerdüştler iyiyle kötünün birbirinden ayrılacağı ölümden sonraki hayata inanırlar. Tek tanrı inancının altını çizmesi ve ölümden sonra gerçekleşecek nihai bir yargılama düşüncesi ile Zerdüştlük, Yahudilik ve Hıristiyanlık inançlarının öncülü

konumundadır. Aralarında Hinduizm ve Budizmin de bulunduğu pek çok Doğu inancı ile de benzerlikler taşımaktadır.

İran'ın 7. yy'da Müslümanlar tarafından fethi ile birlikte Zerdüştlüğün merkezi Batı Hindistan'a kaymıştır. Zerdüşlerin sayısı 20. yy'da hızla azalmıştır. Günümüzde dünyanın dört bir yanına dağılmış iki yüz binden az Zerdüştün yaşadığı tahmin edilmektedir. Bunların büyük bir bölümü ise İran ve Hindistan'da yaşamaktadırlar.

Ek Bilgiler

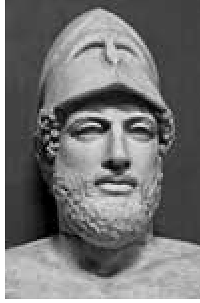
1- Zerdüştler dinlerini yaymak için çalışmamakta ve yeni insanları dinlerine kabul etmemektedirler. Bu durum onların sayılarının sürekli bir biçimde azalmasına neden olmaktadır.

2- Günümüzde yaşayan ünlü Zerdüştlerin arasında New York Filarmoni Orkestrası eski şefi Zubin Mehta (1936-) da bulunmaktadır.

3- Alman Filozufu Nietzsche (1844-1900), 1885 yılında Böyle Buyurdu Zerdüşt isimli bir kitap yazmış ve bu kitabında Zerdüştlerin birçok ahlaki önermesine karşı çıkmıştır. Kitap bestekar Richard Strauss'a (1864-1949) aynı adlı bir senfonik şiir yazması için ilham vermiştir. Bu beste daha sonra 1968 yapımı 2001: A Space Odyssey (2001: Bir Uzay Yolculuğu) filminde çalınmıştır.

Perikles

Atina'nın altın çağında, en etkili liderlerinden biri olan Perikles (MÖ 495-429) bir komutan ve politikacıdır. Şehir devletinin aynı zamanda hem büyük bir askeri güce hem de bir sanat ve felsefe merkezine dönüşmesine yardımcı olmuştur. Şehrin başarısındaki rolü çok büyüktür. Öyle ki MÖ 460-429 arasındaki refah dönemi kimi zaman "Perikles Çağı" olarak da adlandırılmaktadır.

Yunan tarihçi Thucydides (MÖ 460-404) "Perikles Atina'nın en önde gelen insanıydı; sözü dinlenir, yaptıkları saygı görürdü," diye yazar.

Perikles'in anne ve babası Atina'nın aristokrat ailelerindendir. Müzik, retorik ve felsefe alanlarında son derece iyi bir eğitim almıştır. Atina'nın Pers saldırılarını püskürttüğü bir dönemde yetişmiştir. Marathon Savaşı (MÖ 490) o henüz küçük bir çocukken meydana gelmişti. Salamis Savaşı'na (MÖ 480) ise ilk gençlik çağında tanıklık etmiştir.

MÖ 461 yılında Perikles politikaya atıldı. Şehir meclisinde asillerin güçlerinin azaltılmasını amaçlayan bir oylamanın düzenlenmesine yardımcı oldu. Oylamadan sonra Perikles şehirdeki en önemli politik figürlerin arasına girmiştir. En büyük rakibi olan Cimon (MÖ 510-450) o yıldan sonra sürgüne gönderilmiştir. Bu sayede Perikles'in önü açılmış, sonraki otuz yıl boyunca Atina'yı rakipsiz bir biçimde yönetme şansını yakalamıştır.

Perikles bir halk kahramanı ve demokrasinin savunucusu olarak tanınmaktadır. Savaşta öldürülen Atinalı askerler için yaptığı konuşma demokrasinin bilinen en iyi savunuları arasında yer almaktadır: "Bizim yönetimin azınlığın değil çoğunluğun elinde olmasına demokrasi adını verdiğimiz doğrudur. Ancak eğer adalet herkes için eşit bir biçimde uygulanabiliyorsa bu yapının mükemmel olduğu söylenebilir. Ve bir şekilde

sıyrılıp kendilerini gösteren vatandaşların kamu hizmetinde yer almaları bir ayrıcalık değil, erdemin ödülü olmalıdır.”

Perikles Akropolis’i inşa etti. Tiyatrolar açtı. Aiskhylos (MÖ 525-455), Euripides (MÖ 484-406), gibi oyun yazarlarına maddi destekte bulundu. Akropolis’teki mermer figürleri yapan heykeltıraş Phidias (MÖ 490-430), Perikles’in dostu ve taraftarıydı.

Perikles Sparta ile yapılan savaş sırasında MÖ 429’da öldü. Onun ölümü ve şehrin savaşta yenilgiye uğraması Atina’nın altın çağının sonu oldu.

Ek Bilgiler

1- Perikles Aiskhylos’un dostuydu. Onun yazdığı Persler adlı tarihi oyunun ilk gösterimini finanse etmişti (MÖ 472). Bu oyun Salamis Savaşı’ndaki Atina zaferinin sonuçlarını anlatmaktadır.

2- “Perikles Çağı” terimi zaman zaman bir ülkenin ya da sanayinin altın çağını anlatmak için kullanılmaktadır. Örneğin 2005 yılında Time Dergisi’ne yazan bir film eleştirmeni 1930’ları ve 1940’ları “Selüloid’in Perikles Çağı” diye tanımlayarak dönemin, film endüstrisi tarihi için taşıdığı öneme işaret etmiştir.

3- Parthenon, Atina kentinin Savaş Tanrıçası Atena’ya adanmıştır. İnşası on beş yıl sürmüş ve yirmi bin ton mermer kullanılmıştır. Yapı daha sonraları kilise ve cami olarak kullanılmış, son olarak 19. yy’da tarihi bir alan olarak koruma altına alınmıştır.

Sokrat

Sorgulanmayan hayat, hayat sayılmaz.

— Sokrat

Atina’nın usta öğretmeni Sokrat (MÖ 470-399), antik Yunan filozoflarından oluşan son derece önemli bir nesil yetiştirmiştir. Günümüzde tarihin en etkili düşünürleri arasında yer almaktadır. Entelektüel bir kışkırtıcı olarak Atinalılarla sürekli olarak politika ve ahlak konularında sürtüşmeler yaşamış, onları inançlarını yeniden gözden geçirmeye teşvik etmiştir.

Büyük öğretmenin bitmek bilmeyen mücadelesi en sonunda kendi başına bela olmuştur. 71 yaşındayken şehir yöneticilerine hakaret ettiği gerekçesiyle tutuklanmış ve tarihin belki de en meşhur davasında yargılanmıştır. En sonunda baldıran zehiri içerek intihar etmeye zorlanmıştır.

Bu kadar büyük bir etkiye sahip olmasına rağmen Sokrat hiçbir şey yazmamıştır. Onu dünyaya tanıtan eski bir öğrencisi olan Platon (MÖ 429-347) olmuştur. Platon, Sokrat öldüğü sırada otuz yaşlarındaydı. Aslına bakılırsa Sokrat’ın hayatı ile ilgili bilgiler büyük ölçüde eksiktir. Öyle ki tarihçiler filozofun hayatı hakkındaki belirsizliği “Sokratik Problem” olarak tanımlamaktadırlar.

Sokrat Atina’nın Perikles’in (MÖ 495-429) etkisiyle yükselişe geçtiği altın çağını da, sonraki düşüş dönemini de görmüştür. Çeşitli savaşlarda yer almıştır. Genellikle politikadan uzak durmuş ve şehrin demokratik yönetim sistemine şüpheyle yaklaşmıştır.

Sokrat'ın ilgi çekici bir görünümü ve kendine özgü, *Sokratik yöntem* denen bir eğitim stili vardı. Eski kıyafetler giyer, saçlarını uzatırdı. Bilindiği kadarıyla düzgün gelir getiren bir işi yoktu. Atinalılar dersleri karşılığında ona ücret ödemeyi teklif etmişlerse de Sokrat bunu reddetmiştir. Öğrencilerin değer yargılarını ve temel varsayımlarını sorgulayan acımasız sorulara dayanan bir eğitim sistemi geliştirmişti. Öğrencilere bilgi yüklemesi yapmaktansa onlara din ve politikanın çelişki ve nüanslarını tartışmalarını sağlayacak sorular sormayı tercih etmiştir.

MÖ 5. yy'ın sonlarına doğru Atinalılar askeri yenilgiler nedeniyle büyük sorunlar yaşamaya başladılar. Demokrasi karşıtı kısa süreli bir darbe girişimi yaşandı. Şehir liderleri Sokrat'tan ve onun durmak bilmez sorularından yorulmuşlardı. Belki de bir günah keçisi arıyorlardı. Gençlerin yozlaşmasına neden olduğu gerekçesiyle onu tutuklayıp ölüme mahkum ettiler. Sürgüne gitme hakkı olsa da Sokrat filozofların ölümden korkmaması gerektiğine inanıyordu. Baldıran zehri içerek kendi isteğiyle hayatına son verdi.

Ek Bilgiler

1- Sokrat, Bill and Ted's Excellent Adventure (Bill ve Ted'in Mükemmel Macerası / 1989) filminde Tony Steedman (1927-2001) tarafından canlandırılmıştır.

2- Sokrat'ın içtiği baldıran zehrinin, baldıran ağacı ile herhangi bir ilgisi bulunmamaktadır. Kuzey Amerika ve Asya'da yaygın olan ve sürekli yeşil kalan baldıran ağacı zehirsizdir.

3- Suçlu bulunmasının ardından Sokrat'a kendi suçu için nasıl bir cezayı uygun gördüğü sorulmuştur. Buna yanıt olarak Sokrat, liderlerin cehaletini ifşa ettiği için kendisine maaş bağlanması gerektiğini söylemiştir.

Aristarkus

Yunan astronom ve matematikçi Aristarkus (MÖ 310-230), Kopernik'ten çok önce Dünya'nın Güneş'in etrafında döndüğünü ileri sürmüştür. Ne var ki buluşları, çağdaşı Yunanlılar tarafından reddedilmiş ve ortaya attığı fikirler neredeyse 2 bin yıl sonra doğrulana dek büyük ölçüde unutulmuştur.

Aristarkus günümüzde Türkiye sahiline çok yakın olan Yunan adası Sisam'da doğdu. Burası aynı zamanda matematikçi ve dini lider Pisagor'un da (MÖ 580-500) doğum yeriydi. Aristarkus'un bazı düşüncelerinin Pisagorcu inançlardan etkilendiği düşünülmektedir. O dönemde bu inanç, kurucusunun ölümü üzerinden yüzyıllar geçmiş olmasına rağmen hâlâ etkindi.

Sisam'dan ayrılan Aristarkus İskenderiye'ye yerleşti. Lampsacus'lu Strato'nun (MÖ 335-269) öğrencisi oldu. Strato Atina'dayken Aristo'nun talebelerinden biriydi. Aristo çağının diğer önemli Yunan düşünürleri gibi Dünya'nın evrenin merkezinde hareketsiz bir şekilde durduğuna inanıyordu. Aristarkus'a da bu düşüncenin kesinlikle doğru olduğu öğretilmişti.

Aristarkus'un çalışmalarından geriye sadece *Ay ve Güneş'in Uzaklık ve Büyüklükleri* isimli çalışması kalmıştır. Çalışmada Aristarkus bu iki gök cisminin büyüklüklerini ve Dünya'ya olan uzaklıklarını hesaplamaya çalışmaktadır. Hesaplamaları doğruluktan çok uzak olsa da Güneş'in Dünya'dan çok daha büyük olduğunu doğru bir biçimde bilmiştir.

Bu buluş onu daha küçük olan Dünya'nın evrenin merkezi olup olamayacağı sorusunu sormaya sevk etmiştir. Ne yazık ki Aristarkus'un sonraki çalışmalarının tamamı kaybolmuştur. Ancak Yunan mühendis Arşimet (MÖ 287-212) Aristarkus'un, merkezinde Güneş'in olduğu yeni bir evren modeli kurduğunu anlatır. Aristarkus aynı zamanda yıldızların da Güneş gibi gök cisimleri olduğunu ve çağdaşlarının aksine Dünya'dan çok uzak olduklarını düşünmüştür. Aynı zamanda gökyüzündeki yıldız hareketlerinin Dünya'nın kendi ekseni etrafındaki dönüşü ile ilgili olduğu fikrini ortaya atar. Bu düşüncesi de sonradan doğrulanacaktır.

Güneş merkezli evren modeli Yunanlılar tarafından görmezden gelinip alay konusu olacaktır. Arşimet de bu alaycıların arasında yer almaktadır.

Yaklaşık olarak 400 yıl sonra astronom Batlamyus (100-170) Dünya merkezli görüşü savunan *Almagest*'i yayınlar. Bu yapıt Orta Çağ boyunca Batı'nın temel astronomi kaynağı olacaktır. Nicolaus Copernicus'un (1473-1543) *De revolutionibus orbium coelestium libri vi*'yi 1543'te yayınlaması ile birlikte nihayet bir başka bilim adamı Aristarkus'un görüşlerini doğrulamış olacaktır.

Ek Bilgiler

1- Ay'daki en önemli kratere Yunan astronomun adı verilmiştir. "Aristarkus" göreli olarak genç bir kraterdir. 450 milyon yıl önce oluştuğu tahmin edilmektedir. Çoğu zaman dünyadan çıplak gözle görülebilmektedir.

2- Antik tarihçi Plutarch'a (46-120), göre Cleanthes (MÖ 330-230) adlı bir Aristarkus eleştirmeni, Aristarkus'un Güneş merkezli modeli ile Dünya'yı evrenin merkezinden çıkartarak Tanrı'ya karşı saygısızlık ettiğini ileri sürmüştür.

3- Aristarkus gözlemlerini çıplak gözle, teleskop olmadan yapmıştır. Bu durum çeşitli ölçüm hatalarına yol açmıştır.

Aristides

Politikacı “Adaletli” Aristides (MÖ 530-468) eski Atina’da büyük bir üne sahipti. Rüşvet almayı, halkın parasını çalmayı ya da yakınlarını kayırmayı reddetmiştir. MÖ 490 yılındaki Marathon Savaşı’nda başarılı bir generaldi. Zaferleriyle hiçbir zaman övünmemiştir. Çağdaşlarının biri onu Atina’nın en “değerli” adamı diye adlandırmaktadır.

Aristides gerçekten de o kadar ahlaklıydı ki hemşehrileri arasında onu sevmeyen birçok kişi vardı. MÖ 482’de yapılan bir oylamada şehirden sürülmesine karar verilmişti. Kovulması lehinde oy kullanan bir Atinalı: “Ben onu şahsen tanımam. Ama her yerde onun adını duymaktan, ondan ‘Adil adam’ diye bahsedilmesinden bıktım usandım,” demiştir. (Aristides’in Atina filosunun genişletilmesine karşı çıkmasının da kovulmasında rol oynadığı tahmin edilmektedir).

Aristides’in sürgün kararı bir süre sonra pişmanlığa neden olmuştur. Sürgüne gönderilmesinden iki yıl sonra Persliler yeniden Yunanistan’ı işgal ettiler. Thermopylae Savaşı’nda Yunanlılar’ı yenmiş ve görünüşe göre bölgenin tamamını ele geçirmeye yemin etmişlerdi. Bu durum karşısında Atinalılar, Aristides’e geri dönüp şehrin savunmasını organize etmesi için yalvarmak zorunda kaldılar.

İki yıl önce Aristides’in kovulması için kampanya başlatanların arasında yer alan politikacı Themistocles’le (MÖ 524-460) birlikte Persler’e karşı mücadele etmek için kurulmuş olan ve Yunan şehir devletlerinden oluşan birliğin komutasını ele aldı. Salamis Savaşı’nda (MÖ 480) Pers donanmasını yenilgiye uğrattılar. Sonraki yıl ise Platea Savaşı’nda kara ordularını yendiler. Bu zafer Pers istilasının sonu oldu.

Savaştan sonra Yunan birliği bozulmaya başladığında, Sparta'nın aksine Atina'nın lider Yunan şehri olması için diplomatik bir çaba harcadı. Dürüstlüğüne borçlu olduğu ünü sayesinde diğer şehirlerin güvenini kazanmayı başardı. Aristides, MÖ 487 yılında kurulan ve Delian Ligi denen Atina liderliğindeki konfederasyonun mimarlarından biriydi.

Aristides'in hayatının geri kalanı hakkında pek az şey bilinmektedir. Politikaya dönmüş ve Plutarch'a (46-120) göre sefalet içinde ölmüştür. Zira politikayı kullanarak zenginleşmeyi kesin olarak reddetmiştir.

Ek Bilgiler

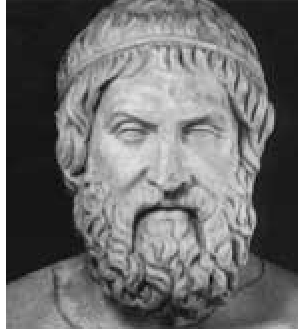
1- Plutarch'a göre Aristides ve Themistocles arasındaki düşmanlık kişiseldi. Her ikisi de Stesilaus adındaki bir genci seviyorlardı.

2- Aristides Pers Savaşları sırasında general anlamına gelen strategos *unvanını aldı. Strateji kelimesi bu terimden türetilmiştir.*

3- Delian Ligi, adını konfederasyonun hazinesinin saklandığı ve yıllık toplantılarının düzenlendiği Delos Adası'ndan alır. Her ne kadar eşitler arasındaki bir birlik olarak yola çıkılmış olsa da zamanla fiili olarak bir Atina imparatorluğu haline gelmiştir. Hazinesine, Pantheon'un inşasında kullanmak üzere Atina tarafından MÖ 454 yılında el konulmasının ardından, birlik son bulmuştur.

Sofokles

Sofokles (MÖ 496-406), Atinalı bir oyun yazarıdır. Pek çok ünlü Yunan tragedyasını o yazmıştır. Yüzden fazla oyun yazdığına inanılmaktadır. Ne yazık ki bunlardan pek azı günümüze kadar ulaşabilmiştir. Euripides (MÖ 484-406) ve hem arkadaşı hem de rakibi olan Aiskhylos (MÖ 525-455) gibi isimlerle birlikte en büyük Antik Yunan oyun yazarları arasında yer almaktadır.

Sofokles'in en etkili oyunları, efsanevi Theban Kralı Oidupus'u anlatan *Kral Oidupus* ve kralın kızını anlatan *Antigone*'dir. Aiskhylos'tan ilham almış olmasına rağmen Sofokles'in sahneleme stilleri ve oyunlarındaki karakter gelişimi çok daha sofistikedir. Bu özelliği onun oyunlarını günümüzde en çok sahnelenen Yunan tragedyaları arasına sokmuştur.

Sofokles, Attika'daki küçük bir kasabada dünyaya geldi. Küçük bir çocukken Perslere karşı verilen Atina Savaşı'na tanık oldu. Doksan yıl süren hayatı boyunca Atina'yı bir süper güç haline getiren Pers Savaşları'ndan seksen yıl sonra şehrin düşüşünü başlatan Peloponez Savaşı'na kadar pek çok tarihi olaya tanık oldu.

Kariyerinin ilk döneminde Sofokles ağırlıklı olarak Aiskhylos'tan etkilenmişti. Ne var ki Atina'da her yıl düzenlenen bir tiyatro yarışması olan Dionysia'da ustasına meydan okudu. MÖ 468 tarihinde onu yendi. Bu zaferi, onu şehrin en önde gelen oyun yazarı yapacak olan bir dizi olayın da başlangıcı oldu.

Kral Oidipus'ta, Oidipus Thebes kralının ve kraliçesinin oğludur. Bir kahinin çocuğun büyüdüğünde babasını öldürüp annesiyle evleneceğini söylemesi üzerine ebeveynleri onu terk eder. Uzun yıllar sonra soyundan

habersiz olan Oidipus bir çatışma sırasında kralı öldürür ve onun dul eşiyle evlenir. Bu kadının annesi olduğundan habersizdir (Annesiyle cinsel ilişki yaşamak isteyen bir erkeğin Oidipus kompleksine sahip olduğu söylenir. Oyunda Oidipus ne yaptığının farkına varır varmaz büyük bir utanç yaşar. Kendini kör eder ve Thebes'den ayrılır.)

Sofokles aynı zamanda Atina'da politikaya da karışmıştı. Orduda bir dönem *strategos*, yani general olarak hizmet verdi. Peloponez Savaşı başladığı sırada yaşlı bir adamdı. Şehrin Sparta'ya karşı savunulmasına yardım etti. Savaşın feci bir yenilgiyle son bulmasından hemen önce hayatını kaybetmiştir.

Ek Bilgiler

1- Sofokles'in yüz yirmi üç oyunundan yalnızca yedisi günümüze ulaşabilmiştir: Ajax, Antigone, Electra, Oidipus Colonus'ta, Kral Oidipus, Philoctetes, Trachisli Kadın.

2- Yaygın bir biçimde kullanılan pek çok ünlü söz ve deyiş Sofokles'in çalışmalarından gelmektedir. Örnek vermek gerekirse "Hiç kimse kötü haber getireni sevmez," sözü Antigone'den alınmıştır. "Zaman her şeyin ilacıdır," Kral Oidipus'ta, "Garip bir ülkede garip kalmak," deyişi ise Oidipus Colonus'ta'da yer almaktadır.

3- Sofokles'in pek çok erken dönem oyununda kendisi de rol almıştır. Ne var ki sesi yetersiz olduğu için daha sonraları oyunculuktan vazgeçmek zorunda kalmıştır.

Mattathias

Yahudilerin ışık bayramının (Hanukah) kökenleri MÖ 2. yy’a kadar dayanmaktadır. Her yıl ışık bayramında Mattathias adındaki bir rahibin başlattığı ve Kudüs Tapınağı’nın yeniden Yahudilerin eline geçmesini sağlayan isyanın zaferini kutlamaktadırlar. İsyandan muzaffer olarak çıkan Yahudiler, tapınağı sadece bir gün yetecek olan yağla sekiz gün boyunca aydınlatmayı başarmışlardır. Bu mucize her yıl *menorah* (yedi kollu şamdan) yakarak kutlanır.

İsyanın başladığı MÖ 167 yılında Kudüs, Yunanca konuşan Seleucid İmparatorluğu’nun egemenliğindeydi. Pek çok Yahudi, Yunan geleneklerini benimsemiş ve hatta Yunan tanrılarına tapmaya başlamıştı. Bu durum Yahudi toplumunda anlaşmazlıklara neden oldu. O yıl Seleucid Kralı 4. Antiochus (MÖ 215-164), sünnet ve Sabbath gününün de aralarında bulunduğu kimi Yahudi adetlerini yasaklayarak bu anlaşmazlığın derinleşmesine neden oldu.

İncil’de anlatılanlara göre Mattathias, antik Yahudaizmin dini merkezi olan tapınakta bir rahipti. Mattathias Kudüs’te yapılanlardan dolayı çok öfkeliydi. “Ben bunları, insanlarımın ve kutsal şehrin çöküşünü, görmek için mi dünyaya geldim?” diye soruyordu. Yunan tanrılarına tapan bir Yahudi’yi öldürerek isyanın başlamasına neden oldu. Aynı zamanda Antiochus’un yeni emirlerini uygulamak için gönderilen bir Seleucid memurunu da öldürdü. Ardından insanları birlik olmaya çağırdı: “Geleneklere sadık olan ve ahdi destekleyen kim varsa benimle gelsin!”.

İsyan yaklaşık yedi yıl sürdü. Ne var ki Mattathias, Yahudiler’in zaferini görecek kadar uzun yaşamadı. MÖ 166 yılında öldü. Davasını oğlları devam ettirdi. Seleucidler’i bölgeden çıkarıp tapınağı kurtardılar. MÖ 160

yılında Maccabean Hanedanı kuruldu. Hanedan MÖ 63 yılına kadar bağımsız bir Yahudi devleti olarak hüküm sürdü.

Ek Bilgiler

1- Kudüs Tapınağı, Romalılar tarafından MS 70 yılında tahrip edildi. Kudüs'teki ünlü Batı Duvarı, tapınaktan geriye kalan son parçadır.

2- Maccabee, İbranice'de çekiç anlamına gelir. Mattathias ailesinin bu adı almasının nedeni, düşmanlarının üzerine bir çekiç gibi darbe indirdiklerine inanılmasıydı.

3- Mattathias Kudüs'le Tel Aviv arasında kalan Modin şehrinde dünyaya geldi. Ölümünün ardından orada bir mezara gömüldü. Ne var ki antik şehre ait tüm izler günümüzde ortadan kalkmıştır.

Lao Tzu

Taoizmin efsanevi kurucusu Lao Tzu'nun gerçekten yaşayıp yaşamadığı tarihçiler arasında devam eden bir tartışma konusudur. Efsaneye göre büyük bilge, MÖ 6. yy'da Çin'de yaşadı. İnsan doğası, ahlak ve hür irade hakkında bir eser olan *Tao Te Ching*'i yazdı. Bu kitaptaki düşünceler, Asya'nın en önemli dini inançlarından birinin temellerini atmıştır.

Aslına bakılırsa Lao Tzu'nun hayatı hakkında hiçbir şey bilinmemektedir. Hayatı ile ilgili boşluk sayısız efsane ile doldurulmuştur. Bunlardan birine göre bilgeliğinin bir işareti olarak sakallı doğmuştur. Bir başka mit 996 yıl yaşadığını iddia eder. Kimileri günümüzün Luoyang şehrinde Çin imparatorunun arşivcisi olarak çalıştığına işaret ederler. Söylendiğine göre ilk felsefi yazılarını burada yazmıştır.

Bir efsaneye göre bir gecede yazılmış olan *Tao Te Ching*, seksen bir bölümden oluşur. Ahlak ve felsefeyle ilgili bilgilerin yer aldığı kitap, evrenin doğasını (*Tao* yol anlamına gelir) ve kişisel ahlakın önemini (*Te* erdem anlamına gelir) açıklamaya çalışır. Lao Tzu'nun ahlak anlayışında derin düşüncenin önemine, barışçılığa ve doğayı kabullenmeye vurgu yapılır. "Kendinle barış, hayatın doğal akışı ile neşelen" der bir pasajında. "Hiçbir beklentin olmadığı zaman, bütün dünya senin olur."

Taoizmin en bilinen konsepti ikiciliktir. Lao Tzu'ya göre doğa zıtlıklarla doludur: dişil ve eril, aydınlık ve karanlık, yaşam ve ölüm. Lao Tzu bu ikilikler arasındaki gizli bağlantıları anlayarak evrenin doğasının kavranabileceğini ileri sürer. Gerçekten de pek çok açıdan bu zıtlardan biri olmadan diğerinin de var olması mümkün değildir. Bu konsept en çok ünlü *Yin* (dünya) ve *Yang* (cennet) kavramları ile sembolize edilmiştir. Bunlar zıt

kavramlar gibi gözükse de biri olmadan diğerinin varlığı söz konusu olamaz.

Lao Tzu'nun münzevi bir keşiş olarak yaşadığı ve sessiz sedasız bir biçimde öldüğü söylenmektedir. Yazıları ise çok büyük bir tutkuyla sahiplenilmiştir. Öyle ki *Tao Te Ching*'in kopyaları kazılarda ortaya çıkan eski Çin mezarlarında gömülü olarak bulunmuştur. Taoizm günümüzde Çin'in en yaygın inançları arasında yer almaktadır.

Ek Bilgiler

1- Modern Çin'de Taoizm iktidardaki Komünist Parti tarafından kabul edilen beş dini inaçtan biridir. Partinin kabul ettiği diğer dinler ise Budizm, Katoliklik, İslam ve Protestanlık'tır.

2- Tao Te Ching *kadın erkek eşitliğine yaptığı vurguyla diğer antik dini metinler arasında istisnai bir konuma sahiptir. Lao Tzu, erkek egemen bakış açısına meydan okumak adına, varlığın hayat ve yaratıcılık gibi en önemli niteliklerine gönderme yaparken dişi üçüncü tekil şahsı kullanmıştır.*

3- Tao Te Ching*'in 47. bölümü, Beatles'ın The Inner Light (İç Işık) adlı şarkısının sözlerine ilham kaynağı olmuştur. Parçanın müziği gitarist George Harrison (1943-2001) tarafından bestelenmiştir.*

Büyük İskender

Bir antik tarihçi Büyük İskender'den (MÖ 356-323) bahsederken şöyle der: "Mücadele edip de yenmediği hiçbir düşmanı yoktur. Kuşattığı her şehri almıştır. İşgal ettiği her ulusa boyun eğdirmiştir." Mısır'dan Hindistan'a uzanan fetihleri, Yunanlılar tarafından bilinen dünyanın her yerine ulaşmıştır. Sadece otuz üç yaşına kadar yaşamış olmasına rağmen böyle bir başarı elde etmiş olması dikkate değerdir.

İskender'in fetihleri Yunan geleneklerini ve dilini Akdeniz'de yaygınlaştırmıştır. Böylece Yunanca bölgenin hakim dili haline gelmiştir. Sonraki üç yüz yıl boyunca İskender'in varisleri onun kurduğu imparatorluğun çeşitli bölgelerini yönetmişlerdir. Bu dönemin sonunu ise Roma istilası getirmiştir.

Bir Yunan krallığı olan kuzeydeki Makedonya'da dünyaya geldi. Makedon Kralı 2. Philip'in ve eşlerinden biri olan Olympias'ın oğluydu. Gençliğinde filozof Aristo'dan (MÖ 384-322) dersler aldı. Aristo genç prense bilim, edebiyat ve felsefe aşkı aşıladı. İskender aynı zamanda çok iyi bir at binicisiydi. Atı Bucephalus, fetihleri sırasında ona eşlik etti ve antik dünyanın en ünlü hayvanlarından biri haline geldi.

MÖ 336 yılında Philip bir suikaste kurban gitti. İskender henüz yirmi yaşındayken onun yerine tahta geçti. Birkaç yıl içinde Makedonya'yı Yunanistan'da hakim güç haline getirdi. Atina ve Thebes gibi şehir devletlerini konrol altına aldı. Ardından ordularını on yıl sürecek bir dünya seferine çıkardı. Mısır'ı, Hindistan'ı ve Yunanistan'ın ezeli düşmanı olan Pers İmparatorluğu'nu fethetti. Askerleri düzinelerce şehir kurdu ve üç kıtaya yayılan bir imparatorluğu kontrol ettiler.

İskender, inançlarını yendikleri halklara empoze etmeye çalışan fatihlerden farklı olarak Pers kültürü ile ilgilendi ve ona ait pek çok geleneği benimsedi. Bu politikası pek çok komutanın tepkisini çekti.

Özellikle İskender'in binlerce askerini toplu bir düğünle Pers kadınlarıyla evlenmeye zorlaması büyük öfkeye yol açtı. İskender, Susa şehrinde gerçekleştirilen bu düğünle Yunan ve Pers kültürlerinin birarada yaşayabileceğini göstermek istemişti.

İskender'in Babil'deki ölümünün nedeni tartışma konusu olmuştur. Kimi çağdaşları onun zehirlenmiş olduğundan şüphelenmiştir: "O düşmanlarına yenilmedi. Güvendiği kişiler ona bir komplo kurdular." Ne var ki 1998 yılında tamamlanan bir araştırmada muhtemelen tifo ateşinden öldüğü sonucuna varılmıştır.

Ek Bilgiler

1- Oliver Stone'un yönettiği 2004 yapımı Alexander filminde, İskender rolünü İrlandalı aktör Colin Farrel (1976-) oynamıştır. Büyük fatih aynı zamanda aralarında William Shatner (1931-) ve Richard Burton'un (1925-1984) da bulunduğu pek çok başka aktör tarafından da canlandırılmıştır.

2- İskender'in en sevdiği kitap olan İlyada'yı uyurken bile yastığının altında tuttuğu söylenir.

3- Efsaneye göre İskender ölümünden sonra mumyalanmıştır. Naaşı kendi adıyla onurlandırılan Mısır'daki İskenderiye şehrine götürülmüştür.

Platon

Platon'un (MÖ 429-347) gerçek ismi Aristokles'dir. Atina'da politik güce sahip zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Platon ismi, geniş omuzlarından esinlenilerek güreş öğretmeni tarafından kendisine verilmiştir.

"Platos" kelimesi Yunanca geniş anlamına gelmektedir. Bu isim filozofun felsefe tarihindeki konumuna da son derece uygun düşmektedir. Her ne kadar günümüzde politika alanında yazdıkları daha fazla biliniyor olsa da, Atinalı yazarın eserleri şiir, cinsellik ve matematik de dahil olmak üzere çok çeşitli konularla ilgilidir.

Platon gençliğinde son derece ayrıcalıklı bir eğitim aldı. Filozof Sokrat'ın (MÖ 470-399) öğrencisi oldu. Öğretmeninin yargılanıp idam edilmesi onda şok etkisi yarattı. Sokrat'ın pek çok diğer öğrencisi gibi Platon da onun ölümünün ardından şehri terk etti. İtalya ve Sicilya'ya gitti.

Kırk yaşındayken geri döndü ve ünlü akademisini açtı. Genç Atinalılar için bir felsefe okulu olmasını planladığı "Akademi" Batı dünyasında kendi türünün ilk örneği oldu. Yunanistan'ın her yerinden öğrenciler bu okula geldiler. Bunların arasında Platon'un yanında çalışmak için MÖ 367 yılında Atina'ya gelen Aristo da vardı.

Plato'nun pek çok çalışması günümüze kadar ulaşmıştır. Yazdıklarının büyük bölümü diyaloglar şeklindedir. Örnek vermek gerekirse en bilinen çalışması olan *Republic* (Devlet / MÖ 360), Sokrat ve diğer Yunanlılar arasında geçen kurgusal sohbetlerden oluşmaktadır. Platon diyaloglardan hükümet yapısı, adalet ve toplumda filozofların rolü konusundaki fikirlerini genel hatlarıyla ortaya koymak için yararlanmıştır.

Devlet kitabında Platon'un ünlü "Mağara Alegorisi" de bulunmaktadır. Hikaye, ömürleri boyunca bir mağarada zincirlenmiş olarak bulunan insanlarla ilgilidir. Bunlar güneşi hiç görmemişlerdir. Gördükleri tek şey birkaç nesnenin mağara duvarına düşen gölgeleridir. Platon'a göre mağaradaki insanlar gördükleri gölgelerin gerçeğin ta kendisi olduğuna inanacaklardır. Ama içlerinden biri güneşi görme imkanı bulursa gerçek dünyanın farkına varacak ve diğerlerini aydınlatmaya çalışacaktır. Platon bu öyküyü filozofun toplumdaki öğretici rolünü anlatmak için bir alegori olarak kullanmıştır. Filozof mağaradan kurtulan ve metafiziği, yani gerçekliğin temel doğasını anlamayı başaran kişidir.

Platon Okulu, kurucusunun ölümünden yüzlerce yıl sonra dahi Atina'da varlığını koruyabilmiştir. Platon'un düşünceleri pek çok çağdaş siyaset kuramına ilham vermiştir.

Ek Bilgiler

1- "Akademi" ve "akademik" sözcükleri Platon'un Atina'daki "Akademi"sinden türetilmiştir. Platon'un açtığı okula "Akademi" isminin verilme sebebi ise, Yunan kahramanı Academus'a adanan bahçelerde inşa edilmesidir.

2- Platon'un felsefe okulu bin yıla yakın bir süre açık kalmıştır. 529 yılında Bizans İmparatoru tarafından Hıristiyanlığın altını oyduğu gerekçesiyle kapatılmıştır.

3- Platon'un ailesinin kökeninin, Yunan deniz tanrısı Poseidon'a uzandığına dair çeşitli efsaneler vardır.

Öklid

Doğa kanunları, Tanrı'nın matematiksel düşünceleridir.

— Öklid

Bir Antik Yunan matematikçisi olan Öklid'in (MÖ 325-265) yazdığı ders kitabı, 2 bin yıldan uzun bir süre boyunca Batı dünyasında geometrinin temel taşını oluşturmuştur. On üç ciltten oluşan *Elementler* üçgenler, asal sayılar, poligonlar ve başka birçok konuyla ilgili temel matematiksel kuralları içermektedir.

Bu kitap Öklid'i tarihin en önemli insanları arasına sokmuştur. Buna rağmen hayatı hakkında hemen hemen hiçbir şey bilinmemektedir. Aslında Öklid, *Elementler* kitabında yeni hiçbir şey söylememiştir. Onun esas başarısı, Yunanlılar tarafından yüzlerce yıldır geliştirilen kanun ve teorileri bir kitapta özetleyerek toplamasıdır.

Öklid Mısır'ın Yunanlılar tarafından kontrol edilen İskenderiye şehrinde yaşamıştır. İskender'in generallerinden biri olan 1. Batlamyus (MÖ 367-283) döneminde büyük bir ün kazanmıştır. Öklid büyük ihtimalle Platon'un (MÖ 429-347) kurduğu Atina'daki "Akademi"de eğitim görmüş ve Mısır'ın fethinin ardından diğer Yunanlılarla birlikte İskenderiye'ye gitmiştir.

Öklid'in *Elementler* isimli çalışmasında, Exodus (MÖ 395-342), Theaetetus (MÖ 417-369) ve diğer matematikçilerin buluşları tek bir geometri sistemi içerisinde bir araya getirilmiştir. Bu durum, Öklid'in çağdaşlarının kitabı kafa karıştırıcı bulmasına neden olmuştur. Öklid'in hayatına ilişkin kayıt altına alınmış nadir olaylardan biri, bu durumun güzel bir örneğini teşkil eder. Buna göre *Elementler*'in bir kopyası eline geçen kral, onun büyüklüğü ve karmaşıklığını görünce korkuya kapılmıştır. Bunun üzerine ünlü matematikçiyi yanına çağırmış ve bu konuları kendisine açıklamasını istemiştir. Batlamyus, Öklid'e geometri öğrenmenin daha kolay bir yolu olup olmadığını sorduğunda Öklid'in "Geometriye giden bir kraliyet yolu yoktur" yanıtını verdiği ileri sürülmektedir.

Öklid kitabına birbiriyle bağlantılı geniş bir aksiyomlar seti ile başlar. Bunları kanıtlamaya gerek görmez. Aksiyomlarından birisi de bir düzlem

üzerindeki iki noktadan bir doğrunun geçtiğidir. Öklid, bu ve benzeri aksiyomları temel alarak karmaşık teoremleri kanıtlamaya çalışmıştır.

Öklid'in kitabının kopyaları, 9. yy'dan itibaren Arap bilginler tarafından saklanmıştır. Kitabın daha sonra Avrupalılar tarafından yeniden keşfi, kitaba erişebilmek için kendisini Müslüman bir öğrenci olarak tanıtan İngiliz yazar Adalerdus Bathensis'in (1116-1142) kitabı okuyup çevirmesi ile mümkün olmuştur. Adalerd kitabı 1120 yılında Latince'ye çevirmiştir. Kitabın bu tarihten itibaren bin baskı yaptığı tahmin edilmektedir.

Ek Bilgiler

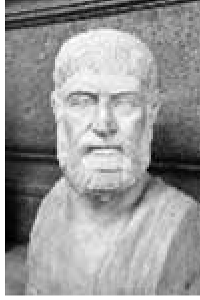
1- İki bin yıldan daha uzun bir süre boyunca dünyanın en temel matematik ders kitabı olan Elementler'*in, İncil'den sonra en çok satan kitap olduğu söylenmektedir.*

2- Abraham Lincoln (1809-1865) bir Öklid hayranıydı. Genç bir avukatken Elementler'*'in bir kopyasını sürekli yanında taşırdı. Daha sonraları matematik terminolojisine ait kimi unsurları çeşitli söylevlerine yansıtmıştır. Örneğin, politik eşitlikten bahsederken "özgür bir toplumun aksiyomları" ifadesini kullanmıştır.*

3- Amerik Birleşik Devletleri'ndeki pek çok sokak ve bina adını Öklid'ten alır. Ayrıca, Ohio eyaletinde Öklid şehri ve onun adıyla anılan bir Ay krateri bulunmaktadır.

Pausanias

Şehrine ihanet eden bir kral olan Pausanias, efsanevi bir hain olduğu kadar başarılı bir generaldi de. Sparta'nın iki kralından biri olarak, MÖ 480-478 yılları arasında şehrin Persler'e karşı zaferle sonuçlanan efsanevi savaşlarına liderlik etmiştir. Ne var ki daha sonra adı Persler'le birlikte bir komploya karışmış ve Yunanlılar'a ihanet etmiştir.

İyi eğitimli ve acımasız savaşçıları ile ünlü Sparta, komployu MÖ 474'te açığa çıkarmıştır. Plan ortaya çıktıktan sonra kral, bir tapınağa sığınmış ve kapana kısıldığı bu yerde açlıktan ölmüştür.

Pausanias'ın ihaneti, Sparta ordusunun efsanevi disiplini bilindiğinden büyük bir şaşkınlık yaratmıştır. Sparta, Atina ile birlikte antik dünyanın süper güçleri arasında yer alıyordu. Atina'dan farklı olarak Sparta, büyük savaşçıları ile ünlüydü. Bunlar çocukluklarından itibaren savaş eğitimi alıyorlardı. Gerçekten de Sparta sanatçıları, filozofları ya da yazarları ile değil, savaşçıları ile tanınırdı.

Aslında hasım olmalarına rağmen Sparta ve Atina, Persler'e karşı ittifak kurdular. Ancak MÖ 480 yılında Thermopylae Savaşı'nda yenilgiye uğradılar. Savaşta Sparta'nın iki kralından biri öldürüldü. Pausanias, daha sonra Platea (MÖ 479) ve Bizans (MÖ 478) savaşlarında muzaffer Yunan ordularının yönetiminde bulundu.

Zaferden sonra Yunan ittifakı çözülmeye başladı. Şehir devletleri Atina ve Sparta'nın etrafında kümelenmeye başladılar. Pausanias'ın baskıcı idaresi bu devletlerin büyük bölümünü Atina'ya yaklaştırdı. Bu yetmezmiş gibi Pausanias'ın Perslerin safına geçmek için onlarla görüşmeler yaptığı ve *Helot* olarak bilinen Spartalı kölelere onunla birlikte savaşmaları karşılığında özgürlük vadettiğine dair dedikodular bardağı taşıran son

damla oldu. İçinde yer aldığı komplonun ortaya çıkması Pausanias'ın çöküşünü de beraberinde getirdi.

Ek Bilgiler

1- Sparta MS 396'da Gotlar tarafından yok edildi. Günümüzdeki Sparta şehri, 1834 yılında kurulmuştur. Antik kalıntılara ulaşmak için 20. yy'ın başlarında kazı çalışmalarına başlanmıştır.

2- Pausanias'ın oğlu Pleistoanax, MÖ 458 yılından itibaren şehri aralıklarla da olsa tam elli yıl boyunca yönetti. Atinalılar'a karşı verilen Peloponez Savaşları onun döneminde başlamıştır.

3- Perslere karşı kurulan Atina-Sparta ittifakı, 2007 yapımı 300 Spartalı filmine konu olmuştur. Filmin yönetmeni Zack Snyder'dir (1966-).

Phidias

Yunan olimpiyatlarının yapıldığı Olimpia dağındaki bir kazı sırasında arkeologlar küçük bir kap buldular (1958). Kabın üzerine Yunan harfleriyle bir cümle yazılmıştı: “Ben Phidias’a aidim.”

2400 yıllık kap belki de Yunan heykeltıraşa ait olduğu kesin olarak bilinen tek kalıntıdır. Phidias (MÖ 490-430) kendi döneminde büyük bir üne sahip olsa da, altın kaplı başyapıtları olan Zeus ve Athena heykelleri de dahil olmak üzere tüm eserleri yok edilmiştir.

Phidias antik dünyada çok ünlüydü. Öyle ki Olimpia’daki Zeus heykeli antik dünyanın yedi harikasından biri sayılmaktadır. Arkeologlar Phidias’ın, kabını yaklaşık 13 metre yüksekliğindeki bu heykeli yaparken açtığı atölyede kaybettiğini tahmin etmektedirler (MÖ 430).

Phidias’ın hayatı hakkında bunun dışında pek az şey bilinmektedir. Atinalıdır. MÖ 5. yy’ın önemli bir bölümünde şehrin politik lideri olan Perikles’in (495-429) taraftarlarından biridir. Perikles sayesinde Parthenon’daki Athena heykelini yapma görevi Phidias’a verilmiştir. Bu heykel fildişinden yapılmış ve altınla kaplanmıştır. 11,58 metre uzunluğundadır. 900 yıl sonra bina talan edilene dek Panthenon’un merkezinde yer almıştır.

Phidias aynı zamanda binanın duvarlarını süsleyen heykellerin yapımına da eşlik etmiştir. Bunların büyük bölümü halen sağlam durumdadır. Bazıları Phidias’ın asistanlarının onun tasarımlarını temel alarak ürettikleri sanat eserleridir. Bu projenin beklenenden daha maliyetli oluşu Phidias’ı zor durumda bırakmıştır. Kullanılan altınların hesabını veremediği için bir süre hapis yatmıştır.

Zeus heykeli Phidias’ın tamamladığı bilinen son eseridir. Zeus, Antik Yunan Pantheon’undaki en önemli tanrıdır. Heykeli fildişi ve altından

yapılmıştır. Heykelde elinde asası ile otururken tasvir edilmiştir. Yüzyıllar boyunca ilgi odağı olan heykel, madeni paraların üzerine bile işlenmiştir. Ziyarete gelen Yunan ve Roma yazarları onun güzelliği karşısında hayranlıklarını gizleyememişlerdir.

Tarihçi Plutarch'a göre (46-120) Phidias daha sonra tekrar tutuklanmış ve hapiste ölmüştür. Günümüzde kimi tarihçiler bu iddiaya şüpheyle yaklaşmaktadırlar.

Ek Bilgiler

1- Tapınak süsleri İngiltere ve Yunanistan arasında uzun tartışmalara neden olmuştur. 7. Elgin Kontu aristokrat Thomas Bruce (1766-1841), 1801 yılında heykelleri alarak Londra'ya getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan bunun için izin aldığını ileri sürmüştür. Ne var ki günümüzde Yunan liderler heykellerin taşınmasının yasadışı olduğunu iddia ederek İngiltere'den bunların iadesini talep etmektedirler. Mesele halen çözümlenememiştir.

2- Olimpia'daki Zeus heykeli yapıldıktan 800 yıl sonra, içinde bulunduğu tapınak, 426 yılında Bizans İmparatorluğu tarafından yerle bir edilince yok olmuştur.

3- Phidias'ın heykellerinin günümüze ulaşamamasının nedenlerinden biri de yapımında kullanılan malzemeler olabilir. Mermer yerine bronz ve altın kullanmıştır. Bunlar değerli metaller olduğundan heykeller ya çalınmış ya da eritilerek başka amaçlar için kullanılmıştır.

Tiberius Gracchus

MÖ 133 yılına gelindiğinde Roma İmparatorluğu antik dünyanın en büyük gücü haline gelmişti. Yunanistan'dan İspanya'ya kadar uzanan bir coğrafyaya yayılmıştı. Roma lejyonları, Akdeniz'in neredeyse her köşesini egemenlik altına almıştı. Yüzlerce yıl sürecek bir Roma üstünlüğü kurulmuştu ve bu sayede Roma'ya büyük zenginlikler akmaktaydı.

Ne var ki gerçek savaşçılar Roma'nın başarılarından pek az istifade ediyorlardı. Gerçekten de, pek çok lejyoner savaş meydanlarından geri döndüklerinde kendilerine ait çiftliklerin iflas etmiş olduğunu gördüler. Sahip oldukları şeyler yok olmuş, aileleri harap olmuştu. Tahmin edilebileceği üzere yıllarını ülkeleri için harcamış olan bu insanlar karşılaştıkları bu manzaraya içerlediler.

"Dünyaya hükmetmişlerdi ama kendilerine ait bir parça toprakları bile yoktu" diye yakınır Romalı politikacı Tiberius Sempronius Gracchus (MÖ 168-133). Tiberius, Gracchi kardeşlerin büyük olanıdır. Her ikisi de zengin aristokratların gücünü sınırlayarak Roma'da daha eşit bir hayat kurmak isteyen sosyal reformculardı. Gazilerin, ülkelerine döndüklerinde çiftliklerinin onları bekliyor olmasını garanti altına almak istiyorlardı. Plutarch'a göre, hem Tiberius hem de kardeşi Gaius (MÖ 154-121) vahşi bir şekilde katledilmeden önce halk kesiminden pek çok kişiye ilham kaynağı olmuştur.

Tiberius ünlü bir generalin torunuydu. İspanya ve Yunanistan'da savaşmıştı. Roma'ya döndüğünde halk koruyucusu seçildi. (MÖ 133) Amacı büyük bir bölümü işsiz ve evsiz olan gazilerin gelirlerini arttırmaktı. Bunun için bir dizi eşitlikçi reform önerdi. Bunların arasında *latifundia* olarak bilinen büyük topraklara el konulması da vardı. Tiberius bu toprakları Roma'nın yoksullarına dağıtacaktı.

Senato'daki güçlü muhalefete rağmen, Tiberius önerisini kanunlaştırmayı başardı. Tekrar seçilmesini engellemek için bir yıllık görev süresinin sonunda rakipleri tarafından öldürüldü ve cesedi Tiber nehrine atıldı. Kardeşi Gaius on yıl sonra toprak reformunu yeniden gündeme getirdi, ancak reforma karşı çıkan muhafazakarlar onu da öldürdüler.

Ek Bilgiler

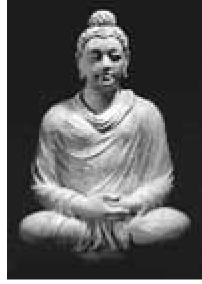
1- Ortak politik amaçları olmasına rağmen kardeşlerin kişilikleri çok farklıydı. Plutarch'a göre "Tiberius kibar ve sakindi. Gaius ise gergin ve öfkeli. Biri nutuk atarken bile sakin kalmayı başarırken, öbürü asla yerinde duramazdı."

2- Tiberius, düşmanlarının canına kast ettiğini biliyordu. Togasının altında dolo *adı verilen kısa bir kılıç saklardı. Ne var ki saldırıya uğradığı sırada hasımlarının sayısı o kadar fazlaydı ki bunun bir yararı olmadı. Plutarch'a göre üç yüz kadar Tiberius taraftarı da aynı saldırıda yaralanmıştır.*

3- Gracchi kardeşlerin büyük babası Scipio Africanus'tur (MÖ 236-183). Africanus, MÖ 202 yılındaki 2. Punic Savaşı'nda Hannibal'ı yenilgiye uğratan generaldir.

Buda

Yaygın olarak Buda adıyla bilinen Siddharta Gautama, MÖ 5. ya da 6. yy'da, bugün Nepal sınırları içerisinde bulunan bir köyde dünyaya geldi. Efsaneye göre babası, Himalaya Dağları'nın eteğindeki bir bölgeyi yöneten güçlü bir kraldı. Genç Siddharta refah içinde ayrıcalıklı bir insan olarak büyüdü.

Ne var ki sahip olduğu maddi zenginlikler genç prensi tatmin etmiyordu. Sarayın dışında acı çekenleri görmek canını sıkıyordu. İnsanların acılarının kaynağı neydi? Bunlar nasıl aşılabilirdi?

Bu soruların yanıtlarını bulmayı uman Siddharta babasının krallığından ayrıldı. Yirmili yaşlarının sonlarına doğru çileciliği seçti, dini bir hayat yaşamaya başladı ve kendini meditasyona verdi. Ne var ki kısa zamanda gördü ki yoksulluk ve bireysel acılar onu zenginlikten daha fazla gerçeğe yaklaştırmamıştı.

Nihayet 35 yaşındayken ufuk açıcı bir deneyim yaşadı. Budistler bu olaya "Büyük Aydınlanma" adını verdiler. 49 gün meditasyon yaptıktan sonra bir incir ağacının altında Nirvana'ya ulaştı. Varlığın tüm sırları bu mutlak aydınlanma anında ona açıldı. O zamandan beri "aydınlanmış olan" anlamına gelen Buda adıyla anılmaktadır.

Buda insan acılarının kaynağının arzu olduğunu vaaz etti. Ona göre acılardan kurtulmanın yolu arzulardan özgürleşmek, benlikten kurtulmak ve ahlaki yaşam için gereken "sekiz katlı asil yoldan" gitmekti. Bu anlayış pek çok Uzak Doğu kültürünün temellerini teşkil edecek olan ahlaki bir öğretiydi.

Büyük aydınlanmadan sonra Buda, Ganj Düzlüğü olarak bilinen Kuzey Hindistan ve Nepal boyunca seyahat etti. İnsanlara vaaz verdi ve yeni

takipçiler kazandı. Sonunda babasının krallığına döndü ve pek çok akrabasını budist yaptı.

Budizm Buda hayattayken hızla yayıldı. Yeni bir din kurucusu olarak pek çok suikast girişiminden sağ olarak kurtulmayı başardı. 80 yaşında öldü. Ölmeden önce pek çok tapınak kurmuş ve Budizmi bölgenin en yaygın dini haline getirmiştir.

Ek Bilgiler

1- Genç bir prens olan Buda gerçeklerden fazlasıyla uzak büyütülmüştü. Öyle ki yaşlı köylülerle tanıştığında allak bullak oldu. Efsaneye göre hizmetçilerinden biri ona bütün insanların yaşlandığını ve bunun doğal bir durum olduğunu açıklamak zorunda kalmıştı.

2- Buda ölümünden sonra yakıldı. Küllerinin arasında bulunduğuna inanılan bir diş, Sri Lanka'daki bir Budist tapınağında saklanmaktadır.

3- Siddharta 16 yaşında evlenmiş ve Rahula adında bir oğlu olmuştur. Söylendiğine göre Buda'nın saraydan kaçtığı gün Rahula'nın doğduğu gündür.

Qin Shihuangdi

Antik Çin tarihinin önemli figürlerinden biri olan Qin Shihuangdi (MÖ 259-210), tarihte ilk kez Çin'i birleştirmiş olan imparatordur. Çin Seddi'nin inşasına onun döneminde başlanmıştır. Aynı zamanda düşmanlarını canlı canlı gömmesi ile ün kazanmış efsanevi bir tirandır. Söylendiğine göre tüm bunları yüzlerce yıl süren iç savaştan sonra Çin'e düzen ve istikrar getirmek için yapmıştır.

Qin Shihuangdi doğduğu sırada Çin, "savaşan devletler çağı" olarak anılan dönemin sonuna yaklaşmaktaydı. Bölgesel savaş lordları ülkenin kontrolü için birbirleriyle mücadele ediyorlardı. Qin Shihuangdi, yedi krallıktan biri olan Qin Devleti'nin mirasçısıydı. MÖ 246 yılında, henüz 13 yaşındayken Qin Kralı olarak tahta geçti.

MÖ 221 yılında son bağımsız düşman devletini de yenilgiye uğrattı. Kendisini Çin'in ilk imparatoru olarak ilan etti. İmparatorluğu merkezileştirmek için eski feodal devletlerin bütün izlerini yok etti. Asillerin silahlarını topladı, güçlerini etrafında topladıkları kaleleri yıktı. Ülke genelinde para birimini ve hukuk sistemini bir standarda bağladı.

İleride bir tehdit oluşturmasını engellemek için Konfüçyusçuluğu yasakladı. Bu inanç sistemini fikir ayrılıklarına neden olabilecek bir sorun kaynağı olarak görüyordu. İleri gelen Konfüçyusçuları canlı canlı toprağa gömdürdü. Klasik kitapların yakılmasını emretti. Bu girişimi, onun döneminin uzun bir süre için kültürel imha hareketleri ile birlikte anılmasına neden olacaktı.

Çin Seddi'nin inşası sırasında binlerce işçinin hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir. Bunun en önemli nedeni kötü çalışma koşullarıydı. Onlar gibi daha niceleri Qin Shihuangdi'nin hırslı projelerinde çalışırken hayatlarını

kaybettiler. İmparator yenilgiye uğrattığı devletlerden birinin yandaşlarınca yapılan en az üç suikast girişiminden sağ olarak kurtulmayı başardı.

Ölümünün ardından Konfüçyusçuluğun yasaklanması da dahil olmak üzere pek çok buyruğu geri çekildi. Qin Shihuangdi'nin hükümranlığı kısa sürmüş olsa da, kurduğu imparatorluk 2 bin yıldan daha uzun bir süre boyunca ayakta kalacaktı.

Ek Bilgiler

1- 1974 yılında Çin'in orta kesimlerinde bir grup çiftçi, bir tesadüf sonucu toprağa gömülü binlerce asker, at, savaş arabası ve müzisyen heykeli buldular. Arkeologlar "Terra Cotta Ordusu" adı verilen bu kalıntıların, Qin Shihuangdi'nin mezarının bir parçası olduğuna kanaat getirdiler. Bu heykeller imparatora ölümden sonraki hayatında eşlik edeceklerdi. UNESCO, heykellerin bulunduğu bölgeyi 1987 yılında dünya mirası kapsamına aldı.

2- Çin Seddi sonraki imparatorlar döneminde onarılmış ve genişletilmiştir. Qin Shihuangdi döneminde inşa edilenlerin pek azı ayakta kalabilmiştir. Çin ordusu, duvarı 17. yy'a kadar askeri amaçlar için kullanmaya devam etmiştir.

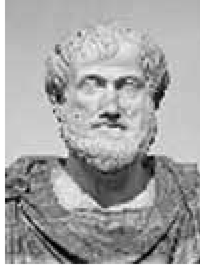
3- İmparatora karşı düzenlenen suikastlerden birinin hikayesi 2002 yılında filme çekilmiştir. Jet Li'nin (1963-) başrolü oynadığı Hero (Kahraman) adlı film, ABD'de 2004 yılında gösterime girmiştir.

Aristo

1511 yılında İtalyan ressam Rafael (1483-1520) Roma'da "Atina Okulu" adı verilen büyük bir duvar resmi yaptı. Düzinelerce ünlü Antik Yunan filozofunu resmeden eserin merkezinde iki ünlü tarihi kişilik durmaktadır: Platon (MÖ 429-347) ve onun en parlak öğrencisi Aristo (MÖ 384-322).

Ünlü duvar resmi Vatikan'a yerleştirildi. Bu durum iki düşünürün Batı düşünce geleneğinde oynadığı merkezi rolü sembolize etmektedir. Öğretmeni ile birlikte Aristo, tarihin en etkili filozofları arasında kabul edilmektedir.

Aristo Kuzey Yunanistan'daki bir köy olan Stagira'da dünyaya geldi. Babası Nichomachus, Makedonya kraliyet ailesinin doktoruydu. Aristo'nun kendisi de tıp eğitimi almıştı. Ne var ki MÖ 367 yılında Atina'ya gitti ve Plato'nun Akademisi'nde çalışmaya başladı. Burada yaklaşık olarak yirmi yıl boyunca kalacaktı.

Aristo, yazılı eserlerinin büyük bölümünü Atina'da tamamladı. Bunlardan yaklaşık olarak otuz tanesi günümüze kadar ulaşmıştır. Çalışmaları biyoloji, fizik, ahlak ve siyaset teorisi gibi çok çeşitli alanları kapsamaktadır. Platon'dan etkilenmiş olmasına rağmen bazı felsefi meselelerde ondan farklı düşmüştür. Aristo, öğretmeninin ölümünün ardından Atina'yı terk etmiştir.

Makedonya'ya dönen Aristo, kralın on üç yaşındaki oğlu Büyük İskender'e (MÖ 356-323) hocalık yapmaya başlar. Aristo genç prense retorik, edebiyat, bilim ve felsefe dersleri verir. İskender kral olup Atina'yı fethedince Aristo şehre döner ve kendi okulunu kurar.

Aristo'nun ilk formel mantık sistemini kurarak batı felsefesinin temellerini attığı düşünülmektedir. Aynı zamanda biyoloji alanında da

çeşitli yenilikler yapmıştır. Metafizikle ilgili yazıları, Orta Çağ Avrupa'sında yeniden keşfedildiğinde Aquinalı Thomas (1225-1274) gibi Hıristiyan teologlar üzerinde önemli bir etki yapmıştır.

İskender'in ölümünün ardından Atina, Makedonya egemenliğine isyan etmiştir. Bu dönemde Makedonya ile olan sıkı ilişkileri nedeniyle Aristo'nun hayatı tehlikeye girmiş ve bu yüzden şehirden ayrılmıştır. Eğriboz Adası'na gitmiş ve kısa bir süre sonra orada hayatını kaybetmiştir.

Ek Bilgiler

1- Aristo her şeyden üstün olan bir varlığın mevcudiyetine ilişkin bir kanıt ortaya atmıştır. "Hareketsiz devindirici teorisi" olarak bilinen bu düşünceye göre evrendeki her olay başka olayların sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ama bu eylemler zincirinin bir yerde başlamış olması gerekmektedir. Bu başlangıç noktası, Aristo'nun hareketsiz devindirici olarak adlandırdığı kuvvettir. Bu düşünce daha sonraları Hıristiyan yazarlar tarafından tanrının varlığının mantıksal bir delili olarak kabul edilecektir.

2- Antik tarihçi Plutarch'a (46-120) göre Büyük İskender'in en çok sevdiği kitap ona Aristo'nun hediye ettiği İlyada'ydı. Askeri faaliyetleri sırasında her zaman bu kitabı yanında taşırdı.

3- Aristo, Pythias adlı bir kadınla evlendi. Bu kadın bir arkadaşının evlatlığı (belki de yeğeni) ve Platon'un öğrencisiydi. Çiftin yine Pythias adında bir kızları oldu.

Arşimet

Arşimet (MÖ 287-212) ve Altın Taç’ın hikayesi, bilimsel keşifler tarihinin en ilginç olayları arasında yer almaktadır. Efsaneye göre Syracuse Kralı, büyük matematikçiden krallığının sembolü olan mükemmel tacının gerçekten saf altından yapılıp yapılmadığını belirlemesini ister.

Pratik meselelerde matematik kullanmak konusunda uzman olan Arşimet, uzun süre kralın sorusuna kafa yorar. Sonunda bir öğleden sonra banyo yaparken sorunun çözümünü bulur. “*Eureka*!” (Yunanca ‘buldum’) diye bağırarak dışarı fırlar ve çıplak bir şekilde Syracuse sokaklarını dolaşmaya başlar.

MÖ 287 yılında Sicilya Adası’nda dünyaya gelen Arşimet bir mühendis, matematik teorisyeni, astronom ve mucitti. Sıvıların gerçek doğasını ortaya koyması, kaldıracın çalışma prensiplerini açıklaması, pi sayısının değerini tespit etmesi ve Syracuselular için korkunç silahlar icat etmesi onun ününe ün katmıştır.

Gerçekten de Arşimet pek çok buluşunu, Syracuseluların askeri ihtiyaçlarını karşılamak için gerçekleştirmişti. Syracuse, Arşimet’in hayatının büyük bir bölümü boyunca Roma ile savaşan bir Antik Yunan şehir devletiydi. Bu nedenle Arşimet, şehir donanmasına yardımcı olmak için gemilerden suyun kolaylıkla dışarı atılmasını sağlayan “Arşimet burgusunu” ve düşman gemilerini batırmakta kullanılan dev bir metal çengel olan “Arşimet pençesini” geliştirmiştir. Onun en sıradışı buluşu ise ısı ışınıdır. Söylendiğine göre aynalardan oluşan bir düzenek güneş ışığını toplayarak Roma yelkenlilerinin üzerine göndermekte ve onları yakmaktadır. (Kimi yazarlar bu cihazının gerçekten çalışıp çalışmadığını tartışma konusu yapmışdır)

Arşimet’in banyodaki buluşu hacim ölçümüyle ilgiliydi. Arşimet tacın bileşimini bulabilmek için ağırlığın hacme bölünmesiyle bulunan yoğunluk kavramından yararlanması gerektiğinin farkındaydı. Zira altının yoğunluğu diğer metallerin yoğunluğundan farklıydı. Arşimet tacın ağırlığını biliyordu. Sorun onun hacmini hesaplamaktaydı. Banyodaki suyun yükselişine tanık olması, aklına tacın taşırdığı suyu ölçerek onun hacminin ne kadar olduğunu bulabileceği fikrini getirmişti (Bu yöntem sayesinde tacın saf altın olmadığını kanıtlayarak kralın canının oldukça sıkılmasına neden olacaktı).

Küçük bir şehir devleti olan Syracuse, Arşimet'in dahice silahlarına rağmen Roma saldırılarına karşı koyamadı. MÖ 212 yılında şehir Roma lejyonlarının eline düştüğünde Arşimet Romalı bir asker tarafından öldürüldü. Tarihçiler kimi zaman onun ölümünü bir dönemin sonu olarak kabul ederler. O, Roma İmparatorluğu antik dünyanın egemenliğini eline geçirmeden önce yıldızı parlayan son Yunan bilim adamıydı.

Ek Bilgiler

1- "Eureka" sözcüğü, 1840'lı yıllarda altın bulma umuduyla eyalete göç edenleri onurlandırmak adına 1953 yılında Kaliforniya eyaletinin resmi mottosu olarak kabul edildi.

2- Arşimet'in en iddialı projelerinden biri de tüm evreni doldurmak için kaç kum tanesinin gerekeceğini hesaplamaktı. Bu ölçümün sonunda evreni tamamen doldurmak için yaklaşık 8 vigintilyon (8 ve onu izleyen 63 sıfır) kum tanesinin gerekli olacağı sonucuna vardı.

3- Arşimet'in kayıp bir çalışması olan Stomachion, Danimarkalı bir araştırmacı tarafından 1906 yılında günümüzde Türkiye sınırları içersinde kalan bir manastırda bulundu. Bu eser 1998 yılında kimliği belirsiz bir milyardere 2 milyon dolar karşılığında satıldı.

Capitolinus

Roma kanunlarına göre en ağır suç kendini kral ilan etmekti. Bir aristokrat ve savaş kahramanı olan Marcus Manlius Capitolinus, MÖ 385 yılında ülkenin başına geçmeye çalışmakla suçlandı. Ertesi yıl, şehir geleneklerine uygun bir şekilde uçurumdan atılarak cezalandırıldı.

Romalı politikacının tutuklanması ve yargılanması ile ilgili farklı değerlendirmeler mevcuttur. Plutarch (46-120) Capitolinus'un bir popülist ve demagog olduğunu iddia eder. Ona göre Capitolinus, "tiranlık kurmak isteyenlerin bilindik sanatı" olan demagojiye başvurmuştur. Livy (MÖ 56-MS 17) ise Capitolinus'a sempati besler. Yargılanmasını popüler bir kahramanın bertaraf edilmesine yönelik bir komplo olarak nitelendirerek kınar. Gerçekten de Capitolinus'un asıl suçu, politik statükoya meydan okumuş olması olabilir.

Capitolinus, dönemin aristokrat sınıfı olan patricilerin bir üyesi olarak dünyaya geldi. Buna karşılık aşağı sınıftan pleblere sempati duyuyor ve kendisini onların safında görüyordu. Yoksulların refaha kavuşturulması için borçlarının silinmesini ve Roma'nın askeri başarısının sağladığı zenginliğin daha geniş kesimlere dağıtılması gerektiğini savunarak önemli bir güç elde etti.

Marcus Manlius, MÖ 392 yılında şehrin iki konsülünden biri olarak özel bir önem kazanmıştı. İki yıl sonra Gaullere karşı verilen savaşta şehrin savunmasını yönetti. Efsaneye göre Gauller şehri kuşatmış ve istilacılar şehri savunan birlikleri Capitoline Tepesi'ndeki hisara kadar geri çekilmeye zorlamıştı. Düşmanlar bir gece gizlice tepeye yaklaştılar. Bekçiler onları fark etmedi. Ne var ki bir kaz sürüsünün ses çıkartması Manlius'u uyandırdı ve düşmanlar geri püskürtüldüler. Şehri kurtardığı için Manlius, Capitolinus adıyla onurlandırıldı.

Zaferden sonra gazilerin borçlanarak yoksulluğa düştüklerini görmek Capitolinus'u üzdü. Tam dört yüz Romalı'nın borcunu üstlendi. Livy'e göre, dava açarak mücadele etmeleri için başkalarına da yardımcı olmuştu. Senato'nun onu bir dönem tutuklamasına rağmen yaygın halk protestoları sayesinde serbest bırakılmak zorunda kaldı.

MÖ 385 yılında Capitoline Tepesi’nin eteğinde görülen mahkemeye çıkartıldığında, bulundukları yer şehrin savunmasında gösterdiği başarının zihinlerde tazelenmesine neden oldu. Hakimler, mahkeme başka bir yere taşınana kadar onu yargılamayı reddettiler. Mahkemenin yapılacağı yer, onun büyük zaferini hatırlatmayan bir yer olmalıydı. Suçlu bulunduktan sonra Capitoline’deki Tarpeian Kayası’ndan aşağıya atıldı. Bu, Roma’da hainlere layık görülen bir cezaydı.

Ek Bilgiler

1- Tarpeian Kayası, adını Roma tarihindeki mitolojik bir figür olan Tarpeia’dan alır. Bir askeri görevlinin kızı olan Tarpeia’nın rakip bir İtalyan kabilesi ile işbirliği yaparak şehre ihanet ettiği söylenmektedir.

2- Capitoline, Roma’nın ünlü yedi tepesinden biridir. Üzerinde büyük Jüpiter Tapınağı bulunmaktadır. İngilizce’deki “Capitol” kelimesi de Capitoline’den türetilmiştir.

3- İdamından sonra Senato, Capitolinus’un evini yıkmış ve aynı noktada “Juno Moneta” için bir tapınak inşa etmiştir. Tapınak daha sonraları darphane olarak kullanılmıştır. Para anlamına gelen Latince’deki moneta ve İngilizce’deki money kelimeleri monata sözcüğünden türemişlerdir.

Thucydides

Thucydides (MÖ 460-404) bir Yunan tarihçisidir. Batı literatürünün günümüze ulaşan en eski kaynaklarından biri olan *Peloponez Savaşı Tarihi*'nin yazarıdır. Antik Yunan'la ilgili pek çok bilginin kaynağı olan bu kitap, tarihi tanrıların kontrolündeki doğa üstü bir süreç olarak değil insan ilişkilerinin bir sonucu olarak açıklamaya çalışan ilk ciddi girişimdir.

"Thucydides'in ilk sayfası, bana göre, gerçek tarihin başlangıcıdır," diye yazar antik tarihçiyi öven filozof David Hume (1711-1776). "Ondan önce yazılanlar masal gibiydi. Öyle ki filozoflar bu metinleri reddetmek zorunda kalmıştı. Zira bunlar abartılı şiir ve nutuklardan ibaretti."

Thucydides Atina'da doğdu. Altın madenleri olan zengin bir ailenin çocuğuydu. Ailesi, büyük ihtimalle demokrasiyle birlikte konumları sarsılan eski Atina aristokrasisinin bir üyesiydi. MÖ 430 yılındaki veba salgınında hayatta kalmayı başaran Thucydides, şehrin başdüşmanı olan Sparta'ya karşı general olarak savaştı. MÖ 423 yılında Atina'nın yenilgisi yüzünden suçlandı ve ceza olarak sürgüne gönderildi.

Sürgündeki yılları boyunca Thucydides Yunanistan'ı gezdi. Savaşı dışarıdan gözlemledi. Savaş henüz devam ederken yazmaya başladığı kitabı, nispeten tarafsız bir bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Bu yönüyle daha önce yazılan tarihi metinlerden ayrılmaktadır. Eski anlatılar genellikle yazarların ülkelerinin savunuculuğunu yaptığı eserler olmaktan öteye geçememiştir. Thucydides ise kendi yapıtından bahsederken "Benim çalışmam sadece bugünün insanları için değil, onu sonsuza kadar kalması için hazırladım," demektedir.

Peloponez Savaşı (adını Sparta'nın bulunduğu Peloponez Yarımadası'ndan alır), MÖ 431 yılında başlamıştı. Bundan öncesinde ise Atina ve Sparta arasında uzun yıllardır süregelen bir gerilim vardı. Savaş ilk zamanlar Atinalıların lehinde seyretse de sonrasında pek çok başarısızlık yaşandı. Bunlardan biri de Thucydides'in MÖ 423 yılında Amphipolis'te yaşadığı mağlubiyetti. Savaşın ardından geçici bir ateşkes ilan edildiyse de, barış kalıcı olmadı.

Thucydides'in anlatımı savaşın bitiminden önce, MÖ 411 yılında son bulur. Kimi araştırmacılar bu tarihte öldüğünü ya da Atina'ya dönmesine

izin verildiğini öne sürerler. Asıl savaşsa yıllar sonra, Atina'yı büyük bir Yunan gücü olmaktan çıkartan Sparta galibiyeti ile son bulacaktır. Böylece MÖ 5. yy boyunca süren Atina'nın altın çağı tamamlanmış olur.

Ek Bilgiler

1- Bir başka Atinalı tarihçi olan Heredot (MÖ 484-425), Thucydides'ten daha yaşlıdır. Genel olarak Persler'le yapılan savaşlara odaklanmıştır. Olayların arkasında yatan nedenleri çoğu zaman ilahi adaletle açıklamış ya da yaşananlardan ahlaki dersler çıkartmıştır. Thucydides, meslektaşının aksine böyle sonuçlara varmaktan kaçınmıştır.

2- Peloponez Savaşları, çok bilinen bir Atina komedisi olan Aristophanes'in (MÖ 450-388) Lysistrata adlı oyununun arka planını oluşturmaktadır. Oyunda Lysistrata, Yunan kadınlarına barış yapana dek eşleriyle seks yapmamalarını öğütleyerek savaşı sonlandırmaya çalışmıştır.

3- Sparta savaşı kazanmasına rağmen Yunanistan'daki egemenliği kısa sürmüştür. Yetmiş yıl sonra hem Atina hem de Sparta, Büyük İskender (MÖ 356-323) tarafından fethedilmiş ve böylece bağımsız devletler olarak varlıkları son bulmuştur.

Spartaküs

Spartaküs bugün en çok, hayatını konu alan Oscar ödüllü *Spartacus* (1960) filmiyle tanınmaktadır. Bununla birlikte filmde Kirk Douglas'ın (1916-) canlandırdığı Spartalı köle, gerçek bir tarihi şahsiyettir. Roma Cumhuriyeti'nin en büyük köle isyanlarından birine liderlik etmiştir.

Spartaküs Trakya'da, günümüzde Bulgaristan sınırları içerisinde kalan bir bölgede özgür bir insan olarak dünyaya geldi. Romalılar tarafından eşiyle birlikte esir alındıktan sonra Güney İtalya'daki Napoli yakınlarında bir şehir olan Capua'ya götürüldü. Burada bir gladyatör olarak eğitildi. İtalya'da gladyatörler mahkum muamelesi görüyor ve ancak şavaşmak için dışarı çıkmalarına izin veriliyordu. Spartaküs gladyatör eğitimi sırasında yaşadığı tüm zorluklara rağmen daha sonraları savaş eğitiminin çok faydasını görecekti.

MÖ 73 yılında Spartaküs ve yetmiş köle gladyatör okulundan kaçtılar. Okulun mutfağından çaldıkları satırları silah olarak kullanmışlardı. Vezüv Dağı'nda saklanıp silahlanmaya devam ettiler. Eskinin köle gladyatörleri, bir süre sonra sayıları yüz bini geçecek olan bir asiler ordusu haline gelmişti.

Başlarda, Roma otoriteleri isyanı ciddiye almadılar. İsyanı bastırmak için deneyimsiz bir subay gönderdiler. Böylece Spartaküs ve adamları onu kolaylıkla alt ederek, kendilerine başka kölelerin de katılmasını sağlayacak bir zafer elde etmiş oldular.

Spartaküs, isyanın lideri seçilmiş olsa da gerçekte hareket organize değildi. Kendi içinde bölünmüş durumdaydı. Çok iyi bir askeri stratejist olan Spartaküs, Gaul'e doğru ilerleyip başka bir isyancı grupla birleşmeyi umuyordu. Ne var ki isyanın diğer liderleri onu dinlemediler.

MÖ 71 yılında, utanç verici yenilgilerin ardından Romalılar General Marcus Licinius Crassus'u (MÖ 115-53) isyancılarla savaşmak için gönderdiler. Crassus, Spartaküs ve taraftarlarını Güney İtalya'ya kadar kovaladı. Silarus'taki muharebede onları ağır bir yenilgiye uğrattı. Filmin aksine Spartaküs bu savaşta ölmüştür. Spartaküs'ün binlerce taraftarı da çarmıha gerilerek öldürüldü. Bu cezanın amacı diğer kölelerin gözünü korkutarak ileride yaşanacak başka bir isyanın önüne geçmekti.

Ek Bilgiler

1- Romalıların Spartaküs'ün karşısında aldıkları yenilgiler o kadar utanç vericiydi ki yenilgiye uğrayan lejyonların büyük bölümü imha edildi. Bu ceza çok nadir olarak savaş meydanında korkaklık gösterenlere uygulanırdı. Cezanın uygulanmasına karar verildiğinde kumandanlar rastgele her on askerden birini seçer ve seçtiklerini öldürürlerdi.

2- Stanley Kubrick'in (1928-1999) 1960 yapımı filminde Spartaküs'ü Kirk Douglas oynarken, Laurance Olivier (1907-1989) onun Romalı rakibi olan Crassus'u canlandırdı. Film dört Oscar ödülü kazanmış ve ayrıca iki dalda da ödüle aday gösterilmişti.

3- Spartaküs ayaklanması Roma tarihinde 3. Köle Savaşı olarak bilinir. Önceki iki köle ayaklanması da -1. Köle Savaşı MÖ 135-132 ve 2. Köle Savaşı MÖ 104-103, her iki isyan da Sicilya'da yaşanmıştır- Roma'nın zaferiyle sonuçlanmıştır.

Konfüçyus

Antik Çin filozofu Konfüçyus (MÖ 551-479) tarihin en etkili kitaplarından biri olan *Seçmeler*'in yazarıdır. Adını taşıyan bir ahlak sistemi kurmuştur. Asya kültürü ve toplum hayatı üzerindeki büyük etkisine rağmen hayatı hakkında pek az şey bilinmektedir.

Efsaneye göre Konfüçyus, günümüz Doğu Çin'inde yoksul ama saygın bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Doğduğu yerde o dönem Lu Krallığı hüküm sürüyordu. Bir süre muhasebeci, çoban ve öğretmen olarak çalıştıktan sonra yerel egemenin yanında memur oldu. Başarılı bir danışman olmasına rağmen otuz yıl sonra politik nedenlerle bu işi bıraktı. Belki de patronunun hedonistik yaşam tarzı onu rahatsız etmişti.

Sarayda yaşadığı deneyimler ona iyi bir idarenin nasıl olması gerektiği hakkında fikir verdi. Çin tarihinin o döneminde bu mesele çok yaygın bir tartışma konusuydu. İlkbahar ve Sonbahar Dönemi (MÖ 722-481) olarak anılan bu zaman aralığında ülkede sözde imparator hakimiyeti olmasına rağmen, gerçekte yarı-bağımsız feodal kralların sözü geçiyordu.

Konfüçyus ahlak, görev duygusu, derin düşünme ve eğitim gibi konuların önemine vurgu yaptı. Konfüçyus'a göre bir idarenin meşruluğu onun başında bulunan kişiye, bir toplumun sağlığı ise onu oluşturan insanlara bağlıydı. İşini bıraktıktan sonra on yıl boyunca ahlaki ve felsefi düşüncelerini yaymak için Çin'i dolaştı.

Seçmeler ölümünün ardından taraftarları tarafından derlenmiştir. Bu kitapta yer alan bilgiler Konfüçyusçuluğun temellerini oluşturur. Kitapta hiçbir anlatım bulunmamakta, kitap yazarının ahlaki anlayışını göstermeyi amaçlayan kısa hikaye ve aforizmalardan oluşmaktadır. Bir yerde politika ile ilgili olarak şunlar söylenmektedir: "Efendi der ki *Erdemle hükmeden*

kişi kutup yıldızına benzer. Yerini her zaman korur ve tüm diğer yıldızlar ona dönerler.”

Bu benzetme Konfüçyus düşüncesinde erdemli yöneticinin önemine vurgu yapar. Konfüçyus’a göre bir yönetici tüm toplum için ahlaki bir örnektir. Konfüçyus’un kutsiyet iddiası olmamasına ve Konfüçyusçuluğun bir din olmamasına rağmen 72 yaşında öldükten sonrada yazdıkları büyük bir yaygınlık kazanmış ve Çin toplumunun ahlaki temellerini teşkil etmiştir.

Ek Bilgiler

1- Konfüçyus ellili yaşlarının sonunda bir suikast girişiminden sağ olarak kurtulmayı başarmıştır. Daha sonraları suikastçisinin kardeşini, öğrencisi olarak kabul etmiştir.

2- Seçmeler*’e ek olarak Konfüçyus bir şiir kitabı da yazmıştır. Ayrıca Lu Krallığı vakayinamesi olan* İlkbahar ve Sonbahar Kayıtları *da onun elinden çıkmıştır.*

3- 1966-1976 yılları arasında yaşanan Çin Kültür Devrimi sırasında, komünist lider Mao Zedung (1893-1976) Konfüçyus’u “berbat bir gerici” olarak tanımlamış ve Konfüçyusçuluğa Çin toplumunun gelişimini engelleyen gerici düşünceler yığını olarak saldırmıştır. Mao’nun kızıl muhafızları Konfüçyus’un doğduğu yerdeki bir tapınağa saldırı düzenlemişlerdir. Mao’nun ölümünden sonra Çin liderleri, Konfüçyusçuluğun itibarını iade etmişlerdir.

Hannibal

Hannibal (MÖ 247-183), 2. Kartaca Savaşı sırasında Roma lejyonları ile savaşmış Kartacalı bir generaldir. Sonunda başarısız da olsa, savaş fillerinin eşlik ettiği ordusunu karlı Alpler'den geçirerek İtalya'yı işgal etmeye çalışması ona günümüze kadar canlılığını koruyan büyük bir ün kazandırmıştır.

Hannibal'ın yenilgiye uğramasına rağmen askeri taktiklerdeki ustalığı onu antik dünyanın en tanınmış ve en korkulan kumandanları arasına sokmuştur. 2 bin yıl sonra bile Fransa ve İtalya'daki dağlarda yolculuk sırasında kayalara kazınmış ismine rastlayanlar olmuştur.

Hannibal, 1. Kartaca Savaşı sırasında Roma tarafından yenilgiye uğratılan General Hamilcar Barca'nın oğludur. Babası oğlundan, henüz dokuz yaşındayken hayatını şehrin büyük düşmanlarına karşı savaşmaya adayacağına dair Tanrı Baal'e yemin etmesini istemiştir (Hannibal "Baal'ın Zerafeti" anlamına gelmektedir).

Hannibal MÖ 221 yılında Kartaca ordularının komutanlığına geldi. İki yıl sonra istila hareketine başladı. Yirmi 5 bin askerden oluşan Kartaca güçlerinin binlerce atı ve birkaç düzine fili bulunuyordu. Kesin rotası bilinmemekle birlikte en son Kuzey İtalya'daki Torino Şehri'ne kadar ulaştığı bilinmektedir. Askerlerinin yarısından fazlasının ve fillerinin büyük çoğunluğunun bu yolculuk sırasında öldüğü tahmin edilmektedir. Sonraki 17 yıl boyunca Hannibal, Roma'yla kendi arka bahçesinde savaştı. Düşmanlarının karşısında hiç savaş kaybetmemiş ama Romalılar Kartaca'ya saldırınca geri dönmek zorunda kalmıştır. MÖ 202 yılında Zama Savaşı'nda yenilgiye uğrayan Hannibal, Tyre şehrine sürgüne gitmiş ve Kartaca'ya asla geri dönmemiştir.

Ne var ki Hannibal'ın Roma'yla olan savaşı bitmemişti. Yunan Seleucid İmparatorluğu'na askeri danışman olmuş ve Roma müttefiklerini yenen Bithynian Donanması'nı kumanda etmiştir. Romalılar Hannibal'ı yakalama kararı vermişler ve Bithynian kralına onu teslim etmesi için baskı yapmışlardır. Hannibal ise Romalılar onu yakalamadan önce intihar etmiştir.

2. Kartaca Savaşı'nın Roma zaferi ile sonuçlanması tarihte önemli bir dönüm noktasıdır. En korkunç düşmanının yenilgisiyle Roma, Akdeniz dünyasındaki askeri üstünlüğünü kurmuştur. Bu konumunu yüzyıllar boyunca koruyacaktır.

Ek Bilgiler

1- Hannibal'ın adı İngiliz yazar Jonathan Swift (1667-1745) tarafından 1726 yılında yazılan klasik eser Güliver'in Seyahatleri*'nde de geçmektedir.*

2- Mark Twain'in (1835-1910) çocukluğunu geçirdiği Missouri'deki Hannibal şehri, adını Kartacalı komutandan almaktadır. Kasaba ve onun sakinleri, Twain'in en bilinen romanlarından biri olan 1885 tarihli Hucklebery Finn'in Maceraları*'na ilham kaynağı olmuştur.*

3- Kartaca, 3. Kartaca Savaşı (MÖ 149-146) ile kesin bir biçimde Roma tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Kinci Roma askerleri şehrin etrafındaki tarlalara tuz dökerek onun bir daha gelişmemesini garantiye almak istemişlerdir. Tarihçilerin bu hikayeyle ilgili şüpheleri olsa da Kartaca'nın bir daha asla Akdeniz'deki Roma egemenliğini tehdit edemediği bilinen bir gerçektir.

Mencius

İnsan doğası özünde iyi midir, yoksa kötü müdür?

Mencius (MÖ 371-289) insanların temelde iyi oldukları düşüncesini savunması ile tanınmaktadır. Yazıları büyük ölçüde filozof ve din adamı Konfüçyus'tan (MÖ 551-479) etkilenmiştir. Mencius'un yazıları Çin felsefesinin temel metinleri arasında yer almakta ve ölümünden 2 bin yıl sonra bile hâlâ etkili olmaya devam etmektedir.

Mencius, bugünkü sınırlarla Doğu Çin'de hüküm sürmüş olan Zhou Hanedanı döneminde doğmuştur. "Savaşan devletler dönemi" olarak anılan bir karmaşa ve siyasi ayrışma çağında yaşamıştır. Babası, Mensius üç yaşındayken ölmüştür. Bunun üzerine eğitimi ile annesi ilgilenmiş ve efsaneye göre oğlu için doğru öğretmeni bulana kadar çok sayıda farklı şehri dolaşmıştır.

Annesinin sonunda bulduğu öğretmen, Konfüçyus'un torunu Zisi'ydi. Öğrencisine Konfüçyusçu ahlak ve felsefe dersleri verdi. Konfüçyus gibi Mensius da devlet memuru olarak çalıştı. Çin'de seyahat ederek düşüncelerini yaydı.

Mencius insanların dört erdeme yatkın olarak doğduğuna inanıyordu: empati, başkalarına saygı duyma, doğru ile yanlışı ayırma ve kabahat işlediğinde utanma. Tüm diğer erdemlerin "dört başlangıç" adını verdiği bu dört unsurdan kaynaklandığına inanıyordu. Hasımları olan Mozi (MÖ 470-391) ve Yang Zhu (MÖ 440-360) insanların doğuştan herhangi bir erdeme sahip olmadıklarını, aksine ahlakın eğitim ve deneyim yoluyla öğrenildiğini savundular.

Mencius politika hakkında da yazılar yazdı. Aynı zamanda Konfüçyus'un düşüncelerinin inceliklerine yoğunlaştı. Konfüçyus gibi o da bir yöneticinin erdemli olmasının önemine işaret ediyordu. Mencius buna ek olarak kötü yönetimiyle "göksel yetki"yi (*mandate of heaven*) kaybeden bir yöneticinin devrilmesinin doğru olacağını söylemişti.

Ek Bilgiler

1- Doğduğu Shandong'ta ona adanmış olan antik dönemden kalma eski bir tapınak, Çin Kültür Devrimi sırasında hasar görmüş, ancak 1980 yılında tamir edilerek yeniden ziyarete açılmıştır.

2- Filozofun yazılarını içeren bir derleme olan Mengzi, Konfüçyusçu düşüncenin dört temel kitabından biri olarak kabul edilmektedir.

3- Mencius'un bazı yazıları Yunan filozofu Plato'yu (MÖ 429-347) andırsa ve her iki düşünür aynı dönemde yaşamış olsa da, ikisinin birbirinden haberdar olduğunu gösteren herhangi bir kanıt yoktur.

Vitruvius

Bir yazar, mühendis ve asker olan Vitruvius, MÖ 80-15 yılları arasında yaşamıştır. On ciltten oluşan mimari kitabı, Roma'nın ünlü yollarının, tapınaklarının ve su kemerlerinin yapılmasında kaynak olarak kullanılmıştır. Yapı ve fizikle ilgili temel bilgilerin ve inşaatla ilgili can alıcı ipuçlarının yer aldığı *De Architectura*, yayınlanmasından yüzyıllar sonra bile bir rehber kitap olarak hizmet vermeye devam etmektedir.

De Architectura aynı zamanda yazarıyla ilgili de temel bir bilgi kaynağıdır. Vitruvius, Julius Sezar'ın (MÖ 100-44) ve İmparator Augustus'un (MÖ 63-MS 14) yanında askeri mühendis olarak çalışıyordu. Roma dünyasını gezdi ve savunma istihkamı konusunda bir uzman haline geldi. Kuşatma makinaları, mancınık ve diğer antik silahlarla ilgili derin bir bilgisi vardı.

Vitruvius, Sezar'ın ölümünün ardından Augustus ve Augustus'un kızkardeşi Octavia Minor (MÖ 69-11) tarafından finanse edildi. Bir dönem sivil mimar olarak çalıştı ve İtalya'daki Fano'da bir bazilika inşa etti. Daha sonra ise ünlü kitabını yazdı.

De Architectura'da Roma ve Yunan mimarisinin bütün bilgilerini özetlemeye çalıştı. Önceki yazarlardan bolca esinlenmişti. Ayrıca kendi öğüt ve gözlemlerini de paylaştı. Kitapta şehir duvarlarının nasıl yapılacağı, kuyuların nerede açılacağı ve hatta bütçe aşımının nasıl önleneceği gibi pratik meselelere de yer verilmişti. Vitruvius üç mimari düzen tanımlıyordu: İonik, Dorik ve Korinthian. Bunlar Roma ve Yunan mimarisini oluşturan temel sistemler olarak kabul gördü.

Bunlar dışında Vitruvius'un hayatı hakkında pek az şey bilinmektedir. Roma mühendisliğinin kurucusu olarak yaptığı etkiler ise çok belirgindir. Roma İmpartorluğu'nun genişlemesi sürecinde onun kitabını kullanan mühendisler orduya eşlik etmiştir. Haleflerinin yaptığı yol ve su kemerleri, Roma İmparatorluğu'nun en uzun ömürlü kalıntıları arasında yer almaktadır. Orta Çağ boyunca, Roma yapımı yollar Avrupa'nın en önemli ana yollarını teşkil etmiştir. Bugün dahi kimi İspanyol ve Fransız şehirleri sularını Roma su kemerlerinden almaktadır.

Ek Bilgiler

1- Vitruvius kurşunun insana zararlı olduğunu söyleyerek, suyun taşınmasında kurşun boruların kullanımına karşı çıkmıştır. Bu olay ABD'de kurşun boruların yasaklanmasından 2 bin yıl önce gerçekleşmiştir.

2- De Architectura'nın üçüncü cildinde Vitruvius, insan bedeninin boyutlarından bahseder. Leonarda da Vinci'de (1452-1519) "Vitruvian Adam" olarak bilinen gravüründe ideal insan formunu oluştururken bu kitaptaki ölçüleri temel almıştır.

3- De Architectura, bir İtalyan araştırmacı olan Poggio Bracciolini (1830-1459) tarafından 1414 yılında yeniden keşfedilmiştir. Bu keşif Antik Roma inşaat tekniklerinin Rönesans döneminde yeniden canlanmasını sağlamıştır.

Herostratus

Efes’in gururu olan devasa Artemis Tapınağı Akdeniz’e bakardı. İnşa edilmesi 120 yıl sürmüştü. Antik dünyanın yedi harikası arasında sayılıyordu. Ta ki MÖ 356 yılında genç bir Yunanlı olan Herosratus onu yakana kadar...

Yaşanan felaket Efes’te büyük şok yaşanmasına neden oldu. Yakalandıktan sonra Herostratus tapınağı adının sonsuza kadar anılmasını sağlamak için yaktığını söyleyince bu daha büyük bir şaşkınlık yarattı. Sadece ün sahibi olmak için suç işleyenler anlamına gelen “herostratik suçlular” deyimi buradan gelmektedir.

Herostratus hedefini çok dikkatli seçmişti. Tapınak, doğum ve av tanrıçası olan Artemis’e adanmıştı. Atina’daki Parthenon’dan daha büyüktü. Yapımı, efsanevi derecede zengin olan Kral Croesus tarafından finanse edilmişti. “Tanrıların tek gerçek evi Efes’teki Artemis Tapınağı’dır,” diye yazar tapınağın bir hayranı olan Bizanslı Philo. “Bu söylediğimi sınamak isteyenler onu kendi gözleriyle gördüklerinde anlayacaklardır ki tanrılar gökteki ölümsüz meskenlerini bırakıp kendilerine dünyada bir yer edinmiştir.”

Herostratus’un yangından önceki hayatı hakkında pek az şey bilinmektedir. Tutuklandıktan sonra vücudu gerilerek işkence yapılmıştır. Bu genelde vatandaş olmayanlara uygulanan bir cezaydı. Bu nedenle Herostratus’un Efes’in yerlisi olmama ya da bir köle olma ihtimali oldukça yüksektir.

İdam edildikten sonra yetkililer ona bir ceza daha verdiler. İstediği üne kavuşmasını engellemek için isminin anılmasına yasak getirildi. Yasağa yüzyıllar boyunca uyulmuş olsa da en sonunda bir antik çağ yazarı yasağı delerek Herostratus’un adının hatırlanmasını ve arzu ettiği ölümsüz üne kavuşmasını sağladı.

Ek Bilgiler

1- Yunanca adı Ephesus olan Efes günümüz Türkiye'sindedir. Şehirdeki Artemis Tapınağı'ndan arta kalanları da içeren antik Yunan kalıntıları 19. yy'da başlayan kazılarda ortaya çıkarılmıştır.

2- Tapınağa saldırı Alman şair Georg Heym'in (1887-1912) "The Lunacy of Herostratus" (Herostratus'un Deliliği) şiirine ve Jean Paul Sartre'ın (1905-1980) L'Erostrate adlı kısa öyküsüne konu olmuştur.

3- Stratos *Yunanca'da ordu anlamına gelmektedir.* Herostratos *ise ordu kahramanı anlamına gelir.*

Cicero

Çağının en ünlü hatibi olarak tanınan Cicero (MÖ 106-43) Romalı bir devlet adamı, avukat ve filozoftur. Konuşmalarının gücü ve etkisi ile meşhur olmuştur. Roma tarihinin çalkantılı bir döneminde çeşitli görevlere seçilmiştir. Şehrin kaybolmaya başlayan cumhuriyetçi geleneğini savunurken hayatını kaybetmiştir.

Marcus Tullius Cicero, Roma'nın güneyindeki bir kasaba olan Arpinum'da dünyaya geldi. Babası aristokrat sınıfına mensuptu. Latince ve Yunanca eğitim almış, Roma'da felsefe ve hukuk tahsili görmüştü. MÖ 79 yılında Atina'ya gitti. Burada retorik dersleri aldı. Aynı yıl evlendi.

Yunanistan'dan döndükten sonra Cicero politikaya atıldı. İlk olarak Sicilya'ya sulh hakimi olarak atandı. Adanın Romalı valisini yozlaşmış tavırları nedeniyle yargıladı. Bu yargılama sırasında ortaya koyduğu dürüstlüğü ve hitabet sanatındaki başarısı ona büyük bir ün kazandırdı. Cicero daha sonra Roma hukuku ile ilgili uzmanlığını arttıran çeşitli görevlerde bulundu. Son olarak MÖ 63 yılında konsül seçildi.

Roma Cumhuriyeti'nde her yıl iki konsül seçilirdi. Bunlar ortaklaşa olarak Roma'nın devlet işlerinin yürütülmesinden sorumlu olurdu. Cicero kendi görev süresi içerisinde Cumhuriyet hükümetini devirmeyi amaçlayan "Catiline Komplosu"nu açığa çıkardı. Ardından yaptığı dört etkili konuşma ile komplocuların yargılanmadan hemen idam edilmesini talep etti. Cicero kendisini Cumhuriyet'in kurtarıcısı gibi göstererek tereddütte kalan senatoyu idamlar konusunda ikna etti: "Benim konsül olarak atanmam Cumhuriyet'in korunmasına bir fayda sağlamışsa ben bundan neden mutlu olmayacak mışım?"

Julius Sezar (MÖ 100-44) ve Pompey (MÖ 106-48) arasındaki Roma İç Savaşı'nda Pompey'in tarafını tuttu. Buna rağmen Sezar savaşı kazandıktan sonra onu affetti. Cicero, Sezar'ın sahip olduğu diktatöryel güçlerden rahatsızdı. Yine de ona karşı düzenlenen komplonun (MÖ 44) bir parçası olmadı. Cicero, Sezar'ın ölümünden sonra varisi Mark Antony'nin (MÖ 83-30) Senato'da gücü eline geçirmesini engellemek için büyük bir çaba harcadı.

Öfkeden deliye dönen Antony, Cicero’yu politik hasımlarının arasına ekledi. Büyük hatip, Antony’nin adamları tarafından kıstırıldı ve başı kesilerek öldürüldü (7 Aralık, MÖ 43). Bu olay olduğunda Cicero 63 yaşındaydı. Cicero’nun koparılan dili söylendiğine göre senatonun ortasında sergilenmiştir. Bu hem Antony’i eleştireceklere karşı bir gözdağı hem de Cicero’nun hitabet gücüne yapılan bir göndermeydi.

Ek Bilgiler

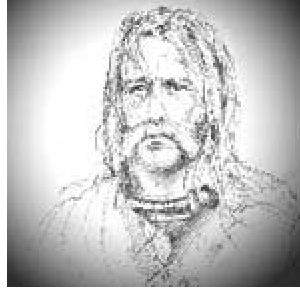
1- Cicero Sezar’a karşı yapılan komplonun bir parçası olmamakla birlikte, suikastte (15 Mart, MÖ 44) yer alanların affını talep etmiştir.

2- Diğer Romalı politikacılardan farklı olarak Cicero, orduda çok kısa bir süre bulunmuş ve askeri kariyerini politik amaçları için kullanmamıştır. MÖ 91-88 yıllarında Roma ve diğer İtalyan şehirleri arasında yaşanan savaşta çarpışmış ve bu dönemde tanık oldukları Cicero’nun savaş ve şiddetten nefret etmesini sağlamıştır.

3- Cicero adı Latince bir kelime olan “chickpea”den gelmektedir. Plutarch’a göre (46-120) Cicero’nun atalarından biri burnu nohuta benzediği için bu adı almıştır.

Vercingetorix

Gaul kendi içinde üç parçaya ayrılmıştı. Vercingetorix (MÖ 82-46) adındaki bir kabile şefi ülkenin dağınık kabilelerini Romalılar'a karşı direnmek için birleştirdi. Ne var ki bütün çabalarına karşılık ülkesi yenilgiye uğramış ve bugün Fransa'nın bulunduğu bölge, büyüyen Roma İmparatorluğu'na dahil olmuştur.

Yüz binlerce Galli savaşçının dahil olduğu söylenen Vercingetorix'in asi ordusu, yabancı işgaline karşı kahramanca direnişin parlak bir örneği olarak Fransa folk kültürünün bir parçası olmuştur. 19. yy ve 20. yy'ın başlarında Fransız milliyetçileri antik savaşçıyı Gallik ruhunun kurucuları arasında saymışlardır.

Roma'nın Gaul istilası MÖ 58 yılında başlamıştır. Parlak bir Romalı general olan Julius Sezar (MÖ 100-44) bölgeyi işgal etmiştir. Anılarından oluşan *Gallik Savaşı* adlı kitapta da belirttildiği gibi savaşın büyük bölümü ilk iki yılda tamamlanmış, aralıklı çatışmalar ise sonraki on yıl boyunca devam etmiştir.

Vercingetorix, Arvernian Celtillus'un oğluydu. Babası ülkenin tamamını ele geçirmeye çalıştığı iddiası ile rakipleri tarafından öldürülmüştü. MÖ 53 yılında Sezar İtalya'nın oldukça uzak bir bölgesindeyken, Vercingetorix bunu Roma karşıtı bir koalisyon kurmak için fırsat bildi. Bunun üzerine Sezar kış olmasına rağmen Gaul'e geri dönmek zorunda kalmış, ordularını kar kütlelerinin içinden isyancıların peşine yollamıştı.

Gallilerin Gergovia Savaşı'ndaki büyük zaferinin ardından, Vercingetorix Alesia'da sıkıştırıldı (MÖ 52). Burası Fransa'nın doğusundaki bir kaleydi. Sezar mancınık ve gizli tuzaklarla bölgeyi kuşattı. Bölgenin sakinlerinden

binlercesi kuşatma sırasında açlıktan öldü. Vercingetorix vazgeçmek zorunda kaldı ve sonunda Sezar'a teslim oldu.

Söylendiğine göre teatral bir hava içinde gururla Sezar'ın yanına yaklaşıp kalkanını ayaklarının dibine fırlatmıştı. Zincirlenmiş olarak Roma'ya götürüldü. Sezar'ın zafer gösterisinde yürümek zorunda bırakıldı. Sonra da büyük ihtimalle cezaevinde idam edildi.

Ek Bilgiler

1- Vercingetorix 2003 yılındaki TNT filmi Sezar*'da Alman aktör Heino Ferch (1963-) tarafından canlandırılmıştır. 2001 yapımı bir Fransız filmi olan* Vercingetorix*'de ise Mortal Kombat'le (1995) ünlenen Christopher Lambert (1957-) başroldeydi.*

2- Yenilgisinin ardından Vercingetorix Roma'daki Mamertine Zindanı'na atıldı. Aziz Peter'in de daha sonra aynı yerde tutulduğu düşünülmektedir. Zindan günümüzde Katolik Kilisesi'ne ait tarihi bir bölgedir. "Aziz Peter Zindanı" adıyla anılmaktadır.

3- Alesia Savaşı'nın tam yeri bilinmemekle birlikte Doğu Fransa'daki Dijon'a yakın olduğu tahmin edilmektedir.

Hillel

Bir gün bir adam Yahudi bilgesi Yaşlı Hillel'e yaklaştı. Ona bir teklifi vardı: Dinin bütün prensiplerini tek bir cümle ile ifade edebilirse Yahudiliği kabul edecekti.

Hillel ona şöyle dedi: "Sana kötü gelen şeyi başkasına yapma. Temel yasa budur. Gerisi bunun açıklamasından ibarettir. Git ve öğren."

Batı dinlerinin en ünlü prensiplerinden olan bu altın kural, Hillel'in öğretisinin çekirdeğinde yer alan hümanist yaklaşımı çok güzel özetlemektedir. Önemli Yahudi şahsiyetlerinden olan Hillel, kendi zamanının en saygın din adamıydı. Döneminin pek çok dini kural ve geleneğini yazılı hale getirmiştir. Ahlakla ilgili yazılarıysa hangi dinden olursa olsun tüm insanlara ilham vermiştir.

Hillel, hayatının büyük bölümünü Kudüs'te geçirmiş olsa da Babil'de doğmuştur. MÖ 1. yy'da Babil'de büyük bir Yahudi nüfusu vardı. Kökenleri hakkında pek az şey bilinse de İncil'de geçen Kral Davud'un soyundan geldiği ileri sürülmektedir. Hillel'in henüz genç bir delikanlıyken odunculuk yaparak geçimini sağladığı tahmin edilmektedir.

Daha sonraları Yahudi kanunları hakkındaki bilgeliği ile büyük bir etki yarattığı Kudüs'e gitmiştir. Ayrıntılar bilinmese de, özel bir ritüelle ilgili rahatsız edici bir sorunu halletmesinin ardından şehrin dini otoritesi haline geldiği söylenmektedir.

Bu dönemde Kudüs ve çevre yerleşimler Roma İmparatorluğu'nun bünyesinde yer almaktaydı. Roma hükümranlığının kabul edilmesinin ardından gelen politik karmaşa, Yahudi toplumunda bölünmelere neden olmuştu. Hillel diğer Yahudi dini gruplarıyla, özellikle de Sadukilerle anlaşamayan Farisilerin safında yer aldı.

Sadukiler aristokratları temsil ederken Hillel'in yandaşı olduğu Farisiler daha ziyade halktan yanaydılar. Teolojik olaraksa Sadukiler'in eski Yahudi metinlerini kelime kelime benimsemeyi tercih eden, yoruma kapalı bir yaklaşımları vardı. Hillel ise metinlerin sadece bir başlangıç noktası olduğunu ve hahamlar tarafından yorumlanabileceklerini düşünmekteydi. (Eski Yahudilik'te bugün anlaşıldığı şekliyle, bir kurum olarak hahamlık

bulunmamaktadır) Pratik meselelerde ise Hillel toplumun, sosyal adaletin ve bilginin önemini vurgulamaktaydı.

Ölümünün ardından, özellikle de MS 70'de İkinci Tapınak'ın yıkılmasıyla Farisi Yahudilik, Yahudi toplumundaki hakim güç olarak ortaya çıktı ve zamanla çağdaş Rabbinik Yahudiliğe evrildi. Günümüzde dünya Yahudiliği'nde bu yaklaşım hakim konumdadır.

Ek Bilgiler

1- Kudüs'e vardığında Hillel çok yoksuldu. Tevrat'ı öğrenmek için gerekli parayı ödeyebilecek durumda değildi. Ondan para istenmedi ve sonraları ücret uygulaması tamamen ortadan kaldırıldı. Zira yoksulluğun nitelikli bir kişiyi Tevrat'ı öğrenmekten alıkoymaması gerektiği düşüncesi hakim olmuştu.

2- Metinler üzerinde hahamlar tarafından yapılmış olan yorumlar Talmud adıyla anılmaktadır.

3- Ölümünden 500 yıl sonrasına kadar, Hillel'in soyundan gelenler Kudüs'ün önde gelen dini kişileri oldular.

Chandragupta Maurya

Chandragupta Maurya (MÖ 340-296) etkili bir Hint monarkıydı. Maurya Hanedanı'nı kurdu ve ülkesini Yunan istilasından kurtardı. Onun soyundan gelenler 200 yıl boyunca hakim oldular ve neredeyse günümüz Hindistan'ının tamamını kuşatan büyük bir imparatorluk kurdular.

Büyük İskender (MÖ 356-323) MÖ 326 yılında Kuzey Hindistan'ı işgal etti. İskender batıya dönerken fethettiği yerleri yerel valilere emanet etti. Bunlar bölgelerini onun adına yöneteceklerdi. Birkaç yıl içinde Chandragupta yerel valileri etkisiz kıldı ve kendi krallığını kurdu.

İmparatorluğu kurduğu sırada henüz yirmi yaşındaydı. Küçük Hint devletlerini fethetmiş ve pek sevilmeyen Nanda Hanedanı'nı devirmişti. Böylece Hint tarihinde ilk kez bütün ülke bir çatı altında toplanıyordu. Gücünün doruğundayken batıda Afganistan'dan doğuda Bangladeş'e kadar uzanan bir imparatorluğu kontrol etti. Hindistan'ın neredeyse tamamı bu imparatorluğun sınırları içerisindeydi.

MÖ 305 yılında bir Yunan generali olan Seleucus Nikator (MÖ 358-281), İskender'in imparatorluğunu yeniden kurmak istedi. Pek çok doğu bölgesini ele geçirdi ve Mauryan İmparatorluğu'na yöneldi. İki taraf arasında görüşmeler yapılmaya başlandı. Chandragupta, topraklarından vazgeçmeleri karşılığında Yunanlılar'a beş yüz savaş fili vermeyi önerdi. Anlaşmayı uzun bir süre geçerli kılmak için Seleucus'un kızlarından biri ile evlendiği de tahmin edilmektedir.

Kısa süre sonra Chandragupta tahtı oğlu Bindusara'ya bıraktı. Caynizm dinini benimsedi ve ömrünün son yıllarını Bangalore yakınlarındaki dini bir toplulukla birlikte geçirdi. Söylendiğine göre kendisini her şeyiyle dini inancına adayarak bir mağarada açlıktan öldü.

Ek Bilgiler

1- Chandragupta'nın Yunanlı düşmanları ona Sandrocottus *ya da* Androcottus *diye hitap ediyorlardı.*

2- Caynizm dünyanın en eski dinlerindendir. 3 bin yıl önce kurulduğu düşünülmektedir. Günümüzde 12 milyona yakın taraftarı olduğuna inanılmaktadır. Bu dine inananlar yaşayan hiçbir şeye zarar vermemeye

çalışırlar. Dolayısıyla vejetaryendirler. Bazı cayniler böcekleri incitmemek için üzerinde yürüdükleri toprağı süpürürler.

3- Chandragupta'nın torunu Büyük Ashoka (MÖ 304-232) Budizmi benimsemiş, bu inancı bütün Hindistan'a yaymıştır.

Epikür

Zevk... Kutsal yaşamın başı da sonu da odur.

— Epikür

Platon’un (MÖ 429-347) ölümünden sonraki birkaç yüzyıl boyunca Yunan felsefesi iki rakip gruba ayrıldı. Stoacılık hayatın acımasız, acı dolu ve zalim olduğunu söylüyordu. Onlara göre mutluluğa giden tek yol erdemli yaşamak ve maddi zevklerden sıyrılmaktı.

Epikürcüler ise rakiplerine şunu söylüyordu: “Hayat kısa. Öyleyse keyfimize bakalım.”

Atina’nın dost canlısı, neşeli öğretmeni Epikür (MÖ 341-270) zevki kutsayan felsefe geleneği ile tanınmaktadır. Bu düşünce acı ve korkulardan kaçınmayı öğütler. Epikürcülük olarak bilinen filozofun öğretisi, Roma ve Yunanistan’da yüzyıllar boyunca büyük bir etkiye sahip olmuştur.

Epikür, Sisam adasında doğdu. Atinalı bir sömürgeci ve askerin oğluydu. 14 yaşındayken felsefe çalışmaya başladı. Ailesi diğer Atinalılarla birlikte Sisam’dan sürgün edildiğinde bir mülteci oldu. MÖ 311 yılında kendi felsefe okulunu kurdu ve MÖ 307 yılında bu okulu Atina’ya taşıdı.

Epikür Atina’da büyük bir şaşkınlık yarattı. Filozoflardan beklenilen pek çok şeyi yapmıyordu. Bu dönemde filozofların Sokrat (MÖ 470-399) gibi alçak gönüllü ve çileci bir hayat yaşamaları beklenirdi. Epikür ise öğrencilerine zevkin kötü bir şey olmadığını öğretiyordu. Özellikle dostluk en asil zevkti. Büyük bölümü kaybolmuş olan Üç yüz kitap yazdığı düşünülmektedir. Kitapları felsefede önemli sarsıntılara neden olmuştur. Epikür hazcı değildi. Basit bir hayat yaşamış ve seksten uzak durmuştu.

Diğer taraftan dostluğu ve rahat bir yaşam sürmeyi reddetmenin anlamsız olduğunu düşünüyordu.

Epikür acı ve korkudan mümkün olduğunca kaçınılması gerektiğini öğretiyordu. Korku duygusuna yaklaşımı, onun Antik Yunan dinini pek çok açıdan eleştirmesini sağladı. Ona göre bu din, Yunanlılara ölümden sonra cezalandırılacaklarını söyleyerek onların ölümden korkmasına neden oluyordu. Epikür tanrılara inansa da onlardan korkmak için hiçbir neden olmadığını söylüyordu.

Öldüğü gün, bir dostuna "Gerçekten mutlu bir gün" başlıklı bir mektup yazmıştı.

Ek Bilgiler

1- Günümüzde epikürcü deyimi boğazına düşkün kişiler için kullanılmaktadır. İronik bir şekilde Epikür'ün kendisi hiç de boğazına düşkün değildi. Neredeyse sadece ekmek yiyip su içerek yaşıyordu.

2- Epikür çocukluk öğretmenlerine karşı öfkeliydi. Özellikle Nausiphanes'i sonraki yazılarında Mollusk (yumuşakça) olarak anacaktı.

3- Stoacılardan farklı olarak Epikürcüler politikadan uzak durdular. Onlara göre çekişmeli Yunan siyasetinde güç sahibi olmak, bir kişiye ancak acı dolu bir son getirebilirdi.

Yaşlı Pliny

Vezüv Yanardağı, 79 yılının 24 Ağustosu'nda taş ve kül fışkırtmaya başladığında çevre yerleşimlerde yaşayanlar güvenli bölgelere kaçmak zorunda kaldılar. Garip bir şekilde bir adam aksi yöne gidiyordu. Yazar Yaşlı Pliny (23-79) kaçmak yerine felaketin yaşandığı yere giderek, olan bitene yakından bakmak istemişti.

Yüksek rütbeli bir Roma askeri olan Pliny, 37 ciltlik ünlü ansiklopedik eseri *Historia Naturalis*'i iki yıl önce yazmıştı. Şarap yapımından madenciliğe, tıptan coğrafyaya pek çok alanla ilgili bilgiler bulunan bu kitap, neredeyse antik dünyada bilinen her şeyi içermekteydi. Ne var ki kitapta volkanlarla ilgili bir bölüm yoktu. Tam da bu nedenle büyük patlama Pliny'nin merakını cezbetmişti.

Tam adı Gaius Plinius Secundus olan Pliny, asiller sınıfının bir üyesi olarak dünyaya geldi. Alman kabileleri ve Britonlara karşı verilen savaşlar sırasında Roma lejyonlarında yer aldı. Roma'ya döndükten sonra bugün kaybolmuş olan bir savaş tarihi yazdı.

İmparator Vespasian'ın (9-79) temsilcisi olarak seçildi. Doyumsuz bir merakla günümüz Fransa ve İspanya'sının bulunduğu coğrafyayı dolaştı. Ziyaret ettiği her yerde, şaraphanelerde, altın madenlerinde, dağlarda notlar aldı. Pliny 70 yılından ölene kadar ansiklopedisini yazmak için uğraştı. 77 yılında biten ansiklopedi İmparatora adanmıştı. Yüzyıllar boyunca standart bir başvuru kaynağı olacaktı. Minnettar kalan Vespasian, Pliny'i Roma ticaret filosunun başına geçirdi. Bu göreve geldiği gün korkunç bir yanardağ patlaması oldu.

Volkan patlamaya devam ettiği sırada, Pliny Napoli Körfezi'nde ilerliyordu. Kraterin üzerindeki dumanların oluşturduğu mantarı gözlemlemeyi ve belki de hayatta kalanları Pompei'den kurtarmayı

umuyordu. Şehir on sekiz saat süren patlamalar sırasında gökten düşen kül ve taşlarla harap olmuştu.

Karaya ayak bastıktan sonra Pliny'nin mürettebatı taşlardan, korlardan ve volkandan fışkıran sülfür gazından öldüler. O ise ertesi gün, dumandan zehirlenerek ya da kalp krizinden öldü.

Ek Bilgiler

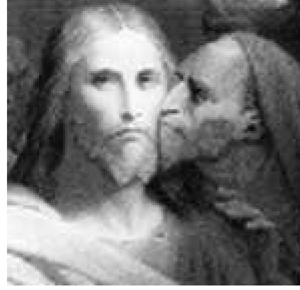
1- 79 yılında Vezüv'de yaşanan volkanik patlama tipi, Vezüv'ün en meşhur kurbanının onuruna "Philian patlama" olarak anılmaktadır. Bu tip patlamalarda dumanlar volkandan büyük bir sütun halinde yükselir.

2- Pliny'nin yeğeni Gaius Plinius Caecilius Secundus (61-113) da ünlü bir yazar ve devlet adamıydı. Genellikle amcasıyla karıştırılmaması için "Genç Pliny" olarak anılmaktadır.

3- Ansiklopedide bitki ve hayvanlardan yararlanılan binlerce tedavi yöntemi yer almaktadır. Örneğin Pliny, yeni öldürümüş keçi derisinin yılan ısırığının tedavisinde kullanılabileceğini yazıyordu.

Yahuda

Aslında on iki havariden biri olan Yahuda İscariot, Hz. İsa'yı Romalı otoritelere ihbar etmesi ile ünlenmiştir. Yahuda, Hz. İsa'nın yakalanması ve çarmıha gerilmesine neden olan ihanetinin karşılığında otuz gümüş almıştı. İhbarcı, Hıristiyan teolojisinin en önemli kötü karakterleri arasında yer almaktadır.

Yahuda İscariot (soyadı büyük ihtimalle Latince katil anlamına gelen *sicarius* kelimesinden türetilmiştir) havarilerin mali işlerine bakıyordu. On iki havariden biri olduğu için yaşamı boyunca Hz. İsa'ya çok yakın olmuştu. "John İncili"nde fakirler için toplanan yardımları çalan bir hırsız olarak tasvir edilmektedir.

İncil'de anlatılanlara göre Hz. İsa ve takipçileri Hamursuz Bayramı sırasında Kudüs'e gelirler (MS 33). Tapınaktaki tefecilere saldırmaları, dönemin önde gelen kişilerini çileden çıkarır. Hz. İsa'yı tutuklamayı kafasına koyan Romalı vali Pontius Pilate ve yüksek rahip Joseph Caiaphas, Yahuda'ya rüşvet vermeyi kararlaştırırlar. Tutuklama, Gethsamane Bahçesi'ndeki son akşam yemeğinden sonra gerçekleşir. Havariler burada dua etmek için buluşmuşlardır. Yahuda, Hz. İsa'yı öperek askerlere işaret verir. Böylece ona bir öpücükle ihanet etmiş olur.

Yahuda'nın Hz. İsa'nın ölümündeki rolü, 2 bin yıl boyunca anti-semitik şiddetin önemli bir kaynağı olmuştur. Yahuda, Hz. İsa ve diğer havariler gibi Yahudiydi. Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesini emreden Pontius Pilate ise Romalı bir pagandı. Ancak 1965'e kadar, Yahuda'nın ihaneti Roma Katolik Kilisesi tarafından Hz. İsa'nın öldürülmesinden dolayı tüm Yahudilerin suçlu olduklarının bir kanıtı olarak yorumlanmıştı (II. Dünya Savaşı sırasındaki Yahudi Soykırımı'ndan sonra 2. Vatikan Konferansı ile kilise

tavır değişikliğine gitti. Buna göre Hz. İsa'nın ölümünden dolayı "bütün Yahudiler sorumlu tutulamazdı.")

İncil'de Yahuda'nın başına gelenlerle ilgili çelişkili ifadeler vardır. Matthew'da, Juda'nın çok utandığı ve rüşvet olarak aldığı gümüşü geri verip kendini astığı söylenir (günümüzde Juda ağacı olarak bilinen bir ağaca asmıştır kendini). Luka İncili'nin devamı olan "Elçilerin İşleri" kitabında ise parayı bir tarla almak için kullandığı ve daha sonra kendini öldürdüğü ifade edilir.

Ek Bilgiler

1- "Yahuda İncili", Hz. İsa'nın ölümünü Juda'nın gözünden anlatır. 1970'li yıllarda Mısır'da bir mağarada bulunmuş, 2006 yılında yayınlanmıştır. Bu İncil'de Juda'nın ihaneti, kutsal görevin yerine getirilmesi ve Hz. İsa'nın insanlığı kurtarması için gerekli olan bir adım olarak gösterilir.

2- Yahuda, Hz. İsa'nın ölümü ile ilgili bir rock operası olan Süperstar İsa*'da İngiliz şarkıcı Murray Head (1946-) tarafından canlandırılmıştır. Opera Andrew Lloyd Webber (1948-) ve Tim Rice (1944-) tarafından 1971 yılında yazılmıştır.*

3- Martin Scorsese (1942-) tarafından yönetilen tartışmalı film The Last Temptation of Christ*'ta (1988) Juda'yı Harvey Keitel (1939-) canlandırmıştır. Film kimi Hıristiyan grupları tarafından Juda'yı pozitif bir figür olarak gösterdiği ve Hz. İsa'nın Mary Magdalane ile evlenmeyi hayal ettiğini ileri sürdüğü iddiasıyla sert bir biçimde eleştirilmiştir.*

Catullus

Esprili, satirik ve yer yer müstehcen olan Catullus (MÖ 84-54), bir Antik Roma şairidir. Çalışmalarının Rönesans'ta yeniden keşfi ile Batı kültürü üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Aşk şiirleri, güzelliklerinin yanı sıra taşıdıkları mizah ve erotizm ile de büyük bir ün kazanmıştır.

Gaius Valerius Catullus Roma'nın kuzeyindeki bir şehir olan Verona'da doğdu. Elit bir aileye mensuptu. Babası, Julius Sezar'ın (MÖ 100-44) yakın bir dostuydu. Catullus, Bithynia'da Roma ordusuna hizmet etti. Ne var ki bir yıllık askerliğin ardından ordudan ayrıldı. Böylece politikada kariyer yapma umudunu da bir kenara bırakmış oldu.

Catullus'un hayatına dair pek çok ayrıntı bilinmemektedir. Onunla ilgili en önemli kaynak ise yine kendi şiirleridir. Orduya katılmadan önce Roma'da yaşamış ve yaşlı bir kadına, Clodia Metelli'ye aşık olmuştur. Bu kısa süreli ilişkisi pek çok aşk şiirine ilham vermiştir. Ordudayken kardeşinin Truva yakınlarındaki mezarını ziyaret etmiş ve bu ziyaret ona bir ağıt yazması için ilham vermiştir, "Daima, Kardeşim, sana selam ve elveda olsun."

Bir dönem, şiirlerinden birinde alay ettiği Sezar'ın öfkesine maruz kalmıştır. Sezar, arkadaşının oğlunu affetmiş ve söylendiğine göre barışmalarını kutlamak için birlikte bir akşam yemeği yemişlerdir. Catullus ordudan ayrıldıktan sonra İtalya'ya dönmüş ve Tivoli yakınlarındaki bir villaya yerleşmiştir. Otuz yaşındayken bilinmeyen bir nedenle burada ölmüştür.

Roma edebiyatında, Catullus neoterik şairlerden biri olarak sınıflandırılmaktadır. Bu akım, şiirde günlük dili kullanarak Latin şiirinde çığır açmış ve genellikle sıradan konular üzerine yazmıştır. Catullus'un

eserleri, Cicero (MÖ 106-43) gibi şiirin moral verici olması gerektiğini düşünen gelenekselciler tarafından eleştirilmiştir.

Catullus'un şiirleri Orta Çağ'da kaybolmuştur. Sonraları ise Verona'da çalışmalarının bir kopyasına ulaşılmıştır. Günümüzde önemli Latin yazarlarından biri olarak kabul edilmektedir. John Milton (1608-1674) ve William Worthswort (1770-1850) gibi modern şairler üzerinde etkili olmuştur.

Ek Bilgiler

1- Catullus, kendisi gibi aşk şiirleri yazan Midillili Sappho'ya (MÖ 630-570) hayrandı. Bu nedenle sevgilisi Clodia'ya Lesbia lakabını takmıştır.

2- Lesbia'ya yazdığı aşk şiirlerinden birinde onu defalarca öpmek istediğini belirtir. "Cyrene Silphium sahillerindeki kumlar kadar." Arkeoloji dergisinde 1994 yılına yayınlanan bir makalede bu satırların ilkel bir doğum kontrol yöntemine yapılan bir gönderme olduğu iddia edilmiştir. Söz konusu doğum kontrol yönteminde günümüzde soyu tükenmiş olan Silphium bitkisinden yararlanılmaktadır.

3- Catullus'un şiirleri başlıksızdır ve genellikle numaralandırılarak tasnif edilmişlerdir: "Catullus 50" ya da "Catullus 101" gibi.

Brütüs

O Romalıların en asiliydi.

— Antony, Julius Sezar**'dan**

Brütüs (Marcus Junius Brutus) (MÖ 85-42), Romalı bir senatördür. Julius Sezar'ı (MÖ 100-44) öldürmek için yapılan komployu düzenleyenlerin arasında yer almaktadır. MÖ 44 yılında, Mart ayının 15'inde Brütüs ve komplocu arkadaşları Sezar'ı senatonun merdivenlerinde bıçaklayarak öldürdüler. Bu olay tarihin en meşhur cinayetlerinden biri oldu.

Brütüs'ün bu olaydaki rolü genellikle büyük bir ihanet olarak görülmüştür. Zira Sezar onu henüz bir yıl önce çok önemli bir pozisyona getirmişti. Gerçekten de eski müttefikini karşısında görmek Sezar'ın meşhur son sözlerini söylemesine neden olmuştur: "Sen de mi Brütüs?"

Brütüs ve karısı Porcia'nın da (MÖ 70-42) aralarında bulunduğu komplocular, bir tiranlığın ortaya çıkmasını önlemenin ve Roma Cumhuriyeti'nin yeniden kuruluşunun tek yolunun Sezar'ı öldürmek olduğuna inanmışlardı. Korkularında haklıydılar. Sezar'ın ölümünden yirmi yıl geçmeden Roma İmparatorluğu kurulmuş ve 500 yıllık cumhuriyetçi yönetim son bulmuştur.

Brütüs Roma'nın kalburüstü bir ailesinin çocuğuydu. Politikaya atıldı. Başlarda Sezar'ın düşmanıydı ve MÖ 49'daki iç savaşta ona karşı mücadele etti. Ne var ki Sezar genç senatörü affetti ve onu bir Roma vilayeti olan Gaul'un valisi olarak atadı.

William Shakespeare (1564-1616), *Julius Sezar* oyununda Brütüs'ün Sezar suikastine gönülsüz bir şekilde katıldığını ileri sürer. Zira Brütüs, Sezar'ı kişisel olarak sevmektedir. Shakespeare'in çizdiği portreye göre onu öldürmeyi Roma'ya karşı bir görev kabul etmektedir. Sezar'ın diktatöryel planları hayata geçmeden önce, bu görev yerine getirilmelidir.

Suikastten sonra Sezar'ın evlatlığı Octavian (MÖ 63-MS 14) büyük bir güç elde etmiş, Brütüs diğer komplocularla birlikte Roma'dan kaçmak zorunda kalmıştır. Octavian'a karşı muhalefet etmeye çalışmışsa da MÖ 42 yılındaki Philippi Savaşı'nda genç diktatörün karşısında yenilince kendini öldürmek zorunda kalmıştır. Genç diktatör daha sonra Brütüs'ün en büyük korkusunu hayata geçirerek ilk Roma İmparatoru Augustus olacaktır.

Ek Bilgiler

1- Efsaneye göre Porcia kocasının ölümü üzerine çılgına dönmüş ve kızgın korları yutarak intihar etmiştir.

2- Brütüs'ün kayınbiraderi Gaius Cassius Longinus (MÖ 85-42), Sezar suikastinin ortakları arasında yer almaktadır. Longinus Julius Sezar*'da Cassius karakteriyle temsil edilmektedir. O da Brütüs gibi Philippi Savaşı'nda intihar etmek zorunda kalmıştır. Kölesine kendisini öldürmesini emretmiş ve bu şekilde ölmüştür.*

3- Roma'da rakipler bile akraba olabilirler. Brütüs'ün annesi Servilia Caepionis (MÖ 107-42) ömrünün son yirmi yılında Sezar'ın metresiydi.

Vaftizci Yahya

MS 30 yılında ateşli bir Yahudi hatibi, Galilee'nin Roma kuklası kralı Herod Antipas'ı (MÖ 21-MS 39) zina, ensest ve benzeri şeytani günahları işlemekle suçladı. Öfkelenen Kral Herod vaizi tutukladı ve onu Ölü Deniz'e bakan sarp kayalıklara kurulmuş bir cezaevine yolladı.

İşte bu ateşli hatip Vaftizci Yahya'dır (MÖ 6 - MS 30). Hıristiyanlığın temel metni olan İncil'deki en önemli kişilikler arasında yer almaktadır. Vaizlik yaptığı süre içerisinde Herod'a saldırıları ve yaklaşan kıyamete ilişkin vaazlarıyla Vaftizci Yahya büyük bir taraftar kitlesine sahip olmuştur. Tutuklandığı sırada, daha yeni kendi vaazlarını vermeye başlayan Hz. İsa'nın üzerinde çok büyük bir etkisi vardır.

Yahya'nın hayatı ile ilgili pek az tarihi kayıt bulunmaktadır. İncil'deki bilgiler ise oldukça dağınıktır. "Luka İncili"ne göre Yahya, Hz. İsa'nın kuzeniydi. Yahudi peygamberlerinin yolundan giderek eski giysiler giymekte, çekirge ve yaban balı yiyerek yaşamını sürdürmekteydi. Vaazlarına başlamadan önce uzun yıllar Yahuda Çölü'nün insansız bölgelerinde dolaşmıştı.

Vaazları sırasında Yahya, taraftarlarına günahları için tövbe etmelerini, açgözlülük ve zorbalığı reddetmelerini öğütledi. Onlara Ürdün Nehri'nde vaftiz olarak tanrının dünyaya gelişine hazırlanmalarını tavsiye etti. Yahya'nın çağrısına yanıt veren Yahudilerden biri de Hz. İsa'ydı. Yahya yakalanmadan hemen önce Hz. İsa'yı vaftiz etmişti.

Yahya yakalandıktan sonra Hz. İsa'nın, cüzzamlıları iyileştirdiğini, ölüleri diriltiğini ve daha nice mucizelere imza attığını öğrendi. Bunun üzerine öğrencilerine bu konuyu araştırmalarını salık verdi. Onlar Hz. İsa'nın "Tanrıdan sonra gelen kişi," yani Mesih olduğunu doğruladılar. Hıristiyan

teolojisinde Yahya, Hz. İsa'nın müjdecisi olarak kabul edilmektedir. Mesih'in gelişini önceden bildirmiştir.

Ne yazık ki kısa bir süre sonra Yahya hayatını kaybetmiştir. Herod, Yahya'nın ensestle suçladığı karısının gönlünü almak için peygamberin başını kestirdi ve bir tepsinin üzerinde doğum günü hediyesi olarak üvey kızına gönderdi.

Ek Bilgiler

1- Tarihçi Flavius Josephus (37-100), Yahya'nın yakalanması ile ilgili farklı bir hikaye anlatır. Buna göre Herod, Yahya'nın taraftarlarının bir isyan başlatabilecek kadar kalabalıklaşmış olmasından endişe duyduğu için onu idam ettirmiştir.

2- Resmen hiçbir zaman aziz ilan edilmemiş olmasına rağmen Yahya, Katolik Kilisesi tarafından aziz olarak kabul edilmektedir. Pek çok başka yerin yanı sıra Ürdün ve Porto Riko'nun koruyucu azizidir.

3- Yahya'ya ait olduğu söylenen kesik insan başı Roma'daki San Silvestro Kilisesi'nde sergilenmektedir.

Julius Sezar

“O daracık dünyayı bir dev gibi yönetti” diye yazar William Shakespeare Sezar’dan (MÖ 100-44) bahsederken. Romalı general ve politikacı, çağının en etkili insanları arasında yer almaktadır. Aynı zamanda Batı tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Sezar Galya’yı feth etmiş ve Roma Senatosu’nun gücünü ortadan kaldırmıştır. Antik dünyanın en büyük imparatorluğunun kurucusudur.

Sezar ömür boyu diktatör ilan edilmesinden kısa bir süre sonra suikaste uğradı. Roma’nın cumhuriyetten imparatorluğa geçiş süreci ise manevi oğlu Octavian’ın (MÖ 63-MS 14) döneminde son buldu ve Octavian İmparator Augustus unvanını aldı.

Sezar’ın yaşamı antik dünyanın en iyi bilinen yaşam öyküleri arasında yer almaktadır. Bunu büyük ölçüde kendi kaleme aldığı savaş anılarına borçluyuz. Aristokrat bir ailede dünyaya gelmiş ve henüz genç bir delikanlıyken orduya katılmıştı. Çok bilinen bir hikayede anlatıldığına göre, Ege Denizi’nde korsanlar tarafından kaçırılmış ve ailesinden serbest bırakılması için fidye istenmişti. Sezar korsanların kendisi için istediği bedeli düşük bularak çok öfkelenmiş ve onlardan kendisi için istenen bedeli arttırmalarını talep etmişti. Serbest kalmasının ardındansa korsanları yakaladı ve onları çarmıha gerdi.

Sonraki birkaç on yıl içerisinde Sezar askeri ve politik kariyerinde hızla yükseldi. MÖ 69 yılında günümüz İspanya’sında bulunan Roma eyaleti Aşağı Hispania’ya vali olarak atandı. MÖ 63 yılında ise Roma’nın en büyük dini makamı olan “pontifex maximus” seçildi.

Sezar dört yıl sonra, MÖ 59 yılında Galya'nın fethine girişti. İki generalle birlikte Roma hükümetini kontrol eden üçler erkini oluşturdu. MÖ 50 yılında Sezar'ın büyüyen gücünden korkan senato ondan ordusunu dağıtmasını istedi.

Sezar'ın senato kararına uymayı reddetmesi ve MÖ 49 yılının Ocak ayında Rubicon Nehri'ni geçmesi sonraki yıl kendi zaferiyle sonuçlanacak olan bir iç savaşın başlamasına neden oldu. Güçleri elinden alınmış olan senato onu geçici bir süre için diktatör ilan etti. Daha sonra ise ömür boyu diktatör yani "dictator perpetuo" ilan edildi. (MÖ 44)

Bu son adım onun bir monarşi kuracağından korkan karşıtları için bardağı taşıran son damla oldu. Bir grup komplocu Roma Forumu'nun merdivenlerinde onu bıçaklayarak öldürdüler (15 Mart, MÖ 44).

Ek Bilgiler

1- Sezar'ın ailesi, Roma'nın aşk ve bereket tanrıçası Venüs'ün soyundan geldiklerini iddia ediyordu.

2- Mükemmel bir hatip ve yazar olarak kabul edilen Sezar'ın iki savaş hatıratı bulunmaktadır. Birisi Galik Savaşları'na diğeri ise İç Savaş'a ilişkin yorumlarını içermektedir. Bu kitaplar Roma tarihinin ilgili dönemlerine ait en önemli kaynakları oluşturmaktadır. Sezar yazarken kendisinden üçüncü şahıs olarak bahsetmesiyle ünlüdür. Örnek vermek gerekirse Gallik Savaşları'nın bir bölümüne şöyle başlar: "Nice savaşçı ulusları fetheden Sezar..."

3- Ölümünün ardından "sezar" adı askeri liderler ve imparatorlar için genel bir unvan haline geldi. Alman ve Rus monarkları için kullanılan kayzer ve çar unvanlarının her ikisi de "sezar" sözcüğünden türetilmiştir.

Seneka

Felsefe tarihin trajik bir figürü olan Seneka (MÖ 4-MS 65), İmparator Neron'un (36-78) danışmanı ve öğretmeniydi. Genç imparatoru retorik, politika ve stoacı felsefe alanlarında eğitmiştir. Buna rağmen ihanete uğramış ve ünlü öğrencisi tarafından intihar etmeye zorlanmıştır. Böylece Roma'nın en önde gelen düşünürlerinden birinin kariyeri trajik bir biçimde son bulmuştur.

Seneka bugün İspanya sınırları içerisinde yer alan Cordoba'da doğdu. Roma'da prestijli bir akademide eğitim gördü. Genç bir öğrenciyken Yunan felsefe okulu Stoacılığa merak sardı. İlk olarak 200 yıl önce Atina'da ortaya çıkan Stoacılar, basit, erdemli bir yaşamın ve kaderi olduğu gibi kabullenmenin mutlululuğa giden yegane yol olduğuna inanmışlardı.

Ancak Stoacı bir kişiye göre Seneka'nın gençlik döneminde son derece hızlı bir yaşamı vardı. Politikaya girdikten sonra çapkınlıkları ile ün kazanmış ve 41 yılında İmparator Kaligula'nın (12-41) yeğeni ile birlikte olduğu için Korsika Adası'na sürgüne gönderilmişti. Seneka'nın günümüze kadar ulaşan yazılarının bir bölümü sekiz yıllık sürgün döneminde yazılmıştır.

49 yılında Roma'ya döndükten sonra Seneka, Neron'un öğretmeni oldu. Oyunlar, şiirler ve denemeler yazmaya devam etti. Neron 54 yılında henüz 16 yaşındayken imparator olduğunda Seneka genç imparatorun en yakın danışmanları arasına girdi. Hatta Neron'un, annesi Agrippina'yı (15-59) öldürmek için düzenlediği komploya bile ortak oldu. Seneka defalarca emekli olmak istemişse de Neron danışmanının Roma'da kalması için ısrar etti.

65 yılında Neron, Seneka'yı kendisini öldürmek için düzenlenen Pisonian Komplosu'na katılmakla suçladı. İmparator, öğretmenine intihar etmesini emretti. Seneka bu emre bir Stoacı gibi riayet etti ve bileklerini kesti. Ancak yaraları kendisini öldürecek derecede derin olmadığı için en sonunda küvetteki suyun içine dalarak görevini tamamladı.

Ek Bilgiler

1- Romalı tarihçi Suetonius'a (69-130) göre Seneka kısa bir süreliğine vejetaryen olmuştu. Ancak vejetaryenlere güvenmeyen İmparator Tiberius (MÖ 42-MS 37) onu et yemeğe zorlamıştı.

2- Seneka'nın yazıları İngilizce'ye ilk olarak 1614 yılında çevrilmiştir.

3- Seneka'nın karısı Paulina kocasıyla birlikte intihar etmeye kalkmış, ancak Neron'un askerleri emrin sadece filozofa verildiğini ileri sürerek onu engellemişlerdir.

Cai Lun

Keşifler tarihinde Cai Lun'un (62-121) adına nadiren rastlanılır. Ancak Antik Çin'de bir devlet görevlisi olan Lun'un mükemelleştirdiği kağıt, dünyayı tereddüte yer bırakmayacak bir şekilde değiştirmiştir.

Kağıttan önce eski yazılar kolaylıkla dağılabilen papirüslere ya da hayvan derisinden yapılan nadir ve pahalı bir ürün olan parşömenlere işleniyordu. Çok daha ucuz ve dayanıklı olan kağıt, geniş kapsamlı kayıtlar tutmayı ve kitapların ucuza mal edilmesini mümkün kıldı. Kağıt imalatı, aşama aşama dünyaya yayılmış, okuma yazmanın yaygınlaşmasını sağlayarak Avrupa'da Rönesans'ın gerçekleşmesine bile katkıda bulunmuştur.

Aslen Hunanlı olan Cai Lun, Han Hanedanı'nın İmparatoru He'nin (79-105) sarayında yaşayan bir harem ağasıydı (hadım edilmiş erkekler, çocuk sahibi olamayacakları için imparatorluk hizmetlerinde tercih ediliyorlardı. Bu özellikleri nedeniyle hükümeti devirip yeni bir hanedan başlatma ihtimallerinin çok daha az olduğu düşünülüyordu). 89 yılında Cai Lun silah ve çeşitli aletler üreten bir departmanın başına getirildi. Burada kısa süre içerisinde ucuz ve dayanıklı bir yazı materyaline ne kadar ihtiyaç duyulduğunun farkına vardı.

Uzun denemelerden sonra 105 yılında buluşunu imparatora açıkladı. Cai Lun'un kendisinden önce gelen kağıt imalatçılarından ve yerel geleneklerden çok faydalandığı tahmin edilmektedir. Ancak ne olursa olsun dünyanın dört bir yanına yayılan onun ürettiği kağıt modeli olmuştur.

Büyük takdir toplamasına rağmen popülerliği uzun süre devam etmedi. İmparator 105 yılında öldü. Yerine geçen yeğeni İmparator An (94-125) danışmanlarının çoğuyla düşman oldu. Tutuklanacağını anlayan Cai Lun 121 yılında intihar etti.

Ek Bilgiler

1- Han Hanedanı 220 senesine kadar devam etti. Çin kültürü üzerinde büyük bir etkisi oldu. Öyle ki "han" kelimesi halk anlamına gelen genel bir sözcüğe dönüştü.

2- Yaptığı buluş için Cai Lun'u onurlandırmak adına ona Lung-Thing Markisi unvanı verildi. "Kağıt yapımının koruyucu azizi" olarak kendisine Çin'de yüzyıllar boyunca büyük saygı gösterildi.

3- Çin İmparatorları Cai Lun'un ölümünden sonra kağıt yapımını bir sır olarak sakladılar. Bu sırrın 751 yılında, Çin kağıt imalatçılarının Araplar'la yapılan bir savaşta esir alınmalarıyla ortaya çıktığı söylenmektedir. Sırrı açığa vurmaları için zorlanmışlardı.

Agrippina

Agrippina (15-59) Roma İmparatoru Claudius'u (MÖ 10-MS 54) öldürmeye karar verdiğinde kolaylıkla onun yanına yaklaşabiliyordu çünkü evliydiler. 54 yılında imparatora bir tabak dolusu zehirli mantar verdi. Bu hareketiyle kocasını öldürüp Roma tarihinin en talihsiz dönemlerinden birinin başlamasına neden oldu.

Antik Roma'nın en güçlü kadınlarından bir olan Agrippina, İmparator Augustus'un (MÖ 63-MS 14) soyundan geliyordu. Etkili bir politik hanedanın üyesiydi. Kardeşi Kaligula (12-41), 37-41 yılları arasında imparator olmuştu. 49 yılında üçüncü kocası Claudius'la evlendi. Agrippina'nin ilk evliliğinden Lucius Domitius Ahenobarbus (37-68) adında bir çocuğu vardı. Lucius, daha sonra imparator olacak olan ünlü Neron'dan başkası değildir.

Agrippina, Claudius'la evlendiği sırada dahi acımasız bir komplocu olarak tanınmıştı. Erkek kardeşini öldürmeyi amaçlayan bir komploya adı karışmış ve Akdeniz'de bir adaya sürgüne gönderilmişti. O sürgündeyken ailesi Roma'daki gücünü korudu. Aslına bakılırsa Claudius onun amcasıydı. Agrippina bu evliliği tamamen politik sebeplerle yapmıştı. Bu sayede oğlu Neron imparatorluğun halefi olacaktı.

Claudius ise 53 yılından sonra farklı düşünmeye başladı. Tahta kendi biyolojik oğlu Britannicus'un (41-55) geçmesini istiyordu. Agrippina kocasının Neron'u halefi olmaktan çıkarmasını engellemek için en uygun çözüm yolunun kocasını öldürmek olduğuna karar verdi.

Neron'un hükümranlığı, gaddarlığı ve beceriksizliği ile efsaneleşecekti. Hıristiyanlar'ı hedef alan ilk büyük zulüm onun döneminde gerçekleşti. Üvey kardeşi Britannicus'un da içinde bulunduğu binlerce muhalifini idam

ettirdi. 64 yılındaki büyük yangın sırasında Roma cayır cayır yanarken Neron sadece keman çalmıştı. 68 yılında görevden alındı ve intihar etti.

İronik bir biçimde kurbanlarından biri de annesi Agrippina'ydı. 16 yaşında tahta geçtiği sırada büyük ölçüde annesinin etkisi altındaydı. Ne var ki annesi, Poppaea Sabina ile olan ilişkisini uygun görmedi. Poppaea ile evlenmek için önündeki bütün engelleri ortadan kaldırmak isteyen Neron, 59 yılında Agrippina'nın öldürülmesini emretti. Agrippina öldürüldüğü sırada 44 yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- Barok bestekar George Handel (1685-1759), 1709 yılında Agrippina adlı bir opera yazmıştır.

2- Claudius'un üçüncü karısı Messalina (20-48), kötü bir üne sahipti. Yaşlı Pliny'e (23-79) göre bir fahişe ile yarışa girmiş ve yirmi dört saatte yirmi beş erkekle birlikte olarak onu yenmişti.

3- Poppaea Sabina'nın ikinci kocası olan Marcus Salvius Otho (32-69), 69 yılında imparator olmuş ve üç ay boyunca tahtta kalmıştır. Sık sık imparator değişimlerinin yaşandığı o yıl "Dört İmparator Yılı" olarak tarihe geçmiştir. Otho, rakiplerinden birine karşı verdiği savaşı kaybedince intihar etmiştir.

Virgil

Virgil (MÖ 70-19) bir Antik Roma şairidir. Roma'nın kuruluşunu anlatan destansı bir şiir olan *Aeneid*'in yazarıdır. Antik dönemin en etkili Latin metinlerinden biri olan bu yapıt Romalıların şehir tarihi ve Roma'nın dünyadaki yeri ile ilgili düşüncelerinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Tam adı Publius Vergilius Maro olan Virgil'in hayatının erken dönemi ile ilgili ayrıntılar bilinmemektedir. Julius Sezar (MÖ 100-44) suikastinden sonraki dönem boyunca, Virgil birdenbire daha sonra geleceğin imparatoru Augustus (MÖ 63-MS 14) olacak olan Sezar'ın evlatlık oğlu Octavian'ın müttefiki ve propagandacısı olarak ortaya çıkmıştır.

Virgil'in ilk büyük eseri olan *Eclogues*, Sezar'ın ölümünün hemen ardından yazılmıştır. Kimi yerleri erotik kimi yerleri ise politik olan bu uzun şiir, Octavian'ın gücü eline geçirmesinin meşru bir hareket olduğunu anlatmaktadır.

Virgil'in bir sonraki şiiri olan *Georgics*, MÖ 29 yılında Octavian'ın büyük düşmanı, Mark Antony'i (MÖ 83-30) mağlup etmesinin ardından tamamlanmıştır. Söylendiğine göre Virgil bu şiiri, hasta yatağında iyileşmeye çalışan Octavian'a okumuştur.

Aeneid'i yazmak Virgil'in on yılını almıştır. Ölümüyle yarım kalan eseri, Aeneas'ın mitolojik öyküsünü anlatmaktadır. Aeneas, Truva yenilgisinden sonra kaçan Truvalı bir savaşçıdır. Ordan oraya dolaşmış, çeşitli zorlukların ardından İtalya'ya varmıştır. Efsaneye göre Roma'yı onun ataları kurmuştur. Şiir, Roma emperyalizminin ulusun kutsal kaderi olduğunu belirterek son bulur. Bu düşünce, Roma'nın sonraki dört yüzyıl boyunca gerçekleşecek olan yayılmasını destekleyen bir ideoloji haline gelecektir.

Kimileri bronzla çalışır ve mermerden yüzler yaparlar. Diğerleri yasalarla konuşur, etkili savunmalar yaparlar. Ya da gökyüzündeki patikaları ölçer, yükselen yıldızları önceden tahmin ederler. Sen kendine bak Romalı! Ulusları kanunla yönetmek (sana yakışan budur) ve barışa giden yolu inşa etmek. Fethedilenlerin canını bağışlamak ve onların şanını yerle bir etmek.

Virgil, Augustus’a eşlik ettiği Yunanistan seyahati sırasında hayatını kaybetmiştir. *Aeneid*, şairin ölümünden sonra yayınlanmıştır. Eseri, Homer’in Yunan destanları *İlyada* ve *Odyssea*’nın geleneğini sürdüren bir başyapıt olarak büyük beğeni kazanmıştır. Aynı zamanda ulusal kuruluş mitlerini inşa ederek Roma imajının inşasına katkıda bulunmuş ve imparatorluğun büyümesine meşruiyet kazandırmıştır.

Ek Bilgiler

1- Virgil’in çalışmalarındaki pek çok söyleyiş, Batı kültürünün bir parçası haline gelmiştir. “Omnia vincit amor: Aşk her şeyi fetheder” deyişi ilk olarak Virgil’in Eclogues eserinde geçer. “Timeo Danaos et dona ferentes: Hediye getirdiklerinde bile Yunanlılar’dan korkarım” sözü ise Aeneid’de yer alır. Ve Amerika Birleşik Devletleri’nin mottosu olan “E pluribus unum: Birlik çoklardan oluşur” Virgil’in şiirlerinden birinden alınmıştır.

2- Aeneid’in yıpramış bir orijinal kopyası, Thomas Jefferson (1743-1826) tarafından ABD Kongre Kütüphanesi’ne bağışlanmıştır.

3- Virgil’in Dante (1265-1321) üzerinde büyük bir etkisi vardır. Virgil İlahi Komedya*’da (1321) bir karakter olarak ortaya çıkar.*

Boudica

Keltlerin savaşçı kraliçesi Boudica'nın dış görünümü bile Romalıların korkması için yeterliydi. Dizlerine kadar uzanan kızıl saçları vardı. Boğumlu altın bir gerdanlık takıyordu. Romalı tarihçilere göre yanında her zaman korkunç bir kılıç taşıyordu ve "görünümü dehşet vericiydi."

Romalıların gerçekten de Boudica'dan korkmak için haklı gerekçeleri vardı. 61 yılında Roma lejyonları ile kanlı, acımasız bir savaşa girişmişti. Romalı işgalcileri İngiltere'den atmak isteyen Boudica ve müttefikleri, Roma yerleşimlerini yakıp yağmaladılar. Londra'yı yerle bir ettiler ve binlerce Romalıyı öldürdüler.

Boudica için Romalılarla olan savaş hem Keltlerin onur mücadelesi hem de kişisel bir intikam davasıydı. Yirmi yıldan daha az bir süre önce Romalılar İngiltere'yi işgal etmişler ve pek çok Kelt kabilesini kontrol altına almışlardı. Bu durum Romalılara karşı yerlilerde yaygın bir kinin ortaya çıkmasına neden olmuştu. Romalı askerler aynı zamanda Boudica'nın henüz genç kız olan iki kızına tecavüz ederek onları öldürmüşler ve bu Boudica'nın işgalcilere karşı kişisel bir kin beslemesine de sebep olmuşlardı.

Boudica'nın kabilesi Doğu Anglia'nın bir bölümüne yerleşmişti. Burası Londra'nın kuzeydoğusunda kalıyordu. Boudica tahtı, kocası Prasutagus'tan devralmıştı. Ne var ki Romalılar krallığın bir kadına geçmesini kabul etmediler ve tahtta hak iddia ettiler.

Savaş 61 yılında Roma'nın İngiltere valisi Galler'de bir takım askeri faaliyetler yürüttüğü sırada başladı. Valinin yokluğunu fırsat bilen Boudica,

diğer Kelt savaşçıları ile birleşti. Roma'nın Britanya'daki başkenti olan Colchester'e saldırdılar. Pek çok şehri yakıp Londra'yı yağmaladılar. Kıyıma ilişkin muhtemelen taraflı olan Roma kayıtları, on binlerce Romalının öldürüldüğünü söylemektedir.

Keltlerin organize olmayan barbarlar olduğunu düşünen Romalılar savunmasız yakalanmışlardı. Valinin isyanı bastırmak için alelacele Londra'ya dönmesi gerekti. Boudica kaçmak zorunda kaldı. Daha sonra intihar ettiğine inanılmaktadır.

Ek Bilgiler

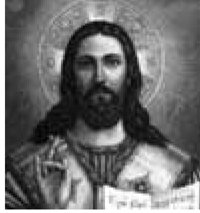
1- Boudica'nın mezarı bilinmemektedir. BBC'ye göre onun Londra'da gömülü olduğuna dair popüler bir mit ortaya çıkmıştır. Söylendiğine göre mezarı King's Cross demiryolu istasyonundaki 9 numaralı platformun altında bulunmaktadır.

2- Boudica isyan ettiği sırada Camulodunum olarak bilinen Colchester, Roma'nın İngiltere'deki ana yönetim merkeziydi. Eski adı Londinium olan Londra ise 100 yılında başkent olmuştur.

3- Bazı İngiliz savaş gemilerine Kelt kraliçesinin adı verilmiştir. Bunlardan biri olan HMS Boedica, Almanlar tarafından 1944 yılında batırılan bir İngiliz destroyeridir.

Hz. İsa

İsa Mesih gerçekte kimdi? Onun öğretisi dünyanın en yaygın dinine ilham verdi. Ne var ki 1-33 yılları arasında yaşayan bu Yahudi marangozun hayatına ilişkin pek çok ayrıntı halen bilinmemektedir.

İncil'de anlatıldığına göre Hz. İsa Beytüllahim'de doğdu. Kızıl Deniz yakınlarındaki Celile bölgesinde bir köy olan Nasıra'da büyüdü. Tipik bir Yahudi evinde yetişmişti. Büyük ihtimalle Aramice konuşuyordu. O zamanlar Aramice, Orta Doğu'nun en çok konuşulan diliydi.

Hz. İsa'nın yaşadığı dönemde Yakın Doğu'daki Yahudiler arasında büyük bir karmaşa ve sosyal anlaşmazlık hüküm sürüyordu. Bir zamanlar bağımsız Yahudi krallıkları olan Judae ve Celile, MÖ 40 yılında Roma egemenliğine girmişti. Yahudi inancı çatışan mezheplere bölünmüştü. Bu mezheplerin en ünlüleri Farislik ve Sadukilik'ti.

Hz. İsa, bilinmeyen bir tarihte gezgin bir Yahudi vaizi olan Vaftizci Yahya ile tanıştı. Yahya'nın her iki mezheple de bir ilişkisi yoktu, ancak kıyametin yakında kopacağını iddia ettiği vaazları ile kendisine epeyce kalabalık bir takipçi grubu toplamıştı. Yahya Hz. İsa'yı vaftiz etti (İncil'e göre Ürdün Nehri'nde). Ne var ki Yahya kısa bir süre sonra sorun çıkardığı gerekçesiyle Roma otoriteleri tarafından idam edildi.

Yahya'nın yakalanmasının ardından Hz. İsa kendi vaazlarını vermeye başladı. Mucizeler gösterdi. Uzun yıllar Yahudiliğin merkezi olan Yahudiye'de (Judaea) dolaştı. Öğretisini yaydı ve cemaatini oluşturdu. Daha sonra mesajını yayacak olan havarilerini biraraya topladı. İncil'e göre diğer dini gruplara alaycı yaklaşıyor ve Farisiler gibi güçlü gruplara eleştiriler getiriyordu.

Hz. İsa, 33 yılının Hamursuz Bayramı öncesi Judaizmin merkezi olan tapınağın bulunduğu Kudüs'e geldi. Kısa zamanda Roma Valisi Pontius

Pilate ile arası açıldı. Vali, Hz. İsa şehre vardıktan sadece birkaç gün sonra onun çarmıha gerilmesini emretti.

Hz. İsa'nın hayatı ile ilgili tarihi bilgiler son derece kısıtlıdır. Hayatı ve öğretisi ile ilgili geleneksel anlatılara ise ölümünden on yıllar sonra yazılan İncil kaynaklık etmektedir. Ancak çok geçmeden Hz. İsa'nın öğretisinden ilham alan takipçileri büyük bir hızla Roma dünyasının dört bir yanına yayıldılar.

Ek Bilgiler

1- Aramice halen Suriye, Lübnan ve İsrail'de konuşulmaktadır; ancak bu dili konuşanların sayısı giderek azalmaktadır.

2- Hz. İsa kendi öğretisini Yahudilikten ayrı bir din olarak görmemişti. Hıristiyanlığın ayrı bir din haline gelişi onun ölümünden on yıllar sonra gerçekleşmiştir.

3- Roma İmparatorluğu'nda yaygın bir idam yöntemi olan çarmıha germe genellikle adi suçlar için uygulanmaktaydı. İmparatorluk 4. yy'da Hıristiyanlığı kabul edince bu ceza uygulanmamaya başlandı.

Kleopatra

Mısır’ın son firavunu olan Kleopatra (MÖ 69-30) antik dünyanın en ünlü ve en güçlü kadınları arasında yer almaktadır. Roma iç savaşlarındaki rolü, Julius Sezar (MÖ 100-44) ve Mark Antony (MÖ 83-30) ile olan duygusul ilişkileri ve dehşet verici intiharı ile halen büyüleyici bir tarihsel figür olarak görülmektedir.

Kleopatra, Ptolemaic Hanedan’ın bir üyesi olarak doğdu. Yunanca konuşan bu hanedan, Büyük İskender’in (MÖ 356-323) Mısır’ı fethinden beri ülkeyi yönetmekteydi. 18 yaşındayken kardeşi 13. Batlamyus (MÖ 61-47) ile birlikte müştereken tahta geçmiştir.

Kardeşler tahta geçmelerinin ardından birbirleriyle evlendiler. (Bu tarz ensest birleşmeler Antik Mısır kraliyet ailesinde hiç de nadir değildi. Aslında Kleopatra’nın annesi de babasının yeğeniydi) Kardeşler gücü tek başlarına ele geçirebilmek için birbirlerinin ardından dolaplar çeviriyorlardı. Bu mücadele MÖ 50 yılında Kleopatra’nın sürgüne gönderilmesi ile son buldu.

MÖ 48 yılında Kleopatra’nın Sezar’la olan ilişkisi başlamıştır. Sezar, Batlamyus ile olan savaşında Kleopatra’nın safında yer aldı. Sevgilisinin yardımıyla Kleopatra yeniden tahta geçmiştir. Batlamyus ise savaşta ölmüş ve böylece Kleopatra tahtı küçük kardeşi 14. Batlamyus (MÖ 59-44) ile paylaşmaya başlamıştır. 14. Batlamyus daha sonra Romalılar’dan kaçarken Nil’e düştüğünde boğularak ölecektir. Kleopatra MÖ 47 yılında Sezar’dan bir erkek çocuk doğurur ve adını Sezarion (MÖ 47-30) koyar.

Kleopatra, oğlunun Sezar’ın varisi olmasını istemişti. Ne var ki diktatörün MÖ 44 yılında ölümünün ardından Sezar’ın evlatlığı olan Octavian (MÖ

63-MS 14), Antony ve bir başka generalle birlikte ülkeyi yönetmeye başladı. Antony ve Kleopatra bundan sonra sevgili olmuşlar Roma'ya tek başlarına hakim olabilmek için Octavian'a karşı komplolar kurmuşlardır.

Octavian, MÖ 31 yılında Antony ve Kleopatra ile savaşmaya başlamış ve Actium Savaşı'nda donanmalarını yenilgiye uğratmıştır. Kısa bir süre sonra sevgililer intihar etmişlerdir. Kleopatra'nın bir engerek yılanına göğsünü sokturduğu söylenmektedir. William Shakespeare (1564-1616) en meşhur trajedilerden biri olan *Antonius ve Kleopatra*'da (1609) bu ilişkiyi konu almıştır.

Kleopatra Mısır firavunlarının sonuncusuydu. 3 bin yıllık bir zincirin son halkasıydı. Bundan sonra Mısır, Aegyptus adıyla bir Roma eyaleti olacak ve 20. yy'a kadar tam bağımsız olamayacaktır.

Ek Bilgiler

1- Kleopatra aslında aynı adı taşıyan 7. Mısır kraliçesidir. 1. Kleopatra MÖ 180-176 yılları arasında hüküm sürmüştür.

2- Son Mısır kraliçesi "Cleopatra" (1963) filminde Elizabeth Taylor (1932-) tarafından canlandırılmıştır. Taylor'un filmde oynamak için aldığı 7 milyon dolar dönemin Hollywood rekorlarının arasına girmiştir.

3- Kleopatra'nın dört çocuğu vardı. Biri Sezar'dan diğer üçü ise Mark Antony'dendi. Sezarion, Octavian tarafından idam edilmiş ve diğer üçü de tutuklanmıştır. Çocuklar Octivian'ın zafer yürüşünde Roma sokaklarında gezdirilmişlerdir. Bu çocuklar daha sonra yanlarına verildikleri aileler tarafından yetiştirilmişlerdir.

Marcus Aurelius

Hem güçlü bir Roma imparatoru hem de bir filozof olan Marcus Aurelius (121-180) döneminin en önemli felsefi metinlerinden birini yazmıştır. İmparatorun Doğu Avrupa'daki savaşlar sırasında yazdığı *Meditations* kişisel erdem ve kadere boyun eğmenin önemini vurgulayan Stoa felsefesinin en bilinen metinleri arasında yer almaktadır.

Marcus Roma İmparatorluğu gücünün doruğundayken ülkeyi yöneten Beş İyi İmparator'un sonuncusu olarak tanınmaktadır. Pax-Romana ya da Roma Barışı olarak anılan bu dönemde sanat, felsefe ve ticaret alanlarında büyük gelişmeler yaşanmıştır. Filozof-imparator bu dönemi daha uzun bir süre devam ettirebilmek için mücadele vermiş, ancak ölümünden kısa bir süre sonra Roma Barışı son bulmuştur.

Tam adı Marcus Annius Verus olan filozof, İmparator Trajan'ın (53-117) uzak bir akrabasıydı. Babası bir devlet görevlisiydi. Marcus, babasının kendisine alçakgönüllü ve erkekçe bir kişilik kazandırdığını ifade etmiştir. On yedi yaşındayken babası ölür. Bunun üzerine Marcus 138 yılında imparator olan Antoninus Pius (86-161) tarafından evlat edinilmiştir. Antoninus, çocuğun yetiştirilmesi için Roma'nın en iyi öğretmenlerinden biri olan Marcus Cornelius Fronto'yu (100-170) tutar.

Antoninus'un ölümünün ardından Marcus, 40 yaşındayken tahta çıkar ve Aurelius adını alır. Üvey kardeşi Lucius Verus (130-169), 8 yıl boyunca ülkeyi onunla birlikte ortaklaşa yönetmiştir. Tahtta kaldığı sürenin büyük bölümünde Asya'daki Parthia İmparatorluğu ve Avrupa'daki Alman kabileleri ile yapılan savaşlarla meşgul olmuştur.

Marcus'un, *Meditations*'ı Alman kabilelerinden biri olan Quadi ile olan savaş sırasında yazdığı tahmin edilmektedir. Bu kitap on iki kitapçıktan

oluşan bir derlemedir. Hem imparatorun otobiyografisi hem de Stoacılık üzerine yazılmış eserlerin en ünlüsüdür.

Stoacılara göre ölümden sonra hayat yoktur. Her erkek ve kadının kaderinde unutulmak vardır. “Doğanın tüm yaratıkları ölüme yazgılıdır,” diye yazar imparator.

Marcus insanların erdemli bir şekilde yaşaması gerektiğine inanır. İnsanlar doğaya uygun bir biçimde yaşamalıdırlar: “Eğer böyle yaparsan, hiçbir şey ummaz, hiçbir şeyden korkmaz, yaptığın her işten ve söylediğin her sözden hoşnut olursan, ancak öyle mutlu olabilirsin.”

Bugünkü Viyana’ya yaptığı bir ziyaret sırasında öldüğünde 58 yaşındaydı. Yerine oğlu Commodus (161-192) geçti.

Ek Bilgiler

1- Çocukluğundan itibaren çalışkanlığı ve zekası ile dikkat çeken Marcus, İmparator Hadrian (76-138) tarafından rahip yapıldığında sadece sekiz yaşındaydı.

2- Roma İmparatorluğu’nda tahta geçme hakkı sözde kalıtsal olmasına rağmen, Marcus selefinin biyolojik evladı olmadan ardarda tahta geçen beşinci Roma imparatorudur. Oğlu Commodus neredeyse son yüz yıl içerisinde tahtı babasından devralan ilk imparator olmuştur.

Zhang Heng

Çinli astronom, şair ve matematikçi Zhang Heng (78-139) dünyanın ilk sismografını icat ederek yaşadığı süre içinde büyük bir ün kazanmıştır. Bu alet, uzaktaki depremlerin bile tam yerinin tespit edilmesine imkan sağlıyordu. Depremlerin yaygın olduğu Çin'de, sismograf önemli bir ihtiyacı karşıladı. Bronz sismograf, yetkilileri yaşanan depremlerden haberdar ediyor ve böylece onlar da ihtiyaç duyulan bölgelere yardım gönderebiliyorlardı.

Ünlü bir hikayeye göre 138 yılının Şubat ayında sismograf bir sarsıntı algıladı. Ne var ki başkent Luoyang'ta kimse bir şey hissetmemişti. Zhang Heng'e şüpheci yaklaşanlar aletin uyarısının yanlış bir alarm olduğundan emindiler. Birkaç gün sonra 563 km uzaktan gelen haberciler yıkıcı bir deprem yaşandığını söylediler.

Zhang Heng yazdığı şiirlerle de tanınmaktadır. Bu şiirler günümüzde hâlâ Çin şiir antolojilerinde yer almaktadır. Zhang Heng aynı zamanda üç boyutlu bir evren modeli tasarlamış ve onun döneminde yaşayan hiçbir Çinli bilginin yapamadığı kadar isabetli bir şekilde pi sayısını hesaplamıştır.

Zhang Heng seçkin bir ailenin çocuğu olarak Orta Çin'deki Xi şehrinde dünyaya geldi. On yedi yaşındayken Çin'i gezmeye başladı. Bu seyahati sırasında yaptığı gözlemleri, en bilinen iki şiirinde dile getirdi. 103 yılında önemsiz bir memuriyete atandı. Bu sırada şiir yazıp matematik ve astronomi çalışmaya başladı.

İmparator An (94-125) 111 yılında Zhang Heng'i terfi ettirdi. Onu başkente çağırdı ve saray astronomu yaptı. Bu, imparatorluktaki en önemli görevlerden biriydi. Zhang Heng'in görevleri arasında hava ve deprem

kayıtlarını tutmak, takvim derlemek, tutulma ve diğer sıra dışı olayları öngörmek vardı.

Sismografı icat ettiğini ilk olarak 132 yılında açıkladı. Bu, terfi ettirilmesini sağladı. Ancak sonraki birkaç yıl içerisinde saraydaki harem ağalarıyla sorunlar yaşadı. 136 yılında saraydan ayrıldı ve Hejian eyaletine vali oldu. 138 yılında emekli olmasının ardından bir yıl sonra öldü.

Ek Bilgiler

1- Zhang Heng'in sismografı (Houfeng Didong Yi, "rüzgarı ve yer sarsıntılarını ölçme aracı"), 2005 yılında bir Çin müzesi tarafından yeniden yapıldı. Alet sekiz ejder figürüne bağlı bir kap ve kabın içindeki sarkaçtan oluşuyordu. Her bir ejder farklı bir yönü gösteriyordu. Makina bir deprem algıladığında sarkaç bronz bir topu harekete geçiriyor ve top ejderlerden birinin ağzından alete bağlı olan metal bir kurbağanın ağzına giriyor, böylece depremin merkezinin hangi yönde olduğunu gösteriyordu.

2- 1986 yılında dünyaya çarpan bir meteorda Çinli bilim adamları tarafından bulunan minerale Zhang Heng'in onuruna "zhanghenite" adı verilmiştir.

3- Zhang Heng, pi sayısının değerini kendisinden önceki Çinli matematikçilere göre gerçeğe çok daha yakın bir biçimde tahmin etmiştir. Onun hesabına göre pi sayısının değeri 3,1724'tür. Günümüzde ise pi sayısının değeri 3,14159 olarak kabul edilmektedir.

Diocletian

İmparator Diocletian (245-316) Roma tarihinde Hıristiyanlar'ı hedef alan en son ve en büyük şiddet dalgasını başlatmıştır. 303 ve 304 yıllarında yayınladığı dört ayrı fermanın sonucunda on binlerce insan öldürülmüştür. Hıristiyanlar'a yönelik kanlı baskıları bir tarafa bırakılırsa, Diocletian'ın dönemi Roma İmparatorluğu'nun çöküşünün geçici olarak durdurulduğu göreli barışçıl bir dönemdir.

Gaius Aurelius Valerius Diocletianus başarılı bir askerdi. 284 yılında kendi askerleri tarafından imparator ilan edildi. Kısa süren bir iç savaş sırasında hasmı Carinus'u yenilgiye uğrattı. 285 yılında imparatorluğun tartışmasız hakimi konumuna gelmişti.

Diocletian'ın gücü ele geçirdiği dönemde imparatorlukta çok ciddi karışıklıklar yaşanıyordu. 3. yy'da düzinelerce imparator başa geçmiş ve kimileri sadece birkaç ay hayatta kalabilmişlerdi. Çoğunun ömrü suikastlerle son bulmuştu.

İmparator olunca Diocletian yeniden düzeni sağlamaya çalıştı. Antik Roma askeri disiplinini canlandırmayı denedi. Özel mülkiyete ve geleneksel pagan tanrılara tapılmasına saygı gösterdi. Senatonun gücünü kısıtladı. Devlet hizmetlerinde reform yaptı. Vergi hukukunu gözden geçirdi. Mısır, Ermenistan ve Suriye'deki düşmanlarının üzerine yürüdü.

Romalı Hıristiyanlar Neron'un (37-68) döneminden beri dönem dönem baskılara uğruyorlardı. Diocletian'ın iktidarının ilk yirmi yılı nispeten hoşgörülü sayılabilirdi. Tarihçiler 303 yılında imparatorun aniden tavır değiştirmesinin nedenini anlamakta zorlanmaktadırlar. Bu tarihte Hıristiyanlara dönük ilk baskı emrini vermiştir. Muhtemelen Hıristiyanların imparatorluğun birliği için bir tehdit oluşturduklarını düşünmüştür.

Olaylar kiliselerin ateşe verilmesi ile başlamış ve daha önce eşi görülmemiş bir işkence ve katliam dalgası ortalığı kasıp kavurmuştur. Pagan tanrılarına adak vermeyi reddeden Hıristiyanlar canlı canlı haşlanmış, çarmıha gerilmiş ya da arenada aslanların önüne atılmışlardır. Pek çokları ise madenlerde çalıştırılmak için uzak bölgelere gönderilmiştir.

305 yılında Diocletian gönüllü olarak tahttan vazgeçen ilk Roma imparatoru oldu. Emekli olup Adriyatik'teki sarayına çekildi. Burada sebze yetiştirmeye başladı ve sağlık sorunları ile uğraştı. Diocletian 316 yılında öldü. Ölümünden üç yıl önce, varislerinden biri olan Constantine (272-337) Hıristiyanlık yasağını kaldırmış ve Hıristiyanlar üzerindeki baskılara son vermişti.

Ek Bilgiler

1- Diocletian ve Maximian'ın (250-310), Persler'e karşı kazandıkları zaferi kutlamak için yaptıkları zafer alayı (20 Kasım 303) Roma tarihinin son zafer kutlamasıdır.

2- Diocletian imparator olduğu süre içerisinde zamanının büyük bölümünü Roma dışında geçirmiştir. Daha ziyade Nicomedia (günümüzde İzmit, Türkiye) ve Antioch (günümüzde Antakya, Türkiye) bölgelerinde bulunmuştur. Emeklilik yıllarını geçirdiği Salonae'deki (günümüzde Split, Hırvatistan) saray hâlâ ayakta durmaktadır.

3- Baskılar sırasında Romalı Hıristiyanlar şehir duvarlarının dışındaki bağlantılı mağaralar olan yeraltı mezarlıklarında saklanmışlardır. Bunların büyük bölümü günümüzde halka açık bir biçimde sergilenmektedir.

Ovid

8 yılında Batı edebiyatının en büyük gizemlerinden birine kaynaklık eden bir olay yaşandı. Romalı şair Ovid (MÖ 43-MS 17) durup dururken şehri terk etmeye zorlandı. Karadeniz'de sürgüne gönderilen Ovid, kendisine neden bu cezanın verildiğini asla açıklamadı. Sadece cinayetten daha kötü bir suç işlediğini belirtti.

Sürgün edilmesinden önce Ovid, Antik Roma'nın önde gelen şairlerinden biriydi. Aşk, baştan çıkarma ve evlilikle ilgili yazdığı Latince şiirleri ile tanınıyordu. Ortada ciddi tarihi delillerin bulunmaması pek çok kişiye Ovid'in müstehçen eseri *Ars Amatoria* (Aşk Sanatı) yüzünden sürgüne gönderildiğini düşündürmüştür. MÖ 1 yılında yayınlanan kitabın imparatoru öfkelendirmiş olabileceği ileri sürülmektedir.

Asıl adı Publius Ovidius Naso olan Ovid, Roma'da eğitim aldı. Genç bir delikanlıyken imparatorluğun farklı bölgelerine seyahat etti. Babası onun bir avukat olmasını istiyordu. Bu isteğini yerine getirmeyerek babasına başkaldırdı. MÖ 19 yılında ilk aşk şiirleri derlemesi olan *Amores*'i yayınladı. Çok başarılı olan ve günümüzde hakkında birçok araştırma bulunan bu kitap, daha sonra İmparator Augustus'un (MÖ 63-MS 14) emriyle Roma kütüphanelerinden çıkarılacaktı. Otuz yaşına geldiği sırada üç kez evlenmiş ve iki kez boşanmıştı.

Sürgüne gönderilmesinden hemen önce Ovid, başyapıtı olarak kabul edilen çalışması *Metamorphoses*'ı yeni tamamlamıştı. On beş ciltten oluşan şiir, Yunan ve Roma mitolojisinden esinlenmiş hikayelerden oluşuyordu. Hepsi de görünümde ve şekillerde meydana gelen değişimi konu alıyorlardı. Bu şiir daha sonra Geofrey Chaucer (1343-1400) ve William Shakespeare'in (1564-1616) de aralarında bulunduğu pek çok başka yazara ilham verecekti.

Ovid ömrünün son on yılını Tomis'te geçirdi. Burası günümüzde Romanya sınırları içerisinde yer alan uzak bir sınır bölgesiydi. Ovid'in arkadaşlarının bütün ısrarlarına rağmen ne Augustus ne de onun varisi Tiberius (MÖ 42-MS 37) şairin Roma'ya dönmesine izin verdi. Sürgündeyken 60 yaşında öldü.

Ek Bilgiler

1- Shakespeare pek çok oyununda Ovid'e referans vermektedir. Belki de en çok Tempest'da (1611)... Tempest'daki bir bölüm doğrudan doğruya Metamorphoses'ın bir pasajından uyarlanmıştır.

2- Ovid'in sürgün edildiği Tomis şehri Romanya'daki Constanta şehrinin yakınlarında bulunmaktadır.

3- Augustus Ovid'i sürgün ettiği yıl rastgele cinsel ilişkileri ile bilinen torunu Julia'yı da sürgüne göndermiştir. Kimi tarihçiler Ovid'in kızın durumunun farkında olduğunu ve imparatoru bu konuda uyarmadığı için sürgün edildiğini söylemektedirler.

Simon Bar Kokhba

Simon Bar Kokhba 132 yılında Roma İmparatorluğu'na isyan eden bir Yahudi kumandandır. Romalılar Judaea'yı yeniden fethedene kadar üç yıl hüküm sürmüştür. 1800 yıl sonra İsrail kurulana kadar eşi benzeri görülmeyecek olan son Yahudi devletinin lideri olmuştur.

Bar Kokhba'nın isyanının bastırılmasından sonra, İmparator Hadrian (76-138) Yahudiliği ortadan kaldırmak amacıyla kanunlar çıkartarak ondan intikamını almıştır. Bu kapsamda Yahudilerin ülkelerinden çıkarılmasını emretmiş ve bu olay Yahudi diasporasının oluşmasında çok önemli bir rol oynamıştır.

Bar Kokhba'nın isyandan önceki hayatı hakkında pek az şey bilinmektedir. İsrail'in antik çağdaki kralı Davud'un soyundan geldiği söylenmektedir. Bu kan bağı nedeniyle, Bar Kokhba kimi Yahudiler tarafından Mesih olarak kabul edilmiştir.

İsyan Hadrian'ın geleneksel Yahudi adetlerini yasaklamaya kalkması üzerine başlamıştır. Hadrian barbarca bulduğu bebek sünnetini yasaklamak istemiştir. Kudüs Tapınağı'nın kalıntıları arasında bir Pagan tapınağı inşa etmek istemesi de Yahudiler arasında büyük bir infiale yol açmıştır.

Bar Kokhba'nın ayaklanmasına dört yüz bin asker katılmıştır. Asiler yüzlerce kasabanın kontrolünü ele geçirmişlerdir. Romalılar'ı kalelerinden çıkarmış, Yahudi kanunlarının uygulanmasını sağlamışlar ve kendi paralarını basmışlardır. Yaklaşık üç yıla yakın bir süre boyunca, Hadrian yeni bir ordu yollayana kadar Judaea fiilen bağımsız kalmıştır.

İsyanın bastırılması için toplam on iki Roma lejyonu gönderilmiştir. Bu, Roma Barışı olarak bilinen Pax-Romana döneminin en kanlı savaşlarından biri olmuştur. Asiler son olarak Kudüs yakınlarındaki Bethar'da

ayaklanmışlarsa da 135 yılında Romalılar şehre girince Bar Kokhba ve takipçileri öldürülmüşlerdir. Savaşın ardından çok sayıda Yahudi katledilmiş, yerinden edilmiş ve köle olarak satılmıştır. Yahudilerin eski başkentleri olan Kudüs'e tekrar dönmeleri yüzyıllar alacaktır.

Ek Bilgiler

1- Bar Kokhba'nın ordusuna yeni üye yaptığı askerlerin, bir parmağını kestiği söylenmektedir.

2- İsyandan sonra Roma otoriteleri Kudüs'ün büyük bölümünü yok ettiler. Kısa süre içinde şehrin adını da "Aelia Capitolina" olarak değiştirdiler. Hadrian Judaea eyaletinin de adını "Syria Palaestina" olarak değiştirdi. Günümüzde kullanılan "Filistin" kelimesi "Palaestina" sözcüğünden türemiştir.

3- 20.yy'da faaliyet gösteren ve Siyonist gençlerden oluşan grup Betar, adını Bar Kokhba'nın isyan ettiği son bölgeden almaktadır.

Tarsuslu Paul

Hz. İsa’nın 33 yılında ölümünün ardından gözüpek bir misyoner olan Tarsuslu Paul, Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu’nun uzak eyaletlerine ulaşmasında çok önemli bir rol oynadı. Başlarda Hıristiyanlığa şüpheyle yaklaşmış olmasına rağmen Paul daha sonra yeni dinin en kararlı ve en cesur savunucusu oldu. Binlerce yeni inanan kazanıp dini, Yahudi olmayanlara da açarak onun yaşamasını garanti altına almış oldu.

Paul günümüz Türkiye’sinde yaşayan bir Yahudi ailenin çocuğuydu. Asıl ismi Saul’du. Roma vatandaşı olması, uzak eyaletlerde yaşayanların nadiren sahip olduğu bir ayrıcalıktı. Çadır imalatçısı olarak çalışıyordu.

Hz. İsa’nın ölümünden kısa süre sonra, Kudüs’te bir öğrenciyken Hıristiyanlığa muhalefet etti ve onlara yapılan baskıları destekledi. Ne var ki Şam gezisi sırasında dini bir deneyim yaşadı ve din değiştirdi.

Paul daha sonra Judaea’ya geri döndü ve orada yaşayan havarilerle ilişkiye geçti. Başlangıçta havariler geçmişteki davranışları nedeniyle ona şüpheyle yaklaştılar. Gerçekten çok şaşırmışlardı. İncil’de bu konuyla ilgili olarak “Geçmişte bize zulmeden kişi, şimdi bir zamanlar yok etmeye çalıştığı inancı vaaz ediyor” denilmektedir. Paul’un yüksek sosyal statüsü ve yeni dini yayma konusundaki kararlılığı, henüz çok genç olan Hıristiyan kilisesi için vazgeçilmez değerde olduğundan baştaki şüpheler hızla ortadan kalktı.

Paul, günümüzde Lübnan, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs olan topraklarda yaptığı seyahatleri sırasında karşılaştığı Yahudi gruplarına yeni dini anlattı. Diğer Hıristiyanlardan farklı olarak Yahudi olmayanların da dine kabul edilmesini destekledi. Bu, hem Hıristiyanlığın çok geniş bir alana

yayılmasını hem de Yahudilikten ayrılarak bağımsız bir din haline gelmesini sağladı.

Paul, Yahudi olmayan birini Kudüs Tapınağı'na kabul ettiği gerekçesiyle tutuklandı. Yargılanmak üzere Roma'ya gönderildi. Beraat etti ve imparatorluğun kalbinde bir kilise kurmak için Roma'da kalmaya karar verdi. Ne var ki burada çok uzun süre kalamayacaktı. 65 yılında Hıristiyanları hedef alan ilk saldırı dalgası sırasında başı kesilerek öldürüldü.

Ek Bilgiler

1- Paul'un Şam'a giderken din değiştirmesi, çok ünlü bir hikaye haline gelmiştir. Öyle ki bir insanın aniden fikir değiştirmesi bazen "Şam'a Giden Yol Değişimi" terimi ile ifade edilir.

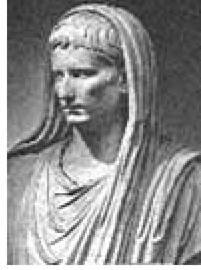
2- 2006 yılında bir Roma basilikasının altında Paul'un kalıntılarını içerdiği sanılan bir lahit bulundu.

3- İncil'in yedi kitabının Paul'un elinden çıktığı sanılmaktadır: Romalılar, Korinthianlar 1 ve 2, Galatyalılar, Philippianlar, Selanikliler 1 ve Philemon. Diğer altı kitabın da onun tarafından yazılmış olması mümkündür.

Augustus

Roma İmparatorluğu'nun kurucusu olan Augustus (MÖ 63-MS 14) 500 yıl sürecek merkezi ve otoriter bir yönetim sistemi kurdu. Batı dünyasına daha önce eşi görülmemiş bir refah ve istikrar dönemi yaşattı.

Asıl adı Gaius Octavius olan ve hayatının ilk dönemlerinde kullandığı Octavian adıyla üne kavuşan Augustus, Julius Sezar'ın (MÖ 100-44) evlatlığıydı. Sezar'ın suikaste uğramasının ardından, 18 yaşındaki Octavian'a babasının dostları ve düşmanları da miras kalmış oldu. Sezar'ın ölümünün ardından başlayan iç savaşta, Octavian komplonun liderleri Brütüs ve Cassius'u MÖ 42 yılında Philippi'de yaşanan iki savaşın ardından yenilgiye uğrattı.

Sonraki on yıl boyunca Octavius gücünü iki generalle paylaştı: Mark Antony (MÖ 83-30) ve Marcus Aemilius Lepidus (MÖ 90-13). "İkinci Üçlü Erk Dönemi" olarak adlandırılan bu ittifak MÖ 36 yılında bozuldu. Lepidus tahttan inmeye zorlandı. Antony ise MÖ 31 yılında Octavian'a yenilince kendini öldürdü.

MÖ 27 yılında ülkenin kontrolünü tek başına ele geçiren Octavian'a Senato tarafından Augustus unvanı verildi. Bu kelime şanlı, şerefli anlamlarına geliyordu. Aynı zamanda kumandan anlamına gelen imparator namını da kazanmıştı. Bu aşamadan sonra Senato varlığını korudu ama cumhuriyet döneminde sahip olduğu yetkilerin önemli bir bölümünü imparatora devretti.

Augustus kırk yıldan uzun bir süre boyunca hüküm sürdü. Uzun iç savaş yıllarından sonra Roma'ya düzen ve istikrar getirdi. Orduda reformlar yaptı ve bir posta sistemi kurdu. Orta Avrupa ve Afrika'da büyük toprak parçalarını imparatorluğa dahil etti. Hakim olduğu alanlara yollar ve su kemerleri inşa etti.

Augustus ölümünün ardından Senato tarafından tanrı ilan edildi. Evlatlığı Tiberius (MÖ 42-MS 37) onun yerine tahta geçti.

Ek Bilgiler

1- Roma İmparatorları sık sık Augutus adını aldılar. Kimileri bu ismi kişisel adı olarak kullandı. 476 yılında görevden alınan son Roma İmparatoru Romulus Augustulus'tu.

2- Octavian'ın ölümünün ardından Senato "Sextilis" ayının adını değiştirip onun onuruna "Ağustos" (August) yaptı (July-Temmuz adı ise Julius Sezar'ı onurlandırmak için çoktan kullanılmaya başlanmıştı).

3- 1961 yılında Amerikalı şair Robert Frost (1874-1963), John F Kennedy'nin (1917-1963) göreve başlaması şerefine yazdığı bir şiirinde Augustus'a gönderme yapmıştır. Oldukça umutlu olan şiir yeni başkandan yeni bir "Augustian Çağı" açmasını beklemektedir.

Hypatia

Hurafeleri gerçek gibi öğretmek olabilecek en korkunç şeydir.

— Hypatia

Bir kaşif, matematikçi ve filozof olan Hypathia (370-415) antik dönemin en verimli yazarları arasında yer almaktadır. Hıristiyan bir grup tarafından öldürüldüğü sırada Mısır'daki İskenderiye'nin önde gelen sakinlerinden biri ve şehri en etkili öğretmenlerindendi.

Tanınmış bir matematik öğretmeni olan Theon'un (335-405) kızı olan Hypatia antik dünyanın en önemli entelektüel merkezlerinden birinde yetişti. Büyük İskenderiye Kütüphanesi'ne ev sahipliği yapan şehir, Yunanca konuşan Hıristiyanlara, Yahudilere ve pagan bilginlere kapısını açan bir kentti.

Hypatia akademik kariyerine babasının ortağı olarak başladı. Çeşitli matematik ve astronomi kitaplarını gözden geçirip yeniden yazıyordu. Kısa zamanda popüler bir bilim ve felsefe öğretmeni haline geldi. 400 yılında İskenderiye Felsefe Okulu'nun müdürü oldu. Kendisi pagan olsa da Hypatia'nın öğrencileri arasında Hıristiyanlar da vardı. Hatta bunların ikisi ileride piskopos olacaktı.

Pek az kadının yüksek öğrenim görebildiği bir çağda Hypatia son derece sıradışı bir figürdü. Kendi at arabasını kullanıyor, erkek bir öğretmen gibi giyiniyordu. Yunan dünyasının her yerinden bilginlerle haberleşiyordu. Kimi bilgilere göre çok sayıda bilimsel buluş yapmıştı. Yaptığı buluşların arasında usturlabın[4] geliştirilmiş bir biçimi de bulunuyordu. İskenderiye valisinin güvenilir bir dostu olması nedeniyle dini çekişmelerin arttığı bir dönemde şehir politikası üzerinde de önemli bir etkisi oldu.

Şehirdeki dini tartışmalar Hypatia'nın hayatına mal olacaktı. Antik tarihçilere göre şehirdeki Hıristiyanlar vali ve piskopos arasındaki politik bir tartışmada Hypatia'nın karşı tarafı desteklediğini düşünmüşlerdi. Piskopos onun bir cadı olduğu dedikodusunu yaydı. Bir gün şehir sokaklarında arabasını sürerken bir grup Hıristiyan Hypatia'ya sarkıntılık etti. Çırılçıplak soyulduktan sonra vahşice öldürüldü ve bedeni parçalara ayrıldı.

Hypatia'nın öldürülmesi dünya düşünce tarihinde bir dönüm noktası olarak görülmektedir. Antik Yunan felsefe geleneği artık son bulmaktadır. Pek çok bilgin aynı kaderi yaşamamak için şehri terk eder. Bundan sonrasını Bertrand Russell (1872-1970) şöyle özetler: "Filozoflar İskenderiye'yi bundan sonra umursamadılar."

Ek Bilgiler

1- Bir feminist felsefe dergisi olan Hypatia, adını ünlü yazardan almaktadır.

2- Hypatia'nın katilleri asla cezalandırılmadılar. Hypatia'nın İskenderiye'deki en büyük hasmı olan Piskopos Cyril (378-444) daha sonra aziz ilan edildi.

3- Alejandro Amenabar'ın (1972-) yönettiği "Agora" filmi Hypatia'yı konu almaktadır. 2009 yapımı filmde kadın felsefeciyi Rachel Weisz (1970-) canlandırmaktadır.

Batlamyus

Yunan astronom, matematikçi ve coğrafyacı Batlamyus (Batlamyus 100-170) en çok yaptığı büyük yanlışla hatırlanmaktadır: Astronomi çalışması *Almagest*'te Güneş'in, yıldızların ve gezegenlerin Dünya'nın etrafında döndüğünü iddia etmiştir. Bu düşüncesi sonraki bin dört yüz yıl boyunca astronomlar tarafından doğru kabul edilecek ve ancak 16. yy'da çürütülebilecektir.

Nicolas Copernicus (1473-1543) dünyanın güneşin etrafında döndüğünü ispatlamadan önce, Batlamyus tarihin en büyük astronomu olarak kabul edilmekteydi. Eseri bu süreç boyunca Batı dünyasının evrenle ilgili en önemli başvuru kaynağı olarak değerlendirilmiştir.

Batlamyus Mısır'da doğmuş ve hayatının büyük bölümünü İskenderiye'de geçirmiştir. İskenderiye o dönemde Roma'nın Mısır eyaletinin başkentiydi ve Romalılar'dan önce Yunan egemenliği altında bulunmuştu. Batlamyus antik Yunanca konuşmakta ve yazmaktaydı. Aynı zamanda bir Roma vatandaşı olarak bölgedeki pek az kişiye nasip olan ayrıcalıklı bir statüye sahipti.

120 yılında Batlamyus astronomi gözlemlerini kayıt altına almaya başladı. Bunları *Almagest*'i yazarken kullanacaktı. Başta tutulmalar ve Güneş'in hareketleri üzerine çalışan Rodoslu bir astronom olan Hipparchus olmak üzere çeşitli antik çağ astronomlarının çalışmalarını da özetleyen kitabı *Almagest*, antik dünyanın sahip olduğu tüm astronomi bilgisinin derlenmesiyle ortaya çıkmıştır. 150 yılında tamanlanan metin yüzyıllar boyunca astronom ve astrologlar tarafından tutulmaların tahmin edilmesi ve horoskopların hazırlanılmasında kullanılmıştır.

Batlamyus aynı zamanda ünlü bir haritacıydı. Antik dünyanın en doğru haritalarını yapmıştır. Enlem ve boylamları yaygın bir biçimde kullanan ve dünyanın eğimini gösteren ilk haritaları o hazırlamıştır. Astronomi çalışmaları gibi Batlamyus'un coğrafyası da ölümünden sonraki yüzyıllar boyunca bilimsel bilginin doruk noktası olarak kabul edilmiştir.

Ek Bilgiler

1- Batlamyus bir dünya atlası ve harita hazırlama rehberi yazmayı amaçlıyordu. Son derece detaylı olan bu çalışma sayesinde herkes kendi haritasını yapabilecekti. Haritasının mümkün olduğunca ayrıntılı olabilmesi için antik dünyanın sekiz bin ayrı noktasının enlem ve boylamlarını listeledi. Bu eser antik dünyadaki şehir ve muhtelif mekanların en bütünlüklü tarihi kaydını teşkil etmektedir.

2- Pek çok diğer Yunan düşünürü gibi Batlamyus'un çalışmaları da Orta Çağ boyunca Arap bilginleri tarafından korundu. Batlamyus'un astronomi kitabının İngilizce'de en yaygın kullanılan başlığı olan Almagest, kitabın Arapça isminden türetilmiştir.

3- Batlamyus dünyayla birlikte sadece altı gezegen olduğuna inanıyordu. Bu görüş sonraki bin yedi yüz yıl boyunca yaygınlığını koruyacaktı. En dıştaki gezegenler olan Uranüs ve Neptün ancak 1781 ve 1846 yıllarında keşfedilebileceklerdi.

Alaric

Vizigot şefi Alaric (370-410) 410 yılında Roma'yı yağmaladı. Batı tarihinde çığır açan bu olay Roma İmparatorluğu'nun çöküşünün habercisiydi. Yağma, antik çağdaki diğer örneklere kıyasla oldukça ılımlı bir biçimde gerçekleşmişti. Got istilası sadece altı gün sürmüş, en büyük binaların çoğuna dokunulmamıştı. Yine de yağma hareketi Roma İmparatorluğu'nun ne kadar güçsüz düştüğünü kanıtlamış oldu.

Gotlar 2. yy'da Roma sınırlarına akın etmeye başlayan bir Alman kabilesiydi. 4. yy'da Ostrogotlar (Doğu Gotları) ve Vizigotlar (Batı Gotları) olarak ikiye ayrıldılar. Bir dönem Roma için paralı askerlik yapan Alaric, 395 yılında Vizigotların şefi seçildi.

Alaric iktidarı ele geçirir geçirmez Piraeus, Corinth, Argos ve Sparta'nın da içinde bulunduğu Yunanistan'daki Roma şehirlerine saldırılar düzenlendi. Bu yağmalamalar sırasında Sparta yerle bir edilmişti. 397 yılında Doğu Roma İmparatoru barış yapmak için ona rüşvet vermeyi teklif etti. Bunun üzerine Alaric batıyı hedef almaya başladı.

401 yılında İtalya'yı işgal eden Alaric, Romalılar tarafından yenilgiye uğratıldı. Sonraki girişimi de başarısızlıkla sonuçlandı. Sonunda 408 yılında Roma'ya ulaşabildi. Şehri üç kez kuşattıktan sonra 24 Ağustos 410'da nihayet şehre girdi. 800 yıldan sonra ilk kez Roma'ya yabancı bir ordu ayak basıyordu.

Got zaferinin haberi hızla antik dünyaya yayıldı. Tarihçi Edward Gibbon'un (1737-1794) *Roma İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküşü*'nde yazdığı gibi "Bu korkunç felaket, saldırıdan dolayı şaşkınlığa uğramış imparatorluğu korku ve dehşetle doldurdu." Yaşananlar kaçınılmaz sonun

habercisiydi. Sadece elli küsür yıldan sonra Batı Roma İmparatorluğu tamamen yıkılacaktı.

Roma'yı yağmaladıktan sonra Alaric, askerleriyle kuzeye ilerledi. Kısa bir süre sonra İtalya'da öldü.

Ek Bilgiler

1- Alaric'in güçleri Roma'ya Porto Salaria'dan girdiler. Şehrin bu kapısı 1921 yılına kadar ayakta kalmıştır.

2- İmparatorluğun başkentinin yağmalanması pek çok Romalı için büyük bir şoktu. Afrika'da yaşayan Romalı bir yazar olan Hippolu Saint Augustine (354-430) "The City of God" (Tanrı Şehri) adlı kitabında politik sorunlar karşısında dine sığınmayı öneriyordu. Bu kitap Hıristiyan teoloji tarihinde önemli bir yere sahiptir.

3- Gibbon'a göre Gotlar, Alaric'in naaşını ölümünden sonra akış yönünü değiştirdikleri Busento Nehri'nin yatağına gömdüler. Daha sonra mezarın yerini gizlemek için nehir tekrar doğal yatağına alındı.

Murasaki Shikibu

Murasaki Shikibu (978-1014) bir Japon şairi, roman ve günlük yazarıydı. *Genji'nin Masalı* adlı kitabı tarihte yazılmış ilk romanlardan biridir. 1008 yılında yayınlandığı düşünülmektedir. 2008 yılında kitabın yazılmasının 1000. yıl dönümü kutlanırken dikkatler yeniden kitabın üzerinde toplanmıştır. Kitap hem dünya edebiyatı hem de Japon dili için bir dönüm noktası olarak görülmektedir.

Murasaki, Japon İmparatorluğu'nun başkenti olan Kyoto'da doğdu. Asil bir aileye mensuptu. İmparatoriçenin nedimesi olmuştu. Kıdemli bir imparatorluk görevlisi olan babasından kapsamlı bir eğitim aldı. Bu, o dönemde Japon kadınları için alışılmadık bir durumdu. Romanını, kocası Fujiwara Nobutaka'nın 1001 yılındaki ölümünün ardından yazmaya başladığı tahmin edilmektedir.

The Tale of Genji imparatorun, başından çok sayıda duygusal ilişki geçen oğlu Genji'nin hikayesini anlatır. Murasaki'nin eserinde yüzlerce karakter vardır. Roman boyunca Japonya'daki çeşitli yerlerin ismi anılır. Öykü onlarca yıla uzanan bir zaman dilimini içine alacak şekilde devam eder. Kitapta modern romanların pek çok özelliği bulunmamaktadır. Örneğin; kitabın sonunda olay örgüsü herhangi bir sonuca bağlanmamaktadır. Murasaki'nin kullandığı arkaik resmi Japonca dili nedeniyle günümüzde kitabın Japonlar için bile anlaşılması çok zordur. Romanı daha da karmaşık yapan, Murasaki'nin neredeyse hiç özel isim kullanmamasıdır. Zira dönemin Japonya'sında bir insanın ismiyle çağrılması hakaret olarak kabul edilmekteydi (yazarın da gerçek adı bilinmemektedir. Murasaki Shikibu onun lakabıdır).

The Tale of Genji'ye ek olarak Murasaki düzinelerce şiir yazmıştır. Ayrıca Heian Dönemi (794-1185) Japonyası'nın günlük hayatı ve geleneklerine ilişkin önemli kayıtlar içeren bir günlüğü bulunmaktadır. Günlük 1010 yılında son bulmaktadır. Murasaki bu tarihten dört yıl sonra ölmüştür.

Ek Bilgiler

1- Kitabın 1000. yılı vesilesiyle Kyoto Üniversitesi'nden araştırmacılar Murasaki'nin yazdıklarını okuyan bir robot geliştirmişlerdir.

2- Kitap İngilizce'ye ilk kez Arthur Waley (1889-1966) tarafından 1935 yılında çevrilmiştir.

3- Kitabında sekiz yüze yakın şiir bulunmaktadır.

Zenobia

Savaşta azametli ve kararlıydı,

Hiçbir erkek ondan daha cesur değildi.

— Chaucer

Roma İmparatorluğu en geniş sınırlarına 117 yılında ulaştı. Batıda Fas, doğuda ise Pers ülkesine kadar yayılmıştı. Pax Romana (Roma Barışı) imparatorlukta yaşayanlara göreli bir istikrar ve refah dönemi sağlamıştı.

Ne var ki 2. yy’dan sonra iç savaş ve isyanlar barışı tehdit etmeye başlamıştı. Bu isyanların en ünlüsüne Suriye’deki Palmyra eyaletinin kraliçesi Zenobia liderlik etmiştir. Zenobia 269 yılında ülkesinin bağımsızlığını ilan etti ve beş yıl boyunca Romalılar’la savaştı.

Zenobia’nın isyanı en sonunda İmparator Aurelian (215-275) tarafından yenilgiye uğratıldı. Altın zincirlere vurulmuş olan kraliçe, Roma sokaklarında gezdirildi. Ancak isyan bastırılmış olsa da Roma’nın imparatorluk üzerindeki gücünün giderek zayıfladığını açığa vurmuş oldu. 200 yıl içinde imparatorluk tamamen çökecekti.

Palmyra’da doğan Zenobia 258 yılında, şehrin kralı olan Septimius Odaenathus ile evlendi. 267 yılında Odaenathus bir suikaste kurban gidince tahta çıktı. Kocasının öldürülmesi olayına onun da karışmış olması mümkündür.

Yunan klasikleri konusunda iyi bir eğitim almış olan Zenobia üç dil biliyordu. Aynı zamanda hırslı bir avcıydı. Romalı yazarlar Zenobia’yı erkeksi bir kadın olarak tarif ederler. Savaş meydanında ata binmekte, askerleriyle birlikte çöllerde yürümektedir (İngiliz tarihçi Edward Gibbon’a [1737-1794] göre kocasının onu sevmesine asla izin vermemiştir.). 269 yılında Roma’nın Mısır eyaletini ele geçirmiş ve eyalet valisinin kafasını kesmiştir. Aurelian, Suriye ve Mısır’da yeniden egemenlik tesis etmek için

uğraş vermiş ve 272 yılında Zenobia’ya saldırmıştır. En sonunda Zenobia’yı Emesa şehrinde sıkıştırmış ve bir devenin sırtında kaçmaya çalışırken yakalamıştır.

Her ne kadar taraftarları idam edilmiş olsa da Zenobia Roma’ya isyan edenlerin kaderinden kurtulabilmiştir. Cesaretinden etkilenen Aurelian ona Roma yakınlarındaki Tivoli’de bir ev vermiştir. Zenobia hayatının geri kalanını burada geçirmiştir.

Ek Bilgiler

1- Zenobia İngiliz yazar Geoffrey Chaucer’in (1343-1400) Canterbury Masalları’ndan biri olan “The Monk’s Prologue and Tale” (Keşişlerin Özdeyiş ve Hikayeleri) adlı çalışmasında karşımıza çıkar.

2- Antik dünyanın büyük şehirlerinden biri olan Palmyra, Zenobia’nın ayaklanmasının intikamını almak için Romalılar tarafından büyük ölçüde yok edilmiştir. 1089 yılındaki bir depremden sonra ise şehir tamamen terk edilmiştir. Palmyra harabeleri 1980 yılında UNESCO Dünya Mirası kapsamına alınmıştır.

3- Zenobia aynı zamanda ABD’nin güneydoğusunda yetişen beyaz çiçekli bir bitkinin bilimsel adıdır.

Arius

1553 yılında ünlü bir İspanyol doktor olan Michael Servetus (1509-1553) İsviçre'nin Cenova şehrinde sapkınlıkla suçlanmasının ardından kazığa bağlanarak yakıldı. Şehrin yetkililerine göre o bir Arianistti. Yani kutsal üçlemenin varlığını inkar ediyordu.

Mısırlı teolog Arius'un (250-336) ölümünden 1200 yıl sonra bile insanlar Arianist olmakla suçlanıp idam edilebiliyorlardı. Bu durum belki de muhalif rahibin düşüncelerinin gücünü ortaya koymaktadır. Yaşadığı süre boyunca Arius, Hz. İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğu inancına saldırarak Hıristiyan dünyasında büyük bir krizin yaşanmasına neden oldu.

İskenderiyeli olan Arius bugün Türkiye sınırlarında yer alan Antioch'ta (Antakya) eğitim aldı. Daha sonra Hıristiyanlığın o dönemdeki entelektüel merkezi olan doğduğu şehre geri döndü. 306 yılında yardımcı papaz oldu. İlk olarak 311 yılında aforoz edilmesine rağmen birkaç yıl sonra kilise ile arasını düzeltti.

318 yılında Arius ve yerel bir piskopos, Hz. İsa ve Tanrı'nın ilişkisi ile ilgili bir tartışmaya girişince Ariancı muhalefet kendini göstermiş oldu. Piskopos pek çok Hıristiyan gibi Tanrı'nın üç biçimde ortaya çıktığına inanıyordu: Baba, oğul ve kutsal ruh. Arius ise söz konusu üçleme konseptine şüpheyle yaklaşıyordu.

Arius pek çok önemli ismi etkiledi. Özellikle Suriye'de cemaati ciddi bir kriz yaratabilecek kadar büyüdü. Bunun üzerine kilise 325 yılında Nicaea (İznik) Konsülü'nü topladı. Bu, Hıristiyanlık tarihinde yapılan bu tarzdaki ilk toplantıydı. Daha sonraları Constantinople (İstanbul) yakınlarındaki bir

şehir olan Nicaea’da 381 yılında bir toplantı daha yapılacaktı. Toplantıda piskoposlar üçleme konseptini resmi olarak tasdiklediler ve “Nicene Amentüsü”nü yazdılar. Bu, dinin temellerini standartlaştırmak amacıyla yazılmış Hıristiyanlık öğretisinin temel metinlerinden biriydi: “Biz tek tanrıya inanıyoruz. Her şeye kadir baba. Yerin, göğün, görünen ve görünmeyen her şeyin yaratıcısı.” Yenilgiye uğrayan Arius ve taraftarları sürgüne gönderildiler. Kısa süre sonra ileride rakipleri tarafından zehirlenerek öldürüleceği İstanbul’a geri döndü.

Düşünceleri yüzlerce yıl baskı altında tutulmuş olmasına rağmen üçlemeye karşı geliştirdiği eleştiriler Hıristiyan dünyasında asla tam olarak unutulmadı. Modern zamanlarda Hz. İsa’yı Tanrı değil, sadece bir peygamber ve ahlak önderi olarak gören Birlikçi (*Unitarian*) Teoloji Arius’un düşüncelerinin günümüzdeki yansıması olarak ortaya çıkmıştır.

Ek Bilgiler

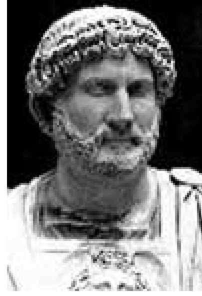
1- Kilise Arius’u resmi olarak yaygın inançlara aykırı görüşler ortaya atan bir sapkın olarak damgaladı.

2- Nicaea’daki toplantıda üç yüz delegeye karşı sadece iki Mısırlı piskopos Arius’u desteklemişti. Oylamadan sonra Arius ve iki piskopos Balkanlar’daki bir Roma eyaleti olan Illyria’ya sürgün edildiler.

3- 787 yılında bir başka tartışmanın çözümü için yeniden Nicaea Konsülü toplandı. Bu kez tartışma konusu Hıristiyan inancında dini ikonların oynadığı rol ile ilgiliydi. Konsül ikonların kiliseden çıkarılmasını öneren İconoclastlar’a karşı çıkarak bunların kullanımını onayladı.

Hadrian

Hadrian (76-138) Antik Roma tarihindeki en başarılı imparatorlardan biridir. Yirmi bir yıllık iktidarı döneminde büyük askeri başarılar kazandı ve Roma İmparatorluğu'nun sınırları alabildiğine genişledi. Onun dönemi göreli bir barış ve refah dönemiydi. Hadrian sanatçılara büyük bir destek verdi. Mimari tarihte bugün için dahi bir dönüm noktası olarak görülen Roma Pantheonu'nun inşasında önemli katkıları oldu.

O zamanlar bir Roma eyaleti olan İspanya'da doğan Hadrian bir senatörün oğluydu. Babası 85 yılında, Hadrian 10 yaşındayken öldü. Hadrian geleceğin imparatoru Trajan (53-117) tarafından yetiştirildi. Çeşitli imparatorluk görevlerinde bulundu. Almanya, Suriye ve günümüz Romanyası'nda bulunan Dacia'da savaşlara katıldı. Trajan tarafından varis ilan edildi.

Hadrian eyaletlerdeki savaşları sırasında imparatorluğun zayıflığını kendi gözleriyle görme şansı elde etti. İmparator olur olmaz savunulamaz olarak gördüğü bölgelerden çekilmeye ve kalan yerlerin savunmasını güçlendirmeye karar verdi. Bu amaçla şehir duvarları güçlendirildi. Taştan yapılmış bir savunma duvarı olan Hadrian Duvarı, Kuzey İngiltere boyunca uzanmaktadır. Günümüzde dahi büyük ölçüde sağlam durumdadır. Bu duvar onun en önemli projeleri arasında kabul edilmektedir.

Roma'da ise daha önce yangından hasar gören eski bir tapınağın yerine Roma tanrılarına adanmış büyük ve kubbeli bir tapınak olan Pantheon'un yeniden inşasına katkı sağladı. Bu bina pek çok başka mimari eserin yanı sıra Washington'daki Jefferson Anıtı'na da mimari açıdan ilham vermiştir. Hadrian aynı zamanda imparatorluk sınırlarında yaşayan Romalı olmayan halklarla ilgilenmiş ve onlara hoşgörü göstermiştir. Yunan kültürünün büyük bir taraftarıdır.

Hadrian’ın dönemi büyük ölçüde barış içinde geçti. Diğer taraftan 135 yılında Yahudi isyanını bastıran büyük bir tiran olarak da anımsanmaktadır. İsyanın bastırılması için yüz binlerce yahudi öldürülmüştür. Tarihçi Edward Gibbon (1737-1794) onun dönemini karakterize eden şiddet ve refah dengesini şöyle anlatır: “Roma ordularının dehşeti imparatorların ılımlılığına ağırlık ve asalet eklemiştir.”

Hadrian 138 yılında öldü ve yerine evlatlık oğlu Antoninus Pius (86-161) geçti.

Ek Bilgiler

1- Hadrian Duvarı günümüz İngiltere-İskoçya sınırından birkaç km uzaklıktadır.

2- Hadrian imparatorluğun en ünlü zirveleri olan Sicilya’daki Etna Dağı ve Suriye’deki Jabal Agra Dağı’na tırmanmış olan bir dağcıydı.

3- İmparator çocukken ebeveynleri kendisine Yunan edebiyatına düşkünlüğünden ötürü Graeculus (Küçük Yunanlı) lakabını takmışlardır.

Boethius

40 yaşına vardığı sırada Severinus Boethius (480-524) İtalya'nın en saygın ve en güçlü insanları arasında yer alıyordu. Pek çok Antik Yunan filozofunun eserlerini Latince'ye çevirmişti. Kendisine güvenen Kral Theodoric'in (454-526) himayesinde olması ona çok büyük bir yarar sağlamıştı.

523 yılında filozofun hayatı ani bir şekilde değişti. İhanetle suçlanarak tutuklandı. Yargılanmaksızın ölüme mahkum edildi. Kuzey İtalya'da bir hücreye atıldı ve ölümü beklemeye başladı.

Zindanda idamı beklerken yazdığı *De Consolatione Philosophiae* (Felsefenin Tesellisi) kitabının en önemli temalarından biri, insanın kaderinin aniden ve acımasızca değişmesidir. Kitap tanrı, kader ve erdemle ilgili temel bir felsefi eser olarak ilk bin yılın en önemli eserleri arasında yerini almıştır.

Boethius, Roma İmparatorluğu'nun 476 yılında çöküşünden kısa bir süre sonra Roma'da dünyaya geldi. Erken yaşlarda yetim kaldı. Yine de Yunan klasikleri ile ilgili iyi bir eğitim alabildi. İmparatorluğu yıkıp İtalya'nın kontrolünü ele geçiren bir Alman kabilesi olan Ostrogotların himayesi altına girdi.

Tutuklanmasından önce Boethius'un yaptığı en önemli çalışma, Platon (MÖ 429-347) ve Aristo'nun (MÖ 384-322) eserlerini tercüme etmek oldu. Boethius klasik felsefeye kendini adadığı için "Son Romalı" olarak anılıyordu. İmparatorluğun çöküşü ile birlikte felsefe, Avrupa'da hızla gözden düşmeye başlamıştı. Hıristiyanlığın yükselişi bu durumun bir diğer nedeniydi. Boethius aynı zamanda müzik teorisi, teoloji ve matematik üzerine de yazılar yazmıştı.

Boethius, kralın güvenini kazanınca Theodoric onu mülkiye sınıfının başına getirdi. Bu, o dönem için çok önemli bir mevkiydi. Ancak bir süre sonra Boethius'un onu devirmek için komplo hazırladığına rakipleri tarafından ikna edilen kral, onu tutuklattı.

Felsefenin Tesellisi'ndeki en önemli kavramlardan biri de Boethius'un "çarkıfelek" konseptidir. Buna göre tüm insanlar kaderin cilvesine tabidir. Yazar bunu dönen bir tekerlekle karşılaştırır. Kimilerinin payına servet ve mutluluk, kimilerine ise felaket düşer. Boethius'un idamının ardından kitabı, Hıristiyan dünyasında en çok okunan seküler metin haline gelecektir. Nesiller boyu Avrupalılar üzerinde büyük bir etkisi olacaktır.

Ek Bilgiler

1- Televizyon programı Çarkıfelek adını 6. yy filozofunun kaderle ilgili metaforundan almaktadır.

2- Boethius, Platon ve Aristo'nun tüm çalışmalarını çevirmeyi planlıyordu. Tutuklanması ile birlikte bu projesi yarım kaldı.

3- Yaptığı Aristo çevirileri 12. yy'a kadar filozofun batıdaki yegane Latince çevirileri olarak kaldılar. Bu tarihten sonra Avrupalılar Antik Yunan yazarlarını yeniden keşfetmeye başlayacaklardı.

Galen

157 yılının sonbaharında genç bir doktor, günümüzde Türkiye sınırları içerisinde yer alan Roma yerleşimi Pergamum'da prestijli bir işe alınmıştı. Şehrin gladyatörleri için hekimlik yapacaktı. Roma İmparatorluğu'ndaki gladyatör savaşları çok kanlı geçerdi. Bu nedenle görevi sayesinde doktor, insan anatomisi üzerine çalışmak için eşsiz bir olanak bulmuştu.

Galen isimli bu doktorun (129-216) arenadaki ürkütücü deneyimleri, ileride yazacağı insan vücudu ile ilgili yüzlerce kitaba kaynaklık edecekti. Yaşadığı dönemde ve ölümünden bin yıl sonra bile Galen, Batı dünyasında tıp ve anatomi alanında önemli bir otorite olarak kabul edilecekti.

Nicon adlı zengin bir mimarının oğluydu. Galen on beş yaşındayken tıp okuluna gitmeye başladı. Zira babası bir rüya görmüş, rüyasında Yunan tanrısı Asclepius ona oğlunu bir doktor olarak yetiştirmesini öğütlemişti.

Genç bir hekim olan Galen, Roma coğrafyasının Yunanca konuşulan eyaletlerini dolaşmaya başladı. Daha sonra Pergamum'a dönüp gladyatörler için doktorluk yapmaya başladı. Asıl yaşamak istediği kent olan Roma'ya gitmeden önce Pergamum'da yaklaşık dört yıl kalacaktı.

Galen'in ilk Roma seyahati tam bir hayal kırıklığı oldu. 166 yılında Pergamum'a geri döndü. Üç yıl sonra bir veba salgınının baş göstermesi üzerine yeniden Roma'ya çağrıldı. Hayatının bundan sonraki bölümünü orada geçirecekti. Çeşitli imparatorlar için doktorluk yaptı. Onlara İtalya'da yürüttükleri askeri faaliyetleri sırasında eşlik etti.

İnsan vücudunu daha iyi anlayabilmek için maymun ve domuzlar üzerinde çalıştı. İnsan bedeni üzerinde otopsi yapması yasaklanmıştı. Bu kısıtlama onu insan bedeni üzerinde akıllıca tahminler yapmaya zorluyordu.

Rönesans bilim adamları onun teorilerinin yanlışlığını kanıtlayana dek, Galen'in çalışmaları insan bedeni ile ilgili en önemli değerlendirmeler olarak kabul edildi.

Ek Bilgiler

1- Galen'in yaşamı boyunca üç yüz kitap yazdığı tahmin edilmektedir. İlk kitabı olan "Three Commentaries on the Syllogistic Works of Chrysippus" (Chrysippus'ın Karşılaştırmalı Çalışmaları Üzerine Üç Yorum) henüz on üç yaşındayken tamamlanmıştır.

2- 191 yılında Roma'daki Barış Tapınağı'nda meydana gelen yangın Galen'in kütüphanesinin önemli bir bölümünün yok olmasına neden oldu. Bu durumu fazla dert etmemişti: "Hiç bir kayıp beni kederlendirecek kadar büyük değildir."

3- Galen üç Roma imparatoru için hekimlik yaptı: Marcus Aurelius (121-180), oğlu Commodus (161-192) (cinnet geçirdikten sonra suikaste uğradı) ve Commodus'un halefi Septimius Severus (146-211).

Attila

Attila (406-453) Roma İmparatorluğu'na büyük korku vermiş olan bir kraldır. Öyle ki Romalılar onu *Flagellum Dei* (Tanrının Kırbacı) lakabıyla anmışlardır. Atlıları Orta Asya ve Avrupa'nın dört bir yanına dağılmış ve ancak Fransa'yı işgal etmeye yöneldiklerinde durdurulabilmişlerdir.

Attila, zayıflamaya başladığı 4. ve 5. yy'larda Roma İmparatorluğu'na saldıran birkaç kabile şefinden biriydi. 476 yılında, Attila'nın ölümünden sadece birkaç on yıl sonra Batı Roma İmparatorluğu çökecek, Doğu Roma İmparatorluğu ise daha uzun ömürlü olacak ve sonraki bin yılda da varlığını sürdürecekti.

Attila ve kardeşi Bleda, Orta Avrupa'da doğdular. Hun Krallığı'nı amcalarından 434 yılında devraldılar. Attila 445 yılında Bleda'yı öldürene dek kardeşler krallığı ortaklaşa yönettiler. Attila'nın başkenti büyük ihtimalle bugün Romanya'nın olduğu bölgedeydi.

Attila'nın başa geçtiği dönemde Hun İmparatorluğu, Hazar Denizi'nden Baltık Denizi'ne kadar çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştı. Attila, Doğu Roma'dan oldukça yüksek miktarda haraç alıyordu. Romalıların ödeme yapmayı durdurması üzerine aralarında Belgrad ve Sofya'nın da bulunduğu birçok şehri yağmaladı.

451 yılında batıya ilerlemeye başladı. Batı Roma İmparatorluğu'nun Galya eyaletini istila etti. Katalan Düzlükleri'ndeki savaşta Romalılar'la karşı karşıya geldi. Bu, onun ilk ve tek yenilgisi olacaktı. Daha sonra ordusu İtalya'yı işgal etti. Aralarında Milan, Verona ve Padua'nın da bulunduğu şehirleri yağmaladı.

Attila 453 yılında evlendi ve bir efsaneye göre sonraki gece öldü. Söylendiğine göre ölüm nedeni burun kanamasıydı. Liderliğinden yoksun

kalan Hun İmparatorluğu kısa süre sonra çöktü.

Ek Bilgiler

1- Attila, barış karşılığında Doğu Roma İmparatorluğu'ndan her yıl 952 kg ağırlığında altın istemişti.

2- Attila'nın mezarını kazan ve defin işlemini gerçekleştiren işçilerin mezarın yerini açıklamamaları için öldürüldüğü söylenmektedir.

3- I. Dünya Savaşı sırasında Müttefikler, propaganda amacıyla Almanları zaman zaman Hunlar olarak tanımlamıştır. Buna karşılık modern Almanya ile Hunlar arasında hiçbir tarihi bağlantı bulunmamaktadır.

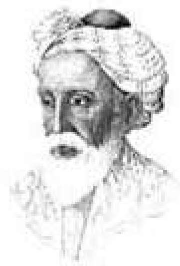
Ömer Hayyam

Rubaiyat’ın yazarı olan Ömer Hayyam (1048-1131) bir Fars şairidir. Aynı zamanda matematikçi ve astronomdur. Yaşarken genellikle bilimsel çalışmalarıyla tanınmış olan Hayyam’ın edebi başyapıtı 19. yy’da yeniden keşfedilmiştir. Günümüzde bu çalışma, Ortaçağ İslam edebiyatının en önemli unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Rubiayat beş yüzden fazla dörtlükten oluşur. Dörtlüklerde din, doğa ve aşk temaları işlenmektedir. Kederli ve zaman zaman ağıt havasına bürünen derlemenin genel mesajı şu dizelerde gizlidir: “Madem ki yaşıyorsun, iç öyleyse. Ölüm gelip seni bulduğunda, buna fırsatın olmayacak.”

Hayyam, bir Fars şehri olan Nişabur’da doğmuştur. Bu şehir günümüzde kuzeydoğu İran’da yer almaktadır. Hayyam, çadır imalatçısı anlamına gelmektedir. Söylendiğine göre bu ismi ailesinin mesleğinden ötürü almıştır. Hayyam bir dönem felsefe çalışmış, aynı zamanda ünlü bir matematikçi olmuştur. 1070 yılında son derece önemli olan kitabı *Cebir Problemlerinin Kanıtlanması Üzerine*’yi yazmıştır. Sultan tarafından saray astronomu olarak atanmış ve kendisine yılın uzunluğunu hesaplama ya da Fars takvimini reforme ederek yeniden düzenleme gibi görevler verilmiştir.

Rubaiyat bir İngiliz yazar olan Edward FitzGerald (1809-1883) tarafından İngilizce’ye çevrilmiştir. İngilizce’ye çevrilmesinden kısa bir süre sonra Batı dünyasında ünlü bir eser haline geldi. Eserde yer alan pek çok şiir iyi bir hayatın nasıl olması gerektiği, ölüme rağmen hayattan nasıl zevk alınabileceği ve ölüm gerçeği ile barışmanın önemi gibi konulara odaklanır. Hayyam, iki ünlü pasajında, dolu dolu bir hayat yaşamayı ve ölüm geldiğinde ona hazırlıklı olmayı, ancak aynı zamanda kendimizi dünyanın merkezine koymayarak alçakgönüllülüğü korumamız gerektiğini söyler.

Geldiğinde o kara melek

Seni nehrin ağzında bulacak,

Kadehini sunacak sana, ruhunu davet edecek

Kana kana iç onu, çekinme.

Sen ve ben unutulup gideceğiz,

Elbet dünyanın da sonu gelecek bir gün

Hiç koca deniz çakıl taşlarını sayar mı?

Gelmişiz, göçmüşüz; kime ne!

İnançlı bir Müslüman olarak yetiştirilmesine rağmen Hayyam, çağdaşları tarafından inançsız olmakla suçlanmıştır. Dörtlüklerinden birinde bu durumu anlatarak dertlenir. 83 yaşında Nişabur'da hayatını kaybetmiştir.

Ek Bilgiler

1- ABD eski başkanı Bill Clinton (1946-), Monica Lewinsky (1973-) skandalıyla ilgili kamuoyundan özür dilediği konuşmalarından birinde Rubaiyyat'tan bir dörlük alıntılamıştır: "Kalem yazdı, hüküm kesin / Yürü git şimdi ne aklın ne de dinin / Fayda etmez bir satırını bile silmeye / Boşunadır akan gözyaşların".

2- 1957 yapımı "Ömer Hayyam" filminde Cornel Wilde (1915-1989) başrolü oynamıştır. Aynı filmde daha sonra ünlü bir şarkıcı olacak olan Yma Sumac da (1922-2008) küçük bir rol almıştır.

3- Hayyam, İsfahan'da astronom olarak çalışırken yılın uzunluğunu 365.24219858156 gün olarak hesaplamıştır. Bu o döneme kadar yapılmış en doğru tahmindi.

William Wallace

Cesur Yürek (1995) filmine ilham veren William Wallace (1270-1305) İngiltere karşıtı bir isyana liderlik eden ünlü İskoç şövalyesidir. Yakalanmasından önce Stirling Köprüsü Savaşı'nda büyük bir zafer elde etmiştir. Bu başarısı ile İskoçya'da hâlâ bir ulusal kahraman olarak anımsanmaktadır.

Bir kahraman olarak görülmesine rağmen William Wallace'ın hayatı ile ilgili pek az şey bilinmektedir. Bu boşluğu yüzyıllar boyunca mitler ve spekülasyonlar doldurmuştur. Mel Gibson'un (1956-) Wallace'ı konu alan ünlü filmi esas olarak epik bir şiir üzerine temellendirilmiştir. Şiir Wallace'ın ölümünden yüzlerce yıl sonra yazıldığından kesin bir kaynak olarak kabul edilmemektedir. Gerçek Wallace 13. yy'da, nispeten zengin ve toprak sahibi bir ailede dünyaya gelmiştir. Her ikisi de İskoç bağımsızlık hareketine katılacak olan iki kardeşi vardır.

İngiltere ile olan çatışmanın kökleri İskoç Kralı 3. Alexandar'ın (1241-1286) ölümüne kadar dayanmaktadır. Yaşayan hiçbir çocuğu olmadığı için Alexandar'ın yerine dört yaşındaki Norveç Prensesi Margaret geçmiştir. Margaret deniz yoluyla İskoçya'ya gelirken ölünce İngiltere kralı 1. Edward (1239-1307) ortaya çıkan otorite boşluğundan komşusunu kontrol altına almak için faydalanmıştır.

Ancak İngilizlerin İskoçya'yı egemenlikleri altına alması 50 yıldan fazla sürecektir. Bir efsaneye göre Wallace'ın İngilizlere olan düşmanlığı işgalci askerlerin yakaladığı bir balığı çalmak istemesinden kaynaklanmaktadır.

Kini nereden kaynaklanırsa kaynaklansın, Wallace İngiltere'ye direnişin popüler bir figürü haline gelmiştir. 1297 yılında bir ordu kurmuş ve Eylül ayında kendisininkinden çok daha büyük bir orduya karşı Stirling Köprüsü Savaşı'nı kazanmıştır. İngilizleri dar bir köprüye çekmiş ve onlar karşıdan karşıya geçerken saldırmıştır. Zaferden sonra şövalye ilan edilmiş ve Wallace'a "İskoçya'nın Koruyucusu" unvanı verilmiştir.

Büyük zafer ve Wallace'ın Kuzey İngiltere'ye dönük saldırıları Edward'ı çileden çıkarmıştır. Sonraki yıl kral, Wallace'a karşı kurulan orduyu bizzat kendi yönetmiş ve Falkirk Savaşı'nda büyük bir zafer kazanmıştır. Yenilgiye uğrayan Wallace orduyu yönetmeyi bırakmış ve diplomat olarak

Fransa’ya gönderilmiştir. 1303 yılında geri dönmüş ve İngilizler tarafından 1305 yılında yakalanmasının ardından idam edilmiştir. 1357 yılında İngilizlerin kontrolü ele geçirmesine rağmen 1707 yılında Birleşik Krallık kurulana kadar İngiltere ve İskoçya resmen birleşmemiştir.

Ek Bilgiler

1- Cesur Yürek filmindeki karakterin aksine gerçek Wallace, İskoç eteği giymezdi. Bu giysi Orta Çağ İskoçyası ile özdeşleştirilse de İskoç etekleri 19. yy’a kadar popüler olmamıştır.

2- Wallace’ın büyük düşmanı İngiltere Kralı 1. Edward, zaferini mezartaşına Latince olan şu sözleri yazdırarak kutlamıştır:“Scottorum malleus” (İskoç Çekici).

3- 19. yy’da Stirling Köprüsü Savaşı’nın yaşandığı alanın yakınlarına Wallace onuruna devasa bir anıt yaptırılmıştır. Anıtta İskoç savaşçı tarafından taşındığı ileri sürülen bir kılıç da sergilenmektedir. Kılıcın gerçek olup olmadığı tartışmalıdır.

Augustine

Katolik bir anneden ve pagan bir babadan doğan Hippolu Saint Augustine (354-430) en sonunda otuzlu yaşlarının başında Hıristiyanlığı kabul edene kadar dini bir arayış içerisinde olmuştur. Hıristiyanlığa geçisinin ardından Augustine bir piskopos olarak görev yapmış ve kilise tarihindeki en etkili teologlardan biri olmuştur.

Augustine'in ünlü otobiyografisi *Confessions*'a (İtiraflar) göre varlıklı bir ailenin çocuğu olarak Tagaste şehrinde doğdu. Bu şehir günümüzde Cezayir sınırları içerisinde kalan Kuzey Afrika'daki bir Roma eyaletindeydi. Henüz genç bir delikanlıyken Kartaca'ya gitti ve karşılaştığı renkli hayatın cazibesine dayanamayıp kısa zamanda bu hayatın bir parçası oldu. *Confessions*'da yazdığına göre seks, alkol ve hırsızlık gibi büyük günahlara ve "cinsel kirliliğe" tanık olmuştu.

Augustine'in keşfettiği şehvet ve ahlaksızlıklar onun hayatın anlamını bulamamaktan ileri gelen açlığını doyurmaya yetmedi. Önce Mani dinini benimsedi. Ne var ki kısa sürede düş kırıklığına uğradı. Hıristiyanlık onda merak uyandırmaya başlamıştı. Bir İtalyan şehri olan Milan'da retorik öğretmeni olarak çalışmaya başladı. Burada Katolik düşünürlerle diyalog kurma fırsatını bulacaktı.

Augustine'in tam olarak Hıristiyanlığı kabul etmesi ve geçmişini geride bırakması uzun yıllar aldı. "Tanrı bana erdem bahşetsin," diye dua ediyordu, "ama şimdi değil." Sonunda 386 yılında Hıristiyan oldu.

Afrika'ya dönünce Akdeniz sahilindeki bir şehir olan Hippo Regius'a piskopos oldu. Burada en önemli kitaplarını yazdı. Bunların arasında *Confessions* ve temel Hıristiyan prensipleri hakkında bir eser olan *The City of God* (Tanrı Şehri) da yer almaktadır.

Augustine'in yazıları Katolik doktrininin vaftiz, ilk günah, ve meşru savaş gibi konularda netleşmesine katkı sundu. Platon (MÖ 429-347) ve Aristo (MÖ 384-322) ile İncil'i uzlaştırmaya çalışarak antik çağ felsefesi ile Hıristiyanlık arasında bir köprü kurmaya çalıştı. Gençliğindeki seks maceralarına rağmen, Augustine sonraki hayatında kadınlar ve seks konusunda son derece katı bir muhafazakar oldu.

Tarihsel açıdan Augustine'in yazıları Hıristiyan düşüncesinin giderek daha sofistike bir hale geliş sürecini yansıtmaktadır. Bir zamanların yeraltı dini şimdi Roma'nın resmi dini olmuştur. İlginç bir biçimde Augustine'in kaderi Roma'nın çöküşünde yaşananlarla da paraleldir: 430 yılında Hippo kuşatması sırasında ölmüş, kent kısa süre sonra Vandallar tarafından ele geçirilmiştir.

Ek Bilgiler

1- Augustine, Hıristiyan olmadan önceki hovarda yaşamı nedeniyle bira üreticilerinin koruyucu azizi olarak kabul edilmiştir.

2- Augustine'in memleketi olan Hippo Regius günümüzde Annaba adıyla bilinmektedir. Cezayir'in Akdeniz sahilinde büyük bir şehirdir.

3- Augustine Vatikan tarafından tanınan otuz üç kilise doktorundan biridir.

Constantine

İmparator Constantine (272-337) Hıristiyanlığı Roma'da yasallaştıran hükümdardır. Böylece yılların baskısı son bulmuş ve yasak bir inancın Avrupa'nın en büyük dini haline gelmesinin önü açılmıştır. Constantine aynı zamanda imparatorluğun bin yıllık başkentini Roma'dan doğudaki Constantinople'a (İstanbul) taşımıştır.

Constantine o zamanlar Naiussus adıyla bilinen bir Roma eyaleti olan Sırbistan'da doğmuştur. İmparator Diocletian (245-316) zamanında imparatorluğun yönetim işlerinden dört kişi sorumluydu. Bunlardan biri Constantine'in babası olan Constantius Chlorus'tu (250-306). Constantius İskoçya'da savaşırken ölünce yerine oğlu Constantine geçti.

Dört yönetici arasındaki gerilim çeşitli savaş ve isyanlara neden oldu. Bu olaylar Diocletian'ın görevi bıraktığı 305 yılından Constantine'in rakiplerini yenilgiye uğratıp tüm Roma İmparatorluğu'nun kontrolünü eline geçirdiği 325 yılına kadar sürdü. Constantine 330 yılında imparatorluk başkentini Constantinople adını verdiği Byzantium'a taşıdı.

Constantine’in 313 yılında yayınladığı “Milan Buyruğu” Hıristiyanlar’a dinlerini özgürce yaşama ve mülk edinme hakkı veriyordu. İmparatorun kendisi de bir yıl önce Hıristiyan olmuştu. Milvian Köprüsü Savaşı’ndan önce gökyüzünde bir haç gördüğünü söylüyordu. Bu muharebe, iç savaşta zafer kazanmasını sağlayan önemli bir dönüm noktası olmuştu. Buyruk, Roma siyasetinde çok ani bir değişikliğin habercisiydi. Zira Hıristiyanlar’ı hedef alan saldırılar sadece birkaç yıl önce son bulmuştu.

Constantine gerçekte acımasız bir liderdi. 326 yılında yaşanan bir olayda oğlunu zehirleyerek, karısını ise buharlı banyoya kilitleyerek öldürmüştü (onları neden öldürdüğü halen kesin olarak bilinmemektedir). İmparator 337 yılında öldü. Yaptığı hukuksal değişimler Roma’nın Hıristiyan bir devlete dönüşmesinin önünü açtı.

Ek Bilgiler

1- Constantine’in büyük bir zafer kazandığı ve gökyüzünde bir haç gördüğü Milvian Köprüsü bugün hâlâ kuzey Roma’da bulunmaktadır. MÖ 1. yy’da yapılan taş köprü türünün en eski örnekleri arasında yer almaktadır.

2- Constantinople adı 1453 yılında Bizans İmparatorluğu’nun çöküşünden sonra yaygın kullanımını kaybetmiştir. Şehir 1930 yılında resmen İstanbul adını almıştır. Türkiye, 1923 yılında cumhuriyet ilan edilince başkenti Ankara’ya taşımış ve böylece 1500 yıldır çeşitli dünya imparatorluklarına ev sahipliği yapan İstanbul başkent olmaktan çıkmıştır.

3- Hıristiyanlık yasallaştıktan sonra yayılmaya devam etmiş ve Roma’nın hakim dini olmuştur. 380 yılında resmi din olarak kabul edilmiş, takipçilerinin zulüm görmelerinin üzerinden bir asırdan az bir zaman geçmiş olmasına rağmen 392 yılında resmen izin verilen tek din haline gelmiştir.

Anselm

Bir Orta Çağ teoloğu, filozofu ve kilise lideri olan Aziz Canterburyli Anselm (1033-1109), 11. yy'ın önde gelen düşünürlerindendir. Bugün daha ziyade Tanrı'nın varlığına ilişkin ortaya attığı "ontolojik argüman"ı ile tanınmaktadır. Bu argüman Tanrı'nın varlığını kanıtlamak için tümdengelimci mantığın kullanılmasına dayanmaktadır.

Anselm, Aosta'da zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Burası Kuzey İtalya'da, Alpler'e yakın bir kasabaydı. 23 yaşına gelince Aosta'dan ayrıldı ve 1059 yılında Fransa'daki Normandiya'ya gitti. 1060 yılında bir keşiş adayı olarak Bec'teki Benedictine Manastırı'na girdi. Kısa süre içinde zekasıyla kendisini kanıtladı ve 1078 yılında başkeşiş oldu.

1066 yılında İngiltere'nin Normanlar tarafından istilası manastır için önemli bir dönüm noktası oldu. Manastır, İngiltere'de geniş topraklar edindi. Bec'in iki başkeşişi art arda Canterbury Piskoposu oldular. O dönemde bu, İngiltere'nin en yüksek dini mevkisiydi. Anselm de 1093 yılında bu unvana layık görüldü. Ancak kısa süre sonra Kral 2. William'la bir tartışma yaşadı (1056-1100). 1097 ile 1100 yılları arasında ülkeye girişi yasaklandı. O yıl William tam olarak bilinemeyen nedenlerle öldü. Halefi 1. Henry (1068-1135) Anselm'in ülkeye girişine izin verdi. Anselm yeni kralla da tartışmaya girince yeniden ülkeden sürgün edildi ve uzun yıllar boyunca İngiltere'ye giremedi.

1070'lerin başında Anselm felsefe ve teolojik tartışmalarla ilgili yazılar kaleme almaya başladı. 1077 yılında Tanrı'nın varlığına ilişkin ileri sürdüğü "ontolojik argüman"ın bulunduğu *Monologium* isimli kitabını yazdı. Anselm kitabında Tanrı'yı "kendinden daha büyük bir şey düşünülemeyecek olan varlık" olarak tanımlar. Bir başka deyişle Tanrı, insanoğlunun hayal edip anlayabileceği en yüce varlıktır. Ve eğer Tanrı düşünülebiliyorsa gerçekte de var olmalıdır. Zira gerçeklikte var olmak akılda var olmaktan önce gelmektedir.

"Ontolojik argüman" (ontoloji oluşun doğası üzerine yoğunlaşan felsefe dalıdır), Aquinalı Thomas da (1225-1274) aralarında bulunduğu çeşitli filozoflar tarafından eleştirilmiştir. Eleştirilerin bir bölümü Anselm'in aynı argümanı herhangi başka bir şeyin varlığını ispat için de kullanılabileceği noktasına odaklanır. İmmanuel Kant'ın (1724-1804) işaret ettiği gibi

herhangi bir şeyin hayal edilebilmesi onun var olduğu anlamına geliyorsa “unicornların” (boynuzlu at) da var olması gerekir.

Anselm’in teolojik inançları felsefi incelemenin konusu haline getirmesi, sonraki yüzyılda felsefenin Avrupa’da yeniden yükselişe geçmesine katkı sağlamıştır. Anselm 67 yaşında İngiltere’de ölmüştür.

Ek Bilgiler

1- 1494 yılında, Anselm’in ölümünden yaklaşık 400 yıl sonra Papa 6. Alexander (1431-1503) onu aziz ilan etmiştir.

2- Ansel’in Bec’teki manastırı Fransız Devrimi sırasında tahrip edilmiş, ancak 1948 yılında yeniden açılmıştır.

3- 2. William’ın ölümü İngiliz tarihinin çözülemeyen sırları arasında yer almaktadır. Geyik avladığı sırada göğsüne saplanan bir okla öldürülmüştür. Olay bir kaza olarak kabul edilmiştir. Diğer taraftan William’ın ardından kral olan kardeşi 1. Henry’nin de av partisinde yer alması şüphelere yol açmıştır.

Muhammed El Harezmi

Cebirin kaşifi olan Muhammed El Harezmi (780-850), bir bilgin, astronom ve teologdu. Günümüze kadar ulaşan matematikle ilgili eserleri hem İslam hem de Hıristiyan dünyası üzerinde çok büyük bir etkiye sahiptir. Diğer başarılarının yanı sıra algoritmalar düzenlemiş ve Arap sayı sistemininin dünya genelinde yaygınlaşmasını sağlamıştır.

El Harezmi'nin günümüzde Özbekistan sınırları içerisinde bulunan bir bölgede doğduğu düşünülmektedir. Ne var ki hayatının büyük bölümünü o dönemler İslam dünyasının başkenti olarak kabul edilen Bağdat'ta geçirmiştir. Halifenin, önde gelen bilginlerden oluşan kurulu "Bilgelikler Evi"nin bir üyesiydi. Avrupa ve Asya'nın kesiştiği bir noktada bulunan Bağdatlı bilginler, doğuda Hindu matematikçilerinin, batıda ise Batlamyus ve Aristo gibi Antik Yunan düşünürlerinin eserlerine ulaşma imtiyazına sahiplerdi.

Cebir sisteminden ilk olarak, El Harezmi'nin 820 yılında yazdığı *Hisab al-jabr w'al-muqabala* (Tamamlama ve Denkleştirme ile Hesaplama El Kitabı) isimli eserinde bahsedilmektedir. Arapça'da bütünleme anlamına gelen *al-jabr* kelimesi İngilizce'ye *algebra* olarak geçmiştir.

Daha sonra El Harezmi, *Hindu Hesap Sanatı* adlı kitabını yazdı. Bu kitapta Hindu sayı sistemi anlatılmaktaydı. Kitap, yaşadığı dönemde çok popüler oldu. Kopyaları, o zamanlar Müslümanların elinde olan İspanya'da dolaşmaya başladı. Oradan Hıristiyan Avrupası'na yayıldı. Bu sayı sistemi zamanla Roma rakamlarının yerini aldı (bu sayı sistemi bir karışıklık sonucu Arap sayı sistemi olarak anılsa da El Harezmi kendi eserinde bu sistemin Hint kaynaklı olduğunu açıkça belirtmiştir).

El Harezmi aynı zamanda İslam astronomisi, coğrafya ve dini hukuk üzerine de çalışmıştır. En ünlü kitapları, halife El Memun'a (786-833) adanmıştır. Memun, "Bilgelikler Evi''nin büyük bir destekçisi ve Bağdat'ta yaşanan "Bilginin Altın Çağı"nda önemli rol oynayan bir şahsiyettir.

Ek Bilgiler

1- Algoritma kelimesi El Harezmi'nin isminin Latince versiyonundan türetilmiştir.

2- El Harezmi'nin orijinal eserlerinin pek çoğu, Bağdat 1258 yılında Moğollar tarafından yağmalandığında kaybolmuştur. İşgalciler "Bilgelikler Evi"ni yıkmışlar ve efsaneye göre kütüphanesini Dicle Nehri'ne atmışlardır.

3- Algebra, El Harezmi'nin çalışmalarından türemiş olmasına rağmen yazarın orijinal eserinde cebirsel eşitliklere yer verilmemektedir. Harezmi, düşüncelerini sayı ve semboller kullanmadan sadece kelimelerle açıklamıştır.

Ivarr

A furore normannorum, libera nos, domine.

(Tanrım, bizi Kuzeylilerin hışmından koru!)

— İngiliz duası

Orta Çağ'da Kuzey Avrupa'ya saldıran en ilginç Viking şeflerinden biri olan Inwaer Ragnarsson (795-873), Kemiksiz Ivarr adıyla da bilinmektedir. 9. yy'da İngiltere'nin Danimarkalılar tarafından istilasında önemli rol oynayan liderlerden biridir. Vikingler, geri püskürtülmeden önce efsanevi vahşi savaşçıları sayesinde İngiltere'nin büyük bir bölümünü kontrol altına almışlardı.

Ivarr, 845 yılında Paris'e saldıran Danimarka kralı Ragnar'ın üç oğlundan biriydi. Norse destanlarına göre, İngiltere'de bir Anglosakson savaş lordu Ragnar'ı yakaladı ve onu içinde zehirli yılanların bulunduğu bir kuyuya atarak öldürdü. Ivarr ve kardeşleri, babalarının intikamını almak için adayı işgal etmeye karar verdiler. Önceki Viking saldırılarından farklı olarak bu kez adayı sadece talan edip geri dönmekle kalmayacak, aynı zamanda kontrolünü de ele geçirmeye çalışacaklardı.

Korku dolu Anglosaksonlar tarafından "Büyük Kafirler Ordusu" olarak adlandırılan işgalciler, 865 yılında İngiltere'nin doğu sahilindeki Kuzey Denizi'ni geçtiler. York şehrini yağmaladılar. Aralarında Ragnar'ı öldürenin de bulunduğu yerel liderleri ya öldürdüler ya da esir aldılar. Ivarr, babasının katilini 867 yılında kendi elleriyle bizzat öldürmüştür. Söylendiğine göre sırtını yarıp kaburgalarını teker teker dışarı çıkarmıştı.

Ivarr'ın lakabının kaynağı tam olarak bilinememektedir. Belki de bu adlandırmayla olası cinsel güçsüzlüğüne gönderme yapılıyor olabilir. Diğer taraftan kemiklerinin kırılgan olmasına yol açan bir genetik hastalıktan muzdarip olması da mümkündür (eğer durum böyleyse ortada gerçekten ironik bir durum var demektir, zira ailesi soylarının Tanrı Odin'den[5] geldiğini ileri sürmekteydi).

Ivarr 870'li yıllarda hayatını kaybetti. Kral Büyük Alfred (849-889), başarılı bir şekilde Viking istilasını durdurdu. Ne var ki İngiltere'nin kimi

bölgelerindeki Danimarka hakimiyeti sonraki iki yüzyıl boyunca devam etti.

Ek Bilgiler

1- Kurt adam efsanesinin kuzeyli vahşi savaşçılardan türediğine inanılmaktadır. Zira bu savaşçılar kimi zaman savaş meydanlarına üzerlerine kurt derisi giyerek çıkmaktaydılar.

2- 917 yılında Ivarr'ın torunlarından biri olan Sigtryggr, Dublin'i işgal etmiştir.

3- Modern DNA testleri, Derbyshire'de yaşayanların arasında İskandinav atalarla ilişkili olanların sayısının İngiltere'nin diğer bölgelerine oranla daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Kuzeydeki bu bölge 800'lerde Danimarkalılar tarafından istila edilmişti.

Monmouthlu Geoffrey

Bir Orta Çağ tarihçisi olan Monmouthlu Geoffrey (1100-1155), Kral Arthur öyküsünü yaygınlaştıran İngiliz piskopostur. Kral Arthur masalı pek çok şarkıya, şiire, romana ve filme kaynaklık etmiştir.

Geoffrey, en iyi bilinen kitabı olan *Historia Regum Britanniae*'da İngiliz monarşi tarihinin izini antik çağa dek dayandırmaktadır. Görünürde Gal dilindeki kaynaklara dayansa da kitap aslında mitlerin, tarihin ve Geoffrey'nin kendi hayal gücünün bir karışımından oluşmaktadır. Kitap antik çağ krallarının bir zamanlar adada yaşayan devlerden oluşan bir ırkı yenilgiye uğratmasıyla başlamaktadır.

Arthur, Geoffrey'e göre adayı 5. ve 6. yy'lardaki Sakson istilasından korumaya çalışan bir Briton kralıdır. Günümüzde Arthur Efsanesi'nin pek çok unsuru *Historia Regum Britanniae*'e dayanmaktadır: Kralın babası Uther Pendragoni, kılıcı Excalibur, bilge büyücüsü Merlin. Sonraki yazarlar Geoffrey'nin öyküsünü daha da ayrıntılandırmışlar ve ona Yuvarlak Masa ve Kutsal Kase arayışı gibi yeni unsurlar eklemişlerdir.

Gerçekten de 410 yılında Roma İmparatorluğu'nun adadan çekilmesinin ardından gelen Anglosakson istilalarına adanın bazı sakinleri direnmeye başladılar. 500 yılında Mons Badonicus'ta büyük bir savaş yaşandı. Romano-Keltler işgalcileri yenilgiye uğrattılar. Bu durum Anglosakson fethini bir süre geciktirecekti. Bununla birlikte Kral Arthur'un gerçekten yaşadığını gösteren hiçbir tarihsel kanıt bulunmamaktadır.

Geoffrey'in hayatı ile ilgili pek az şey bilinmektedir. Monmouth'ta doğmuştur. Burası güneydoğu Galler'de bir şehirdir. Oxford'da eğitim görmüştür. *Historia Regum Britanniae* 1130 yılında yazılmıştır. Onun devamı olan aynı ölçüde fantastik eseri *Merlin'in Hayatı*'nı birkaç yıl sonra kaleme almıştır. Geoffrey 1150'lerin başında Galler'de piskopos olmuş ve birkaç yıl sonra ölmüştür.

Ek Bilgiler

1- Geoffrey'nin en azından bazı iddialarının gerçeğe, düşünüldüğünden daha fazla yakın olması mümkündür. Kitabında Kral Tenvantius isimli birisinden bahseder. Uzun bir süre başka hiçbir tarihi kaynakta bu isme

rastlanmamıştır. Geoffrey'in hayal gücünün bir ürünü olarak kabul edilen bu isme çok benzer başka bir ad, daha sonra İngiltere'de demir çağına ait paraların üzerinde bulunmuştur.

2- Fransız yazar Chretien de Troyes, 12. yy'ın sonlarına doğru Arthur efsanesine Kutsal Kase'yi eklemiştir. Thomas Malory'nin (1405-1471) Le Morte d'Arthur *adlı eserindeki Sir Gareth da yeni bir karakterdir. Lord Tennyson (1809-1892) ise "Idylls of the King"te hikayenin sonunu değiştirmiştir. Mark Twain (1835-1910 / A Connecticut Yankee in King Arthur's Court - Kral Arthur'un Sarayı'nda Connecticut'lı Bir Yanki), T. H. White (1906-1964 / The Once and Future King - Geçmiş ve Geleceğin Kralı) ve Monty Python da (Monty Python and the Holy Grail - Monty Python ve Kutsal Kase) Arthur efsanesine kendilerinden bir şeyler katan yazarlar arasında yer almaktadır.*

3- İki ünlü Shakespeare oyunu 1Kral Lear" ve "Cymbeline," Historia Regum Britanniae*'de anlatılan kral öyküleri üzerine temellendirilmiştir. Geoffrey'nin Lear karakterinin hayal ürünü olması muhtemeldir. Cunobelinus ise Roma istilasından hemen önce hüküm sürmüş gerçek bir kraldır. Geoffrey'nin bir diğer karakteri olan Sabrina, John Milton'un (1608-1674) 1634 tarihli oyunu "Comus"ta da yer almaktadır.*

Owain Glyndwr

Galler'in son bağımsız lideri Owain Glyndwr (1354-1413), Gal milliyetçilerinin İngiliz işgalcilerini kısa süreliğine de olsa ülkeden sürdükleri bir başkaldırıya liderlik etmiştir. Sonunda isyan bastırılmış olsa da, Glyndwr İngilizler tarafından asla yakalanamamış ve bundan sonraki yaşamı hakkında hiçbir şey bilinmediği için mitlere konu olmuştur.

Gal asilzadelerinden olan Glyndwr ülkenin kuzeydoğusunda doğdu. İlk önceleri İngiltere Kralı 2. Richard (1367-1400) için çalışıyordu. Galler 13. yy'da İngiliz egemenliğine girmiş ve işgalciler kendilerine karşı gelişen bütün direniş hareketlerini bastırmışlardı.

1400 yılında Richard azledilip yerine kuzeni 4. Henry (1366-1413) geçince Glyndwr'ın muhalefet hareketi başlamış oldu. Richard, Galler tarafından bir müttefik olarak görülüyordu. Pek çok asil, yeni krala karşı onun tarafını tutmuştu. Henry taraftarlarının Galler'i kontrol etme çabaları ise sadece halkın hoşnutsuzluğunun artmasına neden oldu.

İsyanı kontrol eden Glyndwr, 1400 yılında kendisini Gal Prensi ilan etti (bu unvanı taşıyan son Galli olacaktı). Sonraki yıl Orta ve Kuzey Galler de isyana katıldı. 1402 yılında isyanı destekleyerek İngiltere'yi zayıflatmak isteyen Fransızlar'dan yardım almaya başladı. Birkaç yıl boyunca, Galler'in kontrolünü elinde tuttu. Bir parlamento kurdu ve 1404 yılında resmen tahta çıktı.

1405 yılında Fransızlar güçlerini geri çekmeye başladılar. Ardından Henry saldırıya geçti. Aralarında Glyndwr'ın pek çok akrabasının da bulunduğu Gal liderleri yakalanarak Londra Kulesi'ne hapsedildiler. 1410 yılında İngilizler, Galler'in büyük bölümünü geri aldılar. Glyndwr ve onun destekçileri ormanlara kadar takip edildi, ancak birkaç yıl daha İngilizlere karşı gerilla saldırıları düzenlemeyi başardılar.

Glyndwr hiçbir zaman yakalanamadı. Sonraki yıllarda, Gal folklorünün kahramanlarından biri haline geldi.

Ek Bilgiler

1- Glyndwr, Shakespeare'in 4. Henry oyununun birinci bölümünde Owen Glendower *adlı bir karakter olarak karşımıza çıkar. Akıcı konuşmasıyla dikkat çeken Galli bir isyan lideridir.*

2- 2004 yılında bir yazar, Glyndwr'ın kayıp mezarının Llanwrda'da bir kilisenin altında olduğuna dair kanıtlara ulaştığını ileri sürdü. Burası batı Galler'deki küçük bir köydü. Başka tarihçiler ise Glyndwr'in mezarının İngiltere'de olduğuna inanmaktadırlar.

3- İsyanın 600. yılı kutlamaları sırasında ünlü rock grubu Led Zeppelin'in solisti Robert Plant (1948-), Glyndwr'ın Machynlleth'te heykelinin dikilmesi için bağışta bulundu. Kelt mitolojisine hayran olan Plant, söylendiğine göre ünlü "Stairway to Heaven" (Cennete Giden Merdivenli Yol) şarkısının sözlerini Galler'de tatil yaparken tanık olduğu şeylerden esinlenerek yazmıştır.

Hz. Muhammed

İslam Orta Doğu, Afrika ve Asya'daki iki milyar inananı ile dünyanın ikinci büyük dinidir. Her şey, 1400 yıl önce çok tanınmayan bir Arap tüccarı olan Muhammed (570-632) ve ona inanan birkaç kişi tarafından başlatıldı.

İslam'ın kurucu peygamberi olan Hz. Muhammed bir yetimdi. Amcası tarafından Mekke şehrinde yetiştirildi. Mekke o zamanlar Kızıl Deniz yakınlarında gelişen ticari bir merkezdi. Genç yaşlardan itibaren Suudi Arabistan ve Suriye arasında gidip gelen amcasının ticaret kervanına eşlik etti. Bu yolculukları sırasında pek çok Yahudi ve Hıristiyan'la tanışma fırsatı buldu.

Bu dönemde Mekke, yeni yeni refaha kavuşmaya başlamıştı. Bunda Hz. Muhammed ve amcası gibi maden, baharat ve deri ticareti yapanların elde ettiği kârın büyük rolü vardı. Bu maddi zenginliğe rağmen Hz. Muhammed bir zamanlar göçebe olan Arap kabilelerinin içinde bulunduğu manevi boşluktan dolayı endişeliydi.

Mekke'nin dini hayatı, Kabe adı verilen bir tapınağın çevresinde yoğunlaşmıştı. Mekke sakinleri tapınakta bulunan yüzlerce farklı tanrıya ibadet ediyorlardı. Bunların arasında en güçlü olduğuna inandıklarına Allah diyorlardı.

İslam'ın kuruluşu 610 yılına denk düşmektedir. Mekke'de tanık olduğu ruhsal çürümeden rahatsız olan Hz. Muhammed, Ramazan ayında bir mağaraya çekildi. Mağarada derin düşüncelere daldığı sırada melek Cebrail tarafından ziyaret edildiğini söylemiştir. Cebrail ona, İslam'ın kutsal kitabı Kuran'ı oluşturacak olan vahiyleri dikte ediyordu.

Hz. Muhammed, yıllarca sürecek olan vahiy inişini sıkıntılı bir süreç olarak tarif etmiştir: "Ruhumun bedenimden sökülüp atıldığını hissetmeden tek bir vahiy almadım." Mağaradaki deneyiminden sonra gerçekte tek bir Tanrı olduğunu savunmaya başladı, o da Allah'tı. Diğer Arap tanrılarının Kabe'den çıkarılması gerektiğini söylüyordu. Görüşleri ilk önceleri genel bir güvensizlikle karşılandı. Kendisine karşı gelişen tepkiler nedeniyle, taraftarları ile birlikte Mekke'den Medine'ye göç etmek zorunda bırakıldı (622).

Hz. Muhammed, ölümünün yaklaştığı yıllarda binlerce müslümanın hem dini hem de politik lideri haline gelmişti. Taraftarları, onun adalet ve toplum düzenine verdiği önemin yanı sıra Kuran'ın dilinin güzelliğinden de etkilenmişlerdi. Peygamber, ölümünden önce Mekke'ye muzaffer bir şekilde geri döndü. Sonunda diğer tanrıları Kabe'den çıkardı. Şehrini, hızla yayılan yeni dinin merkezi haline getirdi.

Ek Bilgiler

1- İslami yasalar Hz. Muhammed'in resminin yapılmasını yasaklamıştır. Bu nedenle dış görünümü ile ilgili yaşadığı dönemden kalma hiçbir görsel malzeme bulunmamaktadır.

2- Hz. Muhammed'in on üç karısı vardı. Peygamberin soyundan gelenler onurlandırıcı bir isim olan seyyid *lakabını kullanmaktadırlar.*

3- Kabe halen İslam'ın en önemli kutsal yeri durumundadır. Müslümanların hayatlarında en az bir kez Kabe'ye gidip hacı olmaları gerekmektedir.

Şarlman

800 yılının Noel günü Frenk kralı Şarlman (742-814) Roma’da bir kilisede dua ediyordu. Hiç beklemediği bir anda Papa 3. Leo tarafından pusuya düşürüldü. Krala sessizce yaklaşıp başına bir taç geçirdiler ve onu Batı Avrupa’nın yeni imparatoru ilan ettiler.

Yaşadığı dönemde biyografisini yazanlardan biri “Şarlman Papa’nın kafasındakileri bilse kiliseye ayak basmayacağını söyleyerek yaşananlardan dolayı hoşnutsuzluğunu belirtmiştir,” demektedir.

Gönüllü olsun ya da olmasın Şarlman’ın taç giyme töreni Avrupa tarihinin en önemli anlarından biri olmuştur. Kimi tarihçiler Avrupa’nın o gün kültürel bir birlik olarak ortaya çıktığını söylemektedirler. Şarlman Fransa, Almanya ve İtalya’nın önemli bir bölümünü kapsayan bir imparatorluk kurmuştur. Kurduğu devlet Batı Avrupa’nın ortak mirası haline gelecektir. Onun soyundan gelenler sonraki bin yılda Almanya ve Fransa’nın çeşitli bölgelerinde kontrolü ellerinde tutacaklardır.

Şarlman, Kısa Pippin’in (714-768) oğluydu. Pippin bir Germen kabilesi olan Frankların ilk kralıydı. Pippin’in ölümünden sonra Şarlman ülkeyi kardeşi Carloman (751-771) ile birlikte yönetti. Carloman’ın ölümünün ardından ülkenin tek egemeni haline geldi.

Şarlman’ın miras aldığı Frank Krallığı, Pirenne Dağları’nın kuzeyi boyunca neredeyse Batı Avrupa’nın tümüne yayılmıştı. Hakimiyetinin ilk yıllarında, krallığın sınırlarını Almanya, İspanya ve İtalya’ya doğru genişletti.

Papa 3. Leo, Şarlman’ı batının yeni imparatoru ilan ederek güçlü bir müttefik kazanmış oldu. Zira imparator unvanı alan kişinin, Roma’yı ve kiliseyi koruması gerekiyordu. Biyografisinde yer alan iddianın aksine şüphesiz ki taç giymesi onu fazla şaşırtmamıştı. “İmparator” ilan edilmek Şarlman’a büyük bir prestij kazandıracaktı.

Batı Avrupa’da güçlü bir devlet yapısı oluşturarak Roma İmparatorluğu’nun çöküşüyle başlayan kaosa son verdi. Onun başlattığı huzur dönemi “Carolingian Rönesansı” olarak bilinen kültürel ve edebi yükselişe neden oldu. Ne var ki Frank İmparatorluğu, Şarlman’ın ölümünün

ardından zayıflamaya başladı ve çok geçmeden torunlarının başında bulunduğu küçük krallıklara ayrıldı. Şarlman'ın taşıdığı "Kutsal Roma İmparatoru" unvanı, bu unvanın ortadan kaldırıldığı 1806 yılına kadar Almanya ve Orta Avrupa'da başka liderler tarafından kullanılmaya devam etti.

Ek Bilgiler

1- Şarlman adı, imparatorun Latince adının kısaltılmış şeklidir: Carolus Magnus (Büyük Charles)

2- Şarlman'ın kılıcı olan "Joyeuse" yüzlerce yıl boyunca Fransız krallarının taç giyme törenlerinde kullanılmıştır. Günümüzde Paris'teki Louvre Müzesi'nde sergilenmektedir.

3- Şarlman, Aachen'deki katedralde gömülüdür. Burası yüzlerce yıl boyunca kutsal Roma imparatorlarının taç giyme merkezi olmuştur. 1949'dan beri Avrupa'nın birliğine katkı sağlayan liderlere layık görülen Şarlman ödülü, her yıl katedralin dışındaki alanda düzenlenen bir törenle verilmektedir.

İbn-i Rüşd

İbn-i Rüşd (1126-1198), İber yarımadası İslamiyet'in kontrolündeyken Orta Çağ İspanyası'nda büyüyen dindar bir İslam filozofudur. İronik bir biçimde Hıristiyan dünyasında çok daha etkili olacaktır. Kitapları 13. yy'da felsefe ve teoloji alanında bir devrimin başlamasına neden olmuştur.

Bu dönemde İspanya'nın başkenti olan Kordoba'da doğan İbn-i Rüşt, ünlü bir hukukçu ailesinin çocuğuydu. Kendisi de kadı oldu. İslami teoloji, tıp ve felsefe alanlarında çalışmıştı. 1182 yılında Halife Ebu Yakup Yusuf ve 1184 yılında onun oğlu Halife Ebu Yusuf Yakup'un kişisel doktoru oldu.

Endülüs olarak adlandırılan İslam egemenliğindeki İspanya, özellikle 12. yy'daki altın çağında önemli bir bilim merkeziydi. İbn-i Rüşt, halifenin himayesinde Antik Yunan filozofu Aristo'nun (MÖ 384-322) eserlerini Arapça'ya çevirmeye başladı. Aynı zamanda antik çağ filozoflarını, başta Gazali (1058-1111) olmak üzere çeşitli Müslüman eleştirmenlere karşı savunan bir eser kaleme aldı.

Endülüs, İbn-i Rüşt'ün yaşamı boyunca bölgeyi fethetmek isteyen Hıristiyan orduları nedeniyle sürekli bir gerginlik içerisindeydi. Halifenin ölümünden sonra İbn-i Rüşt, Kordoba'da gözden düştü. Antik Çağ'ın pagan filozofları hakkında çalışarak İslam'ın altını oymakla suçlandı ve Fas'a sürgüne gönderildi. Eserleri yasaklandı ve halkın önünde yakıldı. 72 yaşındayken sürgünde öldü.

Ölümünden kısa bir süre sonra İbn-i Rüşt'ün Aristo ile ilgili eserleri bir İskoç matematikçi olan Michael Scot (1175-1235) tarafından Latince'ye çevrildi. Bu olay Antik Yunan felsefesinin Avrupa'da yeniden keşfine öncülük edecekti. Aristo'nun Hıristiyan batıya yeniden tanıtılması büyük

bir entelektüel atılıma kapı araladı. Albertus Magnus (1193-1280) ve Aquinalı Thomas (1225-1274) gibi İbn-i Rüşt'ü büyük bir ilham kaynağı olarak niteleyen iki yazarın da aralarında bulunduğu Batılı düşünürler ondan çok etkilendiler.

Ek Bilgiler

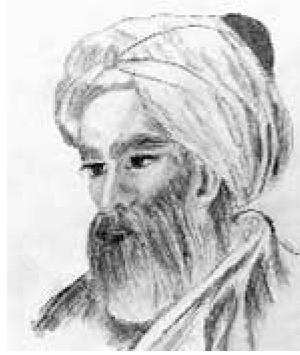
1- Plato'dan (MÖ 429-347) 1500 yıl sonra yaşamış olmasına rağmen İbn-i Rüşt, ressam Raphael'in (1483-1520) Atina Okulu adlı tablosunda (1510) ünlü antik çağ filozofunun en önemli öğrencilerinden biri olarak resmedilmiştir.

2- İbn-i Rüşt, Hıristiyanlar tarafından Averroes adıyla tanınmış, Avrupa'daki takipçileri ise Averroistler olarak adlandırılmıştır.

3- İbn-i Rüşt'ün memleketi olan Kordoba, 1236 yılında Hıristiyanlar tarafından ele geçirilmiştir. Bu olay, İber yarımadasının Hıristiyanlarca yeniden fethinin önemli bir aşaması olarak görülmektedir.

İbn-i Al-Haytham

1011 yılında Mısır halifesi, Nil Nehri'ne büyük bir baraj inşa etmesi için genç bir memuru görevlendirdi. Su baskınları ülke tarımını kesintiye uğratıyordu. Halife, inşa edilecek barajın yıllık sel baskınlarını engelleyebileceğini ummuştu. Bu iş için görevlendirdiği kişi, İbn-i Al-Haytham'dı (965-1040). Haytham o güne kadar İslam dünyasının en parlak matematikçilerinden biri olarak ün salmıştı.

Baraj yapılması düşünülen alana varan İbn-i Al-Haytham, kısa sürede halifenin düşüncesinin hiç de uygulanabilir olmadığını fark etti. Dünyanın en güçlü akan nehirlerinden biri olan Nil, her türlü barajı birkaç gün içinde yıkabilirdi. Ne var ki Al-Haytham, zalimliği ve garip davranışları ile tanınan halifeden korktu. Bu görevi yerine getirmek istemezse onu cezalandıracağını biliyordu.

Neyse ki Al-Haytham halifenin hışmından korunmanın bir yolunu buldu. Sonraki on yıl boyunca deli taklidi yaptı. Ev hapsinde tutuluyorsa da hiç değilse canını kurtarabilmişti. Bu süre içerisinde bilim tarihinin en önemli kitaplarından birini olan *Optikler*'i yazdı.

Al-Haytham, Irak'ın Basra şehrinde doğmuştu. Eğitimini Bağdat'ta tamamladı. Yedi ciltten oluşan eseri *Optikler* ışığın davranışlarına ve insan gözüne ilişkin geniş kapsamlı bir araştırmadır. Al-Haytham, ışığın bir doğru üzerinde ilerlediğini keşfeden ve gözün fonksiyonlarını ortaya çıkaran ilk kişidir. İlk kamera obskurasını da o yapmıştır. Kitap aynı zamanda Al-Haytham'ın deneylere verdiği önemi göstermesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Bu konunun üzerinde durması, bilimsel yöntemin gelişimine katkı sağlamıştır. Optikler 12. yy'da Latince'ye çevrildiğinde Roger Bacon

(1214-1292) gibi Avrupalı bilginlerin beğenisini kazandı. Bu kitap sayesinde yazar “Optiklerin Babası” unvanıyla anılmıştır.

1021 yılında halifenin suikaste kurban gitmesinden sonra Al-Haytham ev hapsinden kurtuldu. Hayatının kalan kısmında deneylerine devam etti. Fizik, astronomi ve tıp alanında yaklaşık iki yüz kitap yazdı. Aynı zamanda, başka kitapların el yazısı kopyalarını çıkararak hayatını kazanıyordu. Yetmişli yaşlarındayken Mısır’da öldü.

Ek Bilgiler

1- Al-Haytham’dan sonra 1902 yılına kadar, yani yaklaşık dokuz asır boyunca kimse Nil nehrinin üzerine baraj yapmayı başaramamıştır.

2- “Alhazen Problemi”, adını Al-Haytham adının Latince çevirisinden alan ünlü bir matematik sorunsalıdır. Yüzlerce yıl boyunca matematikçiler bu problemi çözmek için uğraşmışlardır. Soru şudur: Herhangi bir kaynaktan gelen bir ışık demetinin yansıtıldığı küresel bir aynanın üzerindeki herhangi bir noktanın tam yerini tespit etmek mümkün müdür? Problem Oxford’lu bir matematikçinin soruyu çözebilecek bir yöntem geliştirdiği 1997 yılına kadar çözülememiştir.

3- ABD’nin 2003 yılında Irak’ı işgalinin ardından basılan 10 bin Irak dinarı değerindeki yeni banknotunun üzerinde Al-Haytham’ın portresi bulunmaktadır.

Kızıl Erik

Katliamları nedeniyle sürgüne gönderilen bir kanun kaçağı olan Kızıl Erik (950-1003), daha sonra bir kaşif olmuş ve Grönland Adası'nda ilk Viking kolonisini kurmuştur. Onun yolculukları bilinen dünya haritasını genişletmiş ve oğlu Leif'in (970-1020) Amerika'yı keşfinin önünü açmıştır.

Erik, Norveç'te doğmuş ve babası Thorvald bir dizi cinayete adı karıştığı için sürgüne gönderildikten sonra buradan ayrılmak zorunda kalmıştır. Aile daha sonra, Erik'in Tjodhilde adında bir kadınla evlenip dört çocuk sahibi olacağı İzlanda'ya göç etmiştir.

982 yılında mülk kavgası nedeniyle iki İzlandalı'yı öldürmesinin ardından Erik'in İzlanda'ya girmesi üç yıl süreyle yasaklanmıştır. Bunun üzerine bir avuç taraftarı ile birlikte bir Viking yelkenlisine atlamış ve batıya açılmıştır. Sonunda Grönland'a gelir. Erik'in bulduğu bu adanın iklimi o dönemde günümüze göre daha ılımandı ve dolayısıyla tarım yapılması için de uygundu Bu nedenle adaya "Yeşil Topraklar" anlamına gelen Greenland (Grönland) denmiştir.

Erik yasağı bitince İzlanda'ya döner ve Grönland'a yerleşmek isteyen beş yüz adam toplar. 986 yılında inekleri, koyunları, keçileri ve domuzları ile birlikte denize açılırlar. Yolculuğun sonunda gruptakilerin ancak yarısı hayatta kalmayı başarır. Batı yerleşimi ve daha küçük olan doğu yerleşimi olmak üzere ikiye bölünen koloninin nüfusu, çok geçmeden 3 bin kişiye ulaşacaktır.

Erik'in oğlu Leif, beladan uzak durarak aile geleneğini bozmuş ve Hıristiyanlığı benimsemiştir. 1000 senesinde Hıristiyan misyonerlerle birlikte babasının kolonisine gitmiştir. Misyonerler burada ilk Hıristiyan kilisesini kurmuş ve adanın pagan nüfusunu Hıristiyan yapmışlardır.

Erik'in yaşamı hakkında yegane tarihi kaynak olan İzlanda destanları bunun dışında pek az bilgiye yer vermektedir. Grönland'da yayılan bir veba salgının Erik'in ölümüne neden olduğu tahmin edilmektedir. Leif 1000'li yıllarda gerçekleştireceği Amerika keşfi için Grönland'ı bir üs olarak kullanmıştır. O ve yanındakilerin Yeni Dünya'ya ayak basan ilk Avrupalılar olduklarına inanılmaktadır.

Ek Bilgiler

1- Grönland'daki Viking kolonisi yaklaşık 500 yıl ayakta kalmıştır. 15. yy'da ise bilinmeyen bir nedenle terk edilmiştir. 1721 yılında Danimarka tarafından yeniden kurulmuş ve günümüzde Danimarka Krallığı'na bağlı otonom bir ülke olarak varlığını sürdürmektedir..

2- Leif Eriksson, bulduğu topraklara Vinland (Norveç dilinde Şarap Toprağı) adını vermiştir. Kurduğu yerleşiminin Nova Scotia ya da Newfoundland civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu yerleşim üç yıl kadar varlığını sürdürmüş, ardından terkedilmiştir. Vikinglerin bu topraklara Vinland adını vermelerinin nedeni Kuzey Amerika sahil şeridinde keşfettikleri küçük bir meyveyi şaraplık üzüm sanmalarıdır.

3- Erik'in adında geçen kızıl kelimesinin kaynağı belirsizdir. Büyük ihtimalle saçı ve sakalının rengine ya da tez canlı karakterine bir göndermedir.

Marko Polo

Marko Polo (1254-1324) Venedikli bir tüccar, gezgin ve diplomattır. Asya'daki maceralarını derlediği ünlü hatıratı *Il Millione*'yi yazmıştır. Rönesansın en çok satanları arasına giren kitap, Batılıların hayal dünyasını etkilemiş ve Çin'in Batılılar tarafından yüzlerce yıl boyunca bolluk içinde ve gizemli bir egzotik ülke olarak algılanmasına neden olmuştur.

Çoğu zaman *Marko Polo'nun Seyahatleri* olarak anılan kitabı, İpek yolu üzerinden Çin'e gidişini, Kubilay Han'ın (1215-1294) sarayında on yedi yıl boyunca kalışını ve Japon adaları ile Endonezya'ya ulaşmak için çıktığı okyanus yolculuğunu konu almaktadır. Marko Polo, doğulu seks masallarıyla, sihirli ve kanlı hikayelerle süslenmiş olan kitabını geri döndükten sonra Avrupa'da kaleme almıştır (1294).

Polo, Niccolo Polo'nun oğluydu. Doğumu sırasında Moğol İmparatorluğu sınırları içerisinde seyahat eden Venedikli bir tüccar olan babası döndüğünde, Marco Polo on beş yaşına gelmişti. İki yıl sonra bir başka yolculuk için bu kez Venedik'ten birlikte ayrıldılar.

Varacakları son nokta Kubilay İmparatorluğu'nun başkenti olan Xanadu'ydu. Kubilay, Cengiz Han'ın (1162-1227) torunlarından biriydi. Moğolistan, Çin ve Orta Asya'ya yayılan bir imparatorluğu yönetiyordu. Kubilay, İtalyan gezginleri evinde misafir etti ve genç Polo'yu kendi özel elçisi olarak atadı. Bu görevi sayesinde Asya'yı dolaşıp kitabı için notlar alacaktı.

Çin'den ayrıldıktan sonra Pololar Venedik'e yerleştiler. Burada Doğu'nun görkemine ilişkin kaleme aldıkları hikayeler çok ünlü olacaktı. Efsaneye göre Marco, 1298 yılında Venedik ile Cenova arasında yapılan bir deniz savaşı sırasında esir alınmış ve zindanda birkaç ay geçirmişti. Burada anılarını yazarken hücre arkadaşı Rustichello da Pisa'dan da yardım almıştı.

Kitabın, Batı toplumu üzerinde çok büyük ve uzun soluklu bir etkisi olacaktı. Polo'nun Asya coğrafyasını detaylı bir şekilde tasvir etmesi, Avrupa haritalarının gelişimine katkı sağladı. Çin'in zenginliklerine ilişkin anlatımı, Denizci Henry (1394-1460) gibi kaşifler için teşvik edici oldu. Asya'ya daha hızlı bir şekilde ulaşmanın yollarını araştırmaya başladılar. Xanadu'ya ilişkin anlattıkları Samuel Taylor'ın (1772-1834) yazdığı en

ünlü İngiliz romantik şiirlerinden biri olan *Kubilay Han*’a (1816) ilham kaynağı oldu.

Yolculuklarla geçen bir hayatın ardından Polo, Venedik’e yerleşti, evlendi ve üç çocuk sahibi oldu. 70 yaşındayken Venedik’te öldü.

Ek Bilgiler

1- İngiltere’de Çin tarihi uzmanı olan Frances Wood (1948-) 1995 yılında Polo’nun gerçekten Çin’e gidip gitmediğini sorgulayan bir kitap yazdı. Yazar Polo’nun kitabında Çin Seddi’nden, yazı sanatından, çaydan ve daha pek çok özgün gelenekten bahsetmediğine dikkat çekiyordu. “Marco Polo Çin’e Gitti mi?” adını verdiği kitabına göre, Polo ve Rustichello aktardıkları pek çok şeyi kendileri uydurmuşlardı.

2- İpek Yolu 15. yy’dan itibaren çok tehlikeli hale gelmiş ve ticaret yolu olma vasfını yitirmiştir. 1492 yılında Cristopher Columbus’un Atlantik Okyanusu’na açılan coğrafi keşfinin esas amacı, Çin’e ulaşmak için İpek Yolu’nun yerini alacak yeni bir yol bulmaktı.

3- Polo, Çin’de uzun zamandır uygulanan kağıt para kullanımını Avrupa’ya taşıdı. Ancak bilinenin aksine makarnayı Avrupa’ya o tanıtmamıştır.

Christine de Pizan

Şair ve edebiyat eleştirmeni Christine de Pizan (1363-1434) düşüncelerinin yaygın bir biçimde kabul görmesinden beş yüzyıl önce doğdu. Yazılarıyla, Fransız edebiyatında yaygın olan negatif kadın imgesine karşı mücadele etti. Ne var ki 20. yy'da yeniden keşfedilene kadar eserleri büyük ölçüde görmezden gelindi.

De Pizan Venedik'te doğdu. Babası, 5. Charles'ın (1338-1380) saray astroloğu olarak atanınca küçük bir çocukken Fransa'ya taşındı. on beş yaşında evlendi. 1389 yılında, henüz yirmi beş yaşındayken dul kaldı.

Kocasının ölümünün ardından üretken bir yazar olarak ön plana çıktı. Aşk şiirleri, dini kitaplar, eski mitolojiler üzerine yorumlar ve 5. Charles'ın biyografisi gibi çok çeşitli eserler kaleme aldı.

Ona asıl ününü kazandıransa 1405 yılında yazdığı *The Book of the City of Ladies* (Kadınlar Şehrinin Kitabı) isimli eseri oldu. Kitap yazarın, Orta Çağ edebiyatında yaygın olduğunu düşündüğü kadın düşmanlığını hedef alıyordu. Pek çok Fransız şiirinde kadınların her türlü entelektüel kapasiteden yoksun, zayıf ve günahkar varlıklar olarak ele alındıklarını yazdı. Özellikle Jean de Meun'un (1250-1305) *Romance of the Rose*'unu (Gülün Romansı), kadınları negatif bir biçimde betimlediği gerekçesiyle sert bir biçimde eleştirdi.

Döneminin cinsiyetçi eserlerini yeren Pizan şöyle yazar: “Nasıl olup da aralarında eğitimlilerin de bulunduğu bu kadar fazla erkeğin hem konuşurken hem de yazdıkları eserlerde kadınları ve onların davranışlarını aşağılamayı başarabildiklerini merak ediyorum.”

De Pizan alegorik bir şehir hayal eder: Kadınlar şehri. Kadınlar burada başarı ve zekaları ile takdir görmektedir. Kitapta üç ana karakter bulunur:

Lady Reason (Leydi Akıl), Lady Justice (Leydi Adalet) ve Lady Rectitude (Leydi Doğruluk). Bunlar isimleriyle, kadınların hem değer verdikleri yargıları hem de özlemlerini dile getirirler.

Pizan Avrupa'nın ilk kadın yazarı olmamasına rağmen, yazarak geçimini sağlayan ilk profesyonel ve seküler kadın yazar olarak kabul edilmektedir. Son çalışması olan, Fransız kahraman Jan Darc'ı (1412-1431) anlatan şiiri 1429 yılında yayınlanmıştır. De Pizan'ın bundan beş yıl sonra öldüğü tahmin edilmektedir.

Ek Bilgiler

1- The Book of the City of Ladies, İngilizce'ye ilki 1521 yılında, ikincisi ise Earl Jeffrey Richards tarafından 1982 yılında olmak üzere iki kez çevrilmiştir.

2- İngiltere kralı 4. Henry (1366-1413) Pizan'ı sarayında yaşamaya davet etmiş, ancak Pizan bu teklifi reddetmiştir.

3- Pizan soyadı, babasının dünyaya geldiği İtalya'nın kuzeyindeki Pizzano köyünden gelmektedir.

Adi Şankara

En büyük Hindu filozoflarından biri olan Adi Şankara (788-820) sadece otuz iki yaşına kadar yaşamıştır. Bununla birlikte Hindu düşüncesinin en önemli şahsiyetlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Kısa ömrü boyunca, Hindistan'da uzun zamandır devam eden dini ayrılıkların son bulmasına katkı sağlamıştır. Dört manastır kurmuş ve Hindu teolojisi üzerinde çok büyük bir etki yaratmıştır.

Şankara, Güney Hindistan'da doğdu. Ailesi rahipler kastı olan Brahmanlar'a mensuptu. Bir kez okuduğu metinleri ezberleyebilme yeteneği ona küçük bir çocukken büyük bir ün kazandırmıştı. Yedi yaşında babasını kaybetti. On altı yaşında bir timsah saldırısına maruz kalıp ölümle burun buruna gelince din adamı olmaya karar verdi.

Şankara'nın doğduğu dönemde Hindular rakip mezheplere bölünmüşlerdi. Her biri Hinduizmin kutsal metinleri olan 3 bin yıllık Vedaları (bunlardan dört tane vardır) kendilerine göre farklı bir biçimde yorumluyordu. Bazıları ise Vedaları dahi reddetmişti. Budizmin popülerliği ve Caynizmin ortaya çıkışı da Hinduizmin güç yitirmesine neden oluyordu.

Şankara Vedalarla ilgili ilk yorumlarını henüz genç bir delikanlıyken yazdı. Günümüzde Hindistan, Nepal ve Pakistan'ı kapsayan bölgeyi yaya olarak gezdi. Yolculukları sırasında keşiş ve filozoflarla tartışmalar yaptı. Daha ziyade kırsal bölgelerde vaaz verdi. Şehirlerden uzak duruyordu. Her biri bir Veda'ya adanmış olan dört manastır kurdu. Şankara'nın ömrünün Himalayalar'da son bulduğuna inanılmaktadır.

Şankara'nın kurduğu dini gelenek, *Advaita Vedanta* olarak bilinmektedir. Hinduizmin içindeki en büyük gruplardan birini oluşturmaktadır. Taraftarlarına Hinduizmin altı kutsal tanrısının hepsine tapmalarını

öğütlemiş, bunların yalnızca birine kendilerine adamalarının doğru olmadığını vurgulamıştı. Farklı mezhepler arasında köprü kurarak Hinduizmin canlanmasına katkı sağlamış ve rakip dinlerin yayılışının önüne bir set çekmiştir.

Ek Bilgiler

1- Efsaneye göre annesi, Tanrı Şiva'nın oğlu Şankara'nın bedeninde reenkarne olacağına işaret eden bir düş görmüştü. Şiva, Hinduizmin temel tanrılarından biridir.

2- Şankara'nın girdiği ilk teolojik tartışmalardan birisi de cinsellikten uzak duran bir keşiş olarak bu konuda hiç deneyim yaşamamış olmasına rağmen, seks ve aşk üzerine bir el kitabı olan Kama Sutra ile ilgilidir. Efsaneye göre bir şekilde yeni ölmüş bir kralın bedenine girerek bu konudaki zengin deneyimlerinden yararlanmış ve girdiği tartışmayı kazanmıştı.

3- 1983 yılında Hint yönetmen G. V. Iyer (1918-2003) filozofun hayatı ile ilgili çok beğenilen "Adi Shankaracharya" isimli bir film çekmiştir. Iyer'in çalışması 8. yy'da Hindistan'da yaygın olarak konuşulan klasik Sankritçe kullanılarak çekilen ilk film olma özelliğini taşımaktadır.

Büyük Alfred

Büyük Alfred (849-899), İngiltere'nin ilk kralıdır. Gerçekten de tarihte İngiltere adını ilk kullanan kişi olarak kayıtlara geçmiştir. Bir Viking istilasına karşı koymak için çeşitli Anglosakson krallıklarını birleştirmiştir. Onun döneminde İngiltere'de bilim ve edebiyatın yükseliş dönemi başlamıştır. İsgalcilerin ülkeden atılmasında oynadığı rol nedeniyle Alfred, ülke tarihinde "büyük" adıyla anılan tek kral olmuştur.

İngiltere, Alfred doğduğu sırada Sakson savaş lordları tarafından yönetilen çeşitli krallıklar arasında bölünmüştü. Alfred, Kral Etfhelwulf'un beşinci oğluydu. Beşinci oğul olduğu için kral olması asla beklenmiyordu. Nitekim papazlık eğitimi almıştı. Çocukken Roma'ya gidip Latince öğrenmiş ve hatta Papa 4. Leo tarafından Roma konsülü olarak seçilmişti.

865 yılındaki Viking istilasının ardından Wessex savunmasının hazırlanması için ağabeylerine katıldı. Northumbria ve Doğu Anglia Sakson krallıklarını yıkan Vikingler, 870'de Wessex'e vardılar. Neyse ki Afred ve kardeşi Ethelred onları yenilgiye uğrattı. 871 yılındaki Ashdown Savaşı'nda Danimarkalılar'a yönelik ağır bir saldırı başlattı. Aynı yıl, kardeşi Etheldred'in muhtemelen savaşta yaralanarak ölmesi üzerine yirmi kik yaşında kral oldu.

Sonraki on yıllar boyunca Alfred Vikingler'i adadan çıkarmak için mücadele etti. 886 yılında Londra'yı ele geçirdi. Bu süreçte bölünmüş krallıkları İngiliz halkının toprağı anlamına gelen "Angelcynn Krallığı" altında birleştirdi. Öldüğü zaman Danimarkalılar, Doğu İngiltere'de küçük bir alana sıkıştırılmışlardı.

Ülkesini yeni birleştirmiş bir kral olarak Alfred, bilimi canlandırmak ve Viking Savaşları sırasında yıkılmış olan manastırları yeniden inşa etmekle uğraştı. Bir okul açtı ve Latince yazılmış üç cilt dini ve tarihsel metni Anglosakson diline tercüme etti. Asıl arzusunu dönemin tarihçileri şöyle aktarırlar: "Eğer barış olursa, İngiltere'deki bütün gençler kendilerini eğitime adayacaklar."

Elli yaşında öldü ve yerine büyük oğlu Edward (870-924) geçti.

Ek Bilgiler

1- İngiltere'nin Viking kontrolünde kalan bölümleri, Danelaw olarak adlandırıldı. Doğu İngiltere'de "by" ya da "thorp"la biten yer adları, genellikle Danimarkalılar'dan kalmadır.

2- New York eyaletinin kuzeyinde yer alan bir özel okul olan Alfred Üniversitesi, adını kraldan alır. Bu üniversitenin spor klubünün ismi Saksonlar'dır.

3- Alfred'in İngiliz toplumuna yaptığı bir başka önemli katkı, uygulamaya koyduğu yasal düzenlemelerdir. Thomas Jefferson'dan (1743-1826) Winston Churchill'e (1874-1965) kadar çeşitli liderler bu düzenlemelerin önemini vurgulamışlardır. Zayıf ve savunmasız durumdaki insanlara yasal güvenceler getirmeye çalışmış, düelloyu kısıtlamış ve İngiliz teamül hukukunun temellerini atmıştır.

Maimonides

Yahudi tarihinin en önemli figürlerinden olan Moses Maimonides (1135-1204), dindar bir bilgin ve filozoftu. Orta çağ İspanyası'nda doğmuştu. Yahudi kanunlarındaki karışıklıklara açıklık getirmeye ve felsefe ile gelenekleri uzlaştırmaya çalışmıştır. Yaşadığı dönemde dünyanın en önemli doktorları arasında sayılıyordu. Kralların ve sultanların sağlığı ona emanet edilmişti.

Müslümanların kontrolündeki Kordoba'da büyüyen Maimonides, Yahudi toplumunun bir üyesi olarak yetişti. Yahudi, İslam ve Yunan felsefelerini inceledi. Ne var ki 1148 yılında İspanya'da dini toleransın altın çağı son buldu. Bir ferman yayınlanmış ve şehrin Yahudileri Müslüman olmaya zorlanmıştı. Aksi taktirde ya İspanya'yı terk edecek ya da idamı göze alacaklardı. Maimonides'in ailesi sürgünü seçip Fas'a gitti.

Maimonides, 1166 yılında Mısır'ın Kahire şehrindeki Yahudilerin lideri oldu. Kahire'de *Mishned Torah* isimli çalışmasını yayınladı. Bu kitapla birlikte büyük bir Yahudi düşünürü olarak isim yapacaktı. On dört ciltten oluşan kitap genel olarak Yahudi dininin temel soruları üzerine yoğunlaşmaktadır. 1190 yılında yayınladığı *Aklı Karışanlar İçin Rehber* isimli çalışması ise çağın temel felsefi tartışmalarıyla ilgilidir.

1175 yılında mücevher satıcısı ağabeyi bir gemi kazasında hayatını kaybetti. Bu olay Maimonides'i derin bir üzüntüye sevk etti. Kısa bir süre sonra bu olayın etkisiyle tıp çalışmaya başladı. Kısa bir süre sonra Mısır'ın önde gelen tıp otoritelerinden biri haline gelecekti. Astım, hemoroidler, zehirler ve çeşitli hastalıklarla ilgili eserler hazırladı.

Tıpkı Kordobalı çağdaşı Müslüman filozof İbn-i Rüşd (1126-1198) gibi o da Aristo (MÖ 384-322) felsefesini dinle ilişkilendirmeye çalıştı. Maimonides, Aristo'nun kimi düşüncelerini reddetse de onun bilimsel

yaklaşımını benimsedi ve dinin akılla uyum içerisinde olabileceğin iddia etti.

Maimonides altmış dokuz yaşında Mısır'da öldü. Yahudi hukukunun en önemli yorumcuları arasında kabul edilmektedir. Düşüncelerinin, Katolik düşünür Aquinalı Thomas (1225-1274) da dahil olmak üzere Hıristiyan dünyasında önemli bir etkisi olmuştur.

Ek Bilgiler

1- Maimonides, hahamın isminin Yunancasıdır. Aynı zamanda İbranice "Moshe ben Maimon" ve "Rambam" (İbranice'deki isminin ilk harflerinden türetilmiş bir lakap) isimleriyle de tanınmaktadır.

2- Mısır'a geldikten sonra Kahire'nin Fustat adlı bir mahallesine yerleşti. Sadece birkaç yıl sonra, 1168 yılında, bu bölge Hıristiyan işgalcilerin eline geçmemesi için tamamen yakılmıştır.

3- Maimonides, batıda Selahaddin adıyla bilinen Mısır sultanı Yusuf İbn-i Ayyub'un (1138-1193) saray doktoruydu. Sultan ünlü bir masalda Maimonides'i, düşmanı İngiliz Kralı Aslan Yürekli Richard'ı (1157-1199) tedavi etmesi için gönderir. Söylendiğine göre Richard, Haçlı seferleri sırasında Selahaddin'e karşı savaşırken ateşli bir hastalığa yakalanmıştır. Bu hikaye genelde Sultan'ın şövalyeci ruhunu temsilen anlatılır.

Shen Kuo

Jeolojiden şiire kadar çok farklı konularla ilgilenen bilge bir kişi olan Shen Kuo (1031-1095), Orta Çağ Çini'nin önde gelen düşünürleri arasında yer almaktadır. Pusulanın mucidi olduğu tahmin edilmektedir. Topoğrafyada zaman içinde meydana gelen değişimleri doğru bir biçimde tasvir etmiştir. Çinli denizcilerin kullandığı astronomik araçları geliştirmiştir.

Shen Kuo, Hangzhou şehrinde doğdu. Annesi tarafından eğitildi. Babası üst düzey olmayan bir devlet görevlisiydi. Babasının sık sık başka yerlere tayin edilmesi nedeniyle çocukluğunda ailesiyle birlikte birçok yerde yaşadı. 1051 yılında babasının ölümünün ardından geleneğe uygun olarak onun mesleğini devraldı. Sonraki on yıl boyunca Güney Çin'de dolaştı. Sulama ve tarım projeleri yürüterek başarılı bir yönetici olarak ün kazandı.

Seyahatleri Kuo'ya, Çin'in çok çeşitli coğrafi özellikleri ve toprak yapısı hakkında gözlem yapma fırsatı verdi. Bu süreçte aynı zamanda hortum ve gökkuşağı gibi doğal olaylar hakkında da bilgi sahibi oldu. Kıyıdan çok uzakta deniz kabukları bulması kıyı şeridinin zamanla geri çekildiğini düşünmesine neden oldu. Benzer bir şekilde erozyon da toprağın yapısında değişikliklere neden oluyordu. Roger Bacon'dan (1224-1292) onlarca yıl önce, gökkuşağının nasıl ortaya çıktığını açıkladı. Bacon daha sonraları aynı sonuçlara ulaşan ilk Avrupalı düşünür olacaktı.

1063 yılında Shen Kuo elçi olarak çeşitli komşu krallıklara gönderildi. İlk karısı öldüğünde yüksek kademeli bir memurun kızıyla yeniden evlendi. İmparatorun gözdesi olmuş ve onun tarafından 1072 yılında Astronomi Bürosu'nun başına getirilmişti.

Shen Kuo iki projenin üzerinde çalışmaya başladı. Bir taraftan Çin takvimini yeniden düzenlemeye çalışırken bir yandan da gezegenlerin hareketlerini araştırıyordu. Çin'de "Yeni Politikalar Grubu" olarak bilinen bir grup reformcu ile birlikte hareket etti. 1080 yılında kendisine savaşta komutanlık görevi verildi.

Altmış bin askerin hayatına mal olan savaşı kaybedince Kuo görevinden alındı ve ev hapsine kondu. 1086 yılına kadar serbest bırakılmayacaktı. Daha sonra emekliye ayrılmasına izin verildi ve Zhenjiang yakınlarındaki

memleketi Dream Brook’a gitti. Burada günümüze kadar ulaşabilen nadir eserlerinden biri olan hatıratını yazdı: *Brush Talks from Dream Brook* (Dream Brook’tan Fırça Sohbetleri). Kitap adını yazı yazarken kullandığı araçlardan almaktadır: “Sadece yazı fırçası ve mürekkep levham olduğundan kitaba bu adı verdim.”

Ek Bilgiler

1- Uzun yıllar kayıp olan Kuo’nun mezarı Hangzhou şehrinde bulunmuş ve 2001 yılında restore edilmiştir.

2- Gezegen hareketleriyle ilgili tablolarını derlemek için asistanlarıyla birlikte beş yıl boyunca her gece üç kez ölçüm yapmıştır. Tycho Brahe’ye (1546-1601) kadar, beş yüzyıl boyunca kimse onunkinden daha detaylı bir çalışma yapamayacaktır.

3- Çin İmparatorluğu’nda yeni bir kişi tahta geçtiğinde takvim de yenilenirdi. Shen Kuo’nun 1075 yılında hazırladığı takvim, yeni bir sistemle değiştirilmeden önce sadece yirmi yıl boyunca kullanılmıştır.

Kral John

Kral John (1167-1216) hiç sevilmeyen bir İngiliz kralıydı. Halkına ağır vergiler yüklemiş, Fransa ile yapılan pek çok savaşı kaybetmişti. Papa tarafından aforoz edildi. Baskıcı politikalarından sıkılan baronlar 1215 yılında bir isyan başlatmış ve bu durum kralı Magna Carta'yı imzalamaya zorlamıştır. Magna Carta kraliyetin yetkilerini kısıtlayan bir belgedir. İngiliz ve Amerikan anayasal özgürlüklerinin temeli olarak kabul edilmektedir.

John, Kral 2. Henry (1133-1189) ve Aquitaneli Eleanor'un (1122-1204) beşinci ve en küçük oğluydu. Ağabeyi 1. Richard (1157-1199) 1189'da kral oldu. Ne var ki bir yıl sonra Haçlı Seferleri'nde çarpışmak için ülkeden ayrıldı. Richard'ın dört yıllık yokluğu boyunca ülkeyi John yönetti. Bu dönemde yaşananlar kurgusal Robin Hood öyküsüne temel oluşturmuştur. Hikayede John baş kötü karakterdir.

Richard'ın ölümünün ardından John tahta geçti. Kısa süre içerisinde Fransa ile savaşlar başladı. John, 1200'lerin başında Fransa'yla yapılan savaşları desteklemek için oluşturulan İngiliz donanmasının kurucusu olarak kabul edilmektedir. Askeri faaliyetlerin maliyetini karşılamak için baronların sırtına ağır vergi yükleri bindirdi. Aynı zamanda iş çevreleri ve İngiliz Yahudileri de bu vergilerden olumsuz etkilendiler. Tüm bunlara rağmen ülkenin Fransa'daki Normandiya dahil tüm topraklarını kaybetti. 1209 yılında Canterbury başpiskoposunu kimin seçeceği konusunda papayla anlaşamayınca aforoz edildi.

Aforoz edilmesi ve vergi politikaları pek çok İngiliz asilinin ona karşı isyan etmesine neden oldu. 1215 yılında yirmi beş asi baronla Runnymede'de bir araya geldi. Burası Londra yakınlarında bataklık bir bölgeydi. Barış karşılığında Magna Carta'yı imzalamaya zorlandı. Belge

asillerin ödediği miras vergisini azaltıyordu. Kralın, karşı tarafın rızası olmadan ve tazminat ödemeksizin mülklere el koyması yasaklanıyordu. Ayrıca cezanın suça uygun olması prensibi getirildi. Özellikle *habeas corpus*[6] ilkesinin benimsenmesi çok önemli bir gelişmeydi.

Tarihsel önemine rağmen Magna Carta kısa vadede isyanın bitirilmesini sağlamadı. 1215'de ortam yeniden gerildi. Hoşnutsuz asiller 1. Baronlar Savaşı'nı başlattılar. Sonraki yıl kırk dokuz yaşındaki John öldü. Barışı sağlayan ise oğlu 3. Henry (1207-1272) oldu.

Ek Bilgiler

1- Kral John'un ölümünden sonra kraliyet ailesi "John" adından uzak durdu. Bu adın, tahtın hiçbir adayına verilmemesi yazılı olmayan bir kural haline geldi.

2- Magna Carta'nın on yedi adet orijinal kopyası halen mevcuttur. Bunlardan biri 2007 yılında 21.3 milyon dolara bir özel sermaye fonunun avukatına satılmıştır. Amerika'daki tek kopya ise Washington'daki Ulusal Arşiv'de sergilenmektedir.

3- John'un lakabı "Lackland"dı (Topraksız). Zira Kral 2. Henry'nin en küçük oğlu olduğu için gençken kendisine ait hiçbir toprağı yoktu.

Geoffrey Chaucer

İngiliz kralları için diplomatlık yapan ve saray görevlisi olarak çalışan Geoffrey Chaucer (1343-1400), *Canterbury Masalları*'nın yazarı olarak bilinmektedir. Bu çalışma, kurgusal hikayelerden oluşan bir derlemedir. İngilizce dilinin gelişiminde bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.

"Orta İngilizce[7]" ile yazılmış olan öyküler, gündelik dil kullanılarak yazılmış ilk edebi metinler olarak kabul edilmektedir. Daha önceki çoğu İngiliz yazar, eserlerini Latince ya da Fransızca kaleme almışlardı.

Chaucer varlıklı bir tüccar ailesinin çocuğu olarak Londra'da dünyaya gelmiştir. Yüzyıl Savaşları sırasında 3. Edward'a (1312-1377) bağlı olarak orduda hizmet etmiştir. 1360 yılında Fransızların eline esir düşmüş ve sonraki yıl savaşın dinginleştiği bir dönemde fidye karşılığı ailesine teslim edilmiştir.

İngiltere'ye dönen Chaucer kraliçenin nedimelerinden biri olan Philippa Roet ile evlenmiştir. Bu evlilik sayesinde krala yaklaşma fırsatı bulmuştur. 1370'li yıllarda 3. Edward'ın elçisi olarak İtalya'daki çeşitli saraylarda görev yaptı. Başarılarının bir simgesi olarak, 1374 yılınından itibaren ölünceye kadar kendisine kral tarafından her gün bir galon[8] şarap hediye edilmiştir.

Chaucer, *Canterbury Masalları*'nı 1380'lerde yazmaya başladı. Bu dönemde 3. Edward'ın halefi olan 2. Richard (1367-1400) için çalışmaktaydı. Masallarda Canterbury'deki katedrali ziyarete gelen hacıların yolculuğu betimlenmektedir. Burası İngiltere'nin en büyük dini merkezlerinden birisiydi. Hacılar, İngiliz toplumunun farklı kesitlerinden gelmekteydi. Chaucer çalışmasında bir şövalyeyi, bir öğrenciyi, bir avukatı, bir hancıyı ve daha pek çok başka sıradan insanı anlatmaktadır.

2. Richard, 1399 yılında kuzeni 4. Henry (1366-1413) tarafından tahttan indirilmiştir. Richard'ın müttefiki olan Chaucer, muhtemelen bu darbeden olumsuz etkilenmiş ve görevden alınmıştır. Sonraki yıl bilinmeyen bir nedenle ölmüştür.

Ek Bilgiler

1- Chaucer, Fransızlar tarafından esir alındığında serbest bırakılması için istenen 16 poundluk fidyeyi Edward ödemiştir. Bu, onun sahip olduğu yüksek sosyal statüyü kanıtlamaktadır.

2- Chaucer, 2001 yapımı ünlü "A Knight's Tale" (Bir Şövalyenin Hikayesi) filminde Paul Bettany (1971-) tarafından canlandırılmıştır. Filmde Heath Ledger (1979-2008) da bir mızrak dövüşçüsü şampiyonu olarak yer alır.

3- Chaucer'ın ölümüyle ilgili sır halen çözülememiştir. Monty Pyhton adlı grupta komedyenlik yapan ve aynı zamanda bir Orta Çağ uzmanı olan Terry Jones (1942-), 2005 yılında "Who Murdered Chaucer?" (Chaucer'i Kim Öldürdü?) adıyla bir kitap yayınlamıştır. Kitap Chaucer'in, yazılarında kiliseyle alay ettiği gerekçesiyle 4. Henry'nin taraftarlarınca öldürüldüğünü iddia etmektedir.

Jan Darc

Jan Darc (1412-1431), 19 yaşında öldüğü sırada kralların güvenilir bir sırdaşı, bir savaş gazisi ve muzaffer bir komutandı. Okuma yazma bile bilmeyen bu savaşçı kadın, daha sonra Fransa'nın koruyucu azizi ve Fransız ulusal kimliğin temel bir öğesi haline gelecekti.

Jan Darc, İngiltere'ye karşı verilen Yüz Yıl Savaşları boyunca Fransız Ordusu'na moral vermeye ve askerleri zaferin mümkün olduğuna inandırmaya çalışmıştır. Ulusal onura seslenerek hemşehrilerini bir araya toplamış ve yüzlerce yıl boyunca anımsanacak bir direniş örneği sergilemiştir.

Jan 1412 yılında, Fransa'nın kuzeydoğusundaki bir kasaba olan Domremy'de dünyaya gelmişti. Her ne kadar sık sık fakir bir köylü ailesinin çocuğu olarak betimlense de aslında babası alçakgönüllü ama başarılı bir çiftçiydi. Yaşadığı yer İngiltere'yle olan savaşın tam da göbeğindeydi. 1337 yılında savaş şiddetlenmiş ve Jan çocukluğunda büyük yıkımlara tanık olmuştu.

Yargılandığı sırada verdiği ifadeye göre on iki yaşındayken azizlere ait olduğuna inandığı sesler duymaya başladı. Sesler ona İngilizler'e karşı silaha sarılmasını ve Fransa'yı zafere taşımasını söylüyordu.

Yüzyıl Savaşları hangi hanedanın Fransa'yı yönetme hakkına sahip olduğu ile ilgili bir tartışma nedeniyle başlamıştı. Valoisler mi yoksa o sırada İngiltere'yi de hakimiyeti altında bulunduran Plantagenetler mi? Gerçekteyse Fransa'nın sıradan köylü ve işçileri için bu tartışmanın pek de anlamı yoktu.

Jan bu savaşı ulusal bir mücadeleye dönüştürdü. Onu Valoisler'in Plantagenetler'e karşı savaşı olmaktan çıkararak, Fransızlar'ın İngilizler'e karşı savaşı haline getirdi. Valois lideri 7. Charles'ın (1403-1461) sarayına kolaylıkla girip çıkabiliyordu. 1429 yılında Charles, onu Fransız Ordusu'nun başına geçirdi. O yaz Reims şehrini alarak büyük bir zafer kazandı.

1430 yılında Burgundian kuvvetleri, Jan'ı yakaladılar. Çok geçmeden İngiltere'ye satıldı. Ertesi yıl sapkınlıkla suçlanarak yargılandı ve Rouen'de

bir kazığa bağlanıp yakılarak öldürüldü. 1456 yılında verilen karar bozuldu. 1920 yılında Roma Katolik Kilisesi tarafından azize ilan edildi.

Ek Bilgiler

1- Savaş, Jan'ın ölümünün ardından 22 yıl boyunca devam etti. Sonunda 1453 yılında Fransızlar İngilizler'i ülkeden çıkardılar. Ne var ki 1801 yılına kadar İngiltere, Fransa üzerindeki haklarından resmen vazgeçmedi. İngiltere Kralı'nın unvanından "Fransa Kralı" ifadesi ancak Kral 3. George (1738-1820) tarafından çıkarılacaktı.

2- Jan La Pucelle, Shakespeare'in "6. Henry" adlı oyununun birinci bölümünde kötü bir karakter olarak karşımıza çıkar. Oyun, Yüz Yıl Savaşları'nın bir dönemini İngilizler'in gözünden anlatmaktadır.

3- Jan Darc, aralarında Ingrid Bergman (1915-1982), Jean Seberg (1938-1979) ve Milla Jovovich (1975-)

gibi isimlerin de bulunduğu çok sayıda oyuncu tarafından canlandırılmıştır. Yaşam öyküsü CBS'de 2003-2005 yılları arasında yayınlanan "Joan of Arcadia" (Arcadialı Joan) isimli bir televizyon dizisine de ilham vermiştir.

Gazali

1091 yılında Bağdat dünyanın en kalabalık şehirlerinden biriydi. Uluslararası bir bilim ve ticaret merkeziydi ve hızla genişleyen İslam dünyasının politik başkentiydi. O yıl alınan bir karar İslam dünyasının kaderi için çok önemli sonuçlar doğuracaktı. Şehrin yöneticisi genç bir Fars teoloğu olan Abu Hamid Al Gazali'yi (1058-1111), şehrin en önemli camisinin yönetimine getirdi.

Kendisine sultan tarafından verilen bu görevi kabul ettiğinde sadece otuz üç yaşında olan Gazali, erken yaşlarından itibaren zekasıyla çevresinin takdirini kazanmıştı. Günümüzde İran sınırları içerisinde kalan Khursan'da doğan Gazali, İslam hukuku öğrenmesi için bir medreseye gönderilmişti.

Gazali'nin yeni görevi onu Bağdat'ın en önemli adamı yaptı. Verdiği teoloji dersleri, yüzlerce öğrenciyi etkiledi. Gazali, Batı düşünürlerinin İslam üzerinde oynadığı rol konusunda bir gelenekçiydi. *Filozofların Tutarsızlıkları* adıyla bir kitap yazmış ve bu eserinde Aristo'yu (MÖ 384-322) destekleyenleri eleştirmişti. Gazali'nin muhafazakar bakış açısı kısa zamanda genel kabul görecek, Batı ile İslam dünyası arasında yaşanabilecek olası bir kültürel etkileşimin önüne geçecekti.

Tüm bunlara rağmen genç teoloğun bir sırrı vardı: Allah'ın gerçekten var olduğundan emin değildi. Şüpheci bir doğaya sahip olan Gazali, yıllarca bu sorunsalın üzerinde çalıştı. Allah'ın varlığına ilişkin kesin kanıtlar bulma konusundaki başarısızlığı ona büyük bir ızdırap veriyordu. Bu amaçla sarfettiği muazzam çaba, şu sözlerinde bütün çıplaklığı ile ortaya çıkmaktadır: "Bütün karanlıkları araştırdım. Bütün soruların yanıtını aradım. Bütün derinliklere daldım. Bütün mezheplerin inancını inceledim. Bütün toplulukların öğretisini ifşa ettim."

Sonunda umutsuzluktan harap olan Gazali, 1094 yılında verdiği bir ders sırasında sinir krizi geçirir (daha sonraları yaşadıklarını anlatırken "o an tek bir kelime bile söyleyemedim" diye yazacaktır). 1096 yılında şehirden ayrılıp Mekke'ye hacca gider. Kısa süre sonra özel bir okul açacağı Khursan şehrine geri döner.

Ruhsal maceraları ile ilgili yazdığı otobiyografisi *Yanlıştan Kurtulmak*, İslam düşüncesinde bir dönüm noktasıdır. Bu kitapta Gazali, Allah'ın

varlığı ya da yokluğunun kanıtlanamayacağını, çünkü insan aklı için Allah'ın anlaşılamaz olduğunu ileri sürer. Gazali'ye göre Allah'ın varlığı kanıtlanamasa da peygamberler ve mistikler tarafından deneyimlenebilir. Gazali mistik bir akım olan sufizmin kuruluşuna yazdıklarıyla katkıda bulunmuştur.

Ek Bilgiler

1- Kardeşi Ahmad' da (1060-1123) kendisi gibi ünlü bir bilgin ve vaizdi.

2- Bağdat'tan ayrılmadan önce Gazali, sahip olduğu her şeyi başkalarına dağıtmıştır. Zorba şehir yöneticilerinin yozlaşmışlığıyla kirlenen bir servetin, kendisini ölümden sonra günahlarından arınma şansından mahrum bırakacağından korkmuştur.

3- Gazali'nin kitaplarının önemli bir bölümü, 12. ve 13. yy'larda Latince'ye çevrilmiş ve Avrupa'nın çeşitli Orta Çağ üniversitelerine gönderilmiştir. Batılılar onu "Algazel" adıyla tanımaktadır.

Fatih William

Fatih William (1027-1087), 1066 yılında İngiltere'yi işgal eden bir Norman asilidir. Eski Sakson monarşisini yıkıp kendisini kral ilan eden William hukuk, dil ve kültür alanında önemli değişikliklere imza atmıştır.

Fethin sonuçları, en belirgin şekilde kendisini dilde göstermiştir. Fransızca konuşan işgalcilerin adaya gelişi ile birlikte dilde çok hızlı bir değişim meydana gelmiştir. Günümüzdeki modern İngilizce'de yer alan pek çok sözcük Fransızca kökenlidir. Bunlarında arasında Fransızca *conquerre* sözcüğünden gelen *conquer* (fetih) da bulunmaktadır.

William, Kuzey Fransa'daki bir toprak sahibi olan Normandiya Dükü'nün evlilik dışı bir ilişkiden doğan oğluydu. 1035 yılında düklüğün başına geçti. Bu sırada sadece yedi yaşındaydı. Henüz genç bir delikanlıyken asi soylulara karşı savaştı ve zaferler kazandı. 1053 yılında aynı zamanda uzak bir akrabası olan Fransız asilzadesi Flandersli Matilda (1031-1083) ile evlendi.

İşgal 1066 yılının Ocak ayında, geride hiçbir varis bırakmadan ölen İngiltere'nin Anglosakson kralı Edward'ın (1003-1066) yerine kimin geçeceği tartışması ile başladı. Harold Godwinson (1020-1066) sonunda iktidar mücadelesini kazandı. Ne var ki William tahtta hak iddia etti ve Eylül ayında İngiltere'yi işgal etti. Hasting Savaşı'nda Godwinson'ı yenilgiye uğrattı ve öldürdü. 1066 yılının Noel günü tahta çıktı.

Ünlü Bayeux Duvar Halısı'na işlenerek şereflendirilen William'ın fetihleri, İngiltere'de büyük değişikliklere neden oldu. Londra Kulesi'nin de aralarında bulunduğu pek çok yeni kale inşa ettirdi. Eski İngiliz

asilzadelerinin yerine kendi takipçilerini getirdi. İşgalden sonra Fransızca yüzlerce yıl boyunca İngiliz ariktokrasisinin resmi dili haline gelecekti. William, *Domesday Book* (Kıyamet Günü Kitabı) adı verilen ve Orta çağ İngilteresi'nin günlük yaşamı ile ilgili temel bir kaynak niteliği taşıyan 1086 tarihli nüfus sayımının yapılmasını emretti.

William öldüğünde elli dokuz yaşındaydı. Yerine, William Rufus olarak da bilinen oğlu

2. William (1056-1100) geçti.

Ek Bilgiler

1- Bayeux Duvar Halısı, 1070 yılında hazırlanıp Kuzey Fransa sahilindeki Bayeux Katedrali'ne asılmıştır. 70,4 metre uzunluğundaki bu duvar halısı, William'ın Anglosaksonlar'a karşı kazandığı zaferini simgelemektedir.

2- Hasting Savaşı sırasında William'ın kullandığı üç at da ölmüştür. Bunun üzerine Norman ordusunun da William'ın kendisinin de öldüğü söylentileri yayılmaya başlamıştır. Yaşadığını kanıtlamak için miğferini çıkartarak atını ordu birliklerinin arasına sürmek zorunda kalmıştır.

3- Fatih William adı, krala ölümünden yıllarca sonra verilmiştir. Kendi yaşadığı dönemde evlilik dışı bir ilişkiden doğduğu için çok daha az onurlandırıcı bir lakapla, "Piç William" olarak anılmıştır.

Roger Bacon

Aralarında Aristo (MÖ 384-322) ve Platon'un (MÖ 429-347) bulunduğu Antik Yunan filozoflarınının yeniden keşfedilmesi ile birlikte, 12. ve 13. yy'larda Avrupa'da entelektüel bir uyanış dönemine girildi. Bu dönemde kurulan dünyanın pek çok önemli üniversitesi arasında Cambridge (1209) ve Sorbonne (1257) da bulunmaktadır.

Avrupa biliminin uyanışında çok az yazarın Roger Bacon (1214-1292) kadar büyük bir rolü olmuştur. Bir İngiliz keşişi olan Bacon, Orta Çağ'da Avrupa entelektüel dünyasının nefes almasına katkıda bulunmuştur. Bacon önemli bir filozoftu. İbn-i Sina (980-1037) ve İbn-i Rüşd (1126-1198) gibi Arapça konuşan yazarlar başta olmak üzere Müslüman düşünürlerin ateşli bir savunucusuydu.

Bacon'un kesin doğum tarihi bilinmese de 1214-1220 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. İngiltere'deki Ilchester'da dünyaya geldi. Hayatının ilk dönemine ilişkin kayıtlar bulunmamakla birlikte varlıklı bir ailenin çocuğu olduğuna inanılmaktadır. Oxford ve Paris'te eğitim gördü. 1256 ya da 1257 yılında Paris'teki Fransiscan tarikatine katıldı.

Sıkı bir Fransiscan olmasına rağmen Bacon, hayatının kalan kısmı boyunca dini düzenle ilgili sorunlar yaşadı. Fransiscanlar keşişlerin izinsiz yayın yapmalarını yasaklıyordu. Bacon bu yasağı birkaç kez çiğneyecek ve 1266 yılında keşişliğinin ilk on yılının hapislikten farksız olduğundan şikayet edecekti.

Bacon yazılarında arkadaşlarına ağır eleştiriler yöneltti. Dönemin bilginlerinin geleneksel bilgeliğe ve eski kaynaklara fazla güvendiklerini

ileri sürdü. Bilimsel ve felsefi görüşlerini asla sorgulamıyorlardı. Bacon ise tam aksine deneysel bilimin öncü savunucuları arasında yer aldı. Çağdaşlarını Arap yazarların metinleri gibi geleneksel olmayan kaynakları incelemeye yöneltti. Antik Yunan yazarlarının Avrupa'ya tanıtılması büyük ölçüde bu Arap yazarların başarısıydı (Gerçekten de Avrupa üniversitelerinde dolaşan pek çok temel metin Yunanca orijinalleri yerine Arapça'dan çevrilmişti.).

Bacon, 1272 yılında felsefi meseleleri göz ardı ettiğine şahit olduğu din dünyasını eleştiren *Compendium Studii Philosophiae* adlı çalışmasını yayınladı. Kitap sapkınlıkla suçlandı. Bacon'un bu nedenle zindana atıldığı tahmin edilmektedir. 1280 yılında İngiltere'ye döndü ve daha sonra orada öldü.

Ek Bilgiler

1- Arap yazarlardan etkilenen Bacon, astrolojiye inanıyordu. Kilise astrolojiye inanmayı yasaklayınca (1277) Bacon tutuklandı.

2- Her ne kadar kitapta adı geçmese de Bacon, İtalyan yazar Umberto Eco'nun (1932-) "The Name of the Rose" (1980) (Gülün Adı) romanındaki temel karakterlerden birisidir.

3- Bacon'ın barutu keşfettiğini iddia eden yaygın bir kanaat bulunmaktadır. Bu hikaye doğru değildir. Gerçekte, Bacon yüzlerce yıl önce Çinli bilim adamlarının keşfettiği barutu Avrupa'ya tanıtan kişidir.

Fibonacci

Daha ziyade takma adı “Fibonacci” ile tanınan Leanordo Pisano (1170-1250), hayatının büyük bölümünü Piza şehrinde geçirmiş İtalyan bir matematikçidir. Arap-Hindu sayı sisteminin ve ondalık gösterimin Batı’da yaygınlaşmasında çok önemli bir rol oynamış ve Orta Çağ matematiğinin gelişimine katkıda bulunmuştur.

Fibonacci esas olarak “Fibonacci dizisi” ile tanınmaktadır. Bu matematiksel konsept hem bir çocuğun anlayabileceği kadar basit hem de teorik sonuçlarını matematikçilerin yüzlerce yıldır tartışmasına neden olacak kadar derinliklidir.

Fibonacci dizisinde her rakam kendinden önce gelen iki rakamın toplamına eşittir. Dizi 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34... şeklinde başlar. Fibonacci dizisinin örneklerine kimi zaman doğada da rastlamak mümkündür. Örneğin; ayçiçeği yapraklarının eş merkezli düzenlemesinde, enginar yapraklarında, kozalakta.... Dizi, sanat dünyasında altın oranını belirlemek için de kullanılmıştır. Bu oran Rönesans dönemi ressamları arasında çok popülerdi. Altın oranının göze çok hoş geldiğine inanılmaktaydı.

Fibonacci Pisa’da doğmuş ama gençliğinin büyük bölümünü Kuzey Afrika’da geçirmiştir. Babası burada diplomat olarak çalışmaktaydı. Arap coğrafyasında yetiştiği için Arap-Hindu sayı sistemini öğrenmiştir. Bunun Avrupa’da kullanılmakta olan Roma rakamlarından çok daha üstün olduğunu anlaması hiç de uzun sürmemiştir. Gerçekten de Pisa’ya döndükten sonra 1202 yılında yayınladığı *Liber Abaci*’nin asıl amacı Arap-Hindu sayı sisteminin üstünlüğünü ortaya koymaktı.

Fibonacci geometri ve sayı sistemi ile ilgili kimileri kaybolmuş çok sayıda kitap yazmıştır. Eserleri Kutsal Roma İmpararotoru 2. Frederik’in (1194-1250) dikkatini çekmiş ve bir matematik meraklısı olan imparator ona bir dizi problem sunarak meydan okumuştur. Fibonacci 1225 yılında

bunları çözmeyi başarmıştır. Bunun üzerine Fibonacci'ye Pisa şehrinde emeklilik maaşı bağlanmış ve burada 80 yaşında ölmüştür.

Ek Bilgiler

1- Fibonacci'nin takma adı Latince "filius" ve "bonacci" kelimelerinden türetilmiştir. Bonacci'nin oğlu anlamına gelmektedir. Bonacci ise babası Guglielmo'nun lakabıdır.

2- Fibonacci'nin yaşadığı dönemde memleketi Piza bağımsız bir cumhuriyetti. 1406 yılında bir başka şehir devleti olan Floransa tarafından fethedildi.

3- 1963 yılında yayınlanmaya başlayan "The Fibonacci Quarterly", Fibonacci'nin çalışmalarına adanmış süreli bir yayındır.

Cengiz Han

Moğol İmparatorluğu'nun kurucusu olan Cengiz Han'ın (1162-1227) atlı savaşçıları, Asya şehirlerine yaptıkları kanlı akınlarla ünlenmişlerdi. Hayatının sonlarına doğru Cengiz Han; Çin, Orta Asya ve Doğu Avrupa'da çok geniş bir toprak parçasının hakimi durumuna gelmişti. Cengiz Han'ın ölümünden sonra oğulları ve torunları impatorluğuk topraklarını insanlık tarihi boyunca görülmüş olan en geniş sınırlara ulaştırdılar.

Cengiz Han'ın işgallerinin getirdiği kan ve yıkım efsaneleşmiştir. Onun bilindik taktiği bir şehri kuşatmak ve eğer şehirde yaşayanlar karşı koyarsa hepsini öldürmekti. Moğolistan'da ulusal kahraman olarak kabul edilmesine rağmen, dünyanın kalan bölümlerinde Cengiz Han adı savaşta uyguladığı insanlık dışı taktiklerle özdeşleşmiştir.

Asıl adı Timuçin olan Cengiz Han, göçebe bir Moğol şefinin oğluydu. Cengiz Han dokuz yaşındayken babası kabile içindeki muhalif bir grup tarafından zehirlendi. Cengiz ve annesi yoksulluğa düştüler. Cengiz sonraları ailesinin klan yönetimi üzerinde hak sahibi olduğunu iddia etti ve babasının hasımlarını yok etmek için savaşmaya başladı. Karizmatik bir lider olarak Moğol düzlüklerindeki komşu topluluklarla mücadele etti. Ulusu kendi egemenliği altında birleştirdi ve 1206 yılında Han adını aldı.

Sonraki yirmi yıl boyunca, o döneme kadar hiç kimsenin tanık olmadığı bir fetih dalgası başlattı. Moğol atlarının sırtındaki ordusu Kuzey Çin'i fethetti. 1215 yılında Pekin'i aldılar. 1220'lerde Kafkasya ve Pers coğrafyasına hakim oldu. Moğollar şehir savaşında deneyimsiz göçebeler olmalarına rağmen mancınıkları, savaş makinalarını ve diğer Orta Çağ

taktiklerini mükemmel bir biçimde kullanmayı çok hızlı bir biçimde öğrenmişlerdi.

1227 yılında Tangutlar'ı yenip liderlerini tasfiye ettikten sonra Cengiz Han bir kaza sonucu attan düşüp öldü. Bugüne kadar yeri keşfedilemeyen gizli bir bölgeye defnedildi. Sonraki kırk yıl boyunca imparatorluk genişlemeye devam etti. 1250'lerde Cengiz'in oğulları hüküm sürdüğü sırada imparatorluğun gücü doruğa ulaştı.

Ek Bilgiler

1- Cengiz Han İmparatorluğu'nun Kuzey Moğolistan'daki başkenti olan Karakorum 1889 yılında Rus arkeologlar tarafından bulundu.

2- Efsaneye göre Cengiz, kimsenin bilmediği gizli bir yere gömülmek istemişti. Onun isteği doğrultusunda cenazesi taşınırken yolda karşılaşılan herkes öldürüldü. Cenaze töreninden sonra bütün hizmetçi ve askerleri mezar yerini açıklama ihtimallerine karşı katledildiler. Mezar yerinin nerede olduğu asla öğrenilemedi.

3- Moğolistan'ın komünist hükümeti, Cengiz'in resimlerini sergilemeyi ve hatta onun adını bile anmayı yasalamıştı. Komünist rejim 1990'da devrildi.

Filippo Brunelleschi

Floransa’daki pek çok anıtın tasarlanmasından sorumlu olan Filippo Brunelleschi (1377-1446), İtalyan mimari tarihinin en önemli isimleri arasında kabul edilmektedir. Başyapıtı olan Duomo, klasik Roma mimarisi ile Rönesans’ın iyimser ve hümanist anlayışını birleştirerek yeni ve iddialı bir mimari tarzın gelişimini müjdelemiştir.

Bir kuyumcu ve heykeltıraş olarak yetiştirilen Brunelleschi, ilk olarak şehir vaftizhanesine bronz bir kapı yapacak mimarı belirlemek için düzenlenen yarışmada adını duyurmuştur (1401). Her ne kadar yarışmayı Lorenzo Ghiberti (1378-1455) kazanmış olsa da yarışmaya katılmış olması yirmi dört yaşındaki Floransalı sanatçıyı dönemin gelecek vadeden mimarları arasına soktu.

1418 yılında şehirde Floransa Katedrali’nin tamamlanması için yeni bir yarışma düzenlendi. Katedral daha sonra yapıya kubbe eklenmesi için büyük bir boşluk bırakılarak inşa edilmişti. Ne var ki yapıda herhangi bir hasara yol açmadan inşaatın nasıl tamamlanabileceği bilinmiyordu. Katedral, gücünün ve zenginliğinin doruklarına yaklaşan Floransa’nın büyüklüğünü simgelemek amacıyla inşa edilmişti.

Brunelleschi ikinci denemesinde Ghiberti’yi alt etmeyi başardı. Çalışması Antik Roma harabelerinden ve mimari kaynaklardan ilham almıştı. Tepesinde bir fener bulunan sekiz kenarlı kubbenin inşası için Brunelleschi’nin ömrü boyunca çalışması gerekti. Öldüğü zaman bile eserinin halen tamamlanmayan bölümleri vardı. 35 bin ton tuğla ile yapılan kubbe tamamlandığında, dünyadaki benzer örnekler arasında büyüklük açısından ilk sırada yer alıyordu.

Duomo’ya ek olarak Brunelleschi bir hastane, birkaç kilise ve bir saray tasarladı. Ayrıca Floransa’nın Pisa ile olan savaşlarından birinde askeri tahkimatların hazırlanmasına yardım etti. Duomo için gereken tuğlaların taşınması için kullanılabilecek yeni tipte bir nakliye aracı geliştirmeye çalıştı. Ne var ki bu çabasında başarısız oldu. Brunelleschi 1446 yılında öldü ve tasarladığı katedralin altına gömüldü.

Ek Bilgiler

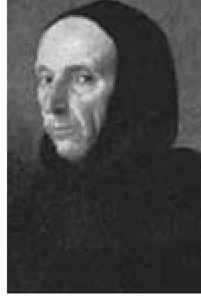
1- Floransa’nın mimari güzelliği o kadar etkileyicidir ki şehre gelip onun görkeminden etkilenen misafirler arasında “Stendhal Sendromu” adı verilen özel bir rahatsızlığın ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bu hastalık adını, 1817 yılında şehre geldiğinde bu hastalığın semptomlarını göstermeye başlayan Fransız yazar Stendhal’dan (1783-1842) almıştır.

2- Duoma inşa edilene kadar “Roma Pantheonu” 1300 yıl boyunca batının en büyük kubbesine sahip olmuştur. Yaklaşık 44 metrelik Duoma, 43 metrelik Pantheon’u kılpayı farkla aşabilmiştir.

3- Brunelleschi’nin mezarı 1972 yılında keşfedilmiştir. Mezar katedralin güney koridorunun altında bulunmaktadır.

Girolamo Savonarola

Girolamo Savonarola (1452-1498), İtalya'daki Floransa şehrini yönetimin altına alan bir Dominikan keşişiydi. Sadece dört yıl boyunca iktidarda kaldı. Buna rağmen pek çok sanatsal eseri yıkıp Hıristiyan ahlakından etkilenmiş katı yasaları dayatarak şehirde çok derin izler bıraktı. Başlangıçta çok geniş bir halk desteği olmasına rağmen 1498 yılında devrildi ve öldürüldü.

Savonarola, Kuzey İtalya'daki Ferrara'da dünyaya gelmişti. Yirmi bir yaşındayken ailesinin isteğine karşı gelerek Dominikan tarikatine katıldı. Hıristiyan öğretisine ihanet ettiğini düşündüğü Papalığın ve Roma Katolik Kilisesi'nin ateşli bir eleştirmeni oldu.

1482-1487 yılları arasında Floransa'da bulunsa da 1490 yılında şehre dönene dek pek etkisi olmadı. Avrupa'daki en zengin kentlerden biri ve Rönesans'ın kalbi olan şehir, çok dindar bir yer olarak kabul edilmiyordu. İktidardaki Medici ailesinin inşa ettirdiği, dünyanın en gösterişli saray ve anıtlarına ev sahipliği yapıyordu.

Savonarola'ya göre şehrin gelişen kültürü yozlaşmıştı. Buradaki sanat ve edebiyat anlayışı sadece günah işlemeyi daha cazip kılmaya yarıyordu. Büyük bölümü çıplaklık içeren resimlere ve şehrin homoseksüelliğe karşı gösterdiği toleransa tepkiliydi. Ateşli bir vaazında Mediciler'i açıkça suçladı. Şehirde onların yönetimine karşı gelişen hoşnutsuzluk dalgasından kendi iktidarını kurmak için yararlandı.

1494 yılında Fransa, Kuzey İtalya'yı işgal etti. Bu kargaşa sırasında Mediciler şehirden çıkarıldı. Savonarola arkasındaki halk desteğiyle şehri kontrol etmeye başladı. Son derece katı bir ahlaki program uygulamaya koydu. Homoseksüellik için ölüm cezası getirdi. Kitap ve sanat eserleri büyük bir ateşte yakıldılar.

Bu arada kilise aleyhine vaazlar vermeye devam etti. Bu vaazları onun 1497 yılında aforoz edilmesine neden oldu. Floransa'da büyüyen hoşnutsuzluğun farkına varınca, dürüstlüğünü ispat etmek için ateş testi yapılmasını önerdi. Ne var ki hemşehrileri blöfünü gördüler. 1498 yılı Nisan ayında aniden fikir değiştirdi. Buna rağmen yine de ateşle sınanmaktan kurtulamadı. O ay tutuklandı ve ölüm cezasına çarptırıldı. 1498 yılının Mayıs ayında kazığa bağlanarak yakıldı. Kısa süreli popülist teokrasi denemesi başarısız olmuştu.

Ek Bilgiler

1- Savonarola'nın yaktırdığı ateşler, Tom Wolfe'un (1931-) 1987 tarihli romanı "Bonfire of The Vanities"e (Beyhude Ateşler) ilham vermiştir. Kitapta 1980'lerde New York'ta yaşanan aşırılıklarla dalga geçiliyordu.

2- Savonarola teolojik meselelerde Katolik Kilisesi'nden farklılaşmamasına rağmen Vatikan'daki yolsuzlukları eleştirdiği için kimi Protestanlarca Reform'un öncüsü olarak kabul edilmiştir. Protestanlığın doğduğu yer olan Almanya'daki Worms şehrinde Martin Luther anıtının yanına bir heykeli dikilmiştir.

3- Keşişin ölümünden sonra Rönesans İtalyası'nda çok yaygın kullanılan bir katlanır sandalye modeline "Savonarola Sandalyesi" adı verilmiştir.

Peter Abelard

1120 yılında bir grup saldırgan, önde gelen Fransız bilginlerinden Peter Abelard'ın (1079-1142) Paris'teki evindeki yatak odasına girdiler. Abelard'ı dışarı çıkaran grup onu hadım etti. Bu şekilde Abelard'ın işlediği "büyük günahın" intikamını almışlardı.

Sezgi gücü ve keskin zekası ile tanınan kibirli ve sivri dilli bir entelektüel olan kurban, Orta Çağ'ın en önemli Hıristiyan teologları arasında yer alıyordu. Günümüzde ise daha ziyade yaşadığı yasak aşk ile anımsanmaktadır. Ve elbette bunun cezası olarak karşı karşıya kaldığı dehşet verici muameleyle...

Abelard, Brittany'de doğmuş ve gençlik döneminde Paris'e taşınmıştı. Çok büyük bir güce sahip olmayan bir asilin oğlu olmasına rağmen aile mirasını reddetti. Böylece kendisini çalışmalarına daha fazla adayabildi. Sonraları Paris'in önde gelen felsefe öğretmenlerinden biri oldu. Zorlu bir tartışmacı olarak ün kazandı.

Büyüyen ünü, Paris'te bir kilise görevlisi olan Fulbert'in dikkatini çekti. Fulbert, Abelard'dan 13 yaşındaki güzel yeğeni Heloise'a (1101-1162) öğretmenlik yapmasını istedi. Abelard parlak bir öğrenci olduğunu kanıtlayan kıza aşık oldu ve en sonunda onu baştan çıkardı.

Başlangıçta iki sevgili ilişkilerini Heloise'in hamisi olan Fulbert'ten saklamayı başardılar. Ne var ki Heloise hamile kalıp bir erkek çocuğu doğurucunca Fulbert çok öfkelendi. İlk önce Heloise ve Abelard arasında gizli bir evlilik yapmayı kabul etti. Ancak daha sonra bu evliliği kamuya açıklayınca Heloise ve Abelard bunu inkar ettiler. Zira Abelard evlenip işinden olmak istemiyordu. Fulbert Abelard'ın Heloise ile olan ilişkisini gizli tutma isteğini, onu terk edeceğinin bir işareti olarak yorumladı. Bu nedenle Abelard'a yapılan saldırıyı organize etti.

Yaşanan olaydan sonra Heloise bir manastıra gönderildi. Artık onun kocası olma imkanı olmayan Abelard ise Paris'te kaldı ve keşiş oldu. Birbirlerine yazdıkları pek çok mektup günümüze kadar ulaşmıştır. Ne var ki bunların çoğu Abelard hadım edilmeden önce yazılmıştır. Olaydan sonra da mektuplaşmaları devam etmiştir. Ancak kimileri Abelard hadım

edildikten sonra yazılan mektuplarda tamamen dini meseleleri konuştuklarını ileri sürer.

Heloise, Abelard’dan 20 yıl sonra öldüğünde iki sevgili nihayet yeniden birbirine kavuşmuştur. Paris’teki bir mezarlıkta yan yana yatmaktadırlar.

Ek Bilgiler

1- Heloise, Abelard’dan olan gayrimeşru çocuğuna Astrolabe (Usturlab) adını vermiştir. Yön bulmak için kullanılan usturlab, kısa süre önce İslam dünyasından batıya aktarılmıştı.

2- 1971 yılında Heloise ve Abelard’ı anlatan bir Broadway müzikali sahnelenmiştir. Heloise’i canlandıran Diana Rigg (1938-) gösterdiği performas ile en iyi kadın oyuncu dalında Tony Ödülü’ne aday gösterilmiştir. İki sevgilinin adı 1935 yılında Cole Porter (1891-1964) tarafından bestelenen “Just One of Those Things” (Şu Şeylerden Yalnızca Biri) adlı şarkıda da geçmektedir: “Abelard’ın Heloise’e dediği gibi lütfen bana iki satır yazmayı unutma.”

3- Abelard ve Heloise efsanevi Rock yıldızı Jim Morrison (1943-1971) ile aynı mezarlıkta gömülüdür. Morrison, Doors grubunun solistidir.

Bouillonlu Godfrey

Hıristiyanlar'a göre o efsanevi bir kahraman ve bir mertlik sembolüydü. Müslümanlara göreyse Orta Doğu'da katliam, yıkım ve sefalet yaratan nedensiz bir savaşın temsilcisi...

Bouillon'lı Godfrey (1060-1100), 1. Haçlı Seferi sırasında Hıristiyan ordularını yöneten liderlerden biriydi. Haçlı Seferleri, Kudüs'ü geri almak için kutsal topraklara düzenlenen bir işgal hareketiydi. Bu olay her iki din için de bir dönüm noktası olmuş ve yüzyıllar süren bir gerilime yol açan olumsuz sonuçları kimilerine göre günümüze kadar devam etmiştir.

1. Haçlı Seferi, Papa 2. Urban (1035-1099) tarafından 1095 yılında başlatılmıştı. Papa, Avrupa krallarına güçlerini bu harekete katıp katamayacaklarını soran mektuplar yollamıştı. Savaşın görünürdeki sebebi kutsal topraklardaki Hıristiyanların savunulması ve Bizans İmparatorluğu'na destek olunmasıydı. Zira Bizans, Müslümanlar karşısında giderek daha fazla toprak kaybetmeye başlamıştı.

Godfrey günümüzde Belçika sınırları içerisinde yer alan Brabantlı bir şövalyeydi. Papanın çağrısına coşkuyla karşılık vermişti. "Eline haçı alan" Avrupalı feodal liderler arasında başı çekiyordu. Birkaç bin Fransız şövalyesinden oluşan bir orduyla Orta Avrupa'dan Bizans başkenti Constantinople'e doğru ilerledi. Burada diğer şövalye grupları ile birleşecekti.

Çatışmaların büyük bölümü 1097-1099 yılları arasında yaşandı. Bu dönemde Haçlılar, Türkler'e karşı birkaç savaş kazandılar. İstila 1099 Temmuzu'nda Kudüs'ün ele geçirilmesi ile zafere ulaştı. Hıristiyanlar şehri

ele geçirince Godfrey şehrin lideri oldu. Kral unvanını reddederek “Kutsal Gömütün Koruyucusu” adını aldı.

Bir sonraki yıl, ölümünden sonra yaşamı en çok romantize edilen Haçlıların arasına girdi. Dindarlığı ve savaşta gösterdiği kahramanlık dilden dile yayıldı. Yüzlerce yıl, Hıristiyan şövalyeliğin ideal bir örneği olarak görüldü.

Ne var ki krallığı kısa ömürlü oldu. Yeniden toplanan Türkler, 1187 yılında Haçlılar’ı Kudüs’ten çıkardılar. Kudüs’ü kontrol altına almak için toplam dokuz Haçlı Seferi düzenlendi. Tüm bu yaşananlardan geriye kalansa bölgede yaşanan dinlerarası güvensizlik ve düşmanlık oldu.

Ek Bilgiler

1- Godfrey “dokuz önde gelen kişi”den biriydi. Bunlar Orta Çağ literatüründe şövalyeliğin örnek kişilikleri olarak gösterilmektedir. Godfrey’in de içinde bulunduğu bu dokuz kişiye ilişkin Avrupa kaynaklarındaki değerlendirmeler, Miguel de Cervantes’in (1547-1616) “Don Kişot” romanında parodileştirildi. Kitap Batı edebiyatındaki romantik şövalye kavramıyla dalga geçiyordu.

2- Hıristiyanlar 1187 yılında Kudüs’ün kontrolünü kaybetmiş olsalar da “Kudüs Kralı” unvanı yaşamıştır. Bu unvanı günümüzde İspanya kralı Juan Carlos (1938-) taşımaktadır.

3- Kudüs’teki Godfrey’in mezarı 1808 yılında tahrip edilmiştir.

Ockhamlı William

İngiliz Orta çağ filozofu Ockhamlı William'ın (1285-1347) adı, ünlü mantık konsepti "Ockham'ın Usturası"nda yaşamaktadır. William'a göre olası en basit açıklama genelde hep doğru olandır. Filozof, Hıristiyan teolojisinden fizik ve epistomolojiye (bilginin doğasının bilimi) kadar çok çeşitli alanlarda yazılar yazmıştır.

William adını, doğduğu köy olan İngiltere'nin güneyindeki Ockham'dan almaktadır. Hayatının erken dönemlerine ilişkin pek az bilgi mevcuttur. Oxford'da eğitim görmüştür. 1306 yılında Fransiscan keşişlerine katılmıştır. Bu tercihi onu yoksul bir hayatı benimsemeye sevk etmiştir.

1323 yılında yayınlanan ilk önemli çalışması mantıkla ilgili bir metin olan *Summa Logicae*'ydi. Kısmen kitabının yol açtığı tartışmalar kısmen de politik anlaşmazlıklar nedeniyle 1324 yılında Papa'nın huzuruna çağrıldı. Sapkınlıkla suçlanıyordu. Hayatının geri kalan döneminde de dini otoritelerle sürekli böyle sorunlar yaşayacaktı. 1328 yılında Roma Katolik Kilisesi tarafından resmen aforoz edildi. Arandığı için bir daha asla İngiltere'ye dönemedi.

William nominalizmin kurucularından biri olarak kabul edilmektedir. Nominalizm, Orta Çağ'da Avrupa'da ortaya çıkan etkili bir düşünce okuludur. Daha önce Platon (MÖ 429-347) tarafından savunulan tümel teorilerin entelektüeller arasında genel bir yaygınlığı vardı. Bu teori, örnek vermek gerekirse, tek tek köpeklere ek olarak tümel bir köpek formunun da var olduğunu savunuyordu. Nominalistler bu görüşü reddederek sadece tek tek köpeklerin var olduğunu savundular. "Köpeklik" düşüncesi insan zihninin yarattığı bir kurgudan ibaretti.

William, "Ockham'ın Usturası" kavramını icat etmemişti. Gerçekte onun yaptığı daha sonra kendisiyle ilişkilendirilecek bu konsepti diğerlerinden daha sık bir biçimde kullanmak oldu. Ustura, gerçekleşmesi mümkün olmayan ihtimalleri "tıraşlayarak" (eleyerek) akla en yatkın açıklamaya ulaşma yöntemini simgelemektedir. William en basit açıklamanın muhtemelen doğru olduğuna inanmaktadır. Bir başka deyişle ortada sadece tek tek köpekler vardır, Plato'nun görülmeyen tümel köpeği yoktur.

Aforoz edildikten sonra William hayatının kalan kısmını İtalya ve Almanya'da geçirdi. Burada da felsefe yazıları yazmaya devam etti. Bu arada Papalık'la olan politik tartışmalarını da sürdürdü. Münih'teki bir veba salgını sırasında öldü.

Ek Bilgiler

1- William'ın bütün kitapları Latince yazılmıştır. Diğer taraftan Orta Çağ İngilizcesi konuştuğu tahmin edilmektedir. Bu dil Normanların 1066 yılında İngiltere'yi işgali sonrasında ortaya çıkmıştır. Normal istilası İngilizce'ye pek çok Fransızca sözcük kazandırmıştır.

2- William'ın aforoz edildikten sonra çaldığı bir atla Bavaria'ya kaçarak cezadan kurtulduğu söylenmektedir. Bavaria, o dönem Almanca konuşulan bir prenslikti.

3- William'ın Papa 22. John'la (1249-1334) ilişkisinin bozulmasının temel nedeni havarilerin yoksulluğu meselesi ile ilgili anlaşmazlıklardır. Diğer Fransiscanlar gibi William da havarilerin yoksulluk içinde yaşadıklarına ve bununla gelecek kilise adamlarına bir örnek teşkil ettiklerine inanıyordu. Papa buna karşı çıkarak aralarındaki tartışmayı başlatmış oldu.

Albertus Magnus

Albertus Magnus (1200-1280) ünlü bir Orta Çağ teoloğu ve felsefecisidir. Daha sonra Roma Katolik Kilisesi'ne yaptığı katkılar nedeniyle aziz ilan edilecektir. Bilimsel saygınlığı ise adı tarihinin en büyük şarlatanlıklarından birine karıştığı için zarar görmüştür. Ne yazık ki ömrünün önemli bir bölümünü, maddeleri altına dönüştürdüğüne inanılan felsefe taşının arayışı içerisinde geçirmiştir.

Efsaneye göre Albertus, ömrünün sonlarına doğru felsefe taşının sırrını keşfetmiş ve bunu ölüm döşeğinde hamisi Aquinalı Thomas'a (1225-1274) söylemişti. Gerçekte böyle bir olay hiç gerçekleşmemiştir. Çünkü Thomas, Albertus'tan önce ölmüştür. Ne var ki bu gerçeğin üstü, Albertus'un ünü ile örtülmüştür.

Gerçekte Albertus çağının en devrimci düşünürlerinden biriydi. Aklın ve dinin uzlaşabileceğini savunması, modern bilimin gelişimine katkı sağladı. Çağdaşı Roger Bacon (1214-1292) gibi bilimsel araştırmayı savundu. Botanik, fizyoloji, astronomi, coğrafya ve kimya alanlarında çalışmalar yaptı. Şöyle yazıyordu: "Doğa bilimlerinin amacı, başkalarının tezlerini tekrarlamak değildir. Yapılması gereken, doğal olayların nedenlerini araştırmaktır."

Albertus Almanya'da doğmuş ve İtalya'daki Padova Üniversitesi'nde eğitim görmüştü. 1223 yılında Dominiken tarikatine katıldı. Almanya'da pek çok okulda ders verdi. Daha sonra Paris Üniversitesi'ne gitti. Burada genç Thomas'ın da içinde bulunduğu pek çok öğrencisi olacaktı. Albertus derslerinde, Aristo (MÖ 384-322) gibi Yunan düşünürlerini öğrencilerine tanıttı.

Albertus kilise politikasının da önemli bir unsuruydu. Bavaria’daki bir şehir olan Regensburg’ta üç yıl boyunca piskoposluk yapmıştı. Başarısız olan 1270 yılındaki 8. Haçlı Seferi’nin organize edilmesine yardım etti. Avrupa’nın en büyük düşünürlerinden biri olarak kabul edildi. 1280 yılında Köln’de öldü.

Ek Bilgiler

1- Latince “magnus” büyük anlamına gelmektedir. Bu unvan Albertus’a teolojik bilgisi nedeniyle verilmiştir. İngilizce “Albert The Great” olarak da anılmaktadır.

2- Felsefe taşını yaratamasa da Albertus arseniği keşfetmiştir. 1250 yılında zehirli metali izole etmeyi başarmıştır.

3- Albertus Papa 11. Pius (1857-1939) tarafından 1931 yılında aziz ilan edilmiştir. Öğrencilerin, bilim adamlarının ve Ohio’daki Cincinnati şehrinin koruyucu azizidir.

Kazıklı Voyvoda

Prens 3. Vlad (1431-1476), Osmanlılar'ın Eflak'ı işgalini geri püskütmüştür. Bu başarısı nedeniyle günümüzde Romanya'da bir halk kahramanı olarak görülmektedir. Diğer taraftan, düşmanlarına karşı kullandığı sadist cezalandırma teknikleri ve kötü bir nam salmış olan lakabı ile tanınmaktadır: Drakula.

Bram Stoker'ın (1847-1912) kurgusal vampirinin tarihsel isim babası olan prens, aynı zamanda Kazıklı Voyvoda ve Vlad Tepeş isimleri ile de tanınmaktadır. Transilvanya'da doğmuştur. Düşmanlarından kurtulmak için tercih ettiği yöntemlerin başında onları kazığa oturtmak geliyordu. Bir günde toplam bin kişiyi kazığa oturttuğu söylenmektedir. Söylendiğine göre kıvranan bedenlerin ortasında bir ziyafet vermişti.

Vlad, Prens 2. Vlad'ın (1390-1447) oğluydu. Genç Vlad'ın soyadı olan Drakula, Latince ejder anlamına gelen *draco* kelimesinden türetilmiştir. Vlad'ın babası Osmanlı istilasına karşı Kutsal Roma İmparatorluğu'nu korumak için kurulmuş bir tarikat olan "Dragonlar"a üye olduğundan bu lakabı almıştır. Eflak, Osmanlılarla yapılan savaşın tam da göbeğindeydi. 3. Vlad hayatının büyük bir bölümünü Osmanlı sultanı ile mücadeleye adadı.

1447 yılında Vlad'ın babası ve büyük ağabeyi, Eflak asilzadeleri tarafından öldürüldüler. Bu olaydan sonra prensliğin kontrolünü sağlayabilmek için dokuz yıl boyunca bir dizi savaş yaptı. Bu savaşlarda gösterdiği tavır onun gaddar bir kişi olarak isim salmasına neden oldu. 1456 yılında gücü tam olarak eline aldı. Babasının ölümünün öcünü almak için neredeyse Eflak'ın bütün asillerini kazığa oturttu.

Bu arada 1453 yılında Türkler, Constantinople'ü fethedip, Avrupa'nın kapısına bir ordu yığdılar. Sultan 1462 yılında Eflak'ı işgal etti. Vlad, onu

dehşet verici bir manzarayla karşıladı. Yirmi bin Osmanlı savaş esirini sonraki işgalcilere bir uyarı olarak kazığa oturtmuştu. İstila geri püskürtüldü. Ne var ki Vlad aynı yıl küçük kardeşi Yakışıklı Radu (1439-1475) tarafından azledildi. Sonraki on iki yıl boyunca zindanda kaldı. 1476 yılında yeniden başa geçmiş olsa da aynı yılın sonlarına doğru Türkler tarafından kırk beş yaşında öldürüldü.

Yaklaşık 400 yıl sonra İrlandalı yazar Bram Stoker (1847-1912) Doğu Avrupa'nın geleneksel vampir folklorünü kendi öyküsüyle kombine edip kurgusal "Kont Drakula" karakterini yarattı. Roman ve daha sonra çekilen sinema uyarlamaları, Eflaklı prensin adının zalimlik ve işkence ile özdeşleşmesine neden oldu.

Ek Bilgiler

1- Vlad'ın oğlu Kötü Mihnea (1462-1510), babasının ölümünün ardından tahta çıktı. Adının da ima ettiği gibi, babasından daha ılımlı ya da nazik değildi. Düşmanlarını, burunlarını keserek cezalandırdığı söylenmektedir.

2- Transilvanya'daki Vlad'ın doğum yerinin yakınlarında, vampir temalı bir eğlence merkezi kurulması planı 2002 yılında iptal edildi.

3- Ölümünün ardından Vlad, Snagov Adası'ndaki gizli bir mezarlığa defnedildi. 1931 yılında mezarı açıldı. Söylendiğine göre mezar boştu.

Leonardo da Vinci

Efsanevi bir dahi olan düşünür Leonardo da Vinci (1452-1519), Rönesans'ın neredeyse bütün bilim dallarında uzman olmuştu. O bir mühendis, matematikçi, kaşif, mimar, anatomi uzmanı ve yazardı. Üstelik bu alanların hepsinde de başarılıydı. Ancak o esas olarak ressamlığı ile tanınmaktadır. Asil bir İtalyan kadınını (Mona Lisa) çizdiği enigmatik portresi ile dünya çapında bir ün kazanmış ve Batı sanat tarihine bir başyapıt kazandırmıştır.

Toskanalı bir köylünün evlilik dışı çocuğu olan Leonardo, Vinci köyünde doğdu. Burası İtalyan şehir devleti Floransa'nın sınırları içerisinde yer alıyordu. Henüz genç bir delikanlıyken Floransalı bir ressamın yanına çırak olarak verildi. Hayatının farklı dönemlerinde Roma, Bologna, Venedik, Milan ve Fransa'da bulundu.

1482-1499 yılları arasında Milan'da bulunan Leonardo, bir Dominiken manastırı için ünlü "Son Akşam Yemeği" adlı duvar resmini çizdi. Tablo, Hz. İsa'yı on iki havarisi ile birlikte göstermektedir. Bu sırada Hz. İsa, içlerinden birinin ona ihanet edeceği kehanetinde bulunmaktadır.

Leonardo 1500 yılında "Mona Lisa" üzerinde çalışmaya başlayacağı Floransa'ya geri döner. Ömrünün son yıllarına kadar üzerinde çalıştığı tablo, Toskanalı bir tüccarın karısı olan Lisa del Gioconda'nın (1479-1542) portresidir. Resim daha sonra Fransa Kralı 1. François (1494-1547) tarafından satın alınmıştır. Günümüzde Paris'teki Louvre Müzesi'nde sergilenmektedir.

Leonardo ressamlığa ek olarak, Venedik ve Floransa'nın askeri mühendisiydi. Aynı zamanda bir anatomist olan Leonardo, kadavralar üzerinde incelemeler yapmıştır. İlk çizimlerinden bazıları insan fetüslerini temsil eder. Bir mimar olarak İstanbul'a yapılacak bir köprünün taslağını hazırlamıştır. Notları arasında entelektüel seviyesini gösteren çizimler bulunmaktadır. İlkel helikopter tasarımları, planörler ve alet taslakları bu çizimlerin arasında özellikle dikkati çekmektedir. "Vitruvian Adamı" olarak bilinen ideal insan bedeni diagramı, Rönesans'ın en önemli çizimleri arasında yer almaktadır.

1. François 1516 yılında İtalya’yı işgal etti. Leonardo’yu kendisiyle birlikte Paris’e götürdü. Ünlü sanatçı burada öldüğü sırada 67 yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- “Son Akşam Yemeği”nin narinliği yapıldığı günden beri sanatseverleri endişelendirmektedir. Resmin önemli bir bölümü hasar görmüş ve rengi solmuştur. Hem Napolyon Savaşları’nda hem de II. Dünya Savaşı sırasında yıpranmıştır. Günümüzde resmin korunabilmesi için turistlere sadece on beş dakikalık ziyaret imkanı verilmektedir.

2- Microsoft’un yöneticisi olan Bill Gates (1955-), 1994 yılında Leonardo’nun defterlerinden biri olan “Codex Leicester”ı 30.8 milyon dolara satın almıştır.

3- Mona Lisa’nın 1911 yılında Louvre Müzesi’nden çalınması 20. yy’ın en önemli hırsızlık vakaları arasında yer almaktadır. Fransa polisi yaklaşık iki yıllık bir araştırma yaptı. Bu süreçte Pablo Picasso (1881-1973) bile suçlanmıştır. Daha sonra İtalyan bina görevlisi Vincenzo Peruggia (1881–1947) olayla ilgili olarak tutuklandı. Resim 1914 yılında Louvre’e geri döndü.

Bartoleme de Las Casas

Kolonyal dönemde İspanyol bir devlet görevlisi olan Bartoleme de Las Casas (1474-1566), coğrafi keşiflerden sonra Yeni Dünya'da yerlilere yapılan baskılara karşı çıktı. Bir Dominikan keşişi ve piskopostu. Amerika kıtasında yerlilere yapılan işkence ve soykırım hareketlerini ortaya çıkararak kariyerini gözünü bile kırpmadan riske atmıştır.

1550-1551 yıllarında İspanya kralının önünde yapılan bir tartışmada De Las Casas, Amerikan yerlilerinin haklarını savundu. Bu tartışmada onun karşısında yer alan bir başka Dominikan, beyazların doğal olarak aşağı ırkları köleleştirme hakkının bulunduğunu savunacak ve tartışmadan galip çıkacaktı.

De Las Casas'ın İspanya'nın sömürge pratiklerine karşı getirdiği eleştiriler yüzlerce yıl boyunca unutulmuş olsa da günümüzde tarihin ilk anti-emperyalist çıkışı olarak kabul edilmektedir. De Las Casas 2008 yılında kutsanmış ve böylece Katolik Kilisesi tarafından aziz ilan edilme yolundaki ilk aşamayı geçmiştir.

De Las Casas Seville'de dünyaya geldi. İspanyol kaşif Christopher Columbus'un (1451-1506) Yeni Dünya'yı keşfinin ardından başlayan göçmen akınına o da dahil oldu. 1502'de Hispaniola'ya geldi. 1512 yılında Yeni Dünya'ya atanan ilk Katolik rahip oldu.

İspanyolların gelişinin Karayiplerdeki yerliler için çok yıkıcı sonuçları olmuştu. De Las Casas Hispaniola'nın yerli nüfusunun Columbus'un bölgeye gelişinden kısa bir süre sonra üç milyondan iki yüze düştüğünü tahmin etmektedir. Ölümlerin büyük bölümü Avrupalıların getirdiği hastalıklardan kaynaklanıyordu. Yerlilerin bu hastalıklara karşı bağışıklığı yoktu. Buna karşılık de Las Casas İspanyolların yerlileri tarım ve madencilik için köleleştirmelerine olanak sağlayan *encomienda* sisteminin de bu yaşananlara katkıda bulunduğunu söylüyordu.

Sonraki otuz yıl boyunca yerlilere daha iyi davranılması talebini hükümete iletmek için defalarca İspanya'ya gitti. 1550 yılında köleciliğin meşruiyeti ile ilgili o meşhur teolojik tartışmasını yaptı. İki yıl sonra İspanyol sömürgecilerin gerçekleştirdiği insan hakları ihlallerini anlatan *A*

Short Account of the Destruction of the Indies (Yerlilerin Yıkıma Uğratılmasının Kısa Öyküsü) adlı çalışmasını yayınladı.

De Las Casas fikirlerinden ödün vermiyordu. Ömrünün sonlarına doğru ülkesinin Yeni Dünya'daki politikaları hakkında kinik bir tavır geliştirdi. Şöyle yazıyordu: "Hıristiyanların nihai amacı altın toplamak. İşte sayısız insanı öldürmelerinin sebebi bu."

Ek Bilgiler

1- De Las Casas, Colombus'un arkadaşıydı. Onun seyir defterini ilk baskıya o hazırlamıştı.

2- 1544 yılında Las Casas, Chiapas piskoposu oldu. Bu bölge günümüzde Guatemala sınırlarında yer almaktadır. Casas, rahiplerine kölelerini azat etmeyen İspanyollar'a günah çıkarmamalarını söyledi. Ancak bu önerisi sıklıkla göz ardı edilmiştir.

3- "Encomiende" sistemi resmen 1720 yılına kadar yürürlükte kaldı. Kölelik, İspanyol kolonilerinin 19. yy'da bağımsızlıklarına kavuşmasıyla son buldu.

Asisili Francis

1206 yılının güneşli bir sabahında, Giovanni Francesco Bernardone (1181-1226) adında genç bir tüccar, İtalya'nın Foligno kasabasındaki bir pazara gitti. Yoğun ve kârlı bir günden sonra Asisi yakınlarındaki evine doğru yola çıktı. Yolunun üzerinde San Damiano adında eski bir kilise vardı. Genç adam burada durdu ve dua etmeye başladı.

Bernardone birden Hz. İsa'ya ait olduğuna inandığı bir ses duydu. Duyduğu şey genç adamın bütün hayatını değiştirdi: "Kilisemi yeniden inşa et."

Daha sonraları Aziz Asisili Francis olarak anılacak olan genç adam varlıklı bir ailede dünyaya gelmiş, ama formel bir eğitim almamıştı. Babasının tekstil mağazasında çalıştı. Kazancını partilerde eğlenerek, pahalı giysiler alarak tüketti. 1201 yılında Asisi Ordusu'na katıldı. Perugia'ya karşı savaştı. 1203 yılında esir alındı ve yaklaşık bir yıl savaş esiri olarak zindanda kaldı.

Kilisede aldığı ilham yirmi beş yaşındaki genci servetinden vazgeçmeye ve kendisini dine adamaya yöneltti. Kilisenin bakımından sorumlu yaşlı bir keşişle irtibata geçti ve Foligno pazarından elde ettiği bütün kazancı buraya adayacağını söyledi (rahip bu öneriyi geri çevirdi, ancak Francis ikna olmadı; bunun üzerine piskopos onu parasını babasına vermeye zorladı). O günden sonra Francis yoksul bir hayat yaşamaya başladı.

Asisi'ye döndü ve pahalı giysilerini paçavralarla değiş tokuş etti. Franciscanlar olarak bilinen küçük bir dini grup kurdu. Bu grubun üyeleri yoksulluk yemini ediyordu. Hayatlarını cüzzamlılara ve toplum dışına

itilmiş diğer insanlara adadılar. Francis’in amacı kiliseyi yeniden inşa etmekti. San Damiano’yu onarmak için kendi elleriyle taş bile topladı.

Franciscanlar, başlangıçta dini otoriteler tarafından kuşkuyla karşılandılar. Francis asla resmen bir rahip kabul edilmedi. Bununla birlikte 1209’da Papa 3. İnnocent (1161-1216), kurduğu grubu ve vaaz verme hakkını tanıdı. Francis, basit yaşam tarzına ek olarak hayvanlara olan sevgisi ile de biliniyordu. Söylendiğine göre onlarla konuşabiliyordu. Efsaneye göre, bir İtalyan köyüne dadanan kurtla konuşarak, onu bu şekilde davranmaması gerektiğine ikna etmişti.

Takipçileri kalabalıklaşan Francis, 5. Haçlı Seferi’ne katıldı. 1219 yılında Mısır Sultanı tarafından esir alındı. Daha sonra serbest bırakıldı ve Asisi’ye döndü. Öldüğünde kırk beş yaşındaydı.

Ek Bilgiler

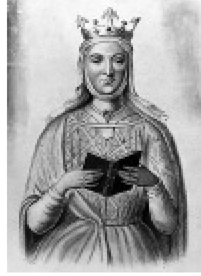
1- 1228 yılında, ölümünden iki yıl sonra aziz ilan edilmiştir. Francis, hayvanların, İtalyan ulusunun ve ekolojinin koruyucu azizidir.

2- Francis aynı zamanda bir şairdi. Ondan geriye düzinelerce şiir kalmıştır. Yazdığı ilahilerden biri olan “Canticle of the Sun” (Güneş İlahisi) hâlâ söylenmektedir.

3- Franciscanlar’a benzeyen bir başka organizasyon olan “Yoksul Clareler”, 1211 yılında Asisili Azize Clare (1194-1253) tarafından kuruldu. Clare yerel bir asilin kızıydı.

Aquitaineli Eleanor

Orta Çağ'ın en güçlü kadınlarından biri olan Aquitaineli Eleanor (1122-1204) hem İngiltere'nin hem de Fransa'nın kraliçesi olmuş, her iki ülkenin tarihinde de önemli bir yer tutmuştur. Haçlı seferlerinden birinde önemli bir rol oynamıştır. İki kral annesidir. İngiltere'yi 300 yıl boyunca yönetecek olan Plantagenet Hanedanı'nın kuruluşuna katkıda bulunmuştur.

Eleanor, toprakları güneybatı Fransa sahilinde olan Aquitaine Dükü'nün tek varisiydi. 1137 yılında henüz on beş yaşındayken tahta geçti. Avrupa'nın en beğenilen prensesiydi. Üç ay sonra Fransa Prensi Louis (1120-1180) ile evlendi.

Kocası 7. Louis kral olunca, Eleanor da Fransa Kraliçesi oldu. Ancak Aquitaine'deki varlıklarını hâlâ elinde tutuyor, onları ayrıca yönetiyordu. Çiftin iki kızı oldu. 1147 yılında başarısız olan 2. Haçlı Seferi'ne katıldılar. Eleanor, Aquitaine ordusunun yanında yürüyerek saray efradını hayrete düşürdü.

Haçlı Seferi'nden döndükten sonra Louis'le olan evliliğinde sorun yaşamaya başladı. 1152 yılında evlilik akitlerini bozdular. Altı hafta sonra Eleanor, gelecekte İngiltere kralı olacak olan 2. Hennry (1133-1189) ile evlendi.

Bu birliktelik Eleanor'un ilk evliliğinden daha mutlu geçecekti. Ne var ki 1174 yılında Henry, karısını kendisine karşı başarısız bir isyan organize ettiği gerekçesiyle tutuklattı. İkisi geleceğin İngiltere kralları olacak olan sekiz çocukları oldu: Aslan Yürekli Richard (1157-1199) ve John (1167-1216).

Richard, 1189 yılında kral olunca annesini hapisten çıkardı. Richard 3. Haçlı Seferi'ndeyken annesi ülkenin yönetiminde etkin oldu. O sıralarda

60’lı yaşlarında olan Eleanor, sefere katılmasa da seferin düzenlenmesine katkı sundu. Richard’ın 1192 yılında bir Alman dükü tarafından esir alınmasından sonra onun kurtulması için gerekli paranın toplanmasına gayret gösterdi.

Richard’ın ölümünden sonra Eleanor’un en küçük oğlu John kral oldu. İkisi hariç bütün çocuklarından daha uzun yaşayan Eleanor beş yıl sonra öldü.

Ek Bilgiler

1- Shakespeare’in tarihsel oyunu “King John”da (Kral John) Eleanor, “Kraliçe Elinor” karakteri tarafından temsil edilir.

2- Eleanor, doğurduğu on çocuğun soyundan gelen pek çok ünlünün atasıdır. Oyuncu Audrey Hepburn (1929–1993), çizgi filmci Walt Disney (1901–1966) ve kraliçenin 24. büyük torunu olan ABD eski başkanı George W. Bush (1946–), soyundan gelen ünlülerin sadece birkaçıdır.

3- Eleanor ve Henry, James Goldman’ın (1927-1998) 1996 tarihli “The Lion in the Winter” (Kış Ortasında Bir Aslan) oyununun temel karakterleridir. Oyun 1968 yılında beyaz perdeye aktarılmıştır. Aktrist Katharine Hepburn (1907–2003), Eleanor’u canlandırdığı filmdeki rolüyle Oscar kazanmıştır.

Niccolo Machiavelli

Niccolo Machiavelli'nin (1469–1527) ölümünün ardından Roma Katolik Kilisesi onun kitaplarını yasakladı. Önde gelen filozoflar onun politika ve devlet ile ilgili düşüncelerini ahlaken yanlış ve geçersiz ilan ettiler. 20. yy'da bile bir yorumcu, onu "gelmiş geçmiş en kötü adam" olarak tanımlarken hiç de rahatsızlık duymuyordu.

Bir diplomat ve bürokrat olan Niccolo Machiavelli, siyaset felsefesinin en tartışmalı kitaplarından biri olan *Prens*'i yazarak eleştirmenlerin öfkesini yüzlerce yıl boyunca üzerine çekmiştir. Kitap, yazarın bir İtalyan şehir devleti olan Floransa'daki deneyimlerine dayanılarak yazılmıştır. İnsanda iyiliğin mevcudiyetine inanmayan Machiavelli, acımasız bir yönetim modeli önermektedir. Fikirleri günümüzde dahi insan doğasına yaklaşımı ve politik gücü ele alış şekliyle tartışılmaya devam etmektedir.

Machiavelli'nin çocukluğunda Floransa, Medici ailesinin kontrolü altındaydı. Bu aile sanatçıları koruması ve politikadaki ödün vermez yaklaşımları ile ün kazanmıştı. Machiavelli orta sınıf bir ailenin çocuğu olarak doğdu. 1490'larda Medicilerin devrilmesinin ardından 1498 yılında ikinci şansölye pozisyonuna getirildi. Politikaya on dört yılını harcadı. Mediciler 1512 yılında tekrar başa geçene kadar çevredeki İtalyan şehir devletlerinde diplomat olarak görev yaptı.

Medicilerin geri dönüşü Machiavelli'nin hayatının dönüm noktasıydı. Bütün gücünü kaybetti ve fakirleşti. Şehrin yöneticisi olan Lorenzo di Piero de Medici'ye (1492–1519) adadığı *Prens* isimli çalışması, aslında şehir yönetimini kendisini tekrar göreve getirmeye ikna etmek için yazılmıştı.

Prens neredeyse her açıdan tartışmalara konu oldu. Yüzlerce yıl boyunca siyaset felsefecileri, liderlerin başarılı olmak için erdemli olmaları gerektiğini ileri sürmüştü. Machiavelli ise tam aksini iddia ediyordu: Bir prens gerektiğinde yalan, şiddet ve korkuyu kullanarak yönetmeyi bilmeliydi. Pek çok çağdaşı prens ve kralların iyi birer Hıristiyan olması gerektiğine inanıyordu. Machiavelli ise iyi bir Hıristiyan gibi görünmenin yeterli olduğunu söylüyordu. Devletin güvenliği ve bağımsızlığını koruyabilmek için en şeytani araçlar bile meşruydu.

Ancak *Prens*, Machiavelli'nin istediği amaca ulaşamadı. Devlet yönetimine dönmesine izin verilmedi. Kalan ömrünü çiftliğinde yoksulluk içinde geçirdi. Oyunlar, şiirler, denemeler yazdı. Floransa tarihini kaleme aldı. Elli sekiz yaşındayken öldü.

Ek Bilgiler

1- Machiavelli, ressam Leonardo da Vinci (1452–1519) ile arkadaştı. Bir dönem aynı binada çalışmışlardı. Floransa'nın düşmanı olan Pisa'ya giden suyun kesilmesi için Arno Nehri'nin yatağını değiştirme faaliyetlerinde ortak çalıştılar. Floransa otoriteleri bu projeyi 1503 yılında hayata geçirmek istemişler ama oluşan selden kendi tarlaları da hasar görünce projeden vazgeçmişlerdi.

2- Makyavelist terimi kurnaz ve aldatmaya dayalı bir siyaset izleyen politikacıları tarif etmek için kullanılmaktadır.

3- Machiavelli'nin ideal prens örneklerinden birisi de Cesare Borgia'ydı (1475–1507). Machiavelli onu 1502 yılında diplomatik bir görev sırasında tanımıştı. Papa 6. Alexander'ın (1431-1503) gayri meşru oğlu olan Borgia, savaş meydanlarındaki gaddarlığı ile tanınan askeri bir entrikacıydı.

İbn-i Al-Nafis

Suriyeli bir hekim olan İbn-i Al-Nafis (1213–1288), pulmoner dolaşım sistemini tarihte ilk defa açıklayan kişidir. Mısır Sultanı'na doktorluk yapmış, Orta Çağ'ın en önemli tıbbi otoriteleri arasında yer almıştır. Ayrıca son derece etkili seksen ciltlik tıbbi bir aksiklopedi hazırlamıştır. Tamamlamaya ömrünün yetmediği diğer yüzden fazla cilt için de notlar hazırlamıştır.

İbn-i Al Nafis, Şam'da doğdu. Şehirdeki bir hastanede tıp eğitimi aldı. İlk kitabı *Anatomi Üzerine*'yi henüz yirmili yaşlarında yazdı. Kitap tıp tarihinde bir dönüm noktası oldu. Kalple ilgili, kökleri Antik Yunan'a kadar uzanan geleneksel teoriyi yıkıyordu. İbn-i Al-Nafis, kanın kalpten akciğerlere pompalandığını oradan da tekrar kalbe geldiğini ortaya koydu. Bu yorumu pulmoner dolaşım sisteminin bilinen en eski açıklamasıdır.

1258 yılında Moğollar, Bağdat'ı yağmaladılar. Binlerce insanı öldürüp yüzlerce yıllık Arap bilimini yok ettiler. Sünni bir Müslüman olan İbn-i Al Nafis, eserini istila sırasında zarar gören bilimsel bilgileri korumak için hazırlamıştı. Ansiklopedi yüzlerce yıl boyunca okunmaya devam etti ve kendisinden sonraki tıp çalışmalarına çok büyük katkı sağladı.

İbn-i Al-Nafis anatomi, cerrahi teknikler, gözbilimi ve diğer dallarda yaptığı çalışmaları ile İslam dünyasının ikinci Avicenna'sı olarak kabul edildi (Avicenna ünlü Fars doktor ve filozof İbn-i Sina'nın (980-1037) Avrupa'da bilinen adıdır). İbn-i Al-Nafis, Kahire'deki al-Mansuri Qalawun Hastanesi'nin ilk yöneticisi oldu. Moğollar'a ve Haçlılar'a karşı başarılı saldırılar gerçekleştiren Sultan Al-Zahir Baybars'ın (1223-1277) kişisel doktorluğunu yaptı.

Kahire'de ölen Al-Nafis, evini ve kütüphanesini Al-Mansuri Hastanesi'ne bağışladı. İslam dünyasındaki pek çok hastane onun adıyla anılmaktadır. Bu durum onun doktorlar üzerindeki muazzam etkisini göstermektedir.

Ek Bilgiler

1- İbn-i Al-Nafis, bir adada bulunup denizciler tarafından medeniyete taşınan bir çocukla ilgili "Risalat Fad il ibn Natiq" adında bir roman yazmıştır. Roman Latince'ye "Theologus Autodidactus" adıyla çevrilmiştir.

2- 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali, İbn-i Al-Nafis'in adını manşetlere taşıdı. Zira bu dönemde pek çok şiddet kurbanı, Bağdat'ın merkezindeki İbn-i Al-Nafis Hastanesi'nde tedavi edilmiştir.

3- Tam adı Al-a' al-Dīn Abū al-Hasan 'Alī Ibn Abī al-Hazm al-Qarshī al-Dimashqī idi.

3. Richard

Bir sevgili olamadığımı görünce

İçimi neşeyle doldurabilmek için

Kötü birisi olmaya karar verdim

— Kral Richard, 3. Richard**'dan**

Edebiyat dünyasında William Shakespeare (1564-1616) ve başkaları tarafından kötü bir karakter olarak çizilen 3. Richard'ın (1452-1485) gerçek kişiliği, kimi zaman kurgusal betimlemeleri tarafından gölgelenmektedir. Shakespeare, 3. Richard'ı tehlikeli ve dehşet saçan kambur bir tiran olarak resmeder. Gerçek Richard ise aslında bu kadar kötü değildir. Yine de genel olarak İngiltere tahtının en başarısız krallarından biri olarak kabul edilmektedir.

Richard, York Dükü'nün (1411–1460) en genç oğluydu. York ailesi ile rakipleri Lancaster ailesi arasında yaşanan bir hanedan mücadelesi olan Güller Savaşı sırasında büyüdü. Kral 6. Henry (1421-1471) ve daha sonra Henry Tudor (1457-1509), Lancaster ailesini yönettiler. Her iki aile de Kral 3. Edward'ın (1312-1377) soyundan geldikleri için tahtta hak iddia ediyordu (Savaşın adı orduların işaretlerinden gelmektedir. York'ların işareti beyaz, Lancasterlarınki ise kırmızı güldü).

Dükün sekizinci çocuğu olduğu için Richard'ın tahta çıkacağına ihtimal verilmiyordu. Ağabeyi 4. Edward (1442-1483), Lancaster ailesinin taraftarlarını tahttan uzaklaştırdıktan sonra 1461 yılında kral oldu. Sonraki yirmi yıl boyunca Richard ağabeyi adına Kuzey İngiltere'yi yönetti. 1483 yılında ölen Edward, tahtı Richard'ın yeğeni olan genç oğlu 5. Edward'a (1470-1483) devretti.

Genç kral ülkeyi, amcası bir darbeyle iktidarı ele geçirene kadar sadece birkaç hafta yönetebildi. Edward ve üvey kardeşi Londra Kulesi'ne hapsedildiler. İki prens de burada, büyük ihtimalle Richard'ın talimatıyla öldürüldüler.

Richard'ın taç giyme coşkusu kısa sürdü. Henry Tudor'un yönetimindeki Lancaster ailesinin ordusu İngiltere'ye girdi. 22 Ağustos 1485 yılında

Richard’ı iki saatlik Bosworth Savaşı’nın ardından yenilgiye uğrattılar. Richard, savaş sırasında attan düşmüş ve yaya olarak savaşırken ölmüştü. (3. Richard, Shakespeare’in oyununda öldürülmeden önce “krallığıma karşılık bir at” diye bağırır). Savaştan sonra Tudorlar’dan 7. Henry kral oldu ve Güller Savaşı sona erdi.

Ek Bilgiler

1- Kuleye hapsedilen prenslerin başına ne geldiği asla tam olarak öğrenilememiştir. Richard veya 7. Henry tarafından öldürülmüş olma ihtimalleri vardır. 1674 yılında onlara ait olduğu düşünülen iki ölü beden bulunmuş ve Westminster Manastırı’na gömülmüştür.

2- Shakespeare’in 3. Richard oyunu birçok kez beyaz perdeye aktarılmıştır. Aralarında John Barrymore (1882–1942), Laurence Olivier (1907–1989), Ian McKellen (1939–) ve Al Pacino’nun (1940–) da bulunduğu ünlü aktörler kralı oynamıştır. 3. Richard’ı tiyatroda canlandıran en ünlü aktörlerden biri ise John Wilkes Booth’tur (1838–1865). Booth aynı zamanda Abraham Lincoln’a (1809-1865) suikast düzenleyen kişidir.

3- 1924 yılında kralın adını temize çıkarmak için “3. Richard Topluluğu” adıyla bir grup kurulmuştur.

Michel de Montaigne

Fransız deneme yazarı ve filozof Michel de Montaigne (1533-1592), Avrupa'da anadili Latince olan son çocukların arasında yer almaktadır. Ailesine ait Güneybatı Fransa'daki kalede uşaklar bile akıcı bir şekilde Latince konuşmaktaydılar. Zengin babası bu uşakları, oğlunun altı yaşında okula gitmek için evden ayrılmadan önce Latince'yi duyarak büyümesi için tutmuştur.

Virgil'i yazdığı orijinal metinlerden okuyan bir çocuktan beklenebileceği üzere Montaigne, Rönesans'ın en önemli düşünürleri arasında yer almıştır. Deneme (*essay*) kelimesini ilk kullanan odur. Denemeleri özgünlükleri ile tanınmaktadır. Dini ve politik gelenekler hakkında şüphecidir. Yazıları etkili bir dille kaleme alınmışlardır. Montaigne, argümanlarının arasına çok sayıda klasik deyiş serpiştirmiştir.

Montaigne, okuldan mezun olduktan sonra Bordeaux hükümeti için avukatlık yapmaya başladı. 1565 yılında evlendi. 37 yaşında mesleğinden emekli oldu. Ailesinin kalesine geri döndü. Hayatının kalan döneminde yazarlık çalışmaları ile uğraştı.

Denemeler'in ilk iki cildi 1580 yılında, üçüncü cildi ise 1588 yılında tamamlanmıştı. Denemelerinde çok farklı konularla ilgileniyordu: evlilik, din, sahtekarlık, korku vs. Okuyucunun konu hakkında düşünmesini sağlayan yeni ve kışkırtıcı yollar buluyordu. Örneğin yamyamlıkla ilgili denemesinde konuya girmeden önce dolambaçlı yollardan gider. Aristo'dan, Atlantis Efsanesi'nden, Stoacı felsefeden bahseder. En sonunda süpriz argümanını ortaya atıverir. Avrupalıların yamyamlığı eleştirmeye hakkı yoktur. Zira yaşayan bir insana işkence yapmak ölü bir insanı yemekten çok daha kötüdür.

Mogtaigne'in Batı medeniyetinin üstünlüğünü sorgulaması, onu son derece sıradışı bir konuma sokmuştur. Zira böyle bir eleştiri, Rönesans

Avrupası'nda son derece radikal bir tutumdu. Aynı zamanda Amerika Kıtası'nın sömürgeleştirilmesine karşı çıkmıştır. Ona göre bu yapılanlar yerliler için felaket demekti.

Montaigne, 1592 yılında kalesinde ölmüştür. Denemeleri ise yüzlerce yıl boyunca kışkırtıcı etkisinden hiçbir şey kaybetmeden yaşamaya devam etmiştir. "Bu adam, kalemi her eline aldığında dünyadaki neşe biraz daha artmıştır" diye yazar Friedrich Nietzsche (1844-1900).

Ek Bilgiler

1- Montaigne 1851 yılından itibaren dört yıl boyunca Bordeaux belediye başkanlığı yapmıştır. Önce bu görevi kabul etmek istememiş, ne var ki teklif doğrudan Kral 3. Henry'den (1551-1589) gelince razı olmuştur.

2- Deneme kelimesi Fransızca'da çaba anlamına gelen "essai" sözcüğünden türetilmiştir. Montaigne'e göre her deneme konuyu anlamaya dönük bir çabadır. Aynı zamanda nadir de olsa İngilizce'de "attempt"(girişimde bulunmak) ve "endeavor"(çaba göstermek) anlamlarında kullanılan bir fiildir.

3- Montaigne'in yazıları ilk olarak 1603 yılında İngilizce'ye çevrilmeye başlanmıştır. Bazı uzmanlar William Shakespeare'in (1564-1616) Montaigne'den ilham aldığını ileri sürmektedir. Özellikle "The Tempest" doğrudan doğruya Montaigne'in yamyamlıkla ilgili makalesinden etkilenmişe benzemektedir.

Galileo

Tanrı dünyayı temelleri üzerine yerleştirmiştir. Dünya bu yüzden asla hareket edemez.

— Psalms 104:5

Evet, ama yine de dönüyor.

— Galileo Galilei

Nicolaus Copernicus (Kopernik 1473-1543), Dünya'nın Güneş'in etrafında döndüğünü keşfetti. Ne var ki ölüm döşeğine gelene kadar bu aykırı düşüncesini yayınlamaya cesaret edememişti. İtalyan bir astronom ve fizikçi olan Galileo Galilei (1564-1642) ise bu düşünceyi kamuya açıklamış ve sonuçlarına katlanmak zorunda kalmıştır.

Bir sapkın ve Roma Katolik Kilisesi'nin düşmanı olarak damgalanan Galileo, ölümle tehdit edilmiş ve güneş merkezli evren teorisinden vazgeçmeye zorlanmıştır. 1633 yılında engizisyon mahkemesindeki yargılamasından sonra hayatının kalan kısmını ev hapsinde geçirmek zorunda kalmıştır.

Onu eleştirenlere göre Galileo'nun tehlikeli düşünceleri sadece evrenin o zamana kadar algılanma şeklini değiştirmekle kalmıyor aynı zamanda Batı medeniyetinin dinsel temellerini de sarsıyordu. İncil'de anlatılan yaratılış düşüncesini sorgulamakla Hıristiyanlığın altını oyduğundan endişe ediliyordu. Eğer Dünya gerçekten evrenin merkezinde değilse onu yaratan Tanrı gerçekten de her şeye kadir olabilir miydi?

Zamanla Galileo’nun düşünceleri bilimde ve Batının doğayı algılama şeklinde bir devrim yarattı. Kendi kültürünün en köklü inançlarını bilimsel incelemeye tabi tutması nedeniyle fiziğin ve modern bilimin babası olarak kabul edildi.

Galileo, Pisa’da doğdu. Pisa ve Padova üniversitelerinde astronomi çalıştı. 1592 yılında matematik profesörü oldu. Çağının en gelişmiş teleskoplarını kullanarak Jüpiter’in dört uydusunu keşfetti. Güneş lekelerini ilk tespit eden kişi de o oldu. Kopernik’in haklı olduğuna inanmıştı. Açık bir biçimde Güneş merkezli teoriyi savundu.

1614 yılında kiliseden Kopernik’in teorilerini öğretmeyi bırakmasını emreden bir uyarı aldı. 1634 yılında yargılanmak üzere Roma’ya çağrıldı. Sonraki yıl düşüncelerini halkın içinde reddetmeye zorlandı. Ölene kadar ülkesinde ev hapsinde tutuldu.

Ek Bilgiler

1- Galileo bir mucitti. 1594 yılında atların çalıştırdığı bir su pompasının patentini aldı. Aynı zamanda termoskopu icat etti. Bu alet ilkel bir termometreydi.

2- Galileo’nun bulduğu Jüpiter’in dört uydusu (Io, Europa, Callisto, ve Ganymede) onun onuruna “Galileo Uyduları” olarak adlandırılmaktadır.

3- 1989 yılında Nasa tarafından Jüpiter’in uydularını araştırmaya gönderilen insansız hava aracı Galileo olarak adlandırılmıştır. Gezegene ulaşmak altı yıl almış, araç Jüpiter’e çarptığı 2003 yılına kadar dünyaya ölçümler ve fotoğraflar göndermiştir.

Aquinalı Thomas

Orta Çağ'ın en etkili teologlarından biri olarak kabul edilen Aziz Aquinaslı Thomas (1225-1274), Roma yakınlarındaki Roccasecca kasabasında babasına ait bir kalede dünyaya geldi. Aristokrat bir İtalyan ailesinin çocuğuydu. Babası onu henüz küçük yaştayken dini eğitim alması için bir manastıra gönderdi.

Ne var ki Aquinas 19 yaşında babasının isteğine karşı gelerek manastırdan kaçtı ve Paris Üniversitesi'ne gitti. Yoldayken babasının adamları tarafından kaçırıldı. Onu İtalya'da kalmaya ikna edebileceklerini düşünüyorlardı. Yaklaşık bir yıl kadar esaret altında kaldı. Bu süreçte onu kararından vazgeçiremeyen ailesi en sonunda üniversiteye yazılmasına izin vermek zorunda kaldı.

Aquinas, yaklaşık elli yıl önce Sen Nehri kıyısında kurulmuş olan Paris Üniversitesi'nde canlı bir entelektüel ortamla karşılaştı. Burası İtalya'da kaçtığı geleneksel feodal yapıdan çok farklıydı. Etrafındaki insanlar kısa süre önce Hıristiyan Avrupa tarafından yeniden keşfedilen Antik Yunan filozofu Aristo'nun (MÖ 384-322) eserlerinin çevirileri karşısında büyülenmişti.

Aristo felsefesi, rasyonalizm ve bilime yaptığı vurgu ile yaygın Hıristiyan inançları için ciddi bir tehlike sunuyordu. Bu düşüncelerin önemli bir bölümü, Aquinas'ın yazılarının da temelini oluşturacaktı. 1526 yılında teoloji mastırını tamamladı. Hemen ardından iki ünlü kitabı olan *Summa contra Gentiles* (1264) ve *Summa Theologiae* üzerinde çalışmaya başladı. İkincisini tamamlamaya ömrü yetmeyecekti.

Kitaplarında inanç ve akıl arasındaki ilişkiyi inceliyor, Aristo'nun sorduğu sorulara yanıtlar bulmaya çalışıyordu. Kimi geleneksel teologlar

Aquinas’ın düşüncelerini dine karşı bir tehdit olarak algıladılar. Aquinas ise Aristo’nun eleştirel aklını kullanarak dinin daha derin bir şekilde kavranılabileceğine inanıyordu. Teolojiye bir bilim gibi yaklaşılabilirdi. *Summa Theologiae*, Tanrı’nın varlığına ilişkin beş argüman ortaya koydu. Bu fikirler daha sonra yaygın bir kitle tarafından benimsenecekti.

1272 yılında memleketine döndü. Napoli Üniversitesi’nde çalışmaya başladı. Papa 10. Gregory (1210-1276) tarafından Paris’te bir konferansa çağrıldı. Ancak hastalandı ve yolda öldü. 1323 yılında aziz ilan edilmiş ve 1567 yılında Kilise Doktoru olarak kabul edilmiştir. Kilise Doktorluğu Katolik teologlara verilen en üst rütbedir.

Ek Bilgiler

1- Aquinas Katolik okullarının koruyucu azizi olarak kabul edilmektedir. Dünyanın her yerinde onun adıyla açılmış okullar bulunmaktadır.

2- Katolik bilginlerin Aquinas’ın teolojisini benimsemesi uzun yıllar almıştır. Aslına bakılırsa ölümünden üç yıl sonra Paris piskoposu tarafından aforoz edilmiştir.

3- Paris’te Aquinas’ın öğretmenlerinden birisi de Alman filozof Albertus Magnus’tu (1200-1280). O da bir Kilise Doktoru olarak kabul edilmektedir.

3. Edward

Ortaçağ İngilteresi'nin en güçlü krallarından biri sayılan 3. Edward (1312-1377) ülkesini büyük bir askeri güç haline getirmiştir. Fransa ile yapılan Yüz Yıl Savaşları'nı başlatmış, ülkesinde parlamenter sistemin ve hukuki yapının şekillenmesine öncülük etmiştir.

Öte yandan Edward farkında olmadan ileride ülkesinde başlayacak olan bir iç savaşın tohumlarını da atmıştır. Ölümünden onlarca yıl sonra varisleri arasında başlayan taht kavgaları "Güller Savaşı" olarak anılacaktır.

Edward, Windsor Kalesi'nde doğdu. 2. Edward'ın (1284-1327) ilk oğluydu. 2. Edward'ın felaketlerle dolu iktidarı, azlinin ardından son bulmuş ve Edward kısa süre sonra ölmüştü. Yerine henüz on beş yaşında olan oğlu geçti. Annesinin sevgilisi olan Roger Mortimer (1287-1330), delikanlının adına annesiyle birlikte ülkeyi yönetmek için kral naibi olarak atandı. Edward on sekiz yaşına gelince Mortimer'i devirip idam etti. Ardından annesinin yetkilerini elinden aldı.

Edward, İngiltere'nin İskoçya üzerindeki kontrolünü arttırdı. Fransa'yı krallığının bir parçası haline getirmenin yollarını aradı. Zindana attığı annesi tarafından eski bir Fransa kralının torunuydu. Aile ağacına dayanarak 1337 yılında Fransız tahtında hak iddia etti. Fransa ile yaşanan bu anlaşmazlık 1453 yılına kadar devam edecekti. Bu dönemde yaşanan mücadeleler "Yüz Yıl Savaşları" olarak anıldı.

Edward iki meclisli bir yönetim yapısı kurdu. Bir tarafta Lordlar Kamarası, diğer tarafta Avam Kamarası olacaktı. Savaşı finanse edecek vergiler koyarken parlamentonun desteğini almak zorunda kalmıştı. Bu uygulama, İngiltere'de parlamentonun taşıdığı önemi arttırdı. İngiliz teamül hukukunun pek çok unsurunu yazılı hale getirdi. Bu girişim ile İngiliz ve Amerikan hukuk sistemlerinin temellerini de atmış oldu.

Elli yıla uzanan hükümranlık süresi 18. yy’a kadar en uzun soluklu iktidar olarak kalacaktı. Dönemin sonlarına doğru bunama belirtileri göstermeye başladı. Öldükten sonra yerine torunu 2. Richard (1367-1400) geçti.

Ek Bilgiler

1- 3. Edward, saray erkanının önemli bir bölümü gibi İngilizce değil Fransızca konuşuyordu. Bu dönemde yazılı hale getirilen pek çok yasa Hukuk Fransızcası ile yazılmıştır. Hukuk Fransızcası İngiltere’de yüzlerce yıl boyunca kullanılmaya devam etti. Günümüzde kullanılan pek çok hukuksal terim bu dilden alınmıştır: “mortgage” (ipotek) ya da “voir dire” (jüri ehliyeti) gibi.

2- Pek çok İngiliz kralından farklı olarak Edward’ın hiç gayrimeşru çocuğu yoktu.

3- 1347 yılında vebanın İngiltere’de görülmeye başlaması Edward’ın dönemine denk gelmektedir.

Erasmus

İlk baskı makinası Almanya'da aşağı yukarı 1439 yılında kullanılmaya başlandı. Bundan altmış yıl sonra Hollandalı bir keşiş olan Erasmus (1469-1536), yazdığı kitabı ile belki de tarihin ilk "bestseller" eserinin sahibi olmuştur.

Bir teolog, filozof ve bilge olan Erasmus 16. yy'ın en çok okunan düşünürüydü. Yeni bir buluş olan matbaa sayesinde çok geniş bir okur kitlesine ulaşmıştı. Kilise politikasından savaşa kadar pek çok konuda Latince yazılar yazdı. Bir dönem Avrupa'da satılan kitapların yüzde onunun onun tarafından yazıldığı bile söylenmektedir.

Liman şehri Rotterdam'da doğdu. Katolik bir rahibin gayrı meşru oğluydu. Dini eğitim aldı ve yirmi dört yaşındayken bir rahip olarak görevlendirildi. Bu her şeyden önce onun yoksulluktan kurtulmasını sağlayacaktı.

Erasmus'un gerçek aşkı bilimdi. 1490'larda Fransa, İngiltere ve İtalya'nın entelektüel merkezlerini dolaştı. Buralarda Yunanca öğrendi ve teoloji üzerine çalıştı. 1500'li yılların başında Eski Ahit'i Yunanca'dan Latince'ye çevirmekle uğraştı. Akademik olmayan *Praise of Folly* (Deliliğe Övgü) adındaki ünlü çalışması 1511 yılında yayınlandı. *Adagia* isimli atasözü ve deyimler derlemesi çok sayıda baskı yaptı. Eserinde "altına bakılmadık taş bırakma" ya da "kendine yardım edene Tanrı da yardım eder" gibi popüler sözleri bir araya getirdi.

Erasmus, Roma Katolik Kilisesi'nin hiyerarşik yapısında görülen yozlaşmadan rahatsızdı. Reform yapılmasını istiyordu. Ne var ki Martin

Luther’den (1483-1546) farklı olarak Katolikliği hiçbir zaman reddetmedi. Gelenekselcilerle Protestan reformcular arasında orta yolu bulmaya çalıştı.

Aynı zamanda, Reform’la birlikte Almanya’da yaygınlaşan şiddetten dolayı da endişe duyuyordu. Katolik Kilisesi adına Luther’e verdiği ünlü cevabını kaleme aldı. Ne var ki ölümünün ardından Katolikler arasındaki ünü yıpranmaya başladı. Papa, Reform’a yakın duran kitaplarının okunmasını yasakladı.

Erasmus’a “Hümanistlerin Prensi” denilmiştir. Onun Avrupa düşünce tarihindeki yeri göz önünde bulundurulduğunda bu durum pek de şaşırtıcı değildir. Gerçekten de yeni bir dönemin başlangıcını temsil ediyordu. Kitapların kolay ulaşabilir hale gelmesi, Roma Katolik Kilisesi’nin yükseköğrenim üzerindeki tekelini kıracaktı.

Ek Bilgiler

1- Genel olarak akademi dünyasında kullandığı “Erasmus” ismiyle tanınsa da gerçek adı Gerrit Gerritszoon’dur.

2- Erasmus’un Oxford’taki arkadaşlarından birisi Thomas More’du (1477-1535). More daha sonra Erasmus’un bir diğer arkadaşı olan Kral 8. Henry (1491-1547) tarafından idam edilecekti. Papanın otoritesini reddetmediği için kralı kızdırmıştı. More 1935 yılında şehit kabul edilip kilise tarafından aziz ilan edildi.

3- 1520’lerin dini çekişme ortamında tarafsız kalmaya çalışan Erasmus her iki tarafın da güvenini yitirmiştir. 1559 yılında Roma Katolik Kilisesi bütün kitaplarını yasaklamış, Luther onun yazılarını “zehir” olarak adlandırmıştır.

Thomas Bradwardine

Thomas Bradwardine (1290-1349), sahip olduğu derin bilgi sayesinde şiirlere konu olmuş, kralların beğenisini kazanmış ve çağdaşı bilginler tarafından alkışlanmıştır. Muhtemelen yaşadığı dönemin en bilgili adamı olan Bradwardine, en sonunda teoloji, matematik, fizik ve diplomasi dallarındaki uzmanlığını gösteren bir unvanla ödüllendirilmiştir: *doctor profundus*.

Bradwardine, 1321 yılında Oxford'dan mezun oldu. Üniversite'nin Merton Koleji'nde akademisyen olarak çalışmaya başladı. Entelektüel bir grup olan "Oxford Calculators"un (Oxford Hesapçıları) üyesiydi. Bu grup hareket ve hız kanunları üzerine çalışıyor, Galileo'nun 300 yıl sonra yapacağı keşiflere öncülük ediyordu. Bradwardine 1328 yılında grubun ortaya çıkardığı en önemli metinlerden birini kaleme aldı: *Tractatus de proportionibus*.

Bradwardine'in döneminde Aristo (MÖ 384-322) halen fizik ve hareket konusunda bir otorite olarak kabul ediliyordu. Bradwardine başarılı bir biçime Aristo'nun nesnelerin hareketlerini açıklayan bazı değerlendirmelerinin kusurlu olduğunu ortaya koydu. Düşünceleri, antik çağ biliminin Avrupa'da sorgulanmasına dönük bir eğilimin gelişmesine katkı sunacaktı. Bradwardine'in kendi teorileri daha sonra çürütülmüş olsa da, getirdiği araştırmacı ve şüpheci yaklaşım çok sonraları bile yaşamaya devam edecekti.

1337 yılında Londra'daki Aziz Paul Katedrali'nin şansölyesi ilan edildi. Daha sonra 3. Edward (1312-1377) tarafından din işleri yüksek görevlisi yapıldı. 1340'larda kralın dini danışmanı olarak orduyla birlikte dolaştı. Yüz Yıl Savaşları döneminde Fransız kralı 6. Philip'le (1293-1350) diplomatik görüşmelerde bulundu.

1349 yılında Londra'ya dönen Bradwardine, Canterbury başpiskoposu oldu. Bu, İngiltere'deki en yüksek dini mevki idi. Üç aydan az bir süre sonra vebadan öldü.

Ek Bilgiler

1- Kral 3. Edward'ın hizmetindeyken, Yüzyıl Savaşları'nın dönüm noktalarından biri olan Crecy Çarpışması'nda zafer konuşmasını Bradwardine yapmıştı (1346).

2- Bradwardine'den önceki Canterbury başpiskoposu John de Ufford da vebadan ölmüştü. Tarihçiler 1348-1349 yılları arasında vebanın neredeyse Londra nüfusunun yarısını öldürdüğünü tahmin etmektedirler.

3- Geoffrey Chaucer (1343-1400) "Canterbury Masalları"ndaki öykülerden biri olan "Rahibenin Papazı"nda Bradwardine'den övgüyle söz eder. Chaucer, onun sahip olduğu bilgiyi Aziz Augustine (354–430) ve Severinus Boethius (480–524) ile kıyaslar.

Tomas de Torquemada

İspanyol engizisyonunun ilk lideri olan Tomas de Torqueda (1420-1498), 15. yy'da kurulan dini mahkemeleri yönetmiş ve binlerce insanı ölüme mahkum etmiştir. "Gizli" Yahudi ve Müslümanları, heretikleri, zina yapanları ve büyücüleri hedef alan engizisyon mahkemeleri, İspanya'daki dini yapının birliğini korumak istemiştir. Ortaya çıkan sonuçsa kuşkusuz ki insanlık tarihinin en acımasız dini bağnazlık örneklerinden biri olmuştur.

Torquemada'nın döneminde kazığa bağlanarak yakılan insanların toplam sayısının 2 bine yaklaştığı tahmin edilmektedir. Pek çok başkaları ise işkence edilmiş ya da zindanlara atılmıştır. Engizisyonun İspanya'da gözden düşmeye başlaması üzerine, Papa 6. Alexander (1431-1503) sonunda Torquemeda'yı dizginlemek zorunda kalmıştır. Bununla birlikte engizisyon bir kurum olarak 19. yy'a kadar varlığını korumayı başarabilmiştir.

Torquemada bir Dominiken keşişiydi. 1479 yılında ülkeyi birleştiren monarklar olan Kral 5. Ferdinand (1452-1516) ve Kraliçe İsabella'nın (1451-1504) yakın dostuydu. İsabella'nın şahsi günah çıkarıcısıydı. Kraliçe ile olan bu yakınlığını sert dini politikalarını savunmak için kullanmıştır. 15. yy'da İspanya, Avrupa'nın dini açıdan en heterojen ülkesiydi. Ülkede geniş bir Yahudi ve Müslüman topluluğu bulunuyordu. Torquemada ve pek çok başka İspanyol Katolik, bu durumu ulusal birliğe karşı bir tehdit olarak algılıyordu. Görünüşte Katolik olup gizlice eski dinlerine ait ritüelleri yerine getirenler büyük bir rahatsızlık kaynağıydı.

1483 yılında monarşi, onu "Büyük Engizisyoncu" olarak atadı. Hızla İspanya'nın birçok yerinde bürolar açtı. Engizisyon yargılamalarına konu olacak suçlar listesini, dini ve ahlaki suçları içine alacak şekilde genişletti.

Eşcinsellik ve tefecilik bile engizisyon mahkemelerinin ilgilendiği suçlar listesine girmişti. Yargılamar *autos-da-fe* adı verilen, dini otoritelerin suçluları cezalandırılmaları için devlete teslim ettiği ayrıntılı seromonilerle son buluyordu.

1494 yılına gelindiğinde yapılan yargılamalar Torquemada'yı, İspanya'da sevilmeyen bir kişi haline getirmişti. Silahlı korumaları ile dolaşmak zorundaydı. Sonunda Papa yetkilerini sınırlandırdı. Yine de Torquemada dört yıl sonra ölene dek resmen Engizisyon sorumlusu olarak kaldı.

Ek Bilgiler

1- İspanyol engizisyonu resmen 1834 yılında feshedildi. Son kaydedilen "auto-da-fe" olayı Meksika'da 1850 yılında yaşandı.

2- 1981 yılında vizyona giren "History of the World: Part I" (Dünya Tarihi: Bölüm 1) adlı komedi filminde Torquemada'yı Mel Brooks (1926-) canlandırmıştı. "Christopher Columbus: The Discovery"de (Christopher Columbus: Keşif) (1992) de Marlon Brando (1924–2004) Torquemada rolündedir.

3- Pek çok sanık, engizisyon mahkemelerinde gıyaben yargılanmıştır. Suçlu bulunmaları halinde kendileri değil kuklaları yakılıyordu.

Miguel de Cervantes

Batı edebiyatının en etkili yazarlarından biri olan Miguel de Cervantes (1547-1616) ilk modern romancı olarak kabul edilmektedir. Ona bu unvanı sağlayan ünlü *Don Kişot*, İspanyol dilinde yazılmış en sevilen eserler arasında yer almaktadır.

Kitap 1605 ve 1615 yıllarında iki bölüm halinde yayınlandı. Alaycı mizah anlayışı, ahlaki mesaj kaygısı gütmemesi ve karakterlerinin psikolojik dünyalarını yansıtması ile yenilikçi bir tarzda yazılmıştı. Cervantes romanında olayları birbirine bağlamakla kalmamış, aynı zamanda karakterlerinin duygu dünyalarını araştıran ilk batılı yazarlar arasında yer almıştır.

Cervantes, Madrid'in dışındaki Alcala de Henes'te doğdu. 1570 yılında İspanyol ordusuna katıldı. 1571 yılında Osmanlılar'la İspanyol-Venedik donanması arasında yapılan Lepanto Deniz Savaşı'nda yaralandı. Bu dönemde aldığı yaralar nedeniyle hayatı boyunca sol elini kullanamayacaktı. Bu savaş, Avrupa tarihinde bir dönüm noktasıydı. Cervantes, Lepanto Savaşı'nda yer almış olmaktan büyük bir gurur duyuyordu.

Uzun bir iyileşme sürecinin ardından 1575 yılında Cervantes'i taşıyan bir gemiye korsanlar saldırdı. Onu esir aldılar. Sonraki beş yılını Cezayir'de köle olarak geçirdi. Daha sonra ailesi fidye parasını toplayıp onu kurtardı. Çok geçmeden İspanya'ya geri döndü.

1585 yılında edebi kariyerini başlatan *La Galatea* adlı kitabını yayınladı. Uzun süre vergi tahsildarı olarak çalıştı. 1597 yılının başlarında muhasebe hesaplarında usulsüzlük yaptığı gerekçesiyle hapsedildi.

Cervantes *Don Kişot*'u yazmaya üç yıl boyunca kaldığı zindanda başladı. Kitap, La Manchalı yaşlı bir adam olan Don Kişot'un maceralarını anlatıyordu. Don Kişot şövalye romanları okuduktan sonra kahraman bir şövalye olmaya karar vermişti. Şaşkın uşağı Sancho Panza eşliğinde, ülkenin içlerine doğru ilerlemiş, kendisine kurtarılacak bakireler, yenilecek canavarlar aramıştı. Hayalperest Don Kişot karakteri, sempatik ama aynı zamanda trajik bir figürdü.

Kitap yayınladıktan sonra çok popüler oldu. Çok geçmeden düzinelerce taklidi ortaya çıktı. 1615 yılında Cervantes, bir devam kitabı yazmış ve burada taklitçilerini acımasızca eleştirmiştir. Bir yıl sonra 68 yaşında hayata gözlerini yumdu.

Ek Bilgiler

1- La Macha, Madrid'in güneyinde bir bölgedir. "Mancha" kelimesi İspanyolca'da leke anlamına gelmektedir. Eleştirmenler Cervantes'in Macha'yı Don Kişot'un memleketi olarak seçmesinin mizahi bir gönderme olduğunu düşünmektedirler. Zira lekeli bir isim bir şövalyenin en son isteyeceği şeydir.

2- İspanya'da önde gelen edebiyatçılara verilen "Cervantes Ödülü"nün sahipleri arasında Arjantinli kısa öykü yazarı Jorge Luis Borges (1899–1986), Meksikalı şair Octavio Paz (1914–1998) ve Perulu romancı Mario Vargas Llosa (1936–) da bulunmaktadır.

3- 2002 yılında çok sayıda romancı tüm zamanların en büyük kitaplarının listesinin başına "Don Kişot"u layık görmüşlerdir. Marcel Proust'un (1871-1922) "In Search of Lost Time" (Kayıp Zamanların İzinde) isimli kitabı ikinci sırada yer almaktadır.

Oliver Cromwell

Geçtiğimiz bin yıl içerisinde İngiltere'nin monarşi ile yönetilmediği tek bir dönem olmuştur. İngiltere İç Savaşı'nın sonucunda kurulan kısa ömürlü cumhuriyetçi hükümet, 1649-1660 yılları arasında ülkeyi kralın yerine yönetmiştir.

Bu dönemde ülkenin "koruyucu lordu" Oliver Cromwell'di (1599-1658). Ateşli bir Püriten olan Cromwell, bir anda ortaya çıkmış ve monarşiye karşı savaşmıştı. Cromwell devrimin itici gücüydü. Ancak kurduğu cumhuriyet ölümünün ardından yenilgiye uğramıştır.

Cromwell, Cambridge yakınlarında doğmuştu. Nispeten düşük statülü de olsa toprak sahibi bir ailenin çocuğuydu. Hayatının erken dönemlerine dair fazla bilgi bulunmamaktadır. 1630'larda dini bir uyanış yaşadı ve Püriten oldu.

İngiltere, bu sırada Avrupa'nın en huzurlu bölgesiydi. 1642 yılında başlayan dini ve politik tartışmalar bu huzur dolu döneme son verecekti. Parlamento ile Kral 1. Charles (1600-1649) arasında yaşanan bir tartışma kısa sürede savaşa dönüşmüştü. Savaş, parlamento yanlıları (*Roundheads* - Yuvarlak Başlar) ile kralcıları (*Cavaliers* - Atlılar) karşı karşıya getirmişti. Aralarında pek çok Püritenin bulunduğu *Roundheads* kralın dini politikalarının Katolikler'e fazla yakın olduğuna inanıyordu. Kral ise ülkeyi yönetmenin kendisine ait kutsal bir hak olduğunu ve gerekirse parlamentonun kararlarını göz ardı edebileceğini söylüyordu. Bu düşüncesi savaşın başlamasına neden oldu.

Cromwell savaşa, *Roundheads*'in süvari birliklerinden birinin komutanı olarak katıldı. Hiç askeri eğitim almamış olmasına rağmen 1644 yılında Marston Moor Savaşı'nın kazanılmasında önemli bir rol oynadı. Bu başarısı nedeniyle kendisine *Old Ironside* (Eski Tüfek) lakabı takıldı. Sonraki yıl parlamentonun yeni kurduğu modern ordunun ikinci komutanı yapıldı.

Yuvarlak Kafalılar'ın zaferi ve kralın 1649 yılında idam edilmesinin ardından Cromwell hükümetin başına geçti. Hem iç hem de dış politikada saldırgan bir tutum izledi. İngiliz egemenliğini yeniden tesis etmek için İrlanda'yı işgal etti. Tiyatroları yasakladı ve topluma Püriten erdem idealini dayatmaya çalıştı.

Cromwell, iktidarı sırasında gücünü ordudan aldı. Elli dokuz yaşında ölümünün ardından taraftarları arasında ayrılıklar baş gösterdi. Oğlu Richard Cromwell (1626-1712) ordu tarafından devrilmeden önce birkaç aylığına ülkenin koruyucu lordu oldu. Ortaya çıkan kaos karşısında idam edilen kralın oğlu tahta geçmesi için göreve çağrıldı. Böylelikle cumhuriyetin sonu gelmiş oldu.

Ek Bilgiler

1- Cromwell'in az bilinen kararlarından biri de Yahudilerin İngiltere'de yaşamasını engelleyen yasayı feshetmesidir. Bu yasa, 400 yıl önce Kral 1. Richard (1239-1307) tarafından konulmuştu.

2- Ölümünün ardından Cromwell İngiliz krallarının gömüldüğü Westminster Manastırı'na gömüldü. Ne var ki Cromwell'e bahşedilen bu onur çok uzun sürmeyecekti. 1661 yılında monarşinin yeniden kurulmasının ardından kalıntıları mezardan çıkarılıp hırpalandı. Daha sonra isimsiz bir mezara gömüldü.

3- Ordu tarafından devrilen Richard Cromwell ülkeden ayrıldı. Sürgündeyken ailesine yazdığı mektupları günümüzde Cambridgeshire Arşivi ve Huntington'daki İl Kayıt Bürosu, Yerel Çalışmalar Servisi'nde saklanmaktadır.

Sienalı Catherine

Catherine Benincasa (1347-1380), İtalya'nın Siena şehrinde dünyaya geldi. Doğduğu sırada şehir sancılı bir dönemden geçiyordu. Siena'da politik bir bölünme yaşanmıştı. Daha da kötüsü, Catherine bir yaşındayken İtalya'nın Toskana bölgesinde veba salgını başladı. Şehirde yaşayan binlerce insan bu hastalıktan etkilenerek hayatını kaybedecekti.

Ailesinin yirmi beş çocuğundan biri olan genç kız, on altı yaşına geldiğinde bir Dominiken olmaya karar verdi. Babasının evlenmesi yolundaki önerilerini geri çevirdi. O bir rahibe olacaktı. Bunun için üç yıl boyunca inzivaya çekildi. Nadiren penceresinden dışarı başını uzatıyordu. On dokuz yaşına gelince dini bir deneyim yaşadı. Yaşadığı bu deneyimi, "İsa Mesih'le mistik evlilik" olarak adlandıracaktı.

Çok geçmeden yeniden insanlarla ilişki kurmaya başladı. Bu arada şehirdeki koşullar kötüleşmişti. 1368 yılında babası hastalandı. Onunla ilgilenmek için yanına gitti. Kısa süre içerisinde babası hayatını kaybetti. Aynı yıl yaşanan bir devrim sırasında Siena'nın yöneticileri devrildiler.

Catherine, Siena ve İtalya genelinde yaşanan kargaşa sırasında dini meseleler ve İtalya politikası ile ilgili yazmaya başladı. Gerçekten de bu iki konu, o dönemde birbirinden ayrı ele alınamazdı. Ailesine, Papa'ya, keşişlere ve krallara yazdığı yüzlerce mektup, bu adanmış Katoliğin aynı zamanda keskin bir politik içgüdüye sahip olduğunu da gösteriyordu. Uzunca bir süre Papa 11. Gregory'i (1336-1378) Fransa'daki Avignon'dan ayrılıp, Roma Kilisesi'ne dönmesi için ikna etmeye çalıştı. 1305 yılında yaşanan politik bir tartışma sonucunda kardinaller Roma'yı terk etmişti.

Catherine’in 1376 yılında Avignon’a gitmesi ve yaptığı lobi faaliyetleri, 1377 yılında Papanın Roma’ya dönmesinde büyük rol oynayacaktı.

Gregory’nin Roma’ya dönüşü Fransızlar’ı öfkelendirdi ve Batı’daki dini çatışmanın hızlanmasına neden oldu. Bu dönemde 15. yy’a kadar sürecek olan Katolikler arası bölünme derinleşmeye başladı. 1379 yılında bir grup kardinal tarafından alternatif bir papa, “antipapa” seçildi. Yaşanan bölünmeden endişe duyan Catherine barışın sağlanması için lobi faaliyetine devam etti. Otuz üç yaşındayken Roma’da öldü.

Ek Bilgiler

1- Catherine 11. Gregory’e yazdığı mektuplarda ona “babbo” (İtalyanca baba) demektedir.

2- 1461 yılında Catherine azize ilan edildi. Hemşirelerin, itfaiyecilerin, hasta ve muhtaç kişilerin ve ABD’nin Pennsylvania eyaletindeki Allentown’un koruyucu azizesi oldu. 1999 yılında Avrupa’nın da koruyucu aziesi ilan edildi.

3- Yazdığı mektuplar İtalyan yazınında önemli bir yere sahip olsa da Catherine ölümünden üç yıl öncesine kadar okuma-yazma bilmiyordu. Bu nedenle mektuplarının çoğunu katiplere yazdırmıştır.

Denizci Henry

Denizci Henry olarak da bilinen Prens Henry (1394-1460), 15. yy'da yapılan ilk Atlantik yolculuklarından bazılarını organize eden bir Portekiz asilzadesiydi. Onun gezileri, Portekiz'i önemli bir deniz gücü haline getirdi. Gemi inşaatında kaydedilen teknolojik yeniliklerden yararlandı. Daha sonra Hindistan ve Yeni Dünya'ya gidecek olan denizcilerin yolunu açacak keşifler yaptı.

Tüm bunlara rağmen Henry aynı zamanda Afrika köle ticaretinin kurucuları arasındadır. Köle ticareti, Portekiz İmparatorluğu'nda tam 400 yıl boyunca devam edecekti.

Henry, Kral 1. John (1357-1433) ve Kraliçe Philippa'nın (1360-1415) üçüncü oğluydu. Yirmi bir yaşındayken Kuzey Fas sahilindeki Ceuta'nın fethine katıldı. Burası Portekiz İmparatorluğu'nun ilk sömürgesi olacaktı. Fetih ve daha sonra Ceuta'yı savunma süreci fazla maliyetli olmuştu. Her şeye rağmen Prens, Afrika'da izleyecekleri yayılmacı politikanın getireceği muazzam zenginliğin bu maliyete değeceğinden emindi.

Karavela filoları ile Afrika sahilini ve Atlantik Okyanusu'nun doğusunu keşfetmeye başladı. Denizcileri Azores, Cape Verde ve Atlantik'teki Madeire adalarını buldular. Bunların hepsi Portekiz mülkü olmuştu. Henry'nin keşiflerinin bir sonucu olarak köleler ve altın, Lizbon'a akmaya başladı. Bu durum çok geçmeden Portekiz'i önemli bir ekonomik güç haline getirecekti.

Henry 1460 yılında öldüğünde altmış altı yaşındaydı. Onun harekete geçirdiği güçler dünyada büyük değişikliklere neden olacaktı. 1498 yılında Portekizli denizci Vasco de Gama (1460-1524), Ümit Burnu üzerinden Hindistan'a ulaştı. Orada bir Portekiz ticaret kolonisi kurdu. Avrupa ve Asya tarihinde yeni bir dönem açılıyordu.

Ek Bilgiler

1- Prensin amcası İngiltere Kralı 4. Edward'tı (1366-1413).

2- Keşfinden 600 yıl sonra bile Madeira adaları, halen Portekiz toprağıdır. Portekiz'in son denizaşırı topraklarından biri sayılmaktadır. Bir şarap çeşidi olan "madeira" ilk bu adada yapılmıştır.

3- Prensin tacında "Talant de bien faire"(Başarma Arzusu) yazılıydı.

Francis Bacon

Bilgi güçtür.

— Francis Bacon

Bilim ve mantık tarihinde önemli bir şahsiyet olan Francis Bacon (1561-1626), politik kariyeri altmış yaşında sonlanınca kendisini tamamen felsefeye adamıştır. Çalışmalarının pek azını ölümünden önce tamamlayabilmiştir. Bacon, bilimsel yöntemin temellerini atan kişi olarak kabul edilmektedir. İngiliz felsefe okulu ampirizmin kurucularındandır.

Bacon, Londra'nın politik güç sahibi ailelerinden birinin çocuğuydu. Cambridge'de eğitim gördü ve yirmi yaşında parlamentoya seçildi. 1617 yılında ona devlet mührünü saklama görevi verildi. Bir yıl sonra İngiltere'nin en önemli adli unvanı olan "lord şansölyelikle" onurlandırıldı.

Davacılardan rüşvet aldığını kabul edince Bacon'ın adli kariyeri 1621 yılında son buldu. Para cezası kesildi ve görevden alındı. Bir süreliğine Londra Kulesi'nde hapsedildi. Bu ünlü cezaevi, barındırdığı yüksek profilli suçlularla tanınmaktaydı. Zindandan çıktıktan sonra kamu işlerinden men edildi. Bacon, hayatının kalan kısmını gözden düşmeden önce de hobi olarak ilgilendiği yazmaya ve bilimsel deneylere adadı.

Bacon yazılarında, akla dayanan felsefe ile vahiye dayanan teolojinin birbirinden ayrılması gerektiğini savundu. Mantık, astronomi ve matematik üzerine yazdı. Aristo'nun (MÖ 384-322) batılı entelektüellerin savunduğu tümdengelimci mantığını eleştirerek tümevarımcı mantığı savundu. Tümdengelimci mantık özel durumlarla ilgili sonuçlara varmak için kıyas yönteminin kullanılmasını kapsıyordu. Örnek vermek gerekirse George Washinton bir adamsa ve adamların da kolları varsa, tümdengelimci mantığa göre George Washington'un da kolları olmalıydı.

Tümevarımcı mantık ise gözlenen olaylardan hareketle genel prensipler geliştirilmesine dayanıyordu. Örneğin; buz her gözlemde soğuktu. Bu yüzden rahatlıkla tüm buzların soğuk olduğu söyleyenebilirdi. Bu mantık, eleştirilmesine rağmen modern ampirik bilimin temel prensiplerinden birini oluşturmaktadır.

Bacon’ın bilimsel hedeflerinden birisi de soğuk ve sıcağın doğasını anlamaktı. Ne yazık ki bu konudaki araştırmaları ölümüne neden oldu. Bir tavuk ölüsünü karla doldurarak yaptığı bir deney sırasında bronşit oldu. Öldüğünde altmış beş yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- Ortada kanıt olmamasına rağmen Bacon’un, William Shakespeare (1564-1616) oyunlarının gerçek yazarı olduğundan şüphe edilmektedir. Her iki adam da aynı dönemde Londra’da yaşamıştır. Bu tezin destekçileri oyunlarda Bacon’un yazı tarzına benzer izlere rastlandığını iddia etmektedir.

2- 1603 yılında Bacon’a şövalyelik nişanı verilmişti. 1618’de baron oldu. 1621’de bir viskontluk kurdu. Öldüğü sırada resmi unvanı 1. Aziz Alban Viskontu’ydu.

3- Bacon, rüşvet aldığı için müebbet hapse mahkum olmuş olsa da Kral 1. James (1566-1625) tarafından affedildiği için Londra Kulesi’nde sadece dört gün kalmıştır.

Johannes Gutenberg

Hareketli baskı makinasının mucidi Alman zanaatkar Johannes Gutenberg (1398-1468), çok sayıda kitabın geniş kitlelere ulaşmasının önünü açtı. Tahta bir çerçeve ve bir dizi kurşun ve bakır harften oluşan matbaa makinasının insanlık tarihi üzerindeki etkisi çok büyük oldu. Bir yüzyıl içerisinde makinanın yaygınlaşmasıyla birlikte kitaplar yeni baskı sistemiyle yayınlanmaya ve kitlesel olarak üretilmeye başlandı. Bu ise Avrupa çapında yaşanacak entelektüel ve dini bir devrimi ateşleyen ilk kıvılcım oldu.

Gutenberg, Batı Almanya'da bir şehir olan Mainz'de doğdu. Üst sınıftan bir aileye mensuptu. Erfurt Üniversitesi'ne başvurdu ve muhtemelen kuyumculuk eğitimi aldı. Başarısızlıkla noktalanan birkaç iş deneyimi oldu. Bunların arasında çok geçmeden iflas eden ayna üretimi de vardı. Ortaklarıyla olan davası uzun yıllar devam etti. En sonunda, 1450 yılında ilk matbaasını açtı.

Gutenberg'in matbaasından önce kitaplar genellikle elle kopyalanıyor, bu nedenle de çok pahalıya satılıyordu. Ayrıca kitapları kopyalayanların genellikle keşişler olması, Roma Katolik Kilisesi'nin Avrupalı okuyucuların ulaşabildiği kitaplar üzerinde tam bir kontrole sahip olmasına yol açıyordu.

Gutenberg'in baskı sistemi, günümüzle kıyaslandığında oldukça yavaş olmasına rağmen (İncil'in basımı tam beş yıl sürmüştür) geleneksel elle kopyalama tekniğine göre çok daha hızlıydı. Gutenberg'in orijinal basım makinasında bulunan kurşun harfler, basılacak olan sayfadaki metne uygun bir biçimde sıralanırdı. O sayfanın baskısı bittikten sonra, harfler bir sonraki sayfaya uygun bir biçimde yeniden dizilirdi.

Ne yazık ki Gutenberg başarılı bir iş adamı değildi. Matbaanın masrafları borç batağına saplanmasına neden oldu. Mainz'den sürgün edilmiş olmasına rağmen 1465 yılında şehir başpiskoposu tarafından kendisine maaş bağlandı. Gutenberg üç yıl sonra doğduğu şehirde öldü. Buluşunun radikal sonuçları bu sıralarda bile ortaya çıkmaya başlamıştı. Ölümünden sonraki elli yıl içinde matbaa makinaları kıta genelinde yaygınlaştı. Bağımsız matbaalar Protestan Reformu'nun yaygınlaşmasında çok kritik bir rol oynayacaktı.

Ek Bilgiler

1- Time Dergisi, 1992 yılında Gutenberg'i bin yılın en önemli adamlarından biri ilan etti. Listedeki diğer isimler arasında Albert Einstein, Martin Luther ve Thomas Jefferson da vardı.

2- Gutenberg tarafından basılan İncil dünyanın en önemli nadide eserleri arasındadır. Sadece 180 adet basılmıştır. Orjinallerin satışa çıkarıldığı 1987 yılındaki son açık artırmada en yüksek teklif 5.4 milyon doları bulmuştur.

3- Gutenberg'in ölümünden dokuz yıl sonra Mainz'de Johannes Gutenberg Üniversitesi kurulmuştur. Okul günümüzde 35 bin öğrencisiyle Almanya'nın en büyük üniversitelerinden biridir.

Kraliçe 1. Mary

Hüküm sürdüğü dönemde yaşanan dini baskılar nedeniyle “Kanlı Mary” olarak adlandırılan 1. Mary (1516-1558), İngiltere tahtına oturan ilk kadındır. Babası 8. Henry’nin (1491-1547) yasakladığı Katolikliği yeniden yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Bu kararından hoşnut olmayan yüzlerce insanın kazığa bağlanılıp yakılması emrini vermiştir.

Mary’nin çabaları başarısız olmuş ve Katolik inancına karşı daha büyük bir muhalefetin gelişmesine neden olmuştur. Mary’nin ölümünün ardından tahta çıkan üvey kardeşi Kraliçe 1. Elizabeth (1533-1603), Protestanlığı ülkenin resmi dini ilan ederek 16. yy’ın din savaşlarına son vermiştir.

Henry ve Aragonlu Catherine’in (1485-1536) tek çocukları olan Mary’nin, cinsiyeti nedeniyle taht için uygun bir isim olmadığı düşünülüyordu. Bir erkek evlat sahibi olmak isteyen Henry, 1533 yılında Catherine’den ayrılarak yeniden evlendi. Bu, yapacağı beş evlilikten sadece ilkiydi. Mary’i varisliğinden çıkarması ve boşanmış olması, Henry’nin Katolik Kilisesi ile arasının açılmasına neden oldu. Yine de sonunda bir erkek evlat sahibi olabildi. Üçüncü karısından olan bu çocuk daha sonra tahta çıkan Kral 6. Edward’tı (1537-1553).

Edward dokuz yaşında tahta geçince babasının izlediği dini politikaları devam ettirdi. Altı yıl sonra ölümü ise Mary’nin önünü açmış oldu. Edward’ın resmi halefi olan on beş yaşındaki Protestan Lady Jane Grey (1537-1554) sadece dokuz gün tahtta kalabilmişti. Halk onu tahtta istemiyordu. Otuz yedi yaşındaki Mary tahta geçti ve Jane’in başını kestirdi.

Tahta geçmesinin ardından Katolik bir İspanyol prensi olan 2. Philip’le (1527-1598) yaptığı evlilik çok sayıda düşman kazanmasına neden oldu

(1554). Çok geçmeden Sir Thomas Wyatt (1521-1554) ona karşı bir isyan başlattı. Mary, aynı yıl "sapkınlık yasalarını" yeniden yürürlüğe koydu. Protestanlar'a karşı geniş kapsamlı bir baskı dalgası başlattı. 16. yy İngilteresi'nin dini karmaşa ortamında şüphesiz ki Mary'nin uygulamaları alışılmadık değildi. Babası, Protestanlığı yaymak için Mary'nin onu yasaklamak için öldürdüğünden çok daha fazla insan öldürmüştü. Ne var ki bu infazlarda kullanılan dehşet verici yöntemler Mary'nin karanlık ününü daha fazla arttırdı.

Katolik bir varis dünyaya getiremeyen Mary, kırk iki yaşında öldü. Tahtı, Protestan olan Elizabeth'e bıraktı.

Ek Bilgiler

1- Mary'nin hükümdarlığı sırasında kocası 2. Philip, İspanya kralı oldu. Philip 1588 yılında İspanyol deniz kuvvetlerini İngiltere'ye göndererek ülkenin yönetimini üvey baldızı 1. Elizabeth'in elinden almak istedi. Ne var ki bu çabasında başarısız oldu.

2- Mary'nin döneminde İngiltere, Fransa sahilindeki Calais'in kontrolünü kaybetti. Böylece İngiltere'nin Fransa'daki son toprağı da elden çıkmış oldu.

3- Kanlı Mary kokteyli votka, domates suyu ve baharatla yapılır. Kanlı Mary, aynı zamanda DC Comics'te yer alan kötü bir süper kahramanın adıdır.

William Shakespeare

William Shakespeare'in (1564-1616) İngiliz edebiyat tarihinde çok özel bir yeri vardır. İngilizce'nin en büyük şairi olarak kabul edilmektedir. Otuz sekiz oyununun tamamı klasik eserlerin arasına girmiştir. Soneleri, gelecek nesil şairler üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Hayatına ilişkin gizemler, biyografi yazarlarını yüzyıllar boyunca uğraştırmıştır.

Shakespeare'in dini ve kişisel inançları, eğitimi, edebi etkisi ve cinsiyeti tarihçiler arasında tartışmalara neden olmaktadır. Tek bir kişinin İngiliz edebiyatında böyle büyük bir etki yaratabileceğinden şüphe edenler onun gerçekten var olup olmadığını bile tartışma konusu yapmıştır.

Shakespeare'in hayatına ilişkin temel gerçekler ise genel olarak kabul görmektedir. İngiltere'de, Stratford-upon-Avon'da doğmuştur. On sekiz yaşında Anne Hathaway (1556-1623) ile evlenmiştir. İlk çocukları altı ay sonra doğmuştur. 1580'lerde Londra'ya gidip oradaki tiyatrolarda çalışmaya başlamıştır. Bu sırada Anne'yi Stratford'da bırakmıştır. Üniversiteye gitmemiş olmasına rağmen Latince'ye hakimdir. Nitekim oyunlarında zaman zaman klasik metinlere göndermeler yapmaktadır.

1590'larda *The Taming of the Shrew* (Shrew'in Evcilleştirilmesi / 1590) ve *Love's Labour's Lost*'un da (Aşkın Emeğinin Yitirilişi / 1594) aralarında bulunduğu çeşitli tarihi oyun ve komediler yazmıştır. Bu dönemin sonlarına doğru trajedi türünde de eserler vermiş ve bunlardan bazıları ile büyük ün kazanmıştır: *Julius Caesar* (1599), *Hamlet* (1600) ve *Othello* (1603) gibi. Tiyatro kariyerinin sonlarına doğru trajikomik oyunlara yönelmiştir. Bunlar *Cymbeline* (1610) gibi beklenmedik şekilde aşırı mutlu ya da aşırı hüzünlü biten ciddi oyunlardır.

Shakespeare şiir konusunda daha az üretken olmakla birlikte kariyeri boyunca şiir yazmayı hiç bırakmamıştır. Uzun şiirleri *Venus and Adonis* (Venüs ve Adonis) ve *The Rape of Lucrece* (Lucrece Tecavüzü) 1590'ların başında yazılmıştır. Soneler derlemesi 1609 yılında yayınlanmıştır. Pek çok aşk şiirinde erkeklere sesleniliyor olması eleştirmenlerin ünlü yazarın eşcinsel olduğunu düşünmesine neden olmuştur (aksine diğer şiirlerini kadınlara hitaben yazmıştır).

Shakespeare tüm kariyeri boyunca Londra'da "Lord Chamberlain'in Adamları" (*Lord Chamberlain's Men*) olarak tanınan bir tiyatro grubu ile bağlantı içerisinde olmuştur. Grubun gösterilerini sahnelediği "Dünya Tiyatrosu"nun (*Globe Theather*) sahipleri arasındadır. Oyunlarının başarısı sayesinde zengin bir adam olmuştur. 1613 yılında Stratford'a dönmüş ve elli iki yaşındayken orada ölmüştür. Vasiyetinde karısına en iyi ikinci yatağını miras bırakmıştır. Bunu neden yaptığı yüzlerce yıl boyunca tarihçilerin yanıt bulamadığı bir soru olarak kalmıştır.

Ek Bilgiler

1- William ve Anna'nın üç çocuğu olmuştur. Susanna (1583-1649) çiftin evliliklerinden altı ay sonra doğmuş ve ardından ikizleri Hamnet (1585-1596) ile Judith (1585-1662) dünyaya gelmiştir.

2- Shakespeare'in edebi üslubu dramatik bir biçimde mezartaşına dahi yansımıştır. Stratford'daki bir kilisede bulunan mezarında, "kemiklerimi çalan lanetlensin!" cümlesiyle biten bir şiire yer verilmiştir.

3- "Dünya Tiyatrosu" Püritenler tarafından 1642 yılında kapatılmış ve ardından yıkılmıştır. 1997 yılında yeniden inşa edilerek halka açılmıştır..

Metacomet

Hıristiyanlığı kabul etmiş bir Amerikan yerlisi, 1675 yılında Massachusetts eyaletindeki Plymouth yakınlarında donmuş bir gölde ölü bulundu. Birkaç gün sonra beyazlardan oluşan bir jüri, Wampanoag Kabilesi'nin üç üyesini bu cinayetten dolayı suçlu buldu ve ölüme mahkum etti.

Üç Wampanoag'ın idamı, erken dönem Amerikan tarihinin en önemli olaylarından biri olan Kral Philip Savaşı'nı başlatan kanlı bir olaylar zincirine neden olacaktı. On dört ay süren savaş sırasında New England'daki yerleşimcilerin neredeyse yarısı hayatını kaybetti. Amerikan yerlilerinin kayıplarıysa nüfuslarının yarısından bile fazlaydı.

Bu savaş sırasında Wampanoag kabilesinin reisi Metacomet'ti (1639-1676). Metacomet zaman zaman "Kral Philip" adıyla da anılıyordu. Savaşın sonlarına doğru New England'ın en korkulan ve nefret edilen adamı olmuştu. Yüzyıllar sonra ise yerli aktivistler tarafından Avrupalı sömürgecilere karşı direnişin kahramanı ilan edilecekti.

Rhode Island'daki dağlarda ve bataklıklarda saklanan Metacomet, Kuzey Amerika'daki İngiliz kolonilerine karşı düzenlenen son büyük saldırının öncülüğünü yapmıştı. Yenilgisinin ardından New England'daki Amerikan yerlilerinin sayısı hızla azaldı ve bir daha asla İngilizler'in önünde bir engel teşkil edemediler.

Yerleşimciler ve Wampanoag kabilesi arasındaki ilişkiler 1620 yılından beri giderek kötüleşiyordu. Oysa bir zamanlar Metacomet'in babası Massasoit (1581-1661), Plymouth Kayası'na varan hacılara yardım bile etmişti. 1630 yılından sonra İngiliz yerleşimcilerin nüfusu hızla arttı. Ortaya çıkan toprak talebi Wampanoagları zor bir durumda bırakıyordu.

1662 yılında kabile reisi seçilen Metacomet babasının İngilizlerle dostluk politikasını reddetti. Plymouth'ta üç Wampanoag'ın idamı savaş nedeni kabul edildi. Metacomet ve müttefikleri Rhode Island, Connecticut ve Massachusetts gibi yerlerdeki İngiliz yerleşimlerine saldırdılar. Çiftlikleri yakıp, İngiliz yerleşimcileri esir aldılar.

Başta bazı zaferler kazanmalarına rağmen İngilizler kısa zamanda durumu tersine çevirmeyi başardı. Metacomet, Rhode İsland'da sıkıştırıldı. 1676 yılının Ağustos ayında öldürüldü. Bir mızrağa geçirilmiş başı diğer asilere ibret olması için Plymouth'ta halk arasında dolaştırıldı.

Ek Bilgiler

1- Savaştan sonra Metacomet'in oğlu köle olarak satıldı ve diğer Wampanoaglar'la birlikte Bermuda'ya götürüldü. Onların soyundan gelenlerin bazıları halen Bermuda'daki St. David's Adası'nda yaşamaktadır.

2- Amerikan yerlilerinin baskısı sonucu 1998 yılında Plymouth'ta Metacomet'in onuruna bir anıt dikildi. Anıtın dikildiği noktada yaklaşık 300 yıl önce idamından sonra ondan geriye kalanlar sergilenmişti.

3- Metacomet'in ağabeyi Wamsutta 1660-1662 yılları arasında şeflik yapmıştı. İngilizler tarafından esir alındıktan sonra bilinmeyen nedenlerle öldü. Muhtemelen zehirlenmişti. Bu olay Metacomet'in sömürgecilere karşı duyduğu güvensizliğin fazlasıyla artmasına neden olmuştu.

Martin Luther

Protestanlığın kurucusudur. Öğretisi Avrupa’da derin sarsıntılara neden olmuştur. Hıristiyan olmanın anlamını değiştiren Martin Luther (1483-1546), Alman şehri Eisleben’de doğdu. Muhafazakar bir köylü evinde büyüdü. Babası Hans, bakır tüccarıydı. Yegane arzusu oğlunun hukukçu olmasıydı.

Martin’in ise farklı fikirleri vardı. 1501 yılında girdiği Erfurt Üniversitesi’nde hukuk okurken bölüm değiştirdi ve din üzerine çalışmaya başladı. Çalışkanlığı yüzünden arkadaşları ona “filozof” lakabını takmıştı. 22 yaşında bir manastıra girdi. İki yıl sonra Katolik Kilisesi tarafından rahip olarak görevlendirildi.

1510 yılında Roma’ya gitti. Bu gezinin, dini düşünceleri üzerinde büyük bir etkisi olacaktı. Şehirdeki gösterişli kiliselerin görkeminden rahatsız oldu. Papa’nın ve Katolik Kilisesi hiyerarşisinin yozlaşmış yapısı onu dehşete düşürdü. Luther’in yaşadığı ani değişim, Roma Katolik Kilisesi’ne karşı Avrupa’da büyüyen genel bir hoşnutsuzlukla paralellik içerisindeydi. Özellikle, geliri Roma saraylarının inşasında kullanılmış ve günahların affını sağlayan *endüljans* Roma’daki kirlenmenin çok net bir göstergesi olarak görülüyordu.

Yedi yıl sonra, 31 Ekim 1517’de Wittenberg’deki katedralin kapısına görüşlerini anlatan bir doküman astı. “95 Tez” olarak bilinen Luther’in manifestosu, Protestan Reformu’nun başlangıcıydı. Manifestoda endüljansların iptali, kilise hiyerarşisinin yola getirilmesi ve Hıristiyanlığın yeniden yapılandırılması talep ediliyordu.

Düşünceleri, hayatının bundan sonraki bölümünde ve hatta ölümünden sonra bile dini ve politik tartışmalara neden olacak; savaşlara kaynaklık edecekti. 1521 yılında, “Worms Kurultayı”nda çeşitli suçlamalara maruz kaldı. Artık saklanmak zorundaydı. Buna rağmen kilise öğretisini sorgulayan eserler vermeye devam etti.

1522 yılında, İncil’in Almanca çevirisini yayınladı. Bu, kilisenin tercüme yasağının ihlali anlamına geliyordu. 1534 yılında ise Eski Ahit’in tercümesini yaptı. Hıristiyan metinlerinin halk tarafından ulaşılabilir hale

gelmesi, Protestanlığın yayılması ve Alman dili üzerinde önemli etkileri oldu.

Luther, son derece katı ahlaki yargılara sahipti. 1545 tarihli otobiyografisinde, taşıdığı suçluluk duygusu nedeniyle acı çektiğini yazıyordu. Radikal bir anti semitti. Yahudiler aleyhine yazdıkları, dört yüzyıl sonra Nazilerin elinde bir silaha dönüşecekti. 1537 yılında hastalansa da Yahudiler, Papa ve düşmanları aleyhinde ağır metinler kaleme almaya devam etti. 1546 yılında Eisleben'de öldü. Kapısına "95 Tez"i astığı kiliseye gömüldü.

Ek Bilgiler

1- Rahiplerin evlenme yasağı gibi Katolik öğretilerine karşı çıkan Luther, Katherina von Bora (1499-1552) ile 1525 yılında evlendi. Altı çocukları oldu. "Şeytana rağmen evlendiğini" söylemişti.

2- Worms'ta suçlanmasının ardından kanun kaçağı ilan edildi. Yaklaşık bir yıl boyunca taraftarlarından birisinin kalesinde saklandı. Bu süre içerisinde kendisini "Junker Georg" isminde bir şövalye olarak tanıttı.

3- Luther çok sayıda ilahi yazdı. Bunlardan en ünlüsü 1524 yılında kaleme aldığı "Ein feste Burg ist unser Gott"tur (En büyük muhafız Tanrımızdır).

Kraliçe İsabella

İspanya tarihinde büyük önem taşıyan bir lider olan Kraliçe İsabella (1451-1504), ülkenin iki büyük bölgesini tek bir yönetim altında birleştirmiş, İber Yarımadası'nın Müslümanların elinden alınması sürecini sonuçlandırmıştır. 1492 yılında Yeni Dünya'yı bulan Christopher Columbus'un (1451-1506) keşiflerini finanse etmiştir. Böylelikle İspanya'nın önüne yepyeni bir kıtanın toprakları serilmiştir.

İsabella ve kocası Kral 2. Ferdinand (1452-1516) kendi ülkelerinde dindar yöneticiler olarak görülseler de modern İspanya devletinin temellerini atmışlardır. İsabella aynı zamanda, Yahudilerin İspanya'dan sürgüne gönderilmesine neden olan İspanyol Engizisyonu'nu başlatmış ve sömürgeci imparatorluğun Amerikan yerlileri üzerinde uyguladığı şiddet politikasını desteklemiştir.

İsabella, Kral 2. John'un (1405-1454) en büyük kızıydı. John, güney ve orta İspanya'nın büyük bölümünü çevreleyen Castile bölgesini kontrol ediyordu. Isabella, 1469 yılında Aragon tahtının varisi olan Ferdinand'la kuzeydoğu İspanya'da evlenmiştir. Evlilik iki krallığın birleşmesini sağlamış ve İspanya'nın politik bütünlüğünün temellerini atmıştır.

İsabella ve Ferdinand'ın başa geçtiği dönemde İber Yarımadası'nın küçük bir parçası olan Granada Krallığı halen Müslümanların kontrolündeydi. İsabella ve Ferdinand Granada şehrini tam on yıl boyunca kuşatma altında tutmuşlar ve en sonunda 1492 yılında şehir düşmüştür. Granada'nın düşüşü İspanya'daki 700 yıllık Müslüman varlığına son vermiştir.

Granada'nın fethinin ardından çift, Katolik bir devlet kurma kararı aldı. Fetihten birkaç ay sonra tüm Yahudilerin ya Katolik olmasını ya da ülkeyi terk etmelerini emreden buyruklar yayınladılar. On yıl sonra benzeri bir buyruk, Müslümanlar için de yayınlanacaktı. Sapkınları, "gizli" Müslüman ve Yahudiler'i cezalandırmakla görevlendirilen engizisyon onların döneminde kurulmuş ve zalimliği ile ün salmıştır.

İsabella'nın Colombus'un keşiflerini finanse etme kararı, dünyanın en önemli olayları arasında kabul edilmektedir. 1492 yılında Colombus'a batıya açılması için üç gemi vermiştir. Ünlü kaşifin elde ettiği başarı, İspanyol sömürgeciliğinin temellerini atmıştır. İspanyollar yeni keşfedilen

yerlerde altın peşinde koşup Hıristiyanlığı yayarken milyonlarca Amerikan yerlisi öldürülmüş ya da köleleştirilmiştir.

İsabella 1504 yılında öldüğünde elli üç yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- İsabella'nın en küçük kızı Catherine (1485-1536), İngiltere Kralı 8. Henry'nin (1491-1547) altı karısından ilkiydi. Papanın Henry'e eşinden ayrılma izni vermemesi, onun 1530'larda Katolik inancından kopmasına neden olmuştur.

2- Ferdinand'la evlenmeden önce İsabella, Fransa ve İngiltere kraliyet ailelerinden gelen evlilik tekliflerini geri çevirmiştir.

3- Modern genetik, İsabella ve Ferdinand döneminde yaşanan zorunlu din değiştirmenin boyutlarını ortaya sermektedir. 2008 yılında yapılan bir araştırma, İspanya nüfusunun % 20'sinin Sefardik Yahudi kökenli olduğunu göstermektedir. Yine bu araştırmanın sonuçlarına göre nüfusun % 11'i Fas kökenlidir.

Rene Descartes

Fizikçi, matematikçi ve filozof olan Rene Descartes (1596-1650), modern felsefenin kurucuları arasında yer almaktadır. Batı düşünce tarihinde bir döneme damgasını vurmuştur. Descartes kendinden önce gelen fiozofların hepsinin ilerisine geçerek Antik Yunan düşünce geleneğine eleştiriler getirmiş ve daha sonra modern felsefeyi oluşturacak olan fikirlerin temelini atmıştır.

Fransa'daki La Haye şehrinde doğan Descartes, önde gelen bir yargıcın oğluydu. Annesi, Descartes henüz bir yaşındayken ölmüştü. Büyükannesi ve büyük amcası tarafından yetiştirildi. Poitiers Üniversitesi'nde hukuk dalında eğitim gördü. Yirmi iki yaşında orduya katıldı. Hollanda'nın Breda şehrine yerleşti, ancak İspanya ile yaşanan savaştan kaçmak için bir yıl sonra buradan ayrıldı.

Almanya, Hollanda ve İtalya'da bir süre seyahat ettikten sonra Paris'e yerleşti. Verimli bir yazar olarak optik, meteoroloji ve matematikle ilgili yazılar kaleme aldı. 1639 yılında Hollanda'nın Leiden şehrine taşındı ve orada en bilinen kitaplarından biri olan *Meditations on First Philosophy*'i (İlk Felsefe Üzerine Tefekkür) yazdı.

Descartes, Batı düşüncesinin 2 bin yıl boyunca temelini oluşturmuş olan Aristo prensiplerinin hakimiyetini yıkmayı amaçlıyordu. Aristo doğadaki herşeyin, onu biçimlendiren bir amaca -*telos*- sahip olduğuna inanıyordu. Buna karşılık Descartes, bir bilim adamının sadece gözlemleyebildiği şeyler üzerinde çalışması gerektiğini savunuyordu. Böylece rasyonalizm olarak adlandırılan düşünce okulunun temelleri atılmış oldu.

Descartes, 17. yy Avrupası'nın aydınlanmacı düşünürleri ile iletişim içersindeydi. İsveç Kraliçesi Christina (1629-1689) bir okul açmak için Descartes'i Stockholm'e davet etti. Descartes orada hastalanacak ve elli üç yaşında ölecekti.

Ek Bilgiler

1- Descartes'ın en önemli sözlerinden olan "Cogito ergo sum" (Düşünüyorum, öyleyse varım.) 1644 yılında bir kitapta yayınlanmıştır. Bu ünlü cümle, kendimiz dahil herhangi bir şeyin gerçekten var olup olmadığını bilip bilemeyeceğimizle ilgili felsefi tartışmaya yanıt olarak kaleme alınmıştır.

2- Descartes'in beyninden geriye kalanlar Paris'teki "Musee de l'Homme"da sergilenmektedir.

3- Filozofun doğum yeri La Haye, 1967'de Descartes ismini almıştır.

Kopernik

Astronom Nicolaus Kopernik (1473-1543), Dünya'nın Güneş'in etrafında döndüğünü iddia eden eski evren teorisini yeniden dile getiren ilk modern çağ düşünürüdür. Yazıları, evren çalışmalarında bir devrim yaratmış, İsaac Newton (1643-1727) ve Johannes Kepler'i (1571-1630) etkilemiştir. Fikirleri, hakim kilise inancıyla ters düşmesine sebep olmuştur. Şüphesiz ki bu, hayatı boyunca bir kilise görevlisi olarak çalışan bir adam için son derece ironik bir kaderdi.

Kopernik, Polonya'daki Torun'da dünyaya geldi. Kendisi gibi Nicolaus adını taşıyan babası, zengin bir bakır tüccarıydı. Bağlantıları sayesinde, en küçük oğlu olan Kopernik'in Padova ve Bologna üniversitelerine girmesini sağladı. Kopernik, 1503 yılında kilise hukuku dalında doktorasını tamamladıktan sonra Warmia piskoposu olan amcasının yanına gitti. Onun yanında kilise hukukçusu olarak çalışmaya başladı. İyi maaşlı bir işe sahipti, üstelik arta kalan zamanında hobi olarak edindiği yıldızları gözlemlemek için bolca vakit bulabiliyordu. 1510-1514 yılları arasında *Commentariolus* adında bir deneme yazdı. Burada Güneş merkezli evren teorisini savunmaktaydı.

Kopernik, Dünya'nın Güneş'in etrafında döndüğünü söyleyen ilk kişi değildi. Antik Yunan düşünürleri arasında da bu fikri savunanlar olmuştu. Ne var ki Hıristiyan teolojisine göre tanrı, Dünya'yı evrenin merkezine koymuştu. Aristo (MÖ 384-322) gibi pek çok saygın Batılı düşünür de kilise ile aynı fikirdeydi.

Kopernik, belki de tehlikenin farkına vardığı için, Güneş merkezli modeli savunmayı yaklaşık otuz yıl bir kenara bırakacak ve kendisini kilisedeki işlerine adayacaktı. Piskoposun doktoru olmuş, para basımı ile ilgili teknik bir rehber hazırlamış, Teutonic şövalyelerin saldırısına karşı bölgenin savunulmasına yardımcı olmuştu.

Sonunda ölümünden kısa bir süre önce, *De revolutionibus orbium coelestium* isimli kitabını yayınlama cesaretini gösterdi. Hayatının büyük bir bölümünü yazmak için harcadığı bu kitap, gezegenlerle ilgili altı ciltlik bir çalışmaydı. Yayıncı, olası tepkilerden çekindiği için kitaba bir önsöz yazmıştı. Yazardan izinsiz yazılan önsözde kitap eleştirilmekte ve her sözünün doğru olarak kabul edilemeyeceği belirtilmekteydi. Hem

Protestanlar hem de Katolikler, Kopernik’in bulgularına karşı çıktılar. Buna rağmen kitap Avrupa’da büyük bir hızla yayıldı. Modern astronominin gelişmesine katkı sağlamış ve Kopernik Devrimi olarak adlandırılan bir süreç başlamıştı.

Kopernik kitabın yayınlanmasından kısa süre önce felç geçirmiş ve komaya girmişti. Efsaneye göre ölüm döşeğindeyken kitabının bir kopyasını ona teslim etmişlerdir. Bu sırada komadan çıkmış ve ömrünü harcadığı kitabın yayınlandığını görerek mutlu bir adam olarak ölmüştür. Öldüğü sırada yetmiş yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- Kopernik bunun dışında yaşamı boyunca sadece bir kitap daha yazmıştır. O da, 17. yy’da yaşamış Bizanslı yazar Theophylactus Simocatta’ya ait mektupların Yunanca’dan Latinceye çevirilerinden oluşmaktadır. 1509 yılında yayınlanmıştır.

2- “De revolutionibus orbium coelestium” Papa 3. Paul’e (1468-1549) adanmıştır. Buna rağmen 1616 yılında Roma Katolik Kilisesi kitabı sapkınlıkla suçlamıştır. 1822 yılına kadar yasak kitaplar listesinden çıkarılmamıştır.

3- Polonya’daki Wroclaw’da bulunan havaalanı 2005 yılında “Kopernik” adını almıştır.

Martin Guerre

Martin Guerre, kimliği çalınan sıradan bir Fransız köylüsüdür. 1548 yılında savaşa giden Guerre yıllar sonra evine geri döner. Ne var ki adını, ailesini ve evini bir başka adam almıştır. Üstelik Arnaud du Tilh (1524-1560) adındaki bu dolandırıcı, Guerre'nin karısını bile ikna edecek kadar başarılıdır.

Guerre'nin dönüşünün hikayesi ve du Tilh'in sahtekarlık ve zina ile yargılanıp suçlu bulunması romanlara, filmlere, çizgi filmlere, bilimsel kitaplara ve hatta bir müzikale bile konu olmuştur. Bu olay aynı zamanda savaş sonrasında yaşanan pek çok benzer trajedinin de habercisi olarak görülmüştür.

Gerçek Martin Guerre, Güney Fransa'da doğmuştur. Çocukken Artigald köyüne gitmiş ve orada karısı Bertrande ile evlenmiştir. Guerre 1548 yılında askere alınmadan önce bir çocukları olmuştur.

Sonraki sekiz yıl boyunca Bertrande çocuğunu yalnız başına büyütmüştür. Bir gün kapının eşiğinde Du Tilh beliriverir. Sahtekar Bertrande'ın kayıp kocasına çok benzemektedir. Onun gibi konuşmakta ve Guerre'nin hayatına dair pekçok ayrıntı bilmektedir. Şüphelerine rağmen Bertrande dahil bütün kasaba halkı sonunda Du Tilh'in Guerre olduğunu kabul eder.

Martin'in amcası ise Du Tilh'in Guerre olduğuna inanmaz. 1559 yılında onu yeğeninin yerine geçmekle suçlar. Du Tilh dolandırıcılık ve zina suçundan yargılanır. 1560 yılında ölüm cezasına çarptırılır. Davasını hemen temyize götürür. Tam da bu sırada beklenmedik bir olay meydana gelecek ve mahkeme temyiz talebini dinlerken gerçek Martin Guerre tahta bir bacakla mahkeme salonuna girecektir.

Guerre şaşkına dönen hakimlere İspanya ordusuna katıldığını, Fransızlar'a karşı savaşırken bacağını kaybettiğini ve bir manastırda tedavi edildiğini açıklar. Guerre'nin ailesi tek bacaklı gazinin gerçek Guerre olduğunu söyler. Du Tilh ise o yıl eylül ayında asılır.

Guerre, her ne kadar başta karısına kızsa da sonunda onun da kandırılmış olduğunu kabul eder. Du Tilh'in sahtekarlığının ve Guerre'nin dönüşünün

hikayesi bütün Fransa'da yayılır. 1982 yılında "The Return of Martin Guerre"(Martin Guerre'in Dönüşü) adlı filme konu olur.

Ek Bilgiler

1- 1982 tarihli filmi, 1996 yılında sahnelenen bir müzikal izler. Hikayenin Amerikan İç Savaşı sırasında geçen kurgusal bir versiyonu olan "Sommersby" ise 1993 yılında yayınlanır.

2- Michel de Montaigne (1533-1592), Du Tilh'in yargılanmasına tanık olur. Denemelerinden birinde bu olaydan bahseder. Yapılan yargılamayı, kesin gerçeğe ulaşmanın imkansızlığına bir örnek olarak gösterir ve idam cezasını eleştirir.

3- Jean de Coras (1515-1572), Guerre davasında bir mahkeme görevlisiydi. "Arrest memorable du parlement de Tolose" adlı kitapta mahkeme kayıtlarını yayınladı (1560). Daha sonra Protestan oldu ve 1572 yılında Fransa'da yaşanan dini çatışmalar sırasında öldürüldü.

Diego Velazquez

Diego Velazquez (1599-1660), resim sanatında renk ve ışığı kullanmanın yeni yollarını geliştirmiştir. Köylülerin, Papaların ve İspanya kraliyet ailesinin çarpıcı portrelerini yapmıştır. Avrupa sanatının 17 yy'da başlayıp 18. yy'a kadar süren Barok dönemindeki en etkili figürlerden biri olarak kabul edilmektedir.

Velazquez'in en önemli çalışmaları arasında *The Water Carrier of Seville* (Seville'in Su Taşıyıcısı) (1619), Papa 10. İnnocent'in portresi (1650) ve 1566'da tamamladığı, İspanyol bir prenses ile nedimelerini resmeden devasa tablo *Las Meninas* (Onur Hizmetçileri) bulunmaktadır.

Seville'de doğan Velazquez, 11 yaşındayken sanat okuluna gitmiştir. Aralarında *Su Taşıyıcısı*'nın da bulunduğu pek çok ünlü çalışmasını henüz yirmi yaşına gelmeden tamamlamıştır. Resimleri Madrit'teki resmi görevlilerin dikkatini çekmiş ve 1622 yılında Kral 4. Philip'in (1605-1665) sarayına davet edilmiştir.

Amerika ve Avrupa'daki emperyal gücünün doruğuna ulaşan İspanyol Kralı 4. Philip, genç sanatçıya ömür boyu destek olmuştur. Velazquez kralın, müttefiklerinin ve ailesinin yüzlerce resmini çizmiştir. Bu eserlerin sanatsal açıdan doruk noktası ise *Onur Hizmetçileri*'dir.

Madrit'deki Prado Müzesi'nde sergilenmekte olan *Onur Hizmetçileri* pek çok eleştirmen tarafından Velasques'in başyapıtı olarak değerlendirilmektedir. Karmaşık ve enigmatik olan çizimi, prensesi babası kralla birlikte loş bir odadaki açık kapıdan dışarı bakarken göstermektedir. Velasques'in gölgesi de resmin köşesindeki gölgelerin arasında yer almaktadır. Elinde fırçası vardır, ancak prensesi mi yoksa başka bir nesneyi

mi çizdiği tam olarak anlaşılamamaktadır. Işığın ve gölgelerin resimde ayrıntılı bir biçimde kullanımı Barok döneme özgü bir karakteristik olarak kabul edilmektedir.

Velasques şairlerin, devlet görevlilerinin ve dönemin dini kişiliklerinin de resimlerini yapmıştır. İki kez İtalya'ya seyahat etmiş ve Flaman ressam Peter Paul Rubens (1577-1640) ile arkadaş olmuştur. Velasques altmış bir yaşında ölmeden önce şövalye ilan edilmiştir.

Ek Bilgiler

1- "Onur Hizmetçileri"ndeki ana figür Prenses Margarita'dır (1651–1673). 4. Philip'in en küçük kızı olan Margarita, Kutsal Roma İmparatoru 1. Leopold (1640-1705) ile evlenmiştir. Evlendiği sırada on beş yaşındaydı. Birkaç kez düşük yaptıktan sonra yirmi bir yaşında hayatını kaybetmiştir.

2- Velasques, hamisi 4. Philip'in kırktan fazla portresini yapmıştır.

3- "Barok" terimi İspanyolca ve Portekizce'de düzensiz ve buruşuk anlamına gelen bir kelimeden türetilmiştir. Dönemin sanat anlayışı detaycıydı. Daha önceki kuşaklarda görülen katı gerçekçilik bu dönemde görülmez. Bu dönemin gelişimi, Karşı Devrim'in hüküm sürdüğü 17. yy Avrupası'nda Katolik Kilisesi'nin gücünü toplayıp bu tarzda eserler veren sanatçıları desteklemesi ile bağlantırılmaktadır.

Nathaniel Bacon

Sömürgecilik döneminde Amerika'daki Virjinya'da yaşayan çiftçi Nathaniel Bacon (1640-1676) aynı zamanda bir isyan lideridir. 1676 yılında sömürge yönetimine karşı kısa fakat oldukça etkili bir hareket başlatmıştır. Onun isyanı Amerikan Devrimi'nden bir asır önce Kuzey Amerika'da yaşanan en büyük başkaldırı hareketlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Bacon İsyanı olarak bilinen olay, Virjinya valisi William Berkeley'e (1605-1677) karşı halkın duyduğu hoşnutsuzluktan kaynaklanmaktadır. Büyük bölümü Virjinyalı küçük tütün üreticileri olan Bacon ve destekçileri, yüksek vergilerden yılmışlardı. Üstelik Vali Berkeley'in, Amerikan yerlilerine karşı onları koruma konusunda da isteksiz olduğunun farkındaydılar.

Gücünün doruğuna ulaştığı noktada isyanın binlerce destekçisi vardı. İsyancılar koloninin oldukça geniş bir bölümünü kontrol altında tutuyordu. Ancak 1676 yılının sonlarına doğru Bacon'un dizanteriden ölmesinin ardından hükümet isyanı bastırmayı başardı. Berkeley isyancıları ezdi ve Bacon'un düzinelerce destekçisini idam etti.

Prestijli bir aileden gelen Bacon, İngiltere'deki Suffolk'ta doğmuştu. Cambridge mezunuydu. Londra'ya gitmiş ve 1674 yılında Virginia'ya taşınmıştı. Günümüzün Richmond şehri yakınlarında bir çiftlik kurmuştu.

Bacon ilk önceleri Berkeley'i destekliyordu. Valilik konseyinin bir üyesi olmuştu. Ancak zamanla Berkeley'i eleştirenlere giderek daha fazla sempati duymaya başladı. Pek çok yerleşimci kendisini yerlilerin saldırılarına karşı savunmasız hissediyordu. Yerlilerin öldürülmelerini ya da koloniden sürülmesini talep ettiler. Ne var ki Berkeley'in bu konuda tereddütleri vardı. Yerlilerin üzerine şiddetle giderse daha büyük bir savaşı tetiklemekten korkuyordu.

Yerleşimcilerin endişelerini paylaşan Bacon, valilikten yerlilere dönük bir saldırıyı yönetmek için izin istedi. Berkeley bu talebi reddetse de Bacon onu dinlemedi. Çok sayıda yerlinin öldürüldüğü kapsamlı bir saldırı düzenledi. Berkeley çok öfkelenmişti. 1676 yılında Bacon'ı hain ilan etti. Buna rağmen Bacon yolundan dönmedi. Şöyle söylüyordu: "Eğer baskılar

karşısında kendini savunmak hainlikse o zaman Tanrım beni yargıla ve ölüme mahkum et.”

Bacon’un birkaç ay sonra ölümü isyanın da sonu oldu. Ancak bu başkaldırı hareketi, İngiliz yönetimi altındaki Kuzey Amerika’da uzun yıllar unutulmadı. Sonraki isyan hareketlerine ilham kaynağı oldu. Bir asır sonra Virjinyalı bir vatansever olan Patrick Henry’nin (1736-1799) devrime çağrı yapan ünlü konuşması, Bacon’un sözlerinin yankısı gibiydi: “Eğer bu ihanetse, bilinsin ki biz bu suçu işleyeceğiz.”

Ek Bilgiler

1- Virjinya’daki Westmoreland kentinde asilerin ele geçirdiği evlerden biri de Albay John Washington’a (1631-1677) aitti. Albay, ABD’nin ilk başkanı George Washington’un (1732-1799) büyük büyük babasıdır.

2- Kral 2. Charles (1630-1685), Berkeley’in Virjinya kolonisini yönetememesinden rahatsızlık duyuyordu. Onu Londra’ya geri çağırdı. Berkeley bir yıl sonra Londra’da hayatını kaybetti.

3- Bacon’ın yine Nathaniel Bacon adını taşıyan kuzeni, isyan sırasında hükümete sadık kaldı. Söylentiye göre yetkililere, aile onurunu korumak adına isyanın lideri olan kuzenine bu sevdasından vazgeçmesi için rüşvet teklif etmelerini önermişti.

8. Henry

Altı defa evlenmesi ve eşlerinden ikisini idam ettirmesi ile tanınan Kral 8. Henry (1491-1547), aslında dindar bir adam değildi. Bununla birlikte biraz da tesadüflerin sonucu olarak Katolikliği ulusunun resmi dini olmaktan çıkararak İngiltere Kilisesi'nin şekillenmesine katkıda bulundu.

Kral 7. Henry'nin (1457-1509) üçüncü çocuğu olan genç Henry'nin, kral olacağına kimse ihtimal vermiyordu. Tahtın en güçlü adayı ağabeyi Arthur'du. Ne var ki Arthur 1502 yılında aniden öldü. Böylece Henry hem ağabeyinin unvanı olan Galler Prensliğini hem de İspanyol dul eşi Aragonlu Catherine'i (1485-1536) aldı. 7. Henry öldüğünde çift, İngiltere'nin kralı ve kraliçesi oldular.

Prostestan Reformu'nun ilk yıllarında Henry sadık bir Katolikti. Kıta Avrupası'ndaki dini çatışmalardan ziyade donanmasını güçlendirmekle ilgileniyordu. Papa 10. Leo (1475-1521), İngiltere kralını *fidei defensor* (imanın savunucusu) unvanı ile ödüllendirmişti. Henry unvanına layık olarak kiliseyi Martin Luther'in eleştirilerinden koruyordu.

Ne var ki politik gelişmeler ve Catherine'le olan sorunlu evliliği onu kiliseyle yol ayrılığına itti. Catherine altı çocuk dünyaya getirmiş ancak bunlardan sadece biri, gelecekte kraliçe olacak olan 1. Mary (1516-1558) hayatta kalmıştı. Bir erkek varisi olmayan Henry, ölümünün ardından imparatorluğun kaosa sürüklenebileceğinden korkuyordu.

Bir erkek evlat sahibi olmaya kararlı olan Henry, Papa'dan evlilik akdinin bozulmasını istedi. Bu sayede Anne Boleyn (1507-1536) ile evlenebilecekti. Papa'nın bu talebi reddetmesi üzerine Henry, Roma'ya başkaldırdı. Kendisini ulusun en büyük dini otoritesi ilan etti ve 1533 yılında Anne Boleyn ile evlendi (bu kadın kocasına bir erkek evlat veremediği için üç yıl sonra başından olacaktı).

Henry'nin Papalığın otoritesini reddetmesi ve Papa'ya sadık olan çok sayıda insanı idam ettirmesinin (1535) İngiltere'deki siyasi ve dini hayat üzerinde çok önemli sonuçları olacaktı. Henry'nin eski şansölyesi Thomas More (1477-1535), kralın İngiltere Kilisesi üzerindeki otoritesini reddettiği için başından oldu. Ülke yüzyılın geri kalanında Protestanlar ve Katolikler arasındaki güç mücadelelerine sahne olacaktı. Sonunda Henry, 1537 yılında

muradına erdi. Üçüncü eşi Jane Seymour (1509-1537) ona bir erkek evlat verdi: Kral 6. Edward (1537-1553).

Ek Bilgiler

1- Papalık otoritesinin reddi, ilk İngilizce İncil'in basımına imkan verdi (daha öncesinde Roma Katolik Kilisesi İncil çevirilerini yasaklamıştı). Myles Covardale'in (1488-1568) çevirisi, 1535 ve 1536 yıllarında yayınlandı. Daha ünlü olan Kral James İncili ise 1611 yılında basılacaktı.

2- Catherine, Anne Boleyn ve Jane Seymour'dan sonra Henry, Clevesli Anne (1515-1557), Catherine Howard (1523-1542) ve Catherine Parr (1512-1548) isimli kadınlarla evlendi.

3- Aragonlu Catherine, ömrünün geri kalanında Henry'nin gerçek eşinin kendisi olduğunu savunmaya devam etti. Catherine, Cambridge yakınlarındaki bir kalede öldüğünde Henry halkına bu güzel haberi kutlamalarını emretti.

1. Elizabeth

1. Elizabeth (1533-1603) İspanya deniz kuvvetlerini mağlup eden İngiltere kraliçesidir. Yeni Dünya'ya giden ilk İngiliz kaşiflerin yolculuklarını finanse etmiştir. İngiliz edebiyatı ve tiyatro yazınında yaşanan Rönesans'ın liderliğini yapmıştır. Onun damgasını vurduğu bu döneme "Elizabeth Çağı" denilmektedir. Prostestanlığı ülkenin hakim dini yaparak 16. yy'da yaşanan din savaşlarına son vermiştir.

8. Henry'nin (1491-1547) kızı olan Elizabeth tahta çıkmayı ummuyordu. Henry'nin ikinci eşi olan Anne Boleyn (1507-1536) kocasına bir erkek evlat veremeyince zina ve ensestle suçlanarak başı kesilmişti. Annesinin ölümünün ardından Elizabeth de gayrimeşru ilan edildi.

Henry'nin ölümünün ardından önce küçük üvey erkek kardeşi 6. Edward (1537-1553), onun ölmesinin ardından da diğer üvey kardeşi Mary (1516-1558) tahta geçti. Mary bir Katolikti. Babası ve üvey erkek kardeşi tarafından yapılan dini reformları geri çevirmeye çalıştı. Katolikliği yeniden ülkenin resmi dini haline getirmeyi amaçlıyordu.

Mary'nin döneminde önde gelen Protestan papazlar idam edildiler. Elizabeth, Protestanlar'a olan sempatisi nedeniyle hapsedildi. Buna rağmen Mary, Elizabeth'i varisi olarak kabul etti. Genç prenses 1558 yılında yirmi beş yaşındayken kraliçe oldu.

Elizabeth'in ilk icraatlarından biri Protestanlığı devletin resmi dini olarak tanıyan bir yasa çıkarmak oldu. Kendisini İngiliz Kilisesi'nin başı ilan etti. Bütün memurlardan kendisine bağlılık yemini etmelerini istedi. Bu uygulama çok geçmeden Katoliklerin resmi makamlardan dışlanmasına neden oldu. Herkesi kendi Protestan kilisesine bağlanmaya çağırdı. Dış ilişkilerdeki en büyük başarısı ise 1588 yılında İngiltere'yi işgal etmek isteyen İspanya donanmasını yenilgiye uğratmak oldu. Kaşifler Fransis Drake (1540-1596) ve Walter Raleigh'in (1554-1618) yolculuklarını destekledi. Raleigh, Yeni Dünya'da keşfettiği bölgelerden birine kraliçenin hiç evlenmemiş olmasına atfen Virjinya (bakire) adını verdi.

William Shakespeare (1564–1616), Christopher Marlowe (1564–1593) ve en bilinen şiiri *The Faerie Queene* (Peri Kraliçe) olan Edmund Spenser

(1552–1599) gibi isimlerin de aralarında bulunduğu Elizabeth dönemi şair ve oyun yazarları, ona her vesileyle övgüler dizdiler.

Elizabeth hiç evlenmedi. 69 yaşında ölümünün ardından yerine kuzeni İskoç Kralı 6. James (1566-1625) geçecek ve İngiltere'nin 1. James'i olacaktı.

Ek Bilgiler

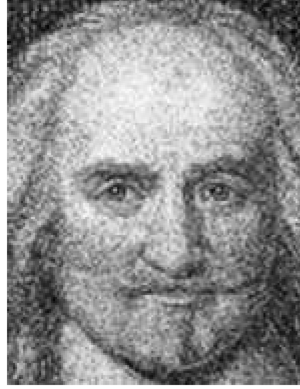
1- Elizabeth pek çok evlilik teklifini geri çevirmiştir. Ona evlilik teklifinde bulunanların arasında Mary'nin dul eşi İspanya Kralı 2. Philip (1527-1598) ve Fransız tahtının varisi olan Anjou Dükü (1554-1584) de vardır.

2- Aralarında Cate Blanchett (1969–), Judi Dench (1934–) ve Bette Davis'in (1908–1989) de yer aldığı pek çok ünlü aktrist çeşitli filmlerde Elizabeth'i canlandırdılar.

3- Ünlü transatlantik "Queen Elizabeth 2," adını 20. yy'da yaşayan Kraliçe 2. Elizabeth'den (1926-) değil 1. Elizabeth'ten almaktadır. Karışıklık geminin adını, 1. Elizabeth'ten alan ikinci gemi oluşundan ileri gelmektedir.

Thomas Hobbes

İngiliz filozof Thomas Hobbes (1588-1679), geometriden tarihe kadar çok farklı alanlarda çalışmalar yürütmüştür. Günümüzde daha ziyade 1651 yılında yazdığı *Leviathan* adlı eseri ile tanınmaktadır. Toplumsal sözleşme kavramını açıklayan kitabın, Batı siyaset felsefesi üzerinde büyük etkisi olmuştur.

Hobbes, kitabını İngiltere İç Savaşı'nın hemen ardından yazar. Temel iddiası, anarşinin önlenmesi için bireylerin gönüllü olarak güçlü bir hükümeti tercih edecekleri yönündedir. Bu toplumsal sözleşmeyi koruyacak güçlü yöneticiler olmaksızın toplumların kaosa sürükleneceklerini ileri sürer. Bu kaosun bir diğer adı da "doğal durum"dur (*state of nature*). Konuyla ilgili ünlü pasajında bu koşullar altındaki bir yaşamı "kasvetli, yoksul, çirkin, hayvani ve kısa" olarak tanımlar.

Hobbes'un güçlü iktidara verdiği destek ve insan doğasına ilişkin genel gözlemleri büyük ölçüde 17.'yy İngilteresi'nde tanık olduğu olaylardan ileri gelmektedir. Gözden düşmüş eski bir bakanın çocuğu olan Hobbes, 1608 yılında Oxford'dan mezun oldu. Hayatının büyük bölümünü, aralarında geleceğin kralı 2. Charles'ın da (1630-1685) bulunduğu genç asillere öğretmenlik yaparak geçirdi. Ateşli bir kral taraftarı olarak iç savaş başlayınca ülkeyi terk edip Paris'e gitmek zorunda kaldı. Zira monarşi kısa süreliğine de olsa devrilmişti.

Leviathan, Paris'te yayınlanınca Fransızlar'ı kızdırdı. Hobbes İngiltere'ye geri dönmek zorunda kaldı (politika dışında kalacağına söz vererek kralcı düşüncelerinden dolayı ceza almaktan kurtuldu). Hayatının kalan kısmını

İngiltere'de geçirdi. 1660 yılında monarşinin yükselişinin ardından yeniden siyasi güce kavuşacaktı.

Londra'daki büyük yangının ardından 1666 yılında görüşlerine karşı olan muhalefet yeniden yükselişe geçti. Pek çok kişi yangını Tanrı'nın gazabı olarak görmekteydi. Bu öfkenin kaynağı ise İngiliz ateist yazarlardı. Hobbes da devletin varlığının kutsal olmadığını, aksine insanlar tarafından türetilmiş bir kavram olduğunu iddia edenler arasındaydı. Bu düşünceleri nedeniyle sapkınlıkla suçlandı.

Hobbes cezalandırılmaktan kurtulmayı başarmış ve eserlerini yayınlamaya devam etmiştir. Çalışmalarının arasında Yunan klasiklerinden yaptığı çeviriler de bulunmaktadır. Doksan bir yaşında ölene kadar çalışmaya devam etmiştir. Başta John Locke (1632-1704) ve Jean Jacques Rousseau (1712-1778) olmak üzere çeşitli filozoflar üzerinde etkili olmuştur.

Ek Bilgiler

1- Leviathan, adını İncil'deki efsanevi bir deniz canavarından alır. Hobbes, devleti betimlemek için canavarı bir metafor olarak kullanmıştır. Onun bakış açısına göre devlet çok sayıda bireyden oluşan güçlü bir devdir.

2- Hobbes'un geometri çalışmaları felsefe kariyerine göre daha az başarılıdır. 1660 yılında eski bir matematik problemi olan "Delian problemi"ni çözdüğünü ilan eder. Ancak bulduğu çözüm kısa sürede çürütülür.

3- Ölmeden önceki son sözlerinin "karanlıkta büyük bir sıçrama" olduğu söylenir.

Tycho Brahe

Yaşadığı dönemde Danimarka'nın en zengin adamlarından biri olan Tycho Brahe (1546-1601), batıl inanç sahibi, fevri birisi olarak, alışılmış bilim adamı tiplemesinden oldukça uzaktır. Buna rağmen gözlemevinde onlarca yıl boyunca yaptığı çalışmalar sayesinde, yıldız ve gezegenlerin hareketleri ile ilgili döneminin en kesin ölçümlerini ortaya koyabilmiştir. Modern astronominin kurucularından biri olarak kabul edilmektedir.

Günümüzde İsveç sınırları içerisinde kalan Scania'da dünyaya geldi. Hem annesi hem de babası varlıklı İskandinav asillerinden geliyordu. Genç adam Danimarka kraliyet ailesinin hizmetindeki amcası tarafından yetiştirildi. Yirmi yaşında Kopenhag Üniversitesi'ne yazıldı. Burada hukuk ve astronomi eğitimi görecekti.

Hayatının en ilginç olaylarından biri 1566 yılında Almanya'da gerçekleşti. Sınıf arkadaşlarından biriyle yaptığı bir sarhoş kavgası sırasında burnunun bir bölümünü kaybetti. Hayatının kalan döneminde yara izini gizlemek için altın ve gümüşten yapılmış protez bir burunla yaşayacaktı.

1570 yılında Danimarka'ya dönen Brahe sıradan bir köylü olan Kirsten Jorgensdatter ile evlenerek ailesini öfkelendirdi. Mezun olduğu okulda astronomi dersleri vermeye başladı. Ven Adası'nda Avrupa'nın ilk astronomi gözlemevini kurdu. Gerekli desteği Kral 2. Frederick (1534-1588) sağlıyordu.

Brahe'nin astronomiye en önemli katkısıysa on yıllarca süren çalışmaların sonucunda ortaya koyduğu gezegen ve yıldızlara ait ölçümlerdi. Bunların eksiksizliği ve kesinliği dikkate değerdi. Brahe aynı zamanda patlayan bir yıldızı ilk gözlemleyen kişi oldu. Bu olayı adlandırmak için "nova" terimini ortaya attı. Gözlemlerine dayanarak gezegenlerin Güneş'in etrafında dairesel değil eliptik yörüngelerde döndüklerini ortaya koydu.

2. Frederick'in ölümünün ardından yeni kral 4. Christian (1577-1648) ile sorunlar yaşamaya başladı. Kral, Brahe'yi annesi ile ilişki kurmakla suçluyordu. Onu Danimarka'yı terk etmeye zorladı. Brahe Prag'a gitti ve pek çok yardımcısını da yanında götürdü.

Prag’da yeni bir gözlemevi inşa etmeyi umuyordu. Ne var ki planlarını hayata geçiremeden elli dört yaşında öldü. Ancak kısa bir süre sonra, asistanlarından Johannes Kepler (1571-1630) Brahe’nin verilerini kullanarak gezegenlerin hareketleri ile ilgili yasalar geliştirecekti.

Ek Bilgiler

1- Brahe’nin amcası Kral 2. Frederick’i 1565 yılında düştüğü nehirden kurtardıktan sonra zatürreden öldü.

2- Brahe’nin Ven’deki sarayında bilim insanları, zanaatkarlar, evcil bir geyik ve Jeppe adında bir cüce yaşıyordu. Cücelerin geleceği görebildiğine inanan Brahe, Jeppe’ye isyankar köylüleri kontrol etmenin yollarını sorardı.

3- Brahe batıl inançları olan bir insandı. Tavşanlardan ve yaşlı kadınlardan korktuğu söylenirdi. 1990 yılında yazılan bir biyografiye göre yolda bir tavşan ya da yaşlı bir kadın gördüğünde eve geri dönerdi.

Korkunç İvan

Çar 4. İvan (1530-1584) on binlerce Rus'un ölümünden sorumludur. Komşu ülkelere karşı üç savaş başlatmıştır. Elindeki bir asa ile kendi öz oğlunu bile öldürmüştür. Tarihe Korkunç İvan adıyla geçen Çar, Rusya'nın en gaddar yöneticileri arasında yer almaktadır.

Bununla birlikte, İvan'ın zalim yönetimi altında iç ve dış politika alanında önemli başarılar elde edilmiştir. İvan, merkezi yönetimin gücünü artırmış ve geleneksel Boyar aristokrasisinin iktidarını zayıflatmıştır. Ülkenin sınırlarını genişletmiştir. Aralarında Joseph Stalin'in de (1879-1953) bulunduğu pek çok kişi onun bir ulusal kahraman olduğunu düşünmektedir.

Büyük Prens 3. Vasily'nin (1479-1533) oğlu olan İvan, tahta geçtiğinde sadece üç yaşındaydı. Ailesi Rurik Hanedanı, Rusya'yı 9. yy'dan beri idare ediyordu. Çocuk bir kral olarak İvan, Boyar aristokrasisinin desteğini kazanmak için uğraştı. Ne var ki bu uğurda yaptıkları nedeniyle aristokrasinin nefretini kazanacaktı.

İvan, ilk olarak 1547 yılında evlendi. İlerleyen yıllarda altı evlilik daha yapacak ve toplam sekiz çocuğu olacaktı. Çocuklarından biri de kendi elleriyle öldürdüğü İvan İvanoviç'ti (1554-1581). Bir başka oğlu olan Fyodor İvanoviç ise (1557-1598) babasından sonra tahta geçecekti.

İktidarının ilk yıllarında çarın temel politikası içeride asillerle, dışarıda ise Tatarlar'la mücadele etmekti. 1556 yılında Tatarlar'ın karşısında büyük bir zafer kazandı. 1558 ve 1583 yıllarında Polonya ve İsveç'e karşı verdiği savaşlarda ise aynı ölçüde başarılı olamadı. Çar aynı zamanda iyi bir savaş propagandacısı ve yazardı. Bu amaçla hazırladığı broşürler, Rus edebiyatında önemli bir yere sahiptir.

1560 yılında ilk eşinin ölümünün ardından, Çar akli dengesini kaybetmeye başladı. Düşmanlarla çevrili olduğuna inanmıştı. Binlerce asili öldürdü ve topraklarına el koydu. 1570 yılında Novgorad katliamını başlattı. Bu dönemde altmış bine yakın insanın katledildiği tahmin edilmektedir.

Oğlunu öldürmesi ise 16 Kasım 1581 tarihinde gerçekleşti. O gün İvan parlak giysiler giydiği gerekçesiyle hamile gelinine saldırmıştı. Prens,

karısının çığlıklarını duyunca onun yanına koştu. İvan çılgına döndü ve elindeki sopasıyla prense vurmaya başladı. Prens bilincini kaybetti ve dört gün sonra öldü. İvan bu olaydan üç yıl sonra satranç oynarken öldüğünde elli üç yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- İvan, çar unvanını kullanan ilk Rus devlet adamıdır. Çar, Sezar (Caesar) kelimesinden türetilmiştir.

2- Sovyet yönetmen Sergei Eisenstein (1898-1948), Korkunç İvan adında iki bölümlük bir film çekmiştir. İvan'ı eleştirel bir dille anlatan filmin ikinci bölümü, Joseph Stalin tarafından yasaklandı ve onun ölümüne kadar yayınlanmasına izin verilmedi. Filmin müzikleri klasik müzik sanatçısı Sergei Prokofiev (1891-1953) tarafından yapılmıştı.

3- Kızıl Meydan'daki, soğan şeklindeki kubbesiyle ünlü Aziz Basil Katedrali'ni İvan inşa ettirmiştir. Efsaneye göre inşaatın tamamlanmasından sonra mimarını kör ederek ondan daha güzel eserler vermesini engellemek istemiştir.

John Milton

John Milton (1608-1674) İngiltere İç Savaşı'nda oynadığı rol nedeniyle idam edilmekten kıl payı kurtulmuştur. Canını kurtarmış olması dünya edebiyatı için büyük bir talihtir. İngiliz edebiyatının en etkili metinlerinden biri kabul edilen *Paradise Lost*'u (Kayıp Cennet) yazmıştır.

2009 yılında *New York Review of Books*'ta yayınlanan bir eleştiride, İngiliz edebiyat tarihi değerlendirilirken *Paradise Lost* için İngilizce'de yazılmış en iyi şiirsel anlatı ifadesi kullanılmıştır. Bu değerlendirme, kuşaklar boyunca metinden ilham alan yazarlar tarafından da paylaşılmaktadır.

Ünlü epik şiir, toplam on iki kitaptan oluşmaktadır. İncil'deki Adem ve Havva'nın öyküsünü, Şeytan'ın onlara günah işletebilmek için yaptıklarını ve ikilinin cennetten kovulmasını anlatmaktadır. William Shakespeare (1564-1616) gibi Milton da kafiyesiz şiirler yazıyordu. Ancak bu şiirlerin kendilerine has farklı bir vezin sistemi bulunmaktaydı.

Milton, Londra'da doğmuştur. Babası, başarılı bir arzuhalci ve tefeciydi. Cambridge'de eğitim görmüştür. En ünlü şiirlerinden biri olan *Lycidas*'ı (1638) denizde kaybolan bir sınıf arkadaşının anısına yazmıştır.

Milton'un neredeyse hayatına mal olacak olan politik faaliyetleri, 1640'lı yıllarda başladı. Belki de mutsuz olan ilk evliliğinden edindiği deneyimler sayesinde boşanmayı destekleyen broşürler kaleme aldı. 1644 yılında konuşma özgürlüğünü savunan *Areopagitica* isimli çalışmasını yayınladı. İngiltere İç Savaşı'nda parlamenterlerin safında yer almış ve 1649 yılında Kral 1. Charles'ın (1600-1649) idamını destekleyen bir broşür yayınlamıştır. Daha sonra Oliver Cromwell'in (1599-1658) Cumhuriyetçi hükümetinde görev aldı ve propaganda faaliyetleri yürüttü.

1660 yılında monarşinin yeniden kurulmasının ardından 1. Charles'ın idamıyla özdeşleşen pek çok kişinin başı kesilmiştir. Milton da tutuklanmış ve bir süre zindanda kalmıştır. Kısa bir süre sonra bir parlamento üyesinin araya girmesi ile serbest bırakılmıştır.

Politik olarak dışlanmış ve neredeyse kör olan Milton hayatının kalan kısımını *Paradise Lost*'u (1667) yazmak için harcamıştır. Daha sonra onun

devamı olan *Paradise Regained* (Yeniden Kazanılan Cennet / 1671) ve bir başka destansı şiiri olan *Samson Agonistes* (1671) gelmiştir. Altmış beş yaşında, Londra'da ölmüştür.

Ek Bilgiler

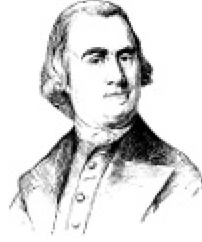
1- Lycidas, sonraki şair nesillerine ilham kaynağı olmuş, çoğu tarafından favori şiirleri olarak tanımlanmıştır. Beat kuşağının öncülerinden olan Amerikan şairi Allen Ginsberg'in (1926-1997), 193 dizelik şiiri ezbere bildiği söylenmektedir.

2- Paradise Lost, neredeyse on bir bin dizeden oluşmaktadır.

3- 1638 yılında İtalya'da gezerken astronom Galileo Galilei'yle (1564-1642) tanışmıştır. Galileo o sırada sapkınlık suçlaması nedeniyle ev hapsinde tutulmaktaydı. Bu karşılaşma, hem Paradise Lost'u hem de Milton'un 1644 yılında yazdığı konuşma özgürlüğünü destekleyen Areopagitica *isimli broşürünü etkilemiştir.*

Samuel Adams

1743 yılında 21 yaşındaki bir öğrenci, Harvard Üniversitesi'nin mezuniyet töreninde konuşma yapmak için kürsüye çıktı. Massachusetts kolonisini yöneten İngiltere valisinin de aralarında bulunduğu kalabalığa konuşan genç, tamamı Latince olan ileri görüşlü bir konuşma yaptı: Vatandaşların kendi refahlarını gözetmeyen bir devlete karşı direnme haklarının bulunduğunu ilan ediyordu.

Bu genç, Bostonlu bir bira imalatçısının oğlu Samuel Adams'tı (1722-1803). Adams, iş hayatında başarısızlıklar, özel hayatında da trajedilerle dolu geçen yirmi yılın ardından İngiltere yönetimine karşı ateşli bir muhalif olarak ortaya çıkmıştı. Zaten son derece yaygın olan Boston'daki İngiltere aleyhtarı hoşnutsuzluğu örgütleyerek, Amerikan Devrimi'ne doğru evrilecek olan direniş sürecini başlattı.

Adams, sorun çıkaran bir muhalif olarak görülmeye başlamasından hemen önce pek çok insan için sadece başarısız bir adamdı. Elindeki parayı idare etmeyi bilmiyordu. Babasının bira imalathanesi ona miras kalmış, ama kısa zamanda bu işi eline yüzüne bulaştırmıştı. Bir gazete çıkarmayı denediyse de finansal açıdan başarısız oldu (ancak bu deneyim onun siyasete olan ilgisini arttırdı). Bir dönem Boston'da vergi tahsildarlığı yaptı. Ne var ki bir vergi tahsildarı için fazla yufka yürekliydi. Altı çocuğundan sadece ikisi hayatta kalabildi. Karısı Elizabeth 1757 yılında ölü bir çocuk doğurduktan sonra öldü (Adams daha sonra yeniden evlendi).

1765 yılında kağıt gibi çeşitli ürünlere konan bir vergi olan *Damga Kanunu*'nun yürürlüğe girmesi, Boston'da genel bir hoşnutsuzluk yarattı. Bu ortam Adams'ın mezuniyet konuşması sırasında ortaya çıkan asi ruhunun yeniden canlanmasına neden oldu. Gazetelerdeki yazılarında ve mitinglerde İngiliz vergilerine karşı çıktı ve halkı boykota davet etti. Daha sonra *Özgürlük Çocukları* adında bir yeraltı direniş örgütü organize

edecekti. Bu grup 1773 yılında çaya konulan vergiyi protesto etmek için *Boston Çay Partisi*’ni düzenledi.

1775 yılında İngilizler Adams’ı ve dostu John Hancock’u (1737-1793) tutuklamaya teşebbüs edince gerilim isyana dönüştü. Ertesi yıl Hancock ve Adams *Bağımsızlık Deklarasyonu*’nu imzaladılar.

Adams, savaştan sonra siyasette daha pasif bir rol oynadı. Bir dönem Massachusetts valiliği yaptı. Küçük kuzeni John Adams’ın (1735-1826), Amerika Birleşik Devletleri’nin ikinci başkanı oluşunu görecek kadar yaşadı. Seksen bir yaşındayken Boston’da öldü.

Ek Bilgiler

1- Samuel Adams Bira Fabrikası, 1985 yılında kuruldu. Etiketin üzerinde Adams’ın resmi olmasına rağmen firmanın bu tarihi karakter ile hiçbir ilgisi yoktur.

2- Adams ve kuzeni, 1775 yılındaki Anayurt Kongresi’nde George Washington’un (1732-1799) Anayurt Ordusu’nun başına getirilmesini önerdiler. Bunu yaparken, askeri deneyimi olmamasına rağmen bu göreve talip olan Hancock’un arzusuna karşı gelmiş oluyorlardı.

3- Adams’ın oğlu Samuel Adams Jr (1751-1788), Washington’un ordusunda doktorluk yaptı. Savaş sırasında hastalandı. Bir daha asla mesleğine geri dönemedi. Otuz altı yaşında veremden öldü.

İgnatius Loyola

Sakat bir İspanyol askeri olan İgnatius Loyola (1491-1556), 1534 yılında daha ziyade Cizvitler olarak bilinen *İsa Topluluğu*'nu kurdu. Bir süre sonra organizasyonu yaygın bir dini akım ve Avrupa çapında örgütlü bir güç haline gelecekti. Onun liderliği altındaki Cizvitler karşı-reform döneminde Katolikliğin canlanmasında önemli rol oynadılar. Loyola aynı zamanda misyoner faaliyetleri ve Papa'ya olan fanatik bağlılığı ile tanınmaktadır.

Loyola, İspanya'nın kuzeyindeki bir kalede doğdu. Müreffeh ve iyi bağlantıları olan bir ailenin on üç çocuğundan en küçüğüydü. 1517 yılında, Fransa ile olan savaş sırasında orduya katıldı. 1521 yılında ağır bir biçimde yaralandı. Bir Fransız topu, bacaklarının arasından geçti. Bir bacağı kırılırken diğeri de sakat kaldı.

Loyola uzun ve acılı tedavi sürecini dua ederek, dini kitaplar okuyarak geçirdi. Daha sonra çeşitli kutsal yerleri ziyaret ederek İspanya'yı dolaştı. Bir mağarada dua ederek birkaç ay geçirdi. Kudüs'e giderek hacı oldu. Bir ara intihar etmeyi düşünse de sonunda yolculuğu Fransa'da son buldu. 1528 yılında Paris Üniversitesi teoloji bölümüne girdi.

Loyola, Fransa'ya vardığında Protestanlık Kuzey Avrupa'da hızla yayılıyordu. Martin Luther (1483-1546) ünlü *95 Tez*'ini Almanya'daki bir katedralin kapısına çoktan asmıştı (1517). Paris'te bir teolog olan John Calvin (1509-1564) ise 1536 yılında kendi Protestan reformunu başlatmak üzereydi.

Loyola, Vatikan'a sadık kaldı. Altı arkadaşı ile birlikte 1534 yılında Cizvitler grubunu kurdu. Temel amaçları Papa'ya hizmet etmekti. Papa 3. Paul (1468-1549) 1540 yılında tarikatı resmen tanıdı. Loyola, grubun ilk lideri olarak kabul edildi. Hızla kalabalıklaştılar. Loyola, kiliseyi canlandırmak ve Reform'u tersine çevirmek için Katolikler'i etrafında

topluyordu. Fransa, Almanya, Polonya ve diğer Avrupa ülkelerinde dağılmış bir biçimde bulunan Katolikler ile kilisenin arasında yeniden bir bağ kurmak istiyordu. Protestanlığın yayılmasını engelleme konusunda büyük ölçüde başarılı oldu.

Roma'da öldüğü sırada Loyola'nın taraftarları düzinelerce kolej kurmuşlar; Asya, Avrupa ve Güney Amerika'ya misyonerler yollamışlardı.1609 yılında kutsandı ve 1622 yılında aziz ilan edildi.

Ek Bilgiler

1- Loyola'nın en gözü kara takipçilerinden Francis Xavier (1506-1552), 1541 yılında misyonerlik faaliyetleri için Hindistan'daki Goa'ya gönderildi. Daha sonraları gelmiş geçmiş en başarılı misyoner olarak aziz ilan edilecekti. Misyonerlik faaliyetleri için Mozambik, Endonezya, Japonya ve Çin'de dolaşmıştı.

2- Loyola'nın kitabı Spiritual Exercises *(Ruhsal Egzersizler) savaş sonrasında yaşadığı iyileşme döneminde yazılmıştır. Kitapta anlatılanlar, pek çok Katolik tarafından imanlarını güçlendirmek için otuz günlük bir program şeklinde uygulanır.*

3- Cizvitler, pek çok Protestan ülkede Papa'nın şahsi casusluk örgütü olarak kabul edildi. Onlardan çok korkuluyordu. İngiltere'de 1605 yılındaki Barut Komplosu'nun ardından pek çok Cizvit, parlamentonun bombalanması olayına karıştıkları şüphesiyle idam edildi.

Büyük Akbar

Büyük Akbar (1542-1605), Hindistan'daki Mughal İmparatorluğu'nu politik, askeri ve kültürel açıdan gücünün zirvesine ulaştırmıştır. Tahtta uzun süre kaldığı, imparatorluğu geniş topraklara yaydığı ve uzun ömürlü bir hükümet sistemi kurduğu için Roma İmparatoru Augustus (MÖ 63-MS 14) ile karşılaştırılmıştır.

Akbar dini hoşgörünün çok önemli olduğuna inanıyordu. İktidarda olduğu dönem boyunca Hindular, Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine önem vermiştir. Belki de hoşgörüsünün ve ülkesindeki dini çeşitliliğin güçlü bir işareti olarak eşlerini bile farklı dinlerin mensupları arasından seçmiştir.

Akbar, günümüzde Pakistan sınırları içerisinde yer alan bir kalede doğdu. Büyük babası Babur (1483-1530), 19. yy'ın ortalarına kadar Hindistan'ın önemli bir bölümünü yönetecek olan Müslüman Mughal İmparatorluğu'nun ilk kurucusuydu. Akbar babasını henüz on dört yaşındayken kaybetmişti. 1556 yılında onun yerine tahta geçti.

İmparatorluğun gücünü arttırmak, sınırlarını genişletmek ve dinsel gerilimi azaltmak Akbar'ın en önemli amacıydı. Günümüzde Afganistan, Pakistan, Hindistan ve Bangladeş sınırlarında bulunan pek çok yeri fethetti. Fethettiği yerlerde barışı sağlamak için kimi Hindu tanrılarını korumaya aldı ve Müslüman olmayanlara yüklenen özel bir vergiyi kaldırdı. Aynı zamanda Hıristiyan misyonerleri sarayında kabul etti.

Akbar sanata büyük önem veriyordu. Onun desteklediği Hint sanatçılar binlerce resim yaptılar, edebiyat derlemeleri yayınladılar. Başkent Agra'da çok sayıda mimari başyapıt inşa edildi.

Akbar’ın ömrünün son yıllarına doğru yerine kimin geçeceği, varisleri arasında bir huzursuzluk çıkmasına neden oldu. Üç oğlundan ikisi henüz çocuk yaştayken öldüler. Diğer oğlu Prens Salim Cihangir (1569-1627), 1599 yılında babasını tahttan indirmeyi denedi. Akbar, asi oğlunu kendi varisi olarak atamaya mecbur kaldı. Cihangir babasının ardından 1605 yılında imparator oldu.

Ek Bilgiler

1- Akbar’ın torunu İmparator Şah Cihan (1592-1666), en sevdiği karısı için Hindistan’ın kuzeyinde bir saray olan Tac Mahal’i inşa ettirmiştir.

2- Akbar başkenti önce Agra’dan Lahore’a, daha sonra Lahore’dan tekrar Agra’ya taşımıştır. Bu şehirde bulunan Akbar’ın mezarı günümüzde turistler için bir çekim merkezi durumundadır.

3- Mughal imparatorları, 18. yy’da İngiltere sömürgesi olana kadar Hindistan’ın önemli bir bölümünde egemenliklerini korudular.

Blaise Pascal

Tanrı'nın gerçekten var olup olmadığını bilmek imkansızdır. Yine de ona inanarak insan kendisini garanti altına alabilir. Zira Tanrı gerçekten varsa, cehennemde sonsuza dek kalmaktansa cennete gitmek daha akıllıca bir tercih olacaktır.

Bu mantık yürütme "Pascal Bahsi" olarak bilinen sofistike argümanın kısa bir özetidir. Fransız bilim adamı ve matematikçi Blaise Pascal'ın (1623-1662) adıyla anılmaktadır. Pascal'ın ölümünden sonra felsefi eserinin bir parçası olarak yayınlanmıştır. Bu bahis, bir dini inanç savunusunun en pragmatik ya da Pascal'ın eleştirmenlerine göre en ikiyüzlü argümanını teşkil etmektedir.

Gerçekten de Pascal, Hıristiyan inançlarını her yönüyle savunan son Batılı düşünürlerden biri olarak felsefe tarihinde kendine özgü bir yere sahiptir. Zira Aydınlanma Dönemi'ndeki Baruch Spinoza (1632-1677) gibi çağdaşları, giderek daha yaygın bir biçimde Yahudi-Hıristiyan geleneğinden gelen Tanrı konseptine keskin eleştiriler getirecekti.

Pascal Fransa'daki Montferrand'da doğmuştu. Matematikçi olan babası tarafından eğitildi. Bünyesi zayıf bir çocuktu. Ömrü boyunca sağlık sorunları yaşadı. Yirmi dört yaşından itibaren katı yiyecekler tüketemedi.

Pascal'ın bilime çok önemli katkıları oldu. On dokuz yaşındayken "Pascal Hesap Makinesi" ya da "Pascaline" adıyla bilinen bir cihaz icat etti. Bu aygıt toplama ve çıkarma işlemleri yapabiliyordu. Hidrodinamik alanında çığır açan katkıları oldu. Ünlü 1648 deneyinde, vakumların varlığını kanıtladı. Matematik alanında olasılık çalışmalarının geliştirilmesine katkıda bulundu.

1654 yılında dini bir uyanış olarak yorumladığı bir rüyanın ardından matematik ve fizik çalışmalarını bıraktı. Bilimsel araştırmaların zaman kaybı olduğuna inanmıştı. Pek çok arkadaşıyla ilişkisini kesti. Hayatının kalan kısmını Roma-Katolik inancının savunusunu yapmak için yazı yazmaya adadı. Bu metinleri ölümünün ardından *Pensees* adıyla yayınlanacaktı. Otuz dokuz yaşındayken Paris'te öldü.

Ek Bilgiler

1- Pascal hesap makinasını aslında bir vergi tahsildarı olan babasına yardım etmek için geliştirmişti. Alet, dişlilerden oluşan ayrıntılı bir sisteme dayanıyordu. Ne var ki üretimi çok zaman alıyor ve fazla maliyetli oluyordu. Ömrü boyunca sadece elli hesap makinası yapabildi.

2- 1970 yılında geliştirilen bir yazılım dili, adını ünlü matematikçiden almıştır. Fizikte ise "pascal" bir basınç birimidir.

3- Sadece on altı yaşındayken, konik kesitler hakkıda yazdığı bir metni Fransız filozof ve matematikçi Rene Descartes'e (1596-1650) göndermişti.

Johannes Kepler

Astronom Johannes Kepler (1571-1630)'in yaşadığı dönemde Almanya dini mücadeleler, sosyal karmaşa ve politik kaosla boğuşuyordu. Bazıları doğrudan ailesini hedef alan saray darbeleri, köylü ayaklanmaları ve cadı avlarıyla geçen bir ömrü oldu.

Tüm bu talihsizliklere rağmen Kepler, gezegen hareketlerinin modern bilimsel açıklamasını yapmayı başarmıştır.

Kepler Almanya'nın güneybatısındaki Swabia bölgesinde mütevazi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası "ahlaksız, kaba ve huysuz bir askerdi." Annesini terk etmişti. Kepler'i büyükbaba ve büyükannesi yetiştirdi. Asıl amacı Protestan bir vaiz olmaktı. On üç yaşında ilahiyat fakültesine girdi. 1591 yılında teoloji diploması aldı.

1594 yılında Graz şehrinde matematik profesörü oldu. Üç yıl sonra evlendi. Katolik olmayı reddettiği için 1600'de üniversiteden ayrılmaya zorlandı. Aynı yıl Prag'a kaçtı. Orada Danimarkalı astronom Tycho Brahe (1546-1601) ile tanıştı. Prag'da bir mülteci olarak bulunan Brahe, genç matematikçiyi kendisine yardımcı olması için yanına aldı. Kepler'i, kendi ölümünden sonra imparatorluk matematikçisi olacak şekilde son derece iyi bir pozisyona getirmişti.

Brahe'nin detaylı gözlemlerinden de yararlanan Kepler, göksel hareketin üç yasasını ortaya koydu. 1609 tarihli eseri *Astronomia Nova*'da ilk iki kanunu açıkladı. Üçüncü kanun ise 1619 yılında yayınladığı çalışmasında yer alıyordu. Brahe'den farklı olarak Kepler, Kopernik sistemine inanıyordu. Güneş merkezli modeli savunan ilk çalışmalardan birini o yayınlayacaktı.

Otuz Yıl Savaşları (1618-1648) adı verilen Orta Avrupa'daki dini çatışmalar Kepler'in işini yapmasını imkansız hale getirdi. Ömrünün son iki

yılını Alman şehirleri arasında dolaşıp şiddetten kaçarak geçirdi. Ölümünün ardından gömülü olduğu kilise mezarlığı işgalci ordular tarafından yağmalandı ve saldırıya uğradı. Bu durum, Kepler'in zaten yeterince çalkantılı geçen yaşamına son noktayı koyan bir başka hüzünlü hikaye olmuştur.

Ek Bilgiler

1- 2009 Mart ayında NASA bir uyduya "Kepler" adını verdi. Uydu, uzaktaki güneş sistemleri içerisinde Dünya benzeri gezegenleri araştırabilecek bir donanıma sahipti. Temel amacı hayatın oluşmasına imkan veren koşullara sahip gezegenleri bulmaktı.

2- Kepler 1615-1620 yılları arasında annesini korumak için Württemberg'e gitmek zorunda kaldı. Çünkü annesi Katherine cadılıkla suçlanıyordu. Büyü yoluyla on iki yaşındaki bir kız çocuğunu felç ettiği iddia edilmişti. Tutuklandı ve suçunu itiraf etmesi için işkenceyle tehdit edildi. Kepler, Wütterberg Dükü'yle birlikte son anda annesini kurtarmayı başardı. Kepler'in annesi oldukça şanslıydı. Zira içlerinde Kepler'in büyük halasının da bulunduğu on binlerce Avrupalı kadın, 17. yy'da Orta Avrupa'yı saran cadı avı sırasında yakılarak öldürülmüştür.

3- Kepler, astronomi bilgisine ek olarak İsa'nın MÖ 4 yılında doğduğunu iddia eden ilk kişidir. Günümüzde bu tarih genel olarak doğru kabul edilmektedir.

Guy Fawkes

1605 yılında İngiltere Parlamentosu'nu bombalamayı amaçlayan başarısız bir planın arkasındaki isim Guy Fawkes (1570-1606), ülke tarihinin en karanlık figürlerinden biri olarak anımsanmaktadır. Eğer planı başarıya ulaşsaydı, kralı, bakanları ve mebusların büyük bir bölümünü öldürmeyi planlıyordu. Yakalandığı tarih olan 5 Kasım, İngiltere'de halen Guy Fawkes günü olarak kutlanmaktadır.

Bir Katolik olan Fawkes, kendi inancına dönük baskı yasalarını protesto etmek için bu planı yapmıştı. Komplonun ortaya çıkması ise zaten çeşitli cezalara ve ayrımcı yasalara tabi olan İngiliz Katoliklerinin durumunun daha da kötüleşmesine neden oldu. "Guy Fawkes Günü" bile başlangıçta Katolik karşıtı bir etkinlik olarak ortaya çıkmıştı. Zaman zaman bu etkinliklerde Papa'nın kuklası yakılıyordu.

York'ta doğan Fawkes on altı yaşındayken Katolik olmuştu. Fransa ve Hollanda ile olan din savaşlarına katılmak için 1593 yılında Kıta Avrupası'na gitti. Hollanda'dayken sürgüne gönderilmiş İngiliz Katolikleri ile tanıştı. Onlarla birlikte oluşturacağı grup, daha sonra birlikte planlayacakları komplonun da baş mimarı olacaktı.

Kraliçe 1. Elizabeth (1533-1603) döneminde Katolikler sürekli baskı altında tutulup Anglikan ibadetlerine katılmaya zorlandılar. Pek çok kişi kralın varisi 1. James (1566-1625) döneminde koşulların düzeleceğini ümit ediyordu. Ne var ki o da Elizabeth'in politikalarını devam ettirince büyük bir öfkeye kapıldılar. Komplonun asıl mimarı Robert Catesby (1573-1605) idi. 1604 Nisan'ında Fawkes'ı da yanına almıştı.

Fawkes, sahip olduğu askeri deneyim sayesinde komployu yönetmek için gruba seçilmişti. Komplocular parlamento binasının yanında bir ev kiraladılar. Bodrum katına gizlice barut fıçıları yerleştiriyorlardı. Parlamentonun açılış seromonisi sırasında saldırmayı planlıyorlardı. Bu

sırada bütün hükümet üyeleri bir arada olacaktı. Saldırı başarıya ulaşırsa Catesby Katolik bir monarşi kurmak için halk ayaklanması başlatacaktı.

Komplocolardan biri Katolik bir arkadaşı olan Lord Monteagle'yi (1575-1622) seremoniye katılmaması için uyarınca komplo açığa çıkmış oldu. Lord hükümete ihbarda bulundu ve bir hafta sonra Fawkes barut zulasının başında beklerlen yakayı ele verdi. Bir günlük yargılamanın ardından diğer komplocularla birlikte asıldı.

Ek Bilgiler

1- Fawkes'in yakalanmasının ardından barut fıçıları teste tabi tutuldu. Barut çürümüştü. Muhtemelen fitil ateşlense bile patlama gerçekleşmeyecekti.

2- Barut komplosunun ardından parlamento bir dizi ayrımcı yasa çıkardı. İngiliz Katolikler hukuk okumaktan yoksun bırakılıyor, subay olmaları ya da oy kullanmaları yasaklanıyordu. 1829 yılına kadar Katolikler ülkede oy kullanamadılar.

3- 1834 yılında sobadan sıçrayan ateş nedeniyle parlamento binasında yangın çıktı. Günümüzde hem Lordlar hem de Avam Kamarası'na ev sahipliği yapan Westminster Sarayı, 1840'lar ve 1850'lerde inşa edildi.

Rembrandt

Genellikle ilk adıyla bilinen Rembrandt Harmenszoon van Rijn (1606–1669), Hollanda'daki Leiden'de dünyaya geldi. İyi bir Latin eğitimi aldı. Genç bir delikanlıyken resim yapmaya başladı. Constantijn Huygens'in (1596-1687) himayesine girdi. Huygens 1629'dan itibaren ressamı destekleyen Alman bir şair ve diplomattır. Kariyerinde başarılı olan Rembrandt, Amsterdam'a gitti. Orada bir stüdyo açtı. 1634 yılında Saskia van Uylenburgh (1612-1642) ile evlendi.

Büyük bölümü konularını Eski Ahit'teki dini temalardan alan Rembrandt'ın ilk resimleri ışığı, egzotik detayları ve hareketi kullanışı ile dikkat çekicidir. İyi bilinen erken dönem çalışmalarından olan *The Blinding of Samson* (Samson'un Kör Edilişi) (1636) İncil'deki bir karakterin gözüne Filistinli askerler kızgın demir sapladığı sırada, olayın yaşandığı karanlık çadıra dışarıdan vuran ışığı gösterir.

1640 yılına gelindiğinde Rembrandt, Amsterdam'ın en ünlü ressamı olmuştu. Tüccarlar, askerler ve Hollanda kraliyet ailesi arasında çok popülerdi. 1642 yılında Saskia'nın ölümü ile birlikte kişisel ve ekonomik sorunlar yaşamaya başladı. Hollanda ekonomisi çökmüş, pek çok müşterisi iflas etmişti. Resimleri artık aynı ilgiyi görmüyordu ve Rembrandt mahvoluşun eşiğine gelmişti. 1656 yılında bir Hollanda mahkemesi resimlerine el koydu ve onları açık arttırmaya çıkardı. Böylece alacaklılara olan borçları ödenebilecekti.

1650'den sonra Rembrandt'ın resimleri daha az gösterişli olmaya başladı. Artık daha ziyade duygu derinliği yakalamaya çalışıyordu. 1665 tarihli eseri *The Return of the Prodigal Son*'da (Savurgan Oğulun Dönüşü) önceki çalışmalarında görülen ışık kullanımı ve detaylara rastlanmaz. Bunun yerine

baba ve oğulun uzun bir ayrılıktan sonra kavuştuğu hüzünlü ve dokunaklı anı yakalamaya çalışır.

Rembrandt ekonomik sorunlarını asla tamamen çözememiştir. Amsterdam’da öldüğü sırada altmış üç yaşındaydı**.**

Ek Bilgiler

1- Borca batan Rembrandt, 1662 yılında karısının ölü bedenini mezarından çıkararak ona ait boş mezar yerini satmıştır.

2- 1975 yılında iki hırsız Rembrandt’ın “Altın Yaldızlı Pelerin Giyen Kızın Portresi” adlı eserini Boston’daki bir müzeden çaldılar. Bu olay Amerikan tarihinin o döneme dek yaşanmış en büyük sanat hırsızlığıdır. Resim bir yıl sonra bulunmuştur.

3- Karısının ölümünün ardından Rembrandt, hizmetçileri ile ilişkiler yaşamıştır. Bunlardan biri, aynı zamanda kimi resimlerinde model olarak da kullandığı Geertge Dircx’dir. Daha sonraları kadın hamile kalmış ve Rembrandt’a nafaka talebiyle dava açmış, ancak davayı kaybederek iftira attığı gerekçesiyle hapse atılmıştır.

Mercy Otis Warren

Amerika'ya adalet gelene kadar kılıçları kınında görmek istemiyorum.

— Mercy Otis Warren

O, savaş meydanlarında savaşmadı ya da *Bağımsızlık Bildirgesi*'ni imzalamadı. Ancak yine de Massachusets'li bir ev kadını olan Mercy Otis Warren (1728-1814), Amerikan Devrimi'nin vicdanı ve kurucu annesi olarak görülmüştür. Bu ününü sömürge gazetelerinde isimsiz yazdığı bağımsızlık yanlısı denemeleri, şiirleri ve oyunları ile kazanmıştır.

Devrime olan tutkusu öyle büyüktü ki Amerika Birleşik Devletleri'nin ikinci başkanı ve bir aile dostları olan John Adams (1735-1826), ona verdiği mücadelenin tarihini yazmasını tavsiye edecekti. Gerçekten de 1805 yılında tamamlanan *History of the Rise, Progress, and Termination of the American Revolution* (Yükselişi, Gelişimi ve Sonuçlanması ile Amerikan Devrim Tarihi) isimli çalışması savaşın yayınlanan ilk kroniklerinden biridir.

Beş çocuk annesi Warren, savaşın kendi aile bireylerinin üzerinde bıraktığı kişisel etkilere de tanıklık etmiştir. Kocası Anayurt Güçleri'ne bağlı bir subaydı. Bunker Hill Savaşı'na katılmıştı. Büyük oğlu Anayurt Donanması'nda savaşırken bir bacağını kaybetmişti.

Warren eğitime ulaşmanın kadınlar için son derece zor olduğu bir dönemde, Cape Cod'da dünyaya gelmiştir. Okumayı evde öğrenmiş ve 1754 yılında James Warren'la (1726-1808) evlenmiştir. Uzaktan kuzeni

olan Warren, Massachusetts'teki Plymouth'ta yaşayan bir avukattı. 1757-1766 yılları arasında beş çocukları oldu.

Birçok Massachusetts sakini gibi Warrenlar da 1760'larda vergi politikaları nedeniyle İngilizler'e muhalif olmuştu. Dönemin iki önemli vatansever yeraltı örgütü *Özgürlük Çocukları* ve *Mutabakat Komitesi* toplantılarını 1770'li yıllarda çiftin Plymouth'taki evinin salonunda düzenliyordu. Warren'in İngiltere'yi ince bir dille eleştiren oyunları, New York ve Philedelphia'da popülerlik kazandı ve Adams'a göre harekete dönük halk desteğinin artmasını sağladı.

Savaştan sonra Warren şiirlerini kendi adıyla yayınlamaya ve Adams'ın önerisi üzerine tarihle ilgilenmeye başladı. Kitap yayınlandığında, eski dostunu eleştirel bir dille anlatmış olması aralarını bozacaktı. 1812'de Adamslar'la arası yeniden düzeldi. İki yıl sonra Plymouth'ta öldüğü sırada seksen altı yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- Warren beş oyun yazmıştır. Püriten Dönem'in "Mavi Yasaları" ile Massachusetts'te tiyatronun yasaklandığı düşünülürse bu çok önemli bir başarıdır. Zira oyunları sergilenmek için değil okunmak için yazılmıştı.

2- Hem Warren hem de kocası Mayflower'daki yolcuların soyundan geliyordu.

3- Warren'ın küçük kardeşi James Otis (1725-1783), Massachusets'li bir vatanseverdir. Muhaliflerin ünlü sloganını o ortaya atmıştır: "Temsil olmaksızın vergilendirme tiranlıktır."

Papa 3. Paul

Roma Katolik Kilisesi, 1545 yılına gelindiğinde Protestan Reformu nedeniyle ciddi zarar görmüştü. Aralarında Danimarka, İsveç, İngiltere ve Almanya'nın da bulunduğu Kuzey Avrupa'nın büyük bir bölümü Katolikliğe sırtını dönmüştü.

Katolikliğin zayıflamasını durdurmakla görevlendirilen kişi Papa 3. Paul'dü (1468-1549). 1534 yılında Papa seçilen bir İtalyan kardinaliydi. Karşı-reform olarak da bilinen Katolikliğin toparlanması sürecini başlattı. Papanın 1545'te "Trento Konsili"ni toplamasıyla başlayan olaylar dizisi içerisinde kilise bir yandan temel inançlarını muhafaza ederken diğer taraftan bir dizi iç reform gerçekleştirdi.

Gerçek adı Alessandro Farnese olan Papa, varlıklı bir Roma ailesinin evladı olarak dünyaya geldi. Geçmişte bu aileden piskoposlar, askerler ve en azından bir başka Papa daha, 8. Boniface (1235-1303) çıkmıştı. Farnese, Muhteşem Lorenzo'nun (1449-1492) Floransa'daki sarayında eğitim aldı. 1493 yılında henüz yirmi beş yaşındayken kardinal oldu.

Gençliğinde adı Protestan reformcuların kınadığı pek çok suistimalle birlikte anıldı. Kilisedeki pozisyonu ona kilise mallarından kaynaklanan muazzam bir gelir sağlıyordu. Bunu sanata ve saraylara harcadı. Aynı zamanda Aziz Peter Basilikası'nın inşa edilmesini destekleyenlerden biriydi. Binanın inşaatı büyük ölçüde endüljans satışları ile finanse edilmişti. Endüljans satışları Martin Luther (1483-1546) tarafından eleştirilen başlıca kilise icraatlarından biriydi.

Papa seçildikten sonra, kilisenin değişikliğe gitmeden varlığını sürdüremeyeceğini diğer Katolik liderden daha iyi anladı. Pek çok kardinalin itirazına rağmen, kilisedeki yozlaşmaya son vermek için "Trento Konsili"ni topladı. Endüljans ve papaz maaşları konusunda müsamahalı

davranışlara son verdi. Konsil uzun yıllar çalışmalarına devam etti. Papa'nın ölümüne kadar bu çalışmalar durmadı. Bu süreçte en çok tepki toplayan kilise icraatlarına son verildi.

Papa 3. Paul, yaptığı reformlara rağmen aynı zamanda muhalifleri bastırmaya ve kendi iktidarını güçlendirmeye yönelik de birçok önlem aldı. En kötü şöhretli icraatı ise Roma engizisyonu olarak da bilinen Kutsal Ofis'in kurulmasıydı. Kutsal Ofis, 1542 yılında sapkınların teşhis edilmesi, cezalandırılması ve Katolik Kilisesi'nin savunulması ile görevlendirilmişti.

Ek Bilgiler

1- Bekaret yeminine rağmen Paul'ün gayrimeşru bir çocuğu vardı: Pier Luigi Farnese (1503-1547). 1545 yılında Parma Dükü olmuş ve 1547 yılında öldürülmüştür. Pier'in oğlu Ranuccio (1530-1565) ise henüz on beş yaşındayken dedesi Paul tarafından kardinal yapılmıştır.

2- Papa 3. Paul'ün 1537 yılında yayınladığı bir buyruk olan "Sublimus Dei" Amerikan yerlilerinin köleleştirilmesine yasak getiriyordu. Yerlilerin maruz kaldığı kötü muamele nedeniyle çıkarılan bu karar, İspanya ve Portekiz tarafından büyük ölçüde görmezden gelinmiştir.

3- Ölümünün ardından Paul, Michalengelo (1475-1564) tarafından tasarlanan bir mezara Roma'da gömüldü. Paul daha önce de Michalengelo'ya "Kıyamet Günü Tablosu"nu çizme ve Aziz Peter Kilisesi'nin tasarımı ve inşasına nezaret etme görevlerini vermişti.

Wahunsenacawh

Wahunsenacawh (1550-1618), 1607 yılında Jamestown'daki İngiliz yerleşimcileri ile karşılaşan yerli Amerikan kralıdır. Aynı zamanda koloni lideri John Smith'in (1580-1631) hayatını kurtaran genç prenses Pocahontas'ın da (1595-1617) babasıdır.

Powhatan adıyla da bilinen Wahunsenacawh, Virjinya sahilindeki Algonquin Kabile Konfederasyonu'nun en güçlü lideriydi. 1550 yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Konfederasyonun başkenti olarak Werowocomoco'yu seçmişti. 14 Mayıs 1607'de bu yerli köyünün yakınlarına İngilizler yerleşecekti.

Algonquin avcıları, Smith'i yakalamış ve onu Wahunsenacawh'a teslim etmişlerdir. Smith'e göre, onu idamla tehdit etmiş olsalar da, Pocahontas ona acıyıp babasından mahkumun canını bağışlamasını istemiş ve bu sayede Smith kurtulmuştur.

Wahunsenacawh daha sonra Jamestown'daki ilk yıllarında İngiliz yerleşimcilere yiyecek satmaya karar vermiştir. Hatta yerleşimcilerle karşılıklı bir yardımlaşma ilişkisi dahi kurabilecekleri umudunu taşımaktadır. Ne var ki 1610-1614 yılları arasında iki taraf arasında bir savaş yaşanır. Savaş sırasında yerli Amerikan köyleri tahrip edilecektir. Pocahontas da bu sırada esir düşer. Şef, savaş sonrasında yapılan barış anlaşmasında kızının İngiliz bir sömürgeci olan John Rolfe (1585-1622) ile evlenmesine izin vermeye zorlanır.

Anlaşma kısa sürecek bir barış döneminin başlangıcı olur. Pocahontas ve kocası 1616 yılında İngiltere'ye giderler. Pocahontas burada bir asil olarak görülür ve Kral 1. James'le (1566-1625) tanıştırılır. 1618 yılında Wahunsenacawh'ın ölümünden sonra kardeşi Opechancanough iktidarı ele geçirir ve 1622 yılında yeniden savaş başlar.

Ek Bilgiler

1- 1977 yılında arkeologlar Werowocomoco'nun yerini saptadılar. Jamestown'dan 19 km uzaklıkta, York Nehri'nin üzerindedir.

2- 2005 yapımı "The New World" (Yeni Dünya) filminde ünlü şefi August Schellenberg (1936–) canlandırmıştır. Amerikan yerli aktivisti Russell Means (1939–) ise Disney yapımı animasyon filmi "Pocahontas"ta (1995) Wahunsenacawh'ı seslendirmiştir.

3- Wahunsenacawh ve kabilesi tarafından konuşulan Algonquin dili 18. yy sonlarına doğru yok olmuştur. Bununla birlikte bu dilden İngilizce'ye pek çok kelime geçmiştir: "raccoon" (rakun), "terrapin" (su kaplumbağası), "moccasin" (makosen) ve "tomahawk" (savaş baltası) gibi.

Baruch Spinoza

27 Temmuz 1656 tarihinde Amsterdam'daki küçük bir Yahudi cemaati, aralarındaki bir sapkını içlerinden sürgün etmeye karar verdi. Yirmi dört yaşındaki zanlı Baruch Spinoza'ydı (1632-1677). Ne olduğu açıkça belirtilmeyen canavarca eylemlerle suçlanıyordu. Kısa süre içinde doğduğu şehri terk etmek zorunda bırakıldı.

Daha sonra Hollanda'daki Hıristiyan çoğunluğun da tepkisini çekecek olan Spinoza, bir ateist olarak tanıtıldı ve kendi kuşağının en çok nefret ettiği insanlardan biri oldu. Buna karşılık felsefesi ve ahlak anlayışı Tanrı aşkının insanın varabileceği en yüksek nokta olduğu düşüncesine dayanıyordu.

Ailesi, Portekiz engizisyonundan kaçarak Amsterdam'a sığınmış Sefardik Yahudileri'ndendi. Tipik bir Yahudi eğitimi aldı. Dışlanmasının kesin nedeni tam olarak bilinmiyor. Ancak hahamlar ona o kadar kızmışlardı ki yayınlanan buyrukta sadece toplumdan dışlanmıyor, aynı zamanda diğer Yahudilerin onunla ilişki kurması da yasaklanıyordu.

Şehirden ayrılmaya zorlanan Spinoza, Hague yakınlarına yerleşti ve mercek imalatçısı olarak çalışmaya başladı. Bir yandan da en etkili çalışması olan *Ethics* (Ahlak) ile ilgileniyordu. Bu kitap, zehirli bir cam tozu solumasından kaynaklanan akciğer enfeksiyonu nedeniyle kırk dört yaşında ölmesinin ardından yayınlanacaktı.

Dini ve felsefi görüşlerinin bir derlemesi olan *Ethics*, Yahudi toplumunun onu neden dışladığını açıklamaya yetecek kadar bol malzeme vermektedir. Kitabında, Yahudi-Hıristiyan geleneğine göre dünyanın yaratıcısı olan ve insan ilişkilerine kutsal müdahalelerde bulunan Tanrı konseptini reddeder.

Spinoza, Tanrı denildiğinde doğanın ve mantığın kişiliğe büründürülemeyecek gücünü anlamaktadır. Evren, Tanrı'nın ilahi eylemleri tarafından değil mantıkla yönetilir. Mantığın her şeyi yönettiği düşüncesinden hareketle insanın özgür iradesinin olmadığına inanır. Yegane mutluluk, Tanrı'yı anlamaya çalışmak ve insanın kaderi değiştirmeye gücünün yetmeyeceğini kabul etmektir.

Kendi döneminde dışlanmış olmasına rağmen, bir yüzyıl sonra Spinoza'nın düşünceleri Aydınlanma Çağı'nın temelini teşkil edecektir.

Ek Bilgiler

1- Toplumdan dışlanmasından önce Spinoza'ya görüşlerini gizli tutması şartıyla çok büyük bir bedel olan yıllık bin florin teklif edilmiştir. Bu teklifi reddeder. Bu arada şehirden kovulmadan önce bir suikast girişiminden sağ olarak kurtulmayı başarır.

2- Hakkında çıkarılan sürgün kararına göre Spinoza ile çalışmak, kitaplarını okumak ya da onun yanına fiziksel olarak yaklaşmak bile Hollanda'daki Yahudilere yasaklanmıştı.

3- Spinoza aynı zamanda "Baruch"un Latince versiyonu olan "Benedict" adıyla da bilinmektedir. Her iki sözcük de kutsanmış anlamına gelmektedir. Zaman zaman kelimenin Portekizce versiyonu olan "Bento" adıyla da anılmaktadır.

William Harvey

William Harvey (1578-1657) insan dolaşım sisteminin ilk bütünlüklü betimlemesini yapan Batılı doktordur. Buluşları ve bunları kanıtlamak için yaptığı hayvan deneyleri tıp bilimini ve biyologların araştırma yöntemlerini sonsuza dek değiştirmiştir.

Harvey, Kent'teki Folkestone'da dünyaya geldi. Dokuz çocuğun en büyüğüydü. Babasının bir nakliye işi vardı. Aynı zamanda kasabanın belediye başkanıydı. Ailesi onu 1593 yılında Cambridge'e gönderebilecek kadar refah içerisindeydi. Yirmi yaşında okuldan mezun oldu ve tıp eğitimi görmek için İtalya'daki Padova Üniversitesi'ne gitti.

İngiltere'ye döndükten sonra 1604 yılında Elizabeth Browne ile evlendi. Browne'ın babası Lancelot, Kraliçe 1. Elizabeth'in (1533-1603) ve Kral 1. James'in (1566-1625) özel doktoruydu. Bu aile bağı Harvey'e çok faydalı oldu. Sonunda o da bir saray doktoru oldu. 1. James ve 1. Charles'a (1600-1649) hekim olarak hizmet etti.

Harvey, kralın desteğiyle 1620'li yıllarda bir dizi deney yaptı. Bedeni daha iyi anlayabilmek için geyikleri ve diğer hayvanları parçalara ayırarak inceledi. Dönemin yaygın tıbbi teorileri halen Galen'in (126-216) yazılarına dayanıyordu. Bununla birlikte İbn-i Al-Nafis (1213-1288) gibi Arap doktorları yüzyıllar önce pulmonar dolaşım sistemini keşfetmişti. Harvey de sonunda Galen'in düşüncelerinin mantıksız olduğunu anladı. 1628 yılında *Exercitatio Anatomica de Motu Cordis et Sanguinis in Animalibus*'u (Hayvanlarda Kalbin ve Kanın Hareketleri Üzerine Anatomik Çalışmalar) yayınladı.

İngiltere İç Savaşı'nda kralcıların yenilgisi Harvey'in işini kaybetmesine neden olsa da deneylerine devam etti. *Essays on the Generation of Animals* (Hayvan Nesilleri Üzerine Makaleler / 1651) isimli kitabında hayvanların

sperm ve yumurtanın birleşmesi ile çoğaldığını ilk o ileri sürdü. Bu teori ancak yüzlerce yıl sonra mikroskopla yapılan gözlemler sonucunda kanıtlanabilecekti.

1651 yılında kralcı cephenin çöküşünün ardından kendisini zehirleyerek intihara teşebbüs etti, ancak hayatta kaldı. Altı yıl sonra yetmiş dokuz yaşındayken felç geçirdi ve hayatını kaybetti.

Ek Bilgiler

1- Harvey'in doğduğu kasaba Folkestone, yüzyıllar sonra İngiltere ve Fransa'yı birbirine bağlayan kanalın batı ucına ev sahipliği yaparak ünlü bir mekan haline geldi.

2- Kralın şahsi hekimi olan Harvey, 1642 yılında Edhegill Savaşı'nda yaralıları tedavi etti. Bu muharebe, İngiltere İç Savaşı'nın ilk büyük karşılaşmasıydı.

3- Harvey ailesinin armasının üzerinde "Daha fazla çaba, daha büyük ödül" yazıyordu.

Walter Raleigh

Sir Walter Raleigh (1554-1618) İngiliz bir şair, kaşif ve askerdir. Kariyerinin sonlarına doğru gözden düşmüş ve ihanetle suçlanarak idam edilmiştir. Yetkisi olmaksızın İspanyollar'a saldırdığı için Kral 1. James'in (1566-1625) emriyle başı kesilmiştir. Raleigh'in en kötü mirası ise Amerika'dan edindiği bir alışkanlığı İngiltere'de yaygınlaştırması olmuştur: Sigara.

Raleigh, İngiltere'nin batısında doğdu. Koyu Protestan bir ailenin çocuğuydu. İrlanda ve Fransa'daki din savaşlarına katıldı. Katolikler'e ve İspanyollar'a karşı büyük bir nefret besliyordu. Kraliçe 1. Elizabeth (1533-1603) yaptığı hizmetler karşılığında ona büyük bir arazi, çeşitli ticaret tekelleri ve bir kalay madeni hediye etti. Ayrıca 1585 yılında şövalye unvanı aldı.

Raleigh, 1584'ten itibaren Yeni Dünya'da İngiliz kolonileri kurmak için çalışmaya başladı. Onun finanse ettiği bir seyahatin sonucunda 1587 yılında günümüzde Kuzey Carolina'daki Roanoke yakınlarında bir yerleşim kuruldu. Ne var ki birkaç yıl içinde burası yok olacaktı. Raleigh kurduğu bir koloniye kraliçenin hiç evlenmemiş olmasına gönderme yaparak Virjinya[9] adını verdi. Sömürgedeki girişimleri sırasında tütünü keşfetti ve tütünün İngiltere'deki ana ithalatçısı oldu.

Raleigh için Amerika'daki İngiliz kolonileri İspanyol gücünü frenlemenin bir yoluydu. Zira İspanya 16. yy'ın sonunda gücünün doruğuna ulaşmıştı. Katolik İspanya ve Protestan İngiltere, Elizabeth döneminde aralıklarla savaştılar. Bu savaşlar, İspanyol donanmasının 1588'deki yenilgisiyle son buldu.

Kraliçe öldüğü sırada Raleigh, müsrifliği ve kraliçenin nedimelerinden Elizabeth Throckmorton (1565-1647) ile yaptığı skandallarla dolu evlilik nedeniyle gözden düşmeye başlamıştı. Elizabeth'in halefi olan James, İspanya ile daha barışçıl politikalar izlemeyi planlıyordu. 1603 yılında Raleigh, ihanet suçlaması ile tutuklandı. Ölüme mahkum edildi. Buna rağmen James cezayı hafifletti ve onu Londra Kulesi'ne gönderdi. Raleigh, hapisteyken *The History of the World* (Dünya Tarihi) adlı eserini yazdı.

1616 yılında serbest bırakıldı ve bir başka keşif gezisine liderlik yapması istendi. Yolculuk sırasında izinsiz olarak bir İspanyol karakoluna saldırdı. Londra'ya geri döndüğünde İspanya elçisi hakkında verilen ölüm cezası kararının uygulanmasını talep etti. 29 Ekim 1618'de İspanya'nın gönlünü almak için idam edildi.

Ek Bilgiler

1- Kral 1. James sadece Raleigh'ten değil aynı zamanda sigaradan da nefret ediyordu. Sigara endüstrisinin sigara ile akciğer kanseri arasındaki bağlantıyı kabul etmesinden 380 yıl önce, 1604 yılında sigarayı "çirkin, kötü kokulu, akla zarar, ciğerler için tehlikeli bir alışkanlık... cehennem dumanına en çok benzeyen şey onun kara dumanıdır" şeklindeki sözleriyle yerden yere vurmuştu.

2- Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Kuzey Carolina eyaletinin başkenti adını Raleigh'ten almıştır.

3- Kayıp Koloni denilen Roanoke Adası yerleşiminin başına ne geldiği Amerikan tarihinin en büyük gizemlerindendir. Tek ipucu bir kayaya kazınmış olan "Croatoan" kelimesidir. Tarihçiler kolonicilerin yerli kabileler tarafından asimile edildiği ya da İngiltere'ye dönmek isterken boğulmuş olabilecekleri ihtimallerinin üzerinde durmaktadır.

Christopher Wren

Bir matematikçi ve astronom olarak eğitilen Christopher Wren (1632-1723) 1666 yılındaki büyük yangından sonra Londra'yı yeniden inşa eden mimar olarak ün kazandı. Aralarında Aziz Paul Katedrali'nin de bulunduğu düzinelerce yapının inşasında rol oynadı. Yangından sonra şehrin mimari yenilenmesindeki sorumluluk neredeyse tamamen ona aittir.

Wren'in Londra'daki mezarında yazanlar bu durumu çok net bir şekilde ifade etmektedir: "Okuyucu, eğer bir anıt arıyorsan etrafına bak."

Wren Oxford'a gitti ve 1661 yılında üniversitede astronomi profesörü oldu. Bir yandan da amatör olarak mimari ile ilgileniyordu. Üniversitede bir tiyatro tasarladı. Yangına kadar uzun yıllar boyunca üniversiteki kürsüsünü bırakmamış ve tam anlamıyla profesyonel mimar olarak çalışmamıştı.

2 Eylül 1666'dan 5 Eylül 1666'ya kadar süren büyük Londra Yangını, şehir tarihindeki en büyük felaketlerden biriydi. Yangın bir fırında başlamış ve hıncahınç dolu Orta Çağ şehrinin diğer noktalarına hızla sıçramıştı. Yangın söndürülene kadar neredeyse şehrin üçte ikisi harap olmuştu.

Wren, yangından birkaç gün sonra Londra'ya vardığında hemen şehri yeniden tasarlamak için bir plan hazırlamaya başladı. Yeniden inşa işlemini yürüten kraliyet komisyonuna atandı. Sonraki elli yıl boyunca İngiltere'nin en etkili mimarı olacaktı.

Avrupa Barok mimarisinden etkilenen Wren, kimileri tarafından geleneksel İngiliz mimarisinden uzaklaştığı gerekçesiyle eleştiriliyordu. Parlamento onun Aziz Paul Katedrali için yaptığı çizimlere birkaç kez müdahale etti. Hatta bir keresinde onu daha hızlı çalışmaya sevk etmek için maaşına bile el koydular. Ancak bina mimari açıdan bir şaheser oldu. Yıllar

sonra Washington’daki Amerika Birleşik Devletleri Kongre Binası’na ve Paris’teki Pantheon’a ilham kaynağı olacaktı.

Wren sonunda yetmiş dokuz yaşındayken binanın inşaatı karşılığında hak ettiği ödemesini alabildi. On bir yıl sonra öldü.

Ek Bilgiler

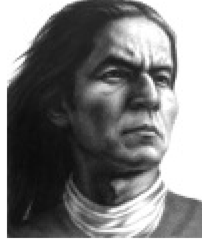
1- Wren, 1662 yılında bir bilim adamı ve yazarlar topluluğu olan “Royal Society”nin kurucuları arasında yer aldı. Bu grup günümüzde de varlığını korumaktadır. Bu gruba kabul edilmek, İngiliz akademisyenleri için büyük bir onur olarak kabul edilmektedir.

2- Wren, 1675 yılında Greenwich’teki Kraliyet Gözlemevi’ni tasarlama hakkını elde etti. Yapılan uluslararası anlaşmaya göre burası sıfır derece meridyeni olarak kabul edilmiştir.

3- Londra’nın yeniden inşasındaki hizmetleri nedeniyle 2. Charles (1630-1685) tarafından 1673 yılında şövalye ilan edildi.

2. Tupac Amaru

İspanya'ya isyan eden Peru yerlilerinin lideri 2. Tupac Amaru (1740-1781) binlerce yerliyi sömürgeci hükümete karşı kısa ve kanlı bir savaşa sürüklemiştir. 1780 yılında pek çok savaş kazanmasının ardından, ertesi yıl İspanyollar tarafından yakalanmış ve öldürülmüştür.

Onun isyanının Güney Amerika bağımsızlık hareketinin ortaya çıkmasına katkıda bulunduğuna inanılmaktadır. Ölümünün ardından Amerikan yerlileri için bir gurur kaynağı ve Peru'da direnişin simgesi olmuştur.

2. Tupac Amaru'nun asıl adı José Gabriel Condorcanqui'dir. Takma adını babasının dedesinden almaktadır. Birinci Tupac Amaru, İnkaların son bağımsız kralıdır. O da 1572 yılında İspanyollar'a karşı idamıyla sonuçlanan bir isyana liderlik etmiştir.

Eski İnka başkenti Cuzco'da büyüyen 2. Tupac Amaru, pek çok hemşehrisine kıyasla daha iyi şartlarda büyümüştür. İnkalar'la olan bağlantısı nedeniyle İspanyollar ona Marki unvanı ve sıradışı bir ekonomik özgürlük vermişti. O ise kendini, ülkenin büyük çoğunluğunu oluşturmalarına rağmen neredeyse kölelik koşullarında yaşayan yerli Peru halkıyla özdeşleştirmişti.

1780 yılında yaklaşık seksen bin yoksul yerliden oluşan bir isyan ordusu kurdu. Günümüzde Peru, Bolivya ve Arjantin sınırlarında kalan geniş bir dağlık bölgenin kontrolünü ele geçirdi. Yüzlerce İspanyol sömürge memurunu öldürdü. Altı ay sonra İspanyol kuvvetleri isyanı bastırmak için geldiler. Yanlarında taraf değiştirmiş iki Tupac Amaru görevlisi de vardı. İsyanın liderinin yakalanması için İspanyollar'a yardımcı oluyorlardı.

Cuzco Meydanı'nda önce boğulmuş, ardından bedeni dört parçaya ayrılmıştır. Büyük dedesinin başı da 200 yıl önce aynı yerde kesilmişti. Ne

var ki yerliler arasında bağımsızlık arzusu yaşamaya devam etti. Kırk yıl sonra Peru özgürlüğünü kazandı.

Ek Bilgiler

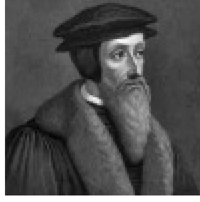
1- Amerikalı rap sanatçısı Tupac Amaru Shakur'un (1971-1996) annesi oğluna bu ismi Perulu devrimciden esinlenerek koymuştu.

2- Uruguay'da 1960'lar ve 1970'lerde faaliyet gösteren Tupamaros adlı isyan grubu adını Tupac Amaru'dan almıştı.

3- Tupac, İnka İmparatorluğu'nun Quechua dilinde "asil" anlamına gelmektedir. Günümüzde yaklaşık on milyon insan bu dili konuşmaktadır. Quechua özellikle Peru ve Bolivya'daki And Dağları'nda yaygındır.

John Calvin

Katolik Fransa'da doğan teolog John Calvin (1509-1564), Protestan reformunun liderlerinden biri olarak tanınmıştır. Sonunda Fransa'dan ayrılmış ve Protestan toplumunun lideri ve güçlü bir politik figürü haline geleceği İsviçre'deki Cenevre'ye yerleşmiştir. Protestanlığın bir kolu olan Calvinizm onun öğretilerinden esinlenmiştir. Bu inanç zamanla Avrupa ve Amerikan tarihinin en önemli dini güçlerinden biri haline gelecektir.

Calvin, Paris'in kuzeyindeki Novon şehrinde dünyaya geldi. Babası dindar bir Katolik ve Noyon Katedrali'nin yöneticisiydi. Babası, oğlu henüz on dört yaşındayken onu retorik, mantık ve gramer öğrenmesi için Paris'teki Sorbonne Üniversitesi'ne gönderdi. 1528 yılına gelindiğinde Almanya'da Martin Luther'in (1483-1546) başlattığı Reform hareketi sessizce Fransa'da da yayılmaya başlamıştı. Calvin'in okul arkadaşlarından çoğu Reform'a sempati besliyordu. Arkadaşlarına yönelen şüpheler nedeniyle Calvin 1532 yılında Paris'ten ayrılmak zorunda kaldı. Ancak 1536 yılına kadar Katoliklik'ten vazgeçmeyecekti.

Kaçtığı süre içerisinde *Institutes of the Christian Religion*'ı (Hıristiyan İnancının Temelleri) yazmaya başladı. Bu kitapta reformcu görüşlerini özetliyordu. Luther'e büyük ölçüde sempati beslese de bazı noktalarda ondan farklı düşünüyordu. Örnek vermek gerekirse Calvinistler, kadere inanıyorlardı. Onlara göre Tanrı kimin cennete gideceğini önceden belirlemişti. Lutherciler ise insanların kendi inançları sayesinde ilahi kurtuluşa kavuşabileceği düşüncesindeydiler.

Calvin 1541 yılında büyük ama tedirgin durumdaki bir Protestan cemaatine ev sahipliği yapan Cenevre'ye davet edildi. Şehirde neredeyse diktatöryal denilebilecek bir güce sahip oldu. *Consistory* (Kilise Meclisi) adı verilen bir dini mahkeme kurdu. Bu kurum, dans etmek ya da aile içi şiddet gibi ahlaki meselelerde bile ceza verebilecek bir güce sahipti. Onun yönetimi altındaki şehirde diğer mezheplere mensup muhalif kişiler baskı

ve işkence gördü. Cadı olduğu söylenen düzinelerce kadın öldürüldü. Michael Servetus (1509-1553) isimli ünlü bir "sapkın"ı kazığa bağlayıp yaktırarak idam ettirdi.

Calvin hayatının son on yılında kandaki ürik asit miktarının anormal bir düzeye ulaşmasından kaynaklanan gut hastalığı nedeniyle ızdırap çekmeye başladı. Elli dört yaşındayken Cenevre'de öldü. Görüşleri Presbitaryenler, Reformcu Alman Kilisesi ve İngiliz Püritenleri gibi pek çok dini grubu etkiledi.

Ek Bilgiler

1- John Calvin, ünlü vaizin Latince ismi olan Ioannis Calvinus'un İngilizce versiyonudur. Fransa'da ona doğduğu sırada ailesi tarafından verilen isim ise Jean Cauvin'di.

2- Calvin'in ilk kitabı, Romalı filozof Seneca'nın (MÖ 4-MS 65) eseri "De Clementia"nın çevirisidir. Çeviri 1532 yılında Paris'te yayınlanmıştır.

3- Calvin, Bill Watterson'un (1958-) "Calvin and Hobbes" (Calvin ve Hobbes) adlı çizgi filmindeki karakterin isim babasıdır. Diğer karakter olan oyuncak kaplan Hobbes ise adını İngiliz filozof Thomas Hobbes'tan (1588-1679) almıştır.

2. Charles

Güler yüzlü Kral 2. Charles (1630-1685) keyifli yaşam tarzı, nüktedan zekası ve İngiliz tarihinde oynadığı önemli rol ile tanınmaktadır. Monarşinin restorasyonunun ardından 1661 yılında tahta çıkmıştır. İngiltere İç Savaşı'nın çatışma ve şiddet ortamının ardından ülkesinde istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmuştur.

Charles, Londra'da doğmuştu. Kral 1. Charles'ın (1600-1649) ve Kraliçe Henriette Maria'nın (1609-1669) en büyük oğluydu. Henüz genç bir delikanlıyken kralcıların safında savaşmış ve babasının yenilip idam edilmesinin ardından Fransa'ya sürgüne gönderilmiştir.

1650 yılında İskoçya'ya gitmiş ve burada iç savaşın galibi Cromwell'in (1599-1658) rakiplerini harekete geçirmeye çalışmıştır. Ertesi yıl Cromwell'in kuvvetlerine yenilmesinin ardından bir meşe ağacına saklanarak kurtulmasıyla ün salmıştır. Bu olayın ardından sonraki on yılını geçireceği Fransa'ya gitmiştir.

Cromwell'in ölümünün ardından iki yıl boyunca yaşanan siyasi kaos sırasında yorgun düşen Parlamento, en sonunda Charles'ı tahta geçmesi için davet etmek zorunda kalmıştır. Zafer alayı, 29 Mayıs 1660'ta Londra'ya girmiştir ki bu tarih aynı zamanda onun 30. doğum günüydü. Çok geçmeden ülkeye göreli bir barış ve istikrar getiren restorasyon dönemi başlamıştır.

Charles iç politikada babasının düşmanı olan birçok kişiyi affetmiştir. Aslında hoşgörüsü nedeniyle isyancıları daha sert bir şekilde cezalandırmadığı için kralcılar tarafından eleştirilmiştir. Charles aynı zamanda dini sorunlar konusunda ılımlı bir tutum sergilemiş, Katolikler'e dönük sert uygulamalara karşı çıkmıştır. Charles döneminde Cromwell'in çıkardığı katı Püriten yasalar gevşetilmiştir. Tiyatrolar yeniden açılmış,

Maypole etrafında dans etmek gibi eski adetler yeniden uygulanmaya başlanmıştır.

Portekizli bir prensesle evli olmasına rağmen Charles’ın çok sayıda başka ilişkisi olmuştur. Farklı kadınlardan düzinelerce gayrimeşru çocuğu vardır. Hiçbir meşru varisi olmadığı için kardeşi 2. James (1633-1701) onun yerine tahta geçmiştir.

James bir Katolik olduğu için pek çok Protestan tarafından kabul görmemiştir. Glorious Devrimi ile tahttan indirilmeden önce sadece üç yıl iktidarda kalabilmiştir. Parlamento devrimden sonra, halen geçerli olan ve Katolikler’in İngiliz tahtına çıkmasını yasaklayan bir kanun çıkarmıştır.

Ek Bilgiler

1- Amerika Birleşik Devletleri’nin doğusundaki pek çok yerleşim yeri 2. Charles’ın döneminde kurulmuş ve isimlerini onun adına yapılan göndermelerden almıştır. Charleston, Charlestown, Kuzey ve Güney Carolina gibi yer isimleri kralın Latince adı olan Carolus’tan türetilmiştir.

2- Galler Prensesi Diana (1961-1997), Charles’ın evlilik dışı çocuklarından birinin soyundan geliyordu.

3- Kraliyet adetleri gereğince Portekizliler, Charles’a Braganzalı Catherine (1638-1705) ile evlendiği için bir hediye vermek zorundaydılar. Bu hediye daha sonra İngiltere’nin Hindistan’daki en önemli merkezlerinden biri haline gelecek olan Bombay şehriydi.

Anne Conway

17. yy İngilteresi’nde ileri seviyede eğitim alabilen az sayıdaki kadından biri olan Anne Conway (1631-1679), saygı duyulan bir filozof ve entelektüeldi. Ölümünden sonra yayınlanan kitabı *The Principles of the Most Ancient and Modern Philosophy* (Antik ve Modern Felsefenin Prensipleri / 1690) ve onu gizlice yetiştirerek üniversite kurallarını çiğneyen Cambridge’deki profesöre yazdığı yüzlerce mektup en önemli eserleri arasında yer almaktadır.

Conway’ın asıl adı Anne Finch’ti. Londralı zengin bir ailenin kızıydı. Kensington Sarayı’nda yetişmişti. Üvey kardeşi John Finch (1626-1682), onu Cambridge’deki felsefe profesörü Henry More (1614-1687) ile tanıştırdı. Zekasından etkilenen More onu felsefe konusunda yetiştirmeye karar verdi. Ancak Cambridge’e kız öğrenci alınmadığı için Conway’ı mektupla eğitecekti.

17. yy’da İngiliz bir kadın için entelektüel camiada kabul görmek fazlasıyla sıradışıydı. Ancak Anne pek çoklarına göre çok daha şanslıydı. Ailesinin geniş bir çevresi vardı. Ayrıca zengin ve sosyal statüsü yüksek eşi Edward (1623-1683), Conway Viskontu’ydu. Onunla 1651 yılında henüz on dokuz yaşındayken evlenmişti (bu asilzade ile evlenmesinin ardından Lady Anne Conway adını aldı).

Çiftin bir oğulları oldu, ancak henüz bebekken çiçek hastalığından öldü. Conway hayatının kalan kısmında sürekli kronik baş ağrılarından muzdarip oldu. Hayatının sonlarına doğru Yahudi mistizminin bir unsuru olan Kabalaya ve Quakerizm’e merak sardı. 1679 yılında, kırk yedi yaşındaki ölümünden kısa süre önce Quaker oldu.

Conway’in ölümünün ardından basılan felsefe kitabı, önde gelen ve aralarında Thomas Hobbes (1588-1679) ve Rene Descartes’in de bulunduğu (1596-1650) pek çok ünlü filozofun eleştirisini içeriyordu. Başta Alman filozofu Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716) olmak üzere kendisinden sonraki nesiller üzerinde belirgin bir etkisi oldu.

Ek Bilgiler

1- Conway'ın babası Sir Heneage Finch (1580–1631), Avam Kamarası'nda hatipti. Anne'in doğumundan bir ay kadar önce ölmüştü.

2- Conway, 1656 yılında baş ağrılarının tedavisinde kullanılan deney aşamasındaki bir yöntemden yararlanmak için Fransa'ya gitti. "Trepanation" adı verilen bu tedavi, kafatasında delikler açmayı da içeriyordu. Ne var ki Conway'in sorununu çözmek konusunda yararlı olmadı.

3- Conway, dolaşım sisteminin keşfi ile tanınan William Harvey (1578–1657) tarafından bir dönem tedavi edilmişti.

Pierre de Fermat

Pierre de Fermat (1601-1665) modern matematiğin geliştirilmesine önemli katkıda bulunan Fransız bir avukat, politikacı ve matematikçiydi. Kendisi günümüzde daha ziyade “Son Teorem”i ile anımsanmaktadır. Bu, 1994 yılında çözülene kadar en gelişmiş beyinleri yüzlerce yıl meşgul etmiş basit görünümlü bir matematik problemidir.

Fermat, Fransa’nın güneyindeki küçük bir kasaba olan Beaumont-de-Lomagne’da doğdu. Bordeaux ve Orleans üniversitelerine gitti. Matematik ve hukuk eğitimi aldı. 1631 yılında hukuk diploması aldıktan sonra hayatının kalan kısmını yerel hükümet için çalışarak geçirdi. Hayatının bu safhasında matematikle sadece hobi olarak ilgileniyordu.

Zengin ve bilge bir insan olan Fermat, Blaise Pascal (1623-1662) gibi Fransız düşünürleri ile ilişkiye geçti. Pascal’la birlikte ilk olasılık kuramlarının geliştirilmesi için iş birliği yapmıştı. Kimi matematik projelerini ise yaşadığı dönemin karmaşık yapısı nedeniyle hayata geçiremedi. İç savaş koşullarına dayanmaya çalıştı. Bu sırada vebaya yakalandı ve 1653 yılında hastalıktan sağ olarak kurtulan az sayıdaki insandan biri oldu.

Fermat’ın Son Teorem’i 1637 yılında kaleme aldığı ama ölümüne kadar açığa çıkmayan gizemli bir notta yazılıdır. Problem, Yunan matematikçi Diophantus’un (200-284) kitabının bir köşesine son derece kışkırtıcı olan şu sözlerle birlikte yerleştirilmişti: “Bu önermeye ilişkin harika bir ispatım var. Ne var ki bu köşe onu yazmak için çok dar.”

Fermat’ın çözdüğünü iddia ettiği sorun sonraki 350 yıl boyunca matematikçileri uğraştıracaktır. Fermat’ın “Son Teorem”ine göre xn+yn=zn eşitliğinde; x, y ve z “0” dışındaki tam sayılar ve *n* ise 2’den büyük bir tam

sayıysa bu eşitlik gerçekleşemez. Teorem doğru gözükmektedir. Buna karşılık matematikçiler bir türlü bu eşitliğin ispatını yapamamaktaydılar.

1994 yılında Princeton Üniversitesi'nde bir profesör olan Andrew Wiles (1953-) sorunu çözdü. Tam sekiz yıl boyunca çatı katındaki odasında problemi çözmek için uğraşmıştır. Çabalarının sonucunda Fermat'ın gerçekten de haklı olduğunu ortaya koyar.

Ek Bilgiler

1- Fermat'ın kendi teoremini gerçekten ispatlayıp ispatmadığı bilimsel tartışmalara konu olmuştur. Pek çok matematikçi kitabın köşesindeki notu ciddiye almamakta, elindeki araçlarla Fermat'ın kuramını ispat etmiş olmasının mümkün olmadığını ileri sürmektedir.

2- Fermat'ın son teoremi popüler kültüre, özellikle de bilimkurguya konu edilmiştir. Örneğin; The Simsons adlı çizgi dizide teorem pek çok vesileyle espri konusu yapılmıştır. Programın Halloween bölümlerinden birinde teoremi çürüttüğü ileri sürülen bir eşitlik ortaya atılmıştır.

3- Asıl adı Pierre Fermat'tır. Ancak hükümet görevlisi olduktan sonra kulağa daha aristokratik gelen Pierre de Fermat adını almıştır.

Sarah Good

Massachusetts’in Püriten halkı için cadılıktan daha büyük bir suç yoktu. Aynı şekilde Sarah Good’tan (1655-1692) daha büyük bir cadı da tanımıyorlardı. Salem Cadı Yargılamaları sırasında suçlanan ilk kadınlardandı. Good bir sürü genç kızı büyülemekle suçlanıyordu. 1692 yazında idam edildi. Yargılamalar sırasında eşi ve beş yaşındaki kızı bile aleyhinde tanıklık etmeye zorlandılar.

Tabi ki Good bir cadı değildi. Aynen o yaz Salem’de ortalığı kasıp kavuran cadı avı sırasında öldürülen diğer 19 kadın ve erkek gibi. Good, aslına bakılırsa yoksul ve çok da sevilmeyen bir kadındı. Onu müdafaa edecek kimsesi yoktu. Salem Cadı Avı’nın diğer kurbanları ile birlikte dini bağnazlığın ve hoşgörüsüz kitle adaletinin tehlikesini simgeleyen bir figür olarak günümüze kadar ayakta kaldı.

Good, borçları nedeniyle hapse düşmüş yoksul bir adam olan William Good’un eşiydi. Çiftin Dorothy adında bir kızları vardı. Pek çok diğer kurban gibi o da düşük bir sosyal statüye sahipti. Good, Salem’de pek sevilmiyordu. Kaba, dağınık ve yardıma muhtaç biri olarak görülüyordu.

Yargılama 1692 yılının Şubat ayında başladı. Üç genç kız komşularını kendilerini büyülemekle suçladılar. İlk olarak Good ve iki başka kadın bu suçlamayla yargılandı. Yargılama sırasında diğer kasabalılar da çeşitli suçlamalarda bulundular. Birisi Good’u süpürge üzerinde uçarken gördüğünü söyledi. Bir başkası onun sihirli güçlerini kediler ve kuşlar üzerinde denediğini iddia etti. Beş yaşındaki kızı da tutuklanmış ve annesi aleyhine ifade vermeye zorlanmıştı.

Darağacına götürüldüğü sırada Good’un hâlâ masum olduğunu söylediği iddia edilmektedir. Papaza “sen bir yalancısın” demişti. “Ben senin büyücü olduğundan daha fazla cadı değilim. Eğer sen benim canımı alırsan Tanrı sana kan içirecek.” Good idam edildiği sırada otuz yedi yaşındaydı.

Cadı avı, sömürgenin sivil ve dini liderlerinin desteğini almıştı. Ancak yılın sonuna doğru mahkeme kapatıldı. Yirmi yıl sonra kurbanlara itibarları iade edildi ve ailelerine tazminat davası açma hakkı tanındı. Good'un dul eşinin titrek el yazısı ile mahkemeye yazdığı başvuru mektubu, yargılama ve idam sürecine son noktayı koyuyordu: "Yoksul ailemin yıkılmasından dolayı nasıl bir zarar gördüğümün takdirini saygı değer mahkemeye bırakıyorum."

Ek Bilgiler

1- Salem cadı yargılamalarının bütün kurbanları Massachusetts valisi Jane Swift (1965-) tarafından 2001 yılında resmen masum ilan edildi.

2- Good'u ve diğerlerini mahkum eden hakimlerden biri John Hathorne'du (1641-1717). Hathorne romancı Nathaniel Hawthorne'un (1804–1864) büyük büyük büyükbabasıdır.

3- Oyun yazarı Arthur Miller (1915–2005), Salem yargılamalarını temel alarak "The Crucible" (Cadı Kazanı / 1953) oyununu yazdı. McCarty döneminde yazılan oyun, 17. yy'da yaşanan cadı avı ile 1950'lerin Amerikası'ndaki anti-komünist paranoya atmosferini kıyaslıyordu. Oyundaki karakterlerden biri de Good'dur.

Johann Sebastian Bach

Meşhur bestekar Johann Sebastian Bach (1685-1750), Alman Barok döneminin en önemli sanatçılarından biridir. Batı müzik tarihinin en etkili eserleri arasında kabul edilen yüzlerce parça ve orkestra eseri yazmıştır.

Bach kontrapuntal müzik tekniğinin ustası olarak kabul edilmektedir. Bu teknikte iki ayrı müzik melodisi birlikte çalınmaktadır. Bach'ın karmaşık arajmanları kendi döneminde çok da popüler değildi. Ne var ki bu eserler Wolfgang Amadeus Mozart (1756–1791) ve Ludwig van Beethoven (1770–1827) gibi usta bestekarlara ilham kaynağı olmuştur.

Almanya'daki Eisenach şehrinde müzisyen bir ailede dünyaya geldi. Çocukluğundan itibaren org, violin ve çembalo dersleri aldı. Annesi ve babasının o henüz dokuz yaşındayken ölmesinin ardından ağabeyi Johann Christoph Bach tarafından büyütüldü. Ağabey Bach, org çalmadaki ustalığını ve mesleki bağlantılarını kardeşiyle paylaştı.

Bach ilk müzik başarısını bir koro üyesi ve orgcu olarak elde etti. Bundan ancak yıllar sonra bir bestekar olarak ün salacaktı. On yedi yaşından itibaren Almanya'da dolaşarak çeşitli prenslerin saraylarında org tasarlamaya ve çalmaya başladı.

1707 yılında evlenip yirmi çocuğundan ilkini kucakladıktan sonra, Weimar şehrinde saray orgçusu oldu. En bilinen fügleri Weimar döneminden kalmadır. Bu eserler, *Das wohltemperierte Clavier* adlı derlemede toplanmıştır. Aynı zamanda Weimar döneminde düğünlerde çalınan *Jesu, Joy of Man's Desiring* (İsa: İnsan Tabiatının Neşe Kaynağı) adlı eseri de bestelemiştir. 1721 yılında bir Alman aristokratı için yazılan Brandenburg Konçertosu en önemli eserleri arasında kabul edilmektedir.

1723 yılında Leipzig'de müzik direktörlüğüne atandı. Şehrin Lutherci kiliseleri için beste yapmaktan sorumluydu. Zayıflayan görme gücünü

düzeltmek için yapılan acemice bir operasyon sırasında altmış beş yaşında hayata veda etti.

Ek Bilgiler

1- Bach'ın, Maria Barbara Bach (1684–1720) ve Anna Magdalena Wilcke (1701–1760) adlı iki eşinden yirmi çocuğu oldu. Bunlardan sadece onu yaşadı.

2- Yaşadığı dönemde Bach'ın yalnızca bir resminin yapıldığı sanılmaktadır. Onun da gerçekliği tartışmalıdır. 1894 yılında kemikleri büstünün yapılması için bir heykeltıraşa verilmiştir. 2008 yılında bir antropolog aynı kemikleri kullanarak bilgisayar yardımıyla Bach'ın modelini çıkarmayı denemiştir. Ortaya çıkan modele göre Bach, kısa beyaz saçlı, nispeten şişman bir adamdı.

3- Bach'ın eserlerinin çoğu org ya da çembalo için yazılmıştır. Piyano, 18. yy'ın başlarına kadar keşfedilmemiştir. Bach 1730'larda bir piyano görmüş ama bu enstrümanın sesini sevmemiş ve asla çalmayı öğrenmemiştir.

Thomas Paine

Ne Roma Katolik Kilisesi'nin ne de Yahudi Sinagogu'nun, Ortodoks Kilisesi'nin, Osmanlı Halifesi'nin, Protestan Kilisesi'nin ya da herhangi bir başka dini kurumun inancına itimadım var. Benim kilisem kendi aklımdır.

— Thomas Paine

1774 yılının sonlarına doğru Londra'daki bir Amerikan temsilcisi olan Benjamin Franklin (1706-1790) mücadeleci bir İngiliz olan Thomas Paine (1737-1809) ile tanıştırıldı. Franklin, Paine'in zekasından etkilendi. Genç adama son derece önemli bir teklifte bulundu: "Amerika'ya gel."

Çok geçmeden Franklin'in önerisini dinleyen Paine, Philedelphia'ya gitti. Sadece on sekiz ay sonra adı kıtanın en ünlü yazarları arasında anılıyordu. Aynı zamanda Amerikan Devrimi'ne destek sağlamak için İngiliz aleyhtarı politik metinler kaleme alıyordu.

Paine, İngiltere'den ayrılınca rahatlamıştı. Franklin'le karşılaştığı sırada başarısız birkaç iş denemesi olmuş ve borçlarından dolayı hapse düşmekten son anda kurtulmuştu. İki kez evlenmiş, ilk karısı doğum sırasında ölmüştü. İkinci karısındansa kendi isteğiyle ayrılmıştı. Öğretmenlik, vergi tahsildarlığı ve hizmetçilik yaparak para kazanıyordu.

İngiliz monarşisinden nefret ediyor ve cumhuriyetçi düşüncelere giderek artan bir inanç besliyordu. Devrimin arifesinde olan Amerika'ya gitmek ona düşüncelerini hayata geçirme fırsatı verdi.

1776 yılı başlarında kraliyete açık bir dille saldırıp bağımsızlığı savunan elli sayfalık bir risale olan *Common Sense*'i (Sağduyu) yayınladı. "Basit gerçekler, açık argümanlar ve sağduyunun sesinden başka bir şey yazmadım," diyecekti. Risale çok popüler oldu. Satış konusunda tek rakibi İncil'di. John Adams (1735-1826) daha sonraları "tarih Amerikan Devrimi'ni Thomas Paine'e atfedecektir," diye yazmıştır.

Savaştan sonra İngiltere'ye geri döndü. İnsan hakları ile ilgili politik bir metin olan *Rights of Man*'i (İnsan Hakları) yazdı. 1792 yılında İngiltere'den ayrılmaya zorlandı ve Fransa'ya gitti. Burada da Fransız Devrimi'nin coşkulu bir destekçisi olacaktı. 1793 yılında tutuklandı ve giyotinden zor kurtuldu.

Fransa'da cezaevindeyken en tartışmalı eseri olan *The Age of Reason* (Akıl Çağı) adlı kitabını yazdı. Bu kitap örgütlü dine güçlü bir eleştiri getiriyordu. O zamanlar idamdan kurtulma umudu olmadığı için kaybedeceği hiçbir şeyi olmadığını düşünmüştü. Ancak kitap, Adams dahil olmak üzere pek çok müttefikinin tepkisini çekti. 1802 yılında ABD'ye dönünce dışlandı. Yetmiş iki yaşında New York'ta öldü.

Ek Bilgiler

1- 1792 yılında, Fransız vatandaşlığı ile onurlandırıldı ve Fransız Ulusal Meclisi'ne üye oldu. 16. Louis'nin (1754-1793) idamına karşı oy kullandı. Bu kararı sonraki yıl tutuklanmasının ardında yatan nedenlerden biriydi.

2- Dinle ilgili görüşleri Adams'ı rahatsız etse de, Thomas Jefferson'la (1743-1826) ömür boyu dost kaldı. Jefferson 1821'de "Hiçbir yazar Paine'i aşamadı," diye yazacaktır.

3- Asıl adı Thomas Pain olan yazar Amerika'ya göç edince adının sonuna bir "e" harfi eklemiştir.

Avilalı Teresa

Günümüzde Roma Katolik Kilisesi tarihinin en etkili kadınlarından biri olarak görülen Azize Avilalı Teresa (1515-1582), yaşadığı dönemde düşmanlık ve şüpheyle karşılandı. Engizisyonda yargılandı. Mistik deneyimleriyle dalga geçildi. Bir kilise görevlisi tarafından “dengesiz, rahatsız, asi ve inatçı bir kadın” olmakla suçlandı.

Alay konusu olmasına rağmen Teresa yeni bir tarikat kurdu. Katolik mistisizminin önde gelen teologlarından biri olarak önemli bir miras bıraktı.

Geleceğin azizesinin asıl adı Doña Teresa de Cepeda y Ahumada’dır. İspanya’daki Castille’de asil bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Gizlice eski dinini yaşadığı gerekçesiyle Engizisyon tarafından suçlanmış bir Yahudi dönmesinin torunuydu. Teresa sıkı bir Katolik olarak yetiştirildi. Koyu inançlıydı. O kadar ki yedi yaşında Moorlar’a karşı savaşarak şehit olmak için evden kaçmaya çalışmıştı.

İsyankar genç kız yirmi yaşında Avila’daki Carmelite Manastırı’na girdi. Bu dönemde rahibelik, seçkin ailelerin evlenmemiş itaatsiz kızları için hapishaneden farksızdı. Teresa üç yıl sonra ciddi bir rahatsızlık geçirince dine yönelik ilgisi arttı.

Manastır hayatını daha büyük bir ciddiyetle ele almaya karar vermişti. 1562 yılında ilk “Yalınayak” Carmelite Manastırı’nı Avila’da kurdu. Teresa ve bir avuç takipçisi sadece paçavralar giyiyor, saman döşeklerde uyuyor ve kendilerini kamçılayarak cezalandırıyorlardı.

Aynı dönemde Teresa’nın yaşadığı mistik deneyimler ününün daha da artmasına neden oldu. Kendisi bu ruhsal olaylar yaşandığı sırada Tanrı ile birleştiğine inanıyordu. Ölümüne yakın onu eleştirenlerin muhalefetini aşmayı başardı. İspanya’da on yedi manastır açmıştı. Hıristiyan mistisizmi ile ilgili yazdıkları kendisinden sonra gelen teologlar üzerinde etkili oldu.

Ek Bilgiler

1- Teresa kilise doktoru unvanını kazanan üç kadından biridir. Kilise doktorluğu Katolik teologların ulaşabileceği en üst mertebedir. Kilise doktroluğu unvanına sahip olan diğer iki kadın Sienalı Azize Catherine (1347–1380) ve Lisieuxlu Azize Therese'dir (1873–1897).

2- Teresa 1622 yılında Papa 15. Gregory (1554–1623) tarafından azize ilan edilmiştir. Başı ağrıyanların ve İspanya'nın koruyucu azizesidir.

3- Ölümünün ardından Teresa'nın bedeni parçalara ayrılarak taraftarlarına dağıtıldı. Bu, Katolik azizlerin naaşlarına sık sık uygulanan bir gelenekti. Kalıntıları, taraftarları tarafından değerli hatıralar olarak saklandı. 20. yy'da İspanyol diktatör Francisco Franco (1892-1975), Teresa'nın sol elinin dört parmağına sahipti. Bunları yatağının kenarında saklıyordu.

14. Louis

17. yy Fransası'nda her şey Kral 14. Louis'nin (1638–1715) etrafında döndüğü için kendisine "Güneş Kral" adı verilmişti. Mutlak monarşinin tipik bir temsilcisi olarak yetmiş iki yıl boyunca tahtta kaldı. Bu, Avrupa tarihinde o zamana kadar eşine rastlanmamış bir süreydi ve bugüne kadar da henüz başka hiçbir devlet adamı bu kadar uzun süre iktidarda kalmamıştır. Louis, Fransız devletini merkezileştirerek tüm gücü elinde topladı.

Kralın devlet için oynadığı önemli rol ünlü mottosundan da anlaşılabilmektedir: "L'état, c'est moi" (ben devletim).

13. Louis'nin (1601–1643) oğlu olan kral, tahta çıktığında henüz beş yaşındaydı. İktidarının ilk sekiz yılında ülkeyi kral naibi olarak annesi Kraliçe Anne (1601–1666) yönetti. Louis, yirmi üç yaşına geldiğinde krallığın kontrolünü tamamen kendi ellerine aldı.

14. Louis hem Fransız asillerinin hem de kendi bakanlarının gücünü kısıtladı. Anne ve babasının ülke yönetiminde önemli sorumluluklar verdiği Kardinal Mazarin (1602–1661) ölünce ülke yönetimini tamamıyla kendi üstüne aldı. Ünlü Versay Sarayı'nı inşa ettirdi. Paris'in hemen dışındaki bu anıtsal yapı, hem Fransa'nın uluslararası arenada büyüyen gücünü hem de gelişmekte olan merkezi hükümeti temsil ediyordu.

Louis pek çok Avrupa savaşında yer alıp zaferler kazandı. 1678 yılında Hollanda'yı ve onun müttefiklerini mağlup etti. 1684 yılında Alsace'ı Kutsal Roma İmparatorluğu'ndan aldı. Bu savaşlar sonucunda Fransa, Avrupa'nın en büyük askeri gücü haline geldi. Ne var ki İspanya'daki Halefler Savaşı (1701-1714) bir duraklamaya neden oldu. Bu savaş Fransa ve İspanya'nın birleşerek kıtasal bir süper güç haline gelmelerine engel oldu.

Güneş Kral'ın dönemi Fransa'da sanatsal ve kültürel açıdan da önemli bir gelişme dönemi oldu. Louvre Müzesi'ni büyüttü. Ayrıca emekli askerler için Paris'te büyük bir askeri kompleks olan "Hôtel des Invalides"i inşa ettirdi.

Louis yetmiş yedi yaşında öldüğünde hem oğlundan hem de torunundan daha uzun süre yaşamıştı. Yerine oğlunun torunu 15. Louis (1710–1774) geçti.

Ek Bilgiler

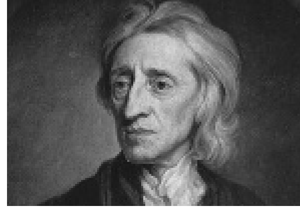
1- Louis, Protestanlar'a ibadet özgürlüğü getiren Nantes buyruğunu 1685 yılında geri çekti. 1789 yılındaki Fransız Devrimi'ne kadar Fransız Yahudileri ve Protestanlar tam vatandaş olarak kabul edilmediler.

2- Louis, 1660 yılında María Theresa (1638–1683) adında bir İspanyol prensesi ile evlendi. Üç çocukları oldu. Kraliçenin ölümünün ardından zaten uzun zamandır metresi olan Françoise d'Aubigné Scarron (1635–1719) ile gizlice evlendi.

3- 1682 yılında bir Fransız kolonisi olarak kurulan Louisiana Eyaleti adını kraldan almaktadır.

John Locke

1689 yılında John Locke (1632–1704), ideal devlet biçimini vatandaşlarının doğal haklarına saygı duyan devlet olarak tanımladı. Devletin vatandaşların "canına, özgürlüğüne ve mülküne" kast etmemesi gerektiğinin altını özellikle çiziyordu.

Yaklaşık bir yüzyıl sonra 1776 yılında Thomas Jefferson (1743–1826), Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'ni yazdı. Locke'nun ifadelerini neredeyse olduğu gibi ödünç almıştı. On üç kolonide yaşayan yurttaşların devredilemez haklara sahip olduğunu vurguluyordu: "yaşam, özgürlük ve mutluluğa ulaşma."

Jefferson'un Locke'a bağlılığı, düşünürün 18. yy'da Avrupa ve Amerikan siyasal yaşamında oynadığı merkezi rolü işaret etmektedir. Locke, Amerikan ve Fransız devrimlerine ilham kaynağı olmuştu. Monarşi karşıtı olan *Two Treatises of Government* (İki Yönetim Tezi) adlı eseri, Batı demokrasisinin kavramsallaştırılmasına en çok katkıda bulunan eserdir.

Locke, İngiltere'deki Bristol yakınlarında doğdu. Çocukluğu sırasında babasının muzaffer Püritenlerin safında yer aldığı İngiltere iç savaşına tanık oldu. Savaştan sonra Oxford'a giden Locke, felsefe ve tıp eğitimi aldı.

Esas amacı doktor olmaktı. Ne var ki hastalarından biri olan Shaftesburyli Earl (1671–1713) onu politikaya yönlendirdi. Locke ve Shatesbury, Kral 2. Charles'a (1630–1685) yönelik bir suikast girişimine adları karıştığı için Hollanda'ya kaçmak zorunda kaldılar.

Locke, mutlak monarşiyi eleştiren iki önemli eserini de sürgündeyken yazdı. Thomas Hobbes'un (1588–1679) toplumsal sözleşme kuramını geliştirerek devletin yurttaşların haklarına saygı göstermemesi halinde toplumsal sözleşmenin bozulabileceğini söyledi.

Kral 2. James'i (1633–1701) deviren ve monarşi yerine parlamentoyu İngiltere siyasetinin merkezine oturtan 1688 yılındaki devrimin ardından İngiltere'ye geri döndü. Devrimcilerin gözünde bir kahraman olan Locke 1704 yılında öldü.

Ek Bilgiler

1- Locke hiç evlenmedi. Filozof Damaris Cudworth (1659–1708) ile duygusal bir yakınlaşması oldu. Ancak Locke sürgündeyken Damaris, Sir Francis Masham (1645–1722) adında bir başkasıyla evlendi.

2- 1669 yılında Carolina'daki İngiliz kolonilerinin anayasasının yazılmasına yardımcı oldu. Anayasa, o zamanlar için yenilikçi bir fikir olan temsili meclisin kurulmasını bir hak olarak tanımlıyordu. Ne var ki köleliği de meşru kılıyordu. Köleliğin kaldırılması on yıllar sonra mümkün oldu.

3- Locke'un en önemli ve etkili eserlerinden biri de "A Letter Concerning Toleration"dır (Hoşgörü Hakkında Bir Mektup / 1689). Dini özgürlüklerin tanınmasının bir toplum için en doğrusu olduğunu çünkü böylece iç çatışmanın önüne geçileceğini savunuyordu. Ne var ki onun dini tolerans anlayışı sadece farklı Protestan gruplarına yönelikti. Katoliklerin ve ateistlerin toplumdan dışlanması gerektiğini düşünüyordu.

Athanasius Kircher

Athanasius Kircher (1601–1680) çok çeşitli konularla ilgili kırktan fazla kitap yazmıştır -hayattaki tek amacı her şeyi bilmek olan cesur ve gözüpek bir bilgin için oldukça yerinde bir davranış...

Rönesans döneminin ideal bir örneği olan Kircher, on iki dil biliyordu. Tarihin ilk Antik Mısır uzmanıdır. İlk bilimkurgu romanını o yazmıştır. Vezüv Yanardağı'nın dumanlı kraterine inerek volkanlar üzerine çalışmalar yapmıştı. Öğrenme aşkını belki de en net biçimde 1669 yılında yayınladığı kitabı *The Great Art of Knowing* (Öğrenmenin Ulu Sanatı) ile ortaya koymaktadır.

Kircher, Orta Almanya'da Katolik bir şehir olan Geisa'da dünyaya gelmişti. Almanya, o sıralar yaşanan dini çatışmalar nedeniyle oldukça çalkantılı bir dönemden geçiyordu. Kircher, 1622 yılında Protestanların elinden kurtulabilmek için memleketinden ayrılmak zorunda kaldı. 1628 yılında Cizvit rahibi oldu. Fransa, Avusturya ve İtalya'da dolaştıktan sonra Roma'ya yerleşti.

1631 yılında yayınladığı ilk kitabı magnetizma ile ilgiliydi. Güneş saatleri, yer çekimi ve matematikle ilgili de birçok yazı yazmıştır. 1656'da, bubonik vebanın mikroorganizmalardan kaynaklanıyor olabileceğini ileri sürerek bu teoriyi destekleyen ilk kişilerden biri oldu.

Kircher'in *Oedipus Aegyptiacus* isimli kitabı en iyi bilinen eserleri arasındadır. Bu kitap, Antik Mısır hiyeroglif alfabesini çözümlemeye çalışmaktaydı. Sonuçta başarısız olsa da Eskir Mısır'a büyük bir ilginin uyanmasına neden oldu. Geride bıraktığı notları sonunda eski yazıyı çözmeyi başaracak olan Fransız bilgini Jean-François Champollion (1790–1832) için yararlı olmuştur.

Kircher aynı zamanda kitap, sanat eseri ve çeşitli icatlar toplayan bir koleksiyonerdi. Bunlar, Roma'daki Kircherianum Müzesi'nde sergilenmekteydi. Bu müze 19. yy'da yıkılana kadar şehrin en büyük müzelerinden biri olmuştur.

Yaşarken "Yüz Sanatın Ustası" diye anılan Kircher, Avrupa'nın en ünlü bilginlerinden biriydi. Büyük ölçüde kendi kendini yetiştirmiş ve içindeki

öğrenme aşkı ile motive olmuştur. Ölümünün ardından Kircher’in ünü sönmeye başladı. Bilimsel konulara getirdiği amatör yaklaşım uzmanlaşma ve profesyonelleşmenin gelişimi ile birlikte gözden düşmüştür.

Ek Bilgiler

1- Kircher’in hiçbiri çalışmayan çeşitli icatları vardı: sürekli hareket makinası, konuşan emzik, müzik yazma makinası. Bu icatları, İtalyan romancı Umberto Eco (1932-) tarafından “The Island of the Day Before” (Önceki Gün Adası / 1994) adlı çalışmasında espri konusu yapılmıştır.

2- Kircher’in en büyük projelerinden biri de “Voynich Elyazması”nı tercüme etmekti. Bu, bilinmeyen bir dilde yazılmış ünlü bir 15. yy kitabıydı. Ancak Kircher bu projesini gerçekleştirememiştir. Aynı çaba içersine giren ondan sonraki uzmanlar da başarısız olmuştur. Hatta Amerika Birleşik Devletleri’nin Ulusal Güvenlik Ajansı’nda (National Security Agency) çalışan şifre çözücüler bile hiçbir sonuca ulaşamamıştır. Kimi uzmanlarsa kitabın çok iyi tasarlanmış bir Orta Çağ şakası olabileceğini düşünmektedir.

3- Kircher “Physiologia” (1680) isimli kitabında yutkunma sırasında hareket eden havanın hızını ölçen ilk kişi olmuştur. Kronometrenin henüz icat edilmediği düşünülürse bunun büyük bir başarı olduğu söylenebilir.

Blackbeard (Kara Sakallı)

Daha çok “Blackbeard” adıyla bilinen Edward Teach (1680–1718), korsanlığın altın çağı olan 18. yy’ın başlarında yaşamış ünlü bir İngiliz korsanıdır. Uzun boğumlu sakalı, kırmızı ceketi ve her iki yanında asılı duran kılıçları ile denizcilik dünyasında korku veren bir imaja sahip olmuştur. Ancak bu kariyeri oldukça kısa sürmüş ve Kuzey Carolina’da sıkıştırılıp öldürülmesi ile son bulmuştur.

Blackbeard’ın hayatının erken dönemleri, belirsizliğini korumaktadır. İngiltere’de doğmuş ve İspanyol Halefler Savaşı sırasında devlet korsanlığı yapmıştır. Devlet korsanları, krallık tarafından düşman gemilerine saldırma ve ganimet toplama hakkı verilen özel mülkiyete ait savaş gemilerinde çalışırdı. İngilizler, Karayipler’de İspanyol ticaretini zayıflatmak için devlet korsanlarını kullanıyordu. Bu sayede koskoca bir korsan neslinin yetişmesine neden olmuşlardı.

1713 yılında İngiltere savaştan çekilince aralarında Blackbeard’ın da bulunduğu korsanlar Karayipler’deki saldırılarına devam ettiler. İngilizler durması için ona af talep etmiş ancak o bunu reddedince resmen bir kanun kaçağı haline gelmişti. Sonraki dört yıl içerisinde elli gemiyi ele geçirip yağmaladığına inanılmaktadır. Kişisel donanması dört gemi ve 300 korsandan oluşuyordu. Zaman zaman Kuzey Carolina’daki Ocracoke Adası’nda saklanıyor ve çaldığı malları Amerikan kolonicilere satıyordu.

1717 Kasım ayında Blackbeard bir Fransız köle gemisi olan *La Concorde*’a saldırıp gemiyi ele geçirdi. Gemiye “Kraliçe Anne’nin İntikamı” adını verdi ve kendi bayrağını çekti. Sonraki ilkbahar “Kraliçe Anne’nın İntikamı” ve diğer gemileri, Güney Carolina’daki Charleston limanını ablukaya aldı. Birkaç gemiyi yağmaladıktan sonra Kuzey Carolina’daki saklanma yerine kaçtı.

Blackbeard, kasım ayı bitmeden kraliyet donanmasına bağlı bir filo tarafından öldürüldü. Kesik başı diğer korsanlara ibret olsun diye Virjinya'da bir mızrağın ucuna takılarak halka gösterildi. Bu tarihten itibaren korsan konulu film ve kitaplara konu oldu. Açık denizlerde kural tanımazlığın ve romantizmin sembolü haline geldi.

Ek Bilgiler

1- Blackbeard'ın siyah zemin üzerine beyaz iskeletten oluşan kendi bayrağı vardı. Daha ünlü olan Jolly Roger'in bayrağında bir kafatası ve çapraz kemikler bulunmaktadır. Bu simge aynı zamanda İngiliz korsan Edward England tarafından da kullanılmıştı.

2- 2006 yapımı "Blackbeard" filminde ünlü korsanı İskoç aktör Angus Macfadyen (1963–) canlandırmıştır.

3- "Kraliçe Anne'nin İntikamı"nın enkazı 1996 yılında Kuzey Carolina'daki Beaufort Körfezi'nde altı metre derinlikte bulunmuştur. Gemi moloz ve diğer kalıntıların arasında seçilen bronz bir çan sayesinde tanınmıştır.

Voltaire

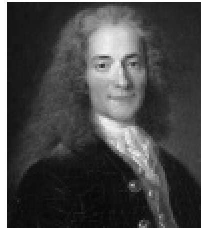
İnsan özgür olmak istediği an özgürleşir.

— Voltaire

Konuşma özgürlüğünün ve yurttaşlık haklarının savunucusu olan Voltaire (1694–1778) Fransız bir yazar ve filozofdur. Avrupa çapında hem çok popüler olmuş hem de fazlasıyla tartışılmıştır. Denemeleri, oyunları, romanları ve sosyal reformla kilisenin devletten ayrılmasını savunan risalleri Fransız ve Amerikan devriminin liderleri tarafından büyük bir ilgiyle okunmuştur. Her iki ülkenin de politik tarihi üzerinde büyük bir etkisi olduğuna inanılmaktadır.

Paris’te doğan François-Marie Arouet, Voltaire adını 1718 yılında aldı. İlk oyunu *Oedipe*, Paris’te sahnelendiğinde büyük bir başarı kazanmıştı. Fransız aristokrasisini eleştiren ilk alaycı şiirlerini ise henüz yirmili yaşlarının başındayken yazdı.

Voltaire’in etkili satirik şiirleri genç yazarın başını belaya soktu. İlk olarak 1717 yılında tutuklandı. 1726 yılında İngiltere’de sürgüne yollandı. İngiltere’de geçirdiği yılların politik düşünceleri üzerinde büyük etkisi oldu. İngiliz anayasal monarşisinin Fransız mutlak monarşisine kıyasla bireysel haklara daha saygılı olduğuna kanaat getirdi.

1729 yılında Fransa’ya dönmesine izin verildi. İngiliz siyasal sistemini öven bir kitap yazınca Paris’ten sürgün edildi. Fransız kırsalında tanıştığı asilzade Marquise du Châtelet (1706–1749) ile romantik bir ilişki yaşadı. Fransa’daki Katolik Kilisesi’ni gitgide daha fazla eleştiren denemeler yayınladı. 1751 yılında yeniden sürgüne gönderildi. Bu kez Almanya’daki Potsdam şehrine yerleşti.

Paris’e dönemeyen Voltaire, 1754 yılında Cenevre’ye gitti. Daha sonra Cenevre Gölü’nün Fransa kıyısında bir şehir olan Ferney’e yerleşti. 1759 yılında belki de en etkili çalışması olan *Candide*’yi yazdı. Roman, bir Alman baronunun saf yeğenini anlatıyordu. Delikanlı, Avrupa çapında yaşadığı çeşitli maceralar sonunda bu toplumun onda büyük bir hayalkırıklığı yarattığına kanaat getiriyordu.

Sonunda 1778 yılında, seksen üç yaşında ölmeden üç ay önce Paris’e dönmesine izin verildi. Ölüm döşeğinde Hıristiyanlığı kabul etmeye davet edildi. Öfkeyle yanıtladı: “Tanrı aşkına, huzur içinde ölmeme izin verin.” Bunlar son sözleri oldu.

Ek Bilgiler

1- “Candide” bazı gerçek olaylara dayanıyordu. Bunların arasında 1755 yılındaki Lizbon Depremi de vardı. Bu felaket yüz bine yakın insanın ölümüne neden olmuştu. Deprem, modern Avrupa tarihindeki en korkunç felaketti.

2- Voltaire, Paris’teki Bastille Hapishanesi’ne kapatılmıştı. Birkaç yıl sonra hapishanenin kalabalık ve öfkeli bir halk topluluğu tarafından basılması Fransız Devrimi’nin başlangıcı sayılacaktı.

3- Amerikalı bestekar Leonard Bernstein (1918–1990) “Candide”yi 1956 yılında bir Broadway müzikali olarak uyarladı.

Tadeusz Kosciuszko

Onun tek bir davası vardı, insanın özgürlük ve mutluluğu...

— Thomas Jefferson

İki kıtada ulusal bir kahraman olarak görülen Tadeusz Kosciuszko (1746-1817), Amerikan Devrimi'nde bir general olarak hizmet vermiştir. Daha sonra ise memleketi Polonya'da Rusya'ya karşı bir ayaklanma başlatmıştır. Koyu bir idealist olan Kosciuszko, her iki ülkede de devrimci hareketi yönlendiren, Aydınlanma Çağı'nın demokrasi ve bağımsızlık ideallerini benimsemişti.

Kosciuszko günümüz Belarusu'nda küçük bir köyde dünyaya geldi. Askeri akademiye yazıldı. Buradaki derslerinde üstün başarı gösterdi ve resim çalışıp askeri taktikler üzerine ders alacağı Paris'e gitmek için burs kazandı. Amerikan Devrimi başladığı sırada Amerika'nın Fransa elçisi Benjamin Franklin (1706–1790), Kosciuszko'yu Anayurt Ordusu'na katılmaya davet etti (1776).

Kosciuszko'nun askeri taktikler ve askeri mühendislik konusundaki ustalığı onu eğitimsiz koloni milislerinden düzenli bir ordu yaratmakla görevli olan Geoger Washington (1732-1799) için vazgeçilmez bir değer kılıyordu. Kosciuszko, Pensilvanya ve New York'ta kaleler tasarlayıp yapılmasına yardım etti. West Point'teki savunmaya liderlik yaptı. 1783 yılında kongre onu tuğgeneral rütbesine çıkardı.

Ertesi yıl Polonya'ya döndü. 1789 yılında Polonya Ordusu'na katılmasına izin verilene dek beş yıl boyunca yoksulluk içinde yaşadı. Askeri açıdan zayıf olan Polonya istikrarsız bir pozisyondaydı. İki büyük güç arasında sıkışmıştı. 1792 yılında Rusya ülkeyi işgal etti ve Prusya'dan ayırdı. Ülkenin sadece küçük bir bölümü yabancı egemenliğine girmemişti.

Kosciuszko Polonya’nın bağımsızlığı umuduyla iki yıl sonra Ruslar’a karşı bir isyan başlattı.

Kosciuszko isyanı kısa sürdü. Lideri 1794 yılında yakalandı. 1796 yılında Çar tarafından affedilene kadar zindanda kaldı. Ardından ABD ve Fransa’da sürgüne gönderildi. Ruslar’a karşı yeni bir isyan başlatma çabaları sonuç vermedi. Yetmiş bir yaşında İsviçre’de öldü.

Ek Bilgiler

1- ABD ve Polonya’da adlarını Kosciuszko’dan alan pek çok sokak bulunmaktadır. Aynı zamanda Kosciuszko Dağı’nın da isim babasıdır. Polonyalı bir kaşif tarafından bulunan Kosciuszko, Avusturalya’nın en yüksek dağıdır.

2- Kosciuszko’nun Philedelphia’da yaşadığı ev ulusal anıt haline getirilmiştir.

3- Mirasında, sahip olduğu malların ABD’de köle azat etmek için kullanılmasını istemişti. Ne var ki bu talebi yasal tartışmalar nedeniyle askıya alındı. Yüksek mahkeme, 1852 yılında paranın generalin Avrupa’daki akrabalarına gönderilmesine karar verdi.

Anne Hutchinson

Anne Hutchinson (1591–1643) 1634 yılında Boston'a göç etti. İngiltere'den Massachusetts'e gelerek dini inançlara saygı gösterilen bir ülke bulma umudu taşıyanların arasında yer alıyordu. Ne var ki dört yıl sonra koloniden dışlandı ve bir daha geri dönüşüne izin verilmedi.

Bu dört yıl içerisinde koloninin ilk kadın dini lideri olarak Amerikan tarihinde kendine özel bir yer edinmişti. Kısa sürede kendi dua grubunu kurdu. Bu grup hızla büyüyerek Boston'un en büyük dini topluluğu halini alacaktı. Öyle ki koloninin yaşlı liderleri, kendi güçlerini tehdit etmeye başladığını düşünerek koloniden dışlanmasına karar verdiler.

İngiltere'deki Alford'da doğan Hutchinson'un ilk adı Anne Marbury idi. 1612 yılında William Hutchinson (1586–1642) adında bir tüccarla evlendi. Çift on bir çocukları ile birlikte önde gelen bir Püriten rahip olan John Cotton'un (1585-1652) teşvikiyle Massachusetts'e göç etti. Hutchinson ebe ve hemşire olarak çalışmaya başladı. Bunlar koloninin en önde gelen meslekleri arasında yer alıyordu.

Başlarda sadece kadınlardan oluşan grubuyla birlikte İncil'i okuyup tartışıyorlardı. Ne var ki gruba içlerinde erkeklerin de bulunduğu düzinelerce yeni destekçi katılınca etkileri artmaya başladı. Güçlü bir dini grup haline geldiler. Koloninin Valisi Sir Henry Vane (1613-1662) de onların arasına katıldı.

Hutchinson, toplantılarında koloninin sivil ve dini liderlerine eleştiriler getiriyordu. Bazı tartışmalı dini fikirler ileri sürmeye başladı. Tanrının kimin cennete gideceğini önceden belirlediği yolundaki katı Calvinist düşünceyi savunuyordu. Ona göre kurtuluş Tanrı'nın takdiriydi. Püriten din adamları iyi işler yapanların ilahi kurtuluşa ulaşabileceklerini söylerek bu görüşü eleştiriyordu.

Antinomian Tartışması olarak bilinen bu olay Hutchinson'un tutuklanması ile sonuçlandı. 1637 yılında yargılandı. Hakkındaki suçlamalar genel olarak kilise doktrini ile ilgili olsa da yargılanmasında cinsiyetinin çok önemli bir payı vardı. Püriten din adamı John Winthrop (1587–1649) "yaptıkları yakışık almıyor, Allah'ın nazarında hoşgörülemez, ayrıca cinsiyetine de uygun değil," diyerek onu acımasızca eleştiriyordu.

Aralarında rahip Cotton’un da bulunduğu pek çok müttefiki tarafından terk edilen Hutchinson yedi ay hapis cezasına çarptırıldı. 1683 yılında Rhode İsland’a sürüldü. 1642 yılında Rhode İsland’a gitti ve ertesi yıl Amerikan yerlileri tarafından öldürüldü.

Ek Bilgiler

1- Massachusetts valisi Michael Dukakis (1933-) 1987 yılında, sürgüne gönderilmesinden tam 349 yıl sonra Hutchinson’dan resmen özür diledi.

2- New York’taki Hutchinson Nehri Bulvarı adını ondan almaktadır.

3- Hutchinson’un baş savunucusu olan Henry Vane, davanın ardından İngiltere’ye döndü. İngiltere iç savaşında Püritenlerin safında yer aldı. 1662 yılında monarşi yeniden kurulunca hainlikle suçlanarak başı kesildi.

Kangxi

Çin tarihinin en büyük monarklarından İmparator Kangxi (1654-1722), 61 yıl boyunca tahtta kalmıştır. Orta Krallık döneminde yaşanan büyüme ve refah çağına liderlik etti. Tayvan ve Tibet'teki asileri yenilgiye uğrattığına inanılmaktadır. Ülkenin sınırlarını genişletmiş ve Batı'daki yenilikleri ülkesine tanıtmıştır.

İmparator Kangxi henüz yedi yaşındayken tahta çıkmıştı. Qing Hanedanı'nın ikinci kralıydı. Kuzeydeki Mançurya'dan gelen bu hanedan, tahtı 1644 yılında Ming Hanedanı'nın elinden almıştı.

Qing Hanedanı, Çin İmparatorluk sisteminde otoritenin asıl kaynağı olan "Göksel Yetki"ye (*mandate of heaven*) sahip olduğunu iddia etmesine ve Pekin'deki Yasak Şehre yerleşmesine rağmen isyanlarla boğuşmaktan kurtulamadı. Kangxi, hükümdarlığının ilk dönemlerinde Güney Çin ve Tayvan'daki karışıklıklara karşı askeri harekatlar düzenledi. 1673-1681 yılları arasında ise üç asi generale karşı iç savaş vermesi gerekti.

1690 yılına gelindiğinde imparator muhalefeti büyük ölçüde bastırmıştı. Alimleri yeniden devlet hizmetine girmeye davet edip Çin edebiyatını (Qin Hanedanı Mandarin Çincesi değil Mançu konuşuyordu) destekleyerek eski Ming Hanedanı'nın destekçilerini yanına çekmeye çalıştı.

Batı ile olan ilişkiler İmparatorun döneminde gelişmeye başladı. Bu durum sık sık gerilimin yükselmesine neden oluyordu. 1688 ve 1689 yıllarında Rusya ile savaştı. 1706 yılında Çin'deki Katolik nüfusunu kontrol etmeye çalışan Papalık temsilcilerini sınırdışı etti. Ancak politik amaçları olmadığı sürece dış etkilere açıktı. Cizvit matematikçilerini ve astronomları sarayına davet etti.

Tahttaki son yıllarına Tibet'teki iç savaş damgasını vurdu. Savaş altmış sekiz yaşında Pekin'de ölmesinden hemen önce son bulmuştu. Yirmi dört

oğlu arasında taht kavgası çıktı. Dördüncü en büyük oğlu Yongzheng (1678-1735) bu mücadeleyi kazanarak imparator oldu.

Ek Bilgiler

1- Qing hanedanı Çin'e hükmeden son imparatorluk oldu. Hanedanın son imparatoru 1912 yılında görevden alınmıştır.

2- Kangxi Çin Seddi'ni askeri kullanımdan çıkardı. Buna karşılık bir başka önemli eser olan 1770 km'lik "Büyük Kanal"ın onarılması emrini verdi. Kanal insan yapımı su yollarının en eski ve en uzunlarından biriydi. MÖ 600 yılından beri kullanıldığı tahmin edilmektedir.

3- Çin İmparatorları için kullanılan isim sistemine göre Kangxi'nin üç ismi vardı: Doğum ismi Aisin-Gioro Xuanye, imparator olarak kullandığı ad Kangxi ve ölümünün ardından kullanılan seremonik ismi Shengzu.

Gottfried Wilhelhm Leibniz

Filozoflar sık sık kötümser davranırlar. Buna karşılık Alman rasyonalist teolog, matematikçi ve filozof Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716) iyimser düşünceleri ile tanınmıştır: “Bu dünya mümkün olanların en iyisidir.”

Leibniz’in bu iyimser argümanının arkasındaki mantık basitti. Her şeye kadir bir Tanrı’nın dünyayı yaratırken önünde sınırsız seçenek vardı. Tanrı her şeye kadir olduğu için şüphesiz ki en iyi seçimi yapmıştır. Leibniz, Tanrı tarafından yaratılan bu dünyanın mükemmel olmadığını kabul etmektedir. Buna karşılık onun önündeki seçeneklerin en iyisiydi.

Aydınlanma çağının en üretken yazarlarından olan Leibniz, Almanya’nın Leipzig Şehri’nde dünyaya geldi. Çocukken kendi kendine Latince ve Yunanca öğrendi. 1667 yılında bir Alman üniversitesi tarafından kendisine teklif edilen profesörlüğü reddetti. Hanover’ın güçlü dükleri için saray tarihçisi, diplomat ve bilimsel danışman olarak çalıştı. Öğrenme yeteneği çok geniş olduğu için arkadaşları ona “evrensel dahi” adını takmıştı. Leibniz İngiliz fizikçi İsaac Newton’dan (1643-1727) bağımsız olarak modern matematiği keşfetti.

Bir diplomat olarak Leibniz Avrupa’yı gezme şansına sahipti. Paris, Londra, İtalya ve Hollanda’ya gitti. Öncelikli amacı 14. Louis’nin (1638-1715) hükümranlığında hızla büyüyen Fransa’nın ilerleyişinin durdurulmasıydı. Fransa, aralarında Hanover’ın da bulunduğu küçük Alman devletleri tarafından bir tehdit olarak görülüyordu.

Felsefi çalışmalarını 1680’lerde yayınlamaya başladı. Baruch Spinoza (1632–1677) onu epeyce etkilemişti. Leibniz, Hollandalı filozofun akciğer rahatsızlığından ölmesinden kısa süre önce onunla Hague’de üç günlük bir görüşme yapma imkanı buldu. Leibniz bir Hıristiyan, Spinoza ise Hıristiyan-Yahudi geleneğinden gelen Tanrı anlayışını reddeden bir filozoftu. Buna rağmen Spinoza, Leibniz’in *Theodicy* (1710) ve *Monadology* (1714) gibi çalışmalarına ilham verdi.

Leibniz hiç evlenmedi. Ömrünün sonlarında doğru Hanover’da gözden düşmeye başladı. Günümüzde ise matematik tarihinde önemli bir şahsiyet

olarak kabul edilmektedir. İmmanuel Kant (1724-1804) gibi çeşitli Alman filozofları üzerinde belirgin bir etkisi olmuştur.

Ek Bilgiler

1- Leibniz'in iyimser felsefesi, ölümünden yüzlerce yıl sonra bile alaya alınmıştır. Voltaire'in (1694-1778) satirik eseri "Candide" (1759) bunun en güzel örneklerinden biridir. Kitapta Leibniz'i simgeleyen Dr. Pangloss mevcut olanın, hatta depremler gibi trajik olayların bile olabileceklerin en iyisi olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle"Panglossian" kelimesi zaman zaman iyimser görüşlere sahip saf kişileri eleştirmek amacıyla, küçümseyici bir ifade olarak kullanılır.

2- Ömrünün sonlarına doğru Leibniz, modern matematiği ilk olarak kimin bulduğu konusunda Newton'la tartışmaya girmiştir. Günümüz tarihçileri bu konuda ilk olarak Leibniz'in yayın yapmasına rağmen, modern matematiği ilk bulanın muhtemelen Newton olduğunu söylemektedir. Modern matematikte kullanılan integral gibi kimi sembollerse Leibniz tarafından bulunmuştur.

3- Leibniz'in yanında çalıştığı Hannover Dükü, 1714 yılında İngiltere kralı olan 1. George'tur (1660-1727). Kralla birlikte Londra'ya gitmek istemesine rağmen "House of Brunswick" isimli tarih çalışmasını tamamlayana kadar kraldan izin alamamıştır.

Christiaan Huygens

Aldığı eğitim düşünülürse Christiaan Huygens'in (1629-1695) Avrupa'nın en büyük bilim adamlarından biri olması çok da şaşırtıcı değildir. Hollandalı bir diplomat olan babası, Rene Descartes'in (1596–1650) yakın bir arkadaşıydı. Descartes sık sık Hague'deki evlerini ziyaret ediyor ve genç Huygens'e dersler veriyordu. Bir başka aile dostları matematikçi Marin Mersenne (1588–1648) ise geleceğin bilginine mektupla bulmacalar gönderiyordu.

Leiden Üniversitesi'nden mezun olan Huygens, yirmi altı yaşında en ünlü astronomik buluşunu yaptı. Lenslerini kendi yaptığı Avrupa'nın en gelişmiş teleskobunu kullanarak Satürn'ün bir uydusu olduğunu keşfetti, Titan. Aynı zamanda gezegenin etrafındaki halkanın mevcudiyetini de ilk anlayan kişiydi. Önceki bilginler gezegenin etrafındaki bu şişkinliği açıklayamadıkları için şaşkına dönmüştü.

Blaise Pascal (1623–1662) tarafından cesaretlendirilen Huygens, bir kumar kitapçığı görüntüsü altında olasılık kuramı ile ilgili ilk yazılarını yayınladı. 1657 yılında basılan kitap daha sonra İngilizce olarak *The Value of All Chances in Games of Fortune; Cards, Dice, Wagers, Lotteries, etc. Mathematically Demonstrated* (Kart, Zar Atma, Bahis, Piyango gibi Şans Oyunlarında Tüm Olasılıkların Matematiksel Açıklaması) adıyla yayınlanacaktı.

1666 yılında Paris'e gitti. Burada Fransız Bilimler Akademisi'ne üye seçildi. Ne var ki Nantes Buyruğu 1685 yılında geri çekilince Protestan olduğu için ülkeden ayrılmak zorunda kaldı. Bu olayla birlikte Katoliklerin çoğunlukta olduğu Fransa'daki dini tolerans dönemi son buluyordu.

Huygens bunun üzerine İngiltere'ye gitti. Burada İngiliz matematikçi Isaac Newton (1643–1727) ile tartışmaya girdi. Newton'un yer çekimi

teorisi için “Bana saçma geliyor,” diye yazmıştı. İki bilim adamı aynı zamanda ışığın doğası hakkında da farklı düşünüyordu. Bu tartışmadan haklı çıkansa Huygens olacaktı. Huygens’un ışığın dalga olduğu görüşü sonraları modern fizik tarafından da doğrulandı. Newton ise ışığın *corpuscle* adı verilen parçacıklardan oluştuğunu düşünüyordu.

Huygens kronik bir hastalık nedeniyle altmış altı yaşında Hollanda’da öldü.

Ek Bilgiler

1- Huygens’in babası, Hollandalı ressam Rembrandt’ın (1606–1669) ilk destekçilerindendi. Ne var ki Yaşlı Huygens’in yetersiz bulduğu birkaç dini resimden sonra araları açıldı.

2- Huygens, Satürn’ün uydusunu bulduktan sonra bulgularını diğer astronomlarla Latince kodlanmış bir anagram kullanarak paylaştı. Anagramı çözebilmek için alıcının Huygens’in Ovid’den yaptığı bir alıntıyı yeniden sıralaması gerekiyordu: “Bir ay Satürn’ün etrafında on altı gün dört saatte dolaşıyor.”

3- Satürn’ün uydusunu bulan Huygens ona Latince’de Satürn’ün ayı anlamına gelen “Luna Saturni” adını verdi. İngiliz astronom John Herschel (1792–1871) ise Yunan mitolojisindeki titanlardan hareketle ona Titan adını layık görecekti.

Dick Turpin

O gösterişli bir hırsız ya da belki de sadece sıradan bir suçluydu. İngiliz bir soyguncu olan Dick Turpin'in (1705-1739) hayatı ölümünün ardından fazlasıyla romantize edilmiştir. Baladlara, filmlere, dizilere konu olan kişi ile gerçek tarihi karakter arasında ise pek bir benzerlik yoktur.

18. yy İngilteresi'nde işlediği cinayetler ve yaptığı soygunlar ile Turpin'in adı oldukça kötüye çıkmıştı. Yakalanıp idam edilene kadar ulusun en çok aranan adamıydı. Onun suç kariyeri İngiltere'nin ilk ücretli yol sisteminin kuruluşu ve yol keserek yapılan soygunculuğun tavan yaptığı döneme denk düşmektedir.

Bir sığır hırsızı olarak başladığı kariyeri boyunca marjinal bir hayat yaşadı. 1735 yılında yalnız çalışmaya başlayana dek hırsızlar ve kaçak avcılardan oluşan bir çetenin üyesiydi. Posta ve nakliye arabalarını soydu. Londra dışındaki Epping Ormanı'nda bir adamı öldürünce başına koyulan ödül daha da yükseldi.

Turpin efsanesinin en önemli olayı ise gerçekte hiç yaşanmamış olabilir. Bir rivayete göre Londra'da Black Bess adında bir at çalmış, atın sahibi durumu farkedince polis çağırmıştı. Polislerle yaşanan silahlı çatışmanın ardından Turpin, atını York'a sürmüş ve peşindeki takipçileri atlatmayı başarmıştı. Tarihle pek az ilişkisi olan bu olay daha sonra halk kültürünün bir parçası haline geldi.

Kuzey İngiltere'ye gelen Turpin at hırsızlığına John Palmer adıyla devam etti. Bir toprak sahibinin dövüş horozunu vurduğu için tutuklanınca yetkililer Palmar'ın aslında Turpin olduğunu anladılar.

18. yy'ın başında İngiliz yasaları, Turpin'in işlediği neredeyse bütün suçlar için idam cezası öngörüyordu. At hırsızlığından mahkum oldu ve 19 Nisan 1739 tarihinde asıldı.

Ek Bilgiler

1- Efsanevi İngiliz soyguncu ile ilgili çok sayıda film yapılmıştır. Başrolünü Richard O’Sullivan’ın (1944–) oynadığı televizyon dizisi “Dick Turpin” ise 1970’lerin sonundan 1980’lerin ilk yarısına kadar dört yıl boyunca yayında kalmıştır.

2- Turpin kalan birkaç poundunu asıldıktan sonra arkasından ağlayacak beş kişiyi tutmak için harcamıştır. Ağlayıcıların her biri on şilin almıştır.

3- Turpin hakkındaki efsanelerin büyük bölümü, Viktorya dönemi romancısı olan William Harrison Ainsworth (1805–1882) tarafından “Rookwood” (1834) isimli kitabında üretilmiştir.

Marquis de Sade

Batı edebiyatının en tartışmalı yazarlarından olan Marquis de Sade (1740-1814), Fransız bir aristokrattı. Bir porno yazarı olarak cinsel şiddeti içeren metinleri, okurları yüzlerce yıl boyunca şaşkınlığa düşürmüştür. *The 120 Days of Sodom* (Sodom'un 120 Günü) isimli ünlü eseri, başkalarına fiziksel acı vermekten zevk almak anlamına gelen sadizm sözcüğüne kaynaklık etmiştir.

De Sade'nin yazıları ve skandallarla dolu hayatı Fransa'da korkunç tepkilere neden oldu. Hayatının farklı dönemlerinde zindana atıldı, deli olduğu söylendi ve ölüme mahkum edildi. Tüm bunlara rağmen yetmiş dört yaşına kadar hayatta kalmayı başardı. Oyun ve kitaplarında, hiçbir ahlaki değer tarafından kısıtlanmamış cinsel zevkin en büyük mutluluk olduğunu savunmaya devam etti.

Asil bir ailenin çocuğu olan Sade, Paris'te doğdu. La Coste kasabasındaki ailesinin kalesinde büyüdü. Bir dönem Fransız ordusunda subay olarak hizmet etti. 1767 yılında kaleyi ve babasının "Marquis" unvanını devraldı.

1760'lı yılların başında, La Coste'u kendi cinsel oyun bahçesi ve zindanı haline getirmişti. Kaledeki seks partileri için erkek ve kadın fahişeler kiralıyordu. Daha sonra bu kişilerden bazıları Sade'ın kendilerini zorla tuttuğunu ileri sürecekti. Birkaç fahişeyi zehirlemesinin ardından eşcinsellik ile suçlanarak yargılandı ve ölüme mahkum edildi. İtalya'ya kaçarak bu cezadan kurtuldu. Sonunda yakalanıp zindana atıldı. Ancak ölüm cezasını temyiz etmeyi başardı.

Sade sonraki on iki yılını parmaklıklar ardında geçirdi. Bu süre içerisinde tartışmalı kitabı *The 120 Days of Sodom*'u yazdı. Kitap dört zengin çapkının yaptıklarını anlatıyordu. Bunlar bir grup kurbanı önce kaçırıyor, sonra kötüye kullanıyor, ardında da katlediyordu. Tecavüz ya da hayvan ve ölülerle ilişkiye girme gibi birçok cinsel sapkınlığı içeren kitap, 20. yy'a

kadar yayınlanmadı. Her dönem tartışmalı bir metin olarak değerlendirilmeye devam etti.

Sade desteklediği Fransız devriminin ardından serbest bırakıldı. İsimsiz bir şekilde pornografik kitaplar yayınladı. 1801 yılında Napoléon Bonaparte (1769–1821) tarafından yeniden hapsedildi. Hayatının kalan kısmını akıl hastanesinde geçirdi.

Ek Bilgiler

1- De Sade, 4 Temmuz 1789 tarihine kadar Paris'teki Bastille Hapishanesi'nde kaldı. On gün sonra Fransız Devrimi'ni başlatan büyük baskın gerçekleşecekti.

2- 1975 yılında İtalyan yönetmen Pier Paolo Pasolini (1922–1975), "The 120 Days of Sodom"u beyazperdeye uyarladı. "Salò o le 120 giornate di Sodoma" adını taşıyan film sinema tarihinin en çok yasaklanan yapımlarından biri oldu. ABD'de gösterime girmesine asla izin verilmedi.

3- Peter Weiss'in (1916–1982) "Marat / Sade" adlı oyunu Sade'in Bastille'deki günlerini konu alır. 1964 yılında Broadway'de sahnelenen oyun sonraki yıl Tony Ödülü'nü aldı. İki yıl sonra filme çekildiğinde Sade rolünü Patrick Magee (1922–1982) canlandırdı. 2007 yılında oyun yeniden sahnelendi.

Maximilien Robespierre

Maximilien Robespierre (1758–1794) Fransız Devrimi'nin liderlerinden biriydi. Devrimci ve cumhuriyetçi idealleri uğruna binlerce hasmını giyotine göndermişti. Terör Dönemi olarak bilinen Paris'teki bu şiddet patlaması, ancak 1794 yılı yazında Robespierre'in kendisinin de tutuklanıp idam edilmesi ile son buldu.

Robespierre başlattığı karmaşadan dolayı vicdan azabı çekmiyordu: "Terör çabuk, haşin ve boyun eğmez adaletten başka bir şey değildir" demişti.

Kuzey Fransa'daki Arras şehrinde doğdu. Parlak bir öğrenciydi. Gençken okuduğu Jean-Jacques Rousseau'nun (1712–1778) bireyci felsefesinden etkilenmişti. Henüz yirmili yaşlarındayken bölgesel meclise seçildi. 1788 yılında Fransa'nın mali durumunda sorunlar baş gösterdi. Kral 16. Louis (1754–1793), 1614 yılından beri ilk kez Ulusal Meclisi toplamak zorunda kalmıştı. O sırada otuz yaşında olan Robespierre mecliste Arras'ı temsil edecekti.

Meclisin toplanması, krala karşı büyüyen öfkeyi dindirmeye yetmedi. 14 Temmuz 1789 yılında Bastille Hapishanesi'nin basılmasıyla Fransız Devrimi başladı. Devrim dalgasıyla kurulan hükümetin içerisinde Robespierre, Jakoben grubu temsil ediyordu. Jakobenler meclisin aşırı sol kanadını oluşturuyordu. Robespierre evrensel oy hakkı, dini tolerans ve askeri reform destekçisiydi.

1792 yılında kralın idamını savundu. Sonraki yıl Kamu Güvenliği Komitesi'ne seçildi. Bu komisyon, devrimle birlikte başlayan toplumsal gerilim ve ayaklanmalara son vermek için kurulmuştu. Grubun dokuz üyesinden biri olmasına rağmen kısa zamanda gayri resmi lideri haline geldi. Sahip olduğu pozisyonu kullanarak Terör Dönemi'ni yönetti.

Aralarında eski kraliçe Marie Antoinette’in de (1755–1793) bulunduğu on binlerce erkek ve kadın, tahıl stoklamaktan hükümeti eleştirmeye kadar uzanan bir dizi suç nedeniyle öldürüldü. Robespierre Fransa’daki durumun olağanüstü olduğuna ve devriminin kazanımlarını korumak için sert davranılması gerektiğine inanıyordu. Sonraki yaz, eski müttefikleri bile fazla ileri gidildiğini düşünmeye başladı. 26 Temmuz 1794 tarihinde bir darbeyle görevinden alındı. Ertesi gün giyotine gönderildi. Öldüğünde otuz altı yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- Robespierre’e “namuslu” lakabı takılmıştı. Zira kendisi için bir beklentisi olmaması, dürüstlüğü ve devrime olan adanmışlığı ile tanınmıştı.

2- Fransa devrim sonrasında yeni bir takvim kullanmaya başladı. Bu takvim kralın düştüğü 1791 yılını yeni dönemin birinci yılı olarak kabul ediyordu.

3- Robespierre 1788 yılında “üçüncü sınıfın” (third estate) temsilcisi olarak Fransa Meclisi’ne girerek siyasete atılmıştı. Monarşi döneminde Fransa, üç sınıfa ayrılmıştı. Birinci sınıf rahipleri, ikinci sınıf asilleri, üçüncü sınıf ise geri kalan herkesi içeriyordu.

Roger Williams

Rahip Roger Williams (1603–1683), 1636 yılında Rhode Island'ı kurdu. Koloni yasasını yazmış, uzun yıllar ordusuna kumandanlık etmiştir. İki kez valilik yapmış olmasına rağmen asıl şanını dini hoşgörünün savunucusu olarak almıştır. Onun düşünceleri, 150 yıl sonra ABD anayasasının kutsal değerleri olarak kabul görecekti.

William, Londra'da doğdu. 1627 yılında Cambridge Üniversitesi'nin Pembroke Koleji'nden mezun oldu. 1629 yılında Anglikan rahibi oldu. Kısa süre sonra Anglikanlar'ın benimsediği birçok prensibi reddeden yasadışı Püriten grubuna katıldı. O dönemde bu gruba yönelik yoğun bir baskı vardı. Diğer Püriten vaizler gibi o da 1631 yılında Boston'a kaçtı.

Boston'a gelir gelmez başı yeniden belaya girdi. Koloni yöneticilerini yerlilerin topraklarını ellerinden almakla, kilise işlerine müdahale etmekle ve sivil mahkemelerde dini yasaların uygulanmasını dayatmaya çalışmakla eleştiriyordu. "Tehlikeli" görüşlerine kızan koloni yönetimi, onu 1635 yılının Ekim ayında sürgüne gönderdi.

Güneye giden William Providence'ı kurdu. Bu toprakları Narragansett yerlilerinden satın almıştı. William yeni kolonide Massachusetts'ten farklı olarak kilise ve devlet işlerinin birbirinden tamamen ayrı tutulmasını ve dinle ilgili hiçbir baskının olmamasını arzuluyordu. 1643 yılında Londra'ya geri döndü. Parlamentoyu, Rhode Island'ın kuruluşunu resmi hale getirmek için ikna etmek istiyordu. Sonraki yıl düşüncelerini kaleme aldığı *The Bloody Tenent of Persecution for Cause of Conscience* adlı kitabını yazdı.

Bu dönemde pek çok Avrupalı, toplumsal düzenin korunması için dini kuralların gerekli olduğuna inanıyordu. Kendi içerisinde çeşitlilikleri barındıran bir koloninin nasıl ayakta kalabileceğinden emin değildiler. Ancak Williams'ın liderliği altındaki Rhode Island, Avrupa'daki dini azınlık gruplar için bir cennet haline gelecekti. Bunların arasında Baptistler, Quakerlar ve Yahudiler de vardı. Williams, "dini inançları nedeniyle endişe duyan herkesin" koloniye gelebileceğini söylüyordu. Bunların en ünlülerinden biri olan Anne Hutchinson (1591-1643) Boston'dan sürgün edildikten sonra Rhode Island'a gelmişti.

Williams 1657 yılında emekli oldu. Ancak sömürgecilerle Narragansett yerlileri arasında büyük bir savaş olan Kral Philip Savaşı’nda (1675) sömürgecilere yardım etmeye devam etti. Bir baskın sırasında Providence’in tamamen yandığına şahit oldu. Yetmiş dokuz yaşında öldü ve Providence’a gömüldü.

Ek Bilgiler

1- Williams, hakkında sürgün kararı çıkmasına rağmen Massachusetts’den hemen ayrılmadı. Bu yüzden neredeyse tutuklanıp İngiltere’ye geri gönderilecekti. Dini karşıtlarından John Winthrop (1587–1649) tutuklanacağını haber verince aniden ayrılıp Rhode Island’a gitti.

2- 1872 yılında ABD Kongre Binası’nın kümbetine Williams’ın heykeli dikilmişti. 1997 yılında yapılan ve daha fazla kadın ve azınlığın burada temsil edilmesini amaçlayan bir düzenleme sırasında Williams’ın heykelinin yeri değiştirilmiştir.

3- 1631 yılından itibaren, Wampanoag ve Narragansett kabilelerinin dillerini öğrenmeye başladı. Bu dilleri kullanarak birçok kitap yazmıştır.

Büyük Catherine

Büyük Catherine (1729-1796) otuz yıldan uzun bir süre boyunca Rusya'nın imparatoriçesi oldu. Avrupa politikasında güçlü bir figürdü. Ülkesinin büyük bir kıtasal güç haline gelmesine katkıda bulundu. Edebiyat ve sanatı destekledi. Diğer taraftan düzinelerce aşığı ile yaşadığı ilişki nedeniyle eleştirildi.

Almanya'da doğan Prenses Catherine, Rus tahtının varisi olan 3. Peter (1728-1762) ile 1745 yılında evlendi. Peter 1762 yılında tahta geçti. Ne var ki zayıf ve sevilmeyen bir liderdi. Tahta çıkışından altı ay sonra düzenlenen bir darbe ile görevden alınıp öldürüldü. Kocasının ölümünün ardından Catherine yeni monark oldu.

Catherine'in dönemi, sınırların hızla genişlediği ve büyük askeri zaferlerin kazanıldığı bir zaman aralığı oldu. Kırım'ı ele geçirdi. Ülkesinin sınırlarını Doğu Avrupa'ya kadar genişletti. Alaska'daki ilk Rus yerleşimini kurdu (bu bölge 1867 yılında ABD'ye satılacaktı).

Catherine, Rusya'yı bir sanat merkezi haline getirmek istiyordu. Kendi kişisel koleksiyonu için İngiltere ve Almanya'dan tablolar getirtti. Bu koleksiyon Saint Petersburg'daki Hermitage Müzesi'nin çekirdeğini oluşturacaktı. Aydınlanma çağının önde gelen düşünürleri ile dost oldu. Bunların arasında Fransız yazar Voltaire (1694-1778) de vardı. Bu dönem, Rus Aydınlanması olarak adlandırıldı. Rus yazar ve sanatçıların, ülke üzerinde çok önemli etkileri oldu.

Avrupa'daki erkek monarkların hepsi değilse de bir çoğunun olduğu gibi Catherine'in de bir dizi aşığı vardı. Bu konuda adı epeyce kötüye çıkmıştı. Zira genç erkeklerle olan ilişkisini gizlemek için pek çaba harcamıyordu. En azından bir tane gayrimeşru oğlu olduğu bilinmektedir. Hatta geleceğin çarı 1. Paul'ün (1754-1801) bile 3. Peter'den değil bir Rus kontundan olma

ihtimali vardı. Catherine'in seks hayatı ile ilgili pek çok dedikodununsa siyasi düşmanları tarafından uydurulduğu düşünülmektedir.

Catherine altmış yedi yaşında felç geçirmiş ve Saint Petersburg'da hayatını kaybetmiştir.

Ek Bilgiler

1- Amerikan Devrimi sırasında imparatoriçe idi. Rusya'nın devrimcileri açıktan desteklememesine rağmen İngilizlerin Atlantik'te denizciliği sınırlama çabalarına karşı donanmasını göndererek dolaylı yoldan onlara destek vermiştir.

2- Asıl adı Sophia Augusta Frederika'dır. Catherine adını Peter'le evlendikten sonra almıştır.

3- 1788-1790 yılları arasında kuzeni İsveç kralı 3. Gustav (1746-1792) ile savaşmıştır.

Jean Jacques Rousseau

10 Temmuz 1750 tarihinde Fransa'daki Dijon Akademisi uluslarası bir deneme yarışmasını kazanan kişiyi açıkladı. Bu kişi o zamana kadar adı hiç duyulmamış İsviçreli bir müzisyendi. *Discourse on the Sciences and Arts* (Bilim ve Sanat Üzerine Söylem) isimli bir kompozisyon yazmıştı. Müzisyenin adı Jean Jacques Rousseau'ydu (1712-1778).

Ödülünü kazandığı sırada Rousseau 38 yaşındaydı. Denemesi ona Avrupa çapında bir ün sağladı. Sonraki otuz yıl boyunca ulusunun en etkili ve en ateşli filozofu olarak kabul gördü.

Rousseau, Cenevre'nin Protestan bölgesinde doğmuştu. Annesi doğumundan birkaç gün sonra öldü. Saat üreticisi olan babası, henüz genç bir delikanlıyken onu terk etti. Rousseau 1728 yılında Fransa'ya gitti. Katolik oldu ve operalar yazdı. Hizmetçilik yapan müstakbel eşi Thérèse Levasseur (1721–1801) ile burada tanıştı.

Rousseau'nun ödül kazanan denemesinde yanıtını aradığı temel soru şuydu: "Bilimin ve sanatların restorasyonu ahlaki değerlerin gelişimine katkı sağlar mı?" Rousseau bunun aksini iddia ediyordu. Ona göre bu alanlarda kaydedilen ilerleme, insanoğlunun doğuştan gelen erdemlerine ve iyiliğine zarar vermişti.

Rousseau, Fransa'nın dini ve siyasal kurumlarına yönelik eleştiriler kaleme alıyordu. İnsanın iyiliğine olan inancı, Katolik doktrini ile çelişiyordu. Katolik inancına göre insan ilk günahın yüküyle doğardı. Politik eşitliğe dönük düşünceleri ise Fransız mutlak monarşisinin çıkarları ile çelişiyordu.

1755 yılında ikinci bir eser verdi: *Discourse on the Origin and Foundations of Inequality.* (Eşitsizliğin Kökeni ve Temelleri Üzerine) 1761 yılında ise başarılı bir roman yazdı: *Julie, or the New Heloise*. Belki de en iyi bilinen kitabı olan *The Social Contract* (Toplumsal Sözleşme) ise 1762 yılında yayınlandı. Bireysel hakları ve doğayı yücelten Rousseau'nun yazıları, Romantik hareketin ve Fransız Devrimi'nin ideallerinin gelişimine katkı sundu.

Rousseau'nun özel hayatı ise fazlasıyla çalkantılıydı. Sayısız ilişkisi olmuştu. Söylendiğine göre bir teşhirci ve mazoşistti. Kitapları dini otoriteleri eleştirdiği gerekçesiyle Paris'te yasaklanınca İsviçre'ye geri döndü ve yeniden Calvinist oldu. Daha sonra sahte bir isimle Fransa'ya geldi. Kendisine kitap yayınlamayı bırakması şartıyla ülkede kalma izni verildi. Hayatının son yıllarını nota kopyalayarak geçirdi.

Rousseau altmış altı yaşındayken Paris'in dışındaki Ermenonville'de öldü. Fransız Devrimi'nin ardından devrime yaptığı katkılar nedeniyle naaşı Pantheon'a taşındı. Bu bir Fransız'ın sahip olabileceği en büyük onurdu.

Ek Bilgiler

1- "The Social Contact" adlı kitabının yayınlanmasının ardından örgütlü dini eleştirdiği için İsviçre'deki evi kızgın bir kalabalık tarafından taşlandı. Kısa süre sonra bu ülkeden ayrıldı.

2- Politik ve felsefi yazılarına ek olarak başarılı bir opera yazdı. "Le devin du village" (Köy Falcısı) operası 1753 yılında Kral 15. Louis (1710-1774) için sahnelendi.

İsaac Newton

Kimileri tarafından bilim tarihin en etkili şahsiyeti olarak kabul edilen İsaac Newton (1643-1727) matematik, fizik ve astronomi alanlarında büyük bir yenilikçiydi. İlk çalışan teleskobu icat etmesi ve yer çekimi teorisini ortaya atışı yaptığı en ünlü bilimsel katkılardır. Ayrıca modern matematiğin kurucuları arasında yer almaktadır.

Newton, İngiltere kırsalındaki bir çiftlikte dünyaya geldi. Aynı yıl İngiltere'de iç savaş başlamıştı. Savaş ve sonuçları çocukluk dönemini şekillendirdi. Sık sık taşınmak zorunda kaldı. Esas olarak büyükanne ve büyükbabası tarafından yetiştirildi. 18 yaşında Cambridge Üniversitesi'ne gitti. Çoğu sınıf arkadaşından daha yaşlıydı. Okulda optik ve matematikle ilgilendi.

1665 yılında okul veba salgını nedeniyle aniden kapatılınca Newton ailesinin yanına dönmek zorunda kaldı. İki yılını kırsalda geçirdi. Her şeye rağmen bu süre hayatının en verimli dönemlerinden biri olacaktı. Optik ve matematikle ilgili pek çok önemli buluşunu veba salgını sırasında yaptı. 1667 yılında Cambridge'e kafasında yeni fikirlerle döndü.

Newton 1668 yılında teleskobun icadını dünyaya duyurdu. Beyaz ışığın farklı renklerin karışımından oluştuğunu ilk keşfeden kişiydi. Yüksek matematiği geliştirmiş ve daha sonra kimin bu konuda öncü olduğu ile ilgili olarak Alman filozof Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716) ile tartışmaya girişmişti.

Okuldan mezun olduktan birkaç yıl sonra, 1669 yılında Cambridge'in en prestijli matematik profesörlüğüne atandı. İngiltere'nin önde gelen matematikçilerinden biri kabul ediliyordu. Sonraki otuz yılını üniversitede geçirdi. Evrensel çekim teorisini ortaya koyan "Mathematical Principles of Natural Philosophy"yi (Doğa Felsefesinin Matematiksel Prensipleri) 1687 yılında yayınlandı.

Newton'un teorisine göre kütlesi olan tüm nesneler diğer nesnelerin üzerinde bir çekim uygularlar. Böylece devasa bir kütleye sahip olan gezegen ve yıldızlar daha küçük nesneleri yörüngelerinde tutabilirler. Newton'un teorisini yaptığı çekim kanunu, Ay'ın Dünya'nın ve Dünya'nın Güneş'in etrafında neden ve nasıl döndüğünü açıklıyordu.

Newton tüm başarsına rağmen Cambridge'den sıkılmıştı. 1693 yılında sinirsel bir buhran geçirdi. Sonunda 1701 yılında Londra'ya taşındı. Ünü onu burada da etkili bir insan haline getirmişti. 1703 yılında Royal Society'e başkan seçildi. 1705 yılında Kraliçe Anne (1665-1714) tarafından şövalye ilan edildi. Seksen dört yaşında Londra'da öldü.

Ek Bilgiler

1- Newton, Cambridge'de son derece prestijli olan Lucasian Matematik Profesörü unvanını aldı. 2009 yılına gelindiğinde, yani aradan 300 yıldan fazla süre geçtikten sonra sadece on sekiz kişi daha bu unvana sahip olabilmişti. Bunların arasında ünlü matematikçiler Charles Babbage (1791–1871) ve Stephen Hawking (1942–) de yer alıyor.

2- 1689 yılında Camrbidge Üniversitesi'ni temsilen parlamentoya seçildi. 1696 yılında Kraliyet Darphanesi'nin başına geçti. Görev süresince pek çok kalpazanı yakaladı. Bu dönemde kalpazanlık idamla cezalandırılıyordu.

3- Newton Londra'daki Westminster Manastırı'na gömüldü. Bu yalnızca çok az sayıda İngiliz'e nasip olan büyük bir onurdur.

Benedict Arnold

Benedict Arnold (1741-1801) Amerikan Devrimi sırasında saf değiştirerek İngilizlerin tarafına geçen bir Amerikan generalidir. Açgözlülüğü ve hırsı onu bu ihanete sürüklemiştir. İhaneti neticesinde neredeyse büyük önem taşıyan West Point'teki Amerikan üssünün kaybına neden oluyordu. Yaptıkları nedeniyle Arnold'un adı vatan haini olarak anılmaktadır.

Saf değiştirmeden önce Arnold sevilen bir kişiydi. 1775 yılında New York'taki Fort Ticonderoga saldırısının liderlerinden biri olarak görev yapmıştır. 1777 yılında Saratoga Savaşı'nda yer almış ve ciddi şekilde yaralanmıştır. Bu muharebe savaş tarihinde önemli bir dönüm noktasıydı. Eğer daha sonra taraf değiştirmeseydi Arnold muhtemelen bir vatan haini yerine savaş kahramanı olarak hatırlanacaktı.

Benedict Arnold, Connecticut'ta doğmuştu. Fransızlar'la ve yerlilerle yapılan savaşlara koloni milisi olarak katıldı. Savaştan sonra eczacı ve tüccar olarak çalıştı. Pek çok diğer sömürgeci gibi o da 1760'lı yıllarda İngilizler tarafından yüklenen ağır vergilere öfkelenmişti. 1775 yılında devrimin başlamasının ardından yeniden orduya katıldı.

Ticonderoga'daki başarılarına rağmen Anayurt Kongresi onu terfi ettirmeyi hep göz ardı etmişti. Ayrıca zimmetine para geçirmekle suçlanmış ve bazı ordu masraflarını ödemeye zorlanmıştı. Bu onun kişisel borçlarını arttırmış ve kongreye olan öfkesini büyütmüştü. 1779 yılında İngiltere kralına sadık birinin kızıyla evlendi. Eşi onu saf değiştirmesi için cesaretlendirdi. Aynı yılın sonlarına doğru onun yardımıyla İngilizlerle gizli görüşmeler yapmaya başladı.

1780 yılında Arnold'a West Point bölgesinin sorumluluğu verildi. Bu nedenle İngilizlerle olan görüşmeleri sıklaştı. En sonunda İngiliz casus şefi John André (1750–1780) ile bir anlaşma imzaladı. Yirmi bin pound karşılığında istihkam bölgesini teslim edecekti. Komplo eğer her şey yolunda giderse New England'ın Orta-Atlantik kolonilerinden kopmasına ve Anayurt Ordusu'nun büyük bir darbe almasına neden olacaktı. Ne var ki 1780 yılının Eylül ayında Andre yakalanınca plan suya düştü. Andre casuslukla suçlandı ve idam edildi. Arnold ise Hudson Nehri'ne demirlemiş bir İngiliz gemisine kaçarak yakalanmaktan son anda kurtuldu.

Saf değiştirmesinin ardından Arnold, İngiliz ordusunda tuğgeneral oldu. Eski dostlarına karşı savaştı. Savaştan sonra Londra'ya gitti ve altmış yaşında orada öldü. Arnold'un ölüm döşeğindeyken ihanetinden dolayı pişman olduğunu söylediği ileri sürülmektedir. Bu hikayenin uydurma olması da muhtemeldir.

Ek Bilgiler

1- Arnold'un büyük büyükbabası 1. Benedict Arnold (1615-1678), Rhode Island'da 1663-1678 yılları arasında üç dönem valilik yapmıştır.

2- Saratoga'daki savaş meydanına dikilen devasa obeliskin üzerinde, savaşta önemli rol oynayan dört Amerikalı subayın heykelleri için yer ayrılmıştı. Anıt 1912 yılında açıldığında Arnold'un yerinin boş bırakıldığı görüldü. Obeliskin yer aldığı parkta ayrıca bir de "Postal Anıtı" bulunmaktadır. Bu, Arnold'un sadece yaralı bacağını simgeleyen bir çizme heykelidir. Generalin vücudunun geri kalanındansa eser yoktur.

3- Arnold iki kez evlenmiş ve sekiz çocuğu olmuştur. İkisi İngiliz ordusunda görev almıştır.

Wolfgang Amadeus Mozart

Pek çok müzisyen gibi Avusturyalı Wolfang Amadeus Mozart (1756-1791) da hızlı yaşamış, genç ölmüş ve geride büyük bir müzik arşivi bırakmıştır. Altı yüzden fazla konçerto, senfoni, opera ve sonat yazmıştır. Eserlerinin Batı müziği üzerinde çok büyük bir etkisi olmuştur. Aralarında Beethoven, Hayden ve Chopin gibi isimlerin de bulunduğu sayısız klasik müzik bestekarına ilham kaynağı olmuştur.

Mozart, Salzburg'ta doğmuş ve babası Leopold'dan (1719-1787) keman dersleri almıştır. Henüz altı yaşındayken Avrupa'yı turlamaya ve kraliyet ailelerine konserler vermeye başlamıştı. İlk uzun operasını on dört yaşında yazdı.

Mozart on yedi yaşında Salzburg'ta saray bestekarı oldu. Burası Almanca konuşulan küçük devletlerden biriydi. Hırslı ve yerinde duramayan Mozart birkaç yıl sonra istifa etti ve daha geniş bir dinleyici kitlesine ulaşmak amacıyla 1781 yılında Viyana'ya gitti.

Viyana, sanatsal açıdan daha büyük avantajlara sahipti. Mozart'ın *The Marriage of Figaro* (Figaro'nun Düğünü / 1786), *Don Giovanni* (1787) ve *The Magic Flute* (Sihirli Flüt / 1791) operaları sahnelenince büyük beğeni topladı. Mozart, şehrin önde gelen müzisyenleri arasına girdi. Daha sonra dostu ve ortağı olacak olan bestekar Joseph Hayden (1732–1809) ile tanıştı. İmparator 2. Joseph (1740-1790) sanatla yakından ilgileniyordu. Önce Mozart'ın, daha sonra da genç bir Alman bestekar olan Ludwing van Beethoven'in (1770-1827) hamisi oldu. Mozart, eşi Constanze Weber (1762–1842) ile de Viyana'da tanıştı. 1782 yılında evlendiler ve altı çocukları oldu.

Mozart, kilise ayinleri için besteler yaptı. Joan Sebastian Bach'ın (1685-1750) kontrapuntal füglerine ve İtalyan operasına hayrandı. Müziğinde çok

farklı etkilerin varlığı hissedilebiliyordu. 18. yy'ın bütün biçim ve stillerini kendi bünyesinde birleştirmişti. O günlerde henüz yeni bir icat olan piyanodan da yararlandı. Piyano konçertosu yazan ilk bestekarlar arasında yer aldı.

Bilinmeyen bir hastalığa tutulan Mozart, 1791 yılının Aralık ayında öldü. Henüz otuz beş yaşındaydı. Son eseri olan cenaze marşını tamamlayamadı.

Ek Bilgiler

1- Milos Forman (1932–) tarafından yönetilen ve Tom Hulce'un (1953–) ünlü bestekarı oynadığı 1984 yapımı "Amadeus," aralarında en iyi film ve en iyi erkek oyuncu da olmak üzere tam sekiz dalda Oscar ödülü kazanmıştır. Kimi tarihçiler filmi Mozart'ın biyografisine uymadığı ve bir başka bestekar olan Viyanalı Antonio Salieri (1750–1825) ile olan rekabetini abarttığı için eleştirmiştir.

2- Mozart'ın babası keman öğretme tekniğinde büyük bir yenilikçiydi. Her yıl Almanya'nın Augsburg şehrinde onun onuruna bir keman yarışması düzenlenmektedir.

3- Rock yıldızı Eddie Van Halen (1955–) oğluna ünlü bestekarın anısına "Wolfang" adını vermiştir.

Theobald Wolfe Tone

İrlandalı devrimci Theobald Wolfe Tone (1763–1798), 1798 yılındaki İrlanda Devrimi'nin liderlerinden biriydi. Başarısız olmasına rağmen Tone'un isyanı, bir yüzyıl boyunca sürecek ve 1921 yılında İrlanda'nın Büyük Britanya'dan ayrılışı ile son bulacak olan bir dizi politik hareketin fitilini ateşlemiş oldu.

Tone'un İrlanda'nın bağımsızlığına yaptığı katkılar, sonraki liderlerden farklı olarak onun bir Protestan olduğu düşünülürse daha da anlamlı bir hale gelmektedir. İrlanda'nın bağımsızlığını, demokrasiye olan inancı nedeniyle desteklemiştir. Tone'un hayali mezhepler arasında bölünmemiş, özgür bir İrlanda yaratmaktı.

İsyanın bastırılması ve Tone'un ölümünün ardından İrlanda bağımsızlık hareketi dini bir karakter kazanmış, hareket bağımsızlık yanlısı Katoliklerin kralcı Protestanlarla mücadelesi halini almıştır. Tone'un ideali hiçbir zaman hayata geçirilememiştir. Günümüzde Kuzey İrlanda'nın Protestan ağırlıklı bölgeleri Birleşik Krallık'ın bir parçası durumundadır.

Bir araba imalatçısının oğlu olarak Dublin'de dünyaya gelen Tone, Trinity Koleji'nde hukuk okudu. Londra'da kısa bir süre avukatlık yaptı. 1790'ların başında politikaya atılarak Katoliklerin yurttaşlık hakkının tanınması için mücadele verdi. Tone'un radikalizmi, Fransız ve Amerikan devrimlerinden etkilenmişti. Özellikle sıkça okuduğu ve alıntılar yaptığı Thomas Paine'den (1737–1809) ilham alıyordu.

1791 yılında "Birleşik İrlandalılar Topluluğu"nun kurucularından biri oldu. Bu yeraltı topluluğu, kısa sürede yüzbinleri etrafında toplayacaktı. İngilizler 1794 yılında grubu hedef aldılar. Sonraki yıl Tone sürgüne gönderildi. Diğer İrlandalı mültecilerle birlikte Fransa'ya gitti. Bu mülteci topluluğu bir isyan başlatabilmek için uzun yıllar plan yaptı.

Beklenen ayaklanma, 24 Mayıs 1798 tarihinde başladı. Asiler Fransa tarafından destekleniyordu. Ne var ki isyan kısa sürede bastırıldı. İngilizler tarafından yakalanan Tone askeri mahkemede yargılandı ve ölüme mahkum edildi. İdamını beklerken intihar etti.

Ek Bilgiler

1- Tone sürgün edilince 1795 yılında ABD'ye gitti. Bir dönem Philedelphia'da kaldı. Amerika'yı sevmemişti. Özellikle Philedelphia'da yaşamak ona çok pahalı gelmişti. Sonraki yılın başlarında Avrupa'ya geri döndü.

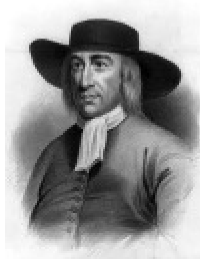
2- "Katolik Özgürleşmesi," yani Katoliklerin parlamentoya seçilmesini ya da yargıç olmasını yasaklayan kanunların iptali, 1829 yılına kadar gerçekleşmeyen bir hayal olarak kaldı.

3- Tone, İrlanda siyasetine girmeden önce, bugün Hawaii Adası'nın olduğu yerde bir İngiliz askeri üssü kurmak için planlar yapmıştı. Tasarısını başbakan William Pitt'e (1759–1806) bizzat teslim etti. Ancak başbakan bu planı dikkate almadı.

George Fox

1650 yılında İngiltere’nin Derby şehrinde bir yargıç, farklı dini görüşlere sahip bir rahip olan George Fox’u (1624-1691) hapse gönderdi. Kararını açıklarken bir yandan da kendince alaycı bir ders veriyordu. Fox, taraftarlarına Tanrı’nın sözleri karşısında titremeleri gerektiğini öğütlemişti. Yargıç bu duruma gönderme yaparak vaizi ve taraftarlarını alaycı bir biçimde *quakers* (titreyenler) olarak adlandırdı.

O günden sonra Quakerizm olarak anılacak olan bu inancın kurucusu olan Fox, gençlik yıllarının büyük bölümünü hapishaneye girip çıkarak geçirdi. Leicestershire’de bir köyde dünyaya gelmişti. Bir dokumacının oğluydu. Hiç okula gitmemişti. 1647 yılında vaizliğe başlamadan önce sadece ayakkabı tamirciliği ve çobanlık yaparak geçiniyordu.

O yıl köyünden ayrılan Fox, İngiltere’yi yaya olarak dolaşmaya başladı. Pazar yerlerinde ve evlerde vaaz veriyordu. Resmi ve kurumsallaşmış bir ruhban sınıfının gereksiz olduğuna inanıyordu. Herkes bir vaizin rehberliğine ihtiyaç duymadan İsa Mesih’in ışığını içinde hissedebilirdi. Kiliseyi reddetti ve dini hizmetlerin her yerde verilebileceğini söyledi. Bir mağarada, bir tepede ve hatta bir tarlada bile...

Kurumsallaşmış ruhban sınıfının otoritesini reddettikleri için Fox ve takipçileri şiddetli bir baskıya maruz kaldılar. Fox’un bazı taraftarları idam edildi. Quakerler kendilerinden daha güçlü olanlara boyun eğmeyi kabul etmediler. Devlete bağlılık yemini etmiyor, yüzde onluk vergiyi ödemeye yanaşmıyorlardı. Fox aynı zamanda pasifizmi benimsemişti. Taraftarlarına orduya katılmamalarını öğütledi.

Quakerlar’a dönük baskılar 1660 yılında tahta geçen Kral 2. Charles (1630-1685) döneminde de devam etti. 1680’lere kadar tutuklandılar. Fox, 1671 yılından itibaren İrlanda, Almanya, Hollanda ve İngiltere sömürgeleri

olan Jamaika, Maryland ve Rhode İsland'a giderek burada yeni takipçiler aradı. Quakerlar hâlâ bir sömürge olan Amerika'da hatırı sayılır bir varlığa ulaştılar. Günümüzde ABD'de tüm diğer ülkelerde olduğundan çok daha fazla Quaker yaşamaktadır.

Quaker karşıtı yasalar en sonunda 1689 yılında iptal edildi. Fox, iki yıl sonra Londra'da öldü.

Ek Bilgiler

1- Fox sekiz kez hapse girdi. Tam yedi farklı şehirde tanrıya küfür etmek ve halkı birbirine düşürmek gibi suçlamalar nedeniyle altı yılını demir parmaklıklar ardında geçirdi. 1653 yılında tanrıya küfür etmek suçlamasıyla idam edilmekten son anda kurtuldu.

2- Fox'un en ünlü takipçilerinden biri William Penn'di (1644-1718). Zengin bir tüccarın oğlu olan Penn, babasının isteğine karşı gelerek yirmi iki yaşında Quaker olmuştu. Penn ve Fox yakın arkadaş oldular. Penn daha sonra baskılardan bunalmış arkadaşları için bir cennet olması umuduyla Pennsylvania'yı kuracaktı.

3- 1947 yılında Nobel Barış Ödülü şiddet karşıtı duruşundan ötürü Quaker inancına verildi.

George Washington

George Washington (1732-1799), ABD'nin yurttaşlık yapısını ve politik kültürünü kurucularından çok daha fazla etkilemiştir. Amerik Birleşik Devletleri Ordusu'nu kurmuş ve onu devrim döneminde zafere ulaştırmıştır. 1787 yılında anayasayı yazacak olan konvansiyona başkanlık etmiştir. Ülkenin ilk başkanı olarak başkanlık sistemini tanımlamış ve başkanın gücünün sınırlarını belirlemiştir.

Washington, Virjinya'da zengin bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Bilirkişi olarak çalıştı. 1752 yılında Virjinya Milisi'ne katıldı. Fransızlar'a ve yerlilere karşı yapılan savaşlarda (1754-1763) İngilizlerin safında yer aldı. Savaş sırasında bir mevziyi Fransızlar'a teslim etmek zorunda kalmış ve bu yenilgiyi hayatı boyunca unutmamıştı.

Savaştan dönünce zengin bir dul olan Martha Custis (1731–1802) ile evlendi. Mount Vernon'da, Potomac Nehri kıyısındaki çifliğine taşındı. Büyük bir toprak sahibi ve koloninin en zengin adamlarından biri olarak 1758 yılında Virjinya Meclisi'ne seçildi. Savaş başladığı sırada Washington, Anayurt Ordusu'nu yönetebilecek tek ciddi adaydı. 15 Haziran 1775 tarihinde kongre tarafından görevlendirildi. Bu tarih daha sonra Birleşik Devletler Ordusu olacak olan Anayurt Ordusu'nun kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir.

Thomas Jefferson (1743–1826) savaştan yıllar sonra yazdığı aşağıdaki satırlarda Washington'un liderlik tarzından övgüyle söz eder: "Korku nedir bilmezdi. Kendisine yönelik tehlikeleri büyük bir umursamazlıkla karşılardı. Karakterinin belki de en önemli özelliği ihtiyatlılıktı. Her ihtimali düşünerek hareket ederdi. Herhangi bir şüphe gördüğünde kendisini tutmayı bilirdi. Ama bir kez karar verdi mi amacına ulaşabilmek için yürüdüğü yoldan asla dönmezdi."

Savaşın zaferle sonuçlanmasının ardından Washington kendi isteğiyle ordudan ayrıldı ve Mount Vernon'a geri döndü. Çok da istekli olmamakla birlikte ülkenin ilk başkanı olmayı kabul etti. Başkanın hükümette ve toplumda oynaması gerektiği role ilişkin önemli misaller ortaya koydu. Monarşiyi çağrıştıran unvanlardan uzak durdu. Sıradan giysiler giydi. Sadece iki dönem başkanlık yaparak başkanların ömür boyu görevde kalmaması gerektiği ilkesini benimsedi.

Başkanlığı bıraktıktan sonra Mount Vernon’a döndü ve 1799 yılında öldü.

Ek Bilgiler

1- George Washington’un hayatına ilişkin pek çok fantastik mit, 19. yy biyografi yazarı Parson Weems (1759–1825) tarafından üretilmiştir. Weems, Washington’un çok geniş olan Rappahannock Nehri’nin karşı kıyısına bir gümüş dolar fırlattığını iddia etmektedir. Sırf bu bile anlatıklarının şüpheli olduğunu göstermektedir.

2- George ve Martha Washington’un kendi çocukları olmadı. Çift, Martha’nın ilk evliliğinden olan torunlarını birlikte yetiştirdiler: George Washington Parke Curtis ve Eleanor Parke Curtis.

3- Washington, Washington DC’de törenle göreve başlamayan tek Amerikan başkanıdır. Onun görev yaptığı dönemde şehir inşa halindeydi. İlk göreve başlama töreni 1789 yılında New York’ta, ikincisi ise 1793 yılında Philedelphia’da düzenlenmiştir.

İmmanuel Kant

Alman filozof İmmanuel Kant (1724-1804), bir filozoftan beklenmeyecek derecede düzenli alışkanlıklara sahipti. Her öğleden sonra yaşadığı Konisberg'te yürüyüşe çıkar, her gün aynı saatte şehrin gotik katedralinin önünden geçerdi. Efsaneye göre Kant o kadar dakikti ki görevliler kilisenin saatini onun kapının önünde belirmesine göre ayarlamaya başlamıştı.

Ne var ki ortada bir problem vardı. Kant yürüyüşe başlarken katedralin saatini esas alıyordu. Kilise ve filozof saatlerini birbirine göre ayarladığına göre aslında her ikisi de gerçek saatin kaç olduğunu bilmiyordu.

Bu öykü hem Kant'ın yalın hayatını ortaya koyar (hiç evlenmemiş ve doğduğu şehrin dışına nadiren çıkmıştır) hem de onun çığır açan çalışmasıyla açıklamaya çalıştığı felsefi problemi işaret eder: Gerçekte ne biliyoruz? Ve bildiğimizi sandığımız şeyi gerçekten bildiğimizden nasıl emin olabiliriz?

Kant ailesinin dokuz çocuğunun dördüncüsüydü. Katı bir Prusya evinde yetişti. On altı yaşında Konisberg Üniversitesi'ne gitti. 1755 yılında üniversitede ders vermeye başladı. Kırk beş yaşında tam profesörlük unvanı aldı. 1781 yılında en iyi bilinen kitaplarından biri olan *Saf Aklın Eleştirisi*'ni yazdı.

İnsanların doğru bilgiye -ister duyu ister akıl yoluyla olsun- nasıl ulaşabildikleri 18. yy'ın en tartışmalı felsefi meselelerinden biriydi. İskoç filozof David Hume (1711-1776) gibi ampirikler insanın doğuştan herhangi bir bilgiye sahip olmadığını, bilginin deneyim ya da duyu yoluyla edinildiğini ileri sürdüler. Rasyonalistler ise bilgiye ulaşmak için akıl yürütmenin gerekliliğini işaret ediyordu.

Kant, *Saf Aklın Eleştirisi*'nde her iki tarafın da görüşlerini benimsiyor gibi görünüyordu. Bilginin deneyimden çıkabileceğini kabul etmişti. Ancak aynı zamanda insan bilgisine bir başlangıç noktası teşkil eden *apriori* (deneyim öncesi) kavramlar da vardı.

Ahlak konusunda ise Kant "kategorik zorunluluk" kavramını geliştirmişti: "Öyle davran ki yaptığın şey aynı zamanda evrensel bir yasa haline gelsin."

Bir başka deyişle ona göre sadece herkesin yapmasının doğru olacağı bir eylem doğru olabilirdi.

Kant yaşadığı dönem boyunca önde gelen bir Alman filozofu olarak görüldü. Yetmiş dokuz yaşındaki ölümünden sonra ise ünü çok daha geniş bir bölgeye yayıldı. Kant, antik çağdan beri gelmiş geçmiş en etkili Batılı düşünürler arasında kabul edildi.

Ek Bilgiler

1- Kant'ın ilk adı Emanuel'di. Ancak İbranice öğrendikten sonra adının yazılışını değiştirdi.

2- Kant'ın günlük yürüyüş rotası onun onuruna "Philosophengang" (Filozofun Yolu) olarak adlandırılmıştır.

3- 1945 yılında Kant'ın doğduğu şehir Sovyet Ordusu tarafından ele geçirildi ve adı Kaliningrad olarak değiştirildi. Şehre Komünist lider Mikhail Kalinin'in (1875-1946) adı verilmişti. Bu bölge günümüzde de Rusya toprağıdır.

Benjamin Franklin

Benjamin Franklin (1706-1790) bilime büyük katkılarda bulunmuş ilk Amerikalılardan biridir. Pratik zekası, Amerikan Devrimi’ne olan desteği ve yaptığı elektrik deneyleri ile ünlüdür. Çok sayıda icat yapmıştır. Bunların arasında iki odaklı lensler, paratoner ve franklin sobası da bulunmaktadır. Buluşları ve muzip kişiliği onu uluslararası üne sahip bir insan ve adeta bir ulusun beden bulmuş hali konumuna getirmiştir.

Boston’da doğan Franklin, bir gazete yayımcısı olan ağabeyinin yanına çırak olarak verilmişti. Genç delikanlı en sonunda ağabeyinin kötü muamelesinden yıldı ve Philedelphia’ya gitti. Burada kendi gazetesini çıkaracak ve sonunda talih yüzüne gülecekti.

Franklin’in mali başarısı ona bilim ve politika ile ilgilenme şansı verdi. 1743 yılında “Amerikan Felsefe Topluluğu”nu kurdu. On üç kolonide yürütülen bilimsel çalışmaları desteklemek istiyordu. 1748 yılında basım işini bıraktıktan sonra elektrikle ilgili deneyler yapmaya başladı. 1750 yılında yıldırımın, elektriğin bir formu olduğunu savunan bir makale yayınladı.

Yazı, Franklin’in uçurtma ile yaptığı meşhur deneyini açıklıyordu. Yıldırım uçurtmaya çarptığında enerji tel üzerinden toprağa geçiyordu. Bu onun teorisine göre yıldırımın elektriğin bir formu olduğunu kanıtlıyordu. Franklin’in yazıda açıkladığı deneyi gerçekten yaptığını gösteren hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Gerçekten de böyle bir deneyin ölümcül sonuçları olması mümkündür.

Franklin 1757 yılında Pennsylvania Meclisi’ni temsil etmek üzere Londra’ya gönderildi. Sonraki yirmi yıl boyunca büyük ölçüde İngiltere’de yaşadı. Giderek huzursuzlanan koloniler adına İngiltere’de diplomasi

faaliyeti yürüttü. Savaşın başlamasının ardından 1775 yılında geri döndü. 1776 yılında “Bağımsızlık Deklarasyonu”na imza atanlardan biri oldu.

Kongre daha sonra Franklin’i Paris’e gönderdi. Bilimsel ünü sayesinde Fransız hükümetini kolonilere yardım etmeye ikna etti.

Ömrünün son yıllarında otobiyografisini yazdı ve köleliği eleştiren yazılar kaleme aldı. Seksen dört yaşında Philedelphia’da öldü. Bilim, astronomi ve mühendislik alanında araştırmalar yapan, aynı zamanda bir müze olan Philedelphia’daki Franklin Enstitüsü ölümünün ardından açıldı.

Ek Bilgiler

1- Franklin, Boston ve Philedelphia şehirlerine 1.000’er poundluk miras bırakmıştı. Tek şartı paranın 200 yıl boyunca faizde bekletilmesiydi. 200 yıl sonra, 1990’larda her iki şehire miras bırakılan para milyonlarca dolara ulaşmıştı.

2- Fırtınanın altında uçurtma uçurmayın! Franklin’in deneyinden ilham alan pek çok kişiye deneyi tekrarlamaya çalışırken elektrik çarpmıştır.

3- Franklin’in ilk paratonerleri Philedelphia’da iki önemli binaya takılmıştır: “Bağımsızlık Salonu” olarak bilinen Philedelphia Hükümet Binası ve sonraki elli yıl boyunca on üç koloninin en yüksek binası olarak kalacak olan Christ Kilisesi’nin üzerindeki kuleye.

Fletcher Christian

HMS Bounty gemisindeki efsanevi isyan yüzyıllar boyunca kitaplara ve filmlere konu olmuştur. 1789 yılında Fletcher Christian (1764-1793) liderliğindeki bir grup denizci İngiliz savaş gemisini ele geçirip, geminin kaptanını filikayla uzaklaştırdılar. Geminin rotasını Tubuai ve Tahiti Cenneti olduğuna inandıkları yere çevirmişlerdi.

Hikayenin bundan sonraki kısmı ise deniz destanlarına konu oldu. Filikadaki Kaptan William Bligh (1754–1817), yanındaki bir avuç sadık tayfasıyla birlikte sadece yıldızları gözlemleyip saatini ve sekstantını kullanarak 6437 km'lik yolu aşmayı ve Timor'a ulaşmayı başardı. Onun bu macerası şaşkınlık uyandıran bir denizcilik hikayesi olarak değerlendirildi. Asiler ise *Bounty* ile birlikte Pasifik boyunca dolaştılar. En sonunda Christian'ın komutasında Pitcairn Adası'na çıktılar. Bu bakir ada onların yuvası olacaktı.

Bounty'nin isyandan önceki görevi Tahiti'ye gitmekti. Gemi burada ekmek ağaçlarıyla yüklenecek, ağaçlar Jamaika'ya taşınacaktı. On aylık bir yolculuğun ardından gemi 1788 yılında güneşli bir gün Tahiti'ye vardı. Tayfalar sonraki beş ay boyunca adada ekmek ağacı örnekleri topladılar. Çoğunun yerli kadınlarla ilişkisi olmuştu. Nisan 1789 gelip çattığında artık içlerinden pek azı Jamaika'ya doğru yolculuklarına devam etmek istiyordu.

Yeniden yola çıkmalarından yaklaşık bir ay sonra isyan patlak verdi. Mürettebatın on sekizi isyana katılmıştı. Bligh ve ona sadık diğer on sekiz adamı filikaya bindiren Christian, geminin kontrolünü ele geçirdi. Rotayı Jamaika yerine yeniden Tahiti'ye çevirdi.

İsyancıların çoğunu Tahiti'de bırakan Christian yeniden yola çıktı. Bu kez rotası batıya dönüktü. Tutuklanmaktan kurtulmak için saklanabileceği güvenilir bir yer arıyordu. Gemide İngiliz asilerin yanı sıra Christian'ınki de

dahil olmak üzere Tahitili eşleri de vardı. Ayrıca bazı Tahitili erkekler de gemideydi. Fiji ve birkaç başka adadan sonra terk edilmiş Pitcairn Adası'na ulaştılar. Burada bir yerleşim kurup Bounty'i batırdılar.

Kaptan Bligh ise Timor'dan İngiltere'ye giderek geminin başına gelenleri anlattı. Asileri yakalamak üzere Pasifik'e bir misyon gönderildi. Tahiti'de kalan adamlar yakalanarak İngiltere'ye sevk edildiler. Bunlarda üçü idam edildi. Pitcairn'deki asiler ise asla bulunamadı. Ancak çoğu hastalıklar, kazalar ve kendi aralarındaki kavgalar sonucu öldü. Christian'ın 1793 yılında öldürüldüğü tahmin edilmektedir.

Ek Bilgiler

1- Bounty'deki isyan, on yıllar boyunca Holywood'un favori konularından biri olmuştur. Çok sayıda aktör Christian'ı canlandırdı. Bunların arasında 1984'te Mel Gibson (1956–), 1962'de Marlon Brando (1924–2004), 1935'te Clark Gable (1901–1960) ve 1933'te Errol Flynn (1909–1959) gibi ünlü oyuncular sayılabilir.

2- Pitcairn Adası'nda kalan son asi John Adams (1767–1829), 1825 yılında İngiliz Deniz Kuvvetleri tarafından affedildi. Takım adaların merkezi olan Adamstown adını ondan almaktadır.

3- Christian'ın, Tahitili eşinden üç oğlu oldu. Günümüzde adada yaşayanların önemli bir bölümü onun soyundan gelmektedir. 2004 yılında tecavüzle suçlanana kadar belediye başkanlığı yapan Steve Christian da (1951-) bunlardan biridir.

Francisco de Goya

Batı sanat tarihinin en şok edici savaş ve şiddet sahnelerini çizen Francis de Goya (1746-1828) İspanyol bir ressamdı. Napolyon Savaşları'nın dehşetini *The Disasters of War* (Savaşın Felaketleri) ve *The Third of May 1808* (3 Mayıs, 1808) gibi eserlerinde bütün çıplaklığı ile ortaya sermişti.

Eserlerinden bazıları çok dehşet verici bulunduğu için yaşadığı dönemde sergilenmeyen Goya'nın çizimleri, savaşı kahramanca bir dille tasvir eden geleneksel Batı sanatından ciddi bir kopuş anlamına geliyordu. Savaşı şanlı bir anlatımdan sıyıran Goya, hümanizmi yeni bir seviyeye ulaştırdı ve geleceğin savaş karşıtı ressamlarına ilham kaynağı oldu.

Goya, Fuendetotos köyünde doğdu. 1766 yılında Madrid'e gitti. İlk dönem çalışmaları Rococo stilinin etkisindeydi. Resimlerinin gelecekte yaşayacağı karanlık dönüşümün işaretleri henüz ortada yoktu. İspanyol sanat dünyasının zirvesine çıkan Goya, Kral 4 . Charles (1748-1819) tarafından 1799 yılında saray ressamı olarak atandı.

Sonraki yıl tamamlayacağı *The Family of Charles IV* (4. Charles'ın Ailesi) tablosu, sanatının huzur bozucu yönüne ilişkin bir fikir vermeye başlamıştı. Tablo görünüşte Diego Valazquez'in (1599-1660) *Las Meninas* tablosunda olduğu gibi karmaşık bir ışık tekniği kullanıyor ve dikkatleri kral ailesinin giysi ve mücevherlerine çekiyordu. Fakat Goya'nın çalışması son derece kurnaz bir şekilde kraliçeyi çirkin ve işe yaramaz, kralı ise kibirli bir aptal gibi gösteriyordu. Velazquez yaptığı kraliyet tablolarında bu kadar dürüst davranmayı hayal bile edemezdi.

1808 yılında yaşanan Fransa'nın İspanya'yı istilası ve Goya'nın tanık olduğu kanlı olaylar, ona savaş karşıtı resimleri ve gravürleri için bolca malzeme vermişti. Fransız istilasından kısa bir süre sonra 3 Mayıs 1808'de Napolyon kuvvetleri Madrid'de yüzlerce sivili idam ettiler. Beyaz bir giysi içerisindeki çaresiz bir İspanyol'un, yüzleri olmayan Fransız askerleri tarafından vuruluşunu gösteren Goya'nın tablosu zaman içerisinde savaşın gaddarlığının bir simgesi halini aldı. Grotesk gravürlerden oluşan *Savaşın Felaketleri* adlı seri ise ölü bedenleri, ağlayan çocukları ve korkmuş sivilleri gösteriyordu. O kadar rahatsız ediciydi ki 1863'e kadar basılamadı.

Sanat tarihinde Goya bir geçiş döneminin simgesi olarak kabul edilmektedir. Klasiklerden etkilenmiş fakat onlara isyan ederek modern sanatın ilk temsilcisi olmuştur. Sanat tarihçisi Anthony F. Janson'un deyimiyle Goya "çağının açıkça dahi ilan edilebilecek tek sanatçısıdır."

Ek Bilgiler

1- Yönetmen Milos Forman (1932–) 2006 yılında "Goya's Ghosts" (Goya'nın Hayaletleri) adıyla bir film çekti. Goya'nın Stellan Skarsgård (1951–) tarafından canlandırıldığı filmde, Randy Quaid (1950–) 4. Charles'ı oynuyordu. Film üç dalda "Goya ödülü"ne aday gösterildi. "Goya" İspanya'nın en prestijli sinema ödüllerindendir.

2- Pablo Picasso (1881–1973) Goya'yı bir idol haline getirmişti. Picasso'nun Kore'de Amerikan güçleri tarafından öldürülen sivilleri konu alan 1951 tarihli "Massacre in Korea"(Kore'de Katliam) tablosu doğrudan doğruya Goya'nın "3 Mayıs" isimli tablosundan esinlenmiştir.

3- Goya yetişkinliğinin büyük bölümünde sağırdı. Kimi sanat tarihçileri Goya'nın işitme duyusunu kaybetmesinden kaynaklanan bunalımının onun resimlerindeki soğukluğa ilham verdiğini söylemektedir.

Toussaint L’Ouverture

Modern zamanların ilk başarılı köle isyanı Toussaint L’Ouverture (1743–1803) tarafından organize edilmişti. Haitili bir köle olarak başlattığı isyan, Fransızların Karayip Adaları’ndan atılmasını sağladı. Özgür ve siyahi bir cumhuriyet olarak bağımsızlığını kazanmasının ardından Haiti, Kuzey ve Güney Amerika’daki siyahi köleler için bir umut kaynağı oldu.

Gerçekten de L’Ouverture bir Fransız hapishanesindeki ölümünün üzerinden 200 yıl geçmiş olmasına rağmen siyahi özgürlük hareketi ve anti emperyalist direnişçiler tarafından bir kahraman olarak görülmektedir. Güney Afrika başkanı, 2004 yılında Haiti isyanını anti-apartheid hareketin ilham kaynağı ve “tarihteki en büyük devrimlerden biri” olarak adlandırmıştır.

19. yy’ın Amerikalı ve Avrupalı beyazları içinse “Siyahi Napolyon” olarak bilinen bu adam fazlasıyla tehditkardı. Ölümünden on yıllar sonra bile Fransa’da bir korku kaynağı olmuştur. ABD, 1862’ye kadar Haiti’nin bağımsızlığını tanımamıştır.

L’Ouverture hayatının ilk yıllarında bir plantasyonda at yetiştiricisi olarak çalıştı. O zamanlar adı Saint-Dominque olan Haiti, büyük bir şeker kamışı üreticisiydi. Bu durum Fransa için önemli bir zenginlik kaynağıydı. Tüm bunların temelinde zorlu tropik iklimde çalışan kölelerin emeği vardı.

1789 yılındaki Fransız Devrimi’nin idealleri olan özgürlük, eşitlik ve kardeşlik pek çok siyahiye köleliğin kaldırılacağı ümidini vermişti. Ancak köle sahipleri buna yanaşmadılar. Bunun üzerine 1791 yılında isyan patlak verdi.

L’Ouverture’ün amacı köleliği kaldırmaktı. Bağımsızlığı planlamamıştı. Gerçekten de ölene kadar kendisini bir Fransız olarak gördü. Ancak 1801

yılında kendisine ömür boyu vali rolü tanıyan anayasanın ilanıyla birlikte ülke açıkça bağımsızlık yoluna girmişti.

1802 yılında Fransız kuvvetleri tarafından yakalandı. Fransa'da hapsedildi. Alpler'deki soğuk bir hapishanede aylarca süren zorlu sorgunun ardından öldü. Ertesi yıl Saint-Dominque'den son Fransız askerleri de çekildi. Nihayet bağımsızlık ilan edildi ve ülke yeniden Haiti adını aldı. Haiti, ABD'den sonra Yeni Dünya'daki ikinci bağımsız ülke oldu.

Ek Bilgiler

1- Haiti'nin başkenti Port-au-Prince'deki en büyük havaalanı 2003 yılında, yani devrimci liderin 200. ölüm yıl dönümünde L'Ouverture adını aldı.

2- Haiti'nin bağımsızlığının Amerika Birleşik Devletleri tarihi üzerinde dolaylı da olsa büyük bir etkisi vardı. Haiti'yi kaybeden Napolyon Bonaparte (1769-1821) büyük bir Amerikan imparatorluğu kurma hayallerinden vazgeçti. Amerika'daki son topraklarını da ABD'ye satma kararı aldı. Bu olaya "Louisiana Satışı" adı verilmektedir.

3- 1935 yılında Amerikalı yönetmen Orson Welles (1915–1985) Macbeth'in siyah-beyaz versiyonunu çekti. Filmdeki "Macduff" karakteri L'Ouverture'dan esinlenmiştir.

Sabetay Sevi

Sabetay Sevi (1626-1676) karizmatik bir hahamdı. Uzun zamandır beklenen İsa Mesih olduğunu iddia etti. Avrupa ve Orta Doğu'da yüzbinlerce takipçi kazandı. Sonunda tutarsız davranışları ve ortodoks olmayan inançları ile hem Yahudilerin hem de Osmanlı Sultanı'nın tepkisini çekti. Sultan tarafından 1666 yılında hapsedildi.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Ege sahilindeki bir ticaret şehri olan İzmir'de doğdu. Geleneksel Yahudi eğitimi aldı. Parlak bir Talmud öğrencisi olarak tanındı. 18 yaşında haham oldu.

Sevi'nin tuhaf davranışları, erken yaşlarından itibaren İzmir'in dini otoritelerinin ondan soğumasına neden oldu. Aşırı coşku ve depresyon arasında gidip geliyordu. Bu ruh hali değişimleri sırasında Yahudi dininin kimi ritüellerine ve beslenme kurallarına açıkça karşı geliyordu. Yirmi iki yaşında bir "yükselme deneyimi" yaşadığını ve Mesih olduğunu ilan etti.

1651 yılında İzmir'in hahamları onu şehirden sürdüler. Bunun üzerine Akdeniz'de seyahat etmeye başladı. Çeşitli kaynaklar onun günümüzde Yunanistan, Türkiye, Filistin ve Mısır olan topraklarda dolaştığını söylemektedir. En sonunda 1662 yılında Kudüs'e yerleşti. 1665 yılında kendisini yeniden mesih ilan etti.

Görüşleri bu kez Yahudiler arasında kabul gördü. Zira Yahudiler 1648 yılında başlayan yaygın bir baskı dalgası nedeniyle Polonya ve Rusya'da büyük acılar çekiyordu. Birkaç ay içerisinde Sabetayist hareket Orta Doğu'dan çıkmış, mektuplarla Amsterdam, Hamburg, Londra gibi Yahudilerin yoğun olduğu Avrupa şehirlerine yayılmıştı. Sevi bir sonraki yıl, yani 1666'da İsrail'in yeniden kurulmasıyla birlikte kıyametin kopacağını iddia etti. İtibarını lekeleyici davranışlarını, görünüşte dine uygun olarak sergilediğimiz eylemlerin kıyametin gelişiyle bir anlam ifade etmeyeceğini söyleyerek meşrulaştırıyordu.

Büyüyen gücünden endişe duyan Sultan 4. Mehmet (1642-1693), 1666 yılı Şubat ayında Sevi'yi yakalattı. Abidos Kalesi'ne hapsedilen Sevi'ye bir seçim hakkı tanındı: ya Müslüman olacak ya da idam edilecekti.

Pek çok öğrencisinin hayal kırıklığına uğrayacağını bile bile Sevi İslam'ı kabul etti. On yıl sonra ölene kadar da bir Müslüman olarak yaşadı. Ne var ki küçük bir grup takipçisi onun Mesih olduğu konusunda ısrarcı davrandılar. Onlara göre Sevi'nin din değiştirmesi sadece görünüşteydi. Yahudi dünyasından dışlanmasına rağmen Sevi'nin etkileri ölümünden sonra da on yıllar boyunca devam etti.

Ek Bilgiler

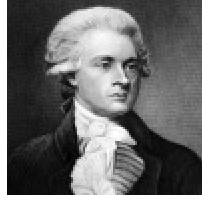
1- İslam'ı kabul etmesinin ardından Sultan'ın şahsi kapı görevlisi oldu. 1672 yılında yeniden hapsedildi. Daha sonra Arnavutluk'taki Dulcigno'ya sürgüne gönderildi ve burada öldü.

2- "Dönmeler" olarak tanınan geniş bir Sabetaycı topluluğu günümüzde Türkiye'de yaşamaktadır. Bu topluluğun üyelerinin görünürde Müslüman olmalarına rağmen gizlice Yahudi ritüellerini yerine getirdikleri iddia edilmektedir.

3- 1664 yılında Sarah ile evlendi. Sarah'ın babası 1648 yılında başlayan Yahudiler'e yönelik saldırıların kurbanlarından biriydi. Sarah'ın ölümünün ardındansa bir hahamın kızı olan Esther'le evlendi.

Thomas Jefferson

Amerika Birleşik Devletleri'nin en önemli "kurucu babalar"ından (*founding fathers*) olan Thomas Jefferson (1743-1826), "Bağımsızlık Deklarasyonu"nun yazarıdır. ABD'nin üçüncü başkanı olmuştur. Onun başkanlığı sırasında ABD, Lousiana'yı Fransa'dan satın almış ve böylece genç ulusun coğrafi büyüklüğü iki katına çıkmıştır.

Jefferson Virjinya'daki Shadwell kırsalında doğmuştu. Toprak sahibi zengin bir ailenin çocuğuydu. Virjinya aristokrasisinin çocuklarını gönderdiği William and Mary Koleji'nden 1762 yılında mezun oldu. On dört yaşındayken babası ölünce malların idaresini eline aldı. 1770 yılında ünlü Monticello Malikanesi'ni tasarladı ve inşa etti.

John Locke (1632–1704) ve Voltaire (1694–1778) gibi Aydınlanma Çağı filozoflarının düşüncelerinden etkilenen Jefferson, henüz yirmili yaşlarındayken politikaya atıldı. 1769 yılında Virjinya Meclisi'ne seçildi. Mecliste, İngiliz vergi politikalarını eleştirenlerin safında yer aldı. On üç koloninin de kendi kendini yönetmeye hakkı olduğunu savundu.

Jefferson 1775 yılındaki ikinci Anayurt Kongresi'nde delegeydi. Sonraki yaz, "Bağımsızlık Deklarasyonu"nu yazmak için görevlendirilen komiteye seçildi. Locke'un fikirlerine dayanarak vatanseverlerin neden krala isyan ettiğini açıkladı. Görüşlerini son derece dokunaklı bir dille ifade ediyordu: "Bütün insanlar eşit yaratılmıştır. Her biri, kendisine Tanrı tarafından bahşedilen devredilemez haklara sahiptir. Yaşam, özgürlük ve mutluluğa ulaşma hakkı bunların arasında yer almaktadır."

Devrimden sonra Fransa'ya elçi olarak atandı. ABD'nin ilk dışişleri bakanı oldu. 1796 yılında başkan yardımcısı seçildi. John Adams'ı (1735-1826) ve üçüncü bir aday olan Aaron Burr'u (1756-1836) ilk ciddi başkanlık seçiminde yenilgiye uğrattı (1800).

Jefferson’un başkan olduğu döneme, Lousiana bölgesinin alınması damgasını vurdu. Ayrıca Akdeniz’de korsanlara karşı ciddi bir savaş verildi. Başarıya ulaşamasa da Napolyon Savaşları (1799-1815) sırasında Amerikan gemilerinin İngiliz saldırılarından korunması için uğraşıldı. Jefferson’un İngilizleri cezalandırmak için imzaladığı İngiliz ürünlerinin Amerika’ya girişini kısıtlayan 1807 tarihli Ambargo Yasası, aksine Amerikan çiftçi ve tüccarlarına, özellikle de New England’da zarar verdi. Bu durum son görev yılında Jefferson’un popülerliğinin azalmasına neden oldu.

Başkanlığı bıraktıktan sonra, ömrünün kalan kısmını Monticello’da geçirdi. 1819 yılında Virjinya Üniversitesi’ni kurdu. 4 Temmuz 1826‘da, yani Amerikan Bağımsızlık Günü’nün 15. yıldönümünde hayata gözlerini yumdu.

Ek Bilgiler

1- Jefferson, Kongre Kütüphanesi’nin yenilenmesi için 1815 yılında kendi özel kütüphanesinde bulunan 6487 kitabı federal hükümete sattı. Kütüphane, 1812 yılında savaşta hasar görmüştü.

2- Virjinya Üniversitesi ABD’de kurulan ilk seküler kolejdir.

3- Jefferson 2 dolarlık Amerikan banknotunun önyüzünde resmedilmektedir.

David Hume

1739 yılında genç bir İskoç yazar olan 28 yaşındaki David Hume (1711-1776), *A Treatise of Human Nature* (İnsan Doğası Üzerine) adlı üç ciltlik eserinin ilk cildini yayınladı. Kendisini, kitabın kilise otoriteleri ve diğer filozoflar tarafından sert bir şekilde eleştirilmesine hazırlamıştı.

Ancak beklenen olmadı. Hume daha sonra yazdığı bir yazıda beş yıl boyunca yazmaya uğraştığı kitabının "ölü doğduğunu" söyleyecekti. Birkaç bağnazın dışında kimse kitabın farkına bile varmamıştı.

Gerçekten de Hume, yaşamı boyunca felsefe alanında hep başarısız oldu. Gelirinin büyük bölümü, hayatının sonlarına doğru çok satan kitaplar arasına girecek olan altı ciltlik *History of England*'dan (İngiltere Tarihi) geliyordu. Ancak günümüzde, memleketi olan Edinburgh merkezli İskoç Aydınlanması'nın en önemli filozof ve siyasi figürlerinden biri olarak görülmektedir.

Hume orta halli bir ailenin çocuğuydu. İki yaşındayken babası ölmüştü. Annesi Katherine tarafından büyütüldü. Çok zeki bir çocuktu. On bir yaşında Edinburgh Üniversitesi'ne girdi. Hukuk ve işletme kariyeri yapmayı planlıyordu. Ancak yirmi üç yaşında Fransa'ya gidip üç yıl boyunca bir köyde yaşadı. Bu sırada *A Treatise of Human Nature* isimli kitabını yazacaktı.

Kitabının ilgi görmemesinin ardından İskoçya'da iki kez profesörlük başvurusunda bulundu. Her iki başvurusu da reddedildi. Bir dönem, İngiltere adına İtalya'da diplomatlık yaptı. Daha sonra Edinburgh Kütüphanesi'nde bir iş buldu. Bu iş ona *History of England*'ı yazması için gerekli zaman ve kaynakları sundu.

1766 yılında Fransız filozof Jean Jacques Rousseau'ya (1712-1778) İngiltere'ye kaçması için yardımcı oldu. Rousseau, din karşıtı bir kitap yazmasının ardından İsviçre ve Fransa'dan sürgün edilmişti. Ancak iki

filozof kısa süre sonra anlaşmazlığa düştüler ve Hume Rousseau'yu "hainlikle" suçladı.

Aralarında iktisatçı Adam Smith'in de (1723-1790) bulunduğu İskoç Aydınlanması'nın diğer figürleri ile dost olan Hume, alçakgönüllü mizah anlayışı ile meşhurdu. Bir keresinde yazmaktan sıkıldığında ne yaptığını şu sözlerle ifade etmişti: "Yemek yerim, tavla oynarım. Arkadaşlarımla görüşüp keyiflenirim." Hume hiç evlenmedi. Altmış beş yaşında bağırsak kanserinden öldü.

Ek Bilgiler

1- Hayatı boyunca ateist olmakla suçlanan Hume'un Edinburgh'ta yaşadığı sokaklardan biri Aziz David Sokağı olarak adlandırılmıştır. Bu alaycı adlandırma Hume'un bir arkadaşının yaptığı şakadan ileri gelmektedir. Arkadaşı bu ismi sokaktaki evlerden birinin üzerine Hume genelde ateistlikle suçlandığı için tebeşirle yazmıştı.

2- Hume'ün asıl adı David Home'dur. 1734 yılında adının yazılışını değiştirmiştir.

3- 1744 yılında ilk felsefe profesörü olma girişiminin başarısızlığa uğramasının ardından, genç bir aristokrat olan Annandale Markizi'ne (1720-1792) ders vermeye başlamıştır. Ancak Hume'un şanssızlığı yine kendini gösterir ve Markiz çıldırır. Her şeye rağmen ünlü filozof, başka bir iş bulana kadar yaklaşık bir yıl boyunca derslere devam etmiştir.

Carl Linnaeus

İsveçli botanikçi Carl Linnaeus (1707-1778) bitkilerin ve hayvanların Latince adlarla sınıflandırıldığı modern sistemin kurucusudur. Bitkiler konusunda saygın bir otorite olan Linnaeus, yüzlerce türü isimlendirmiştir. Sık sık şunu söylerdi: “Deus creavit, Linnaeus disposuit.” (Tanrı yarattı, Linnaeus sınıflandırdı)

Linnaeus İsveç’in güneyinde dünyaya geldi. Rahip olmasını isteyen ebeveynleri ona çocukken Latince öğrettiler. Buna karşılık o Upsala Üniversitesi’nde tıp ve botanik bilimi okudu. 1735 yılında tıp doktoru oldu. Hayatının geri kalanında hep tıpla uğraşmasına ve hatta bir dönem İsveç kraliyet ailesi için doktorluk yapmasına rağmen botanik onun ilk aşkı olarak kaldı. İlk keşif gezisini 1731 yılında Lapland’a ve bir diğerini 1734 yılında Orta İsveç’e yaptı. 1741 yılında Upsala’da profesör unvanı aldı. Öğrencilerini anlattığı maceraları ile heyecanlandırıyordu. 18. yy’da yeni hayvan ve bitki türleri bulmak için dünyanın dört bir yanına gidecek olan yeni bir doğa bilimcileri nesline ilham verdi.

Linnaeus’un *Systema Naturae* isimli kitabının ilk baskısı 1735 yılında yapıldı. Çocukluğunda öğrendiği Latince’yi kullanan Linnaeus, bütün bitki ve hayvanlara iki bölümden oluşan Latince isimler verilebileceğini düşündü. İsimlerin birinci kısmı canlının ait olduğu familyayı, ikinci kısmı ise cinsini ifade edecekti. Örneğin; Linnaean sisteminde insan türü, homo sapiens olarak sınıflandırılmaktaydı (homo sapiens, homo familyasına mensup sapiens cinsi anlamına gelmektedir.). Linnaeus aynı zamanda her cinsi daha geniş kategoriler içerisinde de sınıflandırdı: filum ya da takımlar gibi. İnsanlar, homo familyasının yaşayan tek cinsiydi. Bununla birlikte insanlar diğer primatlar olan maymunlar, lemurlar ve diğer canlılarla birlikte aynı takımın bir parçasıydılar. Bütün primatlarda kalın başparmak, gelişmiş görme gücü ve büyük beyin gibi ortak özellikler bulunuyordu.

Linnaeus, sınıflandırma sistemi ya da taksonomisi ile ciddi bir ün kazandı. Başarısından ötürü 1761 yılında İsveç aristokrasisine davet edildi. Diğer taraftan teorisinin tartışmalı yanları da bulunuyordu. Bazı “açık” adlandırmaları (bir bitki familyasına, klitoris kelimesinin türetildiği *clitoria* adını vermişti) ya da hayvan ve bitki türlerinde cinselliği içtenlikle tartışması meslektaşlarını dehşete düşürmüştü. Ona yönelen diğer

eleştirilerse dini ve felsefi bir temele dayanıyordu. Tek tek canlı türlerini geniş kategorilerin parçası olarak ele alması tartışma yaratmıştı. En önemli eleştirilerden birisi de Fransız doğa bilimci Georges-Louis Leclerc'den (1707–1788) gelmişti. Leclerc, Linnaean sisteminin fazla katı ve cinslerin kendi iç çeşitliliği ile değişimlerini açıklamakta başarısız olduğunu düşünüyordu.

Linnaeus yetmiş yaşındayken Upsala'da öldü.

Ek Bilgiler

1- Linnaeus zaman zaman adlandırma sistemini düşmanlarından intikam almak için kullandı. Örneğin bir Alman bilim adamının onun taksonomi sistemini tiksindirici bulduğunu açıklamasının ardından bir yabani ot cinsine bilim adamının adına gönderme yaparak "Siegesbeckia" ismini verdi.

2- Yaşamı boyunca beş yüzden fazla portresi yapıldı. Onun döneminde bir portre çizdirebilmek için saatlerce ve hatta günlerce hareketsiz oturmak gerekiyordu.

3- Linnaeus dünyada 15 bin civarında türün bulunduğunu tahmin ediyordu. 300 yıl sonra taksonomistler iki milyon tür bulmuştular. Tür araştırmaları günümüzde halen devam etmektedir.

Aaron Burr

Bir dönem ABD başkan yardımcılığı yapmış olan Aaron Burr (1756-1836), en büyük rakibi Alexander Hamilton'u (1755–1804) düelloda öldürerek kötü bir şöhret kazanmıştır. Bu cinayet Burr'un kariyerini bitirmiş ve bugün dahi bu olayla birlikte anılmasına neden olmuştur. Ancak düellodan önce Burr, başarılı bir politikacı ve Amerikan Devrimi gazisiydi. 1800 yılında başkanlık seçimini kıl payı kaybetmişti.

Burr, New Jersey'de doğdu. Devrim başladığı sırada hukuk eğitimi alıyordu. Orduya katıldı ve George Washington (1732–1799) için kurmay subay olarak hizmet etti. Savaştan sonra politikaya atıldı. 1791 yılında ABD senatosuna seçildi. Defalarca onun tekliflerine karşı çıkan New York'lu bir politikacı olan Hamilton'la sürtüşmeler yaşadı. 1790'ların doğmakta olan parti politikasında Hamilton federalistlerin safında yer alırken Burr demokratik-cumhuriyetçileri destekliyordu.

1800 yılında Burr, Thomas Jefferson'un (1743-1826) başkan yardımcısı olarak seçildi. Demokratik-cumhuriyetçi kanadın New York'ta zafer kazanmasına yardımcı oldu. O dönemde seçmen kurulundan en çok oyu alan aday başkan, ikinci en çok oyu alan adaysa başkan yardımcısı oluyordu. Seçimlerde Jefferson ve Burr'un oyları eşit çıktı. Bunun üzerine Temsilciler Meclisi otuz altı oyla Jefferson'u seçimin galibi ilan etti.

1804 yılında başkan yardımcılığı görevini sürdürürken New York valisi olarak aday gösterildi. Ne var ki Hamilton'un eyalet meclisinde kendisine karşı sürdürdüğü karalayıcı kampanya nedeniyle başarılı olamadı. Kendisine dönük saldırılarından dolayı Hamilton'a öfkelenen Burr, onu yazın düelloya davet etti.

11 Temmuz 1804 sabahı Burr ve Hamilton, New Jersey'deki Hudson Nehri kenarında karşı karşıya geldiler. Birbirlerine tabancayla ateş ettiler. Düellocuların birbirlerini bilerek ıskalaması nadir bir durum değildi. Böylece kimseye zarar vermeden gururlarını tatmin etmiş oluyorlardı. Ne var ki o gün böyle olmadı. Burr, Hamilton'u karaciğerinden vurdu. Ertesi gün Hamilton öldü. Bu olaydan sonra Burr cinayetle suçlandı ve suçlamalar düşene kadar saklandı. Daha sonra başkan yardımcısı olarak görevini tamamlamak üzere Washington'a geri döndü.

Cinayet Burr'un politik kariyerine fiilen son verdi. 1807'de ABD'nin batısında yeni bir devlet kurmak için komplo kurduğu gerekçesiyle adı yeniden gündeme geldi. Vatan hainliğiyle suçlandı, ancak aklandı. Daha sonra Avrupa'ya gitti. 1812 yılında New York'a geri döndü ve avukatlık yaptı. 1836 yılında seksen yaşındayken öldü.

Ek Bilgiler

1- Burr 1833 yılında zengin bir dul olan ikinci karısı Eliza Bowen Jumel (1775–1865) ile evlendi. Dört ay sonra karısı onu kendisini aldatmakla suçladı ve boşanma davası açtı (kimi tarihçiler eşinin ondan ayrılmasının asıl nedeninin parasal meseleler olduğunu söylemektedir). Boşanmak, 14 Eylül 1836 tarihinde Burr'ın başına gelen ikinci en kötü şeydi. Aynı gün Staten Adası'nda öldü.

2- Burr, Püriten din adamı ve Princeton Üniversitesi başkanı Jonathan Edwards'ın (1703–1758) büyük torunuydu. Princeton'daki akademik binalardan biri adını Burr'dan almaktadır.

3- Vatan hainliği, ABD anayasasında özel olarak tanımlanmış yegane suçtur. Bu suçun politik muhaliflere karşı kullanıldığı İngiltere'deki hukuk suistimallerinin farkında olan ABD'nin kurucuları, vatana ihanet suçundan mahkumiyet için iki şahitin söz konusu eyleme açıktan tanık olması şartını getirdiler. ABD tarihinde sadece bir avuç vatan hainliği davası görülmüş ve büyük bölümü Burr'inki gibi beraatle sonuçlanmıştır.

Jane Austen

Sense and Sensibility (Akıl ve Tutku / 1811), *Pride and Prejudice* (Gurur ve Önyargı / 1813) ve *Emma* (1815) kitaplarının yazarı olan Jane Austen (1775-1817) üst sınıfa mensup ailelerin dramatik yaşamlarını konu alan kitaplarıyla nesiller boyu okurları heyecanlandırmış İngiliz bir romancıdır. Tamamlanmış altı romanı hem sürükleyici bir dille yazılmış hem de Austen'ın bir parçası olduğu aristokratların sosyal yapısını son derece detaylı bir biçimde ortaya koymuştur.

Orijinalleri isimsiz yayınlanmış olan kitaplarının popülaritesi geçtiğimiz 200 yıl içerisinde sürekli artmıştır. Yaşarken kendisini gizlemiş olmasına rağmen Austen, günümüzde 19. yy'ın en önemli İngiliz yazarları arasında kabul edilmektedir.

Austen, İngiltere'de bir köy olan Steventon'da doğdu. Sekiz çocuklu bir ailenin yedinci çocuğuydu. Babası George Austen (1731–1805) yerel Anglikan kilisesinin bölge papazıydı. Yatılı okuldaki kısa eğitim süreci haricinde Austen bütün hayatı boyunca babasının evinde yaşadı.

19. yy'ın başlarında roman, saygıdeğer bir edebi form olarak görülmüyordu, özellikle de kadınlar için... Austen'in ilk çalışması olan *Sense and Sensibility*'nin isimsiz bir "hanımefendi" tarafından yazıldığı söyleniyordu (diğer çalışmalarında da "*Sense and Sensibility*'nin yazarı" mahlasını kullanacaktı). Roman iki kız kardeşin kendilerine uygun kocalar arayışını konu alıyordu.

Bu kitap, Austen'in daha sonraki eserlerinde de sürekli tekrarlanan temel konuyu işliyordu: kadınların üzerindeki evlenme baskısı ve İngiltere üst sınıfının evlilik kurumuna atfettiği kompleks yapı. Austen'ın kadın kahramanları refah seviyesi, sosyal statü ve aşk gibi çeşitli kriterleri göz

önünde bulundurarak eşlerini seçmek zorundaydılar. Ancak bu kriterler çoğu zaman birbiriyle çelişiyordu.

1816 yılında *Emma*’nın yayınlanmasının ardından Austen gizemli bir hastalığa tutuldu. Hastalığına rağmen yazmaya devam etti. Ölümünden sonra yayınlanacak olan iki romanını tamamladı. Sonraki yıl kırk bir yaşında öldü.

Ek Bilgiler

1- Austen’in erken ölümü on yıllar boyu hayranları tarafından tartışma konusu yapılmıştır. Pek çokları Addison hastalığından şüphelenmektedir. 1855 yılında keşfedilen bu hormonal hastalık ölümünün en muhtemel nedenidir.

2- Austen’ın iki erkek kardeşi Francis (1774–1865) ve Charles (1779–1852) İngiliz Kraliyet Donanması’nın üyeleriydi. Napolyon Savaşları’nda yer almışlar ve sonunda her ikisi de amiral olmuştu.

3- Austen’in romanları “naiblik romansları” (regency romances) olarak anılan romantik romanlara ilham kaynağı olmuştur. Bu türe bu adın verilmesinin sebebi, hikayelerin 1810 ve 1820 yılları arasında İngiltere’de geçiyor olmasıdır. Bu dönemde ülke, Kral 3. George’un (1738-1820) yerine geçen bir kral naibi tarafından yönetilmekteydi. Çünkü asıl kral çıldırmıştı.

William Wilberforce

On iki yaşındaki William Wilberforce'un (1759–1833) annesi oğluyla ilgili haberlerden dolayı dehşete düşmüştü. İki yıl önce akrabaları ile yaşaması için gönderdiği oğlu çok değişmiş ve evanjelik bir Hıristiyan olarak annesini hayal kırıklığına uğratmıştı.

Endişeli anne, halası ve amcasının kendisine aşıladığı dini coşkudan kurtulması için oğlunu eve geri çağırdı. Wilberforce, annesinin ailesi için "hiçbir dindar ebeveyn çocuklarına dini duyarlılık kazandırmak için onların beni dünyanın zevkleri ve güzellikleriyle tanıştırmak yolunda harcadığı kadar çaba harcamamıştır," diyecekti.

Ne var ki iş işten geçmişti. Derin dini inancı ile motive olan Wilberforce, İngiltere'nin önde gelen dini reformcularından biri olacaktı. Aynı zamanda İngiltere'de köleliğin yasaklanmasının destekçilerinden biriydi. Elli yıl boyunca parlamento üyesi oldu. Köleliği yasaklayan kanun geçtikten üç gün sonra öldü.

Wilberforce İngiltere'nin liman şehri Hull'da doğdu. Babası varlıklı bir kereste tüccarıydı. Onun ölümünün ardından iki yılını amcası ve halası ile geçirdi. Evanjelik Hıristiyanlığı onlardan öğrenmişti. Babasından kalan miras sayesinde geçim derdi olmadı. Cambridge'ten mezun olduktan sonra politikaya atıldı.

İngiltere 18.yy'ın en büyük köle ticareti merkeziydi. Kölelik sayesinde elde edilen büyük servet, Liverpool gibi liman şehirlerini metropollere dönüştürmüştü. Başlarda Wilberforce'un kampanyasına karşı büyük bir muhalefet oluştu: Tüccarlar köleliğin kaldırılmasının ekonomiye derin bir zarar vereceğini söylüyordu. Bu durum, kolonilerden İngiltere'ye akan kârı azalacaktı.

1780 yılında parlamentoya girişinin ardından Wilberforce köleliğin kaldırılması için bir dizi yasa önerisi sundu. 1793 yılında neredeyse başarılı oluyordu. Ancak aynı yılın sonlarına doğru İngiltere Fransa'ya savaş ilan edince yasa yapıcıların dikkati dağıldı. Bu konudaki ilk büyük başarıya 1807 yılına kadar ulaşılamayacaktı. Bu tarihte gelişen kölecilik karşıtı hareketin baskısı altında kalan parlamento, köle ticaretini yasakladı.

Köle ticareti yasaklansa da kölelik 1833 yılına kadar İngiltere'de varlığını sürdürdü. 1825 yılında Wilberforce parlamentodan ayrıldı. Oylama sonuçları ona ölüm döşeğindeyken söylendi. Londra'da öldüğü sırada yetmiş üç yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- Wilberforce'un yaşam öyküsü 2007 yılında "Amazing Grace" adıyla beyazperdeye aktarıldı. Michael Apted (1941–) tarafından yönetilen filmde Ioan Gruffudd (1973–) başrolde oynuyordu.

2- Köleliğin kaldırılması Wilberforce'un parlamentodaki tek icraatı değildi. Aynı zamanda hayvan haklarının katı bir destekçisiydi. Hayvanlara zulmün engellemesi için Royal Society'i kurmuştu.

3- Rüşvet, 18. yy İngilteresi'nde seçimlerin önemli bir unsuruydu. 1780 yılında ilk kez parlamentoya aday olduğunda Hull'da kendisine oy verecek her kişiye iki guinea (yaklaşık 4 bin dolar) önermişti.

Cotton Mather

Rahip, teolog ve ahlak eğitmeni olan Cotton Mather (1663-1728) Boston'un koloni dönemindeki en önde gelen vaizlerinden biriydi. Adeta New England'ın Püriten ruhunun cisimleşmiş haliydi. Şehrin Eski Kuzey Kilisesi'ndeki kürsüsünden yaptığı vaazlar ya da yazdığı düzinelerce kitap ve denemesiyle kamuoyunun dini ve politik tartışmalarla ilgili fikirlerinin şekillenmesine yardımcı oldu. Toplumu etkilediği konuların arasında destekçisi olduğu çiçek aşısı ve karşı çıktığı "cadılık" da vardı.

Mather önde gelen bir Püriten olan Harvard başkanı Increase Mather'ın (1639–1723) oğluydu. Her iki büyükbabası da Massachusets kolonisinin kurucuları arasında yer alıyordu. 1678 yılında, daha henüz on beş yaşındayken Harvard'dan mezun oldu. 1685 yılında rahip olarak atandı (neredeyse vaaz vermesini engelleyecek kekemelik probleminin üstesinden gelmeyi başarmıştı).

İlk önemli kitabı olan *Memorable Providences, Relating to Witchcrafts and Possessions*'ı (Cadılık ve Cin Çarpmasına Karşı Hatırlanmaya Değer) 1689 yılında yazdı. İrlandalı bir cadının hayatını konu alan kitap, zaman zaman 1692'de Salem yakınlarında başlayan cadı avını kışkırtmakla suçlanmıştır. Mather dolaylı bir biçimde yargılamalara dahil olmuştu. Delillerin nasıl değerlendirilmesi gerektiği konusunda yargıçlarla mektuplaşıyordu. Cadılık iddiasıyla yargılanıp idam edilmiş on dokuz kişiyle ilgili bu davayı olumlayan *The Wonders of the Invisible World* (Görünmeyen Dünyanın Harikaları) adlı bir de kitap yazdı.

Mather'ın en bilinen kitabı *Magnalia Christi Americana* idi (1702). Hayranlık uyandıran bir Püritenlik tarihi ve savunusu olan bu eser, Massachusetts'i çağdaş zamanların vaat edilmiş toprağı olarak ele alıyordu. Kitap ironik bir biçimde Püritenlerin politik güçlerini Massachusets'te kaybetmeye başladıkları dönemde yazılmıştı. Mather kürsüsünde düzenli olarak bu gidişata karşı uyarılarda bulunuyordu.

Dini çalışmalarına ek olarak Mather bilimle de yakından ilgileniyordu. London Royal Society'ye 1713 yılında seçildi. 1721 ve 1722 yıllarında Boston çiçek aşısı kullanımı ile ilgili tartışmalara gömülmüşken Mather'in desteği şehrin sakinlerinin aşı olmayı kabul etmesinde kritik bir rol oynadı.

Mather’ın etkisi şehrin Püriten olmayan kesimlerinde tepkiye neden oluyordu. Bunların arasında on altı yaşındaki Benjamin Franklin (1706–1790) de vardı. Franklin ilk dönem gazete yazılarında Mather’in bunaltıcı muhafazakarlığı ile dalga geçiyordu. Mather altmış beş yaşında ölene dek Eski Kuzey Kilisesi’nde vaaz vermeye devam etti.

Ek Bilgiler

1- Cotton Mather adını anne tarafından dedesi olan John Cotton’dan (1585-1652) almıştır.

2- Mather üç kez evlendi. On beş çocuğu oldu. Bunların dokuzu gençken öldü. Çocuklarından sadece ikisi ondan daha uzun yaşadı.

3- Salem cadı yargılamalarına dahil olan diğer rahiplerden farklı olarak asla kendi yaptıkları için özür dilemedi. Hayatının geri kalanında da cadıları suçlamaya devam etti.

Napolyon Bonapart

Napolyon Bonapart (1769–1821) Fransız bir generaldi. 19. yy'ın başlarında büyük bir imparatorluk kurdu. Avrupa çapında bir dizi yıkım ve sosyal karmaşanın ortaya çıkmasına neden oldu. 1799 yılında Fransa'da iktidara geldi. Beş yıl sonra kendisini imparator ilan etti. 1815 yılında azledilip sürgüne gönderilene kadar bütün kıtada terör estirdi.

Napolyon Savaşları toplamda yirmi yıla yakın sürdü. Avrupa'nın bütün askeri güçleri bu savaşlara dahil oldular. 1812 yılı savaşta bir dönüm noktası oldu. Napolyon, Rusya'yı işgal etme girişiminde bulundu ve başarısız oldu. Yenilgisi Fransız ordusunun zayıflığını ortaya serdi. 1813 yılında Dresden Savaşı'nda ve iki yıl sonra Waterloo Savaşı'nda onu yenecek olan Avrupa güçlerinden oluşan koalisyona cesaret verdi.

Her şeye karşın Napolyon, hukuki, politik ve sosyal alanda önemli etkiler yaratmıştır. Fransız Devrimi'nin ideallerinin kıtanın her yerine yayılmasına neden oldu. Pek çok eski monarşiyi yıktı veya zayıflattı. Fransız hukuku günümüzde hâlâ Batı Avrupa hukukunun temelini oluşturmaktadır. Savaşı sonlandıran barış anlaşması ise kıtanın haritasını değiştirmiştir.

Napolyon, Korsika Adası'nda doğdu. Paris'teki Fransız Harp Akademisi'ne gitti. 1789 yılındaki Fransız Devrimi sırasında bir topçu alayında görev yapıyordu. Cumhuriyetçileri destekledi ve devrimci lider Maximilien Robespierre'in (1758-1794) müttefiki oldu. Napolyon 1795 yılında kralcıların düzenlendiği bir isyanı bastırmasıyla ün kazandı. Daha sonra Fransa'nın İtalya, Avusturya ve Mısır'ı istilasını yönetti.

1799 yılında Napolyon bir darbe yoluyla iktidarı ele aldı. Devrimi desteklemesine ve hatta kendi kişiliğinde onun değerlerini cisimleştirmesine rağmen 1804 yılında Fransız monarşisini yeniden kurdu. Kendisini imparator ilan etti. Almanya, İspanya, Portekiz, Belçika, Hollanda, İtalya,

Rusya ve Avusturya’ya savaş açtı. Bu arada zaten Atlantik’in kontrolü için İngiliz Kraliyet Donanması ile mücadele halindeydi.

Napolyon ilk olarak 1814 yılında görevden alındı. Elbe Adası’na sürgüne gönderildi. 1815 yılında kaçtı ve Paris’e geri döndü. “Yüz Gün” olarak adlandırılan bir isyan organize etti. Waterloo’da yenildi ve Aziz Helena Adası’na sürgüne gönderildi. 51 yaşındayken sürgünde öldü.

Ek Bilgiler

1- Napolyon, İtalya’daki küçük Papalık Devletleri’ni (Papal States) ele geçirmeye çalıştığı için Papa 7. Pius (1740-1823) tarafından aforoz edildi. Fransa buna Papa’yı kaçırarak karşılık verdi. Papa beş yıl sürgünde kaldı.

2- Napolyon’un doğum yeri Korsika 1768 yılında Fransa’nın parçası olmuştur. Napolyon’un ana dili İtalyanca’ydı. Fransızca’yı Korsika aksanı ile konuşuyordu

3- İngiliz hükümeti, 20. yy’ın başlarına kadar Aziz Helena Adası’na devlet düşmanlarını göndermeye devam etti.

Edmund Burke

Fransız Devrimi'nin ardından İngiltere'deki entelektüeller kendi içlerinde ikiye ayrılmıştı. Aralarında Thomas Paine (1737–1809) ve Mary Wollstonecraft (1759–1797) gibi isimlerin de bulunduğu Fransız Devrimi taraftarları, isyanı politik eşitlik yönünde önemli bir adım olarak değerlendiriyordu.

Buna karşılık İrlandalı bir politikacı, gazeteci ve siyaset felsefecisi olan Edmund Burke (1729–1797) devrimin şiddeti karşısında dehşete düşmüştü. Terör Dönemi'nde kitlesel kıyımlar yaşanmış ve Kral 16. Louis (1754-1793) giyotine gönderilmişti. 1790'ların başında Burke devrime karşı bir dizi yazı kaleme aldı. Kısa zamanda, devrim sonrası Fransası'nı eleştiren en sivri kalemlerden biri haline gelecekti.

Makaleleleri ve parlamentoda yaptığı konuşmaları ile Burke, İngiltere'de yaşanacak politik ayrışmayı daha da hızlandırdı. İngiltere en sonunda 1793 yılında Fransa'ya savaş ilan etti. Düşünce tarihi içerisinde Burke'un devrim karşıtı düşünceleri, modern muhafazakar siyasetin önde gelen unsurlarından biri olarak değerlendirildi.

Burke Dublin'de doğmuş ve Trinity Koleji'nde eğitim görmüştü. Katolik olan ailesi din değiştirerek Anglikan olunca 18. yy'da İngiltere'de halen uygulamada olan Katolik karşıtı yasalardan etkilenmedi. İlk kez 1765 yılında parlamentoya seçildi.

Amerikan Devrimi sırasında asilerin tarafında yer aldı. On üç koloniyi elde tutmanın İngiltere için faydasız olduğunu ileri sürüyordu. Krallığın yetkilerinin kısıtlanmasını savunan Whig Partisi'nin bir üyesi olan aynı zamanda Hindistan ve İrlanda'daki sömürgeci politikaları da eleştiriyordu.

Gerçekten de Burke'un Fransız Devrimi'ne karşı olan tavrı pek çok hayranını şaşırtmıştı. Burke, Fransız Monarşisi'nin dostu değildi. Ama aynı zamanda asilerin benimsediği sosyal değişimi şiddet yoluyla sağlamayı amaçlayan radikal doktrine de karşı çıkıyordu." Eski düşünce ve toplumsal kuralların bir anda ortadan kaldırılması, boyutları tahmin edilemez bir kaybın yaşanmasına neden olur. O andan itibaren yönümüzü bulmamızı sağlayan bütün pusulaları kaybetmiş oluruz. Ne yapmamız gerektiğini kestiremez bir hale geliriz" diye yazıyordu.

Tek oğlu Richard'ın 1794 yılında ölümü yazarı yıkıma uğrattı. Politikaya olan ilgisini kaybetti. Aynı yıl parlamentodan çekildi ve üç yıl sonra altmış sekiz yaşındayken öldü.

Ek Bilgiler

1- 18. yy İngilteresi'nde iki ana parti vardı: Whigler ve Tory'ler. Her iki partinin ismi de Gal dilindeki ses kaydırmalarından türemişti. Whiggamore, İskoç asilerine verilen bir isimdi. Toraidhe ise soyguncu anlamına gelen eski bir İrlanda sözcüğüydü. Tory lakabı günümüzde halen İngiliz Muhafazakar Partisi için kullanılmaktadır.

2- Parlamentodan çekilmesinin ardından Burke'e Kral 3. George (1738-1820) tarafından Lord Beaconsfield unvanı önerildi. Burke bu unvanı reddetti.

3- Burke Hindistan'daki İngiliz kolonilerinde yerlilere yapılan kötü muameleye karşı çıkıyordu. Hindistan'ın ilk İngiliz valisi Warren Hastings'i (1732–1818) yolsuzluk suçlamasıyla mahkum ettirmek için yedi yıl boyunca umutsuz bir uğraş vermişti.

Antoine Laurent Lavoiser

Fizikçi ve kimyager Antoine-Laurent Lavoisier (1743–1794), 18. yy'ın en göze çarpan Fransız bilim adamlarından biriydi. Hidrojen ve oksijen elementlerini bulmuştur. Kütle korunumu yasasının keşfi ve metrik sistemin oluşturulması ile ün kazanmıştır.

Ne var ki Lavoiser aynı zamanda halk tarafından çok da sevilmeyen Kral 16. Louis (1754-1793) ile çalışma hatasına düşmüştür. Monarşinin Fransız Devrimi ile yıkılmasının ardından ünlü bilim adamı yakalanmış, vatan hainliği ile suçlanmış ve başı kesilmiştir. Bir arkadaşı olan Joseph-Louis Lagrange (1736–1813) idamının ardından şu sözleri söylemiştir: "Başını kesmek sadece bir an sürdü. Oysa onun gibi birisinin yeniden dünyaya gelmesi belki yüzyıl sonra bile mümkün olmayacak."

Lavoiser zengin bir ailenin çocuğu olarak Paris'te doğmuştu. Sorbonne'da eğitim gördü. Hukuk bölümünden mezun oldu. Ancak babasının isteğine karşı gelerek hukuku bıraktı. 1760'lardan itibaren kimya çalışmaya başladı. Daha sonraları kral adına gümrük vergileri toplayan özel bir vergi firmasına girdi. Fransa'nın önde gelen vergi tahsildarlarından birinin on üç yaşındaki kızı ile evlendi.

Fransız hükümeti, kimyagerlere büyük değer veriyordu. Lavoiser 1775 yılında Kraliyet Barut ve Güherçile Yönetimi'ne alındı. Görevlerinden biri de Fransa'nın Amerikan Devrimi'ne kolonilerin safında katılmasının ardından Benjamin Franklin (1706–1790) ile birlikte kolonilere güherçile sevkini idare etmekti.

Bu arada deneylerine devam etti. 1779 yılında oksijeni, 1783 yılında hidrojeni buldu. Her iki elementi de o isimlendirdi. 1789 yılında ilk kimya ders kitabı olarak kabul edilen *Elementary Treatise on Chemistry*'yi (Yeni Başlayanlar İçin Kimya) yayınladı. Kitap ilk dönem buluşlarını özetliyor ve aynı zaman kütle korunumu yasasını da açıklıyordu. Bu yasa kimyasal

reaksiyonlarda toplam kütlenin hep aynı kaldığı düşüncesi üzerine temellendirilmişti.

Krala olan hizmetleri ve bir vergi tahsildarı olması nedeniyle 1789 yılındaki Fransız Devrimi'nin ve 1793 yılında kralın idamının ardından Lavoiser gözden düştü. Bilimsel saygınlığı sayesinde bir yıl daha hayatta kalabildi. Ancak 8 Mayıs 1794 tarihinde diğer kimyagerlerin karşı çıkmasına rağmen tutuklandı, yargılandı, mahkum edildi ve giyotine gönderildi. Bunların hepsi sadece bir gün sürmüştü. İdam edildiğinde sadece elli yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- Lavoiser 1768 yılında yaptığı bir dizi deneyde bazı salyangoz türlerinin başının kesildikten sonra yeniden büyüdüğünü keşfetmiştir. Bu deneyde, Fransızların salyangozlara ve baş kesmeye olan merakı ironik bir biçimde bir araya gelmişti!

2- Lavoiser oksijen ve hidrojen kelimelerini Yunanca'da asit-biçimlendirici ve su-biçimlendirici anlamına gelen terimleri kullanarak türetmişti. Oksi asit, hidro su anlamına gelmektedir.

3- Fransız hükümeti Lavoiser'in idamının üzerinden iki yıl geçmeden mahkumiyet kararını bozmuş ve dul eşinden özür dilemiştir.

Cheng İ Sao

Çok korkulan bir korsan olan Çinli fahişe Cheng İ Sao (1785-1844), 1807 ve 1810 yılları arasında yetmiş bin haydutan oluşan bir çeteyi yönetmiştir. Onun liderliği altındaki korsanlar, Çin sahilindeki köyleri yağmaladılar ve haraç kestiler. Garip bir biçimde gücünün doruğuna ulaşan Cheng İ Sao korsanlığı bırakmaya karar verdi. Çin hükümeti tarafından affedildi ve denizlere veda ederek karada yaşamaya başladı.

Shih Yang adıyla doğan Sao, Güney Çin Denizi'nde "çiçek gemisi" adı da verilen bir "deniz genelevi"nde çalışıyordu. 1801 yılında korsan Cheng İ ile evlendi. Evlenmeden önce sahip olduğu gücü eşit bir şekilde paylaşacaklarına dair eşinden söz almıştı.

Kocası Güney Çin Denizi'nin önde gelen korsanlarından biriydi. Çin gemilerine saldırması için komşu Vietnamlılar tarafından tutulmuştu. 1802 yılında Vietnam Çinle barış yapınca ondan desteğini çekti. Cheng İ korsanlarını yedi filodan oluşan bir konfederasyon haline getirdi. 1807 yılında Cheng İ ölünce kumanda tamamen Sao'nun eline geçti.

Cheng İ Sao'nun dört yüz gemiden oluşan filosunda hayat zordu. Kurallara karşı gelenlere acımasız cezalar uygulanıyordu. Aileleriyle birlikte yüzlerce korsan tek bir gemide yaşıyordu. Kurallara harfi harfine uymaları bekleniyor, aksi halde boyunları uçuruluyordu. Ganimetlerin paylaşımı konusunda da son derece katı kurallar konmuştu. Çaldıklarını ortak hazineye eklemeyen korsanlar için ölüm cezası uygulanıyordu. Cheng İ Sao tecavüzü ve zinayı da kesin olarak yasakladı. Her ikisinin de cezası ölümdü.

1808 yılında İmparatorluk Cheng İ Sao'yu yakalamaya karar verdi. Ancak çok geçmeden peşinden gönderilen keşif grubunun lideri öldürüldü. Peşindeki devlet filosunun gemilerinin yarısına yakını ya batırıldı ya da korsanlar tarafından ele geçirildi.1809 yılında Çin hükümeti, İngilizler'den savaş gemisi *HMS Mercury*'i istemek zorunda kaldı. Korsanları takip etmek için bu gemiyi kullanacaklardı. Daha sonra altı Portekizli savaşçı da imparatorluk filosuna dahil oldu.

Cheng İ Sao, Avrupa gemilerinden de kurtulmayı başardı. Ancak sonraki yıl kendi isteğiyle korsanlığı bırakmaya karar verdi ve devlet tarafından

affedildi. Neredeyse bütün korsanları bağışlandı. On binlerce korsandan sadece 211'i sürgün edildi ve 126'sı idam edildi. Cheng İ Sao karada yaşamaya başladı. Kocasının yardımcılarından biriyle evlendi. Söylendiğine göre hayatının geri kalan kısmında bir kumarhane işletmiştir.

Ek Bilgiler

1- Cheng İ Sao'nun üç oğlu oldu. İlk ikisi ilk kocasından, üçüncüsü ise ikinci kocasındandı.

2- Cheng İ Sao, "Cheng'in karısı ya da dul eşi" anlamına gelmektedir.

3- Arjantinli yazar Jorge Luis Borges (1899–1986) tarafından yazılan "The Widow Ching, Lady Pirate" (Dul Ching, Korsan Leydi / 1933) adlı kısa öyküde Cheng İ Sao anlatılır.

Percy Bysshe Shelley

Geçmiş zamanlar yorgun düşürmüş dünyayı

Ah keşke ölebilse, ya da bir an durup soluklansa

— Shelley

Percy Bysshe Shelley (1792–1822) en ünlü İngiliz romantik şairlerindendir. *Ozymandias* ile *To a Skylark* (Tarla Kuşuna) gibi klasik eserleri ve *Prometheus Unbound* (Prometheus Zincirini Kırdı) adlı destanıyla da tanınmaktadır. Radikal politik görüşlere sahip bir ateistti. Bu nedenle Shelley yaşarken sürekli dışlanmış, değeri ölümünden sonra anlaşılmıştır. Günümüzde İngiliz edebiyatının eserleri en çok derlenen yazarları arasında yer almaktadır.

Üst sınıfa mensup Shelley'in geçmişi onun gelecekteki radikalizmine ilişkin pek az ip ucu vermektedir. Şairin babası toprak sahibi küçük bir aristokrat ve İngiltere'nin Sussex bölgesinde parlamento üyesiydi. Shelley, Eton Koleji'ne ve ardından Oxford Üniversitesi'ne gitmiştir. Oxford'a girişinden bir yıl sonra ateist olduğu için okuldan uzaklaştırılmıştır. *The Necessity of Atheism* (Ateizmin Gerekliliği) adlı kışkırtıcı bir risale yazmış ve tüm tepkilere rağmen bu metnin arkasında durarak akademisyenleri çileden çıkarmıştı: "Kafası çalışan herkes herhangi bir tanrının varlığına dair ortada hiçbir delilin olmadığının farkına varmalı," diye yazmıştır.

Shelley hayatının geri kalan kısmında şiirler yazdı. Kendisi gibi Romantik şairler olan arkadaşları John Keats (1795–1821) ve Lord Byron (1788–1824) ile birlikte Avrupa'yı dolaştı. Ateizmi, vejetaryenliği ve sosyalizmi destekleyen yazılar kaleme aldı. Radikal politik eğilimlerine ek olarak Romantikler doğaya da büyük bir ilgi beslemekteydiler. Doğayı yüce olarak adlandırıyorlardı. Onlara göre insanlar asıl korku ve huşu duygularını din değil doğa karşısında deneyimlemişti. Shelley 1820 yılında *To a Skylark* adlı şiirini yazdı. Bu şiir, Romantizmin pek çok yaygın temasını işlemekteydi. Shelley'nin bir gün İtalya'da yürüyüş yaparken karşılaştığı bir kuştan ilham alarak yazdığı şiir, bu kuşun şakıyarak söylediği şarkının basit ama yüce "sanatını" övmekteydi:

Selam sana şen ruh!

Bir kuş değilsin asla,

Cennetten ya da onun yakınından,

Akıttın tüm gönlümü

Tasarlanmamış sanatın cömert akışında.

Shelley 1811 yılında bir meyhane işletmecisinin kızıyla evlendi. Ancak üç yıl sonra romancı Mary Wollstonecraft (1797–1851) ile birlikte yaşamak için karısını terk etti. Aldatılan eşi 1816 yılında intihar edince Shelley hemen Wollstonecraft ile evlendi. Otuzuncu doğum gününden kısa bir süre önce, geçirdiği bir deniz kazası sırasında boğularak öldü.

Ek Bilgiler

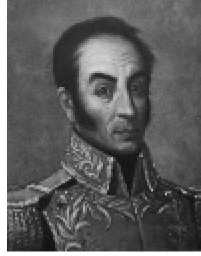
1- Shelley'in ikinci eşi Mary, feminist felsefeci Mary Wollstonecraft'ın (1759–1797) kızı ve "Frankenstein"ın (1818) yazarıdır.

2- "Ozymandias" adını, devasa heykellerini yaptıran firavun 2. Ramses'in (MÖ 1303-1213) diğer isminden almaktadır.

3- Shelley ateist olmasına rağmen kalbi Roma'daki Protestan mezarlığına gömülmüştür. Mezarında Latince "Cor Cordium" (Kalplerin Kalbi) yazmaktadır.

Simon Bolivar

Günümüzde tam altı ülke, Güney Amerikalı devrimci Simon Bolivar'ı (1783-1830) kendi kurucusu kabul etmektedir. Bu sayı Bolivar'ın bir savaşçı olarak ulaştığı başarıyı, ama bir politikacı olarak ne kadar başarısız olduğunu göstermektedir. Gerçekten de kıtadaki İspanyol güçlerine önemli bir darbe vurmuştu. Ancak nihai amacı olan birleşik bir Güney Amerika kurma hedefine ulaşamadan hayata veda etti.

Bolivar Venezuala'daki Caracas şehrinde zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Aile madencilikle uğraşıyordu. Bolivar eğitimini İspanya'da aldı. İspanya 19. yy'ın başında Güney Amerika ve Karayipler'deki emperyal başarılarına her geçen gün bir yenisini ekliyordu.

Ancak Napolyon Savaşları İspanya'nın büyük ölçüde zayıf düşmesine neden oldu. Ülke sömürgelerdeki kolonilerini eskisi gibi koruyamayacak bir duruma düşmüştü. 1807 yılında Venezuela'ya dönen Bolivar gelişmekte olan direniş hareketine katıldı. 1813 yılında Venezuela'yı özgürleştirmek için bir mücadele başlattı. Bu dönemdeki başarısı nedeniyle kendisine "Kurtarıcı" adı verildi.

George Washington ve Amerikan Devrimi hayranı olan Bolivar, ABD'yi model alan birleşik bir Güney Amerika Cumhuriyeti kurmayı hayal ediyordu. Elde ettiği askeri başarılarla Kolombiya (1819), Panama (1819), Peru (1821), Ekvator (1822) ve Bolivya'yı (1825) esaretten kurtardı. 1821 yılında kıta çapında bir konfederasyon olacağına inandığı *Gran Colombiya*'yı kurdu.

Ne var ki *Gran Colombiya* Bolivar'ın istediği şekilde gelişmedi. Federasyon kendi içinde derin ayrılıklara sahipti ve 1828 yılında ortak bir anayasa oluşturulması konusunda uzlaşma sağlanamadı. İdealist düşüncelerine ve demokrasiye olan inancına rağmen Bolivar işleyen bir

ülke yaratabilmek için kendisini diktatör ilan etti. Buna karşılık planı geri tepti ve bir zamanlar Güney Amerika'nın en çok sevilen adamı olan Bolivar bir anda çok sayıda düşman kazandı. 1828 yılında bir suikast girişiminden sağ kurtulmayı başardı, ancak 1830 yılında görevlerini bırakmak zorunda kaldı.

Tüberküloz nedeniyle sağlığı bozulan Bolivar, Avrupa ya da Karayipler'e sürgüne gitmeyi planladı. Güney Amerika'dan ayrılamadan Kolombiya'daki küçük bir çiftlikte öldü. Öldüğü sırada kırk yedi yaşındaydı.

Ek Bilgiler

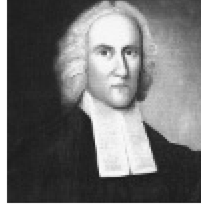
1- Bolivar gibi bir ülkeye adını veren başka kişiler de vardır: İspanya Kralı 2. Philip (1527-1598) Filipinler'e, kaşif Kristof Kolomp (1451-1506) Kolombiya'ya ve bir İtalyan haritacı olan Amerigo Vespucci (1454-1512) yeni keşfedilen Amerika kıtasına adını vermiştir.

2- Nobel ödüllü Kolombiyalı yazar Gabriel García Márquez (1927–), Bolivar'ın son birkaç ayının kurgusal öyküsünü yazmıştır: "The General in His Labyrinth" (Labirentinde Bir General / 1989). Kitap, generali kadın düşkünü ve kararsız gösterdiği için Latin Amerika'da tartışmaya yol açmıştır.

3- Bolivar, Avrupa'dan Venezuala'ya dönerken 1807 yılında ABD'yi ziyaret etmiştir. Missouri ve Batı Virjinya'daki Bolivar kasabaları adlarını ondan almaktadır.

Jonathan Edwards

Zaman zaman dinleyicilerini gözyaşlarına boğan ateşli ve duygusal vaazları ile tanınan Jonathan Edwards (1703-1758) "Büyük Uyanış"ın önde gelen simalarından biriydi. Massachusetts'teki Northampton'da başlayan dini bir hareket olan "Büyük Uyanış," 1730'larda on üç Amerikan kolonisini etkilemiştir.

Edwards, Connecticut'lı bir vaiz olan Timothy Edwards'ın (1668-1759) oğluydu. Dedesi ise Massachusetts'te Boston dışındaki en büyük kilisenin vaizi Northampton'lı Solomon Stoddard'dı (1643-1728). Edwards on üç yaşındayken Yale'e gitti. 1720 yılında bölüm birincisi olarak mezun oldu. 1727 yılında dedesinin asistanı olarak görevlendirildi.

Bu dönemde New England'daki pek çok din adamı bölgedeki ahlaki değerlerin zayıflamasından dolayı endişe duyuyordu. Kilise üyesi olmayan kolonicilerin sayısı giderek artıyordu. Aralarında Stoddard'ın da olduğu "Congregationalist" vaizler kiliseye katılım şartlarını kolaylaştıracak Yarım-Katılım adlı tartışmalı bir politika benimsemişti. Bütün amaçları kiliseye gelenlerin sayısını arttırmaktı.

Stoddard'ın 1728 yılındaki ölümünün ardında Northampton'ın rahibi olan Edwards, çarpıcı vaazlar vermeye başladı. 1733 yılında dini bir uyanış süreci başlattı ve New England'daki diğer kiliseleri ziyaret etti. 1741 yılında Connecticut'taki Enfield'de bir kilisede meşhur *Sinners in the Hands of an Angry God* (Öfkeli Bir Tanrının Elindeki Günahkarlar) adlı vaazını verdi. Günahkarları bekleyen cehennem azabını anlattığı sırada dinleyicileri feryatlar içinde kalmış ve içlerinden bazıları bayılmıştı.

Ne var ki Edwards'ın ve diğer Büyük Uyanış rahiplerinin canlı vaazları geleneksel "Congregationalistleri" rahatsız etti. Edwards, Yarım-Katılım'a karşı çıkarak kendi yandaşlarından bazılarını da kızdırmıştı. Sonunda 1750 yılında kiliseden ayrılmak zorunda kaldı.

Northampton’dan ayrıldıktan sonra 1751-1757 yıllarında Batı Massachusetts’teki Amerikan yerlileri arasında misyoner olarak çalıştı. 1758’te Princeton Üniversitesi başkanlığını kabul etti. Ertesi yıl elli beş yaşındayken öldü. Hayatını kaybetmesine bozuk bir çiçek aşısı neden olmuştu.

Ek Bilgiler

1- Yale Üniversitesi’nde bir öğrenci yurduna 1932 yılında “Jonathan Edwards College” adı verilmiştir.

2- Edwards 1727 yılında Yale’in kurucularından birinin kızı olan Sarah Pierpont ile evlendi. Çiftin on çocukları oldu.

3- Ailesinin kötü bir ünü vardı. Büyük halası kendi çocuklarından birini öldürmüştü. Büyük amcalarından biri de bir katildi. Torunlarından biri olan New York’lu siyasetçi Aaron Burr (1756–1836) ise Amerika Birleşik Devletleri kurucularından Alexander Hamilton’u (1755–1804) bir düelloda öldürmüştü.

Shaka Zulu

Shaka Zulu (1787-1828) tarihin en önemli Zulu kralları arasında yer almaktadır. Zulular 19. yy'da Avrupa sömürgeciliğine karşı büyük bir direniş sergileyen Afrikalı bir kabile konfederasyonuydu. Kanlı savaşlarla geçen on iki yıllık iktidarı döneminde Shaka, günümüz Güney Afrikası'nın büyük bir bölümüne yayılan geniş bir imparatorluk kurmuştur. Aynı zamanda yüzyılın sonraki dönemlerinde İngiliz istilası ile mücadele edebilecek kadar güçlü bir ordunun temellerini de atmıştır.

Shaka'nın imparatorluğu kurmak için başlattığı savaşlar yüz binlerce insanın ölümüne neden olmuştur. Ancak o yine de bir halk kahramanı olarak anılmaktadır. Bıraktığı miras, günümüzde Güney Afrika'nın en büyük etnik gruplarından biri olan Zulular'ı bir arada tutmaktadır.

Shaka, Zulu şeflerinden birinin oğluydu. Annesi babasından ayrı yaşıyordu. Shaka altı yaşındayken annesiyle birlikte sürgüne gönderilmişti. Babasının 1816 yılındaki ölümünden sonra sürgünden dönerek tahtta hak iddia etti. Rakiplerine karşı ölümcül saldırılar başlattı.

Aynı zamanda komşu kabileleri de kontrol altına almaya çalışıyordu (Zulu yüksek ya da göksel anlamlarına gelmektedir). Onları kendi imparatorluğuna kattı. Ordusunu bu süreçte yeni silahlarla donanmış önemli bir güç haline getirdi. Savaşçılarını birlikler halinde organize ediyor ve onlara savaşçı bir ruh kazandırıyordu.

1828 yılında Shaka'ya üvey kardeşi suikast düzenledi. Böylece Shaka'nın kurduğu imparatorluğu ele geçirmiş oldu. Zulu krallığı 1879 yılına kadar ayakta kaldı. Shaka'nın yeğeni Cetshwayo (1827–1884) İngilizler'e Anglo-Zulu savaşında yenilince imparatorluğun da sonu geldi.

Shaka'nın anısı, ölümünden sonra Güney Afrika'da yaşamaya devam etti. Apartheid döneminde Zulular "Inkatha Özgürlük Partisi"nin çekirdeğini oluşturdular. Zulu, Apartheid karşıtı mücadelede yerli gücünün bir simgesi olarak kullanıldı.

Ek Bilgiler

1- 2008 yılında Grammy ödüllü Güney Afrika müzik grubu Ladysmith Black Mambazo, Kral Zulu için bir albüm çıkardı: "Ilembe: Honoring Shaka Zulu" (Ilembe: Kral Zulu Anısına).

2- 1986 yılında yayınlanan televizyon dizisi "Shaka Zulu"da Güney Afrikalı aktör Henry Cele (1949–2007) Zulu'yu canlandırıyordu.

3- Amerikan yurttaşlık hakları lideri ve Kara Panterler üyesi James Forman (1928–2005) oğluna ünlü kraldan esinlenerek Shaka adını verdi.

Mary Wollstonecraft

Çığır açan feminist filozof Mary Wollstonecraft (1759–1797), 1792 tarihli ünlü yapıtı *A Vindication of the Rights of Woman* (Kadın Hakları Savunusu) adlı eseri ile tanınmaktadır. Kitap cinsiyet eşitliğinin savunusunu yapmış ve tarihçiler tarafından feminist hareketin başlangıcı olarak değerlendirilmiştir. Feminist hareket 19. yy'da Amerika ve Avrupa'da önemli bir yaygınlık kazanacaktı. Wollstonecraft, yaşadığı dönemde ise karmaşık kişisel yaşamı, politik radikallerle olan ilişkileri ve vakitsiz ölümü ile tanınmıştır.

Wollstonecraft Londra'nın doğu yakasında doğdu. Yedi çocuklu bir ailenin ikinci çocuğuydu. Neredeyse hiç formel eğitim görmemişti. Buna karşılık bolca Shakespeare, Milton ve İncil okuyordu. 1784 yılında öğretmen oldu. Bu süreçte kazandığı deneyimler ona ilk kitabını yazması için yardımcı oldu: *Thoughts on the Education of Daughters: With Reflections on Female Conduct in the More Important Duties of Life* (Kızların Eğitimi Üzerine Düşünceler: Kadınlar Hayatta Nasıl Daha Önemli Bir Rol Oynayabilirler? / 1787). Ertesi yıl bir roman yazdı: *Mary, A Fiction* (Mary: Roman). Mahlas kullanarak kadınlar için bir antoloji yayınladı.

Wollstonecraft'ın belirgin bir biçimde politik olan ilk kitabı *A Vindication of the Rights of Men* (İnsan Haklarının Savunusu / 1790), Fransız Devrimi'nin ardından İngiltere'de gelişen tartışmaların ortasında yayınlandı. Pek çok İngiliz Fransa'daki şiddetten ürkmüştü. Wollstonecraft ise Fransa'daki monarşinin devrilmesini destekleyen radikallerin safında yeraldı. *A Vindication of the Rights of Men*'in ardından onun devamını getirmek için çalışmaya başladı. *A Vindication of the Rights of Woman* isimli kitabında evlilik kurumunu ve kadınları dışladığı için eğitim sistemini eleştirdi. Kadınların erkeklerle aynı yeteneklere sahip olduğunu savunuyordu. Ancak bu yetenekleri kullanmaları engelleniyordu.

Wollstonecraft 1792 yılında Paris'e gitti. Büyük Terör döneminde orada kaldı. Paris'teyken bir Amerikalı olan Gilbert Imlay (1754–1828) ile ilişki kurdu. İngilizler devrimci Fransa'da tehdit altında olduklarından Wollstonecraft tutuklanmamak için Imlay'ın eşi gibi davranıyordu. Çiftin, 1796 yılında ayrılmadan önce evlilik dışı bir de çocukları oldu.

Aynı yıl radikal İngiliz William Godwin (1756–1836) ile tanıştı. Ertesi yıl evlendiler. İlk çocuklarını doğurduktan sonra yaşanan komplikasyonlar nedeniyle otuz dokuz yaşında öldü.

Ek Bilgiler

1- Wollstonecraft'ın küçük kızı Mary (1797–1851) 1816 yılında şair Percy Bysshe Shelley (1792– 1822) ile evlendi ve 1818 yılında Frankenstein romanını yazdı. Wollstonecraft'ın büyük kızı Fanny Imlay (1794–1816) ise yirmi iki yaşındayken intihar etti.

2- Godwin, eşi Mary'nin ölümünün ardından "Memoirs of the Author of A Vindication of the Rights of Woman*" (Kadın Hakları Savunusu'nun Yazarının Anıları) isimli bir biyografi kaleme aldı. Kitap onun ilişkilerini ve intihar teşebbüslerini fazla açık bir dille anlattığı için tartışmaya neden oldu. Buna rağmen onun hayatına dair en önemli kaynak olarak kabul edildi.*

3- "A Vindication of the Rights of Woman" alaycı bir biçimde Wollstonecraft'ı en çok eleştirenlerden biri olan Charles Maurice de Talleyrand-Périgord'a (1754–1838) adanmıştır. Talleyrand-Périgord daha sonra ünlü bir Fransız diplomat ve kısa bir süre için Fransa Başbakanı olacaktı.

Johann Carl Friedrich Gauss

Johann Carl Friedrich Gauss (1777–1855) henüz üç yaşındayken babasının muhasebe kayıtlarını tutuyordu. Yedi yaşındayken kompleks bir matematik sorununu saniyeler içinde çözerek ilkokul öğretmenlerini şaşkınlığa uğrattı. Delikanlılığında Antik Yunan'dan beri çözümsüz kalmış geometri kuramları ile uğraşıyordu.

Bütün yeteneklerine rağmen Gauss'un bir matematikçi olarak kendisini kabul ettirebilmesi için çok uğraşması gerekti. Fakir bir köylü olan babası, oğlunun yaptıklarını onaylamıyor ve onun bir duvar işçisi olmasını istiyordu. Genç Gauss ancak bir burs bularak koleje gitme imkanı bulabildi.

Ne var ki *Disquisitiones Arithmeticae* (1801) isimli en ünlü kitabının yayınlanmasının ardından her şey değişti. Bir anda önemli matematikçilerin arasında kabul edilmeye başlandı. Kitapta Gauss'un eski tartışmalarla ilgili son on yılda yaptığı buluşlar derlenmişti. Bunların arasında on yedi eşit kenara sahip bir şeklin sadece bir cetvel ve pergel kullanarak çizilebileceğine ilişkin ispat da yer alıyordu. Böylece 2 bin yıl önce Antik Yunanlılar tarafından ortaya atılışından beri matematikçileri uğraştıran bir sorun Gauss tarafından çözülmüş oluyordu.

Gauss aynı yıl, bir astronom tarafından keşfedilen Mars ve Jüpiter arasındaki büyük bir astreoid olan Ceres'in yörüngesini doğru hesaplayarak da ün kazandı. Üstelik bu hesabı kafasından yaptığını iddia etmişti.

19. yy'ın başında bir dizi kişisel sorunla mücadele etmesi gerekti. Bunların sonuncusu 1809 yılında eşinin ölümü oldu. İlk eşinin en yakın arkadaşı olan ikinci eşi de erken öldü. İronik bir biçimde, Gauss'un matematikçi olmak için gösterdiği gençlik isyanına benzer bir biçimde onun iki oğlu da babalarına karşı gelerek ABD'ye göç ettiler. Kendi babasıyla

yaşadığı deneyime ve sorunlara rağmen Gauss'un da oğullarıyla arası bu olaydan sonra hep bozuk kaldı.

Gauss 1807 yılında Göttingen Üniversitesi'nde profesör oldu. Hayatının geri kalanında orada kaldı. Yetmiş yedi yaşında öldü.

Ek Bilgiler

1- Gauss ilkokulda öğrenciyken matematik öğretmeni sınıftan 1'den 100'e kadar olan tam sayıları toplamasını istemişti. Öğretmene göre bu oldukça zaman alacak bir işlemdi. Ne var ki çok geçmeden yedi yaşındaki Gauss'un başarısı karşısında şaşkına döndü. Zira Gauss, problemi anında doğru olarak yanıtlamıştı. Yanıt 5050'ydi. Gauss birden yüze kadar olan tam sayıları bir baştan bir sondan olmak üzere 50 çift halinde düşünmüştü: yani 1 ve 100 bir çift, 2 ve 99 bir çift, 3 ve 98 bir çift... Her bir çiftin toplamı 101 ediyordu. Böylece Gauss bulduğu çift sayısını, yani 50'yi 101'le çarparak sonuca ulaşmıştı.

2- Günümüzde manyetik çekim ünitesi anlamına gelen "gauss" kelimesinin isim babası Alman matematikçidir. "Degauss" kelimesi ise bir şeyi demanyetize etmek anlamına gelir.

3- Gauss 1833 yılında, Samuel Morse'un (1791–1872) Baltimore ve Washington arasındaki ünlü telgraf hattını kurmasından on yıl önce, Göttingen'deki gözlemevini üniversiteye bağlayan 1524 metre uzunluğunda bir telegraf hattı inşa etmiştir.

Henry Wirz

Henry Wirz (1822-1865), ABD İç Savaşı'ndan sonra savaş suçları nedeniyle idam edilen tek kişidir. Daha sonra Wirz'in günah keçisi mi ilan edildiği yoksa gerçekten de on binlerce Birlik (*Unionist*) mahkumunun ölümünden sorumlu mu olduğu konusunda bir tartışma yaşanmıştır.

Wirz, Georgia'daki Andersonville'de Güney'in en büyük esir kampının yöneticisiydi. Açık kaldığı on dört ay içerisinde kampın 49.482 mahkumdan on 3 bini açlık, kangren, iskorbüt ve diğer hastalıklardan dolayı hayatını kaybetmişti.

İsveç doğumlu bir doktor olan Wirz mahkumları bilerek korumadığı gerekçesiyle komplo ve cinayetle suçlanmıştır. Ne var ki yargılanmasına bir dizi kuralsızlık damgasını vurmuştur. Öyle ki kontrolü dışında gelişen olaylar nedeniyle sorgulandığı bile görülmektedir.

Wirz Zürih'te doğmuş ve Avrupa'da tıp eğitimi almıştı. 1840 yılında ABD'ye göç etmiş ve Loisiana'ya yerleşerek doktorluk yapmaya başlamıştır. 1861 yılında Konfederasyon Ordusu'na katılmış ve sonunda yüzbaşı rütbesine yükseltilmiştir. 1864 Mart'ında, kampın açılmasından bir hafta sonra Andersonville'in yönetimine getirilmiştir.

1863'ten önce her iki ordu da ellerinde uzun süreli savaş esiri tutmuyordu. Bunun yerine esirleri değiş tokuş etmeyi tercih ediyorlardı. Takas sistemi her iki tarafı da savaş esirleri ile ilgilenmekten kurtarıyordu. Ancak değişim sistemi 1863 yılında bir dizi nedenden dolayı çöktü. Bunun sebeplerinden biri de Güney Eyaletleri'nin siyahi Birlik askerlerini beyaz Konfederasyoncu askerlerle değiştirmek istememesiydi.

Andersonville'deki gıda ve ilaç kaynakları kısıtlıydı. Ayrıca kamp haddinden fazla kalabalıktı. Kapasitesinin üzerinde on binlerce esir kampta tutuluyordu. Yargılaması sırasında Wirz daha fazla gıda için başvuruda bulunduğunu söylemişti. Ancak söylediğine göre bu talebi geri çevrilmişti (1864 yılında konfederasyonda gıda yetersizliği yaygın bir durumdu. Bu dertten muzdarip olanlar sadece kamplardaki savaş tutsakları değildi).

Wirz savaştan sonra tutuklandı ve Washington'da hapsedildi. 1865 Temmuzu'nda yargılandı. Pek çok eski Birlik askeri onun aleyhinde

tanıklıkta bulundu. Bunların arasında gerçekte hiçbir zaman kampta tutulmamış olanlar da vardı. Başkan Andrew Johnson'un (1808–1875) ılımlı bir karara yanaşmaması üzerine Wirz 1865'in Kasım ayında asıldı. Andersonville'i açan ve onu kapasitesinin üzerinde dolduran konfederasyon yöneticileri -başkan Jefferson Davis (1808–1889) ve savaş sekreteri James Seddon (1815–1880)- ise asla cezalandırılmadılar.

Ek Bilgiler

1- 1989 yılında Andersonville'de Ulusal Savaş Tutsakları Müzesi açıldı.

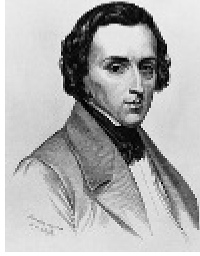
2- Wirz yakalandıktan sonra günümüzde ABD Yüksek Mahkeme Binası'nın bulunduğu yerdeki bir cezaevine konuldu. Yüksek Mahkeme 1930'lara kadar Kongre Binası'nda toplanıyordu.

3- Wirz'in mahkemesinde yargıçlık yapan Birlik generali Lew Wallace (1827–1905), "Ben-Hur: A Tale of the Christ" (Ben Hur: Bir Hıristiyan Masalı / 1880) isimli ünlü kitabın yazarıdır.

Fryderyk Chopin

Polonyalı vatansever ve bestekar Fryderyk Chopin (1810–1849) yetişkin hayatının büyük bölümünü Paris'te geçirdi. Buna karşılık ülkesinin bağımsızlığına verdiği destekten ötürü memleketinde ulusal bir kahraman olarak görülmektedir. Aynı zamanda 19. yy'ın en çok sevilen ve taklit edilen bestekarlarındandır. Piyano besteleri klasik repertuarın parçaları haline gelmiştir.

Chopin, Varşova yakınlarında bir köy olan Zelazowa Wola'da doğdu. Annesi yerel bir asilin evinde kahyalık yapıyordu. Babası 1780'lerde Polonya'ya gelmiş olan bir Fransız'dı. Fryderyk'in doğumundan kısa bir süre sonra aile Varşova'ya göç etti. Chopin'in çocukluğu orada geçti.

Bir müzik dehası olan Chopin altı yaşında piyano dersleri almaya başladı. Aynı yıl içinde ilk iki bestesini yaptı. On iki yaşına geldiğinde öğretmeni ona ders vermeyi bıraktı. Öğretecek hiçbir şeyi kalmadığını söylüyordu.

1829 yılında Varşova Üniversitesi'nde müzik teorisi eğitimi aldıktan sonra Viyana'ya gitti. Şehre vardıktan sadece birkaç gün sonra Polonya'da Rus yönetimine karşı bir isyan çıktığını haber aldı. Polonya'ya dönüp asilere katılmayı düşünse de sonunda Viyana'da kalmaya karar verdi. Çok geçmeden isyan bastırıldı. Chopin bir daha asla Polonya'ya dönemeyecekti.

1831 yılında Paris'e gitti. Buradaki Polonyalı mültecilerin arasına katıldı. En bilinen piyano bestelerini Paris'te yazdı. 1837 yılında romancı George Sand (1804–1876) ile duygusal bir ilişki yaşadı. Söylendiğine göre Sand, 1847 yılında oğlunun isteği üzerine bu ateşli ve dillere destan ilişkiye son verdi.

Chopin, gizemli bir hastalık nedeniyle bir yıldan uzun bir süre acı çektikten sonra otuz dokuz yaşında öldü. Naaşı isteğine uygun olarak

Fransa'ya gömüldü. Kalbi ise Polonya'ya gönderildi ve Varşova'daki bir kilisede defnedildi.

Ek Bilgiler

1- Chopin bestelerine isim vermemiş, onları sadece numaralandırmıştı. Zamanla bu eserlere takma adlar takıldı: "Piano Sonata no. 2 in B-flat Minor, Opus 35" için "Cenaze Marşı" ve "Polonaise in A-flat Major, Opus 53" için "Kahramanca" gibi.

2- Ölümünün ardından bedeni Paris'teki Père Lachaise mezarlığına gömüldü. Aynı mezarlığa daha sonra rock yıldızı Jim Morrison (1943–1971) da gömülecekti.

3- Aktör Hugh Grant (1960–), 1991 yapımı "Impromptu" filminde Chopin'i oynadı.

Nat Turner

Virjinyalı bir köle olan Nat Turner (1800–1831), ABD tarihinin İç Savaş'tan önceki en önemli köle isyanına liderlik etti. Kısa sürmesine rağmen isyan ardında düzinelerce ölü bıraktı. Güneyin geneline korku yaydı. İç Savaş öncesi Amerika'da, kölelikle ilgili büyüyen tartışmalardan doğan siyasi gerilime katkıda bulundu.

Kölelik karşıtı yazar William Lloyd Garrison (1805–1879), Turner'ın isyanının tarihsel önemini "bir depremin ilk adımı" sözleriyle ortaya koymaktadır.

Turner, Virjinya'nın Kuzey Carolina ile olan sınırındaki Southampton County kırsalında doğmuş ve ömrünü orada geçirmişti. Sahibi önce Thomas Moore, ardından onun oğlu Putnam Moore oldu. Güney'de kölelerin eğitilmesinin hoşgörülmemesine rağmen Turner okumayı öğrenmişti. Hatta İncil'i okumuş ve Baptist bir vaiz olmuştu. Tarlalarda diğer kölelere vaaz veriyordu.

1820'lerin sonlarına doğru Turner bir dizi dini deneyim yaşamaya ve bazı görüntüler görmeye başladı. Kendisinin bir isyan başlatması için Tanrı tarafından seçildiğine inanıyordu. 1831 yılının Şubat ayındaki güneş tutulmasını ve daha sonra gerçekleşen bazı atmosferik olayları işaret olarak değerlendirdi ve 21 Ağustos 1831 gecesi isyanını başlattı.

Turner ve taraftarları olan Southampton County'deki 40 köle, çeşitli hedeflere saldırdılar. Düzinelerce beyazı öldürdüler. Virjinya'daki Kudüs kasabasını ele geçirmeye çalışıyorlardı. Ancak 22 Ağustos günü öğleden sonra geri püskürtüldüler ve isyan son buldu.

Ölüm haberlerinin yayılması Güneyli beyazlar arasında paniğe neden oldu. Yüzlerce siyah intikam için işlenen cinayetlere kurban edildi. Geleceğin olası köle isyanlarının önüne geçebilmek için daha sıkı kölelik yasaları çıkarıldı. Turner'ın isyanı köleliğin politik bir mesele olarak gündeme gelmesine katkı sundu. Pek çok korkmuş Güneyli, kölelik karşıtlarının sadece köleliğin kaldırılmasını değil aynı zamanda köle sahiplerinin öldürülmesini de istediklerini düşünmeye başladı. Güney'deki zayıf kölelik karşıtı hareket bu olayın ardından büyük ölçüde ortadan kayboldu.

Turner, Kudüs kasabasının yakınındaki ormana kaçarak kurtuldu. İki ay sonra yakalandı ve 11 Kasım 1831'de asıldı.

Ek Bilgiler

1- Kimi yazarlar Turner'ın okuma bildiği için sonraki güneş tutulmasının tarihini öğrendiğini ve bunu kullanarak diğer köleleri isyana ikna ettiğini yazmaktadır.

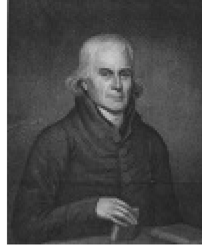
2- William Styron (1925–2006) tarafından yazılan tarihi roman "The Confessions of Nat Turner" (Nat Turner'ın İtirafları) 1967 yılında Pulitzer Ödülü kazandı.

3- Bir PBS filmi olan "Nat Turner: A Troublesome Property" (Nat Turner: Belalı Bir Köle) 2003 yılında yayınlandı. Charles Burnett (1944–) yapımcısı olduğu filmde Turner'ı yedi farklı aktöre oynatmıştı. Her bir aktör onun hikayesinin farklı versiyonlarını canlandırıyordu.

John Wesley

1709 yılında İngiltere'deki Epworth'ta bir Anglikan vaizinin evi yandı. Bir mucize eseri olarak vaizin altı yaşındaki oğlu John Wesley (1703-1791) alevlerden sağ kurtulmayı başardı. Wesley bu olayı asla unutmayacaktı.

Wesley, Metodist kilisesini kurduktan çok sonra kendisinin o yangından Tanrı'ya hizmet etmek için kurtarıldığını söyleyecekti.

Wesley, Doğu İngiltere'de yaşayan dindar bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası Samuel Wesley (1662–1735) kırk yol boyunca Epworth'ta başpapazlık yapmıştı. Aynı zamanda önemli bir şairdi. Annesi Susanna Wesley (1669–1742), On Emir ve diğer dini konularda yazılar yazmıştı. John Wesley, 1720 yılında Oxford Üniversitesi'ne girdi. Kardeşi Charles ile birlikte dindar öğrencilerden oluşan "kutsal" bir klübe üye oldular. Kampüs civarında onlara Metodist deniliyordu. 1728 yılında rahip oldu. 1735 yılında Oxford'dan ayrıldı ve Georgia'daki Savannah şehrine gitti. Yerli Amerikalıları Hıristiyan yapmayı umuyordu.

Wesley'in Georgia seyahati hem mesleki hem de kişisel açıdan bir felakete dönüştü. Yerliler onun vaazları ile ilgilenmiyordu. Üstelik Georgialı bir kadına aşık olmuştu. Ancak kadın onu reddedip bir başkası ile evlendi. En sonunda kadının eşi onu iftiracılıkla suçlayınca İngiltere'ye dönmek zorunda kaldı.

1738 yılında İngiltere'ye döndü. Morali bozuktu. 24 Mayıs 1738 tarihinde Londra'daki Moravian Kilisesi'nde bir vaaz dinledi. Daha sonra dinlediği bu vaazla ilgili şöyle yazacaktı: "Yüreğime garip bir sıcaklık doldu." Duyduğu vaaz inancını canlandırmıştı. At sırtında İngiltere'yi gezerek vaazlar verdi. Çiftliklerde, evlerde ve hatta mezarlıklarda bile konuşuyordu. 1739 yılında taraftarlarını İngiltere Metodist Topluluğu bünyesinde bir araya getirdi.

Metodist Kilisesi’nin, resmi İngiltere Kilisesi’nden temel farkı Wesley’in vaazlarındaki tonda gizliydi. Ateşli, uyanışçı bir vaizdi. Duygulu, iyimser bir dille konuşarak kurtuluşun mümkün olduğundan bahsediyordu. Ayrıca Anglikan piskoposlarını kabul etmek yerine kendi vaizlerini atadı. Bu şekilde Metodistler, fiilen Anglikan kilisesinden ayrılmış oluyordu.

Öldüğünde seksen sekiz yaşındaydı. Binlerce takipçisi olmuştu. Günümüzde ABD’de 10 milyon civarında Metodist bulunmaktadır.

Ek Bilgiler

1- Charles Wesley çok başarılı bir ilahi okuyucusuydu. Altı bin Metodist ilahisi yazdığı söylenmektedir. Bu durum Metodistlerin “şarkı söyleyen insanlar” olarak tanınmasını sağlamıştır.

2- Wesley defalarca aşık oldu, buna karşılık 1751’e kadar evlenmedi. Karısı, Londra’lı bir tüccarın dul eşi olan Mary Vazeille idi. Wesley çok fazla dolaştığı için evlilikleri iyi gitmedi. Mary en sonunda onu terk etti.

3- Wesley’in son sözleri çok ünlüdür: “Her şeyin en güzeli Tanrı’nın bizimle olmasıdır.”

Andrew Jackson

Andrew Jackson (1767–1845), 1829 yılında ABD başkanı olduğu gün taraftarlarını kutlama yapmak için Beyaz Saray'a davet etmişti. Ancak kutlama beklenmedik bir şekilde skandala dönüştü. Verilen resepsiyon, sarhoşlarla dolu gürültülü bir eğlence halini almış ve parti sonrasında Beyaz Saray'da binlerce dolarlık hasar meydana gelmişti.

Jackson'un "çılgın" göreve başlama partisi -Başkan kalabalığın hışmından korunabilmek için en sonunda gizli bir geçidi kullanarak Beyaz Saray'dan ayrılmak zorunda kalmıştı- siyasi bir depremin simgesi oldu. Jackson, ABD'nin doğu eyaletlerinden gelmeyen, üstelik kolej mezunu ve zengin olmayan ilk başkanıydı.

Güney Carolina'daki Waxhaw'da doğmuştu. Amerikan Devrimi'nin gölgesinde büyüdü. Ailesi savaş sırasında öldürülmüştü. Jackson bir süre esir kampında kaldı. Burada yaşadığı deneyimler sonucunda İngilizler'e karşı büyük bir düşmanlık duymaya başladı.

Savaştan sonra Tennessee'ye gitti. Burada avukatlık yaptı (18. yy'da avukatlık yapmak için hukuk mezunu olmak gerekli değildi). Amerikan yerlilerine karşı yapılan savaşlara katıldı. İngilizler'e karşı verilen 1812 Savaşı'nda ön sıralarda çarpıştı.

Jackson'un savaşta gösterdiği başarılar -1815'te New Orleans Savaşı'nda Amerikan güçlerini zafere taşımıştı- ona yaygın bir ün kazandırdı. 1824 yılında başkanlığa aday oldu ve John Quincy Adams (1767–1848) ile yarıştı. Kayıtlı halk oyunun çoğunluğunu elde etti. Ne var ki seçmenler kurulunun çoğunluğunu kazanamamıştı. Temsilciler Meclisi rakibi Adams'ı galip ilan edince taraftarları çok öfkelendi. Jackson sonraki dört yıl boyunca seçim yasalarında reform yapılması için uğraştı. Sonunda 1828 yılında yapılan seçimlerde Adams'ı yenmeyi başardı.

Bir başkan olarak Jackson, güney ve batı eyaletlerindeki çiftçilerin sorunlarına odaklandı. Asıl seçmen kitlesini bu insanlar oluşturuyordu. Beyazların talebi olan Amerikan yerlilerinin güneyden "tahliyesi" için uğraştı. ABD'nin İkinci Bankası'nın (*Second Bank*) ruhsatını iptal etti. Zira o ve taraftarları bu bankayı Doğulu finans elitlerinin bir kuklası olarak görüyordu. Jackson'ın dönemi kölelikle ilgili tartışmaların ve bölgesel

ayrışmaların şiddetlendiği bir zamana denk geldi. Jackson, kendisi de bir köle sahibi ve Güneyli olmasına rağmen eyaletlerin “hak doktrinine” karşı çıkıyordu. Federal güçleri, halk tarafından tepki toplayan bir vergi kanununu yürürlüğe sokması için Güney Karolina’ya gönderdi.

Çok popüler olmasına rağmen Jackson iki dönem başkanlık yapmasının ardından Nashville yakınlarındaki Hermitage adlı çiftliğine geri döndü. Aynı zamanda, çok ön plana çıkmasa da ulusal politikada etkili olmaya da devam etti. Kendisinden sonra gelen başkanlara danışmanlık yaptı ve Demokrat Parti’nin kuruluşuna yardımcı oldu. Öldüğünde yetmiş sekiz yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- Jackson Tennessee’ye gittiğinde burası Kuzey Karolina’ya bağlıydı. Bölge, 1796 yılında Kuzey Karolina’dan ayrılarak bağımsız bir eyalet oldu.

2- Jackson 1804 yılında 640 dönümlük bir çiftliğe sahip oldu. Başlangıçta çiftliğine “Rural Retreat” (Kırsal Sığınak) diyordu. Daha sonra “Hermitage” (Keşiş Kulübesi) adını kullanmaya başladı. Çiftlik, 1960 yılında ulusal tarih alanı ilan edildi.

3- 1812 Savaşı’nda Jackson’un yanında savaşan subaylardan biri olan Davy Crockett (1786–1836), ünlü Teksas Devrimi sırasında yaşanan Alamo Savaşı’nda öldü.

Hegel

1806 yılında, Alman şehri Jena'ya yapılacak olan Fransız saldırısının arifesinde, şehirdeki üniversitede bir felsefe öğretmeni elindeki yazıyı bitirmeye uğraşıyordu. Ertesi gün yaşanacak Fransız istilası şehri harap etse ve Prusya ordusunun yenilgisiyle sonuçlansa da Georg Wilhelm Friedrich Hegel'in (1770–1831) o gece bitirdiği kitap dünyayı değiştirecekti.

19. yy başlarının en önemli Alman filozofu olarak bilinen Hegel, kendisini 1789 yılındaki Fransız Devrimi'nin ardından Avrupa tarihinde yaşanan karmaşanın ortasında bulmuştu. Devrim ve onu izleyen bir dizi savaş, Hegel'in yaşamını ve belki de felsefesini biçimlendirdi. Düşünceleri, Karl Marx (1818–1883) gibi Kıta Avrupası'nın en önde gelen filozofları üzerinde çok önemli bir etkiye sahip olacaktı.

Katoliklerin çoğunlukta olduğu Güney Almanya'daki Stuttgart şehrinin Protestanlar'a ait bölgesinde dünyaya geldi. Hegel felsefeye ilgi duymadan önce Protestan bir din adamı olması için yetiştirilmişti. Bir taşra üniversitesine gitti ve 1801 yılında Jena'da ücretsiz olarak dersler vermeye başladı. Burada kendisine kalan bir mirasla geçiniyor ve bir yandan da Fransız istalasından sadece saatler önce bitirdiği kitabı *Phenomenology of Mind*'i (Aklın Fenomenolojisi / 1807) yazıyordu.

Hayatının ilk dönemlerinde Fransız devrimcilerini destekledi. Hatta Bastille Baskını'nın onuruna bir "özgürlük ağacı" bile dikmişti. Bamberg'de Napolyon yanlısı bir gazetede editörlük yaptı. Pek çok genç Avrupalı gibi o da imparatorun kıta çapında Fransız tipi bir sosyal değişimi yaygınlaştıracağına inanıyordu. Napolyon Savaşları'nın zorlukları ile yüzleştiğinde ise devrime karşı hissettiği coşkuyu kaybetti.

Hep finansal sorunlar yaşayan Hegel, 1816'ya kadar akademide düzenli bir iş bulamadı. Nihayet 1818 yılında Berlin Üniversitesi'nde profesör oldu. 1820 yılında *Philosophy of Right* (Hak Felsefesi) isimli kitabı yayınlandı. Kısa süre sonra devrimcilere karşı hissettiği gençlik coşkusu azalmaya başladı. Hegel'in sonraki yazılarında Alman ulusal birliğinin kuruluşundan övgüyle söz ediliyordu. Bu bakış açısıyla Prusya'daki devrimci hareketlere karşı çıktı. Genç bir adamken karşı durduğu otoriter Prusya devletini desteklemeye başlamıştı.

Hegel’in felsefesi 19. yy boyunca yankı bulmaya devam etti. Altmış bir yaşında bir kolera salgınında öldükten on yıllar sonra bile düşünceleri hâlâ tartışılıyordu. Tarih çalışmalarına yaklaşım tarzının Marx üzerinde önemli etkisi oldu. Marx, Hegelci düşüncenin muhtelif unsurlarını kendi politik felsefesi ile birleştirmişti.

Ek Bilgiler

1- Hegel’in küçük kardeşi Georg Ludwig Hegel (1776–1812) Napolyon Ordusu’na katıldı ve 1812 yılında Fransız İmparatoru’nun Rusya’yı istilası sırasında hayatını kaybetti. Hegel’in evlilik dışı çocuğu olan Ludwig’in kaderi de amcasınınkinden farksızdı. Hollanda ordusuna katıldı ve 1831 yılında hummadan öldü.

2- Üç isimle vaftiz edilmiş olmasına rağmen Hegel bu isimleri kullanmadı. Eşi Marie Helena Susanna von Tucher (1791–1855) ona kısaca “Efendi” derdi. Arkadaşları ve iş arkadaşları ise onu “Yaşlı Adam” diye çağırırdı.

3- Savaşın ardından Jena’dan ayrılan Hegel kısa bir dönem bir gazetede editörlük ve 1808’den 1815’e kadar da Nuremberg’teki bir lisede müdürlük yaptı.

Charles Babbage

Tanrı'dan dilerim ki buhar enerjisi ile bu hesaplamaların yapılması mümkün olsun.

— Charles Babbage

1832 yılında bir grup makine ustası İngiltere'deki bir atölyede gizemli bir buluş üzerinde çalışıyordu. On beş ton ağırlığa ulaşması planlanan buluşları ilk üretilen lokomotiflerden beş kat daha ağır olacaktı. İngiliz hükümeti tarafından desteklenen ve buhar gücüyle çalışacak bu makina için toplam 25 bin parça kullanıldı. Dişliler ve çubuklardan oluşan bu inanılmaz derecede karmaşık araç ilk bakışta hiçbir işe yaramayacak gibi görünüyordu.

Matematikçi Charles Babbage (1791–1871) tarafından tasarlanıp fabrikada üretilen bu alet dünyanın ilk mekanik hesap makinasıydı. Babbage, bilgisayarın icat edilmesinden tam bir asır önce matematiksel işlemleri mükemmel bir hızla ve kesin olarak sonuçlandırabilecek bir aracı tasarladığına inanıyordu. Maliyeti çok fazla olsa da "Fark Makinası No. 1"in bilim, iş dünyası ve mühendislik alanında büyük bir devrim yaratacağına olan inancı tamdı.

Babbage Londra'da doğmuş ve 1814 yılında Cambridge'ten mezun olmuştu. Üretken bir yazar olarak, mezun olduğu okuldan 1828 yılında Lucasian Profesörlüğü aldı. Bu makama daha önce Isaac Newton (1643–1727) getirilmişti.

Viktorya Dönemi'nin pek çok İngiliz matematikçisi gibi Babbage da güvenilir olmayan karmaşık matematik tablolarından bıkmıştı. Oysaki mimarlar, mühendisler ve denizciler yaptıkları iş gereği bu tabloları kullanmak zorundaydı. İnsan eliyle düzenlenen bu tablolarda kimi zaman çok sayıda hata olabiliyordu. Babbage, 1820'lerden itibaren "Fark Makinası" için taslaklar hazırlamaya başladı. Çok geçmeden keşfinin daha kompakt bir versiyonu olan "Fark Makinası No. 2"yi (bunun ağırlığı sadece 2.6 tondu) ve "Analitik Makina"yı tasarladı. "Analitik Makina" programlanabilir bir bilgisayardı. Ölümünden kısa bir süre önce hâlâ bu makinanın taslakları üzerinde çalışmaya devam ediyordu.

Ancak bu üç projeden sadece “Fark Makinası No. 1”i hayata geçirebilmek için bir şansı oldu. 1830’ların başında makinayı inşa edebilmek için 1 milyon dolara eş değer bir harcama yaptı. Ne var ki aletin ancak yedide biri tamamlanabildi. 1833 yılında girişimci ile yaşadığı bir ödeme anlaşmazlığı nedeniyle Babbage’in projesi aniden iptal edildi.

Hayatının kalan kısmında makinalarının tasarımları üzerinde çalışmaya devam etti. Büyük bir İngiliz bilim insanı olarak ünü gün geçtikçe arttı. 2002 yılında bir müze Babbage’in taslaklarından yola çıkarak “Fark Makinası No. 2”yi tamamladı. Alet test edildiğinde Babbage’ın haklılığı ortaya çıktı: Makina çalışıyordu.

Ek Bilgiler

1- Babbage 1832 yılında parlamento üyeliği için aday oldu. Liberal reformcuydu. Ancak seçimi kazanamadı ve bir daha da asla aday olmadı.

2- 1814 yılında Georgiana Whitmore ile evlendi. Çiftin sekiz çocukları oldu. Ancak beşi bebekken öldü.

3- Matematiksel çalışmalarına ek olarak 1847 yılında “ophthalmoscope”u icat etti. Bu alet göz doktorları tarafından retina muayenesi için kullanılıyordu.

John Wilkes Booth

14 Nisan 1865. Güzel bir Cuma günü. Washington şehrinde bayram coşkusu var. İç savaş fiilen sona ermiş durumda. Konfederasyon generali Robert E. Lee (1807–1870) beş gün önce teslim olmuş. Başkan Abraham Lincoln (1809–1865) ve eşi First Leydi Mary Todd Lincoln (1818–1882) kutlama yapmak için o akşam Ford Tiyatrosu'nda "Our American Cousin"i (Amerikalı Kuzenimiz) izlemeye gittiler. Tiyatroda onlar için hazırlanan bayrağa sarılı locaya olması gerekenden daha geç vardılar. Oyun birkaç dakika önce başlamış olmasına rağmen salona girdiklerinde büyük bir alkış tufanı koptu. Orkestra durdu ve "Hail to the Chief"i (Şefe Alkış) çalmaya başladı.

Tiyatro binasından birkaç blok ötede oturan John Wilkes Booth (1838–1865), o günlerde zaten tanınmış biriydi. Shakespearevari bir aktör olan Booth, kimilerince Amerika'nın en yakışıklı adamlarından biri olarak görülüyordu. Fords Tiyatrosu'na da aşinaydı. 1863 yılının Kasım ayında yine Lincoln'ün seyrettiği bir oyunda başrolü oynamıştı.

Booth aynı zamanda Güney'in yenilgisinden dolayı çok öfkeli olan bir Konfederasyon sempatizanıydı. 1864 yılında Lincoln'ü kaçırmayı ve onu Konfederasyon esirlerini serbest bıraktırmak için kullanmayı planlamıştı. O sabah ise Booth yeni bir plan yaptı. O Lincoln'ü, suç ortakları ise diğer hükümet üyelerini öldürecekti.

Booth görevini tamamlayan tek komplocu oldu. Lincoln'ün bulunduğu locaya gizlice sızdı. Başına arkadan ateş etti ve hızla sahneye atladı. Suikastin pek çok tanığına göre Latince "Sic semper tyrannis" (Tiranların sonu böyle olur) diye bağırdı. Ardından at sırtında Maryland'e kaçtı.

Lincoln'ün öldürülmesi bütün ulusu sarsmıştı. Komploculara karşı bir insan avı başlatıldı. Suikast muhtemelen Booth'un amacının tam aksine yenik düşmüş Konfederasyoncular'a daha da kötü muamele yapılmasına neden oldu. Komploculardan dördü yakalandı. Askeri mahkemelerde yargılanıp 1865 yılının Temmuz ayında asıldılar.

Booth on iki gün boyunca kaçak olarak yaşadı. Virjinya kırsalında bir ahırda saklanırken Birlik güçleri tarafından yakalandı. Arbede sırasında vuruldu. Öldüğü zaman yirmi altı yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- Fords Tiyatrosu geniş kapsamlı bir onarımdan sonra Barack Obama (1961-) tarafından 2009'da yeniden açıldı (Obama başkanlık locasında değil ön sırada oturmayı tercih etti).

2- Suikastin ardından Booth'un kırılan bacağını tedavi eden Maryland'li doktor Samuel A. Mudd (1833–1883) yardım ve yataklık suçlamasıyla ömür boyu hapse mahkum edildi. Dört yıl sonra affedildi ve serbest bırakıldı.

3- Booth'un komplosunda Diş İşleri Bakanı William Seward (1801–1872) ve Başkan Yardımcısı Andrew Johnson (1808–1875) da hedef alınmıştı. Seward, Lewis Powell (1844–1865) tarafından bıçaklanmış ama sağ olarak kurtulmayı başarmıştı. George Atzerodt (1835–1865) ise Johnson'ı öldürmekten son anda vazgeçmiştir. Powell ve Atzerodt tutuklanıp askeri mahkemede yargılanmalarının ardından 7 Temmuz 1865 tarihinde asıldılar.

Charles Dickens

Popüler bir romancı olan Charles Dickens (1812–1870) belki de Viktorya Dönemi İngilteresi’nin en önemli yazarıydı. Uzun ve sürükleyici romanları, Sanayi Devrimi sırasında Londra’nın kenar mahallelerinde ve fabrikalarında geçiyordu. Bu kitaplar İngiliz edebiyatına Tiny Tim’den Oliver Twist’e kadar pek çok sevilen karakter kazandırdı. Aynı zamanda Scrooge’dan Fagin’e uzanan bir dizi efsaneleşmiş kötü karaktere de hayat vermiştir.

Dickens pek çok romanını diziler halinde yayınladı. Her bölüm için okurlardan bir şilin talep ediyordu. Hayranları bir sonraki bölümü merakla bekliyordu. Öyle ki dönemin gazetelerine göre heyecanlı kalabalıklar, *The Old Curiosity Shop* (Antikacı Dükkanı / 1841) isimli kitabın yeni bölümünü taşıyan gemileri New York City’deki limanları doldurarak beklemişti.

İngiltere’deki Portsmouth’da doğan Dickens nispeten mutlu bir çocukluk geçirdi. Ancak bu güzel yıllar, babası borçları nedeniyle tutuklanıp hapse atılınca aniden son buldu. On iki yaşındayken ailesinin geçimine katkıda bulunmak zorunda kalmıştı. Daha sonra “Dickensian” olarak adlandırılacak olan çok zor koşullarda ayakkabı boyası üretmeye başladı. Farelerle dolu harap bir binada diğer çocuklarla birlikte günde on saat çalışması gerekiyordu.

Ailesine kalan miras onları yoksulluktan kurtarınca Dickens okula döndü. Bir dönem katiplik ve gazetecilik yaptı. İlk romanı *The Pickwick Papers* 1836 yılı başlarında tefrika edilmeye başlandı. Kitap büyük ilgi uyandırmıştı. Kısa sürede devamı geldi: *Oliver Twist* (1837), *Nicholas Nickleby* (1838), *The Old Curiosity Shop* ve *Barnaby Rudge* (1841)... Roman dizileri onu İngiltere’nin en popüler yazarı haline getirdi. 1843 yılında ünlü hikayesi *A Christmas Carol* (Bir Noel İlahisi) yayınlandı.

Genel halk kitlelerine hitaben yazan Dickens’ın romanları yayınlandıkları günden beri eleştirmenler tarafından hem övülmüş hem de yerilmiştir. Dickens, dizi-roman gibi çeşitli söylem tekniklerinin efendisiydi. Küçük bir çocukken yaşadığı çalışma deneyimi ve bir gazeteci olarak yaptığı gözlemler onun çalışan sınıfın mücadelesini içeriden gözlemlemesine olanak sağlamıştı. Bu sayede işçi sınıfına mensup karakterlerini çok gerçekçi bir şekilde yazılarına yansıtabilmişti. Londra’nın kenar semtleri ve

cezaevlerindeki koşullarla ilgili tasvirlerle dolu kurgusal yazıları gerçek dünyada reformu tetikleyebilecek kadar güçlüydü. Ancak kimi eleştirmenler onun romanlarının fazlaca duygusal olduğu eleştirisini getirdiler. Karakterlerini tek yönlü buluyorlardı.

Dickens ömrünün sonraki dönemlerinde *A Tale of Two Cities* (İki Şehrin Hikayesi / 1859) ile tarihsel kurgu tarzında bir eser vermeyi denedi. 1865 yılında bir tren kazasından sağ kurtuldu. Beş yıl sonra felç geçirdi ve kısa süre sonra elli sekiz yaşında öldü.

Ek Bilgiler

1- Kariyerinin ilk dönemlerinde Dickens, "Boz" takma adını kullanıyordu. "Oliver Twist" ile birlikte kitaplarını kendi ismiyle yayınlamaya başladı.

2- Kendisine telif ödemeden kitaplarını basan Amerikalı yayıncılar canını sıkmıştı. 1842 yılında bu meseleyi halletmek için Amerika'ya gitti. Kongreden telif hakkı yasası çıkartmalarını istese de önerisi geri çevrildi. Daha sonra "American Notes" (Amerika Notları) isimli bir kitap yazdı. Kitabında ABD'ye genel olarak küçümseyici bir bakış açısıyla yaklaşıyordu. Birkaç istisna dışında hiçbir İngiliz yazar ABD'de basılan kitaplarından 1891 yılına kadar telif ödemesi alamamıştır.

3- Dickens'ın üzerinde birçok romanını yazdığı maun masa, 2008 yılında bir açık arttırmada 848 bin dolara satıldı.

Hong Xiuquan

Kendisinin İsa Mesih’in kardeşi olduğuna inanan Hong Xiuquan (1814–1864), 1851 yılında tarihin en kanlı savaşlarından birini başlattı. Çin İmparatoru’nu devirmek ve kendisini Çin’in Hıristiyan monarkı ilan etmeyi planlıyordu.

Taiping İsyanı olarak bilinen savaş on üç yıl sürecek ve yaklaşık 35 milyon asker ve sivilin ölümüne neden olacaktı. İlk başlarda kendi “Göksel Barış Krallığı” için geniş toprakları ele geçirmeyi başarsa da Avrupalı devletler imparatoru desteklemek için asker gönderince işler değişmeye başladı. Hong, savaşı kaybetmeden kısa süre önce intihar etti.

Hong, Güney Çinli gelecek vaat eden bir öğretmendi. Kamu hizmetine girmek için gereken sınavı bir türlü geçemiyordu. 1837 yılında sınavda tekrar başarısız olmasının ardından büyük bir bunalıma girdi. Birtakım hayaller görmeye başladı. Rüyasında Tanrı’nın kendisine görünüp dünyayı şeytana tapanlardan temizlemesini söylediğini ileri sürüyordu. Hayaller ilgisinin Hıristiyanlığa yönelmesine neden oldu. Batılı misyonerler sayesinde Çin, Hıristiyanlıkla çoktan tanışmıştı.

Hong hayaller görmeye başladığı sırada Çin karmaşık bir dönemden geçiyordu. 19. yy başlarında halk su baskınları, kuraklık, açlık ve yabancı istilası nedeniyle büyük bir acı içindeydi. Pek çok Çinli, yaşanan felaketlerden Qing İmparatoru’nu sorumlu tutuyordu. Bu koşullar Hong gibi dini ve politik muhalifler için son derece verimli bir ortam sağlıyordu.

Bir Amerikan misyonerinden dini eğitim alan Hong, 1840’lar boyunca vaazlar verip taraftar topladı. Yandaşlarının çoğu Güneybatı Çin’dendi. Qing İmparatorluğu’nda putperestlik yapılarak Hıristiyanlığa karşı gelindiğini vaaz ediyordu.

İsyan 1851 yılında başladı. Hong'un kuvvetleri Nanjing şehrini 1853 yılında ele geçirdiler. Şehri başkent ilan ettiler. Kumarı, afyonu ve köleliği yasaklayan yasalar çıkartıldı. Eski bir Çin adeti olan kadınların ayaklarının bağlanmasına da yasak getirildi (Hong her ne kadar çok eşliliği yasaklayan bir buyruk çıkarmış olsa da kendisine ait bir haremi de vardı).

İmparator, 1860'tan sonra Fransa ve İngiltere tarafından desteklenmeye başlandı. Hong 1864 yılında intihar etti. Oğlu kısa bir süre için isyanı devam ettirmeye çalışsa da yıl sonuna doğru o da yenildi.

Ek Bilgiler

1- Hong'un taraftarlarına dağıttığı İncil tercümesinin bazı bölümleri değiştirilmişti. Örneğin Yahuda'nın merhum oğlunun dul karısıyla cinsel ilişkiye girdiği bölüm Genesis'ten çıkartılmış, Kral Davud'un unvanı da "Markiz" olarak değiştirilmişti.

2- Hong'a Hıristiyanlığı anlatan Tennessee doğumlu Amerikalı vaiz Issachar J. Roberts (1802–1871) Hong'un hükümetinde dış işleri bakanlığı yaptı.

3- Taiping İsyanı bitince genç kadınların ayaklarını bağlama adeti Çin'de yeniden yaygınlaştı. 1911 yılına kadar bu adet yasaklanmadı. Daha sonra da gizlice devam ettiği tahmin edilmektedir. Çin'deki bazı yaşlı kadınlar bu uygulamadan kaynaklanan deformasyonlarla yaşamak zorundadırlar.

Ann Lee

Ann Lee (1736-1784), New York eyaletinin kuzeyinde kurulan ütopik bir dini grup olan Shakerlar'ın karizmatik lideriydi. Grup şamatalı kilise faaliyetleri, kaliteli mobilyaları ve cinsel ilişkiyi tamamen yasaklaması ile tanınıyordu. Grubun üyeleri coşkuyla şarkı söylüyor, titriyor ve haykırıyorlardı. Gruba bu nedenle Shakerlar (Çalkalayanlar) adı verilmişti.

İngiltere'nin endüstri merkezi Manchester'da fakir bir demircinin çocuğu olarak dünyaya gelen Lee henüz çok küçükken bir fabrikada çalışmaya başladı. Okuma yazmayı hiçbir zaman öğrenmedi. Genç kızlığından itibaren cinsellikten iğrenmeye başladı. Evlenmeyi hiç istemiyordu. Ancak babası 1762 yılında onu başka bir demirci olan Abraham Standerin ile evlenmeye zorladı.

Evliliğinde mutsuz olan Ann, Jane ve James Wardley'in liderliğindeki küçük bir tarikata katıldı. Bu grup Quakerlar'dan ayrılarak kurulmuştu. Wardley'ler agresif tavırlarıyla ünlüydüler. Faaliyetlerini engellemek için Anglikan kiliselerine toplu halde baskınlar düzenliyorlardı. Lee de bu eylemlerin bir parçası oldu ve 1770'lerden itibaren sık sık cezaevine girip çıktı. Wardley'lerden aldığı cesaretle hayatının geri kalan kısmında cinsel ilişkiye girmeme kararı aldı. Bu isteği kocasını dehşete düşürmüştü (beş yıl sonra çift boşandı).

Dini özgürlük arayışı içerisindeki Lee ve sekiz arkadaşı, New York'a göç etti. 1774 yılında New York'ta Shaker Kilisesi'nin Amerika kolunu kurdular. "Karanlık Gün" olarak adlandırılan sıradışı bir olay Shakerlar'ın tarihinde önemli rol oynayacaktı. 19 Mayıs 1780 sabahı New England'ın üzerinde güneş yükselmedi. Bu olay muhtemelen büyük bir yangının yarattığı kalın bir duman tabakasından kaynaklanıyordu. Ancak yaşananlar kötü bir işaret olarak yorumlandı. New York ve New England'da korku ve endişenin etkisiyle dini bir atmosfer oluştu.

1781 yılında New York'tan ayrılan Lee kendisine yeni taraftarlar bulmak için New England'a gitti. Harvard'da bir yerleşke kurdu. Burası, ABD'deki yirmi bir Shaker topluluğundan biri olacaktı. Resmen "İsa'nın İkinci Tezahürüne İnananlar Topluluğu" (*United Society of Believers in Christ's Second Appearing*) olarak anılan grupların çalışkanlık, mülkiyet paylaşımı, cinsellikten uzak durma ve cinsler arası eşitlik gibi prensipleri vardı. Lee

Tanrı’nın hem anne hem de baba olduğuna inanıyordu. Pek çok inananı için o da dişi bir İsa’ydı.

Lee 1784 yılında kırk sekiz yaşındayken öldü. Ancak “Ana” Ann Lee tarafından kurulan kilise ölümünden sonra da büyümeye devam etti. Güçlerinin doruklarına ulaştıkları 19. yy ortalarında Lee’nin ünlü sözüne inanan 5 bin kişinin olduğu iddia ediliyordu: “Eller işe, gönüller Tanrı’ya.”

Ek Bilgiler

1- Lee eşiyle yaşarken dört çocuğu oldu. Ancak hepsi de bebekken öldüler. Bunların dışında Lee dört bebeğini de doğum sırasında kaybetmişti.

2- Amerikalı bestekar Aaron Copland (1900–1990), 1945 yılında Pulitzer Ödülü kazanan Appalachian Baharı adlı bale oyununa Shaker ilahisi “Tis the Gift to Be Simple” (Bu, Basit Yaşamın Armağanı) melodisini de eklemişti. Şarkının orijinali önde gelen Shakerlar’dan Joseph Brackett (1797–1882) tarafından yazılmıştı.

3- Erkek üyelerini uzun süre topluluk içinde tutamayan Shakerlar 19. yy’ın ikinci yarısında zayıflamaya başladı. 1794’te 1800 dönümlük bir arazi üzerinde kurulan Maine’deki Sabbathday Lake topluluğunda, 2010 yılına gelindiğinde sadece bir avuç inanan kalmıştı.

Kraliçe Victoria

Kraliçe Victoria (1819–1901), İngiltere'yi tartışmasız bir biçimde dünyanın askeri süper gücü olduğu dönemde, altmış üç yıl boyunca yönetti. Viktorya Çağı olarak anılan bu dönem önemli bilimsel ve teknik atılımların, politik ve kültürel dönüşümlerin yaşandığı bir zaman aralığı oldu.

Viktorya döneminde İngiliz monarşisi gerçek politik güç kullanmayan sembolik bir kuruma dönüştü. Bununla birlikte önemli bir figür olarak varlığını korumaya devam etti. Kraliçe İngiliz görkeminin sembolü ve belki de dünyanın en çok tanınan insanıydı.

Victoria, Kral 3. George'un (1738-1820) torunuydu. Amcası 4. William'ın (1765-1837) ölümünün ardından tahta geçti. Zira amcasının hiç meşru çocuğu yoktu. Kraliçe olduğu sırada on sekiz yaşındaydı.

Üç yıl sonra bir Alman prensi olan Saxe-Coburg-Gotha'lı Albert'le (1819–1861) evlendi. Kısa sürede dokuz çocuğundan ilkini doğurdu. Albert'in 1861 yılında tifodan ölümü kraliçe için büyük şok oldu. Hayatının kalan kısmını yas içinde geçirdi ve bir daha asla evlenmedi. Cemiyet hayatından elini eteğini çektikten sonra ona "Windsor Dulu" denilmeye başlandı.

Victoria'nın döneminde İngiltere'de büyük bir ekonomik refah artışı yaşandı. Endüstride önemli gelişmeler oldu ve orta sınıf filizlenmeye başladı. İşçi hareketi de onun döneminde gelişti ve daha fazla siyasi güç elde etmek için mücadele etmeye başladı. Victoria'nın aynı zamanda sosyal gelişmelere yönelik büyük bir ilgisi vardı. Parlamentonun gücü ise onun döneminde gitgide artmıştı.

Uluslararası arenada ise Victoria, 19. yy'ın sonlarında gücünün doruğuna ulaşan İngiliz İmparatorluğu'nun simgesi haline gelmişti. 1876 yılında

Hindistan İmparatoriçesi ilan edildi. 1897 yılında tahta çıkışının altmışıncı yılını kutlamak için düzenlenen "Elmas Jübilesi" imparatorluk çapında büyük bir coşkuyla kutlandı (Richard Kipling'in imparatorluğa yazılmış bir güzelleme olan şiiri *Recessional* (Kapanış) tören için bestelenmişti).

Victoria seksen bir yaşında öldü. Yerine oğlu 7. Edward (1841-1910) geçti.

Ek Bilgiler

1- Victoria, Birleşik Krallık tarihinin en uzun süre tahtta kalan monarkıdır. Kraliçe 2. Elizabeth'in (1926-) bu rekoru aşabilmesi için 2016 yılına kadar tahtta kalması gerekmektedir.

2- Victoria vaftiz ismi olan "Alexandria"dan dolayı "Drina" lakabıyla da anılmıştır.

3- Victoria'nın, bazıları Avrupa'nın diğer kraliyet aileleri ile evlenen dokuz çocuğu vardı. İsveç, Norveç, İspanya ve Danimarka'nın günümüzdeki monarkları onun soyundan gelmektedir.

Arthur Schopenhauer

1865 yılında yirmi bir yaşındaki Alman bir üniversite öğrencisi tozlar içinde elli yıl önce yayınlanmış bir kitap bulduğunda Leipzig'deki bir kitapçıda araştırma yapıyordu. *The World as Will and Representation* (İrade ve Temsil Olarak Dünya) isimli kitap dünyayı kaotik ve çalkantılı bir çerçevede tarif ediyordu. Bu bakış açısı genç adam üzerinde önemli bir etkiye yol açacaktı.

Kitapçıdaki gencin adı Friedrich Nietzsche'ydi (1844–1900). Kitabın yazarı ise Arthur Schopenhauer (1788–1860). Bu kendine özgü filozofun kasvetli ve karamsar felsefesinin Nietzsche ve diğer Alman filozofları üzerinde olduğu kadar Avrupa çapında da büyük bir etkisi olacaktı.

Schopenhauer kendisinden fazla bir şey beklenmeyen bir filozoftu ve yaşadığı süre içerisinde büyük başarılar elde edemedi. Zengin bir şehir olan Danzig'te doğmuştu. Babası Heinrich gibi o da tüccar olmak üzere yetiştirilmişti. Arthur'un ilk adı bile ona iş dünyasında yardımcı olabilir diye seçilmişti. Ne var ki babasının bazı söylentilere göre intihar olan vakitsiz ölümü karar değiştirmesine neden oldu. On dokuz yaşında işletme eğitimini yarıda kesti. Üniversite eğitimi almaya karar vermişti.

1813 yılında Jena Üniversitesi'nden doktora aldı. Nietzche'nin kırk yedi yıl sonra bulacağı *The World as Will and Representation* isimli kitabı 1818 yılında yayınlandı. Schopenhauer Almanya'nın Berlin'deki en prestijli üniversitesinde profesör oldu. Ne var ki çok sevilmeyen bir kişiydi ve bu göreve sadece birkaç yıl devam ettikten sonra istifa etti.

1831 yılındaki kolera salgınından kaçabilmek için Berlin'den ayrıldı ve bir daha da geri dönmedi. Kısa süre sonra Franfurt'a yerleşti. Hayatının kalan kısmını burada iki Fransız finosu olan Atma ve Butz ile birlikte

geçirecekti. *On the Will in Nature* (Tabiattaki İrade Üzerine) isimli kitabı 1836 yılında yayınlandı. Bu çalışması ile felsefesinin kapsamını genişletiyordu. Hinduizm ve Konfüçyus (MÖ 551-479) gibi Asya filozoflarından etkilenmişti.

Hayatının büyük bölümü bilinmezlikler içinde geçmişken son yıllarına doğru yazıları akademik ilgiye mazhar oldu. “Karamsar Filozof” yetmiş iki yaşındaki ölümünün ardından 19. yy Alman felsefesinin en önemli şahsiyetlerinden biri haline geldi.

Ek Bilgiler

1- Schopenhauer’in doğum yeri olan Danzig geçtiğimiz 300 yıl boyunca sürekli el değiştirmiştir. Almanya, Prusya ve Polonya muhtelif zamanlarda şehrin kontrolünü ele geçirmiştir. II. Dünya Savaşı’ndan beri ise Polonya sınırları içersinde kalmıştır. Günümüzde şehrin adı “Gdansk”tır.

2- Berlin Üniversitesi’ndeki kısa akademik kariyeri boyunca Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770–1831) ile rekabete girmiştir. 1820 yılında Hegel’in de ders verdiği bir saate o da kendi dersini koymuş ve öğrencileri ikisi arasında seçim yapmaya zorlamıştır. Çoğunluk Hegel’i seçmiş ve Schopenhauer kısa süre sonra ders vermeyi bırakmıştır.

3- Schopenhauer hiç evlenmedi. Ancak bebekken ölen evlilik dışı bir çocuğu vardı.

Charles Darwin

27 Aralık 1831 tarihinde kraliyet donanmasına bağlı savaş gemisi *HMS Beagle* İngiltere'deki Devonport'tan yola çıktı. Gemide birkaç düzine tayfa, bir dizi bilimsel araç ve deniz tutmasından fena halde muzdarip bir doğa bilimci vardı.

"Çok fenaydı," diye yazar Charles Darwin (1809–1882) yolculuk sırasında tuttuğu günlüğe. "Beklediğimden çok daha kötüydü."

Beagle'ın denize açıldığı gün geminin yirmi iki yaşındaki başı dönen yolcusunun, bilim tarihinin en ünlü ve en etkili düşünürlerinden biri olacağı kimin aklına gelirdi ki! Ancak Darwin'in beş yıl süren bu yolculuğu sırasında yaptığı keşifler biyolojide bir çığır açacaktı. 19. yy'da din ve bilim arasında yaşanan büyük sürtüşmeye de kaynaklık etti. Harvard biyoloğu Ernst Mayr (1904–2005) Darwin'in evrim kuramı hakkında şöyle yazacaktı: "İnsanlık tarihinin yaşadığı belki de en büyük entelektüel devrim."

Altı çocuklu bir ailenin beşinci çocuğu olan Darwin, Cambridge'te teoloji eğitimi aldı. Ancak babasının ondan beklentisi olan papazlık çok az ilgisini çekiyordu. Darwin, *The Voyage of the Beagle* (Beagle Seyahati / 1839) adlı kitabında anlattığı keşif gezisi sırasında dünyayı dolaşacaktı.

Döndükten sonra kuzeni Emma Wedgwood (1808–1896) ile evlendi. Üst sınıf centilmen bir bilim adamı olarak kendisine konforlu bir yaşam kurdu. Diğer bilim adamları ile iletişim içerisindeydi. Sonraki yirmi yılını *On the Origin of Species* (Türlerin Kökeni / 1859) isimli çalışmasını yazmak için harcadı. Kitabında doğal seçilim adını verdiği sürecin bir parçası olarak türlerin zaman içerisinde değişip evrimleşerek değişen koşullara uyum sağladığını ileri sürüyordu.

Darwin dünyadaki hayvanları Tanrı'nın yarattığı yönündeki Hıristiyan inancıyla çelişen düşüncelerinin tartışma yaratacağının farkındaydı. Çalışmasının yayınlanmasını yıllarca ertelemişti. Aynı zamanda inanmış bir Anglikan olan Emma'yı da incitmek istemiyordu. 1871 yılında doğal seçilim düşüncesini insan evrimine uygulayan *The Descent of Man* (İnsanın Türeyişi) isimli çalışması ile daha da büyük bir tartışma yaratmıştı. Darwin

insanın maymundan türediğini iddia etmiyor ama insan ve maymunun ortak bir atasının olduğunu ileri sürüyordu.

Çoğu kimse tarafından çağının en büyük bilim adamı olarak görülen Darwin'e yetmiş üç yaşında ölümünün ardından resmi bir cenaze töreni düzenlendi.

Ek Bilgiler

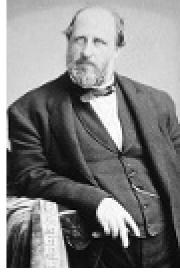
1- Darwin yılda ortalama 1500, yani nerdeyse her gün 4 tane mektup yazıyordu. Bir biyografisine göre 1877 yılındaki posta masrafları hizmetkarının maaşından daha fazlaydı.

2- Beagle'daki yolculuktan sonra Darwin garip bir hastalığa yakalandı. Bu hastalık hayatı boyunca onu etkileyecekti. Modern uzmanlar bunun nadir görülen "Şagaz Hastalığı" olabileceğini düşünmektedir. Güney Amerika'da yaşayan bir böcek türü olan vinchuca (katil böcek) ısırıkları bu hastalığa neden olmaktadır.

3- 2003 yılında İngiliz hükümeti Darwin'in yolculuğundan ilham alarak "Beagle 2" adındaki insansız bir uzay aracını Mars'a gönderdi. Araştırmanın amacı Kızıl Gezegen'de yaşam izlerine ulaşmaktı. Ancak araç Mars yüzeyine indikten kısa bir süre sonra Dünya'yla bağlantısı koptu.

Patron Tweed

William M. “Patron” Tweed (1823–1878) son derece kirli bir politikacıydı. 19. yy’ın ortalarında New York’un kontrolünü ele geçirmişti. Şehirdeki Demokrat Parti teşkilatının başı olarak yakın çevresine iş imkanları sağlamış ve şehir kaynaklarından onların hesabına milyonlarca dolar değerinde para aktarmıştı. Sanatçı Thomas Nast (1840–1902) politik karikatürleri ile onu hedef almış ve sonuçta gözden düşmesine katkıda bulunmuştur.

Tweed bu karikatürlerin ona politik rakiplerinden, eleştirel gazete yazılarından ve hatta polis soruşturmalarından daha fazla zarar verdiğini söylemiştir: “Bu lanet olası resimleri durdurun. Gazetelerin benim hakkımda ne yazdığı umurumda bile değil. Benim taraftarım okuma yazma bilmezler. Ama lanet olsun ki resimleri görebiliyorlar.”

Tweed 1852 yılında Temsilciler Meclisi’ne seçilen bir New York’luydu. 1854 yılında tekrar seçilemedi. Daha sonra New York Şehri Denetim Kurulu’nda, Eyalet Senatosu’nda ve Bayındırlık Departmanı’nda yer aldı.

En etkili pozisyona ise Tammany Hall’da “büyük şef” olduğunda ulaştı. Burası Demokrat Parti ile ilişkili bir sivil toplum kuruluşuydu. Tammany Hall özellikle İrlandalı göçmenler arasında çok popülerdi. İrlandalı göçmenler Tweed’in politik gücünü aldığı önemli bir seçmen kitlesi haline gelmişti. Seçim kampanyaları düzenleyen Tammany aynı zamanda taraftarlarına çeşitli olanaklar da sağlıyordu. Bu 19’yy’da ABD şehir politikasında yaygın olan bir siyaset tarzıydı.

Tweed 1.82 boyunda ve 136 kilo ağırlığındaydı. Karikatürleştirilmeye çok uygun bir fiziksel görünümü vardı. Almanya doğumlu karikatürist Nast bu durumdan fazlasıyla yararlandı. 1869’dan itibaren *Harper’s Weekly*’de

yayınlanan karikatürlerinde onu halkın vergilerini yiyen bir sahtekar olarak resmetti.

Karikatürler ve Tweed'in gizli işlerini açığa vuran bir makalenin *New York Times*'ta yayınlanması 1871 yılında şehirden milyonlarca doları çalmakla suçlanmasına neden oldu. Mahkum oldu ve birkaç yıl hapishanede kaldı. Sonra kefaletle serbest bırakıldı ve İspanya'ya kaçtı. 1876 yılında ABD'ye iade edildi. Cezaevinde öldü. Tammany Hall ise 20. yy'ın ortalarına kadar şehir politikasında etkili olmaya devam etti.

Ek Bilgiler

1- Tweed, Massachusetts'teki Sheffield'de kendi taş ocağını işletiyordu. Buradan çıkan taşları Tweed Adliye Sarayı'nın inşasında kullandı. Bu yapı Manhattan'ın güneyinde yer almaktadır.

2- Tammany Hall adını bir Amerikan yerli şefi olan Tamanend'den (1628-1698) alır.

3- Tammany Hall, Manhattan'da farklı adreslerde faaliyet göstermiştir. En sonunda, Doğu 17. Cadde'de günümüzde tiyatro olarak kullanılan bir binaya taşınmıştır.

Richard Wagner

Çok fazla Wagner dinleyemiyorum. İçimde Polonya’yı fethetme isteği uyanıyor.

— Woody Allen

1933 yılında bir sonbahar akşamı, Richard Wagner’ın (1813–1883) bir operası Nazi lideri Adolf Hitler (1889-1945) için sergilenecekti. Führer salonun neredeyse bomboş olduğunu görünce şaşırmıştı. Öfkeyle polisi yakınlardaki bar ve genelevlere göndermiş ve favori operası *Die Meistersinger*’ın (Usta Şarkıcı) sergileneceği salonu doldurmak için izleyici toplanmasını emretmişti.

Hitler’in favori bestecisi olmak 19. yy’ın ünlü bestekar ve yazarı Wagner’e tarihte tartışmalı bir yer kazandırmıştır. Eleştirmenlere göre Wagner’in Alman milliyetçiliği ve anti semitizmi Nazizme açılan bir kapı olmuştur. Hayranları ise Wagner’in müziğinin ölümünden elli yıl sonra faşizmin müziği olarak kullanılmasından dolayı onun sorumlu tutulamayacağını söylemektedirler.

Her iki tarafın da hemfikir olduğu nokta ise Wilhelm Richard Wagner’in, çağının önemli bir kültürel figürü olduğudur. Alman toplumuna olan etkisi müziğin ötesine geçmiş, resim, şiir ve felsefe gibi alanlara uzanmıştır. Almanya, ulusal birliğini kurduğu sırada Wagner ulusal kimliğin gelişimini mitsel tanrılarla, kahramanlarla ve kötülerle tamamlamaya çalışan Alman sanatçılarından sadece birisiydi.

Wagner Leipzig’te doğmuş ve Dresden’de eğitim görmüştü. Ailesi üvey babasının ölümünün ardından buraya yerleşmişti. Wagner’in ilk aşkı tiyatroydu. Operalarının hem müziğini hem de sözlerini yazan birkaç opera yazarından biridir. İlk operası *Die Feen*’i 1833 yılında yazdı. 1836 yılında aktris Christine Planer (1809–1866) ile evlendi. 1849 yılında Saxony Hükümeti’ne karşı bir başkaldırıda rol oynadığı için ülkeden ayrılmak zorunda kaldı. 1850’ler boyunca Fransa, İtalya ve İsviçre’de kaldı. Sürgündeyken Yahudi karşıtı hicivler kaleme aldı: *Das Judentum in der Musik.* (Müzikte Yahudilik / 1850) Norveç mitolojisinden derlenmiş dört parçadan oluşan on beş saatlik muazzam bir opera olan başyapıtı *Ring Cycle* üzerinde çalışmaya başladı.

Wagner'in ırk ve Yahudilikle ilgili düşünceleri 19. yy Almanyası'nda hiç de alışılmadık değildi. Bazı savunucuları bu düşüncelerinin müzikal başarısını haksız bir biçimde gölgelediğini ileri sürmektedir. Wagner yetmiş bir yaşında Venedik'te öldü. Başta *Ring Cycle* olmak üzere operaları temel klasik eserlerin arasında kabul edilmektedir.

Ek Bilgiler

1- Wagner'in Bayreuth'taki opera evi "Festspielhaus" halen faaliyet göstermektedir ve burada her yıl bir kez "Ring Cycle" sergilenmektedir.

2- "Die Walküre"nin içindeki kısımlardan biri olan "The Ride of the Valkyries", ABD'de film müziklerinde, reklam kuşaklarında ve hatta Warner Bross. çizgi filmlerinde bile karşımıza çıkabilmektedir.

3- 2000 yılında Yahudi Soykırımı kurbanı ve koro şefi Mendi Rodan (1929–2009) İsrail'de kamuya açık bir alanda bir Wagner bestesi çalarak bir tabuyu yıktı. Bunun ülke tarihindeki ilk canlı Wagner performansı olduğuna inanılmaktadır. Hareketi çok büyük tepkilere yol açmıştır.

Giuseppe Garibaldi

Milyonlarca İtalyan için karizmatik bir kahraman olan Giuseppe Garibaldi (1807–1882) İtalya'nın birliği ve bağımsızlığı için verilen savaşa liderlik etmiştir. Askeri zekası, ateşli yurtseverliği ve taraftarlarının giydiği kırmızı kıyafetler ile tanınan Garibaldi milliyetçiliğin sembolü haline gelmiştir. Üstelik sadece İtalya'da değil, 19. yy Avrupası'nın genelinde...

İtalyan lider ironik bir biçimde Fransa'da doğmuştur. Gençliğini İtalyanca konuşan büyük bir nüfus barındıran Fransa'nın sahil şehri Nice'te geçirdi. Henüz delikanlıyken denizci bir tüccar oldu. Denizde İtalyan devrimcileri ile tanışan Garibaldi yasadışı Genç İtalya Hareketi'ne katıldı. 1830'larda bu topluluk İtalyan birliği için çalışan ve yeraltında faaliyet gösteren gizli bir oluşumdu.

Bu dönemde İtalya düzinelerce küçük ve güçsüz devlete bölünmüştü. Bunların çoğu babadan oğula geçen krallıklardı. Ayrıca Papa da Orta İtalya'nın önemli bir bölümünü kontrol ediyor ve onun egemenliğindeki topraklara "Papalık Devletleri" deniliyordu. Birlik yanlıları Avrupa'nın diğer 19. yy liberal hareketlerinden etkilenmişlerdi. İtalya'ya demokrasi getirmeyi ve Papalık Devletleri'ni ortadan kaldırmayı planlıyorlardı.

Garibaldi İtalyan devletlerinden biri olan Piedmont'taki bir isyana adı karıştığı için 1834 yılında ölüme mahkum edildi. Güney Amerika'ya kaçtı ve Uruguay İç Savaşı'na gönüllü olarak katıldı. Daha sonra kullanacağı kırmızı gömlekli üniformaları da burada benimsedi. 1848 yılında kısa bir süre için İtalya'ya döndü. Ancak çok geçmeden Kuzey Afrika, İngiltere ve Staten Adası'na sürgüne gönderildi. İki yılını bu şekilde geçirdi.

1859 ve 1860 yıllarına kadar büyük zaferler kazanamamıştı. Daha sonra Piedmont-Sardinya Kralı Victor Emmanuel (1820–1878) ve Fransız İmparatoru 3. Napolyon (1808-1873) ile aynı safta yer aldı. Birlikte Kuzey İtalya'nın büyük bölümünden Avusturya birliklerini çıkardılar. 1861 yılında ise İtalya Krallığı'nı kurdular. Ne var ki bu, demokrasi taraftarı Garibaldi'ye oldukça dokunan bir tavizdi. Üstelik Napolyon'un desteği karşılığında memleketi Nice, Fransa'nın elinde kalmıştı.

Savaştan sonra Garibaldi Avrupa'yı dolaşmaya başladı. Diğer milliyetçi hareketler tarafından bir ilham kaynağı olarak görülüyordu. Uzun süre

İtalya Parlamentosu'nda hizmet etti. Emekli olduktan sonra Sardinya yakınlarındaki bir adada yaşamaya başladı. Yetmiş dört yaşında öldü.

Ek Bilgiler

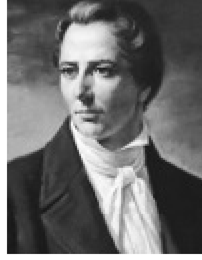
1- İtalyanca konuşulan bir şehir devleti olan San Marino, İtalya birliğine katılmaktansa bağımsız olmayı tercih etti. 62 km karelik San Marino dünyanın en küçük ülkelerinden biridir.

2- İtalya'daki binlerce sokak ve meydan adını Garibaldi'den almıştır.

3- 1861 yılında ABD İç Savaşı patlak verdiğinde Garibaldi'nin askeri taktikleri çok meşhurdu. Abraham Lincoln (1809–1865) ona Birlik Ordusu'nu kumanda etmesini önerdi. Garibaldi bunun için başkandan savaşın amacının köleliğin kaldırılması olduğunu açıkça ifade etmesini isteyince Lincoln teklifini geri çekti.

Joseph Smith

Mormon Kilisesi'nin ilk lideri olan Joseph Smith Jr. (1805–1844) yaşadığı dönemde hakaret ve baskılara maruz kaldı. Günümüzde ise kendisine dünyanın dört bir yanındaki Mormonlar tarafından kilisenin kurucusu olarak büyük bir saygı gösterilmektedir.

Smith, Orta Vermont'taki küçük bir çiftçi köyünde doğdu. O ve ailesi 1816 yılında New York'taki Palmyra'ya taşındılar. Duygusal bir çocuk olan Smith 1820 yılında dini hayaller görmeye başladı. 1823 yılında ise söylediğine göre ormanda gezerken Moroni adında bir melekle karşılaşmıştı.

Melek, Smith'e gerçek Hıristiyan kilisesinin ortadan kaybolduğunu ve onu geri getirmenin Smith'in görevi olduğunu söyledi. New York'taki Manchester yakınlarında bir tepeyi kazacak ve orada altın plakalara yazılmış kutsal kitapları bulacaktı. Smith 1827 yılında büyük bir taş sandığın içinde bu plakaları bulduğunu iddia etti. Bunlar hiç bilinmeyen bir dilde yazılmıştı: yeni Mısırca (*reformed Egyptian*). Smith bunları tercüme etmeyi başarmıştı. Çevirilerini 1830 yılında *Mormon Kitabı* adıyla yayınlandı.

Mormon Kitabı'nda söylenenlere göre eski Tevrat, coğrafi keşiflerden binlerce yıl önce İbraniler tarafından Amerika'ya getirilmişti. Toplumları ve dilleri yok olmasına rağmen Tevrat'ı Amerika'ya taşıyanların soyundan gelenler Amerikan yerlileri olarak yaşamlarını sürdürüyordu.

Smith kilisesini 6 Nisan 1830 tarihinde kurdu. Ne var ki Mormonlar başlangıçta şüpheyle karşılandılar. Smith'in altın tabletleri ile alay edildi. Hatta 1832 yılında bir kalabalık tarafından Smith katrana bulanıp üzerine kuş tüyü bile döküldü. Mormonlar baskıdan kaçabilmek için Ohio ve

Missouri'ye gittiler. En sonunda İllinois'teki Commerce kasabasına yerleştiler. Smith buraya Nauvoo adını verdi.

Nauvoo'ya yerleştiğinde Smith'in yirmi bin takipçisi vardı. Kasabada diktatöryal güçler elde etti. Bir milis gücü kurdu. Kendisine muhalafet eden *Nauvoo Expositor* gazetesini kapattı. Gazetenin kapatılması protestolara neden oldu. Smith milis gücünü Nauvoo'yu koruması için göreve çağırınca İllinois'teki görevliler tarafından tutuklandı. Vatana ihanetle suçlandı. Yargılamayı beklerken 27 Haziran 1844 günü öfkeli bir kalabalık tarafından öldürüldü.

Ek Bilgiler

1- Smith'in "Mormon Kitabı"nın ilk baskısı sadece 5 bin adet basılmıştır. Bu kopyalardan biri 2007 yılında yapılan bir açık arttırmada 180 bin dolara satılmıştır.

2- Smith'in ölümünün ardından takipçilerinin büyük bölümü Utah'a gitti. Utah, 1849 yılında ABD'ye katılmaya çalıştı. Ancak Kongre, Mormonların çok eşlilik adetine karşı olduğu için istekleri geri çevrildi. Kilise 1890 yılında çok eşliliği yasakladı. Bunun üzerine Utah 1896 yılında 45. eyalet olarak ABD'ye katıldı.

3- Smith ilk eşi Emma Hale (1804–1879) ile 1827 yılında evlendi. Mormon Kilisesi'nin kurulmasının ardından düzinelerce farklı kadınla evlendi. Kimi tahminlere göre elliye yakın eşi vardı.

Abraham Lincoln

İç savaşı kazanan, birliği koruyan ve köleleri özgürlüğe kavuşturan Başkan Abraham Lincoln (1809–1865) Amerikan tarihinin en fazla hayranlık duyulan liderlerinden biridir. O, kabine sekreterlerinden birinin sözleriyle “dünyanın gördüğü en mükemmel yönetici”ydi.

Lincoln, Kentucky’de ahşap bir kulübede doğdu. Ailesi o çocukken sık sık taşındı. Büyük ölçüde kendi kendini yetiştirmişti. Bir nehir gemisinde çalışmak ve likör ticareti de dahil olmak üzere pek çok işte başarısız oldu. 1837 yılında İllinois Barosu’na kabul edildi. İlk politika denemesi tam bir fiyaskoydu. Kongreye bir Whig olarak seçilmişti. Meksika Savaşı’na karşı oy kullandığı için sadece bir dönem bu görevde kalabildi. Savaşın meşru olmadığını düşünüyordu. Whig muhalefetini bu yöne sevk ederek savaş yanlısı seçmenlerin tepkisini çekmişti.

İllinois’e döndükten sonra avukatlık yapmaya devam etti. Cumhuriyetçiler’e katıldı. Parti henüz yeni kurulmuştu ve sloganı “Özgür Toprak, Özgür Emek, Özgür İnsan”dı. Cumhuriyetçiler batıya yayılmayı ve köleliği kısıtlamayı savunuyordu. Kölelik, o günlerde ulusal politikanın en çok tartışılan konusuydu. Lincoln, 1858 yılında İllinois Senatosu için parti adayı oldu. Ancak Stephen Douglas (1813–1861) karşısında yarıştığı seçimi kaybetti.

1860 yılında Cumhuriyetçi Parti’nin başkan adayı oldu. Güneyli vekiller Lincoln’ün köleliği kaldırmaya niyetli olduğunu anlamışlardı. Başkan seçilmesi üzerine birer birer birlikten ayrılma yönünde oy kullanmaya başladılar. Ayrılma krizi, Güneyliler 1861 Nisanı’nda Güney Carolina’daki Birlik Ordusu mevzilerine saldırınca bir savaşa dönüştü.

Savaş sadece Lincoln’ün liderliğini test etmiyordu. Aynı zamanda bir demokrasi savaşıydı. Lincoln, sınırlı askeri bilgisine rağmen -1832 yılında İllinois milisinde hizmet etmişti- komutanlarını Konfederasyon’un üzerine

gitmeleri için yönlendirdi. Yaşanan kayıplara rağmen savaşa halk desteği sağlamayı başardı.

1864 yılında ABD'nin savaş döneminde yapılan ilk seçiminde yeniden aday oldu. 1865 yılının Mart ayında tekrar seçilerek göreve başladığında birliğin zaferi ufukta gözükmüştü. Zafer konuşmasında Güney'in kısa sürede affedileceğine dair sinyaller verdi. Ancak bir sonraki ay suikaste kurban gitti. Oysa ki suikastten beş gün önce Robert E. Lee (1807–1870) teslim olmuştu. Üstelik sadece birkaç hafta sonra Konfederasyon tamamen çökecekti.

Ek Bilgiler

1- Lincoln, ilk on üç kolonide doğmayan ilk ABD başkanıdır.

2- 1867 yılında Nebraska'nın başkenti adını Lincoln'den aldı. Üç başka eyalet başkenti de isimlerini ABD başkanlarından almıştır: Missouri'deki Jefferson City, Mississippi'deki Jackson ve Wisconsin'deki Madison.

3- Lincoln'ün Demokrat Partili rakipleri "Copperheads" (Bakır Kafalar) olarak bilinir. Bu, zehirli bir yılan türünün adından türetilmiş alaycı bir ifadedir.

Margaret Fuller

19 Haziran 1850 tarihinde fırtınalı bir gecede *Elizabeth* adlı yük gemisi, New York’taki Long Island yakınlarında karaya oturdu. Rüzgar ve dalgalar nedeniyle sadece pek az yolcu kıyıya sağ salim çıkabildi. Çoğu dalgaların altında helak oldu. Boğulanlardan biri de Amerikalı filozof, maceracı ve reformcu Margaret Fuller’di (1810–1850). İtalya’dan New York’a dönüyordu.

Bu sırada kırk yaşlarında olan Fuller *Transandantal Klübü* üyesiydi. Bu klüp, Boston merkezli bir 19. yy felsefe hareketiydi. Fuller, aynı zamanda *Woman in the Nineteenth Century* (19.yy’da Kadın / 1845) isimli kitabı ile de tanınmıştı. Bu kitap Amerikan tarihinin ilk feminist metinlerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Fuller, Massachusetts’teki Cambridge’te doğdu. Kongre üyesi olan babası Timothy Fuller (1778–1835) tarafından eğitildi. Babası onu edebiyat, müzik ve Yunanca alanında yetiştirmişti. Kızını nefessiz bırakan katı bir ders çizelgesi uyguluyordu: “Bazen geç saatlere kadar ayakta kaldığım olurdu. Gerçekten de sert bir öğretmendi. Bu hem düşünme biçiminden hem de benimle ilgili hırslarından kaynaklanıyordu. Okumalar bitene kadar son derece gergin olurdum,” diye yazacaktı daha sonraları.

Yirmi altı yaşındayken, filozof Ralph Waldo Emerson (1803–1882) ile tanıştı. Emerson ondan Transandantalist dergi *The Dial*’a katkıda bulunmasını istemişti. *The Dial* Emerson, Bronson Alcott (1799–1888) ve Elizabeth Peabody (1804–1894) gibi yazarların çalışmalarının yayınlandığı etkili bir yayın organıydı. Fuller, 1839 yılında derginin editörü oldu.

1843 yılında *The Great Lawsuit: Man vs. Men and Woman vs. Women* (Büyük Dava: Erkek Erkeklere, Kadın Kadınlara Karşı) isimli bir makale yayınladı. İki yıl sonra *Woman in the Nineteenth Century* isimli çalışmasını

kaleme aldı. Transandantalist düşüncenin bireyin kutsallığına verdiği önemden hareketle cinsiyet eşitliğini savunuyordu.

Fuller'in çalışmaları *New York Tribune*'un editörü Horace Greeley'i (1811–1872) etkilemişti. Greeley, ondan İtalya'daki devrimci hareketle ilgili raporlar yazmasını istedi. Fuller İtalya'dayken asil ve devrimci lider Marchese Giovanni Angelo Ossoli ile tanıştı. Birbirlerine aşık oldular. Çiftin 1848 yılında Angelo isimli bir çocukları oldu.

Devrim yenilgiye uğrayınca çift Roma'dan ayrılmak zorunda kaldı. ABD'ye geri dönmeye kadar verdiler. O fırtınalı gecede gemide Fuller'ın yanında Ossoli ve küçük oğulları da vardı. Kazada hepsi hayatını kaybetti.

Ek Bilgiler

1- "The Massachusetts"te yazan Nathaniel Hawthorne (1804–1864), Fuller'den hoşlanmıyordu. Olumsuz yönleriyle bilinen iki kurgusal karakteri ondan ilham alarak yarattığı söylenir: "The Blithedale"deki Zenobia (1852) ve "The Scarlet Letter"daki (Kırmızı Damga) Hester Prynne (1850).

2- Fuller'in yeğeninin oğlu Buckminster Fuller (1895–1983) geodezik kubbeyi bulmuştur.

3- Emerson, gemi kazasından sonra Henry Thoreau (1817–1862) isimli yazarı Fuller'den geriye kalanları araştırması için yolladı. Ancak hiçbir şey bulunamadı. Buna rağmen Massachusettes'teki Cambridge'de

Mount Auburn Mezarlığı’nda onun adına bir anıt mezar yapılmıştır.

Florence Nightingale

Modern tıbbın simgesi haline gelen Florence Nightingale (1820–1910), hasta ve yaralı İngiliz askerlerini tedavi ederek binlerce hayat kurtarması ile büyük bir üne kavuşmuştur. Bu süreçte yaptıkları ile hemşirelik mesleğinin yeniden değer görmesini sağlamıştır.

Nightingale aristokrat bir İngiliz ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. On yedi yaşındayken hemşire olmaya karar verdi. Aile çiftliklerinin bahçesinde dolaşırken Tanrı'nın sesini duyduğuna inanmış ve ardından bu kararı vermişti.

Ancak o günlerde hemşirelik gözde bir meslek değildi. Nightingale'in ailesi onun bu isteğine karşı çıktı. Bunun yerine onu İtalya, Almanya, Yunanistan ve Mısır'ı kapsayan bir yolculuğa gönderdiler. Nightingale Almanya'da bir hemşirelik okuluna yazılınca ailesinin bütün planları boşa çıkmış oldu. 1853 yılında İngiltere'ye döndükten sonra hemşire olarak çalışmaya başladı.

Nightingale asıl ününü Kırım Savaşı'nda kazandı. 1854 yılında başlayan savaşta bir yanda İngiltere, Fransa ve Osmanlı İmparatorluğu, diğer tarafta ise Rusya vardı. Nightingale, bir aile dostları olan İngiltere savaş bakanını ikna ederek Osmanlı İmmparatorluğu'ndaki askeri hastanelerden birinde çalışmak için izin kopardı.

Hastanede muhatap olduğu koşullar korkunçtu. Lağımlar taşmış, hastaneyi fareler ve böcekler basmıştı. Yaraları nedeniyle ölen askerlerden çok daha fazlası hastalık nedeniyle ölüyordu.

Nightingale, yaralılara taze yemek ve su temin edip hastaneyi sürekli temiz tuturak koşulları oldukça iyileştirmeyi başarmıştı. Hastaneye ilk geldiğinde hastalar arasındaki ölüm oranı % 60 civarındaydı. O ayrıldığında

bu oran % 2'ye düşmüştü. İngiliz askerleri tarafından bir idol haline getirildi. Ona "Lambalı Kadın" diyorlardı. Zira gece geç saatlerde elinde lambasıyla hastaları ziyaret ediyordu.

Savaştan sonra İngiltere'deki hastane koşullarının düzeltilmesi için çalıştı. Kendi yöntemlerini başkalarına aktarabilmek için bir hemşirelik okulu kurdu. Doksan yaşındayken Londra'da öldü.

Ek Bilgiler

1- Evlendikten sonra uzun bir Avrupa seyahatine çıkan Nightingale'in ebeveynleri, kızlarına Florence adını İtalya'da doğduğu şehre gönderme yaparak vermişti. Büyük ablası da İtalya'da doğmuştu. O da Napoli şehrinin Yunanca adı olan Parthenope ismini almıştı.

2- "Florence Nightingale Etkisi" hastalarına aşık olan doktor ve hemşireler için kullanılan psikolojik bir terimdir. Nightingale'in, ismini kendisinden alan bu ruh halini yaşadığına dair herhangi bir kanıt yoktur.

3- Nightingale, 1907 yılında Liyakat Nişanı kazanan ilk Britanyalı kadın oldu. Kral 7. Edward (1841–1910), savaş sırasında yaptığı hizmetlere karşılık onu bu nişanla ödüllendirmişti.

Jesse James

Jesse James (1847–1882), 1860’lar ve 1870’lerde gerçekleştirdiği bir dizi banka ve tren soygunu ile Amerikan folklorünün önemli bir unsuru haline gelmiştir. Eski Konfederasyon askerlerinden oluşan çetesi Missouri, Kansas, Iowa ve Minnesota gibi bölgelerde dehşet saçmıştır. En sonunda James, kendi adamlarından biri tarafından vurularak öldürülmüştür.

James yaşadığı dönemde bir efsane haline gelmişti. Sonrasında bu efsane devam etmiş ve bir Amerikan Robin Hood’u olarak algılanmıştır. Ne var ki çaldığı paraları kendisi dışında herhangi bir kimseye harcadığına dair herhangi bir delil bulunmamaktadır. Diğer taraftan James’in çetesi acımasızlıkları ile ün salmıştır. Özellikle siyahilere ve İç Savaş sırasında Birlik yanlısı olanlara karşı çok gaddar davranmışlardır.

Jesse James, Missouri’nin Little Dixie olarak bilinen bölgesinde doğdu. Köle sahibi bir haşhaş üreticisi olan babası, oğlu iki yaşındayken ölmüştü. Jesse annesi Zerelda tarafından yetiştirildi. Bir sınır eyaleti olan Missouri’nin halkı Birlik’ten ayrılıp ayrılmamak konusunda kararsızdı. Ancak Jesse’nin ailesi açıkça Konfederasyon yanlısıydı.

James, savaş sırasında ağabeyi Frank (1843–1915) ile birlikte bir Konfederasyon ölüm mangasına katıldı. Missouri’deki Birlik sempatizanlarını tespit edip onları hedef alıyorlardı. 1864 yılında Birlik’e bağlı yaralı ve silahsız askerleri taşıyan bir trene Centralia’da saldırdılar. Vücutlarını parçalara ayırarak ya da derilerini yüzerek trendeki askerleri katlettiler.

1865 yılında Konfederasyon yenildi. Buna karşılık James için savaş asla bitmedi. James kardeşler banka ve trenleri soymaya, federal memurları hedef almaya devam ettiler. Genellikle Cumhuriyetçiler tarafından işletilen banka ve tren yollarına saldırıyorlardı. Bu durum bazı Güneyli gazetelerde kahraman gibi yansıtılmalarına neden oluyordu.

Çete 1876’da gücünü kaybetmeye başladı. Minnesota’daki Northfield’de bir bankayı hedef almışlardı. Sekiz çete üyesi binaya girdi. Ancak soygun hakkında önceden uyarılmış olan kasabalılar binanın etrafını kuşattılar. Jesse ve Frank dışındaki tüm hırsızları ya öldürerek ya da yakalayarak etkisiz hale getirdiler.

Çetenin başına gelenlerden sonra kardeşler saklanmaya başladı. Jesse, J. D. Howard adıyla çiftçilik bile yaptı. Ancak kısa süre sonra soygunculuğa geri döndü. Başına 10 bin dolar ödül konmuştu. Çete üyelerinden Robert Ford (1862–1892), ödüle konmak umuduyla bir resim çerçevesinin tozunu aldığı sırada James'i arkadan vurdu. Efsanevi haydut öldüğü sırada otuz dört yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- Brad Pitt (1963–), 2007 yapımı "The Assassination of Jesse James by the Coward Robert Ford" (Jesse James'in Korkak Robert Ford Tarafından Öldürülmesi) filminde James'i canlandırdı. James aynı zamanda Robert Duvall (1931–), Colin Farrell (1976–) ve Audie Murphy (1924–1971) gibi aktörler tarafından da oynanmıştır. James'in oğlu Jesse James Jr. (1875–1951) ise muhtelif sessiz filmlerde babasını canlandırmıştı.

2- James'in çetesi, yenilmiş Konfederasyon gazilerinin savaş sonrasında oluşturduğu çetelerden sadece bir tanesiydi. Çete üyelerinin, 1873 yılında gerçekleştirdikleri ilk tren soygununda "Ku Klux Klan" giysileri giydiği söylenir.

3- Robert Ford, James için verilen ödülü aldıktan sonra Missouri'den ayrıldı. Kolorado'ya yerleşti. 1892 yılında burada öldürüldü.

Eadweard J. Muybridge

Fotoğrafçılık tarihinin en önemli artistik ve teknik yenilikçilerinden biri olan Eadweard J. Muybridge (1830–1904) İngiltere'den ABD'ye göç etmişti. Hareket halindeki insan ve atları gösteren fotoğraf dizileri ile büyük bir üne kavuştu. Geliştirdiği yeni teknikler ile çektiği resimleri, kameranın nasıl farklı kullanılabileceğini göstererek film endüstirisinin de temellerini atmıştır.

Artistik başarılarına ek olarak Muybridge, yaşadığı dönemde garip dış görünümü ile de ün kazanmıştı. Sık sık isim değiştiriyordu. 1874 yılında cinayetle suçlanmış, ancak aklanmıştı.

Asıl ismi Edward Muggeridge'di. İngiltere'deki Kingston-upon-Thames bölgesinde doğdu. Yaklaşık beş kez isim değiştirdi. En sonunda 1850'lerin başında ABD'ye göç ettiğinde Eadweard Muybridge isminde karar kıldı. 1855 yılında San Fransisco'ya gitti. Burada doğa fotoğrafçısı olarak çalıştı.

1872 yılında tren yolu baronu ve Kaliforniya eski valisi Leland Stanford (1824–1893) ile tanıştı. Bir at yarışçısı olan Stanford, Muybridge'e eski bir sorunun yanıtını vermesi karşılığında 2 bin dolar önerdi: Dört nala giden bir atın ayaklarının hepsinin aynı anda yerden kesilmesi mümkün müydü?

Bu sorunun yanıtını verebilmek için Muybridge'in atları hareket halinde gösteren yeni fotoğraf teknikleri geliştirmesi gerekti. Proje toplam altı yıl sürdü. Ancak 1874 yılındaki cinayet yargılaması nedeniyle yarıda kesildi (avukatını Stanford tutmuştu). Kaliforniya Napa Jürisi, on üç saat düşündükten sonra Muybridge'in eşinin sevgilisini öldürmesinin haklı nedenleri olduğu gerekçesiyle onu beraat ettirmeye karar verdi.

Ünlü at fotoğrafları dizisi, 15 Haziran 1878 sabahında on iki kamera ile Palo Alto'daki bir yolda çekildi. Yirmi dakika sonra bir grup gözlemcinin önünde Muybridge resimleri tab etti. Çok kısa bir süre için de olsa atların dört ayağının da aynı anda yerden kesilebildiğini kanıtlamıştı.

Muybridge insanların, atların, bizonların ve diğer hayvanların hareket ederken resimlerini çekmeye devam etti. İlkel bir hareketli fotoğraf makinası olan *zoopraxiscope*'i icat etti. Bu alet film projektörünün atası olarak kabul edilmektedir. Ömrünün son on yılını İngiltere'de geçirdi. 74 yaşında öldü.

Ek Bilgiler

1- Muybridge 100 binden fazla hayvan ve insan resmi çekti.

2- Bestekar Philip Glass (1937–), 1982 tarihli "The Photographer" (Fotoğrafçı) operasını Muybridge'in cinayet davasından esinlenerek yazmıştır.

3- Muybridge için en zor olanı, yeterince hızlı bir objektif kapağı geliştirebilmekti. Ancak saniyenin 500/1'i kadar hızla hareket eden bir kapak koşan bir atın resmini çekebilirdi. Aynı şekilde, çok kısa bir süre ışığa maruz kalacak filme de ihtiyacı vardı. O dönemde kullanılan filmler on beş saniye ile birkaç dakika arasında ışığa maruz kalıyordu. John D. Isaacs tarafından keşfedilen mekanik bir objektif kapağı, ilk sorunu çözdü. 1870'lerin yeni film teknolojileri de ikinci sorunun çözülmesine katkı sundular.

Saigo Takamori

Son Samuray lakaplı Saigo Takamori (1827–1877), 19. yy Japonyası'nın modernize olmuş ordusuna karşı aslında baştan kaybedilmiş bir savaş verdi. İsyanın hiçbir zafer umudu taşımaması ve samuray onuru ya da şövalyelik gibi kavramlara olan inancı, onu edebiyatın romantik bir figürü ve Japon kültürünün ulusal bir kahramanı haline getirdi.

Saigo, Kagoshima'da doğdu. Burası, güneydeki Japon adası Kyushu üzerinde izole bir şehirdi. Geleneksel samuray okullarında Konfüçyusçuluk, aritmetik ve dövüş sanatları eğitimi aldı. Japonya'nın feodal askeri eliti olan samuraylar, *Bushido* adı verilen yazılı olmayan kurallara tabiydiler. "Savaşçının Yolu" anlamına gelen bu kuralları, Saigo okulda öğrenmişti. Bu kuralların arasında sadakat, sadelik ve eğer gerekirse onurlu bir biçimde kendini öldürmek de vardı.

Bir samuraydan bekleneceği üzere Saigo okulu bitirince devlet hizmetine girdi. İlk olarak vergi tahsildarı olarak çalışmaya başladı. Bilinmeyen nedenlerden ötürü 1854 yılında büyük bir terfi aldı. Feodal lordu ya da daimyosu olan Shimazu Nariakira (1809–1858) tarafından başkent Edo'ya, yani bugünkü Tokyo şehrine gönderildi.

Saigo, Edo'ya geldiğinde Batı'nın ekonomik ve politik üstünlüğü kaşısında ne yapacağını bilemeyen bir Japon devletiyle karşılaştı. Bir yıl önce Amerikan savaş gemileri Japon sahiline gelmişti. Amerikalılar Şogun'u[10] diplomatik bir anlaşma imzalamaya zorlamıştı. Bu durum Japonya'nın askeri yetersizliğini ve teknolojik geriliğini apaçık bir biçimde ortaya koymuştu.

Modernleşme yanlısı güçler Batı'yı yakalamak için feodal Şogunluk düzeninin kaldırılması gerektiğine inanıyordu. Bunun için imparatorun bayrağı altında güçlü bir merkezi hükümet kurulmalıydı. Samurayların yerineyse Batı tarzı profesyonel bir ordu geçecekti. Baskı altındaki Şogun 1867 yılında istifa etti. Böylece Meiji Restorasyonu olarak anılan dönem başladı. O zamana kadar Şogun'un yanında sadece sembolik güçlere sahip olan imparator, artık yeniden devletin başına geçmişti.

Şogunluğun tasfiyesi yaklaşık on yıl süren bir gerilime neden oldu. Boşin Savaşı olarak anılan bu dönemde Saigo imparatorun ve modernleşmecilerin

safında yer aldı. Ancak zaferden sonra dış politika konusunda onlarla ayrı düştü. Ayrıca samurayların ayrıcalıklarının kaldırılması nedeniyle de hayal kırıklığına uğramışı. 1877 yılında değişikliklerden hoşnut olmayan eski samuraylardan destek alarak Satsuma isyanına liderlik etti.

Saigo ve askerlerinin başarı şansı çok azdı. 1877 yılında Shiroyama Savaşı'nda son şansını denedi. Saigo'nun dört yüz kişilik ordusu yüz binlerce imparatorluk askerine karşı mücadele ediyordu. Efsaneye göre Bushido kurallarına uyarak yakalanmadan önce intihar etti.

Ek Bilgiler

1- 1877 Savaşı'nı anlatan Holywood uyarlaması "The Last Samurai" (Son Samuray) 2003 yılında çekildi. Başrolünü Tom Cruise'ün (1962–) oynadığı filmde Ken Watanabe (1959–) Saigo Takamori'yi canlandırıyordu. Watanabe en iyi yardımcı aktör dalında Oscar için yarıştı. Ancak ödülü Tim Robbins (1958–) kazandı.

2- İmparator, halk tarafından çok sevilen Saigo'yu ölümünün ardından 1889 yılında affetti.

3- Japonya'da kimi samuray kılıç teknikleri, "kendo" adlı dövüş sanatı ile yaşatılmaktadır.

William Miller

Binlerce Amerikalı için 22 Ekim 1844 tarihi çok özel bir gündü. Vermont'lu bir vaiz olan William Miller'a (1782–1849) göre bu tarihte İsa Mesih dünyaya gelecek ve kıyamet kopacaktı.

Miller 1812 Savaşı'nda gazi olmuştu. Eve döndükten sonra kıyamet meselesini bir takıntı haline getirdi. Eski Ahit'teki Daniel'in Kitabı'nda okuduklarından, İsa'nın 1840'larda dünyaya döneceği fikrine kapılmıştı.

1830'larda bu kehanetini açıklayan vaazlar vermeye başladı. New England ve New York'taki muhtelif gazeteler yaptıkları haberlerle onun bu öngörüsüne yer verdiler. Vaazları ve basında çıkan haberler sayesinde 1840'lı yıllara gelindiğinde çok sayıda takipçi kazanmıştı. Bir tahmine göre 100 bin inananı vardı.

Miller formel bir dini eğitim almamıştı. Tahminlerini ortaya atarken kullandığı akıl yürütme yöntemi gerçekten çok karmaşıktı. Buna rağmen özellikle New York ve New England kırsalında önemli bir takipçi kitlesine ulaşabildi. Millerizm, İkinci Büyük Uyanış Dönemi'nin en önemli dini gruplarından biri haline gelmişti. Bu dönemde İç Savaş öncesi Amerika'da önemli bir dini hareketlilik yaşanmıştı.

Miller başlarda sadece genel bir tahmin yapıyordu. Buna göre 1843 Martı'ndan sonra herhangi bir tarihte Mesih gökten inecekti. 1844 Martı herhangi bir olay yaşanmadan geçince kıyamet gününün gerçekleşeceği tarihe ilişkin tahminini 18 Nisan 1844 olarak netleştirdi. 19 Nisan'da dünya dönmeye devam ediyordu. Bunun üzerine takipçileri bu kez de 22 Ekim tarihinde kıyameti beklemeye başladılar.

Miller sadece İsa'nın dönüşü ile ilgili kehanetlerde bulunmamıştı. Ayrıca bunun nasıl olacağını da söylüyordu. Ona göre olaylar Vahiyler Kitabı'nda

belirtildiği gibi olacaktı: Dünya ateşle arındırılacak, doğrular göğe yükselecek ve İsa bin yıl boyunca hüküm sürecekti.

Miller'in taraftarlarının heyecanı 22 Ekim'e doğru giderek arttı. Ancak kıyamet kopmayınca cemaatte bir kriz yaşanmaya başlandı. Miller sorunun hesap hatasından kaynaklandığını ileri sürüyordü. Fakat "Büyük Hayalkırıklığı"ndan sonra pek çok taraftarı onu terk etti. Beş yıl sonra New York'ta öldü.

Ek Bilgiler

1- Büyük Hayalkırıklığı'ndan sonra Miller'in kalan taraftarları yeni bir grup oluşturdular: Yedinci Gün Adventist Kilisesi. Yehova'nın Şahitleri de kökenini Miller'a dayandırmaktadır.

2- Miller'in kehanetinin merkezinde İncil'deki şu ifadeler yer alır (Daniel 8:14): "Ve bana dedi ki, 2300 gün sonra tapınak arındırılacak." Miller buradaki günler ifadesinin yıllar olarak anlaşılması gerektiğini düşünüyordu. MÖ 457 yılında Kudüs'ün yeniden inşasını ise başlangıç günü olarak kabul ediyordu.

3- Miller, 1814 yılındaki Plattsburgh çarpışmasında yüzbaşı olarak görev yapmıştı. Bu muharebe, 1812'te başlayan savaşta bir dönüm noktasıydı. Uzun bir mücadelenin ardından Amerikalılar, İngilizler'i Kanada'dan çıkarmayı başarmıştı.

Otto von Bismarck

Lakabı “Demir Şansölye” olan Otto von Bismarck (1815–1898), 19. yy’da Alman birliğini kurmayı başaran politikacıdır. Onun liderliği altında Almanya, bir yığın küçük ve güçsüz devletler topluluğu olmaktan çıkıp Avrupa’nın en büyük askeri güçlerinden biri haline gelmiştir.

Bismarck en büyük Alman devletlerinden biri olan Prusya’da doğmuştu. Babası bir Prusya aristokratı, yani bir Junker’di. Bismarck, Berlin ve Göttingen üniversitelerinde eğitim gördü. 1847 yılında Prusyalı asil bir kadınla evlendi.

Aynı yıl Prusya Parlamentosu’na seçildi. Burada katı bir sağ kanat kral destekçisi olarak ün kazandı. Kral 4. Frederick William’ın (1795-1861) ve onun halefi 1. Wilhelm’in (1797-1888) safında yer aldı. Bismarck daha sonra Fransa ve Rusya’da elçilik yaptı. 1862 yılında Prusya başbakanı oldu.

Bismarck’ın öncelikli görevleri kralı korumak, orduyu güçlendirmek ve birliği cesaretlendirmekti. Almanlar genel olarak birlik fikrini destekleseler de Alman devletleri kendi bağımsızlıklarından vazgeçmeye yanaşmıyordu. Bismarck bu sorunu Prusya’nın askeri gücünü kullanarak zayıf devletleri yeni bir federasyona katılmaya ikna ederek çözdü. 1860’lı yıllarda Hanover, Frankfurt ve diğer küçük Alman prensliklerini ilhak etti.

Birlik yolunda atılan son adım 1870 yılında patlak veren Fransız-Prusya Savaşı oldu. Bu savaş diğer Alman devletlerinin de Prusya safında birleşmesini sağladı. 1871 yılında Fransa’nın yenilgisinin ardından Wilhelm kayser, yani Alman İmparatoru oldu. Derhal Bismarck’ı federasyonun ilk Şansölyesi ilan etti.

Şansölye olarak Bismarck Avrupa’da barışı güvence altına almaya çalıştı. Barış yeni birleşen Almanya’nın ekonomik ve askeri açıdan güçlenmesi için

gerekliydi. Uluslararası alanda realpolitik olarak da bilinen ihtiyatlı dış politikası ile tanınmıştı. Dış politikada güçler dengesini esas alıyor ve ideolojiyi bir kenara bırakıyordu. Bismarck'ın ülke içinde de önemli bir gündemi vardı. Dünyanın ilk sosyal güvenlik sistemlerinden birini 1889'da uygulamaya koydu. Bu program ABD sosyal güvenlik programının ilham kaynaklarından biri olacaktı.

Wilhelm'in ölümünün ardından, torunu 2. Wilhelm (1859–1941) döneminde Bismarck politik gücünü yitirmeye başladı. 2. Wilhelm agresif bir dış politika izlemeyi tercih ediyordu. Bismarck birkaç yıl sonra seksen üç yaşındayken öldü.

Ek Bilgiler

1- Almanya'nın II. Dünya Savaşı'ndaki en önemli savaş gemilerinden biri adını Şansölyeden alıyordu, "Bismarck". 1940 yılında iki günlük bir savaşın ardından İngilizler tarafından batırıldı.

2- Kuzey Dakota'nın başkenti adını 1873 yılında Bismarck'tan almıştır. Bölgede yoğun bir Alman nüfusu bulunmaktadır.

3- Bismarck döneminde Almanya, Afrika'daki ilk sömürgelerini ele geçirdi. Bunların arasında günümüzde bağımsız devletler olan Kamerun, Namibya ve Tanzanya da vardır.

Søren Kierkegaard

Danimarkalı yazar Soren Kierkegaard'ın (1813–1855) felsefesini kitaplarının isimleri çok iyi yansıtmaktadır: *Fear and Trembling* (Korku ve Titreme / 1843), *The Concept of Anxiety* (Kaygı Kavramı / 1844) ve *The Sickness Unto Death* (Ölümcül Hastalık / 1849).

Kısa ve mutsuz hayatında Kierkegaard genellikle sıkıntı, umutsuzluk ve Danimarka'daki kilisenin çürümüşlüğü gibi sorunlar üzerine yazdı. Zaman zaman varoluşçuluğun babası olarak adlandırılmaktadır. Bu lakap onun 20. yy filozofları üzerinde ne kadar önemli bir etkisi olduğunu kanıtlamaktadır.

Kierkegaard Danimarka'nın başkenti Kopenhag'ta doğdu. Hayatının büyük bölümünü burada geçirdi. Babası çok dindar bir adamdı. Suçluluk duyguları içerisinde kıvranıyordu. Oğlunun kendi günahları yüzünden erken ölmeye yazgılı olduğuna inanmıştı. Kierkegaard Kopenhag Üniversitesi'ne girip teoloji ve felsefe eğitimi gördü. 1841 yılında doktorasını tamamladı.

Hayatının dönüm noktası 1837 yılında on dört yaşındaki Regine Olsen (1822–1904) ile tanışması oldu. Olsen'a ömrü boyunca büyük bir tutkuyla bağlanacaktı. Çift kısa bir süre nişanlı kaldı. Ancak Kierkegaard bilinmeyen nedenlerden dolayı 1841 yılında birlikteliklerine son verdi. Hayatının kalan kısmında başka bir adamla evlendikten sonra bile Olsen'i özlemeye devam edecekti.

Ünlü çalışması *Either/Or* (Ya/Ya da) 1843 yılında yayınlandı. Çalışma detaylı bir Hegel (1770–1831) eleştirisiydi. Hegel'in diyalektiğinin özgür iradenin önemini reddettiğini söylüyordu.

İki yıl sonra Kierkegaard'ın bir diğer kitabı, *Corsair* (Korsan) adlı bir Danimarka gazetesinde alay konusu yapıldı. Bu olay yazar ve gazetenin editörleri arasında sözlü bir savaşın başlamasına neden oldu. Bu savaş 1846 yılında gazetenin ona karşı kişisel saldırılarla dolu yazılar yayınlanmasına kadar varacaktı. Bir keresinde Kopenhag sokaklarında yürürken gazetenin okuyucuları tarafından taciz bile edilmişti.

Kierkegaard hayatının kalan kısmında yazmaya devam etti. Geçimini babasından kalan mirasla karşılıyordu. Danimarka'nın Lutherci Kilisesi ile ilgili eleştiriler yayınladı. Kilisenin, bireylerin Tanrı'yı anlamasına yardımcı

olmaktan çok dogmaları tekrarlamakla ilgilendiğini söyleyerek keskin bir eleştiri getiriyordu.

Kopenhag Hastanesi'nde kırk iki yaşındayken öldü.

Ek Bilgiler

1- Kierkegaard yazılarını çeşitli isimler kullanarak yazdı. Bunlardan bazılarını kasten gülünç seçmişti. Takma isimleri arasında "Constantin Constantius", "Vigilius Haufniensis", "Hilarius Bogbinder" ve "Johannes Climacus" da vardır.

2- Fransız yönetmen Daniele Dubroux (1947–), Kierkegaard'ın 1843 tarihli "The Diary of a Seducer" (Baştan Çıkarıcının Günlüğü) isimli denemesini 1996 yılında filme çekti.

3- Kierkegaard, Danimarka'dan ömrü boyunca sadece beş kez ayrıldı. Dört defa Almanya'ya ve bir kere de İsveç'e gitti.

Gregor Mendel

Johann Gregor Mendel (1822–1884) Avusturyalı bir keşiş ve biyologtu. Manastır bahçesinde bezelyeler üzerinde yaptığı özenli deneyler genetik biliminin temellerini atmıştır. Deneylerinde büyüklük ve renk gibi özelliklerin bir nesilden diğerine nasıl aktarıldığını bulmaya çalışmıştır. Bulguları bilim adamlarının dünyayı ve hayatı algılama şeklini değiştirmiştir.

Mendel günümüzde Çek Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalan bir bölgede köylü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Yirmi bir yaşındayken Brno şehrindeki Augustinian manastırına girdi. Bu onun için yoksulluktan kurtulmanın bir yoluydu. Manastır genç keşişin bilimsel ilgisini destekledi ve onun Viyana Ünivesitesi'nde öğrenim görmesine izin verdi. 1868 yılında başkeşiş oldu.

Bezelyeler üzerine yaptığı deneyler basit bir soruya yanıt bulmayı amaçlıyordu: Hayvan ve bitki türlerinin içindeki çeşitlilikleri belirleyen şey nedir? Bir bitkinin büyük ya da küçük olmasını, bir çiçeğin beyaz ya da mor olmasını ne belirliyor?

O dönemde pek çok biyolog bu özelliklerin karışımla ilgili olduğuna inanıyordu. Karışım teorisine göre beyaz çiçekli bir bitki mor çiçekli bir bitki ile karıştığında ortaya açık pembe renkli çiçekler çıkıyordu. Benzer bir şekilde kısa boylu bir bitki ve uzun boylu bir bitkinin karışımından orta boylu bir bitki türeyecekti.

Deneyleri Mendel'e karışım teorisinin doğru olmadığını gösterdi. Bezelyelerin her zaman ya beyaz ya da mor çiçekleri oluyordu. Buna karşılık bir karışım asla ortaya çıkmıyordu. Daha da ilginci, bir özellik nesiller boyu ortada gözükmezken birdenbire ortaya tekrar çıkabiliyordu.

Mendel renk ve boyut gibi bu tarz özelliklerin her iki ebeveynden de alınan genetik materyaller tarafından şekillendirildiğini söylüyordu. Bunlara daha sonra "gen" adı verilecekti. 1866 yılında bir dergide bulgularını yayınladığında hiç ilgi görmedi. Başkeşiş olduktan sonra ise bilimsel deneyler yapmak için zaten vakti kalmamıştı. Hayatının geri kalan kısmını manastır vergilerinin toplanmasıyla ilgili bir sorunla uğraşarak geçirmek zorunda kaldı.

Mendel böbrek rahatsızlığından öldüğünde altmış bir yaşındaydı. On beş yıl sonra makalesi yeniden keşfedildi. Ölümünden kısa bir süre sonra genetiğin babası olarak adlandırılmaya başlanacaktı.

Ek Bilgiler

1- Mendel deneylerinde yedi farklı özelliği incelemişti, 28 bin bezelye üzerinde çalışmış ve deneyleri yapmak sekiz yılını almıştı.

2- Mendel özelliklerin bir kuşaktan diğerine geçtiğini ortaya koysa da bu sürecin nasıl işlediği hakkında hiçbir fikri yoktu. Sorun 1953 yılında Francis Crick (1916–2004) ve James D. Watson'un (1928–) DNA'yı keşfetmesiyle çözüldü.

3- Antartika'da bir araştırma merkezi olan "Johann Gregor Mendel Çek Antartika İstasyonu" adını 2006 yılında ünlü botanikçiden almıştır. Çek Cumhuriyeti ise bir üniversiteye Mendel adını vermiştir.

Vahşi Bill Hickok

Vahşi Bill Hickok (1837–1876) ilk bakışta iyi bir adam gibi görünüyordu. İç Savaş sırasında Birlik Ordusu için çarpışmış, hayatının büyük bir bölümünde kanun adamı rozeti taşımıştı. Batıdaki birkaç kasabada şeriflik yapmış, düzeni ve kanunu korumakta nadiren başarısız olmuştu. En azından düzeni korumakta!

Hickok aynı zamanda Amerika'nın batısındaki en namlı silahşörlerden biriydi. Arkasında haksız yere öldürdüğü düzinelerce ceset bırakmıştı. Kumarbaz, düellocu ve hızlı bir silahşördü. Onunla ilgili pek çok Batı efsanesi vardı. Çok hızlı silah çekiyordu ve pokerde çok talihliydi. Ancak bu talihi en sonunda onun hayatına mal olacaktı.

James Butler Hickok, İllinois'te doğmuştu. Yirmi beş yaşına geldiğinde çoktan cinayetle suçlanmıştı bile. Nebraska'da birkaç kişiyi öldürmüş, ancak jüri nefsi müdafaa iddiasına inanarak onu beraat ettirmişti. İç Savaş sırasında Kuzey'in safında yer aldı. Bir öncü ve bazen de casus olarak görev yaptı.

Savaşın ardından Hickok ilk düellosundan zaferle çıktı. Bu tarz silahlı düellolar kovboy filmleriyle ölümsüzleşecekti. Missouri'de eski bir Konfederasyon askeri ile karşılaştı. Akşamüstü kasaba meydanında yüz yüze geldiklerinde Hickok ondan hızlı davrandı. Olaydan sonra tutuklanmasına rağmen yine de hüküm giymeden kurtulmayı başardı.

Hickok'un ünü röportajlarında yüz kişiyi öldürdüğünü söyleyince daha da arttı. William "Buffalo Bill" Cody (1846–1917) ile birlikte maceralarını anlatan bir oyunda bile yer aldı. Sahneye üzerinde geyik derisi ve belinde çift altı patlarıyla çıkınca Batılı silahşör tiplemesinin cisimleşmiş sembolü haline geldi.

1870’lerde Kansas’taki çeşitli kasabalarda şeriflik yaptı. 1876’da Güney Dakota’ya gitti. Black Hills’teki altına hücüm sırasında zengin olmayı umuyordu.

2 Ağustos 1876’da Deadwood Kasabası’ndaki Salon No. 10’u ziyaret etti. Poker oynamaya başladı. Eli iyiydi. İki koz ve iki sekizliği vardı. Ama yine de şansı yaver gitmedi. Kartları ile ilgilendiği sırada Jack McCall (1853–1877) tarafından sırtından vuruldu. Hickok bu sırada otuz dokuz yaşındaydı. McCall’ın amacı tartışmalıydı. Mahkemede verdiği ifadeye göre Hickok’u, kardeşinin intikamını almak için öldürmüştü. Bir başka teoriye göre ise Hickok’un o sabah kendisine küfretmesine sinirlenmişti. Kimilerine göre ise sadece sarhoştu. McCall mahkum oldu ve ertesi yıl asıldı.

Ek Bilgiler

1- 2008 yılında Demokrat başkan adayı Barack Obama (1961-), Kansas doğumlu annesi Ann Dunham (1942–1995) üzerinden Hickok’un uzak bir akrabası olduğunu söyledi.

2- HBO dizisi “Deadwood”da Hickok, Keith Carradine (1949–) tarafından canlandırılmıştı.

3- Pokerde iki koz ve iki sekizlik eller “ölü adamın eli” olarak anılır ve pek çok kumarbaz tarafından kötü şans olarak kabul edilir.

Mark Twain

3 Şubat 1863 tarihinde Nevada'daki bir sınır kasabası olan Virginia City'de bir gazetede nükteli bir makale yayınlandı: Makalenin yazarı Samuel Clemens'ti (1835–1910). İki yıl önce memleketi Missouri'den Nevada'ya göç etmişti. Ancak Clemens kendi adını kullanmak yerine makaleyi 19. yy edebiyatının en önemli isimlerinden biri olacak olan "Mark Twain" takma adıyla yayınladı.

Mark Twain'in Amerikan edebiyatında çok büyük bir yeri bulunmaktadır. Romancı, mizahçı ve deneme yazarı olarak Twain, uluslararası bir üne kavuşan ilk Amerikalı yazardır. Yazdıkları onu büyük bir ünlü ve aynı zamanda başkanların ve iş adamlarının sırdaşı haline getirmiştir. *The Adventures of Huckleberry Finn* (Huckleberry Finn'in Maceraları / 1885) isimli ünlü kitabı kimi eleştirmenler tarafından en iyi Amerikan romanı olarak değerlendirilmiştir.

Twain Missouri'deki Florida'da doğdu. Çocukluğunun büyük bölümünü Mississippi Nehri üzerindeki Hannibal şehrinde geçirdi. Bu bölgenin hırsızlar, sahtekarlar, kumarbazlar ve gezgin serüvencilerden oluşan nüfusu, Twain'e romanlarının kurgusal karakterleri için önemli bir ilham kaynağı olacaktı.

Farklı işlerde çalıştıktan sonra 1859 yılında bir nehir gemisine kaptan oldu. İç Savaş, nehir ticaretini bitirince ya Konderasyon ordusuna katılacak ya da batıya gidecekti. Güney ordusunda birkaç hafta kaldıktan sonra fikrini değiştirdi. Birliğinden kaçıp Nevada'nın yolunu tuttu.

Twain batıda birkaç yıl geçirecekti. Edebi ününü ilk olarak mizahi bir deneme ile kazandı: *The Celebrated Jumping Frog of Calaveras County* (Calaveras County'nin Meşhur Zıplayan Kurbağası). Hikaye Kaliforniya'da geçiyordu. 1870 yılında evlendi ve 1871 yılında tekrar doğuya gitti. Connecticut'taki Hartford'da bir ev inşa etti. Hayatının geri kalanında burada yaşayacaktı.

Missouri'deki çocukluğunu konu alan *The Adventures of Tom Sawyer* (Tom Sawyer'ın Maceraları) 1876'da yayınlandı. Ardından 1885'te *Huck Finn* geldi. Kitap eğitimsiz bir çocuk olan Huck'la kaçak köle Jim'in bir salla Mississippi Nehri'nde yaşadıkları maceraları konu alıyordu. Huck,

Twain’in Hannibal’deki çocukluğunun ilham verdiği bir dizi karakterle tanışıyordu. Bunların arasında Fransız asilzadeleri gibi davranan bir çift üç kağıtçı, güneyli bir albay ve kan davasına tutulmuş iki aile de vardı.

Twain’in diğer ünlü çalışmaları arasında *The Prince and the Pauper* (Prens ve Dilenci / 1881), *A Connecticut Yankee in King Arthur’s Court* (Kral Arthur’un Sarayında Connecticut’lı Bir Yanki / 1889) ve *Pudd’nhead Wilson* (1894) da vardır. Twain, yetmiş dört yaşında Connecticut’ta öldü.

Ek Bilgiler

1- Twain, Amerikan Anti-Emperyalist Ligi’nde başkan yardımcısıydı. Amerika’nın Pasifik’te yayılmasına ve Filipinler’in ilhakına karşı çıkıyordu.

2- Twain’e göre mahlası, Mississippi’deki nehir gemisi tayfalarının kullandığı bir terimden geliyordu. Gemilerin güvenli bir şekilde seyahat edebilmesi için suyun en az 3.65 metre derinlikte olması gerekiyordu. “Mark Twain” terimi ise nehrin gemilerin yüzebileceği derinlikte olduğunu belirtiyordu.

3- 1907 yılında Twain, Oxford Üniversitesi’nden onur doktorası aldı.

Geronimo

Apaçiler'in savaş şefi Geronimo (1829–1909), Kuzey Amerika'nın güneybatısında Amerikan yayılmasına karşı gösterilen direnişin son halkalarından biriydi. 1886 yılında ABD ordusu tarafından yakalanıp hapsedilmesinden önce batıda bir efsane haline gelmişti. Apaçilerin geleneksel topraklarını koruyabilmek için sık sık acımasızlaşan bir direniş göstermişti.

Geronimo'nun yakalanması ile birlikte günümüz New Mexico ve Arizonası'ndaki geniş kapsamlı ve örgütlü yerli muhalefeti son bulmuş oldu. Geronimo hayatının kalan kısmını bir savaş esiri olarak geçirdi ve esaret altında öldü.

Geronimo, bugün Güney Arizona olarak bilinen bölgede doğmuştu. Bölge, Geronimo'nun gençliğinde halen Apaçilerin kontrolünde olsa da hem Meksika hem de ABD'nin baskısı gitgide daha çok hissedilir olmuştu. Geronimo on yedi yaşında evlendi ve 1850'lerin başında Meksikalılar'a karşı savaştı. Genç karısı Meksikalı askerler tarafından öldürülünce işgalcilere karşı olan düşmanlığını daha da arttı.

At üzerinde çok hızlı hareket etmesi ve kendisini yakalamak için düzenlenen askeri operasyonlardan bir şekilde kurtulmayı başarması ile ün kazanmıştı. Geronimo yaklaşık otuz yıl boyunca aralıksız bir şekilde savaştı. Apaçi şefi Cochise (1815–1874) ölünce Geronimo kabilenin en önde gelen savaşçısı konumuna gelmişti.

1875 ve 1885 yıllarında ordu neredeyse Geronimo'yu yakalıyordu. Her iki olayda da ellerinden kılpayı kurtulmayı son anda başarmıştı. Ancak gücü gitgide zayıflıyordu. En sonunda yanında sadece dört yüz erkek, kadın ve çocuk kalmıştı.

Hapisteyken Geronimo batı direnişinin yaşayan sembolü haline geldi. 1904'teki Dünya Fuarı'na katıldı ve hatta Theodore Roosevelt (1858–1919) için yapılan göreve başlama töreninde yürüyüş bile yaptı. Seksen yaşındayken bile federal hükümet ondan öylesine korkuyordu ki memleketine dönme isteğini reddettiler. 1909 yılında Oklahoma'daki Fort Sill'de öldü.

Ek Bilgiler

1- Geronimo adı Meksikalılar tarafından bulunmuş ve büyük ölçüde yaygınlaşmıştır. Şefin yerli Apaçi dilindeki asıl adı "Goyathlay" idi. "Esneyen adam" anlamına geliyordu.

2- II. Dünya Savaşı sırasında Amerikan Hava Kuvvetleri'ne bağlı askerler bir uçaktan paraşütle atlarken Geronimo diye bağırırlardı. Bu geleneğin Geronimo ile ilgili bir kovboy filmi izleyen bir grup paraşütçü tarafından başlatıldığı sanılmaktadır. Ertesi gün paraşütle atlarken üzerlerindeki gerginliği atmak için böyle bağırmışlardı.

3- 1886 yılında Geronimo'yu yakalayan ABD ordusundaki yüzbaşı H. W. Lawton (1843–1899), ABD-Filipinler savaşı sırasında hayatını kaybetti.

Kate Fox

Kate Fox (1839–1892), Fox kardeşlerin adı en kötüye çıkanıydı. Bu üç kardeş binlerce Amerika ve Avrupalı'yı ölülerle iletişim kurabildiklerine inandırmıştı. Fox, yaptığı her şeye inanan izleyiciler için yüzlerce seans düzenlemiş ve binlerce dolar kazanmıştı. Ancak kardeşlerden biri yaptıklarının dolandırıcılık olduğunu açıkladıktan sonra Kate her şeyini kaybetti ve yoksulluk içinde öldü.

Fox kardeşler Kate, Leah (1818–1890) ve Margaret (1833–1893) Kanada'da bir çiftlikte dünyaya geldiler. 1847 yılında New York eyaletinin kuzeyindeki Rochester'a yerleştiler. İlk olarak 1848 yılında yatak odalarında gizemli sesler duyduklarını iddia etmişlerdi. Hurafelere inanmaya meyili olan anneleri, komşularına bunların ölülerden gelen mesajlar olduğunu anlattı.

Gizemli "Rochester Tınıları"nın dedikodusu hızla yayıldı. 1850 yılına gelindiğinde kızkardeşler çoktan ünlü olmuşlardı. Aralarında romancı James Fenimore Cooper (1789–1851), tarihçi George Bancroft (1800–1891) ve gazeteci William Cullen Bryant (1794–1878) gibi isimlerin de bulunduğu pek çok saygın Amerikalı, kızların düzenlediği toplantılara katıldı. Zengin New Yorklular, Fox kardeşlere ölü akrabaları ya da tarihi şahsiyetlerle konuşabilmek için para ödemeye başladılar (Benjamin Franklin çağırdıkları en popüler hayaletlerdendi).

İronik bir biçimde kölelik karşıtlığını, kadın haklarını ve radikal politik davaları benimseyen pek çok Amerikalı için medyumculuk da kısa zamanda bir cazibe merkezi haline gelmişti. Radikal bir kölelik karşıtı ve aynı zamanda Quaker olan Amy Post (1802–1889), kızkardeşleri evinde ağırlayıp onları diğer reformist arkadaşları ile tanıştırdı.

1860'larda bu konuyla ilgili coşku azalmaya başladı. Kate ve Margeret alkolik olmuşlardı. Kate, yıllarını bir sanatoryumda geçirdikten sonra 1871 yılında İngiltere'ye gitti. Evlendi ve iki çocuğu oldu. 1885 yılında ABD'ye geri döndü. 1888 yılında ayyaşlıktan tutuklandı ve oğullarının velayetini kaybetti.

1888 tarihinde bir gazeteye konuşan Margaret medyumculuk konusundaki fikrini değiştirmişti. Yaptıkları her şeyin bir oyun olduğunu söylüyordu. Bir

sahtekar olarak görülen Kate beş parasız kalmıştı. Beş yıl sonra sessiz sedasız öldü.

Ek Bilgiler

1- Margaret 1888 yılındaki açıklamasında söz konusu garip sesleri ayak başparmaklarını eklem yerinden çıkarıp daha sonra tekrar yerine yerleştirerek çıkardıklarını söylemişti. İpe bağladıkları bir elmayı hoplatarak da ilginç bir ses çıkarmayı başarıyorlardı.

2- Kızların en büyük destekçilerinden biri kölelik karşıtı gazete editörü Horace Greeley'di (1811–1872). Greeley, New York Herald-Tribune'da yazıyordu. 1850 yılında bir seansına katıldıktan sonra Kate'in eğitim masraflarını üstlenmişti.

3- Kızkardeşlerin New York eyaletinde yaşadığı bölge, 1840 ve 1850'lerde çok sayıda yeni dini gruba ev sahipliği yapıyordu. Burada yaşayanların neredeyse her biri bir cemaate üye olmuştu. Milleritler ve Mormonlar da ilk burada ortaya çıkmıştı. Ayrıca Oneida Topluluğu gibi kimi ütopik grupların kökleri de buraya dayanıyordu.

Oturan Boğa

Oturan Boğa (1831-1890) bir Siu savaşçısı ve kabile şefiydi. ABD Ordusu'nun 7. Süvari Birliği'ni Little Bighorn (1876) Savaşı'nda yenilgiye uğratarak büyük bir ün kazanmıştı. Siuların, Yarbay George Armstrong Custer (1839–1876) gibi bir komutanı beklenmedik bir şekilde yenmesi Amerikan kamuoyunda şok etkisi yarattı. Bu olay sayesinde Oturan Boğa Amerikan yerlileri arasında büyük bir kahraman haline geldi.

Bugün Güney Dakota'da bulunan Grand River yakınlarında doğdu. Siular'ın, Minnesota'dan Montana'ya kadar uzanan büyük düzlüklerde yaşayan *Hunkpapa Lakota* kolundandı. Henüz genç bir delikanlıyken savaşçı oldu. İlk savaşını on dört yaşındayken *The Crow* karşısında verdi. ABD ordusunun kaşısına ise ilk olarak 1863 yılının Haziran ayında çıktı.

İç Savaş'tan sonra ABD'nin batıya doğru yayılması hızlanmıştı. Eski Siu av alanlarının üzerinde tren yolları ve telgraf hatları kuruluyordu. Kabilenin yemek ihtiyacını karşılayan bizon sürüleri, aşırı avlanma sonucu soylarının tükenme tehlikesi ile karşı karşıyaydı. Dakota'daki Black Hills'te altın bulunması buraya büyük bir yerleşimci dalgasının gelmesine neden oldu. Ancak bölge Siular için kutsal kabul ediliyordu. Black Hills, Siular ile ABD hükümeti arasında yapılan özel bir anlaşmayla korunma altına alınmıştı. Ne var ki ABD 1876 yılında anlaşmayı iptal etti.

Little Bighorn Savaşı, 25 Haziran 1876 tarihinde gerçekleşti. Efsaneye göre Oturan Boğa bu savaşta olacakları rüyasında görmüştü. Custer'ın süvarileri Siu savaşçılarının kampına baskın düzenlediler. Eski bir İç Savaş gazisi olan Custer, Siuların sayısını yanlış hesaplamıştı. Bütün güçleri, Oturan Boğa ve Oglala Lakota savaş şefi Çılgın At (1842–1877) liderliğindeki Siular tarafından imha edildi.

Haberler Washington'a ulaşır ulaşmaz binlerce asker Dakota'ya doğru yola çıktı. Sonraki beş yıl boyunca ordu Siu şeflerini avladı. 1877 yılında Oturan Boğa Kanada'ya kaçtı. Daha sonra geri dönmek zorunda kaldı ve 1881 yılında teslim oldu. "Kabilemin silahını teslim eden son adamı olarak anımsanmak isterim," diyecekti.

Artık kendilerine ayrılmış özel yaşam alanlarının sınırları içersinde yaşamak zorunda bırakılan Siu kabileleri, 1890 yılında Hayalet Dansları

yapmaya başladılar. Bu dini seremonilerin beyazları kovacağı ve eski hayatlarını geri getireceği düşünülüyordu. Federal otoriteler bu törenlerin olası bir yerli isyanını teşvik etmesinden korktular. Oturan Boğa’nın bu seremonilere katılmasını engellemek ve onu tutuklamak için bölgeye polisler gönderildi. Bu sırada yaşanan bir silahlı çatışmada Oturan Boğa hayatını kaybetti.

Ek Bilgiler

1- Oturan Boğa, Güney Dakota’daki Mobridge’e gömüldü. Bu bölgede 12 milyon dolar değerinde bir anıt mezar yapılması önerisi, şefin soyundan gelenler mezarın turistler için bir cazibe merkezine dönüşmesini istemedikleri için 2007 yılında askıya alındı.

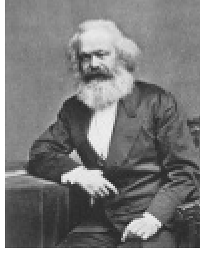
2- Amerikan yerlisi ve aktivisti aktör Russell Means (1939–), Oglala Lakota Siu yerleşiminde doğmuştu. 1995 yapımı “Buffalo Girls” (Bufalo Kızlar) filminde Oturan Boğa’yı oynadı.

3- 2002 yılında yapılan ABD nüfus sayımına göre Siular, Cherokee ve Navajolar’dan sonra üçüncü büyük Amerikan yerlisi grubudur.

Karl Marx

Karl Marx (1818–1883) dünya tarihi üzerinde pek çok filozoftan daha büyük bir etkiye sahip olmuştur. Almanya doğumlu gazeteci ve politika yorumcusu, dünya komünizminin kurucusudur. 20. yy'da onun prensipleri temelinde

Marksist bir toplum oluşturmak isteyen düzinelerce devlet kurulmuştur.

Bazıları insanlık tarihinin en kanlıları olan bu rejimler, bir ölçüde Marx'ın ününe leke sürmüştür. Ancak Marx kendi kitaplarının, broşürlerinin ve gazete yazılarının orduların askere çağırma sloganlarına dönüştüğünü görmeden ölmüştür. O kendisini daha ziyade ekonomi, siyaset ve toplum arasındaki etkileşimi belgelemeye ve analiz etmeye çalışan bir tarihçi olarak görüyordu.

Almanya'nın Rhineland bölgesindeki Trier'de doğdu. Babası anti-Yahudi yasalardan korunmak için Hıristiyanlığı kabul eden bir Yahudiydi. Marx felsefe alanında çalıştı. 1841 yılında Antik Yunan filozofları ile ilgili yazdığı tezle bu dalda doktorluk unvanı kazandı.

Ancak Marx bir akademisyen olarak iş bulamadı. 1840 yılında gazetecilik yapmaya başladı. Avrupa'da gelişen radikal hareketler hakkında haberler yazıyordu. 1848 yılında bir devrim dalgası İtalya, Fransa ve Almanya'nın bazı bölgelerine kadar ulaşmıştı. Marx kıta genelinde yayılan bu geniş ölçekli öfke patlamasını dile getiren *Komünist Manifesto*'nun yazarlarından biri oldu.

Manifesto başlangıcındaki "Avrupa'da bir hayalet dolaşıyor, komünizm hayaleti," cümlesi ile Marx'ın belki de en ünlü eseri olmuştur. Ancak pek çok açıdan bu metnin onun diğer eserlerinden farklı olduğu söylenebilir. Marx'ın hayatının önemli bir bölümünü yazmak için harcadığı *Das Kapital*, tam aksine oldukça uzun ve yoğun bir metindi. Sınıf ve ekonomi ilişkisi ile ilgili bilimsel bir eser olarak değerlendirilmektedir. Marx, tarihin üretim kapasitesindeki gelişmeler tarafından kontrol edildiğini ileri sürüyordu. 19. yy'ın endüstriyel kapitalizmi feodal düzenin yerine geçen yeni bir toplum modeli, insanlık tarihinde yeni bir aşamaydı. Kapitalizmin ardından ise

komünizm gelecekti. Komünizm kurulduğunda işçiler üretimi kontrol edecek ve refahın eşit bir şekilde dağılımını sağlayacaktı.

Radikallerle ilişkileri nedeniyle Marx Almanya, Fransa ve Belçika gibi ülkelerden sürgün edildi. Sonunda 1849 yılında Londra'ya yerleşti ve hayatının kalan kısmını burada geçirdi. Öldüğü sırada altmış dört yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- Marx ABD'ye hiç gitmemesine rağmen İç Savaş sırasında coşkulu bir Birlik destekçisiydi. Kısa bir dönem "The New York Tribune"un Avrupa muhabiri olarak çalışmıştı.

2- Marx, Friedrich Engels (1820–1895) ile birçok ortak çalışma yürütmüştür. Komünist Manifesto'yu birlikte yazdılar. Daha sonra "Kapital"in son iki bölümünün düzenlemesini de Engels yaptı.

3- Marx, sosyal sınıfları adlandırmak için daha sonra dünya siyaset literatürüne girecek iki kavram kullandı. Proleterya sömürülen işçi sınıfını, burjuvazi ise orta sınıfı tanımlıyordu.

Louis Pasteur

4 Temmuz 1885 tarihinde Joseph Meister adında dokuz yaşındaki bir Fransız çocuk, evinin yanında oynarken kuduz bir köpek tarafından ısırıldı. Köpeğin dişleri Joseph'in derisini delip geçmişti. Bu durum çok korkulan kuduz hastalığının çocuğa bulaşmış olduğuna dair hemen hiç şüphe bırakmıyordu. Dönemin çok korkulan bu hastalığı insanları önce felç ediyor, ardındansa acılı bir ölüm geliyordu.

Meister'in annesi umutsuz bir biçimde ünlü doktor ve bilim adamı Fransız Louis Pasteur'ün (1822–1895) labaratuvarına gitti. Pasteur üç yıldır kuduzun tedavisi üzerinde çalışıyordu. Aşısını köpekler ve tavşanlar üzerinde test etmişti. Ancak Pasteur tedavinin insanlar üzerinde denenmeye hazır olmadığına inanıyordu.

Bakteriler üzerindeki çalışmaları ile mikrobiyolojinin kurucularından kabul edilen Pasteur, doğu Fransa'da doğdu. 1847 yılında kimya doktorası yaptı. On yıl sonra Paris'teki *École Normale Supérieure* isimli kurumun bilimsel çalışmalar müdürü oldu.

Pasteur kişisel olarak hastalık kapma riski olmasına rağmen devam ettiği korkusuz çalışmaları ile ün kazanmıştı. Geliştirdiği pastorizasyon yöntemi sütlerdeki tehlikeli bakteri ve küflerin gelişimini önlüyordu. Böylece binlerce hayat kurtarmıştı. Yine onun geliştirdiği benzer bir yöntem Fransız bira ve ipek sanayini kurtarmıştı. Mikroplar üzerindeki çalışmalarından yola çıkarak doktorlara operasyonlardan önce ellerini yıkamalarını ve aletlerini sterilize etmelerini önerdi. Bu basit yöntemler ölüm oranlarının inanılmaz derecede düşmesini sağladı.

Pasteur kuduz üzerinde çalışmaya 1882 yılında başladı. Aşılarla, insanı hasta etmeyecek ama vücudun bağışıklık geliştirmesine yetecek kadar

bakteri vücuda enjekte ediliyordu. Pasteur bir hayvandan kuduz mikrobunu alıp onu zayıflatabilirse aşısını da geliştiribileceğine inanıyordu.

Meister'in annesi yardım dilemek için yanına geldiğinde aşı on bir köpek üzerinde denenmişti. Pasteur aşının başarısız olmasından ya da çocuğun ölümünü hızlandırmasından korkuyordu. Kısa bir tereddütün ardından aşıyı yapmayı kabul etti. Aşı işe yaradı. Bu sayede çocuk ve sonraki yıllarda başka kuduz kurbanları hastalıktan kurduldular. Pasteur ise kariyerinin en büyük başarısını elde etmiş oldu.

Pasteur hayatının kalan kısmında Pasteur Enstitüsü'nü yönetti. Burayı 1888 yılında kuduzla savaşmak için kurmuştu. 1895 yılında yetmiş iki yaşında öldü.

Ek Bilgiler

1- Kuduzdan kurtulduktan sonra Meister, I. Dünya Savaşı sırasında Fransız Ordusu'nda görev yaptı. Pasteur Enstitüsü'nde bina sorumlusuydu. 1940 yılında Almanlar Fransa'yı işgal edince intihar etti.

2- 1995 yılında Princeton Üniversitesi'nde bir tarihçi olan Gerald L. Geison (1943–2001), Pasteur'ün labarotuar notlarının analizini yayınladı. Buna göre Pasteur başkalarının fikirlerini çalmış ve çalışmalarında bazı tahribatlar yapmıştı. Geison aynı zamanda, Pasteur'ün Meister'e yaptığı aşıyı köpekler üstünde test ettiğini söylerken yalan söylediğini iddia etmektedir. Pasteur köpekler üzerinde farklı bir aşı denemişti. Dokuz yaşındaki çocuğa yaptığı aşı ise daha önce hiç test edilmemişti.

3- Pasteur Enstitüsü halen bulaşıcı hastalıklar üzerine çalışmaya devam etmektedir. HIV virüsü ilk olarak orada 1983 yılında izole edilmiştir.

Ned Kelly

Azılı bir soyguncu olan Ned Kelly (1855–1880) Avustralya’da bir efsane olmuş, adeta bir halk kahramanına dönüşmüştür. Sömürge yönetimine karşı el yapımı bir zırhla silahlı çatışmaya girdiği son başkaldırısı ona büyük bir ün kazandırmıştır. Yakalanmış ve üç polisi öldürmekten dolayı hüküm giymiştir. Yirmi dört yaşındayken Melbourne’da asılmıştır.

Bir Katolik olan Kelly, yaptıklarına gerekçe olarak Avusturalya’da Katoliklere yapılan baskıları gösteriyordu. Bazılarına göre o baskıya karşı direnişin bir sembolüydü. Yaptıklarıyla İngiliz koloni yönetimine karşı daha geniş kapsamlı bir muhalefetin önünü açan “toplumsal bir hayduttu.”

19. yy başlarında Avusturalya, İngiliz mahkumların gönderildiği bir sürgün yeriydi. Kelly’nin babası John Kelly, İrlandalı bir mahkumdu ve 1840’larda Tazmanya’ya sürülmüştü. Serbest kaldıktan sonra Avusturalyalı Helen’le evlenmişti. Ned, Kelly’nin ilk oğluydu. Daha sonra John Kelly yeniden tutuklandı ve oğlu henüz on bir yaşındayken öldü.

Genç Kelly kısa süre sonra suç kariyerine başladı. 1870’lerde hırsızlık ve saldırı suçlarından iki kez cezaevine gönderildi. Serbest kalmasının ardından bu kez çok daha ciddi bir suçla itham edilecekti: polis memuruna saldırı. 1878 yılındaki bu olayın ardından kardeşi Dan (1861–1880) ile birlikte kaçmaya başladı. Polis onları yakalamak için geldiğinde Kelly kardeşler üç polis memurunu öldürdü. Bu eylemleri onları bölgenin en çok aranan kanun kaçakları haline getirecekti. Başlarına konan büyük ödüle rağmen bir dizi banka soygunu yapmayı başardılar.

Kelly kamuoyuna hitaben bir mektup yazıp yaptıklarının amacını açıklamaya çalıştı. Mektupta polislerin Katolikler’e dönük baskıları

anlatılıyor ve Protestanlar'ı kayıran toprak mülkiyeti politikaları eleştiriliyordu.

Kelly, Glenrowan'da bir handa yakalandı. Bina polis tarafından kuşatılmıştı. Handan el yapımı bir zırh giyerek çıktı. İlk önce kurşun yağmurundan kurtulmayı başarsa da en sonunda korumasız durumdaki bacaklarından vuruldu ve yakalandı.

Ek Bilgiler

1- Ned Kelly'nin hayatı muhtelif filmlere konu olmuştur: 1970'te Mick Jagger (1943–) ve 2003'te Heath Ledger (1979–2008) oynadıkları filmlerde Kelly'i canlandırmıştır.

2- "Ned Kelly Şarkısı" Johnny Cash (1932–2003) tarafından 1971 yılında yazılmıştır.

3- Kelly'nin hayatı üzerine yazılmış bir roman olan "True History of the Kelly Gang" (Kelly Çetesinin Gerçek Hikayesi), Avusturalyalı Peter Carey'in (1943–) eseridir. Roman 2001 yılında "Man Booker" ödülünü kazanmıştı.

Vincent van Gogh

İronik bir şeilde, Vincent van Gogh (1853-1890) vahşi ve halüsinojenik resimlerini Hollanda'dan ayrıldıktan sonra yapmaya başlamıştır. Günümüzde bu tarzdaki resimleri ile büyük bir ün kazanmıştır. Kariyerinin ilk dönemlerini memleketinde geçirdi ve 1886 yılında Fransa'ya gitti. Burada renkli, yaratıcı ve etkili çalışmaları için kendisine kaynaklık edecek canlı bir ortam ile karşılaştı.

Van Gogh, Hollanda'nın güneyindeki küçük bir köyde doğdu. Dindar biriydi. Rahip olmak için çok uğraşsa da bir türlü teoloji okulunun giriş sınavlarını geçemedi. Bir dönem Belçika kömür madenlerinde Protestan misyoneri olarak çalıştı. Burada karşılaştığı yoksul işçiler ilk çalışmaları için ona ilham kaynağı oldu.

1880 yılında dini kariyerini bırakan Van Gogh sonunda ailesinin de cesaretlendirmesi ile Brüksel'e giderek resim dersleri almaya başladı. Amcası ve küçük kardeşi Theo hayatı boyunca Van Gogh'u destekleyecek sanat meraklılarıydı. 1885 yılında yoksul bir köylü ailesinin akşam yemeğini gösteren ilk büyük çalışması *The Potato Eaters* (Patates Yiyenler) isimli resmini tamamladı.

Van Gogh büyük ölçüde kendi kendini yetiştirmişti. Resimlerinde pek çok yaygın sanat kuralını hiçe sayıyordu. Zaman zaman perspektifi bozuyor ve kullandığı renkler nadiren gerçeklikle uyuşuyordu. Bu tavrını şöyle açıklıyordu: "Gözlerimle gördüğümü yeniden yaratmaktansa renkleri gelişi güzel kullanarak kendimi güçlü bir biçimde ifade etmeye çalışıyorum."

1885 ve 1890 yılları arasındaki yaratıcılık patlaması onun en verimli dönemiydi. Özellikle 1886 yılında Paris'e taşındıktan sonra birbiri ardına artık klasikleşmiş eserler verdi. Bu çılgın temposunu hem apsent hem de gelişen ruhsal problemleri tetikliyordu. İki yıl içinde iki yüzden fazla eser vermişti.

Ruhsal sorunları kötüleşirken 1888 yılında kulağının bir bölümünü kesti. Daha sonra bir akıl hastanesine yatmayı kabul edecekti. En önemli eserlerinden bir olan *The Starry Night*'ı (Yıldızlı Gece) akıl hastanesinde yatarken yapacaktı.

1890 yılında resimleri Paris'te ilgi toplamaya başlamıştı. Van Gogh resimlerinde canlı ve doğal olmayan renkler kullanan post-empresyonistlerden biri olarak kabul ediliyordu. O yaz depresyonu derinleşmeye başladı. Paris'in kuzeyindeki bir tarlada intihar etti. Öldüğünde otuz yedi yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- Van Gogh'un akrabası Theo van Gogh (1957–2004), Hollandalı bir film yönetmeniydi. İslamcı radikaller tarafından Amsterdam'da bir sokakta öldürüldü. Müslüman ülkelerde kadınlara yapılan muameleyi taklit eden kısa metrajlı bir film çektiği için eleştirilere maruz kalmıştı.

2- Amerikalı yönetmen Martin Scorsese (1942–), 1990 yapımı bir Japon filmi olan "Yume"da Van Gogh'u canlandırdı.

3- Van Gogh hayatı boyunca sadece bir resmini satabildi. Günümüzde ise çalışmaları en pahalı sanat eserleri arasında yer almaktadır. Psikiyatristi Dr. Paul Gachet'in portresi, 1990 yılında 82.5 milyon dolara Japon bir iş adamına satılmıştır.

Ida B. Wells

Bir köpek ya da bir fare gibi tuzağa düşüp ölmektense adalet için savaşarak ölmek daha iyidir.

— Ida B. Wells

Mücadeleci bir gazeteci ve sosyal reformcu olan Ida B. Wells (1862–1931) Yeniden Yapılanma Dönemi'nde (*Reconstruction Era*) ABD'nin güneyinde Afro-Amerikalılara yönelen vahşi şiddetin ortaya çıkmasını sağlamıştır. *Southern Horrors: Lynch Law in All Its Phases* (Güneyin Dehşeti: Her Yönüyle Linç Kanunu / 1892) isimli kitabı, siyahlara yönelen şiddeti anlatan çizimleriyle bütün bir ulusu şok etmişti. Ancak Güney'de linç hareketlerinin son bulması için daha uzun yılların geçmesi gerekiyordu.

Wells, Mississippi'de bir köle olarak doğdu. İç savaşın sonunda ailesi ile birlikte kölelikten kurtuldu. Ebeveynleri sarı humma salgınında öldüler. Wells okulunu bırakmak zorunda kaldı. Sonunda bir siyah kolejine gitti ve 1880 yılında Memphis'e taşındı.

Başından geçen iki olayın Wells'in ırkçılıkla ilgili görüşleri üzerinde büyük etkisi oldu. Bunlardan ilki 1883 yılında sadece beyazlara ait olan bir vagondan zorla çıkarılması olmuştu. Bunun üzerine hakkını aramak için ayrımcılık yaptığı iddiasıyla demiryolu şirketine dava açmışsa da, davayı kaybetti. On yıl sonra ise üç arkadaşı Memphis'te beyaz bir grup tarafından öldürüldü.

Wells "beyaz üstünlüğünün ilk dersi" olarak adlandırdığı Memphis'teki cinayetlerin ardından ırksal şiddeti eleştiren yazılar yazmaya başladı. Beyazlar tarafından öldürülen siyahlara ilişkin somut örnekler veriyordu. Pek çok siyah erkek beyaz kadınlarla ilişkisi olduğuna dair iddiaların ardından vahşi bir biçimde öldürülmüştü. Wells tecavüz iddialarının aslında başka nedenlerle hedef alınmak istenen zencilere karşı kullanılan bahaneler olduğunu ortaya koyuyordu. Örneğin Memphis'te katledilen arkadaşlarının saldırıya uğramasının asıl nedeni beyazlarla rekabet halinde olan başarılı bir bakkal dükkanı işletiyor olmalarıydı.

Sonraki otuz yıl içinde Wells linç olaylarını gündeme getimeye devam etti. Amerikalılar'ı bu gerçekle yüzleşmeye zorluyordu. Bu çabaları

sırasında zaman zaman kendi hayatı da tehlikeye giriyordu. Bir keresinde linç edilmekten kıl payı kurtuldu. Aynı zamanda NAACP'ın (*National Association for the Advancement of Colored People - Siyahilerin Hakları için Ulusal Dernek*) kurucusu oldu. ABD'deki siyahların durumunu anlatmak için dünya çapında seyahatlerde bulundu.

1928 yılında Wells bir otobiyografi yayınladı: *Crusade for Justice* (Adalet Savaşı). Üç yıl sonra altmış sekiz yaşında öldü.

Ek Bilgiler

1- Wells, 1895 yılında bir Chicago gazetesinde editör olan Ferdinand L. Barnett (1859–1936) ile evlendi. Evlendikten sonra kendi kızlık soyadını kullanmak istemişti. Böylelikle evlendikten sonra ailesinin adını kullanan ilk Amerikalı kadınlardan biri oldu.

2- NAACP 1940'lara kadar linç olaylarını kayıt altına almaya devam etti. Toplam kurban sayısı tartışmalı olmakla birlikte İç Savaş ve I. Dünya Savaşı arasında 3 bin civarı insanın öldüğü tahmin edilmektedir.

3- 1990 yılında Wells'in portresi ABD posta puluna işlendi.

John Humphrey Noyes

New York'taki Oneida'da ütopik bir dini grubun kurucusu olan John Humphrey Noyes (1811–1886), evlilik ve cinsellikle ilgili radikal öğretileriyle adını duyurmuştu. Diğer taraftan cemaatinin sahip olduğu iyimserlik, 19. yy Amerikan Hıristiyanlığı'nda önemli bir uyanış yaşanmasına da katkı sağladı.

Vermont'daki Brattleboro'da doğdu. Babası eyalet meclisi üyesiydi. Noyes, Darthmouth Koleji'ne gitti. Okuldan mezun olduktan sonra New Hampshire'da avukatlık yaptı. Vaiz Charles Grandison Finney (1792–1875) tarafından yapılan bir konuşmayı dinledikten sonra dini okula gitmeye karar verdi.

Yale İlahiyat Fakültesi'nde İncil okumaları yaptı. Özellikle Yuhanna İncili'ndeki bir pasaj onu çok etkilemişti. Bu pasaja dayanarak Hz. İsa'nın MS 70 yılında dönmüş olduğunu iddia etti. Bu iddia, Hz. İsa'nın gelişinin ardından başlayacak ve insanın mükemmelleşeceği bin yıllık sürecin hali hazırda başlamış olduğu anlamına geliyordu.

Noyes'in tezi yaygın Hıristiyan inançları ile çelişiyordu. 1834 yılında sapkınlıkla suçlanarak Yale'den uzaklaştırıldı. Ancak Mükemmelliyetçilik doktrini kendisine New York ve New England'da epey taraftar buldu. 1845 yılında Vermont'daki Putney'de ilk kutsal topluluğunu kurdu. 1848 yılında grubunu Oneida'ya taşıdı.

Noyes insanın mükemmel ve günahlarından arınmış olduğuna inanıyordu. Bu nedenle geleneksel seks kalıplarını reddetti. Cinsel ilişkinin kanunla kısıtlanması için hiçbir neden olmadığını düşünüyordu. 1846 yılında karısı Harriet'i grubun bir başka erkek üyesiyle takas ederek fikirlerini bizzat

kendisi hayata geçirmiş oldu. Ancak bu nedenle zina suçlamasıyla tutuklandı.

Oneida daha ziyade grup evliliği savunusu ile tanınsa da aslında cemaati başarılı ve kendi kendine yetebilen ekonomik bir yapı haline gelmişti. Bavul ve iplik imalatı yapıyorlardı. Oneida gümüşçülüğü ile de ün salmıştı. Ortak çalışıyor, kazancı da ortak paylaşıyorlardı. Bu cemaat 19. yy Amerikası'nın birkaç başarılı ütopik topluluğundan biri haline gelmişti.

Noyes 1879 yılında reşit olmayan bir kadına tecavüz etmekle suçlanınca Kanada'ya gitti. yetmiş dört yaşında Ontario'da öldü. 1881 yılında Oneida topluluğu kendini resmen feshetti. Daha sonra, günümüzde de varlığını sürdüren "Oneida Gümüş Eşya Şirketi" olarak yeniden varlık göstermeye başladı.

Ek Bilgiler

1- Noyes'in kuzeni Rutherford B. Hayes (1822–1893), ABD'nin 19. başkanıydı.

2- Noyes'in kurallarına göre sadece erkekler doğum kontrolünden sorumluydu. Ölçülü davranarak hamileliği engellemeye çalışmaları gerekiyordu.

3- Oneida topluluğu sıkı bir vejetaryen diyete bağlıydı. Alkol ve sigara tüketmeleri yasaktı.

William Gladstone

William Gladstone (1809–1898), İngiltere'nin en uzun süre görev yapan başbakanlarındandır. 19. yy'da dört dönem görev yaptı. Viktorya döneminde demokratik kurumları geliştiren liberal bir reformcuydu. İrlandalıların siyasal haklarını arttırmak için çaba göstermişti.

İki dönem başbakanlık yapmış olan muhafazakar lider Benjamin Disraeli (1804–1881) ile olan rekabeti çok meşhurdu. Bu iki adam hem kişisel hem de politik nedenlerle birbirlerine karşı düşmanlık besliyordu. Disraeli, Gladstone için "baş düşmanım" demişti. Ayrıca onun akıl sağlığından da şüpheliydi. Gladstone ise rakibini çekilmez bir züppe olarak tanımlıyordu, ona "Büyük Vurguncu" lakabını takmıştı.

Gladstone, Liverpool'da doğdu. Eton ve Oxford'da eğitim gördü. Bu okullar uzun zamandır İngiliz politikacılarını yetiştiriyordu. İlk olarak 1832 yılında bir Tory olarak parlamentoya girdi. 1852'de muhafazakar kabinede hazine şansölyesi olarak görev yaptı.

Gladstone, Disraeli'yi ilk olarak 1835 yılında Londra'da bir akşam yemeğinde tanıdı. Bu dönemde iki politikacı siyasal açıdan müttefik olmalarına rağmen kişilikleri birbiriyle hiç uyuşmamıştı. Gladstone ağırbaşlı, dindar bir Hıristiyandı. Mizahla pek arası yoktu. Disraeli ise dinle pek ilişkisi olmayan, heyecanlı ve zaman zaman alaycı bir dil kullanan usta bir hatipti.

1850'lerde sola kayan Gladstone, 1859'da liberallerin safına geçti. 1867 yılında parti başkanı oldu. Sonraki yıl liberaller genel seçimleri kazandılar. Gladstone, Disraeli'nin yerine başbakan oldu.

Gladstone ilk döneminde İrlandalı Katoliklerin üzerindeki baskıyı hafifleten yasalar çıkardı. Bir ilkokul sistemi kurdu. Gelir vergilerini düşürdü. 1874 yılında Disraeli onu seçimlerde yendi. Bunda Liberaller'in barların kapanış saatlerini ve bira ile cindeki alkol oranını düzenleyen yasalar çıkartmasının büyük payı vardı. Yenilgisinin ardından Gladstone, Disraeli'ye karşı keskin bir muhalefet yapmaya başladı. Onu Osmanlı İmparatorluğu'nun Bulgaristan'a yaptığı baskıları görmezden gelmekle suçladı. 1880, 1886 ve 1892 yıllarında yapılan seçimlerde tekrar başbakan seçildi.

“Büyük Yaşlı Adam” lakaplı Gladstone kariyerinin sonlarında İngiliz liberalizmi ile özdeşleşmişti. Seksen sekiz yaşında Galler’de ölümünün ardından onun adına bir devlet töreni düzenlendi.

Ek Bilgiler

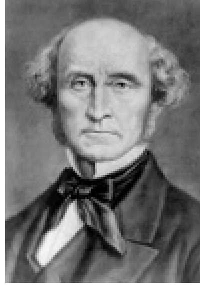
1- Pek çok diğer İngiliz politikacı gibi Gladstone da Amerikan İç Savaşı’nda Güney’in tarafını tutuyordu. 1862’de Konfederasyon’u destekleyen bir açıklama yaptı. Daha sonra bu tavrından ötürü pişmanlık duyacaktı.

2- Kraliçe Victoria (1819-1901) zaman zaman Gladstone’un politikaları karşısında dehşete kapılıyordu. Onun için bir keresinde “Deli fişeğin teki” demişti.

3- Parlamentoda kalma süresi açısından Gladstone sadece Winston Churchill (1874–1965) ile karşılaştırılabilir. Churchill 63 yıl ve 358 gün boyunca parlamentoda görev yapmıştır. Gladstone ise 62 yıl 206 gün.

John Stuart Mill

John Stuart Mill (1806–1873) küçük yaşlarından itibaren büyük bir filozof olacak şekilde yetiştirilmişti. Babası İskoç radikali James Mill (1773–1836), çocuğuna üç yaşında Yunanca'yı ve sekiz yaşında Latince'yi öğretmişti. On yaşına geldiğinde Plato'yu Yunanca aslından okuyabiliyordu. On iki yaşındayken babasının yönlendirmesi doğrultusunda Orta Çağ skolastiği çalışmaya başladı. Dikkatinin dağılmasını önlemek için başka çocuklarla oynamasına izin verilmiyordu.

Bu yetiştirme modeli Mill'i yorgun düşürmüştü. Yirmi yaşında ruhsal problemler yaşamaya başladı. Ancak aynı zamanda tam da babasının istediği gibi 19. yy'ın önemli filozoflarından biri ve Faydacılık olarak adlandırılan İngiliz felsefe geleneğinin önemli bir temsilcisi oldu.

Depresyondan çıktıktan sonra Mill 1820'lerin büyük bölümünü seyahat ederek geçirdi. 1830 yılında Harriet Taylor (1807–1858) ile tanıştı. Kadın evli olmasına rağmen ikisi arasında bir ilişki başladı. Bu durum babasını dehşete düşürmüştü. Çift yirmi yıl boyunca yakınlıklarını devam ettirdiler ve Harriet'in eşinin ölümünün ardından, 1851 yılında evlendiler.

Mill'in ilk felsefi eseri *A System of Logic* (Mantık Sistemi) 1843 yılında yayınlandı. Bunu 1848 yılında basılan *Principles of Political Economy* (Politik Ekonomi Prensipleri) izledi. Bu kitap onu İngiltere'nin önde gelen liberalleri ve faydacıları arasına yerleştirdi. Faydacılar bir eylemin ahlakiliğini onun toplumsal mutluluğa yaptığı katkı ile ölçüyordu. Bu felsefe okulunun mensupları genellikle "daha fazla kişi için daha fazla iyilik" sloganı ile özdeşleştiriliyordu.

Faydacılık Mill'e siyasi meselelerde radikal kabul edilen bir tavır takınma imkanı sağladı. Seçim reformu yapılmasını, İrlanda'ya yönelik baskıların

azaltılmasını, kadınlara ekonomik ve politik haklar tanınmasını savundu.

Mill 1858'e kadar İngiliz Doğu Hindistan Şirketi için çalıştı. Bu şirket İngiltere'nin Hindistan ticaretini kontrol ediyordu. Ardından politikaya atıldı ve 1865 yılında Avam Kamarası'na seçildi. Kadınlara oy hakkı verilmesini savunan ilk yasa tasarısını destekledi. Ancak başarısız oldu. Parlamentoya yeniden seçilemedi. Cinsiyet eşitliği ile ilgili görüşlerini ünlü kitabı *The Subjection of Women*'da (Kadının Bağımlılığı) 1869 yılında yayınladı. Mill, Fransa'da altmış altı yaşında öldü.

Ek Bilgiler

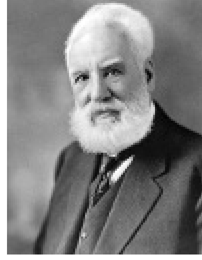
1- Mill 1865 ve 1868 yılları arasında İskoçya'daki Saint Andrew Üniversitesi'nde rektörlük yaptı.

2- Filozof Bertrand Russell'ın (1872–1970) vaftiz babasıydı.

3- 1928 yılına kadar İngiltere'deki kadınlar tamamen özgürleşemediler. Eşit oy hakkı Mill'in onu savunmasından ancak altmış küsur yıl sonra uygulamaya konulabildi.

Alexander Graham Bell

Telefonun mucidi Alexander Graham Bell (1847–1922) insanlar arası iletişimin yapısını değiştirmiş ve daha sonra "AT&T" adını alacak olan ünlü şirketi kurmuştur. Bu firma Amerikan tarihinin en başarılı girişimlerimden biri olmuştur. Ancak Bell kendi icadı konusunda son derece huzursuzdu. Ömrünün sonuna doğru onu bir baş belası olarak gördüğünü ve çalışma odasında asla telefon bulundurmadığını itiraf edecekti.

İskoçya'daki Edinburgh'ta doğdu. Çocukken kendisine "Aleck" lakabı takılmıştı. Ses ve işitme duyusu çocukluktan beri ilgisini çekiyordu. Annesi Eliza Grace Symonds (1809–1897) işitme duyusunu çocukken yitirmişti. Babası Alexander Melville Bell (1819–1905) ise sağır ve dilsiz çocukların eğitiminden sorumluydu. Oğlunu da kendi yolundan gidecek şekilde yetiştiriyordu.

Aile, Bell'in her iki erkek kardeşi de veremden ölünce 1870 yılında Kanada'ya göç etti. Bell daha sonra Boston'a gitti. Burada sağırlar okulunda çalışmaya başladı. Bu okuldaki öğrencilerinden biri de Helen Keller (1880–1968) olacaktı.

Boston'da telefonla ilgili deneylerini yapmaya başladı. Thomas A. Watson (1854–1934) isimli on sekiz yaşındaki asistanı kendisine yardımcı oluyordu. Bell 1876 yılında icadını tamamladı. Telefon hattı ile aktarılan ilk sözcükler "Mr. Watson buraya gel, seninle işim var," olmuştu.

1876 yılında Bell icadını kamuya açıkladı. Çalışan ilk ticari sistemler iki yıl içersinde kuruldu. Bell ve finansal destekçileri sistemleri yaygınlaştımak için "Bell Telefon Şirketi"ni kurdular. Firma 1885 yılında "Amerikan Telefon ve Telgraf Şirketi" adını aldı. "AT&T" hızla ülkenin en karlı kuruluşlarından biri haline gelmişti. Büyük bir tekel haline gelen firma, 1982 yılında ulusal anti-tekel düzenlemeleri ile parçalandı.

Bell hayatının kalan kısmını Nova Scotia'daki arazisinde geçirdi. Havacılıkla ilgili deneylere yoğunlaşmıştı. İlkel bir metal dedektörü geliştirmiş ve bu aygıt Başkan James Garfield'ı (1831–1881) öldüren kurşunun yerini tespit etmek için kullanılmıştı. Bell ömrü boyunca on sekiz patent aldı. Yetmiş beş yaşında Nova Scotia'da öldü.

Ek Bilgiler

1- Bell telefonun patentini 29. doğum gününde aldı. Patent numarası 174,465'ti.

2- Ülkenin ilk şehiriçi telefon sistemi Connecticut'taki New Haven'de 1878 yılında kuruldu. İçinde 391 abonenin isim ve numaraları bulunan ilk telefon rehberinin birinci baskısı, 2008 yılında yapılan bir açık arttırmada 170.500 dolara satıldı.

3- Bir ses yoğunluğu birimi olan"bel"terimi, ismini telefonun mucidinden almıştır. Bir belin onda biri değerindeki desibel ise daha sık kullanılan bir ses ölçüm birimdir.

Karındeşen Jack

1888 yılında Londra'nın kenar semtlerinde en az beş fahişeyi öldüren Karındeşen Jack lakaplı katilin hikayesi en gizemli suç vakalarından birisidir. Jack asla yakalanamamış, gerçek kimliği hep bir tartışma konusu olarak kalmıştır. Günümüze kadar cinayetlerin ardındaki kişi ile ilgili düzinelerce teori ortaya atılmıştır.

Cinayetler Londra'nın yoksul bir bölgesi olan Whitechapel'de yaşandı. Burası yaklaşık 1200 fahişenin yaşadığı bir yerdi. Karındeşen -bu lakap olaylarda kullanılan kan dondurucu tekniğe gönderme yapan Londra gazeteleri tarafından yaygınlaştırılmıştı- genellikle orta yaşlı kadınları hedef alıyordu. Kurbanlarına Cuma, Cumartesi ve Pazar akşamları saldırıyordu. Öldürülen kadınların parçalanmış cesetleri ara sokaklarda bulunuyordu.

Olaylar aylarca Londra basınında yankılanmaya devam etti. Her bir cinayetten sonra, dikkatlerin yöneldiği Londra'nın kenar semtleri ile ilgili duyarlı gazete öyküleri yayınlanmaya başlıyordu. Ayrıca Viktorya Dönemi polisinin yetersizliği de ortaya çıkmış oluyordu. Kraliçe Viktorya (1819–1901) bile cinayetler devam edince bu durumdan şikayetçi olmaya başlamıştı. "Dedektiflerimiz daha iyi yetiştirilmeli," diyordu.

1888 yılının sonlarında Londra'daki bir haber ajansı katilden mektuplar almaya başladı. Mektuplar cinayetlerin devam edeceğini söylüyordu: "Ben karın deşmeyi bırakamam!" Mektuplardan biri Karındeşen Jack diye imzalanmıştı. O dönemde mektupların gerçek olduğu düşünülmüştü. Günümüzde ise bunların dalga geçmek amacıyla yazıldığına inanılmaktadır. Kurbanlardan birinin yanında bulunan anti-semitik graffitinin de olaylarla bağlantılı olabileceği sanılmış, ancak polis çizimlerin ya olayla bağlantısız olduğu ya da katilin bir Yahudi olduğu şüphesini uyandırmak için oraya bilerek bırakıldığı sonucuna varmıştır.

Polis sonunda şüpheliler listesini dört kişiye indirmeyi başardı. Ancak hiç biri olayla ilgili suçlanmadı. Yüzyıl boyunca amatör Karındeşen Jack uzmanları çok sayıda başka şüpheli buldular. Bunların arasında saygın bir empresyonist ressam ve kraliçenin torunu da bulunuyordu.

Çözümsüz kalsa da davanın önemli sonuçları oldu. Londra polis şefi Charles Warren (1840–1927) başarısız olduğu için istifa etti. Sonraki yirmi yıl içinde polis yeni araştırma teknikleri geliştirdi. Örneğin; temel bir delil olarak parmak izi kullanılmaya başlandı. Karındeşen davası aynı zamanda gazetelerin seri katil takma adlarını popüler hale getirmelerinin ilk örneği olarak tarihe geçti. Ancak daha sonraki seri katillerin hiçbiri ilkinin ününü aşamayacaktı.

Ek Bilgiler

1- 2006 yılında yapılan bir BBC anketinde Karındeşen en kötü İngiliz seçildi. Jack ikinci en kötü olan Thomas Becket'ı (1118–1170) geride bırakmıştı.

2- Amerikan suç romancısı Patricia Cornwell (1956–), Karındeşen davasını araştırmak için 6 milyon dolar harcadı. Ressam Walter Sickert'ın (1860–1942) suçlu olduğunu ispat etmeye çalışıyordu. 2002 tarihli "Portrait of a Killer: Jack the Ripper—Case Closed" (Bir Katilin Portresi: Karındeşen Jack-Dava Kapandı) isimli kitabında bulgularını yayınladı. Ancak pek çok Karındeşen uzmanı ona karşı çıktı.

3- 1988 yılında FBI katilin psikolojik profilini çıkardı. Katil beyaz, heteroseksüel bir erkekti. Çok sayıda seks partneri olan dominant bir annenin çocuğuydu. 20'li yaşların sonlarından 30'larının ortalarına kadar yalnız bir hayat yaşamıştı. FBI profilcileri katilin intihar etmesinin mümkün olmadığını söylüyorlardı. Büyük ihtimalle yakalanmaktan korktuğu için cinayetlerine son vermişti.

Emile Zola

Suçluyorum.

— L’Aurore’nin manşeti, 13 Ocak 1898

Basın tarihinin en efsanevi manşetlerinden birinin yazarı olan Émile Zola (1840–1902) saygın bir Fransız romancı, gazeteci ve toplumsal eleştirmendi. Dreyfus Davası’nda oynadığı rolle tanınmaktadır. Bu olay Fransa’yı çalkalayan bir skandaldı. Skandalın ortaya çıkması için harcadığı çaba, Zola’yı Fransız ordusu ve politik seçkinleri ile karşı karşıya getirmişti.

Zola Paris’te doğdu. Gemi katibi olarak çalıştı. 1867 yılında ilk romanı *Thérèse Raquin*’i yayınlayana kadar sanat eleştirmenliği ve gazetecilik yaptı. Naturalizmin taraftarlarından biriydi. 19. yy’da Fransa’da yaygınlaşan bu akım, sosyal olayların gerçekçi gözlemlerle edebiyata yansıtılmasını savunuyordu.

Dreyfus Davası 1894 yılında başladı. Fransız ordusunda görevli Yahudi bir subay olan Alfred Dreyfus (1859–1935) ülkenin sırlarını Almanya’ya sızdırmakla suçlanıyordu. Zayıf kanıtlara rağmen askeri mahkeme tarafından yargılandı. Görevden alındı ve cezaevine gönderildi. Dreyfus’un anti semitist general ve politikacıların hedefi olduğundan şüphelenen Zola, Dreyfus aleyhindeki kanıtları sorgulayan bir dizi makale yayınladı.

“Suçluyorum!” başlığıyla yayınlanan en ünlü makalesi Fransız ordusunu adaletsizlikle itham ediyordu. Fransız başkanına hitap eden mektup formundaki makalesi büyük gürültü kopardı. Sadece birkaç hafta sonra orduya iftira etmekle suçlandı. Hapisten kurtulabilmek için İngiltere’ye kaçmak zorunda kaldı.

Dreyfus Davası Fransa tarihinde bir dönüm noktasıydı. Dreyfus’un masum olduğuna inanan liberallerle ona karşı olan muhafazakarlar arasında büyük bir bölünme yaşandı. 1899 yılında Dreyfus affedildi. Bilgi sızdırmadan bir başka subay olan Ferdinand Esterhazy’ın (1847–1923) sorumlu olduğu anlaşılınca görevine iade edildi.

Zola 1899 yılında Fransa’ya döndü. Üç yıl sonra tıkalı bacadan sızan karbonmonoksit nedeniyle zehirlendi. Ölümü bir kaza olarak rapor edildi.

Ancak bacasının politik karşıtları tarafından tıkandığına inananlar vardır.

Ek Bilgiler

1- Zola, Fransız aydınlarının mezarlığı olan Pantheon'da Victor Hugo'nun (1802–1885) yanına gömüldü. Zola'nın cenazesine Dreyfus da katılmış ve tören sırasında yapılan bir suikast girişiminden yaralı olarak kurtulmuştu.

2- Aklanmasının ardından Dreyfus ordudaki görevine geri döndü. I. Dünya Savaşı'nda ön saflarda çarpıştı. 1918 yılında "Onur Nişanı" aldı.

3- Zola, ressam Paul Cézanne'ın (1839–1906) çocukluk arkadaşıydı. Zola ile Provence'da aynı okula gitmişlerdi. Zola'nın 1886 tarihli L'Oeuvre romanındaki nevrotik ve güvenilmez ressam tiplemesi Cezanne'ı anlatıyordu. Arkadaşının kendisini böyle anlatması ressamı küçük düşürmüş ve dostluklarının sonu olmuştu.

Jose Marti

Percy Bysshe Shelley (1792–1822), şairlerin “dünyanın takdir görmemiş yöneticileri” olduğunu söylüyordu. Zira onlar insanları tutku ve umutla yükleyerek toplumun ahlaki pusulasını yönetme yeteneğine sahipti.

Kübalı şair, gazeteci ve aktivist Jose Marti (1853–1895), Shelley’in bu sözünün haklılığını kendi yaşamıyla kanıtlayan bir kişidir. Pek çokları tarafından bağımsız Küba’nın babası olarak kabul edilmektedir. Marti ülkesine askeri yetenekleri ile değil, şiirleri ve hemşehrilerini devrime yönelten denemeleri ile katkıda bulunmuştur. Havana doğumlu Marti’nin Küba’daki etkisi o kadar büyüktür ki günümüzde hem Fidel Castro (1926–) hem de onun düşmanları Marti’yi bir ilham kaynağı olarak kabul ederler. Castro’nun komünist gençlik grubu gibi ABD hükümetinin Florida’da konuşlanmış Castro karşıtı radyo istasyonu da ismini Marti’den almıştır.

19. yy’ın sonlarına doğru Küba, İspanya’nın bir zamanlar çok geniş olan Amerikan İmparatorluğu’ndan geriye kalan son topraktı. İspanya’nın koloni yöneticileri zalimlikleri ve beceriksizlikleri ile ün salmıştı. 1868 ve 1879 yıllarında yaşanan iki isyan ancak çok fazla şiddet kullanılarak bastırılabilmişti.

Marti 1868 isyanını desteklemişti. O sıralarda lisede bir sanat öğrencisiydi. Henüz genç bir delikanlıyken vatana ihanetle suçlandı ve Küba politikasıyla ilgilenmeyi bırakacağı umuduyla İspanya’ya gönderildi.

Ancak sürgündeyken özgür Küba tutkusu daha da arttı. Hayatının kalan kısmını sürgünde geçirdi. On beş yıl kadar New York City’de kaldı. Küba’nın bağımsızlığını destekleyen sayısız şiir ve risale yazdı. Küba’ya uluslararası destek bulmak ve İspanya zulmüne dikkat çekmek için dünyayı dolaştı.

Kübalı muhaliflerle ilişki kurmak için uğraştığı uzun yılların ardından 1894’te Meksika’ya gidip yeni bir isyan planlamaya başladı. 1895 yılında adaya ayak bastı. Ayaklanmanın ilk çarpışması sırasında İspanyol askerleri tarafından öldürüldü. Kırk iki yaşındayken ülkesi için hayatını feda etmişti.

Üç yıl sonra, ABD asilerin safında savaşa girince İspanya teslim olmak zorunda kaldı. İspanya ordusu geri çekildikten sonra kısa bir süre ABD

adayı işgal etti. ABD ordusu da çekilince Küba resmen 1902 yılında bağımsız oldu.

Ek Bilgiler

1- Marti, New York City'de yaşarken "La Edad de Oro" (Altın Çağ) adında İspanyolca bir çocuk dergisi çıkardı.

2- Marti 1895 yılında Küba'ya geldiğinde hiçbir askeri deneyimi yoktu. Nitekim birkaç hafta içinde öldürüldü. Beyaz bir at sürüyor oluşu muhtemelen kolay hedef olmasına neden olmuştu. Bu şekilde İspanyollar onu diğer Kübalı isyancılardan kolaylıkla ayırt edebilmişti.

3- 1965 yılında New York City'deki Central Park'ta bronz atlı bir Marti heykeli dikilmiştir. Heykel diğer Latin Amerika kahramanlarının yanında durmaktadır: Tam altı tane Güney Amerika ülkesini özgürleştiren Simón Bolívar (1783–1830) ve Arjantin'in ulusal kahramanı José de San Martin (1778–1850).

Bahaullah

Doğru din hangisidir? Bir İran mistiği olan Bahaullah (1817–1892) bu soruya hiç de ortodoks olmayan bir yanıt verdi: Hepsi. Böylece 1863 yılında Bahai inancı ortaya çıkmış oldu.

Dinlerin birliği, Bahai inancının temelidir. Filistin'de kurulan Bahai dininin günümüzde 5 milyona yakın takipçisi vardır. Bahaullah etnik ve dini bölünmeleri reddetti. Ona göre Hz. İsa, Hz. Musa, Buda ve diğer dini şahsiyetlerin her biri Tanrı'nın sözlerini doğru bir biçimde dile getirmişti.

Bahaullah İran'ın başkenti Tahran'da doğdu. Asıl adı Mirza Hoseyn Ali Nuri idi. Şii bir Müslüman olarak yetiştirildi. Gizli bir mezhep olan Babiliğe dahil olunca adını değiştirdi. Bu mezhebin lideri 1850 yılında vatana ihanetle suçlanarak İran otoriteleri tarafından idam edilince Bahaullah Babi tarikatinin lideri oldu.

Daha sonra yaşanan büyük baskı döneminde sürgüne gönderildi. Bağdat, İstanbul ve o zamanlar Osmanlı İmparatorluğu'nda bir bölge olan Kürdistan'a gitti. Buralarda kendisini "doğru yolu bulmuş lider" olarak tanıtıyordu. Babi tarikatinin kurucusunun öngördüğü gibi o da aynen diğer peygamberler gibi Tanrı'nın vücut bulmuş haliydi. Bu sözleri üzerine bu kez de Osmanlı İmparatorluğu'ndan sürgün edildi. Akdeniz'de bir hapishane kolonisi olan Akra'ya hapsedildi. Burası günümüzde İsrail sınırları içerisinde yer almaktadır.

Akra'da taraftarlarına dini görüşlerini açıklayan kitaplar ve mektuplar yazmaya, vaazlar vermeye devam etti. Tanrı'nın elçisi olduğuna inanıyordu. Pek çok dinin gelişini önceden haber verdiği, yeryüzündeki dinleri birleştirip ayrılıklara son verecek olan Mehdi olduğunu söylüyordu.

Bahaullah, taraftarlarının uyması gereken bir dizi kural koydu. Bunların arasında oruç tutma, günlük ibadet ve içki-uyuşturucu gibi şeylerden tamamen uzak durma da vardı. Bahailikte ruhban sınıfı ve seremoniler yoktu. Bahai tapınaklarında diğer dinlerin kutsal metinleri okunarak ibadet ediliyordu.

Hayatının kalan kısmında resmen Akra'da bulunsa da Bahaullah'ın bölgede seyahat etmesine izin veriliyordu. Misafir kabul edebiliyor ve müritleri ile iletişim kurabiliyordu. Ölümünün ardından Bahailik, oğlunun çalışmaları sayesinde Orta Doğu, Afrika ve ABD'de yayılmaya devam etti.

Ek Bilgiler

1- Bahailiğin günümüzdeki merkezi, Bahaullah'ın hapsedildiği Akra yakınlarındaki İsrail şehri Hayfa'dır.

2- Bahaullah Musa, İbrahim ve Zerdüşt'ü de peygamber olarak kabul ediyordu.

3- Ölümünün ardından oğlu Abdul-Bahá (1844–1921) ve torunu Shoghi Effendi Rabbani (1897–1957) gruba liderlik ettiler.

Theodore Roosevelt

Theodore Roosevelt (1858–1919) bir avcı, asker ve yazardı. İki dönem ABD başkanlığı yapmıştı. Görevde bulunduğu süre içerisinde iç politikada katı ticaret kuralları uygulayıp ve doğanın korunması için özel bir çaba sarfederken dış politikada da Amerikan'ın etkisini denizaşırı ülkelere yaymak için uğraşmıştı.

Roosevelt New York City'de doğdu. Harvard'dan mezun oldu. 1881 yılında New York Eyalet Meclisi'ne girmeden kısa süre önce Colombia Üniversitesi'nde hukuk eğitimi almaya başladı. Ancak kısa süre sonra okuldan ayrıldı. Hem eşini hem de annesini 1884 yılının aynı gününde kaybetti ve hayatı boyunca bu olay hakkında bir daha asla konuşmadı.

1897 yılında donanma müsteşarı oldu. Ertesi yıl İspanyol-Amerikan Savaşı'nda yer alabilmek için görevinden istifa etti. Rough Riders adlı yeni bir süvari birliğinde savaşacak gönüllüler toplamaya başladı. 1898 yılında San Juan Tepesi Muharebesi'ndeki başarısı nedeniyle onur madalyası kazandı.

Savaşta gösterdiği kahramanlıklar onu ülke çapında üne kavuşturmuştu. 1898 yılının Kasım ayında New York valisi seçildi. Aradan iki yıl geçmeden William McKinley (1843–1901) onu başkan yardımcısı adayı olarak belirledi. McKinley'in bir suikaste kurban gitmesi sonucunda Roosevelt 14 Eylül 1901 tarihinde başkan oldu.

ABD 20. yy'a gücü gitgide artan bir dünya imparatorluğu olarak girdi. Roosevelt donanmayı büyüttü. Panama Kanalı'nı inşa edebilmek için Panama'yı kontrol altına aldı. İspanyol-Amerikan Savaşı'nın sonunda yapılan bir anlaşmayla İspanyollar'dan alınan Filipinler'deki milliyetçi isyancılarla savaştı. Yüzyılın geri kalan kısmında onun müdahalecilik anlayışı Amerikan dış politikasına damgasını vurdu.

Roosevelt iç siyasette ise Cumhuriyetçiler'in ilerici grubunun yanında yer aldı. Ticaret tekellerini ve demiryollarına devlet müdahalesini savundu. Tüketicileri korumak için "Gıda ve İlaç Yönetimi"ni (*Food and Drug Administration*) kurdu. Aynı zamanda kararlı bir doğa severdi. Doğayı korumak adına "ABD Orman Hizmetleri"nin (*US Forest Services*) temellerini attı.

Roosevelt 1909 yılında görevi bıraktı. 1912 yılında üçüncü bir partinin ilerici adayı olarak yeniden seçime katıldı. Kampanyası sırasında düzenlenen bir suikast girişiminden yaralı olarak kurtuldu. Hastaneye gitmeden önce doksan dakikalık konuşmasını tamamladı, ancak yine de seçimi kaybetti. Buna rağmen altmış yaşında ölene dek politikada aktif olmaya devam etti.

Ek Bilgiler

1- McKinley'nin saldırıya uğradığı Buffalo'ya giden Roosevelt ölüm döşeğindeyken onun başında bekledi. Daha sonra, bugün müzeye dönüştürülmüş olan bir arkadaşının evinde yeni görevine başladı.

2- Roosevelt'in döneminde kolej futbolu popülerleşmeye başladı. Ancak oyunlar sırasında yaşanan ölüm olayları başkanı endişelendiriyordu. Kolej yöneticilerine ileri pası yasallaştırmaları için baskı yaptı. Haklı olarak bunun oyunu daha güvenli hale getireceğini düşünüyordu.

3- İngilizce'de oyuncak ayı anlamına gelen "teddy bear" kelimesi adını Roosevelt'ten alır. Söylendiğine göre Mississippi'de avlanırken gördüğü bir ayı yavrusunu öldürmeyi reddetmişti.

Friedrich Nietzsche

Tanrı öldü.

— Nietzsche

Geleneksel değerlerin modası geçti. Güçlü zayıfı ezebilir. Hıristiyanlığın Avrupa'da yayılması bir lanetti. Almanlar fazla bira içiyorlar.

Modern felsefenin en etkili figürlerinden biri olan Friedrich Nietzsche (1844–1900) okuyucularını şoke eden yorumlarıyla tanınıyordu. Ancak nesiller boyunca sanatçı ve şüphecilere ilham kaynağı olacaktı. Almanya'da doğan Nietzsche hayatının büyük bölümünü Batı medeniyetinin temellerini sarsarak geçirdi. Özellikle bu medeniyetin çekirdeğini oluşturan Hıristiyan ahlakını hedef tahtasına yerleştirmişti.

Nietzsche, Leipzig yakınlarındaki kırsal bir bölgede doğdu. Adını Prusya kralı 4. Friedrich Wilhelm'den (1795–1861) alıyordu. Ailesinden pek çok Lutherci rahip çıkmıştı. Babası Karl (1813–1849) bunlardan biriydi. Prestijli bir yatılı okula gitti. Bonn Üniversitesi'nde felsefe okudu. Felsefe öğrenimi sırasında Hıristiyanlık'tan uzaklaştı.

1867 yılında Prusya Ordusu'na katıldı. İdman yaparken göğsünden yaralandı ve ordudan çıkarıldı. Ancak aldığı yaralar asla tam olarak iyileşmeyecekti. Hayatının kalan kısmında ruhsal ve bedensel sağlık sorunları yakasını hiç bırakmadı.

Üniversite hayatına geri dönen Nietzsche 1869 yılında ders vermeye başladı. Üç yıl sonra ilk yazıları yayınlanmaya başladı. Ahlak, sanat ve müzik gibi çok çeşitli konularda yazıyordu. Özellikle arkadaşı Richard Wagner (1813–1883) hakkında eserler vermişti. Aslında Nietzsche doğrudan doğruya sanat hakkında yazmıyor daha ziyade sanatın felsefi sonuçları ile ilgileniyordu. Örneğin *Birth of Tragedy* (Tragedyanın Doğumu) isimli çalışmasında eski bir edebiyat formu olan Yunan tragedyasının ona umut aşıladığını söylüyordu. Çünkü bu türde yazılan eserler okurda, hayatın anlamını ve dolu dolu olduğunu gösteren çok çeşitli duygu deneyimlerine yol açıyordu.

Nietzsche'nin felsefi düşünceleri büyük bir tartışma yarattı. Kullandığı en tartışmalı ve yanlış anlaşılan kavramlardan biri "güç istenciydi" (*will to*

power). Ona göre insanlar güç arayışına meyilliydiler. Güç istenci, yaşama istencinden çok daha güçlüydü. Bu kavramın bir benzeri ne yazık ki elli yıl sonra Naziler tarafından benimsenecekti.

Nietzsche kronik başağrıları ve görme sorunlarından muzdaripti. 1879 yılında ders vermeyi bıraktı. 3 Ocak 1889 tarihinde büyük bir sinir krizi geçirdi. Psikolojik sorunları nedeniyle Almanya'daki annesinin yanına taşındı. Elli beş yaşında zatürreden öldüğü sırada kızkardeşinin bakımına muhtaç durumdaydı.

Ek Bilgiler

1- Nietzsche son büyük sinir krizini İtalya'daki Torino kentinde geçirdi. Şehrin ana meydanlarından birinde bir sürücünün atını kırbaçladığını görmüştü. Atı korumak için koşmaya başladığında bayılmıştı.

2- "Böyle Buyurdu Zerdüşt" (1883–1885) isimli kitabının yaklaşık 150 bin kopyası, I. Dünya Savaşı sırasında Alman birliklerine moral olsun diye dağıtılmıştır.

3- Yaralarına rağmen, Fransız-Prusya Savaşı (1870–1871) sırasında ordu hizmetinde bulundu. Askeri hastanede çalıştı ve yaralı askerleri tedavi etti. Kimi biyografi yazarları bu dönemde frengi kapmış olabileceğini söylemektedir.

Nikola Tesla

Nikola Tesla (1856–1943), hayatının ilk dönemlerinde yaratıcı buluşları ve elektrikle ilgili çalışmaları ile tanınmıştı. New York City'deki bir otel odasında öldüğünde ise filmlerdeki deli bilim adamı tiplemesinin vücut bulmuş hali gibiydi. Garip davranışları, sıra dışı görünümü ve "ölüm ışınını" (*death ray*) bulma takıntısının bu imajın oluşmasında önemli bir payı vardı.

Tesla, Hırvatistan'da doğdu ve elektrik mühendisliği alanında eğitim aldı. Ebeveynlerinin ölümünün ardından 1884 yılında ABD'ye göç etti. New Jersey'de Amerikalı mucit Thomas Edison'ın (1847–1931) yanında çalışmaya başladı. Ancak Edison vaat ettiği bir ödemeyi yapmayınca iki bilim adamının arası açıldı.

Edison'un şirketinden ayrılan Tesla, 1886 yılında New Jersey'de kendi laboratuarını kurdu: "Tesla Elektik Aydınlatma ve Üretme Şirketi" (*Electric Light and Manufacturing Company*). Şirket alternatif elektrik akımının (AC) bulunmasına önemli katkılarda bulundu. Edison'un direkt akımının (DC) rakibi olan alternatif akım gerçekten de işe yarıyordu. 1890 yılındaki ünlü Akımlar Savaşı'nda (*War of the Currents*) Edison Tesla'nın karşısında yenilgiye uğradı. Tesla'nın AC akımının DC akımına göre pek çok üstünlüğü vardı. En büyük avantajı ise uzun mesafelere aktarılabiliyor olmasıydı. Buna karşılık Edison, AC akımının çok tehlikeli olduğunu savunuyordu.

Savaşın dönüm noktası 1893 yılında oldu. Tesla ve ortağı George Westinghouse (1846–1914), Chicago'daki Dünya Fuarı'na elektrik sağlama hakkını kazandı. Bu durum AC akımının milyonlarca insan tarafından duyulmasını sağladı. On yılın sonlarına doğru AC'nin büyük bir zafer kazandığı artık çok açıktı. 20. yy'da sadece bir avuç şehir DC kullanmaya devam etti.

Tesla bu arada yeni konular üzerinde çalışmaya başlamıştı. 1897 yılında bir radyonun patentini aldı. İki yıl sonra Colorado'da büyük bir laboratuar inşa etti. Burada atmosferdeki elektrik akımı üzerine çalışacaktı. İş adamı J. Pierpont Morgan'ın (1837–1913) desteğiyle çelik bir kule inşa etti. Kulenin üzerinden elektrik akımını kablosuz olarak aktaracaktı. Bu kule, türünün dünyadaki tek örneğiydi.

Takıntılı ve dayatmacı bir kişiliği olan Tesla hiç evlenmedi. Diğer insanlarla ilişkileri genellikle problemliydi. Ömrünün son on yılını bir otel odasında geçirdi. Güvercin besliyor ve “ölüm ışını”nı bulduğunu iddia ediyordu. Söylediğine göre “ölüm ışını” tek bir ateşlemede bir milyon kişiyi öldürebilecek, savaş gemilerini batırabilecek kadar güçlü bir silahtı. Zengin ve ünlü olarak ölen rakibi Edison’ın aksine Tesla ömrünün sonunda beş kuruşsuz kalmıştı. Üstelik tamamen unutulmuştu. Seksen altı yaşındaki ölümünün ardından odasında ölüm ışınına ait planlar aranmasına rağmen hiçbir şey bulunamadı.

Ek Bilgiler

1- Kırk yılı aşkın bir süre boyunca İtalyan mucit Guglielmo Marconi (1874–1937) ile bir patent kavgası içinde oldu. Mesele radyoyu ilk kimin icat ettiğiydi. Ölümünden birkaç ay sonra Yüksek Mahkeme Tesla’nın lehinde karar verdi.

2- 1960 yılında “tesla” terimi, bir manyetik akım yoğunluğu birimi olarak kullanılmaya başlandı.

3- “Ölüm ışını”nı tasarlamak için yıllarca uğraşmış olmasına rağmen bu silahı yapmayı asla başaramadı. 1930’larda buluşunu ABD ve İngiltere hükümetlerine tanıttı. Ancak her iki devlet de önerisini kibarca reddetti.

Lizzie Borden

Lizzie Borden bir balta aldı

Annesine kırk darbe vurdu

Ne yaptığını görünce

Babasına da kırk bir darbe vurdu

— Anonim

4 Ağustos 1892 tarihinde 19. yy'ın en korkunç suçlarından biri işlendi. Andrew (1822–1892) ve Abby Borden (1828–1892) Massachusetts'teki evlerinde baltalı bir katil tarafından öldürüldüler. Şüpheler kısa sürede kızları Lizzie (1860–1927) üzerinde toplandı.

Olayın son derece vahşi olması New England genelinde büyük bir sarsıntıya yol açtı. Hemen herkes cinayeti Borden'ın işlediğine inanıyordu. Bu kanaat bugün de değişmemiştir. Ancak Borden delil yetersizliğinden serbest bırakıldı. Bu tartışmalı karar pek çok Amerikalı'da şok etkisi yarattı.

Borden zengin bir ailenin çocuğuydu. Massachusets'teki Fall River'da büyük bir evde hizmetçisi ile birlikte yaşıyordu. Abby, Andrew'ın ikinci eşiydi. Lizzie'nin annesi Sarah A. Borden 1863 yılında ölmüştü.

O sabah Andrew Borden evin işleri ile ilgileniyordu. Sofanın üzerinde kestirmeye başladı. Lizzie'nin iddiasına göre babasının cesedini günün sonunda bulmuştu. Görünüşe göre uyurken öldürülmüştü. Üvey annesinin cesedini de kısa süre sonra üst katta bulmuştu. Her iki kurban da defalarca bıçaklanmıştı (ancak yukarıdaki çocuk şarkısının iddia ettiği gibi 40 kez değil).

Deliller Lizzie'nin cinayetle bağlantısı olduğunu ortaya koyuyordu. Evinin bodrum katında bir balta bulunmuştu. Bir ilaç satıcısı cinayetlerden

bir kaç gün önce zehir satın almaya çalıştığını iddia ediyordu. Üstelik Borden cinayetlerden birkaç gün sonra bir elbisesini sobada yaktığını kabul etmişti.

Ancak yargılama sırasında en önemli delillerden bazıları geçersiz sayıldı. Savcılar baltanın cinayet silahı olduğuna jüriyi ikna edemediler. Sonuç olarak Borden altmış sekiz dakika içerisinde aklanmıştı.

Aklanmasının ardından Borden'a küçük bir servet kaldı. Hayatının kalan kısmında Fall River'da yaşadı. Altmış altı yaşında öldü.

Ek Bilgiler

1- Borden 1897 yılında Rhode İsland'daki Providence'da bir dükkandan iki porselen çalmakla suçlandı. Ancak dükkan sahibiyle anlaşarak cezalandırılmaktan kurtulmayı başardı.

2- Olayla ilgili bir opera olan "Lizzie Borden" 1965 yılında New York City'de sahnelendi.

3- Borden'in babası çok cimriydi. Evin içine boru tesisatı döşetmeyi bile kabul etmiyordu.

Oscar Wilde

Yazar, oyun yazarı ve şair Oscar Wilde (1854–1900), İngiltere'deki Reading'te geçirdiği iki yıllık mahkumiyeti sırasında cinayet hükümlüsü bir cezaevi arkadaşının asılmasına tanık oldu. Adamın idamı Wilde'ı derin bir üzüntüye sokmuştu. Bu dönemde hissettikleri serbest kaldıktan sonra yazacağı *The Ballad of Reading Gaol* (Reading Hapishanesi Balladı) (1898) isimli şiirinin temelini oluşturdu:

Mahkumların gökyüzü dediği

Şu mavi çadıra

Hiç bu kadar hüzünlü bakan

Bir adam görmemiştim.

The Ballad of Reading Gaol, Wilde'ın 1900 yılındaki kırk altı yaşında ölümünden önce tamamladığı son eseridir. Önceki çalışmalarından çok daha hüzünlü olan esere Wilde'ın son yıllarında yaşadığı acı ve trajediler damgasını vurmuştu. Tutuklanması, homoseksüel olduğu için 1895 yılında hapis cezası alması ve gönüllü olarak ömrünün son üç yılını Fransa'da sürgünde geçirmesi onu derinden üzmüştü. Şiirdeki can alıcı sözlerinden biri de şuydu: "Hepimizin içinde ölen bir şey var. Umudun ta kendisi."

Varlıklı bir İrlandalı doktorun oğlu olan Oscar Wilde edebiyat kariyerine Oxford'da öğrenciyken başladı. Burada şiirler yazdı ve "Estetik Hareketi"nin bir parçası oldu. Estetikçiler sanatın sanat için olduğuna inanmaktaydılar. Onlara göre sanatın esas meselesi bir mesaj taşımak ya da ahlaki dersler vermek değildi. Uzun saçları, huzur bozucu zekası ve göze çarpan giysileri Wilde'ı hareketin önde gelen simalarından biri haline getirdi. Tek romanı olan *The Picture of Dorian Gray* (Dorian Gray'in Portresi) 1891 yılında yayınlandı. Çok sayıda oyun yazdı. Özellikle *The*

Importance of Being Earnest (Ağırbaşlı Olmanın Önemi / 1895) yaygın bir ilgiye mazhar olmuştur. Tutuklanmadan önceki düzyazı stili oldukça eğlenceliydi. Esprili, keskin bir dil kullanıyordu. Anlatımı şakalarla ve kelime oyunlarıyla doluydu.

1890'ların başında Wilde, önde gelen aristokratlardan Lord Alfred Douglas (1870–1945) ile bir ilişki yaşadı. Lord'un babası Queensberry Markizi'ydi (1844–1900). Markiz, Wilde'ı 19. yy İngilteresi'nde ağır bir suç olan eşcinsellikle suçladı. Wilde iki yıl ağır cezaya mahkum edildi.

Serbest kalmasının ardından Fransa'ya gitti. Burada takma bir isimle yaşamaya başladı. Üç yıl sonra Paris'te bir otel odasında menenjit nedeniyle öldü.

Ek Bilgiler

1- Queensberry Markizi, İngiltere'deki bir spor kulübüne verdiği destekle anımsanmaktadır. Bu kulüp 1880'lerde boksun kurallarının standardize edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Günümüzde dahi büyük ölçüde geçerli olan bu kurallar, "Queensberry Markizi" kuralları olarak bilinir.

2- The Picture of Dorian Gray, 1945 yılında Holywood filmi olmuştur. Colin Firth'ün (1960–) başrolü oynadığı yeni bir versiyonu ise 2009 yılında İngiltere'de gösterime girmiştir.

3- İngiltere ve Galler'de erkek eşcinselliğini yasaklayan kanunlar 1967 yılında feshedilmiştir.

Emiliano Zapata

Ayakta ölmek, dizlerinin üzerinde yaşamaktan daha iyidir.

— Emiliano Zapata

Uzun siyah bıyıkları, geniş şapkası ve keskin bakışlarıyla asi lider Emiliano Zapata (1879–1919) Meksika'nın en bilinen yüzlerinden biridir. 1910 yılında başlayan bir köylü ayaklanmasına suikaste kurban gidene dek liderlik etmiştir. Ülke topraklarının daha eşit bir biçimde dağılması için mücadele etmiştir. Başta yoksullar olmak üzere pek çok Meksikalının gözünde bir kahraman haline gelmiştir.

Zapata, Porfirio Díaz'ın (1830–1915) diktatörlüğü döneminde büyümüştü. Diaz 1876 yılında bir darbeyle iktidara gelmişti. Zapata'nın ailesi gibi köylüler için bu dönemde yaşananlar tam bir felaketti. Hükümetin büyük toprak sahiplerinin geniş arazileri kontrol etmesine izin vermesi, köylüleri zor durumda bırakmıştı.

Zapata, 1909 yılında güneydeki Morelos eyaletinde yer alan köyü Anenecuilco'nun koruyucularından biri olarak seçildi. Bir sene sonra Meksika Devrimi başlayınca asilerin safında yer aldı. Asiler 1911 yılında Diaz'ı devirip onu Fransa'ya kaçmak zorunda bıraktılar.

Diaz'ın devrilmesine rağmen Zapata'nın toprakla ilgili talepleri hayata geçmemişti. Dolayısıyla devrim devam etti. Zapata toprak reformuyla ilgili önerilerini 1911 tarihli Ayala planında dile getirdi. Önerileri yoksul köylülerin kendi çiftliklerini işletmesini amaçlıyordu.

Sekiz yıl boyunca ülkeyi farklı başkanlar yönetti. Ancak isyan devam ediyordu. Zapata özellikle güneyde çok güçlüydü. 1919'de tuzağa düşürüldü ve suikaste kurban gitti. Ölümünün ardından bazı reform önerileri hayata geçirilse de hâlâ Zapata'nın yarım kalan işini tamamlamak isteyen isyancı gruplar bulunmaktadır.

Ek Bilgiler

1- Zapata'nın hayatını konu alan 1952 yapımı "Viva Zapata!" adlı filmde onu Marlon Brando (1924–2004) canlandırdı. Anthony Quinn (1915–2001) ise asi liderin kardeşi rolünde yer alıyordu. Filmdeki rolü ile Quinn en iyi yardımcı aktör dalında Oscar aldı. Film dört farklı dalda Oscar'a aday olmuştu. Senaryo yazarlarından biri de Nobel ödüllü romancı John Steinbeck (1902–1968) idi.

2- 1994 yılında kendilerine Zapatistalar adını veren bir grup asi, Meksika hükümetine başkaldırdı. Chipas eyaletindeki ticaret politikalarını eleştiriyor ve arazi reformları yapılmasını talep ediyorlardı.

3- Zapatista'nın ölüm yıldönümü olan 10 Nisan tarihinde ondan ilham alan gruplar Meksika'da protesto gösterileri düzenlemektedir.

Mary Baker Eddy

Mary Baker Eddy (1821–1910), New Hampshire'daki bir çiftlikte doğdu. Çocukken kronik rahatsızlıklarla başı beladaydı. Hayatının büyük bölümünde sağlık sorunları yaşadı. Bu durumu pek çok dini düşüncesinin şekillenmesine neden oldu.

Baker Eddy, ilk kez yirmi iki yaşında evlendi ve kısa süre sonra hamile kaldı. Ancak eşi, oğlu George'un 1844 yılında dünyaya gelmesinden kısa süre önce hayatını kaybetti. Öğretmen olarak kazandığı para oğluyla geçinmesine yeterli olmadığı için Eddy, bir doktorla evlendi. Kısa süre sonra boşandılar ve oğlunun velayetini kaybetti.

Mali ve duygusal sıkıntılar sağlık sorunlarının yeniden ortaya çıkmasına neden oldu. Baker, ağır bir depresyon geçiriyordu. Çok dindar biri olmasına rağmen dini inançları onun teselli bulmasını sağlamıyordu.

1850'ler ve 1860'larda sorunlarından kurtulabilmek için çeşitli yollara başvurdu. Doğal ilaçları (homeopathy), sıcak ve soğuk banyoları (hydropathy) ve adını hastalarını hipnoz ederek tedavi edebildiğini iddia eden Maine'li saat imalatçısı Phineas Parkhurst Quimby'den (1802–1866) alan Quimbyizm'i denedi. Fakat sorunları devam etti. 1866 yılında buzda kayıp düşerek felç oldu. Üç gün boyunca hiç ara vermeden İncil'i okuyunca kendini aniden daha iyi hissetmeye başladı. Bunun Tanrı'nın iyileştirici gücünün bir kanıtı olduğunu düşünüyordu.

1872 yılında *Science and Health with Key to the Scriptures* (Kutsal Kitaplara Göre Sağlık ve Bilim) isimli çalışmasını yazmaya başladı. Kitabı 1875 yılında basılacak ve çok geçmeden çok satanlar arasına girecekti. Asa Gilbert Eddy adındaki bir okuru ile 1877 yılında evlendi. 1879'da Boston'da Bilim Adamı Hz. İsa'nın Kilisesi'ni (*The Church of Christ,*

Scientist) kurdu. Kilisesinin temel öğretisi İncil'in hastalıkları iyileştirmede tıptan daha etkili olduğuydu.

Öğretilerini yaygınlaştırmak için okuma odaları kurdu. Takipçileri burada İncil'i ve kilise yayınlarını okuma imkanı bulabiliyordu. Okuma odaları ve *Christian Science Monitor* gazetesi günümüzde hâlâ etkili olmaya devam etmektedir.

1889 yılında kiliseye liderlik yapmayı bıraktı. New Hampshire'a taşındı. Seksen dokuz yaşındaki ölümünün ardından Massachusetts'teki Cambridge'e gömüldü.

Ek Bilgiler

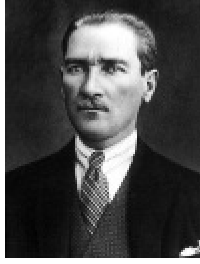
1- Baker Eddy'nin kardeşi Albert (1810–1841), New Hamshire'da Franklin Pierce'le (1804–1869) birlikte avukatlık yapıyordu. Pierce daha sonra ABD'nin 14. başkanı olacaktı.

2- İlk eşinin ölümünün ardından Baker Eddy bir yuva açtı. Ancak birkaç ay içerisinde iflas etti.

3- Kurulduğundan beri pek çok kişi Hıristiyan Bilimi'ni ilaç karşıtlığı nedeniyle eleştirmektedir. İrlandalı yazar George Bernard Shaw (1856–1950) bu akımın hem modern tıbbı hem de Hıristiyanlık'taki günah kavramını reddetiğini söyler. Kilisenin ne Hıristiyan ne de bilimsel olduğu esprisini yapar.

Mustafa Kemal Atatürk

Mustafa Kemal Atatürk (1881–1938), Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ve ilk cumhurbaşkanıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'ndaki yenilgisinin ardından Türkiye'nin bağımsızlığını kazanmasında hayati bir rol oynamıştır. Ülkesini modern ve seküler bir devlet haline getirmiştir.

Atatürk, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Selanik şehrinde doğmuştu. İmparatorluk, Doğu Avrupa ve Orta Doğu'nun önemli bir bölümünü kontrol ediyordu. Ancak ekonomik ve askeri gücü düşüşe geçmişti. Çar 1. Nikola (1796-1855) Osmanlılar için Avrupa'nın "hasta adamı" benzetmesini yapmıştı.

1905 yılında Harp Akademisi'ni bitirip orduya katıldı. Suriye, Libya ve Balkanlar'da görev yaptı. Osmanlılar 1914 yılında

I. Dünya Savaşı’na katılıp Almanya ve Avusturya’nın safında yer aldılar. Atatürk 1915 yılında Çanakkale’de İngilizlere karşı büyük bir zafer kazanan birlikleri kumanda etti.

1918 yılındaki Müttefik zaferi Osmanlı İmparatorluğu’nun sonu oldu. Orta Doğu’daki toprakları İngiltere ve Fransa arasında paylaşıldı. Son halife görevinden alındı. Müttefikler aynı zamanda Türkiye’yi bölmeyi planlamıştı. Ancak burası Osmanlı İmparatorluğu’nun kalbiydi ve Atatürk bağımsızlık savaşı ile Türkiye’nin birliğini sağlamayı başardı.

1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kuruldu. Atatürk cumhuriyetin ilk cumhurbaşkanı oldu. Bir anayasa hazırlattı, okullar ve müzeler açtı. Türkiye’yi modernleştiren sosyal reformlar yaptı. Arap harflerinin yerine Latin alfabesini benimsedi. Osmanlı modernleşmesi ile özdeşleşen fes yerine batı tarzı şapkanın giyilmesini zorunlu kıldı. Soyadı kanununu çıkardı.

Atatürk dönemine sekülerleşme ve modernleşme damgasını vurdu. Bu prensipler, Kemalizm olarak bilinen ideolojinin de merkezinde yer alacaktı. Ölümünden yıllar sonra, askeri liderler seçilmişlere karşı yaptıkları darbeleri bu kurucu prensipleri korumak adına gerekli adımlar olarak savunacaklardı. Atatürk elli yedi yaşında sirozdan ölene dek görevde kaldı.

Ek Bilgiler

1- Türkiye’de Atatürk’e hakaret etmek suçtur. Prof. Atilla Yayla, tarih kitaplarında Atatürk’ün reformlarının abartılı bir biçimde ele alındığını söylediği için 2008 yılında on beş ay ertelenmiş hapis cezasına çarptırılmıştır.

2- Fesi yasaklayınca kendisi de halka örnek olmak için batı tarzı bir panama şapkası giymeye başladı.

3- Soyadını 1935 yılında aldı. “Atatürk” Türklerin atası anlamına gelmektedir.

William James

Dünya felsefesine büyük bir katkı yapan ilk Amerikalılardan biri William James'tir (1842–1910). O bir eğitimci, psikolog ve aynı zamanda pragmatik felsefe okulunun kurucusuydu. İki önemli kitabı *The Principles of Psychology* (Felsefenin Prensipleri / 1890) ve *The Varieties of Religious Experience* (Dini Deneyimin Çeşitliliği / 1902), insan aklının işleyiş prensiplerinin anlaşılmasında temel bir rol oynamıştır.

James, zengin bir ailenin çocuğu olarak New York City'de doğdu. Kardeşi Henry James (1843–1916) sevilen bir romancıydı. Çocukluğunu Manhattan'daki bir konakta geçirdi. Cenevre ve Paris'teki yatılı okullarda çok iyi eğitim aldı. 1869 yılında Harvard'dan tıp eğitimi alarak mezun oldu.

Hayatının ilk dönemlerinde sık sık ruhsal bunalım geçirdi. Doktorlar intihara eğilimli olduğunu düşünüyordu. Fransız filizof Charles Renouvier'in (1815-1903) bir makalesini okuyunca 1870'ten itibaren kendini gitgide daha iyi hissetmeye başladı. 1872'de Harvard'da psikoloji dersleri vermeye başladı, 1878'de evlendi.

The Principles of Psychology isimli kitabını yazması James'in on iki yılını almıştı. Kitap yayınlanır yayınlanmaz klasikleşti. Kısmen ders kitabı kısmen de felsefi bir eser olan bu yapıtı, psikoloji öğrencilerinin referans kitabı haline geldi. Kitapta "bilinç akışı" gibi çeşitli kavramlar ilk defa kullanılıyordu. James bu kavramla aklın, geçmiş düşünce ve deneyimleri harmanlamasına işaret ediyordu.

Varieties of Religious Experience isimli kitabında farklı dinlere mensup insanların tanık olduğu mistik tezahürleri, mucizeleri ve deneyimleri kataloglamıştı: "İnsanların yalnızken hissetiği duygular, yaptıkları eylemler ve deneyimler kutsallık atfettikleri olgularla ilişkili olabilir." Kitapta dini deneyimler nefes almaktan ya da yürümekten farksız biyolojik olaylar olarak değerlendiriliyordu. James dinin değerli olduğunu düşünüyordu. Ancak onun doğruluğunu onaylamak gibi bir derdi yoktu.

James, felsefi görüşlerini *Pragmatizm* adıyla 1907 yılında yayınladı. Pragmatikler dogmatik ve mutlak felsefi tutumları reddetmektedirler. Onlara göre gerçek, insan deneyimiyle ortaya çıkmaktadır. İşe yarayan şey doğrudur.

James ömrünün son yıllarını seyahat ederek geçirdi. Ancak sağlık sorunları yaşıyordu. 68 yaşındayken memleketi New Hampshire’da öldü.

Ek Bilgiler

1- Kimi biyografi yazarlarına göre James, McLean Akıl Hastanesi’nde kısa bir süre tedavi gördü. Burası Boston dışındadır. Günümüzde hâlâ faaliyette olan hastane, James’in bir zamanlar hastaları olup olmadığı konusunda herhangi bir açıklama yapmayı reddetmektedir.

2- James’in Harvard’daki öğrencileri arasında geleceğin ABD başkanlarından Theodore Roosevelt (1858–1919) de vardı. Roosevelt 1880 yılında mezun oldu. Ünlü yazar W. E. B. DuBois’de (1868–1963) öğrencisiydi ve 1890’da mezun oldu.

3- James’in iki erkek kardeşi Wilky ve Bob, İç Savaş’ta Birlik ordusunda yer aldılar. William ve diğer kardeşi Henry ise kötü sağlık koşulları nedeniyle savaşa katılmamıştı.

Marie Curie

Nobel ödülü kazanan ilk kadın olan Fransız kimyager Marie Curie (1867–1934) radyasyonun sırlarının keşfedilmesini ve iki yeni elementin tanımlanmasını sağlamış, bir ilke imza atarak erkeklerin hakimi olduğu fizik ve kimya dünyasına girmeyi başarmıştır. Curie iki ayrı dalda Nobel kazanan tek kişidir. Bu durum onun bilim tarihindeki rakipsiz konumunu ortaya koymaktadır.

Curie Polonya'nın Varşova şehrinde dünyaya geldi. Asıl adı Maria Sklodowska'ydı. 1891 yılında Fransa'ya göç etti. Sorbonne'da fizik okudu. 1894 yılında fizikçi Pierre Curie (1859-1906) ile tanıştı. Ertesi yıl evlendiler. Kadın olduğu için memleketinde hocalık yapamayan Marie, Pierre'le evlendikten sonra Fransız vatandaşlığına geçti.

Çift sonraki on yılını ya laboratuarda çalışarak ya da Fransa kırsalında yaptıkları bisiklet turları ile geçirdi. Yeni keşfedilen ve isimlerini kendilerinin koyduğu radyoaktivite ile ilgili çalışmaları sayesinde 1903 yılında fizik dalında Nobel aldılar. Marie aynı yıl Fransız tarihinde doktor unvanı alan ilk kadın oldu.

1906 yılında Curieler büyük bir trajedi yaşadılar. Pierre bir kaza sırasında öldü. Eşinin ölümü Marie'yi yıkmıştı. Kendini tamamen laboratuar çalışmalarına verdi. 1911 yılında bir Nobel ödülü daha kazandı. Bu sefer kimya dalında ödül almıştı.

Curie ancak bir gram üretebildiği radyumu I. Dünya Savaşı sırasında gizlice Paris dışına çıkarmak zorunda kaldı. Diğer taraftan savaş ona radyasyonun pratikte nasıl kullanılabileceğini gösteren güzel bir fırsat sundu: Röntgen makinası. Ambulansların tepesine yüklenerek cephelere gönderilen bu alet doktorların yaralıların vücutlarındaki kurşun ve şarapnel

parçalarını bulmasına yardımcı oluyordu. Bu sayede yüzlerce hayat kurtarıldı.

1920'ler boyunca Curie'nin ünü sürekli arttı. Avrupa ve ABD'de dolaşıyor ve her gittiği yerde ödüller alıyordu. 1921 yılında başkan Warren G. Harding (1865–1923) ona ABD kadınları adına bir gram radyum verdi. Ömür boyu radyasyona maruz kalması etkilerini sonunda üzerinde göstermeye başladı. Aplastik anemi olmuştu. Bu ağır bir kemik iliği hastalığıydı. 1934 yılında öldü.

Ek Bilgiler

1- Curie, aldığı iki Nobel ödülünü I. Dünya Savaşı sırasında Fransız hükümetine vermek istedi. Altın ve gümüşe çok ihtiyaç duyan yetkililer yine de bu yardımı reddettiler.

2- Curie, radyumu ve memleketi Polonya'dan yola çıkarak bu ismi verdiği polonyum elementlerini bulmuştur.

Mata Hari

Güneşte uçan rengarenk bir kelebek gibi yaşamak isterdim.

— Mata Hari

Asıl adı Margaretha Zelle (1876–1917) olan Mata Hari, egzotik bir dansçı ve I. Dünya Savaşı sırasında Almanlar hesabına casusluk yapan bir fahişeydi. Hayatı ve casusluk kariyeri ile büyük bir üne kavuşmuş, kitap ve filmlere ilham kaynağı olmuştur. Pek çokları Mata Hari'nin özgür ruhlu cinselliği için haksız yere suçlandığını ve başarısızlıkları için bir günah keçisi arayan Fransızlar tarafından kullanıldığını düşünmektedir.

Hollanda vatandaşı olan Zelle on altı yaşındayken okul müdürü ile ilişkisi olduğu için okuldan uzaklaştırıldı. On sekiz yaşında Hollandalı bir askerle evlendi. Onunla birlikte günümüzde Endonezya olan, o zamanların Hollanda sömürgesi Dutch East Indies'e gitti. Adam kötü bir eşti. Zelle'ye frengi bulaştırdı ve birkaç yıl sonra boşandılar.

Avrupa'ya dönen Zelle 1903 yılında Paris'e gitti. Burada gece klüplerinde dans etmeye başladı ve Mata Hari takma adını kullandı. Bu lakap Endonezya dilinde "günün gözü" anlamına gelmekteydi. Egzotik kostümleri ve striptiz hareketleri, yerel Endonezya danslarından esinlenmişti. Fransa'da yaşanan *Bella Epoque* (Güzel Dönem)[11] döneminde büyük bir heyecan yaratmış ve pek çok taklitçiye ilham vermişti. Bu dönemde Fransız seçkinlerinden Mata Hari'ye aşık olan pek çok kişi vardı. Bunların arasında önde gelen iş adamları ve askerler de bulunuyordu.

I. Dünya Savaşı başladığında Mata Hari artık Avrupa çapında tanınan bir kadındı. Kıtanın her yerinde dans etmekteydi. Savaş patlak verdiğinde Berlin'deydi. Tarafsız kalan Hollanda'nın vatandaşı olarak Avrupa'nın savaşan güçleri arasında özgürce seyahat etme hakkına sahipti. Savaş boyunca Fransa, Almanya, İngiltere, Hollanda ve İspanya'ya gitti.

Tutuklanmasından yüzyıl sonra bile onun yaşadıkları ile ilgili pek çok ayrıntı hâlâ belirsizliğini korumaktadır. Hem Alman hem de Fransız güçlerinden ona aşık olan rütbeli subaylar vardı. Göründüğü kadarıyla her iki taraf için de ajanlık yapmışsa da gerçekten önemli sırlar öğrenip

öğrenmediği belirsizdir. 1917 yılında Fransızlar adının casus olarak geçtiği bir Alman mesajını deşifre edince Şubat ayında tutuklandı. Hızla yargılandı ve ölüme mahkum edildi.

15 Ekim sabahı son gösterisini yaptı. Onu kurşuna dizecek olan bölüğe bir öpücük gönderdi ve gözlerinin bağlanmasını reddetti. Öldüğü zaman kırk bir yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- 1931 yılında çekilen bir filmde Mata Hari'yi ünlü artist Greta Garbo (1905–1990) canlandırdı.

2- Mata Hari içinde vermut, nar suyu, limon suyu ve şeker bulunan bir kokteylin adıdır.

3- Mata Hari ile ilgili Fransız ordusunda bulunan dosya, 2017 yılına kadar açılmayacak. Hollandalı avukatlar 2001 yılında Mata Hari'nin adının temize çıkması için dava açtılar. İddiaları hükümet tarafından kendisine komplo kurulduğuydu.

Auguste Rodin

Rodin sinirli bir dahiydi. Yaşadığı dönemde pek de tanınmayan Auguste Rodin (1840–1917) günümüzde modern heykel sanatının kurucularından biri olarak görülmektedir. İki ünlü yapıtı *The Thinker* (Düşünen Adam) ve *The Kiss* (Öpücük), Batı sanatının en ünlü eserleri arasında yer almaktadır. Sayısız övgüye konu olmuş, taklitleri yapılmış ve parodileştirilmişlerdir.

Rodin klasik heykelin gerçekliğinden ayrılmış, sert ve daha az geleneksel bir tarz geliştirmiştir. Pek çok eserini bilinçli olarak yarıda bırakmıştır. Bu şekilde çalışmalarının sadece en etkileyici unsurlarını göstermekle yetinmiştir. Rodin'in tartışmalı *Honoré de Balzac* (1799–1850) heykelinde yazarın sadece yüzü ve kafası gözükmekte, heykelin kalan kısmı dalgalanan bir örtünün ardında gizlenmektedir.

Rodin Paris'te doğdu ve sanat okulunda okudu. Fransa'nın en önemli heykel akademisine gitmek istediyse de reddedildi. Süsleme ustası olarak çalıştı. 1870 ve 1871'de Fransız-Prusya Savaşı sırasında Fransız Ordusu'nda görev yaptı. Ardından İtalya'ya gitti. Burada inceleme fırsatı bulduğu İtalyan Rönesans sanatçıları Michelangelo (1475–1564) ve Donatello'nun (1386–1466) çalışmalarından etkilendi.

1880 yılında Paris'te açılacak bir müzenin kapısını tasarlayan Rodin ilk büyük işini aldı. Ancak üzerinde çalıştığı kapıyı asla bitiremeyecekti. Her halükarda bu proje için yaptığı çalışmalar *The Thinker* ve *The Kiss* adlı eserlerine kaynaklık etti. Başlangıçta bunlar da kapının parçaları olarak tasarlanmış ama daha sonra Rodin bağımsız eserler olmalarına karar vermişti. Bir diğer önemli eseri *The Burghers of Calais* (Calais Sakinleri) 1889 yılında açılmış ve Rodin'in ününü iyice arttırmıştı.

Rodin heykel sanatında yaşanan geçiş döneminin öncülerindendi. Klasisizm ve büstlerden soyut sanata geçişi simgeliyordu. Ömrünün son

dönemlerine doğru dünyanın en çok tanınan heykeltıraşı haline gelmişti. Paris yakınlarındaki Meudon'da öldüğü sırada yetmiş yedi yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- Rodin "The Thinker"i ilk başlarda İtalyan yazar Dante'nin (1265–1321) portresi olarak tasarlamıştı. Daha sonra ise ona herhangi bir spesifik ad vermemeye karar verdi. "The Kiss" ise Dante'nin cehennemindeki Paolo ve Francesca karakterlerini simgeleyecekti. Rodin daha sonra bundan da vazgeçerek eserlerini tanımsız bırakmayı tercih etmiştir.

2- Émile Zola (1840–1902) Rodin'den Fransız Yazarlar Derneği için bir Balzac heykeli yapmasını istemişti. Ancak Rodin'in "bütün hayatımın özeti dediği" tasarımı fazla sıradışıydı. Yazarlar bu tasarımı sergilemeyi reddettiler ve bronz heykel ancak Rodin'in ölümünden sonra tamamlandı.

3- 2005 yılında ARTNews isimli yayında Rodin en çok taklit edilen on sanatçı listesine girdi. Listenin başında Fransız doğa ressamı Jean-Baptiste-Camille Corot (1796–1875) vardı. Corot taklitlerinin yapılmasını bizzat kendisi cesaretlendirmişti. Zira tanınmadıkları için sürekli kopya resimler çizmek zorunda kalan ressamların durumuna çok üzülüyordu.

Patrick Pearse

İrlanda özgür olmadığı sürece barış da olmayacak.

— Patrick Pearse

Bir öğretmen, avukat ve ateşli bir İrlanda milliyetçisi olan Patrick Pearse (1879–1916), 1916'da İngiltere'ye karşı gelişen Paskalya İsyanı'nın önde gelen temsilcilerinden biriydi. Neredeyse son yüzyıldır gelişen en önemli İrlanda isyanı olan hareket, 1921 yılında ülkenin bağımsızlığına kadar uzanan bir dizi olayın fitilini ateşledi.

Konuşmalarında sık sık İrlanda'nın kahramanlarına göndermeler yapan renkli bir hatip olan Pearse, bağımsız İrlanda'yı görecek kadar yaşamadı. İngilizler tarafından tutuklanıp askeri mahkemede yargılandı. 3 Mayıs 1916'da Dublin'de kurşuna dizildi. İdam edildiği yer ulusal bir anıt haline gelecekti.

Dublin'de doğan Pearse, genç yaşlarından itibaren İrlanda sorununa ilgi duymaya başladı. Theobald Wolfe Tone (1763–1798) gibi tarihsel şahsiyetlerden etkilenerek milliyetçi bir İrlanda grubuna katıldı. Bu sırada on altı yaşındaydı. yirmi üç yaşına geldiğinde grubun gazetesinde editörlük yapıyordu. İrlanda'nın eski dili Gaelce'nin yaşatılması için mücadele etti. 1908 yılında kardeşi Willie (1881–1916) ile birlikte İrlanda dilinde eğitim yapan Aziz Enda Koleji'ni açtı.

1913 yılında "İrlanda Gönüllüleri"nin kurucularından biri oldu. Bu militan grup daha sonra "İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu"na (IRA) dönüşecekti. Yeraltı örgütünde hızla yükseldi ve 1916 isyanının liderlerinden biri olarak ön plana çıktı.

İsyan Paskalya'dan bir gün sonra başladı. Asiler Dublin'deki Merkez Postahane'nin kontrolünü ele geçirdiler. Binanın basamaklarında duran Pearse, İrlanda'nın bağımsızlığını ilan etti. Halkın onu destekleyeceğini

ümit ediyordu. Ancak altı günlük bir mücadelenin ardından teslim olmak zorunda kaldı.

Aralarında Pearse’in de bulunduğu toplam on altı isyan lideri idam edildi. Bu ölümler büyük bir hoşnutsuzluğa neden oldu. Bu ruh hali radikal ve bağımsızlık taraftarı Sinn Fein Partisi’nin 1918 yılındaki zaferine büyük bir katkı sağladı. Sonraki yıl IRA İrlanda Bağımsızlık Savaşı’nı başlattı. Savaş 1921 yılında İngiltere’nin İrlanda’yı tanıması ile son buldu.

Ek Bilgiler

1- Paskalya İsyanı’nın liderlerinden biri de Eamon de Valera’ydı (1882–1975). İdamdan kıl payı kurtuldu. Daha sonra 1959 ve 1973 yılları arasında İrlanda başkanı oldu.

2- Merkez Postahane günümüzde hâlâ aynı yerdedir. Yenilenmiş olsa da bazı kurşun delikleri anı olarak muhafaza edilmiştir.

3- İrlanda 1949’a kadar Britanya İmparatorluğu’nun bir parçası olarak kaldı. 1949’da ise cumhuriyet ilan edildi.

Robert İngersoll

19. yy’da ABD’de Tanrı’nın varlığını açıkça sorgulamak ya şaşkınlığa ya da aşağılanmaya neden olurdu. Avukat Robert G. Ingersoll (1833–1899) donkişotvari bir kampanya başlatarak inançsızlığın kabul edilebilir hale gelmesi için mücadele etti.

Massachusetts’e ilk yerleşen Püritenler’in soyundan gelen İngersoll, katı Kalvinist bir ailede yetiştirilmişti. 1852 yılında evden ayrıldı ve kısa bir süre öğretmenlik yaptı. Kardeşi Ebon (1831–1879) ile birlikte İllinois eyaletindeki Peoria’da bir hukuk bürosu kurdu.

Köleliğe karşı olan Ingersoll, İç Savaş sırasında Birlik Ordusu’na gönüllü olarak katıldı. 1862 yılında Shiloh Muharebesi’nde çarpıştı. Daha sonra Konfederasyon askerleri tarafından esir alındı. Kısa bir süre savaş esiri olarak tutuldu. Serbest kaldıktan sonra aktif bir biçimde politikaya atıldı. 1864 yılında kardeşi Ebon’un Temsilciler Meclisi’ne İllinois’dan seçilmek için yaptığı başarılı kampanyaya destek oldu.

İngersoll, İllinois valisi olmak istiyordu. Ancak Cumhuriyetçiler onun ortodoks olmayan dini inançlarının farkına vardılar. O dönemde bir agnostik olarak damgalanmak politik bir intihar demekti. Hayat boyu cumhuriyetçileri desteklemiş olmasına rağmen hiçbir göreve getirilmedi ve kendisine Cumhuriyetçi başkanlık kabinesinde yer verilmedi.

Yılmayan İngersoll, 1870’lerde geleneksel dini düşüncenin karşısında “özgür düşünceyi” savunan dersler vermeye başladı. Bu terim onun inançların duygu ya da hurafelere değil akla dayanması gerektiği şeklindeki düşüncesini yansıtıyordu. Güçlü bir hatip olan İngersoll, 1884 yılında Amerikan Seküler Birliği’ni kurdu. Bu grup özgür düşünceyi desteklemeyi amaçlıyordu. Din görevlilerinin ordudan çıkarılmasını, devlet ve kilisenin birbirinden ayrılmasını savunuyordu.

İlk Amerikan agnostiği İngersoll değildi. İngersoll, Thomas Jefferson (1743–1826) ve Thomas Paine (1737–1809) gibi isimleri halefleri olarak görüyordu. Onu özgün kılan, rahatsız edici düşüncelerini kamunun önünde açıkça dile getirmesiydi. Fikirlerini ortaya koyan düzinelerce kitap yazdı. Altmış beş yaşında ölene kadar Cumhuriyetçi bir politikacı olarak kaldı. Ölünce Arlington Ulusal Mezarlığı'na gömüldü.

Ek Bilgiler

1- 1867-1869 yılları arasında kısa bir dönem Illinois'te başsavcılık yaptı.

2- Aynı zamanda ünlü bir savunma avukatıydı. Tanınmış müvekkillerinden biri de Arkansas eski senatörü Stephen Dorsey'di (1842–1916). Federal hükümeti 5 milyon dolar dolandırmakla suçlanmış ve 1883 yılında yargılandıktan sonra aklanmıştı.

3- Mezar taşının üzerinde yazanlar onun iki temel düşüncesini yansıtır (agnostizm ve kölelik karşıtlığı): "Hiçbir şey insan bedenindeki zincirleri kırmaktan daha değerli değildir. Hiçbir şey ruhun hayaletlerini yok etmekten daha asil değildir."

Susan B. Anthony

1920 yılında kongre kadınlara oy hakkını tanıdığı zaman yasayı destekleyenler ona “Anthony Değişimi” adını verdiler. Yasaya adını veren Susan B. Anthony (1820–1906) kadınlara oy hakkı verilmesi hareketinin önemli liderlerinden biriydi. Hayatını adadığı amacın gerçekleşmesinden sadece birkaç yıl önce öldü.

Anthony, Massachusetts’teki Adams’ta doğdu. Katı bir Quaker ailesinde yetişti. Oyun oynaması yasaktı. Philedelphia’da eğitim gördü. Bir dönem öğretmenlik yaptı. New York’taki muhtelif kasabalarda çalıştı. Öğretmenlik o dönemde kadınların yapabileceği nadir işlerden biriydi. Anthony ilerici fikirlerini henüz gençken ebevenylerinden almıştı. Erken yaşlarda kölelik karşıtı hareketin gönüllüsü oldu. Alkolün yasaklanması için bir kampanyaya öncülük etti. Bunu kadınları sarhoş eşlerinden koruyabilecek bir reform girişimi olarak görüyordu. Sendikalara destek verdi.

Onun esas ilgisini çekense kadınların oy hakkı için verilen mücadele oldu. 1851 yılında hareketin ilk liderlerinden Elizabeth Cady Stanton (1815–1902) ile tanıştı. Stanton, Anthony’nin harekete dahil olmasında önemli rol oynadı. Nitelikli bir konuşmacı olan Anthony, kısa sürede ülke çapında kadın oy hakkı hareketinin en tanınan aktivistlerinden biri olacaktı.

İç Savaş sırasında Anthony ve Stanton coşkulu Birlik yanlılarıydılar. Ancak savaş sonrasında Kongre siyahlara oy hakkı verirken kadınları unutunca hayal kırıklığına uğradılar. 15. Anayasa Değişikliği oy hakkı hareketini ikiye böldü. Kimileri bunu eşitlik yönünde atılan önemli bir adım olarak değerlendirirken Anthony gibiler herkes için gerçek eşit oy hakkında ısrarcı oldular. Fakat değişiklik ilk haliyle 1870 yılında onaylandı.

Anthony, 1872 yılındaki başkanlık seçiminde yasalara karşı gelerek oy kullanınca ismini yeniden duyurdu. Federal polis tarafından tutuklandı ve

1873 yılında yargılandı. Ancak yargılama süreci kadınların oy hakkını yeniden gündeme getirmişti.

Anthony, 1892 yılında Ulusal Kadın Oy Hakkı Derneği'nin lideri oldu. Bu grubu yirmi yıl önce Stanton ile birlikte kurmuştu. 1900 yılında görevi bıraktı. 1906'da ölümünden birkaç ay önce Baltimore'da çok önemli bir konuşma yaptı. Şöyle diyordu: "Kısa bir süre için daha burdayım. Sonra benim yerim doldurulacaktır. Mücadele durmamalı. Devam etmesini sağlamalısınız. Yenilgi imkansızdır." On dört yıl sonra onun adını taşıyan tasarı yasalaştı.

Ek Bilgiler

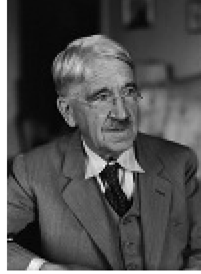
1- Anthony okuma ve yazmayı üç yaşında öğrenmişti.

2- 1900 yılında, doğduğu şehirdeki Rochester Üniversitesi'ni kadınları da öğrenci olarak kabul etmek konusunda ikna etti. Pek çok özel Amerikan üniversitesi karma eğitime ancak on yıllar sonra geçecekti.

3- 1873'teki yasadışı oy kullanma girişiminden sonra yargılanınca 100 dolar ödemeye mahkum edildi. Ancak bu parayı asla ödemedi.

John Dewey

Amerikalı filozof John Dewey (1859–1952) kitapları, dersleri ve sınıfta yaptığı deneyleri ile Amerikan eğitim sistemine büyük yenilikler getirdi. Öğretmenlik mesleğini kökten bir biçimde yeniden tanımladı. Öldüğü sırada Amerika'nın en önemli eğitimcisi olarak görülüyordu. Savaş, barış ve sivil haklar konularında önde gelen entelektüellerden biriydi.

Dewey'in eğitim felsefesi 1893 tarihli bir denemede şöyle özetlenmişti: "Eğitimi gelecek yaşam için hazırlık olmaktan çıkarıp onu şimdiki zaman için anlamlı hale getirin."

Dewey Kuzey Vermont'da doğdu. Devlet okullarında ve Vermont Üniverstesi'nde eğitim gördü. Baltimore'daki Johns Hopkins Üniversitesi'nde felsefe eğitimi aldı. Büyük ölçüde pragmatik filozof William James'ten (1842–1910) etkilenmişti. 1894 yılında, dört yıl önce kurulmuş olan Chicago Üniversitesi'nin Felsefe Bölüm Başkanı oldu.

1896 yılında Chicago'da ünlü "Deneme Okulları"nı (*Laboratory Schools*) açtı. Adına uygun bir biçimde bu okullarda ilerici eğitim yaklaşımını test etti ve üniversitenin pedagoji bölümünde okuyan öğrencileri istihdam etti.

Dewey'in reformları çocukların ezberlenmiş komutları uygulamaları yerine doğrudan öğretimi esas alıyordu. Örneğin; öğrencilerden Amerikan Devrimi ile ilgili gerçekleri ezberlemeleri değil dönemin tarihi ile ilgili proje grupları oluşturmaları isteniyordu. Dewey'in eğitim reformu felsefi ve politik düşünceleri ile de doğrudan alakalıydı. Ona göre sadece iyi eğitilmiş vatandaşlar demokratik bir sistem içinde kendi kendilerini yönetebilecek kapasiteye sahip olabilirdi.

Dewey politikada aktifti. Kadınlara oy hakkı verilmesini ve ABD'nin I. Dünya Savaşı'na katılmasını destekledi. Savaştan sonra sola kaydı. Büyük

Buhran sonrasında uygulamaya konulan *New Deal*'i (Yeni Düzen) yetersiz bulduğu için eleştirdi. Pearl Harbor Olayı'na kadar Amerika'nın II. Dünya Savaşı'na katılmasına karşı çıktı. Pek çok liberal aydından farklı olarak anti demokratik olduğunu düşündüğü için komünizme karşı çıkıyordu.

Dewey 1904 yılında Chicago'dan ayrıldı. Hayatının geri kalan kısmını Columbia Üniversitesi'nde geçirdi. Doksan iki yaşında New York'ta zatürreden öldü.

Ek Bilgiler

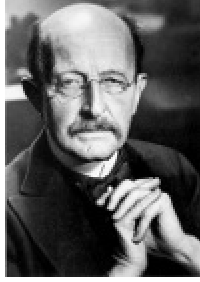
1- Dewey "Amerika Sivil Özgürlükler Birliği"nin ilk üyelerinden biriydi.

2- 90. yaş gününde kendisine bir pragmatistin kalbini ısıtabilecek çok güzel bir hediye verildi: para. New York'ta düzenlenen gala töreninde arkadaşları ve destekçileri ona 90 bin dolar verdiler. Dewey bu parayı istediği yere bağışlayabilecekti.

3- Dewey iki kez evlendi. İlk eşi Harriet Alice Chipman ile Michigan Üniversitesi'nde bir profesörken tanıştı. Chipman aynı okulda öğrenciydi. Onun ölümünün ardından Roberta Grant ile evlendi.

Max Planck

Max Planck (1858–1947) elektronlar, protonlar, nötronlar gibi küçük atom-altı parçacıklar üzerine çalışan fizik dalı kuantum teorisinin kurucusudur. Buluşları onu Almanya’nın saygın fizikçileri arasına soktu. Aralarında Albert Einstein (1879–1955) ve Erwin Schrödinger (1887–1961) gibi isimlerin de bulunduğu parlak bir fizikçiler kuşağının akıl hocası konumundaydı. 1918 yılında altmış yaşındayken Nobel ödülü kazandı.

Başarılarına rağmen, Naziler Almanya’da iktidarı ele geçirdiğinde “Yahudi bilimi” öğrettiği gerekçesiyle hor görüldü. 1938 yılında profesörlükten istifa etti. Oğullarından birinin Naziler tarafından idamına tanık oldu. Savaştan kısa bir süre sonra öldü.

Planck, Holstein’in Almanca konuşulan bir bölgesinde doğdu. O doğduğu sırada Holstein, Danimarka’nın kontrolündeydi. 1864 yılında Almanya bölgeyi ele geçirdi. Birkaç yıl sonra Planck ve ailesi Münih’e taşındı. 1874 yılında Münih Üniversitesi’nde fizik öğrenimi görmeye başladı. Bir profesörün keşfedilecek hiçbir şeyin kalmadığı yönündeki uyarısını duymazlıktan geldi.

İlk defa 1900 yılında dillendirilen kuantum fiziği, bilimde büyük bir değişim yaşanmasına neden oldu. Planck’ın kendisi bile onun önemini uzun yıllar boyunca anlayamayacaktı. Planck ve ilham verdiği fizikçiler, atomun içindeki küçük parçacıkların Isaac Newton (1643–1727) tarafından ortaya atılan kurallara göre hareket etmediğini ortaya koydu. Örneğin; kütle çekim kanunu, atomun çekirdeğin üzerine çökmesine neden olmuyordu.

Planck I. Dünya Savaşı sırasında Einstein ile ilişkisini kesmeye başladı. Zira Planck savaşta Almanya’yı destekliyordu. Buna rağmen Yahudi fizikçi Einstein ile bir zamanlar iyi olan ilişkileri onu Üçüncü Reich döneminde

şüpheli konumuna soktu. Nazi gazeteleri ona kendi Yahudi kökenini gizlediği iddiasıyla saldırıya geçtiler. Küçük oğlu Erwin Planck (1893–1945) 1944 yılında Hitler'e karşı yapılan bir suikast girişimine dahil olmuştu. Savaşın bitiminden kısa bir süre önce Gestapo tarafından asıldı. Oğlunun ölümüne çok üzülen Max Planck 1947 yılında seksen dokuz yaşındayken öldü.

Ek Bilgiler

1- Planck termodinamikle ilgili tezini dört ay içinde yazarak 20 yaşında doktora aldı.

2- Almanya'nın en önemli fizik araştırma merkezi olan "Kaiser Wilhelm Enstitüsü" 1948 yılında "Max Planck Enstitüsü" adını aldı.

3- Planck'ın bütün çocukları trajik nedenlerden dolayı öldüler. Büyük oğlu Karl, I. Dünya Savaşı sırasında Alman ordusuna katıldı. 1916 yılında savaşırken öldü. İki kızı da doğum yaparken vefat etti.

Charles Ponzi

Charles Ponzi (1882–1949), İtalya'dan Boston'a göç ettiğinde sahip olduğu tek şey üzerindeki giysi ve cebindeki birkaç dolardı. Daha sonra bir gazeteye demeç verirken "Ben bu ülkeye 2.5 dolar nakitle ve 1 milyon dolar umutla geldim. Umutlarım beni hiç yalnız bırakmadı," sözlerini sarfedecekti.

En sonunda 15 milyon dolarlık bir servete kavuşan Ponzi, aslında Amerikan rüyasının sembolü olabilirdi. Ancak adı, yaklaşık 40.000 Bostonlu'yu mağdur eden finansal yolsuzluklara karıştı. Bu olay genellikle Ponzi Planı olarak anılmaktadır.

Ponzi, 1919 ve 1920 yılları arasındaki birkaç ay içerisinde işçilerin, dulların, rahiplerin ve kendisi gibi pek çok İtalyan göçmenin birikimlerini topladı. Hatta hesaplarını incelemek için gönderilen polis memuru bile ona yatırım yaptı. En sonunda tutuklandığı zaman açığa çıkan serveti ile ülke çapında ün kazandı.

Ponzi'ye iham veren üzerinde uluslararası posta cevap kuponu bulunan İspanya'dan gönderilmiş bir mektuptu. Kupon, göndericiye yanıt mektubunun ön ödemesini orijinal posta ücret tarifesi üzerinden yapma imkanı veriyordu. Böylelikle döviz kurunda görülen dalgalanmalar nedeniyle İspanya'daki bir pul ABD'deki puldan daha ucuza mal oluyordu. Aslına bakılırsa göndericinin bu işlemin sonucunda kazancı oldukça küçüktü. Fakat Ponzi eğer yeterli sayıda kupon alırsa her bir kupondan elde edilen gelirin toplamda büyük bir kara dönüşeceğini fark etmişti.

Fantastik karlar vaat ederek, yatırımcıları kendi girişimine ortak olmaya çağırdı. Şubat 1920'de 5.290 dolar biriktirmişti. Haziran ayında bu rakam 440 bin dolara ulaşmıştı. Temmuz'da zirveye çıkarak 6 milyon dolarlık bir sermaye elde etti.

Planı ilk bakışta yasal gibi görünüyordu. Ancak gerçekte hiçbir zaman kuponları satın almamıştı. Çünkü Avrupa'dan bu kadar fazla kupon getirmek hem pahalı olacaktı hem de pratik değildi. Bunun yerine yatırımcılara olan borcunu kendisine yapılan yeni ödemelerle kapatıyordu. Kazancın aslan payını ise kendisine ayırdı. Boston'da pahalı bir ev satın aldı ve kendisine özel şoför tuttu.

Boston Post isimli bir gazete planını ortaya çıkarınca Ponzi birkaç yıl cezaevinde kaldı. En sonunda İtalya'ya geri gönderildi. Brezilya'daki bir İtalyan hava yolu şirketi için çalıştı. Görme yeteneğini kaybedince bu işi de bıraktı. Hayır cemiyetine bağlı bir hastanede altmış altı yaşında öldü. Öldüğü sırada sadece 75 doları vardı. Bu para her şeyin başında sahip olduğu 2.5 dolardan daha fazla olsa da sadece cenaze masraflarını karşılamaya yetti.

Ek Bilgiler

1- Boston Post, Ponzi planını açıklayarak Pulitzer Ödülü kazandı (1921). 1956 yılında gazete kapandı.

2- Ponzi'nin tam olarak ne kadar para dolandırdığı hesaplanamadı. Ona para kaptıranlar, uzun süren araştırmaların ardından yatırdıkları her dolar için yaklaşık 30 cent tazminat alabildiler.

3- Massachusetts eyaleti de ona para kaptırmıştı. Eyalet hazinedarı Fred Burrell, Ponzi ile ilişkili bir bankaya 125 bin dolar yatırdığını kabul edince istifa etmek zorunda kaldı.

Marcel Proust

Romancı Marcel Proust'un (1871–1922) en ünlü pasajlarından biri, bir parça kekin kendisine çağrıştırdığı anılardan bahseder. Kekin tadı, *In Search of Lost Time*'ın (Kayıp Zamanın İzinde) yetişkin anlatıcısını halasıyla birlikte sık sık kek yediği mutlu çocukluk günlerine götürür.

Kafasından geçen anılar, anlatıcıyı –tanıdık gelen bir koku veya bir kekin tadı gibi- küçük ve sıradan duyumların en önemli anılarımızı çağrıştırma gücü üzerinde düşünmeye iter: "Şeylerin tadı ve kokusu uzun süre üzeri örtülü kalır. Diğer duyumlar arasında bize bir şeyleri hatırlatmak için zamanlarının gelmesini umutla beklerler. Küçük ve ele avuca gelmez doğalarıyla, anıların büyük bölümünü onlar omuzlamışlardır." Bu pasaj Proust'un yapıtındaki temel temalardan birini açıklamaktadır: belleğin geniş yapısı ve anıların insan bilincinde oynadığı rol. Eser yedi cilt ve 3 bin sayfadan oluşmaktadır.

20. yy dünya edebiyatının en önemli isimlerinden olan Marcel Proust, Paris'in dış mahallelerinden Auteuilde'de doğdu. Gençliğinin büyük bölümünü İlliers köyünde geçirdi. *Kayıp Zamanın İzinde*'de anlatılan kurgusal Combray kasabası, çocukluğunun geçtiği bu iki yerin bir karışımıydı. Çocukken sık sık sağlık problemleri geçirdi. Buna rağmen Fransız ordusunda bir yıl görev yaptı. Yetişkinliğinde de sık sık hastalanmaya devam etti. Genellikle geceleri çalışıyor ve gündüzleri uyuyordu. Konsantre olabilmek için sessiz bir odaya kapanıp çalışıyordu.

Kayıp Zamanın İzinde kapsam ve konu olarak çok geniştir. Birkaç on yıllık bir dönemi anlatır. Fransız-Prusya Savaşı ve I. Dünya Savaşı arasında geçen zaman diliminde Fransa'da önemli teknolojik ve sosyal değişimler yaşanmıştır. Romanda yüzlerce karakter vardır ve olay örgüsü isimsiz anlatıcının etrafında gelişir. Anlatıcı aslında Proust'un öteki kişiliğidir.

Kitap açık bir biçimde eşcinselliği ele alan ilk eserlerden biridir (Proust eşcinsel olduğunu gizlemiyordu). Estetik, müzik ve felsefe temalarına temas eder.

Kitabın tamamlaması için harcadığı çabalar, Proust'un sağlığına mal oldu. Elli bir yaşında zatürreden öldü. Kitabın son ciltleri ölümünden sonra basılmıştır. Tüm seri ancak 1927 yılında tamamlanabildi.

Ek Bilgiler

1- Proust, İngiliz deneme yazarı John Ruskin'in (1819–1900) bir hayranıydı. Onun iki kitabını Fransızca'ya çevirmişti.

2- Orjinal adı "À la recherche du temps perd" olan kitabı İngilizce'ye iki şekilde çevrilmiştir: "In Search of Lost Time" ve "Remembrance of Things Past" (Geçmişte Kalanları Hatırlamak).

3- Kayıp Zamanın İzinde'de 1.250 binden fazla kelime bulunmaktadır.

Sun Yat-Sen

Çin'de 3 bin yıl süren imparatorluk dönemi devrimci lider Sun Yat-Sen (1866–1925) son imparatoru devirince kapanmış oldu. Onun yerine cumhuriyetçi bir hükümet kuruldu. Çoğu kimse tarafından modern Çin'in kurucusu olarak görülen Sun ve hükümeti, ülkenin birleştirilmesi ve savaş lordlarının gücünün zayıflatılması için uğraştı. Ancak ölümünün ardından iç savaşın başlaması ile birlikte cumhuriyetçi hükümet kısa sürede yıkıldı.

1925 yılında Sun'un ölümünün ardından hem komünist hem de milliyetçi gruplar Sun'u kendileri için ilham kaynağı olarak gördüler. Günümüzde Sun, Tayvan ve Çin gibi pek az konuda hemfikir olan iki ülkede bile ortak bir kahraman olarak kabul edilmektedir.

Sun Yat-Sen'in Güney Çin'deki liman kenti Hong Kong yakınlarında doğduğu tahmin edilmektedir. Gençliğinin büyük bölümünü Hawai'de geçirdi. O dönemde Hawai büyük bir Çinli nüfus barındıran bağımsız bir ülkeydi. Piskoposluk okulunda eğitim gördü ve 1883 yılında Hıristiyan olmayı planladığını ailesinin fark etmesi üzerine Çin'e dönmek zorunda kaldı.

Hong Kong'a döndükten sonra İngilizler'in finanse ettiği bir tıp okuluna gitti. Kriket oynamayı öğrendi. Kolonideki İngiliz yönetiminden memnundu. Daha sonraki yıllarda Hong Kong ile o dönemdeki yozlaşmış ve geri kalmış Çin imparatorluk sistemini kıyasladığında utandığını ifade edecekti.

Çin devleti çöküşün eşiğindeydi. 1894 ve 1895 yıllarında Japonya ile yapılan ve yenilgi ile sonuçlanan savaş, bunun önemli bir göstergesi olmuştu. Savaşın sonucunda Çin, Tayvan'ın kontrolünü kaybetmiş ve çok yüksek bir savaş tazminatı ödemeye mahkum olmuştu. Aynı yıl Sun Yat-Sen başarısız bir darbeye karıştı ve bu nedenle sürgüne gönderildi. Sonraki on yılını ABD, Avrupa ve Japonya'da sürgünde geçirdi. Sürgün yıllarında ideolojisinin temelini teşkil eden "Halkın Üç Prensibi"ni formüle etmiştir: Milliyetçilik, demokrasi ve sosyalizm.

Beş yaşındaki imparator Pu Yi (1906–1967) 1911 yılında tahttan indirilince Sun ülkesine döndü. Hayatının kalan kısmında merkezi bir Çin hükümetinin inşası için uğraş verdi. Çin'in pek çok bölgesini kontrol eden

savaş lordları ile mücadele etti. Çin'in küçük komünist partisine destek oldu. Bu ittifak Sun'un ölümünün ardından son bulacak ve ülke iç savaşa sürüklenecekti.

Ek Bilgiler

1- Sun Yat-Sen köylü bir kadın olan Lu Muzhen (1867–1952) ile 1885 yılında görücü usulü evlendi, ancak 1915 yılında boşandılar. Daha sonra komünist Çin Halk Cumhuriyeti'nde üst düzey bir yönetici olacak olan Soong Ching-ling (1893–1981) ile evlendi. İkinci eşinin kız kardeşlerinden biri ise milliyetçi lider Chiang Kai-shek (1887–1975) ile evlenmiştir. Yani Sun ailesi, ülkenin çatışan taraflarında son derece önemli pozisyonlarda yer aldılar.

2- Komünist liderler, Guangdong eyaletindeki Xiangshan şehrinin adını Sun'un anısına Zhongshan olarak değiştirmiştir.

3- Çocukken Taiping İsyanı ile ilgili anlatılanları dinlemiş ve savaşın detayları merakını uyandırmıştı.

Charles Parham

Taraftarlarına göre günümüzün en hızlı yaygınlaşan dini akımı Pentekostalizm'dir. Bu Hıristiyan mezhebi doğaüstü tedavi yöntemleri, mucizeler ve en çok da hayali konuşma pratikleri ile tanınmaktadır. Kilise, Kansas eyaletindeki Topeka şehinde bir vaiz olan Charles Fox Parham (1873–1937) tarafından 1901 yılında kurulmuştur.

Parham esas olarak Metodizmin 19. yy'da ortaya çıkan bir kolu olan *Holiness* (Kutsallık) hareketi içerisinde eğitim gördü. 1900 yılında Topeka'da "Bethel İncil Okulu"nu (*Bethel Bible College*) açtı. Başlangıçta okula sadece kırk öğrenci kabul etti.

Ertesi yıl bazı öğrencileriyle birlikte *glossolalia* adını verdikleri deneyimler yaşamaya başladı. Bu deneyimi yaşayan kişi dışarıdan bakan bir gözlemciye anlaşılmaz gelen sözler söylemekteydi. Ancak onlara göre bu, kutsal bir yetenekti. Parham bu uygulamayı İncil'in "Havarilerin İşleri" bölümünde anlatılanlara dayandırmaktaydı. Bu metinde ilk kilise yandaşları arasında *glossolalia* deneyimini yaşayanların varlığından söz edilmekteydi.

Her şeye rağmen Parham'ın 1903 yılına kadar pek az taraftarı oldu. Bu tarihten sonra "kutsal şifa," yani dua ile tedavi yöntemini de içeren mesajlar vermeye başladı. Gruba ilk geniş katılım 1906 yılında Parham'ın bir öğrencisi olan William Joseph Seymour'un (1870–1922) Los Angeles'ta "Azusa Sokak Uyanışı" olarak bilinen başarılı toplantılar düzenlemesinin ardından geldi. Pentekostalism çok geçmeden Appalachian ve Ozark Dağı bölgelerinde yaygınlaştı. Özellikle, yoksul çiftçiler ve değirmen işçileri arasında yaygın bir taraftar kitlesi edindi.

Son derece muhafazakar olan Pentekostal doktrini içki içmeyi, sigarayı, dans etmeyi ve diğer "gereksiz" şeyleri yasaklar. Seymour'un takipçilerinin *glossolalia* deneyimleri sırasında yerde kıvranmalarını alay konusu yapan karşıtları onlara "kutsal silindirler" (*holy rollers*) adını taktılar (Bu nedenle Parham daha sonra taraftarlarının bu gibi hareketler yapmamalarını öğütleyecekti).

Pentekostalizmin inananları arttıkça kurucusu olan Parham'ın etkisi azalmıştır. Zira kendisi her türlü resmi yönetim yapısına karşı çıkmaktaydı. Texas'da içinde eşcinselliğin de bulunduğu çeşitli ahlaki suçlamalar

nedeniyle tutuklandığında büyük bir sıkıntı yaşamış ve kilise kendi içinde rakip gruplara ayrılmıştır.

Parham'ın ölümünün ardından Pentekostal misyonerleri Latin Amerika ve Afrika'ya yayıldı. Kilise 20. yy sonları ve 21. yy başlarında buralarda büyük bir taraftar kitlesi elde etti.

Ek Bilgiler

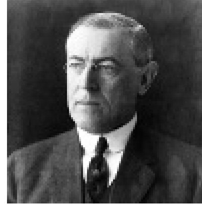
1- Pentekostalizm adını bir Hıristiyan bayramı olan Pentekost'tan alır. Bayram Paskalya'dan elli gün sonradır. Kutsal ruhun Hıristiyanlar'a indiği ilk gün olarak kutlanır.

*2- Glossolalia, Yunanca glossa kelimesinden gelmektedir. Glos dil ve lalia konuşma demektir. Kimi Pentekostal gruplar "xenoglossy" olgusuna, yani Tanrı'nın insanlara bilmedikleri bir dilde aniden konuşma yeteneği verebileceğine de inanmaktadırlar (*xeno *Yunanca'da yabancı anlamına gelmektedir).*

3- Aralarında Seymour'un da bulunduğu ilk Pentekostallar siyahi Amerikalılar'dır. Parham ilk başlarda taraftarlarının farklı ırklardan oluşunu desteklemiş ve farklı ırklara mensup dinleyicilere vaazlar vermiştir. Daha sonra ise siyahi üyeleri reddetmiş ve Ku Klux Klan'ın safında yer almıştır.

Woodrow Wilson

Aynı zamanda üniversite profesörü olan Başkan Woodrow Wilson (1856–1924), Amerika dış politikasında aktif bir rol benimseyerek önemli bir değişime neden olmuştur. Wilson'un ikinci görev döneminde ABD I. Dünya Savaşı'na girmiş, ilk kez Avrupa'ya savaş güçleri göndermiştir. Bu olay ABD'nin küresel bir güç haline gelmesinde önemli bir dönüm noktasıdır.

Presbiteryen bir vaizin oğlu olan Wilson, Virjinya eyaletindeki Staunton'da doğdu. Princeton Üniversitesi'nde eğitim gördü. Baltimore'daki Johns Hopkins Üniversitesi'nde 1886 yılında tarih doktorasını tamamladı. 1890'da Princeton'a döndü. Öğrencileri arasında çok popülerdi. 1902'de rektör, 1910 yılında Demokrat Parti'den New Jersey valisi oldu. 1912 yılında başkanlık seçimlerini kazandı ve 1916 yılında tekrar seçildi.

1914 yılında Avrupa'da I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesinin ardından ABD'nin tarafsız kalmasını savundu. Gerçekten de 1916 yılında yapılan seçimlere "O bizi savaştan uzak tuttu," sloganıyla girdi. Ancak seçilmesini izleyen altı ay içinde Alman denizaltıları Amerikan gemilerine saldırdılar. Bu durum Amerikan kamuoyunda Alman karşıtlığının yükselmesine neden oldu. Wilson kongreye 2 Nisan 1917'de savaş ilan edilmesini önerdi. Amerika'nın savaştan beklentilerini ünlü "14 Nokta" konuşmasında açıkladı. Konuşmasında dile getirdiği hedeflerin arasında Avrupa'daki imparatorlukların dağıtılması ve gelecekte sorunların konuşulup çözümlenebileceği bir Milletler Cemiyeti'nin kurulması da vardı.

Amerika'nın katılımı savaşın yönünün İttifak Devletleri aleyhine dönmesini sağladı. Kasım 1918'de ateşkes ilan edildi. Sonraki yıl Wilson Avrupa'yı ziyaret eden muvazzaf ilk ABD başkanı oldu. Barış görüşmeleri için Paris'e gitti. Antlaşma maddelerinin içinde Wilson'un dikkat çektiği on dört noktanın çoğu bulunuyordu. Örneğin, antlaşma kapsamında bir

Milletler Cemiyeti kurulacaktı. Fakat ülkesine geri döndüğünde dış politikada müdahaleciliğe karşı gelenleri antlaşmayı onaylamaya ikna edemedi. Muhalefetin başını Massachusetts senatörü Henry Cabot Lodge (1850–1924) çekiyordu. Bu grup Milletler Cemiyeti'nin ABD bağımsızlığını zedeleyeceğinden korkuyordu.

1919 yılında Wilson felç geçirdi. Artık hükümeti yönetecek durumda değildi. Versay Antlaşması onaylanmadı ve ABD Milletler Cemiyetine'ne katılmadı. Wilson 1924 yılında Washington'da öldü.

Ek Bilgiler

1- Wilson'un ilk adı Thomas'tı. Çocukluğunda ona Tommy derlerdi. Princeton'dan mezun olduktan sonra ikinci ismi olan Woodrow ile anılmaya başlandı.

2- Disleksik bir çocuk olan Wilson on yaşına kadar okuma öğrenemedi.

3- Wilson ABD'nin doktorası olan tek başkanıdır. Aynı zamanda başkanlığa seçilen tek akademisyendir.

Bertrand Russell

Beyaz saçları ve aristokrat görünümü ile Bertrand Russell (1872–1970) 20. yy'ın en tanınan filozofları arasında yer almaktadır. Verimli bir yazar olan Russell aynı zamanda politik bir şahsiyetti. Savaş karşıtı çalışmaları nedeniyle iki kez hapse girmiştir. Düşüncelerinin temelinde şiddet karşıtlığı ve insan acılarından tiksinme vardı.

Güçlü bir İngiliz ailesinden gelen Russell, 1931 yılında kont unvanı aldı. Ebeveynleri genç öldüler. Daha ziyade büyük annesi Lady Russell tarafından yetiştirildi. Yalnız bir çocukluğun ardından on sekiz yaşında Cambridge'e gitti.

Russell ismini ilk olarak bir matematikçi olarak duyurdu. 1903 yılında *The Principles of Mathematics* (Matematiğin Prensipleri) isimli çalışmasını yayınladı. İkinci kitabı *Principia Mathematica*'yı yazmak onu çok yormuştu. Buna rağmen akademik kariyerine devam etti.

I. Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından Russell'in ilgisi politika ve felsefeye kaydı. Önde gelen savaş karşıtlarından biriydi. Pasifizmi yaygınlaştırmak için gösterdiği çabalardan ötürü altı ay hapse mahkum edildi. Savaştan sonra Sovyetler Birliği'ni gezdi. Komünizm onu ürkütmüştü. Daha sonra "Komünizmi anti demokratik olduğu, kapitalizmi de insanları sömürdüğü için sevmiyorum," diyecekti.

Russell'in çalkantılı bir özel hayatı vardı. Dört kez evlenmiş ve sayısız ilişkisi olmuştu. 1940 yılında adı bir skandala karıştı. New York City Koleji'ne profesör olarak atanması dini liderlerin protestosu nedeniyle feshedildi. Bu durum Russell'i fazlasıyla kırmış ve ABD ile ilgili olumsuz fikirler edinmesine neden olmuştu.

1950'lerde artık yaşlı bir öğretmen olan Russell nükleer karşıtı harekete katıldı. İngiltere'nin nükleer silahlarını protesto ederken tutuklandı ve yedi

gün boyunca I. Dünya Savaşı sırasında kaldığı aynı hapishanede yattı. 1960'lar boyunca Amerikan dış politikası ve Vietnam Savaşı'nın sıkı bir muhalifi oldu.

Russell felsefi ve matematiksel çalışmalarına ek olarak popüler düz yazıları ile de tanındı. Bunların arasında *The History of Western Philosophy* (Batı Felsefe Tarihi / 1945) ve 1960'larda yazdığı üç ciltlik kendi otobiyografisi de vardır. Doksan yedi yaşında Galler'de öldü.

Ek Bilgiler

1- Russell sürekli kitaplar, mektuplar ve denemeler yazdı. Bir biyografi yazarının tahminine göre günde ortalama 2 bin kelime yazıyordu. Yaklaşık her otuz saatte bir dostlarına ve tanıdıklarına mektuplar yolluyordu.

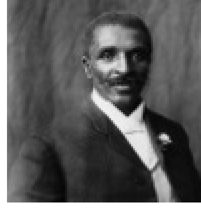
2- Büyük babası John Russell (1792–1878) iki dönem başbakanlık yaptı. İngiltere tarihindeki önemli 1832 Reformu'nun hazırlanmasından sorumluydu. Bu reform, Avam Kamarası'nı daha demokratik bir kurum haline getirmişti.

3- Bertrand Russell, Alys Smith'le olan ilk evliliğinin bitişini şöyle anlatır: "Bir öğleden sonra bisiklete bindim. Bir köy yolunda ilerlerken fark ettim ki artık Alys'i sevmiyordum."

George Washington Carver

Fıstık ezmesini gerçekten George Washington Carver (1864–1943) mi buldu?

Nesiller boyunca öğrencilere öğle yemeğinde yedikleri fıstık ezmesini eski bir köle olan siyahi Amerikalı bilim insanı George Washington Carver'ın Alabama'daki labaratuvarında bulduğu öğretildi.

Gerçekte ise hayatına dair pek çok ayrıntıda olduğu gibi Carver'ın fıstık ezmesinin keşfindeki rolü de göründüğünden daha karmaşıktır. Ürünün patenti aslında 1895 yılında başka bir bilim insanı olan John H. Kellogg (1852–1943) tarafından alınmıştı.

Ancak Carver'ın fıstık ezmesiyle beraber düzinelerce başka ürünün popüler hale gelmesinde büyük bir katkısı olmuştur. Bilimsel tarımla ilgili yazdığı bültenler çiftçilerin ürünün faydaları hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamıştır. Carver'ın ABD'nin güney eyaletlerinde tarımının canlanmasına önemli bir katkısı olmuştur. Zira çiftçileri sadece geleneksel ürünleri olan pamukla yetinmeyerek fıstık ve tatlı patates ekmeye ikna etmiştir.

Carver hem beyazlar hem de siyahiler tarafından Afrika kökenli Amerikalıların başarılarının bir sembolü olarak görülüyordu. Siyahlar için o, eski bir kölenin bile bilimle uğraşabileceğinin bir ispatıydı. Beyazlar için ise onun agresif olmayan yaklaşımı nasıl “iyi bir siyah” olunabileceğinin güzel bir örneğini teşkil ediyordu.

Carver Missouir'de doğmuştu. Ebeveynlerinin iç savaş sırasında ortadan kaybolmasından sonra eski sahipleri tarafından yetiştirilmişti. 1894 yılında İowa Devlet Koleji'nden mezun oldu. Okulun ilk siyahi mezunuydu. 19. yy'da Amerika genelinde kolej bitiren sadece bir avuç Afrika kökenli vardı.

İki yıl sonra Booker T. Washington (1856–1915) tarafından Alabama'daki Washington's Tuskegee Enstitüsü'nde öğretmenlik yapması için işe alındı.

Washington “uzlaşmacı” siyasetin önde gelen temsilcilerinden biriydi. Siyahilerin ekonomik statüsünün yükseltilmesi için çalışırken aynı zamanda Jim Crow’un ayrımcı yasalarını da kabul etmişti. Carver hayatının kalan kısmında enstitünün kurucusunun bu apolitik tavrına sadık kalarak çalışmalarına devam etti.

1920’lerde ABD’nin en ünlü siyahilerinden biri haline gelmişti. *Time* dergisi ona çok çeşitli ilgileri olduğu için “Siyah Leonardo” lakabını takmıştı (tıpkı Leanorda gibi o da resimle ilgileniyordu). Yetmiş sekiz yaşında Tuskegee’deki evinin merdivenlerinden düşerek öldü.

Ek Bilgiler

1- Carver’ın fıstığın kullanılabileceği 325 farklı alan listelediği söylenmektedir. Bunların arasında fıstık çorbası, fıstıklı bisküvi, fıstıklı kek, fıstıklı çörek, fıstıklı ciğer, fıstıklı kahve ve fıstıklı tıraş kremi de bulunmaktadır.

2- George Washington Carver Ulusal Anıtı, ölümünün ardından kısa bir süre sonra 1943 yılında Missouri’deki memleketi Diamond’da açıldı.

3- Thomas Edison (1847–1931) Carver’a bir iş teklifinde bulunmuş olsa da, o Tuskegee’de kalıp yoksul çiftçilere yardımcı olmayı tercih etmişi.

Al Capone

Chicago’nun gangster kralı Al Capone (1899-1947), 1920’lerin başında bir efsane haline gelmişti. Amerika’nın orta batısında kaçakçılardan, yozlaşmış polislerden, kaçak içki satıcılarından ve alemcilerden oluşan büyük bir suç ağını kontrol ediyordu. 1931 yılında gücünü kaybetmeye başlayıncaya kadar kendisi de yemeye, sigaraya, liköre ve kadınlara düşkünlüğü ile biliniyordu.

Bilinçli bir şekilde olmasa da Al Capone bir yasağın kaldırılmasına katkı sağlamıştır. 1919 yılında getirilen içki yasağı 1933 yılında kaldırılmış ve bunda içki kaçakçıları ile bağlantılı şiddet olaylarında görülen artışın büyük rolü olmuştur. Al Capone’nin rakip bir gruba karşı gerçekleştirdiği 1929’daki Aziz Valentine Günü Katliamı, en büyük ganster savaşları arasında yerini almıştır.

İtalyan bir göçmenin oğlu olan Capone, Brooklyn’de doğmuş ve genç bir delikanlıyken bir sokak çetesine katılmıştı. Yüzündeki meşhur yara izini bir barda fedai olarak çalışırken almıştı. 1918 yılında evlendikten sonra Chicago’nun güney yakasına taşındı. Burada kendi suç imparatorluğunu kuracaktı.

Birkaç yıl içerisinde Al Capone, Chicago yeraltı dünyasının önde gelen isimlerinden biri oldu. Lüks otellerde yaşarken bir yandan da kumarhaneler, genelevleri ve eğlence yerleri işletiyordu. Tek ciddi rakibi şehrin kuzey yakasındaki gangster George “Bugs” Moran’dı (Böcek George Moran) (1893–1957). Moran 1920’lerde Al Capone’yi hedef alan bir dizi suikast düzenlemişti.

Capone, bu rekabeti ilelebet ortadan kaldırmak için Aziz Valentine Günü Katliamı’nı gerçekleştirdi. Polis kıyafetleri giymiş bir grup silahlı adam Moran’ın çetesine ait bir garaja baskın düzenlediler. İçerideki yedi adamı tutuklar gibi yapıp onları bir duvarın önüne dizdiler. Al Capone emri verince adamları makinalı tüfeklerle taradılar.

Ancak katliam başarısız oldu. Sadece Moran o sırada garajda olmadığı için değil aynı zamanda Chicago’daki çetelerin gücüne karşı bir kamuoyu tepkisi yarattığı için. Federal ajan Eliot Ness (1903–1957) Capone’yi yakalamakla görevlendirildi. Sonunda Al Capone vergi kaçırmakla şuçlandı

ve mahkum edildi. Zira yaptığı yasa dışı işlerden hiçbiri için gelir vergisi ödememişti.

Al Capone 1930'ları cezaevinde geçirdi. Sağlığı kötüleştiği için 1939'da serbest bırakıldı. Akıl gücü yerinde olmadığından eski konumunu devam ettirebilecek durumda değildi. 1947'de felç geçirdi ve öldü.

Ek Bilgiler

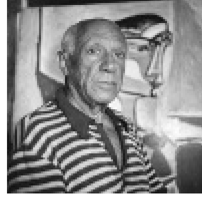
1- 1932 yılında Hazine Bakanlığı, Al Capone'nin borçlarına karşılık kurşun geçirmez Kadillak'ına el koydu. Araç daha sonra ilk zırhlı başkanlık aracı olarak kullanılacaktı. II. Dünya Savaşı sırasında Başkan Franklin D. Roosevelt'in (1882–1945) makam aracı oldu.

2- 1986 yılında bir grup inşaat işçisi Chicago'da Michigan Caddesi'ndeki bir otelde kilitli bir mahzen buldular. Burası bir zamanlar Al Capone'ye aitti. Mafya meraklıları burada içki, nakit para, hatta cesetler olabileceğini düşünüyordu. Canlı yayında gazeteci Geraldo Rivera (1943–) tarafından açılan mahzende sadece boş bir viski şişesi bulundu.

3- Capone Time dergisine kapak olan iki mafya liderinden birisidir. Diğeri ise John Gotti'dir (1940-2002).

Pablo Picasso

Sayısız defalar beresi, sigarası ve yüzündeki acı gülümsemeyle fotoğrafı çekilen Pablo Picasso (1881–1973), 20. yy'ın büyük bir bölümünde avangart sanatın simgesi olmuştur. Ressam ve heykeltıraş olan Picasso yakın zamanlara kadar sanatsal hareketleri etkilemiş, dünya çapında bir ün kazanmış ve doksan iki yaşında Fransa'da ölene dek resim yapmaya devam etmiştir.

Picasso İspanya'daki Malaga'da doğdu. Ailesiyle birlikte taşındığı Barcelona'da sanat okuluna gitti. Uluslararası sanatın başkenti Paris'i ilk defa 1900 yılında ziyaret etti. Kısa süre sonra temelli buraya taşındı.

Picasso'nun ilk dönem kariyeri iki bölüme ayrılabilir. Her iki bölüm de kullandığı dominant renklere göre adlandırılmaktadır: Mavi Dönem (1901-1904) ve Gül Pembesi Dönemi (1904-1906). Mavi resimleri renk seçiminin de yansıttığı üzere suçluların ve dilencilerin soğuk portreleridir. Gül döneminde ise daha canlı renkler kullanmış ve komedyenler ya da sirk sanatçıları gibi eğlenceli figürleri seçmiştir.

Picasso, Paris'te aralarında Henri Matisse (1869–1954) ve Georges Braque (1882–1963) gibi isimlerin de bulunduğu şehrin büyüyen bohem sanat topluluğuna dahil oldu. İlk olarak 1918 yılında evlendi. Ancak kısa süre sonra çapkınlığı bir yaşam tarzı haline getirdi (üç ayrı kadından toplam dört çocuğu oldu).

Picasso, Braque ile birlikte kübizmin kurucusudur. Bu sanat stilini bir genelevdeki beş fahişeyi gösteren 1907 tarihli *Les Demoiselles d'Avignon* tablosu ile başlatmıştı. Kübistlerin konu aldıkları nesneler bir gitar ya da şarap şişesi gibi sıradan şeylerdi. Ancak bu nesneler köşeli şekiller şeklinde bozularak çiziliyordu.

I. Dünya Savaşı'nın bitimine doğru Picasso artık dünyanın en çok bilinen sanatçıları arasındaydı. İki savaş arasındaki dönemde ünü daha da arttı. En

ünlü çalışmalarından *Guernica* 1937 yılında yapıldı. Devasa tablo, İspanyol İç Savaşı sırasında Almanlar tarafından bombalanan Bask köyü Guarnica'daki kurbanları gösteriyordu. Resim 20. yy'ın en ünlü sanat eserleri arasına girdi.

İspanyol vatandaşı olan Picasso, II. Dünya Savaşı sırasındaki Nazi işgali boyunca Paris'te kaldı. Savaştan sonra da resim yapmaya devam etti. Heykeller ve seramikler yaptı. 1973 yılında Mougins'teki evinde öldü.

Ek Bilgiler

1- Picasso vasiyetinde Guarnica'nın ülkesine ancak demokrasinin kurulmasının ardından dönebileceğini belirtmişti. Diktatör Francisco Franco (1892–1975) öldükten sonra 1978 yılında cumhuriyetçi bir anayasa ilan edildi. Resim 1981 yılında İspanya'ya taşındı.

2- Picasso, yaşamı boyunca yaklaşık 20 bin sanat eseri tamamladı. Bunların arasında sadece resimleri yoktu. Ayrıca seramik eserleri, heykeller ve tiyatro dekorları da yapmıştır. Picasso tarafından tasarlanan bir perde halen New York City'deki Four Seasons Restoran'da kullanılmaktadır.

3- 2003 yılında birisi, içinde Picasso'nun orijinal bir eserinin bulunduğu dosyayı metroya bıraktı. Quens'ten bir kitap satıcısının bulduğu eser birkaç gün sonra ait olduğu müzeye geri gönderildi.

Emmeline Pankhurst

Fazla söze gerek yok, işe koyulalım.

— Toplumsal ve Siyasi Kadın Birliği'nin (Women's Social and Political Union) Sloganı

Emmeline Pankhurst (1858–1928), 20. yy'ın başlarında İngiltere'de kadınların oy hakkını savunan sosyal bir aktivistti. Büyük ölçüde onun verdiği otuz yıllık mücadelenin sonucunda İngiliz hükümeti, 1928 yılında kadınların oy hakkını tanımak zorunda kaldı.

Pankhurst, İngiltere'deki Manchester'da doğdu. Ailesi radikal politik eğilimlere sahipti. İlk anılarından biri ailesinin ABD'de köleliğin kaldırılışını kutlamasıydı. Fransız Devrimi'nin coşkulu bir destekçisiydi ve bir dönem Fransa'da eğitim almıştı.

Radikal bir avukat ve kadın hakları savunucusu olan Richard Pankhurst (1834–1898) ile evlenmek üzere İngiltere'ye döndü. Richard evli kadınların mülkiyet hakkını koruyan yasa tasarısının yazarıydı. Çiftin beş çocukları oldu.

Eşinin ölümü Pankhurst için büyük bir yıkım oldu. Ancak bu sayede kendini daha yoğun bir şekilde politik faaliyetlere adayabilme fırsatı buldu. İki kızıyla birlikte Toplumsal ve Siyasi Kadın Birliği'ni kurdu (1903).

Grup benzerlerinden iki açıdan farklılaşıyordu. Birincisi herhangi bir siyasi partiye bağlı değillerdi. İkincisi, erkekleri üye kabul etmiyorlardı. Pankhurst her iki yaklaşımın da grubun amacına bağlı kalmasını sağlamak için gerekli olduğunu düşünüyordu.

Birlik, sonraki on yıl boyunca bir dizi yüksek profilli sivil itaatsizlik eylemi gerçekleştirdi. 1908 yılında iki kadın oy hakkı savunucusu başbakana taş atma suçundan tutuklandılar. 1913'te bir başka gönüllü Emily Davison kendini Kral 5. George'un (1865-1936) atının altına attı. Ezilerek hayatını kaybetti. Tartışmalı bir biçimde de olsa grup meseleyi gündeme getirmeyi başarmıştı.

I. Dünya Savaşı sırasında Pankhurst, David Lloyd George (1863–1945) ile bir anlaşma yaptı. Kampanyanın durdurulması karşılığında savaşın

ardından kadın oy hakkı kabul edilecekti. 1918 yılında parlamento otuz yaşından büyük kadınlar için oy hakkını tanıdı. On yıl sonra ise yaş sınırlaması yirmibire çekilerek erkeklerle aynı seviyeye getirilmiş oldu.

Ek Bilgiler

1- Kadın oy hakkı savunucusu suffragette *terimi ilk kez 1906 yılında "Daily Mail" gazetesinde alay etme maksadı ile kullanılmıştır. Ancak kadın hakları savunucuları bu ismi gururla benimsemişlerdi. Pankhurst'ün kızı Slyvia (1882–1960) mücadelelerine "Suffragette Hareketi" adını verecekti.*

2- 1964 tarihli Disney yapımı "Mary Poppins" 1910'ların Londrası'nda geçmektedir. Filmdeki bir şarkıda Pankhurst'ün adı anılır.

3- Pankhurst 15 Temmuz 1858 tarihinde doğmuştur. Ancak doğum gününü genellikle Fransız Devrimi'nin yıl dönümü olan 14 Temmuz'da kutlardı.

Billy Sunday

Daha sonra Amerika'nın en tanınmış rahibi olacak olan Billy Sunday (1862–1935) bir yetimdi. Amerika'daki yüzlerce şehirde vaazlar verdi. Güçlü sesi ve halka hitap eden vaazları ile ünlenmişti. Büyük bir enerjisi vardı. Aynı anda hem bir gelenekçi (çok katı bir muhafazakardı) hem de kitle iletişim araçlarını yaygın bir biçimde kullanarak köktenci evanjelik Billy Graham (1918–) gibi isimlerin önünü açan bir yenilikçiydi.

William Ashley Sunday, İç Savaş sırasında Iowa eyaletindeki Awes'ta doğdu. Bir Birlik askeri olan babası oğlunun doğumundan birkaç hafta sonra öldü. Annesi oğlunu yetimhaneye bırakmak zorunda kaldı.

Yetimhanede ilk kez ünleneceği beyzbol alanında yeteneğini sergiledi. Hızlı koşuyordu. Keşfedilmesinin ardından profesyonel olarak Chicago White Stockings, Pittsburgh Alleghenys ve Philadelphia Phillies gibi takımlarda oynadı.

1891 yılında beyzbolu bıraktıktan sonra rahipliğe başladı. 1896'dan itibaren Orta Batı'yı trenle dolaşarak vaazlar verdi. Bir beyzbolcu olarak sahip olduğu ününü vaazlarına dinleyici çekmek için kullandı. Ziyaret ettiği şehirlerdeki amatör oyunlara zaman zaman hakemlik yaptı.

Vaazlarında içki, evrim ve dans karşıtı mesajlar verdi. Bir Presbiteryen olmasına rağmen mezhepler arası bir söylem kullanıyordu. Bu sayede takipçilerinin sayısı arttırmıştı. Eşi Nell Thompson Sunday (1868–1957) sayesinde milyon dolarlarlık bağışlar toplamaya başlamıştı.

Popülaritesinin doruğuna büyük ölçüde desteklediği I. Dünya Savaşı sırasında ulaştı. Tanınırlığı sayesinde 1919 yılında alkol yasağını getiren 18. anayasa değişikliğinin kabul edilmesinde büyük rol oynadı. Ancak oğullarının adlarının karıştığı skandallar ününe leke sürdü. Yetmiş iki yaşında öldüğü sırada etkisini büyük ölçüde kaybetmişti.

Ek Bilgiler

1- Sunday beyzbol lig tarihinin en iyi kale çalıcıları arasında yer almaktadır.

2- Sunday'in üç oğlu da babalarının ününü zedeleyen seks skandallarına karıştılar. Büyük oğlu George 1933 yılında intihar etti.

3- Toplantılarına 1896 yılında başlamış olmasına rağmen 1903 yılına kadar resmen rahip değildi.

Benito Mussolini

Avrupa’nın ilk faşist lideri olan Benito Mussolini (1883–1945), yirmi bir yıl boyunca İtalya’nın diktatörü oldu. Ülkesini demir yumrukla yönettiği iktidarı boyunca özgür basını yasakladı, rakiplerini ezdi ve Alman müttefiki Adolf Hitler (1889–1945) için ilham kaynağı oldu. Karizması ve renkli söylevleri ile bilinen Mussolini, ülkesini II. Dünya Savaşı sırasında harabeye çevirmeden önce çok geniş bir halk desteğine sahip olmuştu.

Mussolini bir demircinin ve öğretmenin oğluydu. İtalya’daki Predappio’da doğmuştu. Asi bir çocuktu. Diğer öğrencileri kalem çakısı ile yaraladığı için birçok okuldan atılmıştı. Mussolini on dokuz yaşında askerlikten kaçmak için İtalya’dan ayrıldı ve İsviçre’ye yerleşti.

1904 yılında İtalya’ya döndü ve sosyalist gazetelerde çalışmaya başladı. Kapitalizmi eleştiren makaleleri ve abartılı konuşma tarzı ile ünlenmişti. Başlarda İtalya’nın I. Dünya Savaşı’na katılmasına karşıydı. Ancak aniden tavır değiştirdi ve 1916 yılında savaşın coşkulu bir destekçisi oldu. Bu nedenle sosyalist partiden atıldı.

Faşist Parti, 1919 yılında kuruldu. Mussolini’nin başkanlığını yaptığı parti İtalyan savaş gazilerinden büyük destek görüyordu. İşçi mücadelesi ve politik tıkanıklıktan yararlanan “Kara Gömlekliler” 1922’de iktidarı ele geçirdi. Kralı, Mussolini’yi başbakan yapmaya zorladılar.

Mussolini rakip partileri ve sendikaları yasakladı. Ekonominin temel sektörlerini devletleştirdi. Yol, tren yolu ve fabrika yapımı gibi kapsamlı bir bayındırlık programı hazırladı. İtalya’nın uluslararası prestijini yükseltme umuduyla 1935 yılında Etiyopya’yı işgal etti. İspanya İç Savaşı’nda milliyetçi kanadı destekledi. 1939’da Nazi Almanyası ile Çelik Paktı’nı imzaladı. Nazi Almanyası’nın ırkçı politikalarının çok büyük bir destekçisi olmamasına rağmen 1938 yılında o da Yahudi karşıtı yasalar çıkararak Hitler’in safında yer aldı. İtalyan Yahudileri’nin dörtte biri sınırdışı edildi veya II. Dünya Savaşı sırasındaki soykırımda katledildi.

İtalya 1940 yılında II. Dünya Savaşı’na katıldı. Üç yıl sonra Müttefikler İtalya’yı işgal etti ve Mussolini devrildi. Kısa bir süre için tutuklu kaldı, ancak Naziler tarafından serbest bırakıldı. Kuzey İtalya’daki Nazi kontrolü altındaki bölgenin kukla lideri oldu. 1945 yılında iktidarını kaybettikten

sonra İsviçre’ye kaçmaya çalışırken yakalandı. Altmış bir yaşında partizanlar tarafından idam edildi.

Ek Bilgiler

1- Mussolini bir dizi suikast girişiminden sağ kurtulmayı başardı. Bunlardan biri de Mussolini’yi öldürmeyi amaçlayan anarşist komployа katılmadan önce New York, Bronx’ta sokakta muz satan Amerikalı Michael Schirru (1899–1931) tarafından düzenlenmişti. Schirru komplonun açığa çıkmasının ardından idam edildi.

2- 2008 yılında Güney İtalya’da etkili olan küçük bir sağcı parti, çocuklarına Mussolini ya da onun eşinin adını veren çiftlere 1.900 dolar ödemeyi vaat ediyordu.

3- Mussolini’nin küçük oğlu Romano Mussolini (1927–2006), başarılı bir caz müzisyeni oldu. “The Romano Mussolini All Stars” adlı müzik grubunun lideriydi. Diktatörün torunu Alessandra Mussolini (1962–) ise eski bir Playboy modeliydi. 1992 yılında politikaya atıldı ve neo-faşist Parti’nin üyesi olarak Napoli’den parlamentoya seçildi.

Ludwig Wittgenstein

1889 yılının Nisan ayında Avusturya’da iki bebek doğdu. Her ikisinin de 20. yy dünyası üzerinde büyük bir etkisi olacaktı. Bunlardan biri Adolf Hitler’di (1889–1945). Altı gün sonra doğan diğer bebek ise filozof Ludwig Wittgenstein’dı (1889–1951).

Zengin bir çelik baronunun küçük oğlu Wittgenstein geleceğin Alman diktatörü ile aynı ortaokulda eğitim gördü. Her ikisinin de tarih öğretmenleri aynı kişiydi. I. Dünya Savaşı’nda her ikisi de orduda görev yaptı. Bu süreçte yaşadıkları deneyimler her ikisine de kitaplar yazdırdı.

Ancak yazdıkları kitaplar birbirinden çok farklıydı. Hitler’in kitabı Nazi totaliteryanizminin öfkeli manifestosu *Mein Kampf*’tı (Kavgam / 1925). Wittgenstein’in kitabı ise İtalyan esir kampında yazdığı kapsamlı felsefi metin *Tractatus Logico-Philosophicus*’tu (1922).

Wittgenstein’in yaşadığı süre içerisinde yayınlayacağı yegane felsefi metin olan kitap, 20. yy felsefesi için bir dönüm noktası teşkil ediyordu. Wittgenstein, kitabının felsefenin tüm temel problemlerini çözdüğünü iddia ediyordu. Kitabın yayınlanmasının ardından felsefeyle ilgilenmeyi bıraktı ve ilkokul öğretmenliği yapmaya başladı.

1926 yılında bir velinin on bir yaşındaki bir çocuğa aşırı şiddet uyguladığı yönündeki şikayeti üzerine işinden oldu. Yeniden felsefeyle ilgilenmeye başladı ve İngiltere’ye gitti. Cambridge’de 1929 yılında hocalık yapmaya başladı.

1938 yılında Hitler’in Avusturya’yı ilhakının ardından vatandaşlıktan çıktı ve İngiliz vatandaşı oldu. Eski sınıf arkadaşının hükümetiyle bizzat görüşerek kız kardeşinin Avusturya’dan ayrılmasına izin verilmesini istedi. Üstelik ailesi Yahudi kökenliydi. Wittgenstein II. Dünya Savaşı sırasında

İngilizler için gönüllü oldu ve savaşın ardından öğretmenliği bıraktı. Ömrünün son yıllarını *Philosophical Investigations* (Felsefi Soruşturmalar) isimli kitabını yazmakla geçirdi. Bu eser ölümünün ardından 1953 yılında basılacaktı.

Wittgenstein, her iki kitabında da çeşitli felsefi problemlerle ilgili değerlendirmeler yaptı. Ona göre pek çok felsefi problem aslında dilsel sorunlardı. Zira insanlar dünyayı dil çerçevesinde anlamaktaydılar. Dildeki gevşeklik ise pek çok gereksiz felsefi karmaşaya neden oluyordu. Altmış iki yaşında Cambridge'de prostat kanserinden öldü.

Ek Bilgiler

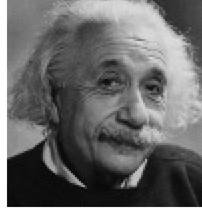
1- 1938 yılında Avusturya'yı işgal eden Naziler, Wittgenstein ve erkek kardeşinden kız kardeşlerinin ülkeden ayrılabilmesi için gereken "gayri-Yahudi statüsü" karşılığında 1.7 ton altın istediler. 2009 yılı altın fiyatlarına göre bu miktar 62 milyon dolar ediyordu.

2- New York Times'ın 1998 yılında yaptığı profesyonel filozoflar anketinde Wittgenstein beşinci sırada yer aldı. Ondan önce gelenler ise sırasıyla Aristotle, Plato, Immanuel Kant ve Friedrich Nietzsche idi.

3- Doktoruna göre Wittgenstein'in son sözleri: "Söyle onlara, ben harika bir hayat yaşadım," olmuştu.

Albert Einstein

Albert Einstein (1879–1955) ölümünden kısa süre önce bir arkadaşına şaşırtıcı bir itirafta bulundu. Zamanının en ünlü düşünürü olan Einstein Nobel ödülü kazanmış, fizik ve matematik alanlarında devrim yapmış ve bilimsel dehanın sembolü haline gelmişti. Ancak Einstein eğer bir kere daha dünyaya gelirse tesisatçı olmak istediğini söylüyordu.

Gerçekten de Einstein'in kendi başarıları konusunda çelişkileri vardı. Buluşları ona büyük bir takdir kazandırmıştı. Ancak aynı zamanda atom bombasının keşfine giden yolun önünü açmıştı. 1945 yılında Hiroşima ve Nagasaki'nin imhası büyük ölçüde onun bilimi sayesinde mümkün olabilmişti. Vicdan azabı çeken ünlü dahi, Bertrand Russell'a (1872–1970) yazdığı son mektubunda nükleer silahların yasaklanması gerektiğinden bahsediyordu.

Einstein Almanya'daki Ulm şehrinde doğdu. 1894 yılında ülkeden ayrıldı ve 1896 yılında askerden kaçmak için vatandaşlıktan çıktı. 1900 yılında İsviçre'deki bir üniversiteden mezun oldu. Bern'deki İsviçre Patent Bürosu'nda çalışmaya başladı. 1905 yılında patent bürosunda tam zamanlı çalışırken *Annalen der Physik* (Fizik Yıllıkları) isimli Alman yayınına dört yazı gönderdi. Bu yazıların her biri fiziğin temellerini sarstı. Makalelerinde görelilik kuramı, kuantum fiziği ve ünlü E=mc2 eşitliği açıklanıyordu. Bu dört makaledeki buluşları sayesinde 1921 yılında fizik dalında Nobel ödülü almaya hak kazandı.

1914-1932 yıllları arasında Almanya'nın en prestijli araştırma kurumu olan Kaiser Wilhelm Fizik Enstitüsü'nde profesörlük yaptı. Berlin'de karşılaştığı anti semitizmin onun politik görüşleri üzerinde önemli bir etkisi olacaktı ("Berlin'e geldiğim zaman bir Yahudi olduğumu fark ettim. Kimliğimin farkına varmamı Yahudilerden ziyade onlara borçluyum," diye yazar).

Hitler iktidarı ele geçirince Einstein ülkeden ayrılmak zorunda kaldı. ABD'nin New Jersey eyaletindeki Princeton'da İleri Araştırmalar Enstitüsü'nde çalışmaya başladı. Hayatının kalan kısmını burada geçirecekti. 1939 yılında Franklin D. Roosevelt'e (1882–1945) ünlü bir mektup yazdı. Buluşlarının, Nazilerin inanılmaz bir yıkıcı güce sahip atomik silahlar yapmalarına imkan vereceğini düşünüyordu. Hayatının geri kalan kısmında ise yazdığı bu mektubun Amerikalılar'ı nükleer silah yapmaya teşvik ettiğine inandı.

Savaştan sonra nükleer silahlara karşı çıktı. Amerika'daki ırksal ayrımcılığa karşı mücadele etti. Amerikan dış politikasını ve McCarthiciliği eleştirdi. Yetmiş altı yaşında Princeton'da öldü.

Ek Bilgiler

1- II. Dünya Savaşı yıllarında Müttefikler yararına bağış topladı. Ünlü "1905" yazılarından bir tanesini el yazısıyla yeniden yazdı. Bu metin, bir açık arttırmada 6 milyon dolara satıldı.

2- Nadir bir element olan Einsteinium 1952 yılında adını ondan aldı. Periyodik tabloda 99 numaralı olan element ilk olarak ABD'nin Pasifik Okyanusu'ndaki hidrojen bombası denemeleri sırasında oluşan çöküntüde bulunmuştu.

3- On yıllar boyunca çeşitli aktörler Einstein'i canlandırdı. Walter Matthau (1920–2000) – I.Q (1994), John Ehrin (1908–1995) - Bill and Ted's Bogus Journey (1991), Robert Downey Jr. (1965–) - That's Adequate (1989) ve Yahoo Serious (1953-) - Young Einstein (1988).

Bruno Hauptmann

Hiçbir şey Amerikan kamuoyunu 1932 yılında Charles Lindbergh'in (1902–1974) bebeğinin kaçırılıp öldürülmesi kadar etkilememişti. Aralarında hizmetçinin, dadının ve mafya üyelerinin de bulunduğu düzinelerce şüpheli yüzyılın suçu olarak değerlendirilen olay kapsamında sorgulanmıştı. Ancak en sonunda Amerika'nın en ünlü pilotunun çocuğunu öldüren kişinin, Bruno Hauptmann (1899–1936) adında bir Alman göçmen olduğu ortaya çıktı.

Hauptmann elektrikli sandalyeye giderken bile masum olduğunu iddia ediyordu. 1923 yılında ABD'ye gelen Alman bir I. Dünya Savaşı gazisiydi. Bronx'a yerleşmiş, garson bir kızla evlenmişti. Bebeğin kaçırıldığı sıralarda marangoz olarak çalışıyordu.

1 Mart 1932 gecesi dadı, Charles A. Lindbergh Jr. (1930–1932) isimli bebeğin beşiğinde olmadığını fark etti. Pencere eşiğine el yazısı ile 50 bin dolar fidye talep eden bir not bırakılmıştı. Hemen yanında el yapımı bir merdiven bulundu.

1927 yılında Atlantik'i geçmesinin ardından ulusal bir kahraman haline gelen Lindbergh, birkaç gün sonra fidyeyi 70 bin dolara yükselten ikinci bir not aldı. Bebek ve kaçıran kişinin ülke çapında aranmasına ise çoktan başlanmıştı. Sonunda Lindbergh, 2 Nisan'da aracılık yapan üçüncü bir şahıs üzerinden 50 bin dolarlık fidyeyi ödedi.

Ancak bebek ölmüştü. Çürümeye başlayan bedeni Lindbergh'in evinin 8 km kadar uzağında 12 Mayıs'ta bulundu. Böylece araştırma bir cinayet soruşturmasına dönüşmüş oldu.

Hauptmann iki yıl sonra yakalandı. New York City'deki Lexington Bulvarı'nda bir benzin istasyonunda kullandığı kağıt paranın seri numarası fidye karşılığı verilen paralardan birinin seri numarası ile aynıydı. Polisler

Hauptmann’ın evini aradılar. Garajda 13 bin dolarlık fidye parası bulundu. El yazısı uzmanları notlardaki yazı ile Hauptmann’ın yazısını karşılaştırdılar.

Yargılama 1935 yılında başladı ve beş hafta sürdü. Hauptmann parayla dolu ayakkabı kutusunun bir başkasına ait olduğunu söyledi. Buna rağmen jüri onu suçlu buldu. Ertesi yıl idam edildi. Dul eşi Anna (1899–1994) hayatının kalan kısmında kocasının itibarının iade edilmesi için uğraştı.

Ek Bilgiler

1- Soruşturmalar sırasında New Jersey Eyalet Polisi’nin başında Norman Schwarzkopf (1895–1958) vardı. Oğlu General H. Norman Schwarzkopf Jr. (1934–), Körfez Savaşı sırasında Amerikan güçlerini kumanda edecekti.

2- Anne ve Charles Lindbergh’in beş çocukları daha oldu. Anne doksan dört yaşına kadar yaşadı.

3- 1976 yapımı “The Lindbergh Kidnapping Case” (Lindbergh Kaçırılma Hadisesi) filminde Hauptmann, Anthony Hopkins (1937–) tarafından canlandırılmıştı.

James Joyce

Yaşarken sadece üç roman yayınlamasına rağmen İskoç yazar James Joyce (1882–1941), Batı edebiyatında bir devrim yaratmıştır. Romanlarında ve kısa öykülerinde 20. yy yazarları üzerinde büyük etkisi olan yeni edebi teknikler kullanmıştır. Bu tekniklerle yazarlara karakterlerinin düşünce ve duygularını yansıtmak için yeni olanaklar sunmuştur.

Dublin'de doğan Joyce bir Cizvit okulunda eğitim gördü. Gençliğinde Katolikliği reddetmesine rağmen kilise ve onun İrlanda toplumu üzerindeki etkisi romanlarının önemli temalarından birini teşkil etmiştir. *A Portrait of the Artist as a Young Man* (Sanatçının Genç Bir Adam Olarak Portresi / 1916) isimli ilk romanı, başkahraman Stephen Dedalus'un baskıcı Katolik kültür içinde yetişmesini anlatır. Anlatılanlar büyük ölçüde Joyce'un kendi yaşam öyküsü ile paraleldir.

Otel hizmetçisi Nora Barnacle (1884–1951) ile ilk randevusuna henüz yazarlık kariyerinin başındayken 16 Haziran 1904 tarihinde gitti. İlişkileri hayatları boyunca devam edecekti. Tek bir günde geçen ikinci romanı *Ulysses* için ilk buluşma günlerinin tarihini seçerek o günü ölümsüzleştirdi. Ana karaktere adını veren *Bloomsday* olarak adlandırılan bu gün, Joyce meraklıları tarafından halen 16 Haziran'da kutlanmaktadır.

Ertesi yıl Joyce ve Nora, ailelerinden gizlice Avrupa'ya kaçmış ve İtalya'daki liman şehri Trieste'ye yerleşmişti. Çiftin iki çocukları oldu, ancak 1931 yılına kadar evlenmediler. Joyce, ailesinin geçimini İngilizce öğretmenliği yaparak sağlıyordu. Kısa hikayelerinin derlemesi olan *Dubliners*'i (Dublinliler) basabilmek için borç para alması gerekmişti. Kitap 1914 yılında basılabildi.

I. Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından Joyce ve Barnacle, tarafsızlığını koruyan Zürih'e gittiler. Joyce burada daha sonra başyapıtı olarak kabul görecek romanı *Ulysses* üzerinde çalışmaya başladı. Bu dönemde sağlık sorunları yaşamış, glokom ve katarakt nedeniyle birkaç göz ameliyatı geçirmiştir. Romanını bu şartlar altında ancak 1922 yılında tamamlayabilmişti.

Yayınlanmasından kısa bir süre sonra roman, modern Batı edebiyatının en etkili eserlerinden biri olarak görülmeye başlandı. Kahramanı Leopold

Bloom'un Dublin'de geçirdiği bir günü izleyen bin sayfalık romanda bilinç akışı tekniği kullanılmaktadır. Karakterlerin iç konuşmaları filtrelenmeksizin, noktalama ya da geleneksel anlatım teknikleri göz önünde bulundurulmaksızın yansıtılmaktadır. Joyce daha sonra *Finnegans Wake* (Finnegans Uyanışı / 1939) isimli bir eser yayınlamış, anlaşılması daha da zor olan bu yapıt akademi dışında nadiren okunabilmiştir.

Joyce II. Dünya Savaşı başlayınca İsviçre'ye dönmüş ve elli sekiz yaşında Zürih'te ölmüştür.

Ek Bilgiler

1- Ulysses ilk olarak Paris'te yayınlanmıştır. 1933'e kadar ABD'de yasaklı olan kitap, ancak federal yargıç John Monro Woolsey (1877–1945) kitabın müstehcen olmadığına karar verince basılabilmiştir.

2- Joyce'un biyografi yazarı Peter Costello'ya göre Leopold Bloom'un gerçek yaşamdaki karşılığı, yazarı Dublin'deki bir bar kavgasından kurtaran arkadaşı Alfred H. Hunter'dır.

3- "Dubliners"taki kısa hikayelerden biri olan "The Dead" (Ölüler) 1987 yılında yönetmen John Huston (1906–1987) tarafından beyaz perdeye aktarılmış ve yönetmenin kızı Anjelica Huston (1951–) başrolde oynamıştır.

Vladimir Ilyich Lenin

Lenin’in en büyük problemi insafsızlıktı.

— Mikhail Gorbachev

1917 yılındaki Rus Devrimi’nin lideri ve Sovyetler Birliği’nin kurucusu olan Vladimir Ilyich Lenin (1870–1924) dünyanın ilk komünist devletini kurmuştur. Düşmanlarını etkisiz hale getirmiş ve yazılarıyla nesiller boyu devrimcilere ilham kaynağı olmuştur. Sert çehresi tarihin en ünlü yüzlerinin arasında bulunmaktadır. Bir zamanlar Doğu Avrupa’da neredeyse her meydanda onun bir heykeli vardı. Dünya çapında milyarlarca insanın hayatını etkileyen bir ideolojinin temsilcisidir.

Asıl adı Vladimir Ilyich Ulyanov olan Lenin hali vakti yerinde bir ailenin çocuğuydu. Nispeten varlıklı olmalarına karşın ailede yaygın bir monarşi karşıtlığı vardı: Lenin’in ağabeyi Alexander (1866–1887), Çar 3. Alexander’a (1845–1894) başarısız da olsa suikast girişiminde bulunduğu için idam edilmişti. Bu olay Lenin’in hayatında bir dönüm noktası oldu.

1902 yılında Lenin adını aldı ve hukuk eğitimi görmeye başladı. Mezun olduktan sonra 1917’ye kadar olan hayatının büyük bölümünü politik faaliyetleri nedeniyle sürgünde geçirdi. Almanya, İsviçre, İngiltere ve Finlandiya arasında mekik dokudu. Komünist gazetelere yazılar yazdı, politik teorilerini geliştirdi.

1917 yılında Çar devrilince Lenin, İsviçre’den Rusya’ya dönerek komünistlerin başına geçti. Ekim Devrimi olarak anılan bir darbe organize ederek çarın yerini alan geçici hükümeti devirdi. Bu hareketin sonucunda Sovyetler esas yetkili konumuna gelmişti.

Sonraki on yıllar boyunca radikal bir program doğrultusunda sosyal ve ekonomik reformlara imza attı. Özel mülkiyeti yasakladı ve endüstriyi

ulusallaştırdı. İşçiler kollektiflerde çalışmaya başladı. Politik muhaliflerini saf dışı bıraktı. Ancak ekonomi politikaları 1921 yılında 5 milyon Rus'un ölümüne yol açan bir kıtlığa neden oldu.

1922'de inme geçiren Lenin ömrünün son yıllarını hasta olarak geçirdi. İnmeyi izleyen felç nedeniyle büyük acılar çekiyordu. Kimileri hastalığının asıl kaynağının frengi olduğunu öne sürdü. Yerine Joseph Stalin (1879–1953) geçti. Lenin 21 Ocak 1924 tarihinde elli üç yaşında öldü.

Ek Bilgiler

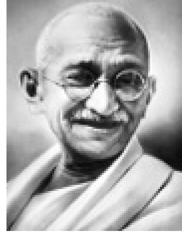
1- Biyografi yazarı Robert J. Service'a göre Lenin ömrünün son döneminde öyle çok acı çekiyordu ki iki kez kendini zehirleyerek intihara teşebbüs etmiş, ancak son anda vazgeçmişti.

2- Lenin'in mumyalanmış bedeni halen Moskova'daki Kızıl Meydan'da bir anıt mezarda sergilenmektedir. Rusya'nın dini liderleri ve anti komünist gruplar mumyanın gömülmesini talep etmektedirler.

3- 1924 yılında ölümünün ardından Saint Petersburg şehri Leningrad adını almıştır. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle birlikte şehrin sakinleri eski adın benimsenmesi yönünde oy kullanmıştır.

Gandhi

Küresel bir ikon olan Mohandas K. Gandhi (1869–1948) geleneksel Hindu inançlarını Hindistan'ın politik talepleri ile kaynaştırmıştır. Hindistan'ın yüzlerce yıllık İngiliz sömürgesinden kurtulmasında temel rol oynamıştır. Gandhi'nin açlık grevleri, barışçıl yürüyüşler ve boykotlar gibi şiddetten uzak yollara başvurması onu kahraman ve gelecek reformcular için ilham kaynağı haline getirmiştir. Ondan esinlenenlerin arasında Martin Luther King Jr. (1929–1968) da vardır.

Gandhi, Hindistan'ın batısında doğmuştu. On sekiz yaşında hukuk eğitimi almak için Londra'ya gitti. Mezun olur olmaz Güney Afrika'daki bir hukuk firmasında çalışmaya başladı. İngiliz toprağı olan bölgede geniş bir Hintli topluluk yaşıyordu. Durban şehrinde yaşarken Hintlilerin maruz kaldığı ayrımcılığa tanık oldu. Bu deneyim onun İngilizler'e bakış açısını değiştirecek ve politikaya girmesi için onu teşvik edecekti. Çok geçmeden Güney Afrika Hint topluluğunun lideri haline geldi. Hintliler'i oy kullanma gibi çeşitli haklardan mahrum bırakan tasarılara karşı mücadele etti.

1914 yılında Hindistan'a döndü ve ülkenin bağımsızlığını savunan Hindistan Ulusal Kongresi'ne katıldı. 1921 yılında Kongre'nin lideri oldu. Birkaç yıl içinde Hindistan bağımsızlık hareketinin en tanınan yüzü haline gelecekti.

Gandhi bir vejetaryendi. Alkol ya da kahve içmezdi. Otuz altı yaşından sonra seks yapmayı bırakmıştı. Mütevazi yaşam tarzı, halkın haklarını savunmak için kendini feda etmiş lider imajının oluşmasına katkıda bulunmuştu. En önemli sivil itaatsizlik eylemlerinden birini 1930 yılında gerçekleştirdi. Gandhi ve takipçileri İngiliz tuz vergilerini protesto etmek için 402 km yürüdüler. Tuz Yürüyüşü dünyanın dikkatini İngiliz yönetiminin beceriksizliklerine çekti.

İngiltere'nin Naziler'le savaşırken zayıf düştüğü II. Dünya Savaşı yıllarında Hindistan bağımsızlık yönündeki baskılarını arttırdı. "Hindistan'ı Terk Et" hareketinin başlaması ile birlikte pek çok aktivist tutuklandı.

1945 yılında İngilizler bağımsızlık yanlısı Clement Attlee'yi (1883–1967) başbakan seçtiler. İngiltere 1947'de ülkeden ayrılmadan önce Hindistan'ı ikiye ayırdı: Hinduların çoğunlukta olduğu Hindistan ve Müslümanların çoğunlukta olduğu Pakistan. İki komşu kısa süre içinde birbiriyle savaşmaya başladı.

Bağımsızlığın ilk yıllarında Gandhi, Pakistan'a karşı uysal bir duruş sergileyerek kimi Hindular'ı kızdırdı. 1948 yılında radikal bir Hindu tarafından öldürüldü.

Ek Bilgiler

1- Gandhi'ye büyük ruh anlamına gelen "Mahatma" unvanı verilmişti. Zaman zaman daha sevecen bir isim olan "Bapu" ismiyle de çağrılıyordu.

2- Güney Afrika'dayken bir dönem İngiliz ordusunda çalıştı. Hintlilerin de beyazların arasında çalışabileceğini göstermek istiyordu. 1906 yılında Zulular'la yapılan savaş sırasında bir sağlık birliğinde görev aldı.

3- Gandhi'nin, eşi Kasturba'dan (1869–1944) dört çocuğu vardı. Karısı ile on üç yaşında evlenmişti. Her ikisi de II. Dünya Savaşı yıllarında İngiltere tarafından tutuklandı. Kasturba 1944 yılında hapishanede öldü.

Winston Churchill

BBC, 2002 yılında tarihin en büyük İngilizi'ni belirlemek için ülke çapında bir anket düzenledi. Oylamanın çekişmeli geçen kısmı kimin birinci değil ikinci olacağıydı. Çünkü birinci sıradaki ismin kim olacağına dair en ufak bir şüphe yoktu: Winston Churchill (1874–1965).

Başbakan Churchill ülkesini en karanlık günlerinde yönetmiş, Naziler'i yenilgiye uğratmıştı. Bir İngiliz aristokratının ve Amerikalı mirasyedi bir kadının oğlu olan Churchill, Oxford yakınlarındaki Blenheim Sarayı'nda doğmuştu. İngiliz Askeri Akademisi Sandhurst'tan mezun oldu. Güney Afrika'daki Boer Savaşı'na (1899–1902) katıldı. İngiliz gazetelerinin savaş muhabiri olarak pek çok başka savaşa tanıklık etti.

Churchill politikaya 1900 yılında atıldı. Muhafazakar kanattan parlamentoya seçildi, ancak 1904 yılında liberallere katıldı. 1924'te ise tekrar muhafazakar oldu ("Herkes döneklik edebilir, ama tekrar dönebilmek maharet ister," diyordu).

Politik kariyerinin başlarında iki meseleyle uğraştı. İngilizlerin I. Dünya Savaşı sırasında 1915 yılında Çanakkale'de yaşadığı yenilgiden ötürü sorumlu tutuluyordu. 1925 yılında ülkesinin altın para sistemine dönmesi ve bu kararının neden olduğu olumsuz sonuçlar da eleştirilmesine neden oldu. 1930'lar boyunca bu nedenlerden ötürü pek de sevilmeyen politik bir kişilik olarak görüldü. Hayatının bu dönemini daha sonraları "ıssız yıllar" olarak adlandıracaktı.

Parlamento üyeliği boyunca Nazi Almanyası'ndan kaynaklanan tehdite dikkat çeken en güçlü seslerden biri oldu. Kendisi gibi muhafazakar olan Başbakan Neville Chamberlain (1869–1940), 1938 yılında Münich'te Hitler'le uzlaştığı için onun gözünde "onursuzluğu" seçmişti.

1939 yılında II. Dünya Savaşı başlayınca Churchill Savaş Kabinesi'ne girdi. Donanmanın sorumlusu oldu. Chamberlain'in istifasının ardından 1940 yılının Mayıs ayında Ulusal Birlik Hükümeti'nin başbakanı oldu.

Churchill parlamentoda başbakan olarak yaptığı ilk konuşmada, sonraki beş yıl boyunca kullanacağı asi ve kararlı tonun sinyallerini verdi: "Benim vadedebileceğim yegane şey kan, çalışma, gözyaşı ve terdir," diyordu.

Bir kahraman olarak görülmesine rağmen 1945 yılında yerine İşçi Partisi lideri Clement Attlee (1883–1967) geçti. Churchill muhafazakarların liderliğini yapmaya devam etti. 1951-1955 yılları arasında bir kez daha başbakanlık yaptı. Kraliçe 2. Elizabeth (1926-) tarafından 1953 yılında şövalye ilan edildi. Doksan yaşında Londra'da öldü.

Ek Bilgiler

1- Churchill 1953 yılında Nobel edebiyat ödülü aldı. 1948 ve 1954 yılları arasında yayınlanan savaş anıları bu ödüle layık görülmesini sağlamıştı.

2- BBC'nin düzenlediği anketin ikincisi 19. yy'da bir mühendis olan Isambard Kingdom Brunel (1806–1859) idi.

3- Demir Perde terimi ilk olarak Churchill tarafından kapitalist Batı Avrupa ile komünist Doğu Avrupa arasındaki Soğuk Savaş ayrımını anlatmak için 1946 yılında ABD'nin Missouri eyaletindeki Fulton'da yaptığı bir konuşmada kullanılmıştı.

Martin Heidegger

Ölümünün ardından on yıllar geçmiş olmasına rağmen Alman filozof Martin Heidegger'le (1889–1976) ilgili tartışmalar halen devam etmektedir. Hem taraftarları hem de karşıtları Heidegger'in varoluşçuluk, din ve dille ilgili yapıtlarının dünya felsefe tarihinde önemli bir etki yaptığı noktasında hemfikirdirler. Ancak Naziler'le olan bağlantısı, kolunda gamalı haç bandı taşıması, öğrencilerine Nazi selamı vermesi ve 1936 yılına kadar derslerini "Heil Hitler" sloganı ile bitirmesi onun ününü pek çok eleştirmenin gözünde lekeli hale getirmektedir.

Heidegger, Almanya'nın güneybatısında doğmuştu. Ailesi Katolikti. İlk akademik ilgi alanı teolojiydi. Kısa bir süre rahiplik eğitimi aldı. Daha sonra felsefeyle ilgilenmeye başladı. 1919 yılında Katolik inancını bıraktı. 1923 yılında bir Alman üniversitesinde ders vermeye başladı. En ünlü eserleri 1920'ler ve 1930'larda yayınlandı. İlk eseri *Being and Time* (Varlık ve Zaman / 1927) Avrupa felsefesinde çığır açtı.

1930'lardan önce asla politikaya ilgi duymamıştı.1933 yılında Hitler iktidara gelince ünlü filozof bu başarıyı alkışladı ve Nazi Partisi'ne katıldı. Çok geçmeden ders verdiği üniversiteye rektör seçildi. Daha sonra çok eleştirilecek olan bir konuşma ile göreve başladı: "Teoriler ve ideallerin sizin yol göstericiniz olmasına izin vermeyin. Führer, yalnızca o ve onun yasası Almanya'nın ebedi gerçekliğidir." 1930'ların sonlarına doğru Hitler konusunda kişisel olarak hayal kırıklığına uğramış olsa da II. Dünya Savaşı bitene kadar parti üyeliğininden ayrılmadı.

Savaş sonrasında Heidegger'in ders vermesi yasaklandı. Onun Nazilerin şeytani yüzünü anlayamayacak kadar naif olduğunu savunan eski sevgilisi Yahudi filozof Hannah Arendt (1906–1975) sayesinde itibarı daha sonra iade edilmiştir. Heidegger hayatının sonraki dönemlerinde Nazi dönemi

hakkında konuşmayı reddetti. Bu konudaki tek istisna bir Alman dergisine verdiği ve ölümünün ardından yayınlanan ropörtajdır.

Heidegger savaştan sonra da yazmaya devam etti. Yazılarının Fransız felsefesi üzerinde büyük bir etkisi oldu. Ancak genelde anlaşılması zor bir dil kullanmıştır. Amerikalı bir eleştirmen yazılarını “saçmalık ve bayalığın nahoş bir karışımı” olarak adlandırmıştır.

Ek Bilgiler

1- I. Dünya Savaşı başlayınca Heidegger Alman Ordusu’na yazılmış ama iki ay sonra sağlık sorunları nedeniyle terhis edilmiştir. Savaşın sonlarına doğru yeniden göreve çağrılmış, 1918’deki Alman yenilgisinden önce Batı cephesinde çarpışmıştır.

2- II. Dünya Savaşı sırasında Heidegger’in pek çok öğrencisi ABD’de mülteci olmuştur. Bunlardan ikisi ideolojik rakipleridir: Amerikan yeni muhafazakarlığının kahramanı olacak olan Leo Strauss (1899–1973) ve 1960 ve 1970’lerde sol kanat radikalleri etkileyen Herbert Marcuse (1898–1979).

3- Heidegger, 1944 yazında üniversitesi tarafından dışlanmaya başladı. Rhine yakınlarında Nazi ordusu için siper kazmakla görevlendirilmişti.

Erwin Schrödinger

Erwin Schrödinger (1887–1961), parlak bir fizikçiydi. Nobel ödülü kazandı. Albert Einstein'ın (1879–1955) yakın dostuydu. Ancak Schrödinger'in olmadığı bir şey varsa o da kesinlikle kediseverlikti.

Kuramsal fizik dışında Avusturyalı bilim adamı en çok ünlü "Schrödinger kedisi" metaforu ile tanınmaktadır. Schrödinger, kuantum fiziğinin temel bir problemini bir düşünce egzersizi kullanarak anlatmak istemişti. İlginç bir biçimde bu karmaşık problemi talihsiz bir kedinin yaşamı ve ölümü üzerinden açıklamaya çalışmaktaydı. Gerçekten de "Schrödinger kedisi" çok ünlü olmuş, bu metafora bilim kurgularda, televizyon programlarında ve hatta çizgi filmlerde bile yer verilmiştir.

Schrödinger Viyana'da doğdu. 1910 yılında fizik doktorası aldı. 1927 yılında Berlin'de prestiijli bir profesörlük kazandı. 1933 yılında fizik dalında Nobel ödülü aldı. Aynı yıl Nazi karşıtlığı nedeniyle ülkeden ayrılmak zorunda kaldı. Savaş yıllarında genellikle İrlanda'da bulundu. 1956 yılında Avusturya'ya geri döndü. Yetmiş üç yaşında ölene dek orada yaşadı.

Einstein'le birlikte 1935 yılında geliştirdikleri "Schrödinger kedisi" isimli düşünce deneyi atomaltı parçacıklarla ilgili bir soruna odaklanmaktadır. Birçok fizikçi atomaltı bir parçacığın konumunun ya da yönünün belirlenebileceğini düşünüyordu. Ancak hem konumunu hem de yönünü aynı anda belirlemek mümkün değildi. Çünkü bir parçacık gözlemlendiği zamana kadar başka pek çok noktada bulunmuş olacaktı.

"Schrödinger kedisi" metaforu bu teoriyi sorunsallaştırıyordu. Kedi, içi zehir dolu bir şişeyle birlikte çelik bir kutuda kilitli bulunmaktadır. Şişe kırılırsa kedi anında ölecektir. Şişe, atomaltı parçacıkların tahmin edilemeyen davranışlarına bağlı olarak onu kıracak ya da kıramayacak bir alete bağlı durumdadır. Ancak kutunun dışındaki insan gözlemci için zehirin yayılıp yayılmadığını ya da kedinin ölüp ölmediğini bilmek mümkün değildir.

Metaforun esprisi kutu kapalı kaldığı sürece belirsizliğin devam edecek olmasıdır. Belirsizlik insan gözlemci için geçerlidir, ama kedi için değil. Şişe kırıldı mı? Kedi öldü mü? Bilim adamlarının bir parçacığın konumunu

gözlemleyene kadar kestiremediği gibi kedi de kutu açılana kadar iki “süper pozisyona” sahiptir. Yani hem ölü hem de diridir. Ancak bu sonuç aynı zamanda yanlış gibi gözükmektedir. Zira sağduyu kedinin ya ölü ya da diri olabileceğini söylemektedir. Her ikisinin birden olması mümkün değildir.

Öykü fizikçiler arasında devam eden bir tartışmayı yansıtmaktadır. Atomaltı parçacıklar için kullanılan “süper pozisyon” kavramı kedi gibi gözlemlenebilir varlıklar için de kullanılabilir mi? Bu sorunun yanıtı yoktur. Bulmaca halen çözülememiştir.

Ek Bilgiler

1- Schrödinger I. Dünya Savaşı sırasında Avusturya-Macaristan Ordusu’nda ağır silahlar sorumlusu olarak çalışmıştır.

2- Ayın karanlık yüzündeki bir krater adını Schrödinger’den alır.

3- Schrödinger’e 1934 yılında Princeton Üniversitesi’nde profesörlük teklif edilmiş, ancak o teklifi reddetmiştir.

Ma Barker (Barker Ana)

Kate “Ma” Barker (1872–1935) (Kate Barker Ana) Orta Batı’da banka soyguncularından oluşan bir ailenin kadın reisiydi. Büyük Buhran sırasında Barker ve oğullarının adı Oklahoma’dan Chicago’ya uzanan düzinelerce banka soygunu ve cinayete karışmıştır. Barker halk düşmanı ilan edilmiş, ülke çapında bir insan avının hedefi olmuştur. En sonunda çetesiyle birlikte Florida’da sıkıştırılmış ve FBI tarafından vurulmuştur.

Missouri’de doğan Kate Clark, 1890’lı yıllarda George Barker adında bir adamla evlendi. Dört oğulları oldu: Herman, Lloyd, Arthur (1899–1939) ve Fred (1902–1935). Her biri büyüdüklerinde azılı suçlular olacaktı. George Barker ailesini terk edince Kate çocuklarını tek başına yetiştirmek zorunda kaldı.

1910 ve 1920’ler boyunca Barker’ın oğulları banka soygunculuğu ve araba hırsızlığı gibi çeşitli suçlardan içeri girip çıktılar. Herman 1927 yılında intihar etti. Fred ise hapiste Alvin “Creepy” Karpis (1907–1979) (Korkunç Alvin Karpis) isimli bir sabıkalıyla tanıştı. 1931 yılında birlikte Barker-Karpis çetesini kurmaya karar verdiler. Grup sonraki dört yıl boyunca suç tarihine adlarını altın harflerle kazıyacak işler yaptı.

Barker Ana’nın çetedeki rolü tartışmalıydı. Basında zaman zaman çetenin lideri olarak yansıtılıyordu. FBI müdürü J. Edgar Hoover (1895–1972) onu halk düşmanı ilan etmişti. Barker, kanunsuzluğun arttığı Büyük Buhran döneminde yıldızları parlayan John Dillinger (1903–1934) ve Willie Sutton (1901–1980) gibi suç ikonlarının arasında yerini almıştı.

Çete, birkaç polis öldürme olayı ve Minnesotalı milyoner William Hamm’ı fidye için kaçırmakla dikkatleri iyice üstüne çekti. Fred ve annesinin izleri en sonunda Florida’daki kiralık bir eve kadar sürüldü. FBI tarafından eve yapılan baskın sırasında öldürüldüler. Kate Barker bu sırada altmış iki yaşındaydı. Kimileri FBI’ın onun çetedeki rolünü abarttığını

söyler. Böylece müdür Hoover büyük bir gangsteri yakaladığı izlenimini vererek kendini kanıtlamıştır.

Ek Bilgiler

1- Barker'ın diğer oğlu Arthur, Alcatraz Adası'ndaki federal hapishaneden kaçmaya çalışırken öldürüldü. Barkerların suç ortağı Alvin Karpis tam yirmi altı yıl boyunca Rock Hapishanesi'nde kaldı. 1969 yılında serbest bırakıldığında bu cezaevinde en uzun süre kalan mahkum unvanına da kavuşmuş oldu.

2- Ma Barker, Walt Disney karakteri "Ma Beagle" için ilham kaynağı olmuştur. "Ma Beagle" Cimri McDuck'ın (Scrooge McDuck - Varyemez Amca) servetine göz diken "Beagle Boys" çetesinin lideriydi.

3- "Ma Barker's Killer Brood" (Ma Barker'ın Katil Ailesi) isimli film 1960 yılında vizyona girdi. Filmin başrolünde aynı yıl gösterime giren"Sapık"taki küçük rolü ile tanınan Lurene Tuttle (1907–1986) oynuyordu. Oscar ödüllü aktrist Shelley Winters (1920–2006) da "Bloody Mama" (Kanlı Anne) (1970) filminde Barker'ı canlandırdı.

Virginia Woolf

Virginia Woolf (1882–1941) yenilikçi roman ve kısa öykülerinde, zaman ve bilinç gibi konuların işlenmesini mümkün kılan yeni kurgusal yazım teknikleri geliştirmiştir. Kendisinden ilham alan üretken bir yazarlar neslinin yetişmesine katkı sunmuştur. Woolf aynı zamanda eleştirmen ve yayıncıdır. T. S. Eliot (1888–1965) ve E. M. Forster (1879–1970) gibi hayran olduğu isimlerin de aralarında bulunduğu yazarlarla birlikte çalışmıştır.

Woolf'un romanları arasında *Mrs. Dalloway* (Bayan Dalloway / 1925), *To the Lighthouse* (Deniz Feneri / 1927) ve *Orlando* (1928) gibi çok ses getiren eserler bulunmaktadır. *A Room of One's Own* (Kendine Ait Bir Oda / 1929) isimli uzun denemesi, kendisi gibi kadın yazarlara önerilerde bulunmaktadır: "Bir kadının parası ve kendine ait bir odası olmalıdır ki kurgusal metinler yazabilsin."

Asıl adı Adeline Virginia Stephen olan Woolf önde gelen Londralı bir ailenin çocuğuydu. Babası Sir Leslie Stephen (1832–1904) bir yazar ve İsviçre Alpleri'nin doruklarına tırmanmış bir dağcıydı. Woolf büyüdüğü sırada ailesinin tanıdığı pek çok edebiyatçı vardı. Bunlardan biri de Amerikalı yazar Henry James (1843–1916) idi.

1904 yılında babasının ölümünün ardından Londra'nın Bloomsbury mahallesine taşındı. Burada *Bloomsbury Grubu* olarak anılan entelektüel grubun liderlerinden biri oldu. Yazarlardan, şairlerden ve sosyal bilimcilerden oluşan kulüp ilerici politikalarla ve edebiyatta modernist yaklaşımla ilgilenmekteydi. 1912 yılında grup üyesi Leonard Woolf (1880–1969) ile evlendi.

Beş yıl sonra çift *Hogarth Press* adında bir yayınevi kurdu. Bu yayınevi 1922 yılından itibaren Woolf'un pek çok önemli eserini basacaktı. Woolf

eserlerinde zamanın kesintili doğası üzerinde durmuş, karakterlerinin hem geçmişi hem de varolan anı nasıl aynı anda deneyimlediğini incelikli bir şekilde göstermiştir. Kahramanlarının yaşadığı duygusal karmaşıklığı ve gözlemlerini anlatmak için bilinç akışı yöntemine başvurmuştur.

Woolf hayatı boyunca birkaç kez depresyon geçirdi. II. Dünya Savaşı yıllarında Nazi bombardımanı sırasında evlerinin hasar görmesi onu büyük bir hayal kırıklığına uğrattı. Elli dokuz yaşında kendini suda boğarak intihar etti.

Ek Bilgiler

1- Woolf ailesinin bodrumunda elle idare edilen bir baskı makinası vardı. Adını yaşadıkları evden alan Hogarth Press isimli yayınevlerinde bastıkları kitaplar için bu makinayı 1932 yılına kadar kullanmaya devam ettiler.

2- Hogarth Press 1920'ler ve 1930'larda Sigmund Freud'un (1856-1939) ilk İngilizce çevirilerini yayınladı. Ancak Woolf ünlü psikanalistle ilk defa 1939'da tanıştı. Ondan söz ederken "çok çekmiş yaşlı bir adam" ifadesini kullanmıştır.

3- Oyun yazarı Edward Albee (1928–) Tony ödülü kazanan bir oyununa "Who's Afraid of Virginia Woolf?" (Kim Korkar Virginia Woolf'tan?) (1962) adını vermişti. Albee oyununa adını veren bu sözü New York City'deki bir restoranın tuvaletindeki aynanın üzerinde gördüğünü söylüyordu. Bunu bir türlü aklından çıkaramamıştı. Yaşadığı bu deneyim oyununun finaline ilham kaynağı olmuştu.

Leon Troçki

Meksiko City'de yaşayan komünist lider Leon Troçki'nin (1879–1940) evine, 20 Ağustos 1940 tarihinde bir suikastçi girdi. Korumaları atlatıp bir buz kıracağı ile Troçki'nin kafasına vurdu. Troçki hayatını kurtarmak için yapılan birkaç ameliyata rağmen kurtarılamadı ve saldırıdan yirmi altı saat sonra öldü.

Suikast emrini Sovyetler Birliği'nin lideri Joseph Stalin (1879–1953) vermişti. Böylece en korkulan muhaliflerinden birini etkisiz hale getirmiş oluyordu. Troçki 1929 yılından beri sürgünde yaşıyordu. İnançlı bir komünist ve bir Rus Devrimi gazisi olmasına rağmen Stalin'in kanlı uygulamalarına karşı çıktığı için Komünist Parti'nin anti Stalinist kanadının lideri haline gelmişti.

Ukrayna'da küçük bir köyde doğmuş ve bir çiftlikte büyümüştü. Marxizmi öğrenciyken keşfetmiş ve devrimci harekete katıldığı için 1898 yılında tutuklanmıştı. İki yıl hapiste kaldı. 1902 yılında Rusya'dan ayrılıp Londra'ya gitti. Burada çarı devirmek isteyen diğer komünistlerle biraraya geldi.

Troçki 1905 devrimine katılmak için Rusya'ya geri döndü. İsyanın yenilgisinin ardından tutuklandı ve sürgüne gönderildi. Sonraki on iki yıl boyunca Avrupa ve Amerika'da dolaştı. Rusya muhalefetinin içindeki çatlakları ortadan kaldırmaya ve komünizme destek bulmaya çalıştı.

1917 yılındaki Rus devrimi sırasında New York City'de yaşıyordu. Mayıs'ta Rusya'ya döndü ve devrimin Lenin'den sonraki ikinci adamı oldu. Rusya'nın I. Dünya Savaşı'ndan çekilmesi için yapılan görüşmelerde kilit adam olarak rol oynadı. Anti komünist gruplara karşı iç savaşı kazandı. 1922 yılında SSCB'nin resmen kuruluşunda rol aldı.

Lenin'in ölümünün ardından Sovyet liderliği için bir güç mücadelesi başladı. Teorik açıdan Lenin'in halefi olmasına rağmen Troçki kısa sürede Stalin tarafından saf dışı bırakıldı ve ülkeden ayrılmaya zorlandı.

Sürgün döneminde Stalin karşıtı Rus muhalefetinin yüzü oldu, ama asla komünizmden vazgeçmedi. Komünizmin şiddete başvurmadan da kurulabileceğine inanıyordu. 1930'larda gıyabında idama mahkum edildi.

Bu durum ona Batı'da daha büyük bir saygınlık kazandırdı. Öldüğünde altmış yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- "The Assassination of Trotsky" (Troçki Suikasti) (1972) isimli filmde Troçki'yi Richard Burton (1925–1984) canlandırdı. "Frida" (2002) filminde ise Troçki rolünde Geoffrey Rush (1951–) vardı.

2- En ünlü politik taşlamalardan biri olan "Animal Farm" (Hayvan Çiftliği) (1945), George Orwell (1903–1950) tarafından yazılmıştır. Eserde Rus Devrimi ve sonraki süreç alegorik bir dille anlatılmaktadır. Kitapta iki domuzun -Snowball Troçkiyi ve Napoleon Stalin'i simgeler- liderliğinde hayvanların bir çiftliğe el koymaları anlatılır. Daha sonra çiftliğin nasıl yönetileceği ile ilgili tartışmalar başlar. Snowball sonunda sürgüne gönderilir. Napoleon ise en azından çiftçilerinki kadar kötü bir diktatörlük kurar.

3- Troçki suikastinde kullanılan buz kıracağı Meksika'daki polis merkezinden 1940 yılında kayboldu. altmış beş yıl sonra bir polis memurunun kızı cinayet silahını babasının bir hatıra olarak aldığını itiraf etti.

İlayca Muhammed

Asıl adı Elijah Poole'du. ABD'nin Georgia eyaletindeki Sandersville'de bir pamuk çiftliğinde doğdu. Eski bir kölenin on üç çocuğundan biriydi. Elijah Muhammad (1897–1975) adıyla ün kazandı. İslam Ulusu'nun (*Nation of Islam*) lideri oldu. Bu inanç, kendine yeterlilik ve ulusal onur tezleriyle 20. yy'da yüzbinlerce siyahi Amerikalı'yı peşinden sürükleyecekti.

Baptist olarak yetiştirilen Poole dokuz yaşında okuldan ayrıldı. Pamuk fabrikalarındaki bir bıçkıhanede ve demiryollarında çalıştı. En sonunda birçok siyahi Amerikalı gibi o da güneyden endüstrileşmiş kuzeye göç etti. Detroit'te General Motors'a ait bir imalathanede montaj hattında çalışmaya başladı.

Büyük Buhran sırasında işini kaybetti. 1930 yılında Wali Farad adında bir ipek tüccarı ile tanıştı. İpek tüccarı kendisinin Tanrı olduğunu ve Detroit'te İslam Ulusu adında bir grup kurduğunu söylüyordu. Poole kısa sürede İslam Ulusu'na katıldı. Eskiden köle olan ailesinden gelen adını bıraktı ve İslami bir isim aldı. 1934 yılında Wali'nin gizemli bir şekilde ortadan kaybolmasının ardından grubun başına geçti. Merkezlerini Chicago'ya taşıdı.

İslam Ulusu'nun teolojisi gerçek İslam'dan oldukça farklıydı. Diğer Müslümanlar gibi onlar da alkolden, uyuşturucudan ve domuz etinden uzak duruyordu. Ancak diğer Müslümanlardan farklı olarak beyazların doğuştan kötü olduğuna inanmaktaydılar. Beyazlar kötü niyetli bir bilim adamı olan "Yakup" tarafından yaratılmıştı.

İlayca Muhammed II. Dünya Savaşı yıllarında askerlik yoklamasına gitmeyi reddettiğinde hapse atıldı. Cezaevinde birçok taraftar topladı. Grup 1950'lerde de büyümeye devam etti. Gruba katılan genç Malcolm X (1925–1965) İlayca'nın en önemli adamı oldu. Malcolm X daha sonra İslam Ulusu'ndan ayrıldı ve ana akım İslam'ı kabul etti. Bu kararından bir yıl sonra öldürüldü. İlk başta İlayca'nın olayla bağlantısı olduğundan şüphelenilse de buna dair bir kanıt bulunamadı.

İlayca kalp yetmezliğinden öldü. Grup, onun öldüğü sırada ABD çapında düzinelerce tapınağı ve binlerce inananı olduğunu iddia etti. İlayca'nın

ölümünün ardından cemaati, oğlu Warith Deen Muhammad (1933–2008) ve Chicago vaizi Louis Farrakhan (1933–) tarafından yönetilen rakip iki gruba ayrıldı.

Ek Bilgiler

1- En meşhur inananlarından biri Cassius Clay, yani ünlü boksör Muhammed Ali'dir (1942-). 1964 yılında Sonny Liston'u (1932–1970) yendikten sonra İslam Ulusu'na katıldığını açıklamıştır.

2- İlayca'nın taraftarları ondan bahsederken "muhterem" diyordu. Ölümünün ardından bu gelenek diğer Müslüman siyahi liderler için de devam ettirilmiştir.

3- Kendine yeterlilik düşüncesi uyarınca İslam Ulusu kendi fırınlarını, bakkallarını ve bankalarını açtı. Hatta "Muhammed Speaks" (Muhammed Konuşuyor) adında bir gazeteleri dahi vardı.

Joseph Stalin

Joseph Stalin (1879–1953), 1922-1953 yılları arasında Sovyetler Birliği'nin lideriydi. Tarihin en büyük diktatörleri arasında yer almaktadır. Onun döneminde komünist bir ütopya inşa etmek adına 20 milyona yakın insan öldürülmüştür.

Buna rağmen pek çok Rus, onu Sovyet endüstrisini kuran, SSCB'yi süper güç haline getiren ve II. Dünya Savaşı yıllarında ülkesini Adolf Hitler (1889–1945) karşısında zafere götüren lider olarak hatırlamaktadır. Rusların üçte birinden fazlası 2003 yılında yapılan bir araştırmada onun iyiliklerinin yaptığı kötü şeylerden daha fazla olduğunu söylemiştir.

Gürcistan'da doğan Stalin'in asıl adı Iosif Vissarionovich Dzhugashvili'dir. Eskiden serf olan bir kunduracının oğluydu. "Stalin" takma adını yıllar sonra devrimci politikaya atılınca almıştır. Stalin, Vladimir Lenin'in (1870–1924) sadık bir destekçisiydi. Devrimci mücadeleye maddi olarak destek çıkmak için ilk başlarda banka soygunları bile organize etmiştir.

1917 yılında Rus Devrimi başlayınca komünist gazete *Pravda*'nın başına getirildi. Lenin ölünce rakibi Leon Troçki'yi (1879–1940) sürgüne göndererek ülkenin lideri oldu. SSCB'yi sanayileştirmek için uğraştı. Batı'yı yakalamak için tasarlanan beş yıllık planları yürürlüğe soktu. Ancak planlar sanayi üretimini arttırsa da büyük olumsuzluklara yol açtı. Özel mülkiyet olan toprakların kolektif çiftliklerde toplanmasından kaynaklanan kıtlıklar milyonlarca insanın ölümüne neden oldu.

Stalin 1930'larda şova dönüşen yargılamalar yaptı. Rakiplerinin idamıyla sonuçlanan bu yargılamalar gücünü pekiştirmesini sağladı. Bu süreçte bir milyona yakın insanın kurşuna dizilmiş olabileceği tahmin edilmektedir.

Stalin bir kişi kültü yaratarak insanların Sovyet yurtseverliğinin kişileşmiş hali olarak onu görmesini sağladı.

1939 yılında Hitler'le bir barış antlaşması imzaladı, fakat iki yıl sonra Hitler Rusya'yı işgal edince antlaşma bozuldu. Savaşın Sovyet Ordusu'na bedeli ağır oldu. Rus Ordusu, II. Dünya Savaşı sırasında Almanya'ya karşı verilen mücadelede diğer Müttefikler'e kıyasla çok daha fazla kayıp verdi. Savaştan sonra Stalin, Kızıl Ordu tarafından Nazi işgalinden kurtarılan Doğu Avrupa'daki bölgelerde komünist hükümetler kurdu. Soğuk Savaş'ın ilk dönemlerinde Sovyet politikasını şekillendirdi. 1953 yılında yetmiş dört yaşındayken öldü.

Ek Bilgiler

1- 2007 yılında Moskova'da Stalin kurbanları için bir anıt açıldı.

2- Nobel barış ödülünün komünist versiyonu olan Sovyet barış ödülü Stalin'in adıyla veriliyordu. Ödülü kazananların arasında Amerikalı aktör Paul Robeson (1898–1976), Şilili şair Pablo Neruda (1904–1973) ve Alman oyun yazarı Bertolt Brecht (1898–1956) de vardır. Stalin'in ölümünden sonra ödülün adı değiştirildi.

3- Stalin'in halefi Nikita Kruşçev (1894–1971), 1956 yılında Stalin'in kişi kültünü reddeden bir konuşma yaptı. Konuşma Sovyet tarihinde bir dönüm noktasıydı. Böylece diktatör nihayet eleştirilebilir hale geliyordu. Bu konuşmayla birlikte SSCB'de destalinizasyon süreci başlamış oldu.

Jean Paul Sartre

Varoluşçuluğun babası Jean-Paul Sartre (1905–1980) kurgusal eserleri, filmleri, politik aktivizmi, aşk ilişkileri ve provokatif felsefesi ile Batı Avrupa'da son derece önemli bir yere sahiptir. 1964 yılında Nobel edebiyat ödülünü kazanmış olmasına rağmen ödülü reddederek gerçek bir yazarın böyle şeylerden uzak durması gerektiğini söylemiştir.

Sartre, Paris'te doğdu. Felsefe doktorasını Paris'te tamamladı. Ömrü boyunca sürecek bir ilişkisinin olduğu Simone de Beauvoir (1908–1986) ile de burada tanıştı. İki yıl Almanya'da çalıştıktan sonra yeniden Fransa'ya dönüp 1938'de yayımlanan *Nausea (Bulantı)* isimli varoluşçu romanını yazmaya başladı.

II. Dünya Savaşı sırasında Fransız ordusuna alındı, fakat Almanlar'a esir düştü. Dokuz ay Nazi esir kampında kaldı. Daha sonra sağlık sorunları nedeniyle serbest bırakıldı - üç yaşından beri bir gözü görmüyordu. Savaşın kalan döneminde Nazi karşıtı entelektüellerin çıkardığı yeraltı dergilerine ve organizasyonlara katkıda bulundu. Komünizmi benimsedi. 1943 yılında varoluşçuluğun temel metinlerinden biri olan *Being and Nothingness* (Varlık ve Hiçlik) isimli eserini yazdı.

Varoluşçuluk, özellikle Friedrich Nietzsche (1844–1900) gibi Avrupalı filozoflardan etkilenmişti. Plato'dan (429–347 BC) beri gelen klasik Batı felsefesini reddediyordu. İsmini, ünlü "Varoluş özden önce gelir," sloganından almıştı. Varoluşçular insanların kendi hayatlarını yaratabildiklerini ve onları tanımlayan hiçbir metafizik ya da dini formun olmadığını savunuyordu.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sartre ve Albert Camus (1913–1960) en önemli iki Fransız varoluşçusu olarak isim yaptılar. Sartre muhalif politik hareketlere katılımı ve Beauvoir ile olan ilişkisi nedeniyle Fransız kültürünün temel direklerinden biri haline geldi. Cezayir'deki Fransız

sömürgeciliğine muhalefet etti. Vietnam Savaşı'na karşı çıktı. 1956 yılında Sovyet güçleri Macaristan'ı işgal edince onlara karşı da tavır aldı.

Sartre genç hayranları ile ilişkiler yaşadı. Aynı anda dört ya da beş metresinin olduğu dönemler olmuştu. Yaşadıklarını samimi mektuplarla Beauvoir'a anlattı. Zira ona tekeşlilik değilse bile dürüstlük sözü vermişti. Yetmiş dört yaşında akciğer enfeksiyonundan ölene kadar iki filozof birbirinden kopmadı.

Ek Bilgiler

1- 1948 yılında Sartre'ın eserleri Katolik kilisesi tarafından yasaklandı.

2- En ünlü sözlerinden biri "No Exit" (Çıkış Yok / 1944) oyununda yer alan "Cehennem diğer insanlardır,"dır.

3- Nobel almadan önce İsveç'teki Nobel Enstitüsü'ne mektup yazdı. Mektubunda değerlendirme dışı kalmak istediğini söyledi. Ancak mektubu hiçbir zaman açılmadı.

Howard Carter

26 Kasım 1922 günü öğleden sonra bir grup İngiliz arkeolog Mısır'ın kumlarını kazarken taş bir duvarla karşılaştı. 3 bin yıldır zarar görmeden duran mezardan sıcak hava sızıyordu. Adamlardan biri, baş arkeolog Howard Carter'a (1874–1939) bir şey görüp göremediğini sordu. Carter elindeki kandili karanlığa doğru tutarak yanıtladı: "Evet, harika şeyler görüyorum."

Tutankhamen'in mezarının keşfi arkeoloji tarihinin en önemli olaylarından biriydi. Mezar odada bulunan altın ve mücevherler Carter'ı uluslararası bir üne kavuşturdu. Keşif aynı zamanda antik tarihe yönelen ilginin artmasını da beraberinde getirdi. Kendisinden sonra gelen arkeologlara uzun zamandır kayıp olan hazineleri aramaları için ilham verdi. Carter'ın ekibindeki bazı kişilerin gizemli ölümleri ise ünlü mumyanın laneti efsanesinin doğmasına neden oldu.

Carter, Norfolk'daki Swaffham'da büyüdü. Bir ressamın oğluydu. İlk kez on yedi yaşındayken bir araştırma grubuna asistan olarak katılıp Mısır'a gitti. Yirmili yaşlarında temelli Mısır'a taşındı. Resmen bağımsız da olsa Mısır, II. Dünya Savaşı sonrasına kadar fiilen İngiltere'ye bağımlı idi. Carter 1905 yılına kadar Mısır hükümeti için çalıştı. Daha sonra bağımsız bir arkeolog olarak faaliyet yürüttü.

Birçok firavunun mezarını bulmaya başladı. Ancak çoğu, antik çağdaki mezar soyguncuları tarafından talan edilmişti. O zamana kadar tamamen korunmuş bir mezara ulaşmak mümkün olmamıştı. İşinden ayrıldıktan sonra Carter bir sponsor buldu: George Herbert (1866–1923). Herbert dokunulmamış bir mezar bulma konusunda kararlıydı.

Carter 1915-1922 yılları arasında Krallar Vadisi'nde kazılar yaptı. Burası Antik Mısır başkenti Thebes yakınlarındaki bir mezar alanıydı. 1922 yılına gelindiğinde artık neredeyse pes etmek üzereydi. Sonunda Kasım ayında bir mezarın köşesinde gizemli basamaklar buldu. Adamları bir başka mezarın girişine ilerleyen merdivenlerden tonlarca kum çıkardılar.

Mezarın keşfinin ardından Tutankhamen'in, kendisini mezarında rahatsız edenlere lanet okuduğu söylentileri dolaşmaya başladı. Mezarın açılmasından birkaç ay sonra bu işten en çok kazançlı çıkan kişi olan

Herbert öldü. Mezarın ziyaretçilerinden biri olan Amerikalı bir demiryolu baronu da birkaç ay sonra hayatını kaybetti.

Carter ise lanetten etkilenmemişti. 1920’leri ününün tadını çıkararak geçirdi. 1939 yılında altmış dört yaşında öldü.

Ek Bilgiler

1- Mezarın keşfinden bir yıl sonra Carter ABD’ye gitti ve Yale Üniversitesi’nden onur derecesi kazandı.

2- Tutankhamen’in ünlü mezar maskesi yaklaşık 11 kg ağırlığındaydı. 500 bin dolar değerinde saf altından yapılmıştı.

3- Mısır hükümeti 1970’lerde, Tutankhamen’in kalıntılarını sergilemek için dünya çapında bir tur düzenledi. Tur, ABD’de yedi şehire uğradı. Washington DC’de insanların içeri girebilmek için sekiz saat bekledikleri kuyruklar oluştu.

Şanslı Luciano

Pek çok mafya filmine ilham kaynağı olan Şanslı Luciano (1897–1962), Sicilya doğumlu bir gangsterdi. 1920'ler ve 1930'larda New York'un en güçlü mafya lideri olmuştu. Hiyerarşinin en üstüne çıkana kadar kanlı cinayetlerle rakiplerini ortadan kaldırmış, Yahudi ve İtalyan mafyaları arasında barış sağlamış, kendisini ulusun en zengin insanlarından biri haline getiren bir suç imparatorluğu kurmuştu.

Luciano, II. Dünya Savaşı'nda gizli tutulan ama son derece önemli bir rol oynamıştır. Cezaevindeki hücresinden çetesiyle kurduğu bağlantı sayesinde Manhattan rıhtımındaki işçi hareketini kontrol altında tutmuştu. 1943 yılında memleketi Sicilya'nın Müttefikler tarafından işgalinin planlanmasına da yardım etmiştir. Savaştaki katkılarından dolayı 1946 yılında ABD'ye bir daha asla geri dönmemek şartıyla serbest bırakılmıştır.

Salvatore Luciana, babasının bir sülfür madencisi olduğu Sicilya'da doğdu. Daha sonra her iki adını da değiştirecekti. Ailesi New York City'e göç etti. Luciana burada devlet okuluna gitti. İleride çete arkadaşları olacak olan Meyer Lansky (1902–1983) ve Bugsy Siegel (1906–1947) gibi kişilerle tanıştı. Pek çok eski çete üyesinin Sicilyalı olmayanları aralarına almak konusunda tereddütleri vardı. Ancak Luciana ve arkadaşlarının etnik meselelerle uğraşmaya vakitleri yoktu. Bir an evvel para kazanmaları gerekiyordu.

Üçlü, 1920'lerin başında eski Sicilyalılar'ı birer birer öldürerek işe koyuldu. Lansky ve Siegel, Giuseppe Masseria'yı (1887–1931) Coney Adası'ndaki bir İtalyan restoranında vurup öldürdü. Kendisine *capo di tutti capi* diyen Salvatore Maranzano (1868–1931) aynı yıl kendi ofisinde öldürüldü. 1932 yılına gelindiğinde Luciano tefeciliği, uyuşturucu trafiğini ve sendikaları kontrol ediyordu.

Gerçekten de pek çok Amerikalı'nın kafasındaki mafya imajını inşa eden Luciano oldu. Örgütlü suçu beş aile arasında dağıttı: Gambino, Lucchese, Colombo, Genovese ve Bonanno. Aileler arasındaki tartışmaları karara bağlamak için bir komisyon kurdu. Adamlarının saygın görünmeleri için özel gangster kıyafetleri giymelerini istedi. Büyük Buhran döneminde milyonlarca dolar kâr elde etti. Manhattan'daki Waldorf-Astoria Oteli'nde kalıyordu. Revü kızları ile ilişkileri oldu. Ancak yeraltı dünyasındaki

krallığı kısa sürdü. ABD savcısı Thomas E. Dewey (1902–1971), 1936’da Luciano’ya dava açtı. Doksan ayrı fuhuş, şantaj, dolandırıcılık, gasp ve haraç kesme olayından yargılandı.

Serbest kaldıktan sonra İtalya’ya sürgün edildi. Eroin ticareti ve diğer suç aktivitelerinin bir parçası olmaya devam etti. Evi olarak gördüğü ABD’ye dönmesine asla izin verilmedi. Altmış dört yaşında İtalya’da öldü.

Ek Bilgiler

1- Luciano’nun suç çetesi günümüzde “Cenovalı Aile” adıyla bilinmektedir. New York’un beş suç çetesinden biridir.

2- 1998 yılında Time Dergisi, Luciano’yu asrın en önemli yüz insanı arasına sokmuştur.

3- “Lucky Luciano” (Şanslı Luciano) isimli 1973 yapımı filmde Gian Maria Volonté (1933–1994) tarafından canlandırıldı. Luciano aynı zamanda Christian Slater (1969–) (Mobsters -1991), Bill Graham (1931–1991) (Bugsy -1991) ve Andy Garcia (1956–) (Hoodlum -1997) gibi isimler tarafından da beyaz perdeye taşındı. “The Godfather” (Baba-1972) filmindeki Michael Carleone tiplemesi kısmen ondan ilham alınarak yaratılmıştır.

Walter Gropius

Bauhaus mimari ekolünün kurucusu olan Alman Walter Gropius'un (1883–1969) eserleri, 20. yy'ın en önemli yapıları arasında yer almaktadır. New York City'deki Pan Am Binası, Atina'daki ABD Elçiliği ve 1934 yılında Naziler'in iktidara gelmesinin ardından yerleştiği Massahusetts'teki pek çok bina onun tarafından tasarlanmıştır.

Bauhaus mimari anlayışı, Gropius tarafından önce Almanya ve daha sonra da Harvard'daki bir grup mimara öğretilmişti. Bu anlayış şık, sade, kullanışlı ve fonksiyonel bir yaklaşımı ön plana çıkarmaktadır. Gropius, Le Corbusier (1887–1965) ile birlikte modern mimarinin en etkili figürleri arasında sayılmaktadır. Modern mimari, basit tasarımları ve formun fonsiyonellikten sonra gelmesi gerektiğini savunmaktadır.

Bir mimarın oğlu olan Gropius, Berlin ve Münih'te teknik okula gitti. 1910 yılında kendi çalışmalarına başladı. İlk büyük eserlerinden biri, 1913 yılında inşa edilen bir ayakkabı fabrikasıydı. Bestekar Gustav Mahler'in (1860–1911) dul eşi Alma ile 1915 yılında evlendi. I. Dünya Savaşı sırasında Alman ordusunda görev yaptı.

Almanya'nın yenilgisinin ardından ülkesine dönen Gropius, radikal tasarımcı ve mimarlardan oluşan bir gruba katıldı. Grup "Bauhaus" adını Berlin merkezli bu ekolün 1919 yılındaki ilk müdüründen alacaktı. Bauhaus ekolü, Avrupa için tipik olan abartılı dekoratif tarza karşı çıktı. Bu tavır bir yerde Almanya'yı savaşa sokan militarist politikaların mimari anlayışına karşı da bir tepkiydi.

Adolf Hitler (1889–1945) iktidara gelince Gropius 1934 yılında Boston'un banliyösü Lincoln'e yerleşti. Burada kendisi için yeni bir ev tasarladı. Ev, geleneksel New England tasarım anlayışı ile modern tekniklerin ve sanayi ürünlerinin birlikte kullanılması ile tasarlanmıştı.

ABD’deki ilk modernist binalardan biriydi. 1963 yılında günümüzde MetLife olarak bilinen Pan Am Binası’nı tasarladı. Bina, Manhattan’ın orta kısmında Grand Central Terminali’nin üzerinde yükselen bir gökdelendi.

Gropius, seksen altı yaşında Boston’da öldü. Cam-çelik kontrüksiyon tarzı ve minimal dizaynı, dünya çapında inşa edilen gökdelenler üzerinde büyük bir etki yarattı.

Ek Bilgiler

1- 1928 yılında Bauhaus’un yöneticiliğinden istifa edince yerine Ludwig Mies van der Rohe (1886–1969) geçti. Onun projelerinin arasında New York City’deki Seagram Binası ve Washington DC’deki Halk Kütüphanesi bulunmaktadır.

2- Bauhaus ekolü hem mimarlık hem de sanat dersleri verdi. Rus ressam Wassily Kandinksy (1866–1944) de grubun bir üyesiydi. Kendisi soyut ve dışavurumcu resmin önde gelen şahsiyetlerinden biriydi.

3- Gropius’tan ayrılan Alma Mahler (1879–1964), romancı Franz Werfel (1890–1945) ile evlendi. Werfel’in hayatı ve üç önemli sanatçı ile yaptığı evlilikler, 2001 yapımı “Bride of the Wind” (Rüzgarın Gelini) filmine konu oldu. Filmde Gropius’u Alman aktör Simon Verhoeven (1972–) canlandırıyordu.

Claus von Stauffenberg

Albay Claus von Stauffenberg (1907–1944), Nazi karşıtı direnişin kahramanlarından biridir. 1944 yılında Adolf Hitler'i (1889-1945) öldürmek için yapılan bir komploya dahil oldu. Hitler'i öldürecek bombayı yerleştirdi ve neredeyse hedefine ulaştı. Her şey planlandığı gibi gitseydi II. Dünya Savaşı sona erecek, Yahudi Soykırımı duracak ve Sovyetler'in Doğu Avrupa'yı işgali hiç yaşanmamış olacaktı.

Yakışıklı ve karizmatik von Stauffenberg, Güney Almanya'daki aristokrat ve Katolik bir ailenin çocuğuydu. Kendisinden sonra, üç oğlu da aile geleneğini devam ettirerek orduya girecekti. Stauffenberg genelkurmay başkanlığı rütbesine kadar yükseldi. Konumu sayesinde Hitler'le doğrudan doğruya temas kurabilen az sayıdaki insandan biriydi.

İnanmış bir Alman milliyetçisiydi. Ancak II. Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından Hitler ve Naziler hakkında hayal kırıklığına uğradı. Yahudiler'e dönük baskılar ve Sovyet savaş esirlerine yapılan kötü muamele, onu Hitler'in durdurulması gerektiğine ikna etmişti. 1942 yılında bir arkadaşı ona Hitler'in fikrini nasıl değiştirilebileceklerini sordu. Yanıtı "Tek çare onu öldürmek," oldu.

Hitler karşıtı darbeye yüzlerce asker katıldı. Aralarında bazı üst rütbeliler de vardı. Stauffenberg, bir çantaya konulan bombayı Hitler'in doğu Prusya'daki karargahına taşımaya gönüllü oldu. Bombanın patlamasından kısa süre önce odadan ayrılması planlanmıştı. Ardından diğer komploculara katılacak ve askerler hükümetin kontrolünü ele geçirecekti. Bunu Müttefikler'le barış görüşmeleri izleyecekti.

Ancak von Stauffenberg bombaların mekanizması hakkında pek az bilgiye sahipti. Çantasına iki patlayıcı paketinden sadece birini koymuştu. Yine de bir subay, Stauffenberg odadan çıktıktan sonra bir haritaya daha yakından bakabilmek için çantanın yerini değiştirmeseydi komplonun başarıya ulaşması mümkün olabilirdi. Bomba patladığında sığınaktaki sadece dört kişiyi öldürdü. Hitler patlamadan sağ kurtulmuştu. Stauffenberg yakalandı ve aynı gece bir idam mangası tarafından kurşuna dizildi. Pek çok komplocu onunla aynı kaderi paylaştı. Kimileri ise uzun süreli bir gestapo işkencesinin ardından bu kaderi paylaştılar.

Almanya’daki sivil ve askeri kayıpların büyük bölümü savaşın son on ayı içerisinde gerçekleşti. 20 Temmuz komplosu başarıya ulaşmış olsaydı bu insanlar ölmemiş olabilirdi. Komplonun başarısız olması katılımcılara çok zarar verdi. Bir komplocu daha sonra şöyle diyecekti: “Stauffenberg bu iş için yanlış adamdı. Ancak başka kimsenin bunu yapacak cesareti yoktu.”

Ek Bilgiler

1- Batı Almanya hükümeti, Stauffenberg ve diğer komplocular anısına 1980 yılında Bendlerbock’ta bir anıt yaptırdı.

2- 20 Temmuz komplosunu konu alan 2008 yapımı “Valkyrie” filminde Stauffenberg’i Tom Cruise (1962–) canlandırdı. Film Almanya’da çekilmişti. Stauffenberg’in torunlarından biri olan Philipp von Schulthess (1973–) filmde bir Alman subayını oynadı.

3- Komplonun son yaşayan üyesi Philipp von Boeselager (1917-2008), doksan yaşında Almanya’da öldü.

Dorothy Day

Solcu bir aktivist olan Dorothy Day (1897–1980) açlar ve unutulmuşlar için mücadele etti. *Catholic Worker* (Katolik İşçi) gazetesinin kurucusuydu. Büyük Buhran sonrası sosyal değişim ve pasifizmi savunan güçlü bir ses oldu. Yaşadığı dönemde görüşleri tehlikeli bulunmuş ve FBI tarafından takibe alınmıştı. Ancak pek çok Katolik onu bir kahraman olarak görüyordu. 2000 yılında azize ilan edilmesi bile teklif edildi.

Day, Brooklyn'de doğdu. Çocukken sık sık seyahat etti. 1906 yılında San Fransisco'daydı. Yaşanan büyük depremden sağ kurtuldu. Ailesi dindar değildi. Hayatının ilk birkaç on yılında Day de pek dindar sayılmazdı. Genç bir kolej öğrencisi olarak sosyal politika ile ilgileniyordu. 1916 yılında okulu bıraktı. Radikal gazete *The Call* (Çağrı) için muhabir olarak çalışmaya başladı.

1920'lerde New York City'deki radikal politik hareketlerin cazibesine kapıldı. Bohem bir hayat tarzı benimsedi. Çok sayıda sevgilisi oldu. Yasa dışı kürtaj yaptırdı. Daha sonra bundan büyük pişmanlık duyacaktı.

1927 yılında yeniden hamile kaldı. Dini bir uyanış yaşadı ve Katolik oldu. Hayatının kalan kısmını inanmış ve teolojik açıdan muhafazakar bir Katolik olarak geçirecekti. Kilisenin kürtaj karşıtı tavrının coşkulu bir destekçisi oldu.

Day, Katolik olsa da politik ideallerine bağlı kalmaya devam etti. Peter Maurin (1877–1949) ile birlikte 1933 yılının Mayıs ayında *Catolic Worker*'ı çıkararak politik idealleri ile Katolik inancını birleştirmiş oldu. Böylece solcu ve toplumsal meselelere duyarlı dindar bir hareket yaratmayı umuyordu. Gazeteye ek olarak evsizler için barınaklar, klinikler ve sığınaklar açtı.

Day, Katolikler arasında bile tartışmalı bir figürdü. Bunun en büyük sebebi solcu ve savaş karşıtı düşünceleriydi. II. Dünya Savaşı sırasındaki askere alınmalara ve daha sonra Vietnam Savaşı'na karşı çıktı. *New York Times*'da çıkan ölüm ilanına göre Abbie Hoffman (1936–1989) ondan bahsederken "ilk Hippi" ifadesini kullanmıştı.

Seksen üç yaşındaki ölümünün ardından, New York City başpiskoposu John Cardinal O'Connor (1920–2000) tarafından azize olması önerildi.

Ek Bilgiler

1- 1996 yapımı "Entertaining Angels: The Dorothy Day Story" (Keyifli Melekler: Dorothy Day'in Hikayesi) isimli filmde Moira Kelly (1968–) tarafından canlandırıldı.

2- "Catholic Worker" gazetesi günümüzde aylık olarak yayınlanmaktadır. Fiyatı halen bir senttir.

3- Day hayatının büyük bölümünde vergi ödemeyi reddetti. Oy kullanmaya ve Amerikan bayrağını selamlamaya karşı çıktı. Savaşı ve tanık olduğu sosyal adaletsizliği bu şekilde protesto ediyordu.

Franklin D. Roosevelt

İlk defa dört dönem başkanlık yapan Franklin D. Roosevelt (1882–1945), Büyük Buhran döneminde ABD'yi yönetti. II. Dünya Savaşı'nda ve ülkenin yaşadığı büyük sosyal ve ekonomik değişimlerde halkına liderlik etti. Yaptığı reformlar arasında sosyal güvenlik programı, askeri ücret uygulaması ve sendikalaşma da vardır. Bu uygulamalar Amerikan politikasına yeni bir yön vermiş ve savaş sonrası Amerika'nın inşasında önemli bir rol oynamıştır. Roosevelt'in askeri liderliği Müttefiklerin faşizmi yenmesine de yardımcı olmuştur.

Franklin, ABD eski Başkanı Theodore Roosevelt'in (1858–1919) uzak bir akrabasıydı. New York'un zengin bölgelerinden biri olan Hyde Park'ta doğdu. Harvard'a gitti. Wall Street'te çalıştı. Roosevelt ailesinin bir başka üyesi olan Eleanor Roosevelt (1884–1962) ile 1905 yılında evlendi.

Ünlü kuzeni Cumhuriyetçi olmasına rağmen Franklin politikaya Demokrat Parti saflarında katıldı. 1920 yılında başkan yardımcılığı için mücadele etti. İlk seçimi kaybetse de 1928 yılında New York valisi oldu. Bu dönemde ülkenin en büyük eyaletine vali olmak başkanlık için önemli bir adım olarak görülüyordu.

Borsanın çöküşü ABD ekonomisini derin bir krize sürükleyince Roosevelt, Cumhuriyetçi rakibi Herbert Hoover'ı (1874–1964) 1932 yılında kolaylıkla yendi. Zira krizden büyük ölçüde Hoover sorumlu tutuluyordu.

Göreve başlayınca bir dizi yeni ekonomik politikayı uygulamaya soktu. *New Deal* (Yeni Düzen) adı verilen program krizle mücadele etmeyi amaçlıyordu. Yol, köprü, baraj gibi kamu yatırımlarına milyarlarca dolar harcadı. İnsanların yeniden istihdam edilmesi için uğraştı. İşçiler ve yaşlılar için sosyal refah programları geliştirdi. Tüm bunlar, federal hükümetin ekonomideki rolünü arttırıyordu. II. Dünya Savaşı yıllarında ABD ekonomisini savaş koşullarına göre yapılandırdı. İngiltere Başbakanı

Winston Churchill (1874–1965) ile birlikte 1941 yılında Atlantik Bildirisi'ni imzalayarak ve 1945 yılındaki Yalta Konferansı'na katılarak savaş sonrası dünyanın temellerini attı.

Roosevelt 1945 yılının Nisan ayında beyin kanamasından öldü. Oysa dördüncü dönem başkanlığı henüz yeni başlamıştı. Öldüğü sırada altmış iki yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- Başkanlığının son beş yılında Fala adında bir İskoç teriyeri vardı (Bu isim Roosevelt'in atalarından birinden geliyordu). 1997 yılında Washington DC'de açılan Roosevelt anıtında köpeğinin de bir heykeli vardır.

2- Roosevelt'in üç ayrı başkan yardımcısı oldu. John Nance Garner (1868–1967) başkanla arası açılınca 1940 yılındaki Demokrat Parti başkan adaylığı için onunla yarıştı. Henry A. Wallace (1888–1965), dış politika alanındaki farklı düşünceleri nedeniyle 1944 yılında Roosevelt tarafından görevden alındı. Harry S. Truman (1884–1972) ise onun halefi oldu.

3- Roosevelt ABD'nin ilk kadın kabine üyesi olan çalışma bakanı Frances Perkins'i (1882–1965) atadı.

Simon de Beauvoir

Yazar Simone de Beauvoir (1908–1986), 20. yy'ın en önde gelen feminist düşünürleri arasındadır. *The Second Sex* (İkinci Cins / 1949) isimli kitabın yazarıdır. Uluslararası üne sahip Jean-Paul Sartre (1905–1980) ile ömür boyu süren bir ilişkisi olmuştur.

Beauvoir, Fransa'daki Sorbonne Üniversitesi'nin felsefe bölümünden mezun en genç öğrenciydi. Sartre ile de burada tanıştı. Sınıf arkadaşı ile olan ilişkisi 1929 yılında başladı. Sartre 1980 yılında ölene dek romantik, politik ve entelektüel bir çift olarak birlikteliklerini sürdürdüler.

Beauvoir'ın ilk romanı 1943 yılında basıldı. Bunu felsefi makaleleri izledi. En bilinen eseri *Le deuxième sexe* (İkinci Cins) 1949 yılında yayınlandı. 1953 yılında İngilizce'ye çevrildi. ABD'de satışa sunuldu ve bestseller oldu.

İkinci Cins, kısmen tarih kitabı kısmen de felsefi argümanlar içeren bir metindi. Kitapta kadınlara dönük erkek ve toplum baskısının tarihçesi anlatılmaktaydı. Kadınların bir kadınlık tanımı içerisinde kısıtlandığını, çeşitli fırsatlardan mahrum bırakıldığını ve umutlarının ellerinden alındığını savunuyordu: "Birisi kadın olarak doğmaz, sonradan kadın olur. Eril ve hadımın ortasındaki, dişil diye nitelenen varlığı hazırlayan şey medeniyetin bütünüdür.

Kitabın yayınlanmasının ardından Gloria Steinem (1934–) ve Betty Friedan (1921–2006) gibi kadın hareketi liderleri onu feminizmin temel metinlerinden biri olarak görmeye başladı. Steinem, Beauvoir'ın ölümünün ardından şöyle söyler: "Eğer herhangi bir insanın uluslararası kadın hareketine ilham kaynağı olduğundan söz edilecekse o kişi Simon de Beauvoir'dır."

Beauvoir hayatı boyunca üretken bir yazar ve politik aktivist oldu. 1958 ve 1972 yılları arasında dört ciltlik otobiyografisini kaleme aldı. Sol hareketlere destek verdi. Sartre ile olan ilişkisi Fransız toplumunun en meşhur aşk ilişkilerinden biri haline geldi. Hiçbir zaman evlenmediler ve başkalarıyla ilişkileri de oldu. (Sartre şöyle yazar: "Bizimkisi gerçek aşktı. Buna rağmen rastlantısal ilişkiler yaşamak bizim için bile iyi bir fikirdi.") Birbirlerine diğer ilişkilerini anlatan mektuplar yazdılar. Buna rağmen birbirlerine olan güvenleri hiç bozulmadı. Beauvoir, yetmiş sekiz yaşında öldüğünde Sartre'ın yanına gömüldü.

Ek Bilgiler

1- Sorbonne'daki sınıf arkadaşları ona "le Castor" (kunduz) lakabını takmıştı. Bu, sahip olduğu azimli çalışma ahlakına yapılan bir göndermeydi.

2- Beauvoir, Pulitzer ödülünün muadili olarak görülen Fransız edebiyat ödülü "Prix Goncourt" kazandı. Ödüle "Les Mandarins" adlı romanı ile 1954 yılında layık görülmüştü. Romanında akademik çevreleri alay konusu ediyordu.

3- 1971 yılında kürtajın serbest bırakılması için mücadele etti. Diğer ünlü Fransız kadınları ile birlikte yasa dışı kürtaj yaptırdıklarını itiraf eden bir bildirge imzalamıştı. Kürtaj Fransa'da 1974 yılında yasallaştı.

Edwin Hubble

Büyük egosu ile tanınan bilim adamı Edwin Hubble (1889–1953) arkadaşları tarafından genellikle pek sevilmezdi. Ancak onun buluşları ve inkar edilemez dehası uzaya ilişkin algımızı bütünüyle değiştirmiştir. Evrenin tahmin edilenden çok daha büyük olduğunu ve çok büyük bir hızla genişlediğini ortaya koymuştur.

Gerçekten de Hubble'ın çalışmaları büyük patlama teorisine giden yolu açmıştır. Bu teori günümüzde evrenin başlangıcına ilişkin en yaygın kabul edilen teoridir. Büyük patlama teorisinin etkileri popüler kültürde bile hissedilmektedir. Çok uzaklarda ve çok uzun zaman önce bile galaksilerin var olduğunu kanıtlayan Hubble olmuştur.

Hubble Missouri'de doğmuştu. Lisede eyalet şampiyonu olan başarılı bir atletti. 1910 yılında Chicago Üniversitesi'nden mezun oldu. I. Dünya Savaşı yıllarında kısa bir süre için ABD ordusunda görev yaptıktan sonra Los Angeles yakınlarındaki Mount Wilson Gözlemevi'nde çalışmaya başladı. Burası dünyanın o zamanki en büyük teleskobuna ev sahipliği yapıyordu. Onun sayesinde Hubble gizemli gök cisimleri olan nebulaları gözleme fırsatı buldu.

1919 yılında pek çok astronom ve fizikçi samanyolunun evrendeki yegane galaksi olduğunu düşünüyordu. Nebulalarsa samanyolundaki gaz bulutlarıydı. Hubble nebulaların gerçekte bizden milyonlarca ışık yılı uzaklıktaki galaksiler olduğunu ortaya koydu. Galaksi ışıklarının kızıla kaymasını ölçerek onların büyük bir hızla bizden uzaklaştığını kanıtladı. Bu, evrenin artan bir hızla genişlediğini de gösteriyordu.

Galaksimizin ötesindeki evrenin keşfi Hubble'a büyük ün sağladı. Charlie Chaplin (1889–1977) gibi Holywood starları ile aynı muameleyi görüyordu. *Time* Dergisi'ne kapak oldu. Kendi teorisini yanlış çıkarmasına rağmen

Albert Einstein (1879–1955) bile Hubble'ı takdir etti. (Einstein daha sonra ilk dönemler savunduğu statik evren modeli için "Hayatımın en büyük falsosu," diyecekti.)

Hubble, II. Dünya Savaşı sırasında yeniden orduda görev aldı. Maryland'de bazuka ve benzeri silahlar geliştiren bir birim oluşturdu. Savaştan sonra sağlığı bozuldu. Altmış üç yaşında öldü.

Ek Bilgiler

1- Hubble Chicago'da öğrenciyken bir destekçisi tarafından dünya ağır siklet boks şampiyonu Jack Johnson (1878–1946) ile boks yapmaya davet edildi. Hubble bu öneriyi kibarca reddetti.

2- Kaliforniya, San Marino'daki evi 1976 yılında "Ulusal Tarih Alanı" ilan edildi.

3- Hubble Uzay Teleskobu adını ondan aldı. Uydu, 1990 yılında NASA tarafından uzaya gönderilmişti. Evrenin çekilmiş en detaylı renkli resimlerini gönderdi. 2013 yılında görevinin tamamlanacağı tahmin edilmektedir.

Albert Speer

Albert Speer'in (1905–1981) arkasında bıraktığı miras oldukça tartışmalıdır. Üst düzey bir Nazi görevlisiydi. Adolf Hitler'in (1889–1945) en yakın arkadaşlarından biriydi. Savaştan sonra köle emeği kullanmakla suçlanmış ve yirmi yıla mahkum edilmişti. Ölüm cezasından kıl payı kurtulmuştur.

Eski Nazi liderleri arasında yer alan Speer, Nuremberg yargılamalarında suçunu kabul eden tek kişidir. Pişmanlık göstererek hatalarını telafi etmeye çalışmıştı. Savaş bitene kadar Yahudi Soykırımı'ndan habersiz olduğunu iddia ediyordu. Kitabı *Inside the Third Reich* (Üçüncü Reich'ın İçyüzü / 1969) çıktığında elde ettiği geliri Yahudi yardım kuruluşlarına bağışladı.

Pek çok hemşehrisi için Speer, zamanla "iyi Alman"ın sembolü haline geldi. Kötü bir sistem tarafından yoldan çıkarılan iyi yürekli bir insandı. Ancak eleştirmenler onun pişmanlığını çıkarcı ve samimiyetsiz bulmaktadır. Her halükarda onun hikayesi, kolektif bir biçimde işlenen Nazi suçları için tek tek bireyleri sorumlu tutmanın zorluğunu ortaya koymaktadır.

Speer mimarlık eğitimi almıştı. 1930 yılında düzenlenen bir Nazi toplantısında Hitler'le tanıştı. Ertesi yıl yirmi altı yaşındayken partiye katıldı. 1930'larda Hitler'in desteğiyle Almanya'nın en önde gelen mimarlarından biri oldu. En önemli eseri 1933 yılındaki Nazi geçit töreni için tasarladığı Nuremberg'deki muhteşem alan düzenlemesiydi. Tasarımı, daha sonraları Yıldız Savaşları'nın final sahnesinin dekoru için ilham kaynağı olacaktı.

II. Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından Speer'in pek çok projesi yarım kaldı. 1942 yılında silahlanma bakanı oldu. Bu görev onu Alman ekonomisinin merkezine oturtmuştu. Organizasyon yeteneği sayesinde bombalamalar devam ederken bile fabrikaları çalışır durumda tutabilmiş ve dehasını ortaya koymuştur.

Speer'ın Yahudi Soykırımı'nı gerçekten bilip bilmediği bir tartışma konusudur. 1943 yılında Avrupalı Yahudilerin topluca katledilmesinin tartışıldığı bir toplantıya katılmış olması mümkündür. Speer, Alman trenlerini sürekli çalışır durumda tutan kişi olmasına rağmen onların

milyonlarca insanı ölüme taşıdığından habersiz olduğunu iddia etmekteydi. Hatta savaşın bitmesinden kısa süre önce Hitler'i öldürmeye çalıştığını bile söylemiştir. Diğerleri gibi bu iddiası da tartışmalıdır.

Savaş suçları dolayısıyla yirmi yıllık cezasını çektikten sonra Nazi yılları hakkında iki kitap yazmıştır. Yıkmak için silahlar geliştirdiği Londra'yı ziyaret etmiş, burada genç bir kadınla ilişki yaşamış ve yetmiş altı yaşında Londra'da bir otelde ölmüştür.

Ek Bilgiler

1- Speer'ın neredeyse tüm mimari eserleri savaş sırasında ya da sonrasında yıkılmıştır.

2- Oğlu Albert Speer (1934–)Frankfurt'ta şehir plancısı ve mimar olarak çalışmaktadır. 2008 Pekin Olimpiyatları'nın ana bulvarını tasarlamıştır.

3- 20. yy sonlarında, 75 bin Yahudinin Berlin'den sürülmesi emrini veren bir belge imzaladığı ortaya çıkmıştır. Bu durum Yahudi soykırımından haberdar olmadığı yönündeki açıklamalarıyla çelişmektedir.

Diego Rivera

Diego Rivera (1886–1957) 20. yy'ın en önemli Meksikalı sanatçılarındandır. Renkli ve büyük duvar resimleri ile ünlenmiştir. Bu resimler genellikle tarihi temaları konu almaktaydı. Komünist düşünceleri ve ressam Frida Kahlo (1907–1954) ile olan fırtınalı evliliği, Rivera'nın en bilinen yanları arasında yer almaktadır.

Rivera, Orta Meksika'daki Guanajuato'da doğdu. Mexico City ve Avrupa'da sanat eğitimi görmek için burs kazandı. 1909 yılında resim eğitimi almak üzere Paris'e gitti. Sonraki on dört yıl boyunca Fransa ve İspanya'da yaşadı. Bu sırada İtalya'yı da ziyaret etti. Burada kendi duvar resimleri için ilham bulacağı Rönesans dönemi freskleri ile tanıştı.

1921'de memleketine dönen Rivera, ilk büyük duvar resmini iki yıl sonra Mexico City'de yaptı. Aynı yıl Meksika Komünist Partisi'ne katıldı. Rivera'nın duvar resimlerine olan ilgisi onun politik inançları ile de bağlantılıydı. Sokak sanatıyla, müzeleri ve elit kurumları aşarak halkla doğrudan bağlantı kurabileceğine inanıyordu. Meksika hükümetinin duvar resimlerini destekleyen programından da yararlandı. Bu program, 1930'lar Meksikası'nda duvar resmi yapan sanatçıların sayısının artmasına yardımcı odu.

İlk eşinden ayrıldıktan sonra 1929 yılında Kahlo ile evlendi. Ressam çift, birbirlerine pek de sadık sayılmazdı. On yıl sonra ayrılıp 1940 yılında yeniden evlendiler. Her ikisi de sola yakın duruyordu. Sürgündeki Sovyet lideri Leon Troçki'nin (1879–1940) Meksika'ya giriş izni almasına yardımcı oldular.

Rivera'nın duvar resimleri tarihsel ya da sosyal meselelere odaklanıyordu. 1932 ve 1933 yıllarında Detroit'te Amerikan sanayi yaşamının farklı yönlerini yansıtan duvar resimleri çizdi. Bu resimlerin önemli bir bölümü

Michigan’daki Dearbon’da bulunan Ford fabrikasından esinlenmişti. (Komünist düşüncelerine rağmen aynı zamanda Rockefeller ailesi için de çalıştı ve San Francisco’daki Borsa Binası’nı boyadı.)

David Alfaro Siqueiros (1896–1974) ve José Clemente Orozco (1883–1949) gibi diğer Meksikalı duvar ressamları üzerinde belirgin bir etkisi oldu. Meksika Duvar Resim Programı, ABD’nin “Works Progress Administration”ı (WPA) için de bir model teşkil etti. Bu kurum, Büyük Buhran sonrasındaki *New Deal* (Yeni Düzen) politikası kapsamında Amerikalı sanatçılara çeşitli destekler sundu. Bu sanatçıların önemli bir bölümünde de Rivera’nın etkisini görmek mümkündür. Rivera Mexico City’de yetmiş yaşında öldü.

Ek Bilgiler

1- Rivera’nın çocukken ölen Jose Carlos adında bir ikiz erkek kardeşi vardı.

2- 20. yy başlarında Paris, dünya sanatçıları için önemli bir çekim merkeziydi. Rivera, Montparnasse’daki bir apartmanda modernist ressam Piet Mondrian (1872–1944) ile kapı komşusuydu.

3- Rivera, Oscar ödüllü “Frida” (2002) filminde Alfred Molina (1953–) tarafından canlandırılmıştı.

Ho Chi Minh

Ho Chi Minh (1890–1969) Vietnam’daki milliyetçi güçlerin lideriydi. Bağımsız bir Vietnam için önce Fransızlar’ı daha sonra da Amerika’yı yenilgiye uğratmıştı. Savunduğu ekonomik politikalar ölümünün ardından birkaç on yıl içinde terk edilmiş olmasına rağmen bugün hâlâ ulusunun kurucusu olarak anılmaktadır.

“Ho” ismini otuzlu yaşlarında benimsemişti. Asıl adı Nguyen Tat Thanh’dır. Orta Vietnam’da bir köyde doğdu. Babası Fransız yönetimi sırasında küçük bir köy memuruydu. Ho, okulu bitirir bitirmez Fransa’ya giderek iş aramaya başladı. ABD, İngiltere ve SSCB’ye de gitti.

Paris’te yaşadığı dönemde devrimci ve komünist hareketlerle tanıştı. Ülkesinin özgürlüğü için en yararlı düşüncenin Marxizm olduğuna kanaat getirmişti. 1921 yılında Fransız Komünist Partisi’ne katıldı. Asya’ya geri dönerek Çin Komünist Partisi saflarında savaştı. Kısa bir süre İngilizler tarafından Hong Kong’ta esir tutuldu.

Fransa’nın II. Dünya Savaşı başlayınca kaynaklarını Almanya ile savaşa ayırmak için sömürgelerinden çekileceğini umuyordu. Ancak Ho kendini bir anda hem Fransa hem de Vietnam’ı işgal eden Japonlar’a karşı savaşırken buldu.

Vietnam savaşın sonunda bağımsızlığını ilan etti. Ho başkan olmuştu. Kısa sürede Fransa eski sömürgesini geri almak için harekete geçti. 1946 ve 1954 yılları arasındaki kanlı savaşın ardından Fransa, Vietnam’dan tamamen çekilmek zorunda kaldı. Buna rağmen barış antlaşmasında ülke Ho’nun kontrolündeki komünist Kuzey ve Batı kontrolündeki Güney olarak ikiye ayrıldı.

Antlaşma 1959 yılında kadük hale geldi ve yeni bir savaş başladı. Bu kez ABD, Güney Vietnam safında savaşa dahil oldu. ABD’deki siyasetçiler bu olayı soğuk savaşın bir parçası olarak görüyor ve Komünist Kuzey’in yayılmasını engellemek istiyordu. Vietnamlılar ise savaşı yurtsever bir mücadele olarak nitelendiriyor ve ülkelerini yabancı istilacılardan temizlemeyi amaçlıyordu.

1960’larda Ho artık ülke yönetimine direkt olarak müdahale etmeyi bırakmıştı. Birleştirici bir kahraman olarak sembolik bir rolü vardı. Son Amerikan güçleri Vietnam’dan ayrılmadan 6 yıl önce, 1969’da öldü.

Ek Bilgiler

1- Yirmili yaşlarının başında ABD’ye gitti ve Boston’da bir otel olan Parker House’da fırıncı olarak çalıştı. Aynı otelde daha sonraları Malcolm X (1925–1965) de komi olarak çalışacaktı.

2- 1975 yılındaki Komünist Kuzey’in zaferinin ardından Güney Vietnam’ın başkenti Saygon’un adı Ho Chi Minh Şehri olarak değiştirildi.

3- Vietnam, 1980’lerde komünist ekonomiyi gevşetmeye ve özel teşebbüsü teşvik etmeye başladı. Günümüzde büyük bir yağ, tekstil, ayakkabı ve elektronik cihaz ihracatçısıdır. Vietnam’ın en fazla ihracat yaptığı ülke 1995 yılında bu ülke ile ilişkilerini düzelten ABD’dir.

Dietrich Bonhoeffer

II. Dünya Savaşı’ndaki Müttefik zaferinden bir ay önce, yenileceklerini anlayan Naziler ülke içindeki düşmanlarına karşı kanlı bir kıyıma giriştiler. Bu katliamın kurbanlarından biri de otuz dokuz yaşındaki Protestan bir rahipti. İşkence görmüş ve Flossenbürg toplama kampında 9 Nisan 1945 günü şafak sökerken asılmıştı.

Bu rahibin adı Dietrich Bonhoeffer’di (1906–1945). 3. Reich’e karşı çıkabilecek kadar cesur olan az sayıdaki din adamından biri olduğu için savaş sonrası dönemde alkışlanacaktı. Bonhoeffer Wroclaw’ın önde gelen ailelerinden birinin çocuğuydu. Bu şehir günümüzde Polonya’da yer almaktadır. Bonhoeffer I. Dünya Savaşı’nda savaşmak için çok genç olmasına rağmen savaşın getirdiği yıkıma şahit oldu. Ağabeyi Walter’ın ölümüye derin bir üzüntü yaşadı.

1927 yılında doktorasını tamamladıktan sonra İspanya, İngiltere ve ABD’ye gitti. Protestan teolojisi ile ilgili beğenilen kitaplar yazdı. 1931 yılında Almanya’ya dönünce resmen rahip oldu. 1933 yılında Berlin’de yaşıyordu. Bu sırada Naziler iktidarı ele geçirip Protestan ve Katolik kiliseleri üzerinde baskı uygulamaya başladılar. Baskılar sonucunda Alman Protestan Kilisesi, Protestan Reich Kilisesi adını almak zorunda kaldı. Bonhoeffer ise “İtiraf Kilisesi”nin (*Confessing Church*) kuruluşuna katkıda bulundu. Bu kilisenin mensupları Hıristiyanlığın Nazizmle bağdaşamadığını savunuyordu. Aynı zamanda anti semitik Nazi propagandasına da karşıydılar.

1930’larda Gestapo, Bonhoeffer’in kilisesini kapattı. Savaş yaklaşınca ABD’ye gitti. Fakat direnişe katılmak için tekrar Almanya’ya döndü. Bu dönemde halkı ile birlikte olmazsa savaş sonrasında Hıristiyanlığın yeniden kuruluşunda söz hakkı olmayacağına inanıyordu.

1943 yılında tutuklandı. Yahudilerin Almanya'dan kaçmalarına yardım ederken yakalanmıştı. Hitler'e başarısız bir suikast girişiminde bulunulan 20 Temmuz 1944 tarihinde hapiste olmasına rağmen komploya dahil olmakla itham edildi. Diğer komplocularla birlikte Flossenbürg'de idam edilidi. On bir gün sonra Müttefikler kampı kurtardılar. Bir ay sonra savaş bitti.

Ek Bilgiler

1- Bonhoeffer'in ailesinden dört kişi daha komploya dahil oldukları iddiasıyla idam edildi. Bunların arasında erkek kardeşi Klaus ve iki kayınbiraderi de vardı.

2- Pasifist bir teolog olan Bonhoeffer'in suikast komplosuna katılmak için epey düşünmesi gerekmişti. 1943 tarihli "Ethics" (Ahlak) kitabında onu bu seçimi yapmaya yönelten düşüncelerini şöyle açıklar: "Hıristiyanlar bir ikilem ile karşı karşıyalar. Şeytan saldırıya geçince ona karşı doğrudan eyleme geçmeleri gerekir. Başka seçenekleri yoktur. Harekete geçmemek şeytanı göz ardı etmek demektir."

3- Londra'daki Westminster Manastırı'na Bonhoeffer'in heykeli dikilmiştir. Alman rahip Hıristiyanlığın modern bir şehidi olarak görülmektedir.

Eva Peron

Eva Perón (1919–1952), 1946 ve 1952 yılları arasında Arjantin'in *first lady*'siydi. Ülkenin yoksul ve çalışan sınıfları arasında çok seviliyordu. Eskiden güzel ve karizmatik bir film yıldızı olan Peron, ülkesinin insanlarına eşi benzeri görülmemiş bir ilham kaynağı olmuştu. 1952 yılında kendisine resmen "Ulusun Ruhani Lideri" sıfatı verildi. Bu unvanı taşıyan ilk ve tek Arjantinliydi. Aynı yıl, otuz üç yaşında kanserden öldüğünde cenazesi ulusal yasa dönüştü.

Sadık destekçilerinin ona verdiği isimle Evita, evlilik dışı bir ilişkiden doğmuştu. O dönemde Katolik dünyasında bu tarz ilişkiler çok ağır bir suç olarak görülüyordu. Henüz bebekken babası annesini terk etmişti. Memleketi Junin'in en yoksul mahallelerinde büyüdü.

On beş yaşında Buenos Aires'e gitti. Bir film yıldızı olmak istiyordu. Modellik yaptı ve çok az sayıda filmde rol aldı. Bazı popüler radyo tiyatrolarında seslendirme yaptı. 1944 yılında Arjantinli bir asker ve politikacı olan Juan Perón (1895–1974) ile tanıştı. Birbirlerini deprem kurbanları için yapılan bir yardım etkinliğinde tanımışlardı. Ertesi yıl evlendiler.

Juan Peron 1944 yılında başkan adayı olunca eşi radyo programlarında onun için kampanyalar düzenledi. Ülkenin her yerinde toplantılar organize etti. Sesiyle özellikle yoksul dinleyiciler üzerinde duygusal bir etki yapabilmesi onu kocasının kampanyasının önemli bir parçası haline getirmişti. Onları eleştirenlerse Peronları tehlikeli ve popülist demagoglar olarak değerlendiriyordu.

Juan Peron seçimi kolayca kazandı. Henüz otuz yaşında bile olmayan Eva, dünyanın en meşhur kadınlarından biri haline gelmişti. Sonraki altı yıl boyunca uluslararası turlarda ve ülke içinde eşini ve Peronist Parti'yi temsil

etti. Kocası 1952 yılında yeniden seçilmek üzere aday olduğunda o da başkan yardımcısı olmak istemişti. Ancak ordu tarafından engellendi. Kadınların oy hakkı için mücadele verdi. 1952 yılında kadınların oy kullanabildiği ilk seçimler yapıldı.

Seçimin üzerinden iki aydan az bir zaman geçmişti ki Evita rahim ağzı kanseriden öldü. Eşi 1955'e kadar başkan olarak kaldı. Askeri bir darbe ile devrildi.

Ek Bilgiler

1- Tim Rice (1944–) ve Andrew Lloyd Webber (1948–) tarafından hazırlanan "Evita" müzikali 1978 yılında sahnelendiğinde büyük beğeni topladı. Madonna (1958–) 1996 yılında müzikalin film versiyonunda başrolde oynadı.

2- Peron'un Buenos Aires'teki cenazesine Time Dergisi'ne göre 700 bin kişi katılmıştı. Kalabalığın içinde yer alan on altı kişi izdihamdan ezilerek öldü.

3- 2000 yılında New York Times, Peron'un kanser teşhisinden haberdar edilmediğini yazdı. Acılarının "belirsiz kadınsal sorunlardan" kaynaklandığını düşünerek ölmüştü.

Frantz Fanon

Şiddet arındırıcı bir güçtür.

— Frantz Fanon

1954 yılında Cezayir'deki Fransız sömürgesi ayaklandı. Fransız hükümeti büyük çoğunluğu Müslüman olan bu Kuzey Afrika ülkesindeki gücünü korumak istediği için sonraki sekiz yıl boyunca yüz binlerce kişi işkence görecek, yerinden edilecek ve öldürülecekti.

Bu isyanın en önemli figürlerinden biri de sessiz ve çelimsiz bir doktordu. II. Dünya Savaşı gazisi olan Frantz Fanon (1925–1961) Martinik'te doğmuştu. 1953 yılında bir hastanede çalışmak için Cezayir'e geldi. Kısa sürede devrimin baş filozofu oldu. Yazıları dünya çapında sömürgecilik karşıtı hareketlere ilham verdi.

Fanon, isyanın ilk günlerinde savaşın her iki tarafında da yer alan askerleri tedavi ediyordu. Başlarda isyancılara dönük sempatisini gizlemeye çalıştı. Bir yandan da işkence mağdurlarıyla görüşmeler yapıyordu. Bu süreçte toplandığı bilgileri *The Wretched of the Earth* (Yeryüzünün Lanetlileri) isimli kitabında kullanacaktı.

1957 yılında, Cezayir'deki asilerin örgütü "Ulusal Kurtuluş Cephesi"nin (*Front de Libération Nationale* - FLN) yandaşı olarak tanındı. O yıl Fransız hükümeti onu Cezayir'den sürdü. 1950'ler boyunca Afrika'da dolaşarak Cezayir isyanına destek toplamaya çalıştı. FLN gazetesi "Mücahit"e (*El Moudjahid*) büyük katkıları oldu.

The Wretched of the Earth 1961 yılında yayınlanmasının ardından Fransa'da yasaklandı. Şiddete verdiği destek onu tartışmalı bir metin haline getirmişti. Fanon'a göre sömürgecilere karşı uygulanan şiddet sömürgeci baskı kurbanları için bir terapi rolü görüyordu. Ona göre şiddet, "yerlileri aşağılık kompleksinden kurtarıyor, umutsuzluk ve eylemsizliklerine son veriyor, onları korkusuz yapıyor ve kendilerine güvenini geri getiriyordu."

Düşünceleri Ernesto "Che" Guevara (1928–1967) gibi 3. Dünya devrimcileri ve Batılı radikaller tarafından benimsendi. Ancak Fanon Cezayir Devrimi'nin başarısını göremedi. Cezayir bağımsızlığını kazanamadan bir yıl önce otuz altı yaşında kan kanserinden öldü.

Ek Bilgiler

1- II. Dünya Savaşı'nda "Free French" (Özgür Fransa) gönüllüsüydü. Savaşta gösterdiği fedakarlık nedeniyle "Croix de Guerre" ödülü aldı. Paris Naziler'den geri alındığında birliğinden çıkarıldı. Zira Fransız Devleti Paris'in tamamen beyaz güçler tarafından kurtarıldığı imajını vermek istiyordu.

2- Fanon kan kanseri tedavisi görmek için ABD'ye geldi. Tedavi başarılı olmadı. Maryland eyaletindeki Bethesda'da öldü. Naaşı Cezayir'e gönderildi ve özel bir cenaze töreni düzenlendi.

3- Cezayir Devrimi'nin ilk aşaması "The Battle of Algiers" (Cezayir Savaşı - 1966) isimli filmde işlenir. Yönetmeni İtalyan yapımcı Gillo Pontecorvo (1919–2006) idi. Film, Cezayir hükümeti tarafından finanse edilmişti ve Fransa'da yasaklanmıştı. ABD'de ise filmin gösterimine izin verilmiş, ancak işkence sahneleri filmden çıkarılmıştır.

Werner Heisenberg

II. Dünya Savaşı'nın başlarında Alman diktatör Adolf Hitler (1889–1945) ünlü Alman fizikçilerden bir atom bombası yapmalarını istedi. Bu silahın Alman zaferini garanti edeceğini düşünüyordu. Atom bombası yapmak için başlayan yarışta Almanların pek çok avantajı vardı. Uranyuma daha kolay ulaşabiliyorlardı. Gelişmiş bilimsel araştırma merkezleri vardı. Ayrıca yarışa iki yıl önde başlamışlardı.

Hepsinden daha önemlisi ise Nazilerinde elinde parlak bir fizikçi olan otuz yedi yaşındaki Werner Heisenberg (1901–1976) vardı. Nazi bomba projesi *Uranverein*'in yönetimine getirilmişti. 20. yy'ın en büyük bilimsel zekalarından biri olarak görülen Heisenberg yirmi altı yaşında Almanya'nın en genç fizik profesörü oldu. Otuz bir yaşında Nobel ödülü kazandı.

Bütün avantajlarına rağmen Naziler asla atom bombası yapmayı başaramadılar. Tarihçiler bu noktada önemli bir ihtimalin üzerinde durmaktadır. Acaba Heisenberg bilerek mi başarısız olmuştu? Eğer öyleyse, kibirliliği ile tanınan fizikçi dünyayı Nazilerin zaferinden tek başına kurtarmış mı oluyordu?

Heisenberg Bavaria'da doğdu. Liseden en başarılı öğrenci olarak mezun oldu. Yüksek matematiği kendi kendine öğrendi. Danimarka'da Niels Bohr'un (1885–1962) yanında fizik çalışmak için burs kazandı. Pek çok genç Alman gibi o da ülkesinin I. Dünya Savaşı'nda yenilmesinin ardından sağcı politikacılara katıldı. Alman Gençlik Hareketi'ne üye oldu. Bu grup, Almanya'nın yeniden büyük bir devlet olması için 3. Reich'a ihtiyaç olduğunu savunan faşişt bir yapıydı.

1930'larda ABD ve Avrupa'da dersler verdi. Bu dönemde pek çok bilim insanı Nazi Almanyası'ndan kaçmaya çalışıyordu. Heisenberg de bazı Naziler tarafından saldırıya uğradı. Yahudi fizikçilerin teorilerini öğrettiği söyleniyordu.

Kimilerine göre Heisenberg bomba projesini bilerek ağırdan almıştı. 1941 yılında eski hocası Bohr ile Kopenhag'daki bir toplantıda karşılaştıklarında bomba ile ilgili bazı ahlaki endişelerinin olduğunu söyleyecekti. Kimi tarihçilerse onun böyle bir şey söylediğini reddediyorlar. Ancak ne olursa

olsun, buna inansa da inanmasa da Heisenberg bir yıl sonra Naziler'i atom bombası yapmanın pratik bir çözüm olmadığına ikna etti.

Savaştan sonra Müttefikler tarafından yakalandı. İngiltere kırsalında bir malikanede altı ay boyunca sorgulandı. Serbest kalınca Almanya'ya döndü ve yetmiş dört yaşında öldü.

Ek Bilgiler

1- Heisenberg, Albert Einstein (1879–1955) ile ilk kez 1924 yılında tanıştı. Yaşlı fizikçi yirmi üç yaşındaki gençten çok etkilenmişti. 1928 yılında onu Nobel'e aday gösterdi.

2- ABD, Naziler'in bomba projesinden dolayı çok endişeliydi. Öyle ki 1944 yılında Heisenberg'i kaçırma ya da öldürme planları bile yapıldı. Bu görev için Morris "Moe" Berg (1902–1972) seçilmişti. Berg, beyzbol takımı Boston Red Sox'ın eski yakalayıcılarındandı. CIA'in öncülü olan "Stratejik Hizmetler Ofisi"ne casus olarak alınmıştı. Heisenberg'in konuşma yapacağı İsviçre'ye gitti. Berg, salona dolu bir silahla gizlice girmeyi başardı. Heisenberg atom bombasından hiç bahsetmeyince onu öldürmekten son anda vazgeçti.

3- 1941 yılında Bohr ve Heisenberg'in buluşması bir oyuna konu oldu. İngiliz Michael Frayn (1933–) tarafından yazılan "Kopenhag" isimli oyun 2000 yılında en iyi oyun dalında Tony Ödülü'nü aldı.

Kim Philby

Soğuk savaşın en ünlü casuslarından Kim Philby (1912–1988), İngiliz gizli servisinin üst düzey yöneticilerindendi. Yaklaşık yirmi yıl boyunca gizlice KGB için çalıştı. Philby'nin ihaneti, İngiliz kamuoyunda şok etkisi yarattı. Yaptıkları ortaya çıktığında SSCB için büyük bir propaganda malzemesi haline geldi. Hayatı ve ihaneti pek çok casus romanına ve filmine konu oldu. Kendisi de eski bir İngiliz casus olan John le Carré (1931–) romanlarında onun öyküsünü konu aldı.

Harold A. R. Philby, Hindistan'da doğmuştu. Bir İngiliz sömürge yöneticisinin oğluydu. Prestijli okullara gitti. Daha sonra Cambridge Üniversitesi'nde eğitim aldı ve üniversitede öğrenciyken komünizme sempati duymaya başladı. Philby ve başka bazı Cambridge öğrencileri, Sovyet gizli servisine girdiler. Gizli bir grup oluşturmuşlardı. Daha sonra onlara "Cambridge casusluk halkası" adı verilecekti.

Philby ve diğer casusların uzun vadeli bir görevi vardı: İngiliz gizli servisine sızmak, üst düzey konumlara yükselmek ve Moskova'ya rapor yollamak. Philby İspanya İç Savaşı sırasında bir İngiliz gazetesi için çalıştı. II. Dünya Savaşı başlayınca İngiliz Gizli Servisi'ne katıldı. Bu arada Sovyet görevlilerine bilgi vermeye devam ediyordu.

Savaş sırasında ve sonrasında çeşitli kereler terfi ettirildi. Bir keresinde gizli servisin Sovyet istihbaratından sorumlu ofisinin başına bile getirilmişti. 1949 yılında Washington DC'deki İngiltere elçiliğine yollandı. Burada CIA ile İngiltere arasında bağlantı görevi görecekti. Böylece daha sonra Moskova'ya servis edeceği pek çok gizli servis dökümanına giriş izni sağladı.

1950'lerden itibaren Philby'nin şansı kötüye dönmeye başladı. Cambridge'teki iki casus deşifre olmuştu. Yakalanmalarından önce Philby

onları uyarmış ve böylece SSCB'ye kaçmayı başarmışlardı. Onlarla olan dostluğu bilindiği için artık Philby de şüphe altındaydı. Çetenin "üçüncü adamı" olduğu düşünüldüğü için yoğun bir biçimde sorgulandı (Gerçekte ise halkanın beş üyesi vardı. Son üye 1970'lere kadar bulunamayacaktı). Philby sonunda temize çıkmayı başardı ve gayri resmi olarak İngiliz casusluk birimleri için çalışmaya devam etti.

1963 yılının sonunda SSCB hesabına çalıştığı anlaşıldı. Bunun üzerine hayatının kalan kısmını geçireceği SSCB'ye kaçtı. Yetmiş altı yaşında Moskova'da öldü.

Ek Bilgiler

1- Çocukken ona İngiliz yazar Rudyard Kipling'in (1865–1936) romanındaki bir karakterden esinlenerek "Kim" diyorlardı.

2- Philby'nin II. Dünya Savaşı yıllarındaki ajanları arasında Graham Greene (1904–1991) ve Malcolm Muggeridge (1903–1990) gibi isimler de vardı. Bunların her ikisi de daha sonra ünlü yazarlar olacaktı. Philby sürgündeyken bile Greene ile olan ilişkisini devam ettirdi.

3- 1990 yılında Philby'nin resmi, bir Sovyet posta puluna basıldı.

Tennessee Williams

Tennessee Williams (1911–1983) Amerikalı bir oyun yazarıydı. Hassas güneyli kadınları ve onların sosyal başarı hayallerini konu alıyordu. Pek çok eseri Amerikan tiyatrosunun temel metinleri arasına girdi. *The Glass Menagerie* (Sırça Hayvan Koleksiyonu / 1944), *A Streetcar Named Desire* (Arzu Tramvayı / 1947) ve *Cat on a Hot Tin Roof* (Kızgın Damdaki Kedi / 1955) gibi eserleri büyük ün kazandı. Williams'ın iki Pulitzer ödülü aldığı oyunlarından bazıları filme çekildi. Böylece dokunaklı ve lirik eserleri çok daha geniş bir izleyici kitlesine ulaşmış oldu.

3. Thomas Lanier Williams, Mississippi'de doğdu. Sorunlarla dolu bir çocukluk geçirdi. Ebeveynleri ve özellikle de nevrotik annesi daha sonra pek çok oyununa ilham kaynağı olacaktı.

1929 yılında Missouri Üniversitesi'ne yazıldı. Burada aksanı nedeniyle ona "Tennessee" demeye başladılar. Kendisini farklı kıldığı için bu lakabı yirmi sekiz yaşında resmi adı olarak aldı. Aynı yıl New Orleans'a taşındı ve eşcinsel oldu. Profesyonel olarak yazarlık yapmaya başladı.

İlk oyunu *Battle of Angels* (Melekler Savaşı) 1940'ta basıldı. II. Dünya Savaşı sırasında batıya giderek Hollywood'daki MGM Stüdyoları'nda çalışmaya başladı. Burada yazım yeteneklerini geliştirmeye ve *The Glass Menagerie*'i yazmaya başladı.

The Glass Menagerie 1945'te Broadway'de sahnelendiğinde Williams büyük bir oyun yazarı olarak görülmeye başlandı. Oyunun ana karakteri annesinden esinlenerek yarattığı Amanda Wingfield adında yaşlı bir kadındı. St. Louis'deki boğucu bir apartman dairesinde oğlu ve kızı ile birlikte yaşıyordu. Her taraftaki camdan biblo ve heykelcikler daireyi adeta "kırılgan" bir hapishane haline çevirmişti. Adab-ı muaşeret kurallarına takıntılı Amanda, ailesinin gitgide düşmekte olan sosyal statüsüne rağmen utangaç kızına centilmen bir damat adayı aramaktaydı.

A Streetcar Named Desire ise daha büyük bir başarı kazandı. 1951 yılında Marlon Brando'nun (1924–2004) başrolünde oynadığı bir film versiyonu çekildi. Williams'ın en önemli karakterlerinden biri olan ve gitgide fakirleşen güneyli güzel Blanche DuBois'nın, Stanley ile yaşadığı sorunlar oyunun temel temasını teşkil etmekteydi.

Williams, 1950’lerde alkol ve uyuşturucu nedeniyle kariyerinde sorunlar yaşamaya başladı. 1983 yılında New York City’deki bir otelde boğularak öldü. Ölümüne yanlışlıkla yuttuğu bir şişe kapağı neden olmuştu.

Ek Bilgiler

1- Williams, iki Pulitzer ödülü kazandı. A Streetcar Named Desire *(1948) ve* Cat on a Hot Tin Roof *(1955) isimli oyunları ile ödüle layık görülmüştü.*

2- 1972 yılında anılarının yayınlanmasından sonra Manhattan’da düzenlenen imza gününe o kadar çok kişi katıldı ki bu olay “Büyük Beşinci Cadde Kitapçı İsyanı” adıyla anıldı.

3- William’ın portresi, 1994 yılında bir ABD posta puluna basıldı.

Che Guevara

Güney Amerikalı devrimci Ernesto “Che” Guevara’nın (1928–1967) yüzü bir milyon tişörte basılmıştır. 20. yy’ın en tanınmış solcu isyancılarındandır. Aslen tıp eğitimi almıştı. Küba ve Kongo devrimlerinde savaşmış, Bolivya’daki gerilla hareketine liderlik ettiği sırada bir ormanda öldürülmüştür.

Ölümünün ardından onu çevreleyen efsane giderek büyüdü. Günümüzde halen Latin Amerika solu tarafından büyük bir saygı görmektedir. Ancak onu eleştirenler Che’nin yanlış yönlendirilmiş bir romantik olduğunu ve yüzlerce politik cinayet ve insan hakları ihlaline adının karıştığını savunmaktadır.

Arjantin’de varlıklı bir ailenin çocuğu olarak doğmuştu. Tıp okulunda öğrenci olduğu sırada politik bir uyanış yaşadı. Motorsikletle Güney Amerika turuna çıktı ve kıtanın derin yoksulluğuna tanıklık etti. Pek çok Güney Amerikalı gibi bölgedeki sorunların kaynağı olarak Amerikan hegemonyasını görüyordu ve komünizmi benimsedi.

Guevara, Kübalı devrimci Fidel Castro’nun (1926–) ilk destekçilerinden biri oldu. 1956 yılında Castro’nun gerilla savaşına katıldı. Castro, Amerika destekli diktatör Fulgencio Batista’yı (1901–1973) devirince Guevara yeni devrimci hükümette üst düzey bir konuma geldi ve uluslararası ün kazandı. 1959’da yüzlerce politik tutuklunun idam emrini herhangi bir yargılama yapmaksızın vermiş olması onun politik mirasını lekeleyen en önemli unsurlardan biri olmuştur.

Castro, Guevara’nın baskısıyla 1960’larda devrimi gelişmekte olan diğer ülkelere yayma kararı aldı. Guevara, önce Kongo’ya gitti. Ancak başarısız olunca Küba’ya geri döndü. İkinci denemesi Bolivya oldu. Buradaki hedefi yönetimdeki askeri cuntaydı.

CIA'nın desteği sayesinde Bolivya hükümeti Che'nin gelişinden haberdardı. 1967 yılında gerilla güçleri kuşatıldı. Che askerler tarafından yakalandı ve yakalandıktan sonra vuruldu. Ancak çatışmada öldürüldüğü görüntüsü verildi. Guevara günümüzde Küba'da ve Güney Amerika'da kahraman olarak görülmeye devam etmektedir. Resimlerinin basılı olduğu tişörtleri giymek yaygın bir moda haline gelmiştir.

Ek Bilgiler

1- Söylendiğine göre son sözleri "Ateş et korkak, yalnızca bir adamı öldüreceksin," olmuştur.

2- Guevara'nın anılarını temel alan "The Motorcycle Diaries" (Motorsiklet Günlükleri) isimli film 2004 yılında gösterime girdi. Filmde Meksikalı aktör Gael García Bernal (1978–) gerilla liderinin gençliğini oynuyordu. 2008'de gösterime giren "Che: Part Two" (Che: Bölüm İki) ise Steven Soderbergh (1963–) tarafından yönetildi ve filmin başrolünde Benicio Del Toro (1967–) oynadı.

3- Guevara'nın infazından sonra mezar yeri Bolivya hükümeti tarafından bir sır olarak saklandı. 1990'larda kemiklerinin bulunduğu mezar keşfedildi ve kalıntıları 1997 yılında Küba'ya götürülüp Che'ye yeni bir mezar yapıldı.

Haile Selasiye

Haile Selasiye (1892–1975) Etiyopya'nın son imparatoruydu. Avrupa sömürgeciliğine karşı direnişin sembolü haline geldi. Dünya çapında saygı duyulan bir devlet adamıydı. Jamaika'daki bir grup taraftarına göre ise o bundan çok daha fazlasıydı: Selasiye yaşayan bir tanrıydı.

Selasiye ve ilham verdiği dini grup Rastafarianların öyküsü dinler tarihinde oldukça istisnai bir örnek teşkil etmektedir. Sadık bir Ortodoks Hıristiyan olan Selasiye kutsal güçleri olduğunu reddediyordu. Yine de Rastafarian hareketi imparatorun yaşamı boyunca büyüdü ve ölümünden yıllar sonra bile varlığını korudu.

Selasiye, Etiyopya'da bir köyde doğdu. 1916 yılında bir darbeyle ülkenin kontrolünü ele geçirdi. 1930 yılında resmen kral oldu. Efsaneye göre kurduğu monarşinin soyu antik çağa, 3 bin yıl öncesine kadar uzanıyor ve İncil'de adı geçen Saba Kraliçesi ve Kral Süleyman'a dayanıyordu. Etiyopya pek çok Afrika ülkesinin aksine hiç sömürge olmamıştı. 225. İmparator Selasiye ülkesinin bu statüsünü korumak için mücadele etti.

Etiyopya'nın bağımsızlığı Selasiye'yi Kuzey Amerika'daki pek çok siyahinin gözünde bir kahraman haline getirdi. Afro-Amerikalılar kendine yeterliliğin bir örneği olarak ondan ilham alıyordu. Hayranlarından biri de Jamaika doğumlu aktivist Marcus Garvey'di (1887–1940). Selasiye'yi kendine güven ve siyah özgürlük hareketinin bir simgesi olarak görüyordu.

1936 yılında Etiyopya Benito Mussolini'nin (1883–1945) faşist İtalyan hükümeti tarafından işgal edildi. Selasiye ülkeden ayrılmaya zorlandı. Ülkesinin haklarını savunmak için verdiği mücadele ile yaygın bir üne kavuştu. "Bugün bize, yarın size," diyerek Milletler Cemiyeti'ni uyarıyordu. II. Dünya Savaşı sırasında Londra'dan ülkesindeki muhalefeti yönetti. 1941 yılında ülkesi özgürleşince geri döndü.

Çok geçmeden Jamaika'daki Selasiye taraftarları ona tapmaya başladılar. Onu "Siyah Mesih", Hz. İsa'nın yeniden beden bulmuş hali olarak gördüler. Kendilerine ise Rastafarianlar adını veriyorlardı. Bu isim Selasiye'nin Amharca dilindeki adından geliyordu. Rastafarianlar, Selasiye'yi hayrete düşürüyordu. Ülkeden ne zaman çıksa onu muazzam sevgi gösterileri ile karşıladılar. Ancak Selasiye onların teolojisini kesin olarak reddetti. Rastafarianlar, Etiyopya'da asla taban bulamadılar.

Ek Bilgiler

1- Selasiye "Conquering Lion of the Tribe of Judah" (Yahuda Kabilesinin Fatih Aslanı) unvanını kullandı. Zira ailesi soylarını Kral Süleyman'a dayandırıyordu. Üç sarayındaki maiyetinde eğitimli köpekler, çitalar ve tahtını koruyan aslanlar da vardı.

2- Sürgünden döndükten sonra 1964 yılında Etiyopya'da köleliği kaldırdı.

3- 1974 yılındaki büyük kuraklık sırasında askerler tarafından görevden alındı. Etiyopya monarşisi aynı yıl resmen kaldırıldı.

Harry Truman

Harry S. Truman (1884–1972) Missourili bir politikacıydı. Başlarda pek de tanınmıyordu. Franklin D. Roosevelt'in (1882–1945) ölümünün ardından 12 Nisan 1945 tarihinde devlet başkanı oldu. Kısa süre içerisinde tarih boyunca Amerikan başkanları tarafından karşılaşılan en ciddi sorunlarla yüz yüze gelecekti.

Truman, II. Dünya Savaşı'nda olan ülkesinin başkanlık sorumluluğunu aniden üzerine alınca hissettiklerini şu sözlerle anlatır: "Ayın, yıldızların ve gezegenlerin üstüme yuvarlandığını hissettim."

Truman başkan olduğu sıralarda Almanya yenilmek üzereydi. Avrupa'nın büyük bölümü harabeye dönmüştü. Japonya ise her şeye rağmen savaşmaya devam ediyordu. Japon liderler Pasifik'te yaşanabilecek olan uzun ve kanlı bir savaşı göze almıştı.

Beyaz Saray'daki bu adamın daha önce hiç dış politika deneyimi olmamıştı. Daha ziyade kirli işler yürüten savunma müteahhitleri ile ilgili kongre soruşturmalarıyla tanınmıştı. Bu arka plana rağmen başkan olduktan sonra Truman'ın geliştireceği doktrin sonraki kırk yıl boyunca Amerikan dış politikasının temellerini teşkil edecekti.

Truman Avrupa'nın yeniden yapılandırılması için Marshall Planı'nı yürürlüğe koydu. Plan kıtanın harap durumdaki ekonomisini toparlamayı amaçlıyordu. Almanya'yı da plana dahil etmişti. Bu hiç şüphesiz son derece barışçıl bir jesti. Ancak Truman aynı zamanda orduya Pasifik'te Japonlar'a karşı atom bombası kullanılması yetkisi verdi. Ne gariptir ki başkan olmadan önce bu silahın varlığından bile haberdar değildi. 1945 yılının Ağustos ayında Japonya'ya atılan iki nükleer bomba yüz binlerce Japon sivilin hayatına mal oldu ve savaşın hızlı bir biçimde sonlanmasını mümkün kıldı. 1948 yılında çıkan bir kararla Afro-Amerikalılar orduya alınmaya başlandı. Truman aynı yıl yeniden başkan seçildi.

Truman'ın ikinci dönemine Kore Savaşı damgasını vurdu. Komünizmin yayılmasına karşı durma planı doğrultusunda ABD 1950 yılında güçlerini Güney Kore'ye göndedi. Ülkeyi komünist Kuzey'den gelen yayılmacılığa karşı korumakta kararlıydı. Savaş başlarda iyi gidiyordu. Ancak iki yıl sonra işler sarpa sarmaya ve Truman bu süreçte popülerliğini kaybetmeye

başladı. 1953 yılında görevden ayrıldığında o döneme kadar başkanlar arasında kaydedilmiş en düşük popülerlik seviyesine sahipti. Yirmi yıl sonra öldüğünde seksen yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- Truman sekiz yıllık devlet başkanlığı sınırına tabi olmayan son ABD başkanıydı. Kısıtlama 1951 yılında yapılan 22. anayasa değişikliği ile yürürlüğe girdi. Dwight D. Eisenhower (1890–1969) döneminde uygulanmaya başlandı.

2- Başkanlıktan ayrıldıktan sonra neredeyse beş parasızdı. Bu nedenle Kongre eski başkanlara emeklilik maaşı bağlama kararı aldı. Bu miktar günümüzde yaklaşık olarak yıllık 200 bin dolardır.

3- Truman neredeyse dört yıl başkan yardımcısı olmadan çalıştı. En sonunda 1948 yılında Alben Barkley'i (1877–1956) başkan yardımcısı olarak belirledi. Anayasa bu konuyla ilgili bir zorunluluk getirmemişti. 1967 yılında anayasada yapılan yirmi beşinci değişiklik ile Temsilciler Meclisi'ne gerekli hallerde başkan yardımcısını seçme yetkisi verildi.

Hannah Arendt

Hannah Arendt (1906–1975) bir gazeteci, deneme yazarı ve siyaset felsefecisidir. 20. yy'ın en temel sorularından birine yanıt bulmaya çalışmıştır: İnsandaki kötülük yapma potansiyeli nereden kaynaklanmaktadır?

Nazi savaş suçluları ile ilgili makale ve kitaplarında, soykırım şiddetinin ve vahşetin sadece hastalıklı beyinlerin ürünü olduğu düşüncesine karşı çıktı. Bu suçları işleyen Nazi liderlerinin dışarıdan bakıldığında son derece sıradan insanlar olduğunu anımsattı. Tüm bu vahşetin sorumlusu olarak tek tek insanları değil bireyleri körcesine çoğunluğun fikrine uymaya zorlayan sosyal güçleri suçladı.

Arendt, Yahudi bir ailenin çocuğu olarak Almanya'nın Hanover şehrinde doğdu. Heidelberg Üniversitesi'nde felsefe okudu ve yirmi iki yaşında doktorasını tamamladı. Doktorasını aldıktan sonra Almanya'da felsefe dersleri vermeye başladı. Bu dönemde sahip olduğu yakın dostlarından biri de kısa süreli bir ilişki yaşadığı filozof Martin Heidegger'di (1889–1976).

1933 yılında Adolf Hitler (1889–1945) iktidara gelince Arendt ülkeden ayrılmak zorunda kaldı. Paris'e yerleşti. Yahudi yetimleri Filistin'e gönderen yardım kuruluşları için altı yıl boyunca çalıştı. Naziler 1940 yılında Fransa'yı işgal edince bir kez daha kaçmak zorunda kaldı. Hayatının geri kalan kısmının büyük bir bölümünü geçireceği New York City'e yerleşti.

Arendt, ilk önemli kitabı *The Origins of Totalitarianism*'i (Totalitarizmin Kökenleri) 1951 yılında yayınladı. Ardından diğer eserleri geldi: *The Human Condition* (İnsanlık Durumu / 1958), *On Revolution* (Devrim Üzerine / 1962), *Men in Dark Times* (Karanlık Zamanlarda İnsanlar / 1968).

Belki de en ünlü eseri *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil* (Kötülüğün Sıradanlığı / 1963) idir. Bu kitabı Nazi savaş suçlusu Adolf Eichmann'ın (1906–1962) yargılanması sırasında *New Yorker Magazine* için yaptığı muhabirlik deneyiminden sonra yazmıştı. Dava sırasında Eichmann ezik ve mahvolmuş bir kişiyi andırmaktaydı. Oysaki bu sinmiş adam, Yahudi Soykırımı'nda milyonlarca insanın katlini planlayan beyinlerden biriydi. *Kötülüğün Sıradanlığı* işte tam da bu çelişkiyi analiz ediyordu.

Kötülük ve şiddetle ilgili çalışmalarıyla ün kazanan Arendt, Cornel ve Chicago gibi pek çok üniversitede ders verdi. Princeton Üniversitesi'nde profesörlük unvanını kazanan ilk kadın oldu (1959). Altmış dokuz yaşındayken New York'taki dairesinde hayata veda etti.

Ek Bilgiler

1- Arendt felsefi metinlerine ek olarak Rahel Varnhagen (1771–1833) isimli bir Alman aydınının biyografisini de yazdı (1958). Varnhagen'ın Napolyon döneminde pek çok entelektüel çevreyle ilişkisi olmuştu.

2- 1941 yılında ABD'ye giden Arendt 1951 yılında ABD vatandaşı oldu.

3- İnsanlığa karşı işlediği suçlardan dolayı mahkum olan Eichmann, 1962 yılında asıldı. Yakalandığı sırada Buenos Aires'teki bir Mercedes Benz fabrikasında çalışmaktaydı. İsrail'de idam edilen tek kişidir.

Kurt Gödel

1940 ve 1950'lerde New Jersey'deki Princeton sakinleri, bu üniversite şehrinin sokaklarında sık sık garip görünümlü iki adama rastlamaktaydı. Bu adamlar genellikle hararetli bir biçimde sohbet etmekte ve Almanca konuşmaktaydı. Dış görünüşleri ise birbirinin tamamen zıttıydı. Yaşlı olan giydiklerine hemen hemen hiç önem vermiyordu. Çoğu zaman çorapsız gezip koca göbeğinin taştığı pantolonuna kemer bile takmıyordu. Genç ve zayıf olan ise başına bir fötr şapka geçirip çelimsiz vücuduna bol gelen beyaz bir keten takım elbise giyiyordu.

Yaşlı olan dünyanın en ünlü fizikçisi Albert Einstein'dı (1879–1955). Genç olanın adı ise Kurt Gödel'di (1906–1978). Matematiğin temellerini sarsan buluşları arkadaşının teorileri kadar bilinmese de, Gödel'in matematiğe katkıları en az Einstein'in kuramları kadar önem taşımaktadır.

Gödel günümüzde Çek Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalan Brno şehrinde doğdu. Üniversiteye Viyana'da gitti. Burada sanatçıların, filozofların ve bilim adamlarının müdavimi olduğu, şehrin kafe kültürüne kendini kaptırdı. Gece kulüplerinde dans eden Adele Porkert (1899–1981) ile tanıştı ve ailesinin karşı çıkmasına rağmen 1938 yılında onunla evlendi.

Avusturya 1938 yılında Nazi Almanyası tarafından ilhak edildi. Gödel'in Hitler'in ordusunda askere alınma ihtimali ortaya çıkınca eşiyle birlikte 1939 yılında ülkeden kaçtılar. Trans-Sibirya treniyle Rusya'yı baştan sona geçtiler. Ardından Pasifik Okyanusu üzerinden deniz yoluyla ABD'ye gittiler.

Gödel "kusurluluk teoremleri" ile ün kazanmıştı. Her mantık sisteminde doğrulanamayacak veya yanlışlanamayacak önermelerin bulunduğunu kanıtlamıştı. Böylelikle, matematikçilerin kurallar ile tamamen mantıksal bir kuram inşa etme umutlarını suya düşürmüştü.

1955 yılında Einstein'in ölümü Gödel için ağır bir darbe oldu. Dengesiz ve paranoyak bir hale geldi. Evindeki buzdolabı ve radyatörlerin kendisini zehirlediğini düşünüyordu. Sık sık taşınmaya başladı. Yiyeceklerine zehir konulabileceğinden şüphe ediyordu. Sadece tereyağı ve bebek maması yiyip müshil kullanıyordu.

1977 yılında Adele hastalandı. Gödel artık kendi kendine bakmak zorundaydı. Yemek yemeyi reddediyordu. 1978 yılının Ocak ayında Princeton'da bir hastanede gıda yetersizliğinden öldü. Gödel öldüğü sırada 29.5 kg ağırlığındaydı. Ölüm nedeni ölüm sertifikasına "kişilik bozukluğuna bağlı açlık ve zafiyet" olarak yazıldı.

Ek Bilgiler

1- Biyografi yazarı Rebecca Goldstein'a (1950–) göre Gödel meraklı bir çocuktu. Öyle ki ailesi ona "Bay Neden" adını takmıştı.

2- Einstein'in yönlendirmesiyle 1948 yılının Nisan ayında ABD vatandaşlığına başvurdu. Vatandaşlık sınavına hazırlanırken anayasada mantıksal bir hata buldu. Ona göre, buna dayanarak bir diktatör bütün gücü eline geçirebilirdi. New Jersey'deki Trenton'da sınavını değerlendiren yargıca bu durumu belirtti. Eleştirilerine ve şikayetine rağmen ABD vatandaşlığına kabul edildi.

3- Gödel'in en sevdiği film Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler'di (1937). "Yalnızca masallar dünyayı olması gerektiği gibi ve sanki bir anlamı varmışcasına yansıtıyorlar," diyordu.

Byron De La Beckwith

Byron De La Beckwith (1920–2001) mahkemede kendine güveniyordu. Bir Konfederasyon rozeti takmıştı. Bu Ku Klux Klan üyesi, sivil haklar aktivisti Medgar Evers'ı (1925–1963) öldürmek suçundan Mississippi mahkemelerinde daha önce iki kez zaten yargılanmıştı. Her iki seferde de sadece beyazlardan oluşan jüri üyeleri onu mahkum etmeyi reddetmişti.

Martin Luther King Jr. (1929–1968) bir keresinde şöyle demişti: "Ahlak anlayışları çeşitlidir. Ama hepsinin temelinde adaletin eninde sonunda yerini bulacağı inancı vardır." Bu inancın haklılığı Beckwith davasında bir kez daha doğrulanmış oldu. Beyazların üstünlüğünü savunan gübre satıcısı, otuz yıl boyunca adaletin elinden kurtulmayı başardıktan sonra en sonunda yakayı ele verdi.

1994 yılının o sabahı, sekiz siyahi ve dört beyazdan oluşan jüri, davayı görüştükten sonra kararını açıkladı. Beckwith suçlu bulundu ve ömür boyu hapse mahkum edildi. Mahkumiyeti, yurttaşlık hakları ile ilgili süregelen son davalardan birinin de finali oldu. Pek çok insan tarafından Güney'de ve ABD genelinde bir şeylerin değişmeye başladığının göstergesi olarak kabul edildi.

"Dava bittiğinde sanki vücudumdaki bütün gözenekler açıldı. Açılan gözeneklerden şeytanlar dışarı çıktı. Jüri başkanı "Suçlu!" dediğinde ben yeniden doğdum." Bu sözler Medgar Evers'ın dul eşi Myrlie Evers (1933–) tarafından kararın açıklanmasının ardından *New York Times* gazetesine söylenmişti.

Beckwith Kaliforniya'da doğmuştu. Çocukken ailesi ile birlikte Mississippi'ye göç etti. II. Dünya Savaşı sırasında donanmada çalıştı. Döndükten sonra Ku Klux Klan'a katıldı. Siyahiler, göçmenler ve Katolikler'e verilen yurttaşlık haklarına karşı çıkan grubun 1950'ler ve 1960'larda Güney'de önemli bir gücü vardı. Pek çok yerel politikacı ve polis gücü onların etkisi altındaydı.

Evers ise, II. Dünya Savaşı gazisiydi. NAACP'nin (National Association for the Advancement of Colored People - Ulusal Siyahi Hakları Derneği) Mississippi'deki saha sekreteri olmuştu. 1962 yılında Mississippi Üniversitesi'ndeki ırk ayrımına son verilmesinde oynadığı rol nedeniyle

ölüm tehditleri alıyordu. 12 Haziran 1963 tarihinde NAACP toplantısından dönerken Beckwith tarafından dürbünlü tüfekle sırtından vuruldu.

Beckwith aleyhindeki delil güçlüydü. Cinayet silahının üstünde parmak izleri vardı. Cinayetin ardından iki hafta sonra tutuklandı. Ancak iki polis onu cinayet mahalinden 144 km uzakta gördüklerine dair tanıklık etti. Her iki davada da jüri karara varmak için çoğunluğu sağlayamadı. (Yıllar sonra Beckwith'in taraftarlarının jüriyi etkilediği ortaya çıkacaktı.)

1994 yılında savcılar onun hakkında dava açtığında çeşitli şahitler Beckwith'in cinayetten sorumlu olduğunu övünerek anlattığını duymuştu. Altı saatlik bir karar sürecinin ardından mahkum edildi. Temyiz başvurularından bir sonuç çıkmadı ve seksen yaşında hapishanede öldü.

Ek Bilgiler

1- Evers cinayeti, ünlü Bob Dylan şarkısı "Only a Pawn in Their Game"e (Başkalarının Oyununda Basit Bir Piyon / 1963) ilham kaynağı oldu.

2- Beckwith'i hapse yollayan Mississippi savcısı Bobby DeLaughter (1954–) daha sonra yargıç oldu. 2009 yılında rüşvet almakla suçlanarak yargılandı.

3- Evers'ın dul eşi Myrlie 1995 ve 1998 yılları arasında NAACP'de başkanlık yaptı.

Elizabeth Bishop

Elizabeth Bishop (1911–1979) yaşamı boyunca sadece doksan civarında şiir yayınladı. Bir şiiri bitirmek için yıllarını harcadığı biliniyordu. Nispeten az eser vermiş olmasına rağmen 20. yy Amerikan şiiri üzerinde büyük bir etkisi oldu. Pulitzer ödülünü kazandı. 1949 yılında şiir dalında ABD'nin devlet sanatçısı seçildi.

Bishop diğer şairler arasında çok popülerdi. Meslektaşları kompozisyonlarındaki ustalığın, parlaklığın ve karmaşıklığın farkındaydı. Şair John Ashbery (1927–) onun için "yazarların yazarının yazarı" demişti.

Bishop Massachusetts'te doğdu. Yalnız bir çocukluk geçirdi. Babası ölmüş ve annesi bir akıl hastanesine yatmıştı. Büyükbabası, büyükannesi ve halası tarafından büyütüldü. 1930 yılında Vassar Koleji'ne gitti. Burada şair Marianne Moore (1887–1972) ile tanıştı. Moore'un Bishop üzerinde büyük bir etkisi olacaktı.

Kolejden sonra Bishop tıp okumak istiyordu. Moore bunu yapmaması için onu ikna etti. Seyahat edip şiir yazmaya başladı. 1946 yılında Houghton Mifflin tarafından finanse edilen ulus çapındaki bir şiir yarışmasını kazandı. Bu sayede ertesi yıl ilk kitabı basıldı: *North and South* (Kuzey ve Güney).

Bishop şiirlerinde sade bir dil kullanıyordu. İronik bir mizah anlayışı vardı. Kişisel olmayan konuları ele alıyordu. Şiirlerinde son derece ayrınrılı doğa betimlemelerine yer veriyordu. Pek çok çağdaşından farklı olarak tabiatı anlatmayı kendi iç dünyasından bahsetmeye tercih ediyordu. *At the Fishhouses* (Balıkhanede) isimli şiirinde limandaki bir foku anlatır:

Kah görünür kah kaybolur

Aklı ona aksini söylese de

Duramaz bir türlü yerinde

1951 yılında yaklaşık on sekiz yıl kalacağı Brezilya'ya gitmek için burs kazandı. Burada Brezilyalı mimar Lota de Macedo Soares'e (1910–1967) aşık oldu. Portekizce öğrendi ve bir Brezilya şiir antolojisi hazırladı.

Ömrünün büyük bölümünde babasından kalan mirasla geçindi. 1970 yılında Harvard'da ders vermek için ABD'ye döndü. Son derlemesi

Geography III (Coğrafya 3) 1976 yılında basıldı. Üç yıl sonra Boston'da öldüğünde altmış sekiz yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- Bishop annesi Gertrude'u en son beş yaşındayken görmüştü. "In the Village" (Köyde) adlı düzyazısında annesinin geçirdiği sinir krizini ve Nova Scotia'daki Dartmouth'ta bir akıl hastanesine kapatılmasını anlatır.

2- Bishop Brezilya'da sadece birkaç ay kalmayı planlamıştı. Ancak kajuya alerjik reaksiyon gösterince ayrılışı ertelendi. İyileşme döneminde Soares'le tanıştı ve Brezilya'da onunla birlikte kalmaya karar verdi.

3- Bishop'un mezar taşındaki yazı "The Bight" (Koy) adlı şiirinden alınmıştır: "Düzensiz akış sürmekte / Berbat ama neşeli."

Cesar Chavez

César Chávez (1927–1993) bir sendikacı ve yurttaşlık hakları aktivistidir. 1960'larda ve 1970'lerde kamuoyunun dikkatini göçmen tarım işçilerine çekmek için açlık grevleri yapmış, boykotlar düzenlemiştir. Kurduğu *United Farm Workers* (Birleşik Tarım İşçileri / UFW) isimli sendika toprak sahiplerini sonunda daha fazla ücret ödemeye ikna etmiştir. Chavez aynı zamanda Meksika kökenli Amerikalı tarım işçilerinin zararlı böcek ilaçlarına maruz kalmasını engellemek için de çalışmıştır.

Chavez, Arizona'da doğmuştu. Henüz genç bir delikanlıyken çiftliklerde çalışmaya başladı. II. Dünya Savaşı'nın ardından donanmaya katıldı. 1948 yılında ABD'ye döndü. 1950'ler boyunca Kaliforniya seçmenlerinin kayıt işlemleriyle ilgilendi. UFM'nin öncülü olan *National Farm Workers Association*'ın (Ulusal Tarım İşçileri Derneği) kurucuları arasında yer aldı.

Güney'de yurttaşlık hareketi gitgide güç kazanırken Chavez'in UFW kampanyası hem toplumsal hem de ekonomik hedefler güdüyordu. Meksikalı tarım işçilerinin maaşlarını yükseltme ve tehlikeli çalışma koşullarının düzeltilmesi mücadelesinin yanı sıra on yıllardır kötü muamele gören işçilerin kırılan gururlarının tamir edilmesi için de uğraştı.

Chavez'in en önemli kampanyası olan üzüm boykotu 1967 yılında başladı. Tüketicileri, çiftlik sahipleri sendikayı tanıyana kadar Kaliforniya üzümleri satın almamaya davet etti. Robert F. Kennedy (1925–1968) gibi politikacılardan büyük destek gördü. Kârları düşen çiftçiler en sonunda 1970 yılında sendika ile sözleşme imzalamak zorunda kaldı.

1980'lerin başında pek çok çiftçi sendikadan kurtulmanın yollarını aradı. Chavez'in UFM'de otokratik bir yönetim kurduğu yönünde eleştiriler dile getirilmeye başlandı. Büyük bir ün kazanmasına rağmen Chavez'in

sendikası bütün tarım işçilerini örgütleyemedi. Tarım işçilerinin büyük bölümü halen sendikasızdır.

Tüm bunlara rağmen, altmış altı yaşında öldüğü sırada Meksika kökenli Amerikalıların kahramanı konumundaydı. Doğum günü “31 Mart” pek çok eyalette bayram olarak kutlanmaktadır.

Ek Bilgiler

1- Los Angeles Times, 1995 yılında FBI’da Chavez’le ilgili 1434 sayfalık bir dosya bulunduğunu açıkladı. Anlaşılan faaliyetleri “tehdit” olarak algılanmıştı.

2- Chavez’in en bilinen sloganlarından biri olan “Sí, se puede,”—“Yes, we can,” (Evet, yapabiliriz.) 2008 yılında Demokrat Parti başkan adayı Barack Obama (1961–) tarafından benimsenmiştir.

3- Chavez’in sekizinci sınıfta okuldan ayrılmadan önce otuz sekiz ayrı okula kayıt yaptırdığı söylenmektedir.

L. Ron Hubbard

L. Ron Hubbard (1911–1986) Scientology Kilisesi'nin kurucusudur. Nebraska'daki Tilden'de dünyaya geldi. ABD'nin batısındaki farklı şehirlerde büyüdü. 1930'larda George Washington Üniversitesi'den ayrıldıktan sonra bilim kurgu romanları yazmaya başladı.

II. Dünya Savaşı'nda donanmada hizmet ettikten sonra 1950 yılında daha iyi bir akıl sağlığı için öğütler içeren *Dianetics* isimli kişisel gelişim çalışmasını yayınladı. Psikiyatristler tarafından şarlatanlık olarak adlandırılmasına rağmen Hubbard'ın bilimsel görünen kavramlar ve öneriler içeren kitabı yüz binlerce satmıştır.

Dianetics'in başarısı ona 1954 yılında scientoloji kilisesini kurma fırsatı sundu. Grup başlarda bir danışma servisi gibi hizmet vermekteydi. Hubbard akıl sağlığı sorunları olan hastaları dinlemek için her saat için yüzlerce dolar almaktaydı. Sonunda bu seanslardan ve kitaplarının satışından elde ettiği karlar milyonlarca dolara ulaşacaktı.

Psikiyatristler tarafından eleştirilen ve vergi soruşturmaları geçiren Hubbard, Scientology'nin dini bir akım olduğunu ilan etti (dini akımlar vergi muafiyetinden yararlanmaktaydılar). 1967 yılında farklı devletlerde geçirdiği mali soruşturmalardan kurtulmakta sığır taşımak için kullanılan bir gemiden yata dönüştürülmüş Apollo isimli tekneye taşındı. Uluslararası sularda yaşamaya karar vermişti.

Birkaç yılını açık denizlerde geçirdikten sonra 1975 yılında ABD'ye geri döndü. Üç yıl sonra Hubbard'ın ofislerine baskınlar düzenlendi. Üçüncü eşi Mary Sue Hubbard (1931–2002) çeşitli kolluk kuvvetlerinin telefonlarının dinlenmesinde oynadığı rol nedeniyle hapse atıldı. Hubbard hayatının son yıllarını inzivada geçirdi. Kaliforniya'daki San Luis Obispo yakınlarında ıssız bir çiftlikte yaşadı. Çiftlikteki bir karavanda öldüğünde kilise

hazinesinden kendi şahsi hesabına aktardığı 100 milyon dolardan fazla parası vardı.

Hubbard hakkında çok çeşitli görüşler mecvuttur. Onu eleştirenlere göre takipçilerinin saflığını sömüren bir şarlatandır. 700 bini aşan müridine göre ise takipçilerinin hayatını değiştiren ruhani bir liderdir. Müritleri arasında Hollywood yıldızları da vardır.

Ek Bilgiler

1- Scientology teolojisinde tanrı ya da ahiret yoktur. Hubbard her bir bireyin thetan denilen ölümsüz bir ruha sahip olduğuna, bu ruhun ölümden sonra başka bedenlere geçtiğine inanır. Ancak thetanlar galaksiler arası şeytani bir tiran tarafından zarara uğratılmıştır. Xenu isimli bu tiran 75 milyon yıl önce dünyada hidrojen bombaları patlatmıştır. Bu nedenle "Dianetics"in ruhları iyileştirmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

2- Avrupa'nın büyük bölümünde Scientology tehlikeli bir tarikat olarak görülmektedir. Özellikle Almanya'da İslami aşırılıkla eş değerde bir tehdit olarak değerlendirilmektedir.

3- Hubbard çeşitli takma isimlerle yazılar yazmıştır. Bunların arasında Winchester Remington Colt ve Rene LaFayette de vardır. Müritlerine göre Hubbard 3 milyon yıl önceki reenkarnasyonu sırasında Arpen Polo ismiyle müziği keşfetmiştir.

Konrad Adenauer

Konrad Adenauer (1876–1967), II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Almanya'nın ilk sanşölyesi olmuştur. On dört yıl görev yapmış ve Alman ekonomisinin yeniden inşasındaki katkılarından dolayı takdir toplamıştır. Yahudi Soykırımı'nın dehşetinden sonra ülkesinin imajının uluslararası camiada tamir edilmesinde önemli rol oynamıştır.

Adenauer aynı zamanda ülkesini savaşın travmalarından bir an önce kurtarabilmek için yaptığı kimi faaliyetler nedeniyle eleştirilere de konu olmuştur. Kimi Nazi liderlerinin ceza almadan kurtulmasını sağladığı ve Alman halkının Nazi savaş suçları ile tamamen yüzleşmesini engellediği ileri sürülmüştür.

Adenauer Köln'de doğmuştu. 1917 yılında şehrin belediye başkanı oldu. 1933 yılında görevden alındı ve kamu binalarına Nazi bayrağı çekmeyi reddettiği için yeraltında yaşamak zorunda bırakıldı. İki kez tutuklandı ve senelerce kaçmak zorunda kaldı.

Savaştan sonra ABD ordusu Adenauer'i yeniden Köln belediye başkanı yaptı. Naziler'le ilişki kurmamış birkaç siyasetçiden biri olarak Hıristiyan Demokrat Birliği adında yeni bir partinin kurulmasına yardımcı oldu. 1946 yılında partinin lideri oldu. Ülkenin Doğu ve Batı Almanya olarak bölünmesinin ardından yapılan ilk seçimleri Hıristiyan Demokratlar kazandı. Adenauer yetmiş üç yaşında Batı Almanya'nın sanşölyesi oldu.

Adenauer ülkesinin NATO safında yer almasını sağlamış, Yahudi Soykırımı nedeniyle İsrail'e tazminat ödeme kararı almış ve Alman Ordusu'nu yeniden kurmuştur. Aynı zamanda SSCB ile son Alman savaş esirlerinin bırakılması için görüşmeler yürütmüştür.

Adenauer'ın son derece tartışmalı olan bir icraatı da eski Nazilerin itibarını iade etmesi ve onları üst düzey görevlere getirmesi olmuştur. 1958

yılına gelindiğinde neredeyse bütün Nazi savaş suçluları affedilmiş ve cezaevinden çıkarılmıştı.

1963 yılında istifa eden Adenauer dört yıl sonra ölmüştür. Son yıllarında, yetişen yeni Alman nesillerinin gözünde muhafazakarlığın simgesi olarak görülmeye başlanmıştı. Onun ardından ülkenin savaş suçları ile daha ciddi bir şekilde hesaplaşması gerektiği gündeme gelmiştir.

Ek Bilgiler

1- Adenauer, Harry S. Truman'a (1884–1972) hayrandı. 1964 yılında bir gazeteciye onun anılarını sürekli elinin altında bulundurduğunu söylemiştir.

2- Time "Hunların ve Nazilerin nefret edilen toprağına yeniden saygınlık kazandırdığı için" 1953 yılında onu yılın adamı seçti.

3- Adenauer 1944 yılında Gestapo tarafından tutuklandı. Hitler'e yapılan başarısız suikastin şüphelilerinden biriydi. Komplo ile ilişkisine dair hiçbir delil bulunamadı. Birkaç ay sonra serbest bırakıldı.

İsaiah Berlin

İngiltere başbakanı, Isaiah Berlin'i (1909–1997) 1957 yılında şövalyelik için aday gösterdiğinde Berlin gevezeliği nedeniyle ödüllendirildiğini söylemişti. Bir yazar, filozof ve diplomattı. Çok farklı konularda yazılar yazmış ve dersler vermişti. 20. yy'ın en üretken İngiliz yazarlarından biriydi.

Berlin'in belki de en önemli başarısı komünizme getirdiği dokunaklı eleştiriydi. Rus asıllı bir filozof olarak ütopya temelli düşüncenin, hemşehrilerini hayal ettikleri mükemmel toplumun inşası yolunda her şeyin meşru olduğunu düşünmeye ittiğini söylüyordu.

Berlin'in komünizme karşı tepkisi kendi ailesinin yaşadığı acı deneyimlerden kaynaklanıyordu. O zamanlar Rusya'ya bağlı Letonya'da doğmuştu. 1917 yılındaki devrimin ardından ülkeden ayrılmak zorunda kalan bir kereste tüccarının oğluydu.

Ailesinin 1921 yılında İngiltere'ye yerleşmesinin ardından Berlin Oxford'a gitti. 1932 yılında üniversitede ders vermeye başladı. Oxford'un "All Souls College"inin ilk Yahudi akademisyeni oldu. II. Dünya Savaşı sırasında Berlin ABD'ye gönderildi. Daha sonraları ise Moskova'daki İngiliz elçiliğinde görev yaptı. Sovyetler Birliği'ndeki görevi sırasında yazar ve muhaliflerle kurduğu dostluk onun komünizm karşıtlığını pekiştirdi.

Berlin, siyaset felsefesini 1959 tarihli *Two Concepts of Liberty* (Özgürlüğün İki Anlamı) adlı makalesinde ortaya koydu. Komünizm gibi toplumu yeniden şekillendirmeyi hedefleyen ütopik felsefeleri hedef tahtasına koyuyordu. Makalede negatif özgürlük ve pozitif özgürlük kavramlarını geliştirdi. Negatif özgürlük herhangi bir şeyden özgür olmak anlamına geliyordu. Örneğin, ABD yasaları insanın kendi aleyhine tanıklık etmeme özgürlüğü olduğunu kabul ediyordu. Pozitif özgürlük ise bazı hakların garanti altına alınması anlamına geliyordu. Oy kullanma hakkı ya da yaşama hakkı gibi. Berlin'e göre pozitif haklar totalitaryanizm riskini içinde barındırıyordu. Zira bu haklar devletin müdahil olmasını ve kimi zaman hakları garanti altına alabilmek için baskı yapmasını gerektiriyordu. Pozitif hakların garanti altına alınması talebiyle yola çıkan ütopik politik projeler Berlin'e göre "kelimenin tam anlamıyla ölümcül" olabilirdi. Zira

bu şekilde düşünenler idealist amaçlarını gerçekleştirebilmek için her şeyi yapmaya hakları olduğunu düşünmeye başlıyordu. Berlin ise ütopyacılık yerine insanların farklılıklarını tanıyan ılımlı bir liberalizmi savunuyordu. Vatandaşlara kabul etmek istemeyebilecekleri ütopik şemaları dayatan her türlü yapıya karşıydı. Seksen sekiz yaşında Oxford'da kalp krizinden öldü.

Ek Bilgiler

1- Kariyerinin ilk dönemlerinde İngiliz gazetesi Guardian'a başvurdu. Editör, iyi bir yazar olmadığı gerekçesiyle ona iş vermeyi reddetti.

2- II. Dünya Savaşı sırasında Washington'daki İngiliz elçiliğine atandı. Burada Winston Churchill (1874–1965) için Amerika'daki gelişmeleri özetleyen haftalık raporlar yazıyordu.

3- Oxford Üniversitesi ile ilişkisini hayat boyu kesmedi. Aynı zamanda ABD'de Harvard, Princeton, Bryn Mawr College ve Chicago üniversitelerinde ders verdi.

Alan Turing

1945 yılında matematikçi Alan Turing (1912–1954) İngiliz hükümeti tarafından II. Dünya Savaşı'ndaki müttefik zaferinin kahramanlarından biri olarak onurlandırıldı. Ancak on yıldan daha az bir süre içinde aynı hükümet homoseksüel olduğu için onu tutukladı, yargıladı ve aşağılanmasına neden oldu. Bu yaşadıkları Turing'i intihara sürükledi.

Mancherster'daki intiharı onu eşcinsel hakları hareketinin erken dönem şehitlerinden biri haline getirdi. İlk bilgisayarların yapılmasına katkı sağlayan parlak beyinlerden biriydi. Alman ordusu tarafından kullanılan gizli kodların kırılmasında son derece önemli bir rol oynamıştı.

Turing, Londra'da doğdu. Önde gelen bir yatılı okula gitti. Burada homoseksüel olduğunun farkına vardı. Cambridge Üniversitesi'ndeki King's Kolej'de matematik eğitimi almaya başladı. 1934 yılında mezun oldu.

İlk önemli makalesi *On Computable Numbers* (Hesaplanabilir Sayılar Üzerine) 1936 yılında yayınlandı. Bu sırada yirmi dört yaşındaydı. Makalede farklı işlevler görebilecek “evrensel makina” (*universal machine*) kavramını ortaya attı. Bu konsepti tamamen kuramsal bir fikir jimnastiği için kullanmıştı. Ancak onun da beklentilerini aşan bir biçimde düşünceleri, daha sonraki yıllarda bilgisayar biliminin temellerini atacaktı.

Büyük Britanya'nın Almanya'ya savaş açmasından bir gün sonra 4 Eylül 1939 tarihinde gizli bir askeri üs olan Bletchley Park'da göreve başladı. Sonraki beş yıl boyunca Bletchley Park'ta görevli matematikçiler Nazi kodlarını çözmek için uğraştılar. Nazi “Enigma” kodunun çözülüşü Alman askeri haberleşmesinin deşifre olmasını sağladı. Bu savaşta büyük bir avantaj elde edilmesi demekti.

Savaştan sonra Turing bilgisayar çalışmalarına devam etti. Dünyanın ilk çalışan bilgisayarlarından biri olan *Manchester Mark I*'in inşasına yardımcı oldu. Ortada henüz onu çalıştırabilecek bir bilgisayar bile yokken dünyanın ilk satranç bilgisayar programını geliştirdi.

1952 yılında "ahlaksızlığı" nedeniyle tutuklandı. Hapse mahkum olmaktan son anda kurtuldu. Ancak eşcinseliğini "tedavi etmek" amacıyla çeşitli tıbbi müdahalelere maruz bırakıldı. Bunların arasında östrojen enjeksiyonu da vardı. Siyanür enjekte edilmiş bir elma yiyerek kırk bir yaşında öldü. Bu olay kayıtlara intihar olarak geçse de aralarında annesinin de bulunduğu bazı kişiler bunun bir kaza hatta cinayet olabileceğinden şüphelendiler. 2009 yılında İngiltere hükümeti Turing'den resmen özür diledi.

Ek Bilgiler

1- Bilgisayar teknolojisine katkı yapanlara verilen uluslararası bir ödül olan "A. M. Turing Ödülü" adını 1966 yılında ünlü matematikçiden aldı.

2- Turing uzun mesafe koşmaktan hoşlanıyordu. Bir keresinde bir maratonda tam 2 saat 46 dakika ve 3 saniye boyunca koşmuştu (42 km). Neredeyse 1948 yılındaki İngiliz Olimpiyat Takımı'na giriyordu.

3- Bletchey Park'taki "The Station X" (İstasyon X) isimli şifre çözme merkezi, II. Dünya Savaşı'nın ardından uzun yıllar bir devlet sırrı olarak kaldı. İngiliz hükümeti bu departmanın varlığını ancak 1970'lerde açıkladı. Böylece orada çalışan bilim insanlarının yaptıkları katkılar da ortaya çıkmış oldu.

E. Howard Hunt

E. Howard Hunt (1918–2007) Watergate Skandalı’nın merkezinde yer alan isimlerden biriydi. 1972 yılında Demokrat Parti binasına zorla girmeye çalışan ekibi organize eden Beyaz Saray görevlisi olarak ünlendi. Hırsızların yakalanması ve Hunt’la olan bağlantısının açığa çıkması başkan Richard M. Nixon’un (1913–1994) 1974 yılında istifası ile sonuçlanan bir dizi olayı da beraberinde getirdi. Hunt’un arkadaşı muhafazakar yazar William F. Buckley’nin (1925–2008) sözleriyle “Nixon’ın istifasında diğer pek çok insandan çok daha fazla sorumluluğu vardı.”

Everette Howard Hunt Jr., New York eyaletinin kuzeyinde dünyaya geldi. Brown Üniversitesi’nde eğitim gördü. II. Dünya Savaşı’nda donanmaya katıldı. Stratejik Hizmetler Ofisi’nde görev yaptı. Bu kurum daha sonra CIA’e dönüşecekti. Savaştan sonra da ajanlığa devam etti. 1954 yılında Guatemala’nın demokratik bir seçimle iş başına gelmiş hükümetine karşı yapılan CIA destekli darbenin arkasındaki isimlerden biriydi.

1940’lardan itibaren takma isimlerle casusluk romanları yayınlamaya başladı. İlk çalışmalarından çoğu beğeni topladı. Kısa hikayeleri *Cosmopolitan* ve *New Yorker*’da yayınlandı.

Koyu bir anti komünist olan Hunt, 1961 yılında “Domuzlar Körfezi Çıkarması”na katıldı. Operasyonun başarısızlığının ardından CIA’in gözünden düştü. Hunt ise tam aksine John F. Kennedy’nin (1917–1963) Küba’da rejim değişikliği için yeterince uğraşmadığını düşünüyordu. 1970 yılında CIA’den ayrıldı.

Nixon tarafından Beyaz Saray’a güvenlik danışmanı olarak atandı. Nixon’un politik düşmanlarına karşı casusluk faaliyetleri yürütmesi için günlüğü 100 dolar maaşla göreve başladı. 1972 seçimleri yaklaşırken Hunt beş adam kiraladı. Adamlar Watergate kompleksine girip Demokrat Parti’nin telefon hattına dinleme cihazları yerleştirecekti. Adamlar

yakalandığında içlerinden birinin adres defterinde Hunt'ın isminin olduğu görüldü.

Hunt, olaydaki rolü nedeniyle otuz üç ayını cezaevinde geçirdi. Serbest kalınca casusluk romanları yazmaya devam etti. Watergate'te yaptıklarını savundu. Söylediğine göre tek pişmanlığı Domuzlar Körfezi Çıkarması'nın başarısızlığıydı. Seksen sekiz yaşında Miami'de öldü.

Ek Bilgiler

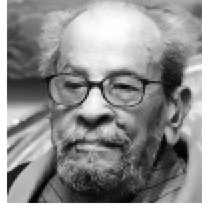
1- Hunt farklı isimlerle seksenden fazla roman yayınladı. Takma isimlerinden bazıları Gordon Davis, John Baxter ve David St. John idi.

2- Watergate olayında kiralanan beş adamdan biri de Frank Sturgis'di (1924–1993). Sturgis, Castro karşıtı eski bir ajandı. Hunt'un başarılı kitaplarından biri olan "Bimini Run"daki (1949) başkahramanın ismi onunkiyle neredeyse aynıydı.

3- Herhangi bir kanıt bulunmamasına rağmen Hunt "Kennedy Suikasti" ile ilişkilendirilmiştir. 1985 yılında bir gazeteyi bu iddiaları yüzüden mahkemeye verdi, ancak jüri davasını haksız buldu.

Necib Mahfuz

1994 yılında iki radikal islamcı Kahire'deki bir kafeye giden seksen iki yaşındaki bir adama saldırdılar. Polis daha sonra suikast girişimi ile El Cihat örgütü arasında bağlantı kurdu. Suikastin hedefi Mısırlı romancı Necip Mahfuz (1911–2006) boynundan bıçaklanarak ağır yaralanmış ama sağ kurtulmuştu.

Mahfuz, Arap dünyasının önde gelen yazar ve aydınlarındandı. 1988 yılında Nobel edebiyat ödülü kazanmıştı. Açık sözlü bir liberal, sekülarist ve ifade özgürlüğü taraftarıydı. Bunlar ona yapılan saldırıyı tetikleyen unsurlar olmuştu.

Mahfuz Kahire'de doğmuş ve katı Müslüman bir ailede eğitim görmüştü. Kahire Üniversitesi'nde felsefe okudu. Yavaş yavaş dinden kopmaya başladı. 1939 yılında ilk romanı *Mockery of the Fates* (Tecelliler Komedisi) yayınlandı. Olay Antik Mısır'da geçiyordu. Mahfuz bu tarihi dönemden epeyce ilham almıştı.

II. Dünya Savaşı'nın ardından Mısır'ın çalışan sınıflarını konu alan eserler vermeye başladı. Ünlü Kahire üçlemesi *Palace Walk* (Saray Turu / 1956), *Palace of Desire* (Arzu Sarayı / 1957) ve *Sugar Street* (Şeker Sokağı / 1957) Mısırlı bir ailenin hayatını konu alıyordu. Öyküler monarşinin yıkıldığı 1952 devrimiyle son buluyordu. 1959 tarihli kitabı *Children of Gebelawi* (Gebelawi'nin Çocukları) dini otoritelerin hışmına uğradı. Kitapta kullandığı laik söylem 1994 yılında gerçekleşen suikastin motivasyon kaynaklarından biri olacaktı.

Mahfuz, İslami radikalizmi eleştiriyordu. İsrail ve Filistin arasındaki 1978 barış antlaşmasını destekleyen birkaç Arap entelektüelinden biriydi. Bu nedenle Arap dünyasının çoğu yerinde kitapları yasaklandı. Nobel ödülünü kazanmasının ardından Salman Rüşdi'ye (1941-) olan desteğiyle 1989 yılında daha büyük bir çalkantıya neden oldu. Rüşdi, *Şeytan Ayetleri* isimli

kitabında İslam dünyasını eleştiriyor ve söylendiğine göre İslam'a hakaret ediyordu. İran lideri, Rüşdi için idam fetvası vermişti.

Mahfuz'a yapılan saldırı ömrünün kalan kısmını sağlık sorunları ile boğuşarak geçirmesine neden oldu. Kalem kullanmakta bile zorlanıyordu. Doksan dört yaşında Kahire'de öldü.

Ek Bilgiler

1- Mahfuz çeşitli devlet memurluklarında çalıştı. Zira kitaplarından kazandığı para geçinmesine yetmiyordu. 1960'lar ve 1970'lerde filmleri sansürlemekle görevli ofiste görev aldı. Onu eleştirenler böyle bir işte çalışmasını yadırgatıcı bulmuştu.

2- Erken dönem yazılarını beğenmiyordu. 1930'larda yaklaşık elli kısa öyküsünü imha etti. Yine de kısa öykülerinden oluşan on üç derleme ve otuz senaryo yayınlamayı başarmıştır. Ayrıca otuz üç romanı bulunmaktadır.

3- Mahfuz hayatı boyunca Mısır'dan sadece üç kez ayrıldı. Nobel'i almak için Stockholm'e bile gitmedi. Onun yerine ödülü kızları aldı.

Huey Newton

Onu eleştirenlere göre Kara Panterlerin lideri Huey P. Newton (1942–1989) bir sokak serserisi, aşırılıkçı ve katildi. Kaliforniyalı bir polisi öldürdüğü gerekçesiyle iki yıl cezaevinde kaldı. 1987 yılında silahlı saldırı suçlamasıyla yeniden hapse girdi. Bir uyuşturucu alışverişi sırasında öldürüldü.

Taraftarlarına göre ise Newton ve Kara Panterler siyahi Amerikalıların savunucusuydu. Beyaz şiddetine karşı bir simge ve siyahi Amerikalıların özgüven kaynağı olmuştu. Pek çoklarına göre siyahi gücün beden bulmuş haliydi. 1960'lar boyunca siyahi ulusal gururunun Amerika çapında temsilcisi oldu.

Newton, Louisiana'da doğdu. Adını vali Huey Long'tan (1893–1935) alıyordu. Newton, ailesi ile birlikte Kaliforniya'daki Oakland'a taşındı. Çocukluğunda başını sürekli belaya sokuyordu. On dört yaşında silahlı saldırı suçlamasıyla tutuklandı.

Kendi ifadesine göre liseden mezun olduğunda okuma yazma bile bilmiyordu. Okumayı öğrenmeye karar verdi. İşe Platon'un *Republic* (Devlet) kitabıyla koyuldu. Daha sonraları bu kitabı anlamak için beş kez okuması gerektiğini itiraf edecekti. Kitap onun için bir dönüm noktası oldu. Politik bilince bu şekilde kavuştu.

Siyahi radikallerden fazlasıyla etkileniyordu. Bobby Seale (1936–) ile birlikte 1966 yılında Kara Panterler'i kurdu. Newton grubun “savunma bakanı” olarak görevlendirildi. Panterler kenar mahallelerde silahlı devriyeler organize ettiler. Polis şiddetine karşı mücadele ediyorlardı. Bedava kahvaltı programları ve yoksullar için sağlık klinikleri açtılar. Bu merkezler farklı ABD şehirlerinde çok sayıda insan için bir çekim merkezi haline geldi.

Newton 1967 yılında polis memuru John Frey'i öldürmekle suçlandı. Bir yargıç 1970 yılında kararı bozunca serbest bırakıldı. Onun yokluğunda Panterlerin gücü azalmıştı. 1974 yılında yeniden tutuklandı. Bir fahişeyi öldürmekle suçlanıyordu. Küba'ya kaçtı, ancak 1977 yılında geri döndü ve yapılan yargılama sonucunda aklandı.

1970’lerin sonlarına doğru Kara Panterler dağılmaya başladı. Newton yüksek okula gitti. Panterlerle ilgili teziyle doktora aldı. Hayatının son yıllarını eroin ve kokain bağımlılığı ile mücadele ederek geçirdi. 1989 yılında Oakland’da bir uyuşturucu satıcısı tarafından vuruldu.

Ek Bilgiler

1- Spike Lee (1957–), 2001 yılında “A Huey P. Newton Story” (Huey P. Newton’un Hikayesi) isimli bir belgesel çekti. Başrolde Roger Guenveur Smith (1959–) oynuyordu.

2- Kara Panterler’in diğer kurucusu Boby Seale halen Philadelphia’daki Temple Üniversitesi’nde profesörlük yapmaktadır. Bir ara Ben ve Jerry’s Dondurmaları’nın reklam yüzü de oldu.

3- Yıllarca bağımlılıktan kurtulmak için mücadele eden Newton 1984’da tedavi gördü. Tedavi masrafları Richard Pryor (1940–2005) isimli bir komedyen tarafından karşılandı. Ancak tedavinin başarısı kısa sürdü. Bir süre sonra üzerinde uyuşturucu kullanmaya yarayan araç gereçle yakalanınca yeniden tutuklandı.

Maharishi Mahesh Yogi

1968 yılında Beatles grubu ününün zirvesindeydi. Albümleri *Sgt. Pepper's Lonely Hearts Club Band* (Çavuş Pepper'ın Yalnız Kalpler Klubü / 1967) ile kazandıkları uluslararası ünün tadını çıkarıyorlardı. O bahar grubun dört üyesi yeni bir albüm çıkartmak yerine Hindistan'da bir dağda inzivaya çekilip transandantal meditasyon teknikleri üzerinde çalışacaklarını söyleyerek dünyayı şaşırttı.

Hindistan'daki guruları Maharishi Mahesh Yogi'ydi (1917–2008). Bu ünlü Hindu, transandantal meditasyonun dünya çapında tanınmasını sağlamıştı. Elli yıl boyunca faydalarını anlatarak dünyayı dolaştı. Hem ruhani bir lider hem de bir yıldız olan Mahesh onu eleştirenlere göre ise sadece bir madrabazdı. Maharishi her ne olursa olsun dünyanın en bilinen mistiği haline gelmişti. Doğu spiritüalizminin moda olmasında katkıları sonsuzdu.

Beatles'la olan ilişkisi takipçi sayısını arttırdı. Bunların arasında ünlü müzisyenler, politikacılar ve sanatçılar da vardı: Beach Boys'un solisti Mike Love (1941–), aktris Mia Farrow (1945–) ve yönetmen David Lynch (1946–) gibi. 2001 yılında güneydoğu İowa'daki bir kasaba onun takipçilerinin yerleşim bölgesi olarak kuruldu.

Mahesh, Hindu bir kutsal adam için sekreterlik yapmaya başlamadan önce fizik eğitimi almıştı. 1953 yılında ustası ölünce Himalayalar'a gitti. Burada kendi meditasyon tekniklerini geliştirdi ve bir *ashram* kurdu.

Mahesh'in tekniği stresi azaltmaya ve sağlıklı bir yaşam sürmeye yarıyordu. 1957 yılında bunu tanıtmaya başladı. Çeşitli kutsal sözlerin tekrarlanmasıyla yapılan sessiz meditasyon insana iç huzuru sağlıyordu. Daha ileri aşamalara gelenler ise "yogi uçuşunu" deniyordu. Bu, hasırın üzerinde bağdaş kurmuş bir halde otururken yapılan bir yükselme denemesiydi. Mahesh bunun dünya barışına katkı sağlayan pozitif bir enerji yaydığını söylüyordu. Beyaz bir kaftan giyen ve çiçeklerden oluşan bir çelenk takan Mahesh, doksan bir yaşında Hollanda'da ölene kadar hareketin lideri ve sözcüsü oldu.

Beatles, Himalayalar'daki *ashram*'da iki ay kadar kaldı. "Beyaz albüm" olarak da bilinen *The Beatles*'ta yer alan pek çok şarkılarını orada

bestelediler. Ancak solist John Lennon (1940–1980) Maharishi'de beklediklerini bulamadı. Grup guruyla olan bağlantısını birkaç ay sonra tamamen kopardı.

Ek Bilgiler

1- Grubun 1968 yılında bestelediği "Sexy Sadie" (Seksi Sadie) isimli şarkısı Lennon'u hayal kırıklığına uğratan Maharishi'yi hedef alan bir taşlamaydı.

2- Maharishi'nin ABD'deki en üst düzey temsilcisi Harvard mezunu fizikçi John Hagelin'di (1954–). Ulusal ve uluslararası problemleri transandantal meditasyon yoluyla çözme iddiasındaki bir platformun üç kez başkan adayı oldu.

3- Maharishi Vedic City, 2001 yılında Iowa'daki Fairfield'in hemen dışında kuruldu. Gurunun öğretilerine uygun olarak tüm binaların yüzü doğuya dönüktür, Sanskritçe kasabanın resmi dilidir ve şehrin sınırları içerisinde organik olmayan besinleri üretmek ya da tüketmek yasaktır.

Golda Meir

Batı dünyasının ilk kadın başbakanı olan Golda Meir (1898–1978) 1969 ve 1974 yılları arasında İsrail'i yönetti. Görevde olduğu sürede ülkesi pek çok zorlukla karşılaştı. İsrailli atletler Münih'teki 1972 Olimpiyat Oyunları'nda katledilmiş ve Yom Kippur Savaşı (1973) yaşanmıştı.

Hem dostları hem de düşmanları onu ciddi, akılcı tavrıyla tanımaktadırlar. Müstehzi bir mizah anlayışı vardı. Siyonist projeye tutkuyla bağlıydı. Bir Yahudi devletinin kuruluşuna ömrünü adamıştı. Onun bağımsızlığının korunması için de aynı adanmışlıkla çalışacaktı.

Meir, Ukrayna'da doğdu. O dönemde Ukrayna, Çarlık Rusyası'nın bir parçasıydı. Ailesi 1906 yılında yoksulluktan ve anti semitimizden kurtulmak için ABD'ye gitti ve Milwakuee'ye yerleşti. Burada İngilizce öğrendi ve ailesinin bir bakkal dükkanı açmasına yardımcı oldu. Lisede Siyonist bir gençlik organizasyonuna katıldı. 1921 yılında Filistin'e gitti.

Filistin'e gittikten sonra bir kolektif çiftlikte çalışmaya başladı. Daha sonra emek konsilinde görev aldı. ABD ve Avrupa'yı gezerek Yahudi yerleşimciler yararına ve Siyonizm davası adına yardım topladı.

II. Dünya Savaşı ve Yahudi Soykırımı, Yahudi devletinin kuruluş sürecini hızlandırdı. 1948 yılında İsrail bağımsızlığını ilan etti. Meir, İsrail Bağımsızlık Bildirgesi'nin yirmi beş imzacısı arasındaydı. Yeni ulusun ilk pasaportunu aldı.

1949 yılında İsrail meclisi Knesset'e üye seçildi. 1956 ve 1966 yılları arasında dış işleri bakanlığı yaptı. Daha sonra sağlık nedenlerinden dolayı emekli oldu. 1966 yılında Mapai Partisi'nin sekreteri olarak politikaya geri döndü. 1969 yılında ölen başbakan Levi Eshkol'un (1895–1969) yerine geçti.

Meir'in görev süresinde en önemli mesele İsrail ve Arap komşuları arasındaki sorunlardı. Kara Eylül Filistin Örgütü tarafından İsrail'in Olimpiyat atletlerine yapılan saldırı önemli bir sorun olarak ortaya çıktı. Meir'in Yom Kippur Savaşı'ndaki rolü eleştiri konusu oldu. İsrail, Arap saldırılarına hazırlıksız yakalanmıştı. Buna rağmen, Mısır ve Suriye ordularını üç hafta içinde yenmeyi başardı.

Meir sonraki yıl savaştaki performasına ilişkin tartışmaların ardından yeniden emekli oldu. Dört yıl sonra seksen yaşındayken öldü.

Ek Bilgiler

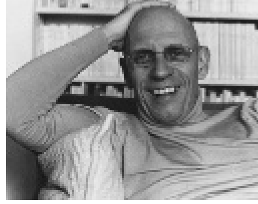
1- Meir, İsrail'in Sovyetler Birliği'ndeki ilk elçisiydi.

2- Meir'in hayatını anlatan "Golda" oyununda Anne Bancroft (1931–2005) başrolde oynuyordu. Oyun, 1977 yılında Broadway'de sahnelendi.

3- Meir, 2005 yapımı Steven Spielberg (1946–) filmi Münih'te Lynn Cohen tarafından canlandırılmıştı. Film İsrail'in Münih saldırılarının intikamını nasıl aldığını anlatıyordu.

Michel Foucault

Michel Foucault (1926–1984) kendisini bir filozof değil tarihçi olarak tanımlıyordu. Ancak cinsellik, delilik ve hapishane ile ilgili kitapları ve dersleri felsefede büyük bir devrim yarattı. Yeni bir postmodern yazarlar, tarihçiler ve teorisyenler kuşağına ilham kaynağı olmuştu.

Kelliği ve siyah giysileri ile ünlü Foucault, Avrupa ve ABD'de akademik bir yıldız haline geldi. Ölümünün ardından *New York Review of Books* tarafından dünyanın en ünlü entelektüeli olarak sınıflandırıldı.

Foucault Orta Fransa'daki Poutiers şehrinde doğdu. Paris'teki *École Normale Supérieure* isimli okulda felsefe eğitimi aldı. Büyüme çağında oldukça depresifti. Akranları ondan nefret ediyordu. Bir başka öğrenciyi bıçakla öldürmeye çalıştığı söylenmektedir. Friedrich Nietzsche'yi (1844–1900) keşfi onun üzerinde büyük bir etki bıraktı.

Foucault, *Madness and Civilization* (Delilik ve Medeniyet) isimli doktora tezini 1961 yılında yayınladı. Fransız akademisinde büyük bir etki yarattı. Eseri çok geçmeden çok satanlar listesine girdi. Kitap kariyeri boyunca üzerinde çalışacağı birçok konuya, özellikle de toplumsal kontrol ile delilik ve suçluluk gibi kavramlar arasındaki ilişkiye değiniyordu. Akıl hastalıklarının sosyal bir kurgu olduğunu iddia ediyordu. Bu kurgu toplumsal kurallara uymayanların içeri tıkılmasına ve cezalandırılmasına hizmet ediyordu. Bu söylemini *Discipline and Punish* (Disiplin ve Ceza / 1975) gibi sonraki çalışmalarında daha da derinleştirecekti. Akıl hastalıklarının tedavisine karşı çıktı. Bu "tedavilerin" delileri hapsetmekten daha baskıcı olduğunu söylüyordu.

Özel hayatı dengesiz ve trajikti. 1970'lerden itibaren her sene bir kere San Fransico'ya gidip konuşma yapmaya başladı. Aynı zamanda burdaki seks partilerine katılıyordu. Büyük olasılıkla bu partilerden birinde HIV kaptı.

Elli yedi yaşında öldüğünde AIDS hastalığının ilk ünlü kurbanlarından biri oldu.

Foucault günümüzde akademik dünyanın en etkili ve en tartışmalı kişilerinden biri olmaya devam etmektedir. Onu eleştirenler argümanlarını abartılı ve tarihsel dönemlendirmelerini yanlış bulmaktadır. Destekçileri ise Foucault'un iktidar ve iktidarın yayılışı ile ilgili yeni düşünme biçimleri geliştirdiğinin altını çizmektedir.

Ek Bilgiler

1- Foucault 1950'lerin başında üç yıl Komünist Parti üyesi olarak kaldı. Daha sonra Joseph Stalin'e (1879–1953) duyduğu tepki nedeniyle partiden ayrıldı ve katı bir anti komünist oldu.

2- Fransa'ya ek olarak Kaliforniya'daki Berkeley Üniversitesi'nde; ayrıca İsveç, Polonya, Tunus ve Almanya'daki çeşitli üniversitelerde ders verdi.

3- Öldüğü sırada "Cinselliğin Tarihi"nin ilk üç cildini tamamlamıştı. Kitabın dördüncü cildi "Confessions of the Flesh" (Etin İtirafları) ise neredeyse bitmek üzereydi. Ancak Foucault mirasında izin vermediği için basılamamaktadır.

Linus Pauling

Linus Pauling (1901–1994) çocukluğunda hemen hemen her haftasonu Oregon'daki Oswego'da yaşayan büyükanne ve büyükbabasının evini ziyaret ederdi. Bu ziyaretlerden birinde evin yakınındaki ormanda içinde sülfürik asit, hidroklorik asit ve diğer kimyasal maddelerle dolu şişeler bulunan terkedilmiş bir klübe keşfetti.

On üç yaşındaki Pauling, bu eşyaları araba ile eve taşıdı. Çok heyecanlanmıştı. "Bunlara sahip olmak harika bir şeydi," diye yazacaktı sonraları. Bulduğu maddeleri Amerikan bilim tarihinin en çok dile getirilen kariyer öykülerinden birinin ilk deneylerinde kullanacaktı.

Kimyager, öğretmen ve savaş karşıtı bir aktivist olan Pauling iki Nobel Ödülü kazanmıştır. İlki 1954 yılında kimya dalında, diğeri ise II. Dünya Savaşı sonrasında nükleer silahlara karşı başlattığı kampanyalar sayesinde hak ettiği 1962 Barış Ödülü idi.

Pauline doktorasını Kaliforniya Teknoloji Enstitüsü'nde (Cal Tech) tamamladı. Sonraki on yıllar boyunca bu okulda ders verdi. İlk dönem çalışmaları kimyasal bağlar üzerinde yoğunlaşmıştı. Molekülleri bir arada tutan güçleri araştırıyordu. Nükleik asit üzerinde de çalıştı. DNA'nın keşfi için yapılan yarışı James D. Watson (1928–) ve Francis Crick (1916–2004) karşısında kıl payı farkla kaybetti.

1950'den sonra zamanının büyük bölümünü politik çalışmalara verdi. Anti nükleer protestolara katıldı. Amerikan karşıtı olmakla suçlandı. Kongre önünde eleştrildi. Komünist olmadığını kanıtlamak için yemin etmeye zorlandı. Yine de ABD hükümeti 1952 yılında ona pasaport vermeyi reddedecekti.

Hayatının sonraki dönemlerinde C vitaminin kanser gibi ciddi hastalıkların tedavisinde kullanılabileceğini kanıtlamaya çalıştı. Doktorlar tarafından saygı görmese de bu konuda iki kitap yazdı: *Vitamin C and the Common Cold* (C Vitamini ve Genel Soğuk Algınlığı / 1970) ve *How to Live Longer and Feel Better* (Daha Uzun Yaşamanın ve Daha İyi Hissetmenin Yolları / 1986). Bu kitapları sayesinde onun bir kimyager olarak varlığından haberdar bile olmayan Amerikalıların gözünde sağlıklı beslenme uzmanı haline geldi.

Her ne kadar C vitamini ile ilgili söyledikleri hiçbir zaman kanıtlanmamış olsa da onda işe yaramış gibi gözüküyordu. Doksan üç yaşına kadar sağlıklı bir hayat yaşadı. Hayatının son yıllarını Kaliforniya, Big Sur'deki çiftliğinde geçirdi.

Ek Bilgiler

1- Pauling, zorunlu Amerikan tarihi dersini almak istemediği için liseden ayrılmıştı. Ardından gittiği Oregon Tarım Koleji (Oregon Agricultural College) o sıralarda mezunlarına diploma vermiyordu. İkinci Nobel'ini kazandıktan sonra hiç bitiremediği koleji ona 1962 yılında onur diploması verdi.

2- Dokuz yaşındayken doymak nedir bilmeyen bir okuyucuydu. Babası "Portland Oregonian"a bir mektup yazarak oğlu için kitap önermelerini istemişti. Mektubunda "Lütfen İncil'i ve Darwin'in Türlerin Kökeni'ni önermeyin. Onları zaten okudu." diye yazmıştı.

3- II. Dünya Savaşı sırasında Cal Tech'teki laboratuarında askeri araştırmalar yapmak için gönüllü oldu. Denizaltılardaki oksijen miktarını ölçen bir aygıt, yaralı askerler için sentetik kan plazması ve donanma için kendi isminden esinlenerek "linusite" adını verdiği yeni bir patlayıcı geliştirdi.

John Gotti

Pahalı giysileri, fönlü saçları ve desenli çorapları nedeniyle "Dapper Don" (Şık Don) adı verilen John Gotti (1940–2002), son yılların en ünlü mafya babalarından biriydi. New York'lu Gambino ailesinin lideri olarak büyük bir suç imparatorluğu kurmuştu. Aile tefecilik, araba hırsızlığı, eroin ticareti gibi işleri yürütüyordu. Gotti, 1992 yılında cinayet ve haraç kesmekten mahkum oldu. Cezaevine gönderilmesi ve müebbet hapse mahkum edilmesi devletin organize suça karşı kazandığı önemli bir zafer olarak görüldü.

Gotti pek çok açıdan alışıldık gangster tiplemesinden farklıydı. Geçmişin toplumun önüne çıkmaktan çekinen utangaç gangsterlerinden farklı olarak o, spot ışıklarının üzerinde olmasını seviyordu. Kimi öncülleri tarafından karşı çıkılan uyuşturucu satışını da onaylıyordu. Uyduğu tek gelenek şiddetle olan ilişkisiydi. On üç cinayetten mahkum olmuştu. Belki daha düzinelercesinin emrini de verebilirdi. 1980 yılında Gotti'nin on iki yaşındaki oğlu Frank'ı kazayla vurup öldüren komşusunun ortadan kaybolmasını da onun planladığına inanılıyordu.

Gotti, Bronx'ta doğdu. Brooklyn'e taşındıktan sonra bir sokak çetesine katıldı. New York'un beş mafya ailesinden biri olan Gambinolar ile yolları 1960'larda kesişti. 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında mafya babası oldu. Gambino lideri Paul Castellano'nun (1915–1985) Manhattan'da bir et lokantasının önünde öldürülmesini organize etti. Böylece 1985 yılında çetenin başına geçti.

Gotti, yirmi üç asil üyenin dışında toplam 300 kişilik bir ekibi kontrol ediyordu. Çete önemli bir bölümü Gotti'ye giden milyonlarca dolara hükmetmekteydi. Gotti, vergi beyanında ise kendisinin sadece Queens'te tesisat malzemeleri satan bir tüccar olduğunu ileri sürüyordu.

Gotti iki federal davadan kurtuldu. Böylece ona "Teflon Don" denmeye başlandı. Derken eski bir adamı olan Sammy "the Bull" Gravano (Boğa

Sammy Gravano) (1945–) cinayetlerdeki rolü için alacağı cezanın azaltılması karşılığında aleyhinde tanıklık etmeyi kabul etti. Böylece Gotti ömür boyu hapse mahkum edildi. Altmış bir yaşındayken hapiste öldü. Ardından oğlu John A. Gotti (1964–) Gambino lideri oldu. 1999 yılında o da hapse girdi.

Ek Bilgiler

1- Gotti ateşli bir kumarbazdı. Bir zar oyunda 60 bin dolar kaybettiği söyleniyordu.

2- Gravano tanık koruma programına alındı ve Arizona'ya yerleşti. Ancak çok geçmeden suç yaşamına geri döndü. Phoenix'te ekstasi ticareti yaptığı için 2002 yılında tutuklandı.

3- 1970'lerin başında Gotti'nin savunma avukatı Roy M. Cohn'du (1927–1986). Cohn 1950'lerde Senatör Joseph McCarthy'nin (1908–1957) baş danışmanı olarak ünlenmişti.

John Lennon

II. Dünya Savaşı sonrasında doğan kuşak için John Lennon (1940–1980) bir semboldü. Beatles'ın ikinci gitaristi ve Paul McCartney (1942–) ile birlikte grubun söz yazarıydı. 20. yy'ın en etkili ve ünlü hit parçalarını yazdı. Lennon hayatının sonraki dönemlerinde önde gelen bir barış aktivisti oldu. Şarkıları 1960'lar ve 1970'lerde Vietnam Savaşı karşıtı mücadelenin ve barış dolu daha iyi bir dünya yaratma umudu taşıyan uluslararası protest hareketin sesi oldu.

Beatles'ın diğer üyeleri gibi Lennon da İngiltere'nin Liverpool şehrinde doğdu. Annesi ilk gitarını ona 1957 yılında aldı. Aynı yıl bir konserde on beş yaşındaki McCartney ile tanıştı. Böylece aralarında yaşanacak uzun dostluk da başlamış oldu.

Başlarda *Quarrymen* adıyla tanınan gruplarına 1958 yılında gitarist George Harrison (1943–2001) katıldı. İsimlerini *Beatles* olarak değiştirmelerinin ardından davulcu Ringo Starr (1940–) da gruba 1962 yılında dahil oldu. Aynı yılın sonlarına doğru ilk hit şarkıları *Love Me Do* piyasaya çıktı. Amerikan ritimleri ve Blues'dan esinlenen şarkı büyük ilgi gördü. 1963 yılında *Beatlemania* (Beatles Çılgınlığı) İngiltere'nin her yanına yayılmıştı. 1964'ün ilk aylarında New York City'nin John F. Kennedy Uluslararası Havaalanı'na varışlarının hemen ardından grup ABD'de liste başı oldu. Böylelikle İngiliz pop gruplarının Amerika'yı istilası da başlıyordu.

Lennon ve grup içinde "zeki" ya da "şirin" olarak anılan McCartney'nin hit parçaları genellikle birlikte yazdığı düşünülür. Ancak aslında çoğu şarkıyı ayrı ayrı yazmışlardır. Lennon'un gruba en önemli katkıları *Help!* (İmdat! / 1965), *All You Need Is Love* (Bütün İhtiyacın Aşk / 1967) ve *Come Together* (Birlikte Gelin / 1969) idi.

1970’te finansal ve kişisel tartışmalar nedeniyle grup dağıldı. Her üye kendi bağımsız kariyerine devam etti. Lennon ve eşi Yoko Ono (1933–), 1971’de New York City’e taşındı. Lennon hayatının kalan kısmını burada geçirecekti. Savaş karşıtı şarkısı *Give Peace a Chance* (Barışa Bir Şans Ver / 1969) ve ütopik ilahisi *Imagine* (Hayal Et / 1971) Beatles’ın nispeten apolitik şarkılarından ciddi bir kopuşu temsil ediyordu. Her ikisi de dönemin protesto hareketlerinin marşı haline geldi.

1980 yılında *Double Fantasy* (Çifte Fantazi) albümünün çıkmasından kısa bir süre sonra Mark David Chapman (1955–) adlı ruhsal dengesi bozuk bir hayranı tarafından evinin önünde vurularak öldürüldü. Öldüğü sırada kırk yaşındaydı.

Ek Bilgiler

1- Lennon’un hayatını anlatan “Lennon” isimli Broadway müzikali 2005 yılında sahnelenmeye başlandı. Ancak kırk dokuz performansın ardından yayından kaldırıldı.

2- 2007 yılında düzenlenen bir açık arttırmada Lennon’un bir tutam saçı 48 bin dolara satıldı. 1966 yılındaki Japonya turunda taktığı güneş gözlüklerinin çerçeveleri ise 1.5 milyon dolara alıcı buldu.

3- 20 yıl hapse makum olan Chapman, New York Attica Eyalet Hapishanesi’ne gönderildi. 2008 yılına kadar yaptığı beş şartlı tahliye talebi de reddedildi.

Desmond Tutu

Güney Afrika apartheid rejiminin önde gelen bir karşıtı olan başpiskopos Desmond Tutu (1931–) 1970 ve 1980'lerde ırkçı hükümete karşı geliştirdiği şiddet içermeyen protesto eylemleri ile büyük ün kazandı. Güney Afrika, 1990 yılında onun çabalarının da katkısıyla Apartheid'a son verdi. 1994 yılında ülkenin ilk demokratik ve çoğulcu seçimleri yapıldı.

Bir Anglikan rahibi olan Tutu, Apartheid karşıtı mücadelenin önde gelen figürlerinden biri ve dünya çapında bir insan hakları savunucusu olmuştur. 1984 yılında Nobel Barış Ödülü aldı. Güney Afrika Hakikat ve Uzlaştırma Komisyonu'na başkanlık yaptı. Afrika ve dünya politikasında etklili bir şahsiyet olmaya devam etmektedir.

Güney Afrika'daki Transvaal'de bir işçi ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. 1960 yılında papaz olmadan önce lise öğretmenliği yaptı. Bu dönemde ülkedeki yasalar siyahilerin pek çok meslek dalında çalışmasını engelliyordu. Rahip olduktan sonra bir süre İngiltere'de kaldı. 1967 yılında geri döndü.

Büyük ölçüde beyaz bir cemaati olan siyahi bir rahip olarak Apartheid karşıtı mücadelede önemli bir yere sahipti. Diğer Apartheid karşıtı liderlerden, örneğin Nelson Mandela'dan (1918–) farklı olarak Tutu asla cezaevinde yatmadı. Şiddeti desteklemedi. Bunun yerine uluslararası kamuoyunu Güney Afrika'ya yatırım yapmamaya çağırdı. Bu strateji Apartheid hükümeti üzerinde büyük bir ekonomik baskı yaratacaktı.

Tutu 1976 yılında Lesotho piskoposu ve 1986 yılında Cape Town başpiskoposu oldu. Güney Afrika Anglikan Kilisesi'ni yöneten ilk siyahiydi.

1990 yılında Apartheid kaldırılınca Hakikat ve Uzlaştırma Komisyonu'nun on yedi üyesine başkanlık etmekle görevlendirildi.

Komisyon, Apartheid döneminde yaşanan insan hakları ihlallerini araştırdı. 1996 yılında başpiskoposluktan emekli oldu. Kanser teşhisi konulunca Güney Afrika'dan ayrıldı. ABD'de başarılı bir tedavi gördü. 2000 yılında Desmond Tutu Barış Vakfı'nı kurdu. Toplumsal adalet arayışı içersinde olan marjinal halkların sesi oldu.

Ek Bilgiler

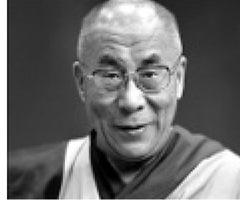
1- Amerikan dış politikasını eleştiren Tutu, 2004 yılında New York'taki bir oyunda rol aldı. Oyunun adı "Guantánamo: Honor Bound to Defend Freedom" (Guantanamo: Özgürlüğü Savunmayı Onur Meselesi Edinenler) idi. Terör şüphelilerinin konulduğu Guantanamo Körfezi'ndeki Amerikan hapishanesinin meşruiyetini sorgulayan bir yargıcı oynuyordu.

2- Tutu farklı ırklardan oluşan Güney Afrika halkı için "gökkuşağı ulusu" tabirini kullanmıştır. Güney Afrikalılarsa Tutu'ya İngilizce'de başpiskopos anlamına gelen archbishop *kelimesinin ilk kısmı olan "Arch" lakabını takmıştır. Resmi unvanı ise "Cape Town Emekli Başpiskoposu"dur.*

3- Tutu çeşitli akademik görevlerde bulunmuştur. ABD'nin Atlanta şehrindeki Emory Üniversitesi'nde misafir profesör ve Güney Afrika'nın Bellville kentindeki Western Cape Üniversitesi'nde şansölye idi.

Dalai Lama

1935 yılında Çin'in batısında Tenzin Gyatso isimli bir bebek doğdu. Ailesinin dokuz çocuğundan beşincisiydi. Hayatının ilk iki yılını izole bir dağ köyünde geçirdi. Ailesi burada patates yetiştiriyordu.

Tenzin'in köyünden yüzlerce kilometre güneyde ise Budist rahipler toplanmıştı. Lhasa Sarayı'nda Antik Tibet Krallığı'na yeni bir lider seçmek için uğraşıyorlardı. Önceki liderleri Thubten Gyatso (1879–1933) kırk yıllık hükümdarlığının ardından öldüğünde Dalai Lama makamı boş kalmıştı.

Geleneğe göre Tibet'in yöneticisi olan kişi sıradan bir insan değildi. Her Dalai Lama 1391 yılında doğan bir Budist bilgenin reenkarnasyonu olarak kabul ediliyordu. Önceki Dalai Lama Thubten, bilgenin on üçüncü reenkarnasyonuydu. Sıradaki Dalai Lama ise Tibet dağlarında bir yerdeydi. Keşişlerin şimdi onu arayıp bulması gerekiyordu.

Bir dizi işareti takip eden keşişler sonunda patates yetiştiricisinin kapısına geldiler. Ona yeni doğan çocuğunun Dalai Lama olduğunu söylediler. Çocuk kendisini 20. yy'ın en önemli siyasi ve ruhani liderlerinden biri yapacak olan eğitime alındı. Köyünden alınan çocuk Tibet'in başkentine getirildi. Burada Budizm eğitimi aldı ve liderlik sanatının inceliklerini öğrendi. 1950 yılında on beş yaşındayken resmen tahta çıktı.

Bir ay sonra Çin Tibet'i işgal etti. Komünist liderler Tibet'in Çin'in tarihi bir parçası olduğunu iddia ediyordu. Onlara göre Dalai Lama'nın makamı anakronik bir yapı, bir hurafeydi. Dalai Lama başlarda Çinliler'le anlaşmaya çalıştı. Bölgenin özgün Budist kültürünü yaşatmak için onlara boyun eğdi. 1959 yılında Çinliler'i ülkeden çıkarmak için harekete geçse de başarısız oldu. Çok geçmeden halen yaşamını sürdürdüğü Hindistan'a sürgüne gönderildi.

Dalai Lama bu tarihten itibaren Çin için sürekli bir sorun haline geldi. Dünyayı dolaşarak Tibet'in özerkliği için destek aradı. 1989 yılında Nobel Barış Ödülü'nü kazandı. 2007 yılında ABD Kongresi tarafından Kongre Altın Madalyası ile ödüllendirildi. 2008 yılının Mart ayında yaşanan huzursuzlukların ardından hayata geçen baskıcı Çin politikalarını kınadı.

Ek Bilgiler

1- Çin'de Dalai Lama'ya çok farklı bir gözle bakılmaktadır. Pek çok Çinli onu tehlikeli bir ayrılıkçı olarak görmektedir. Onlara göre Dalai Lama, Batılı güçlerin bir aracıdır. 1960'larda Çin karşıtı savaşçıları eğitmek için CIA'dan para aldığı söylentileri bile dolaşmaktadır.

2- 2007 yılında Çin hükümeti Dalai Lama ölünce yerine geçecek kişinin Çin hükümeti tarafından onaylanması gerektiğini ilan etti. Pek çok Tibetli bu teze karşı çıktı.

3- Eski Tibet teokrasisi içinde mutlak bir gücü olmasına rağmen, Dalai Lama günümüzde bağımsızlık taleplerinin olmadığını, sadece bölge için daha fazla kültürel özerklik istediklerini ifade etmektedir.

Augusto Pinochet

Askeri diktatör Augusto Pinochet (1915–2006) 1970 ve 1980'lerde Şili'yi demir yumrukla yöneterek uluslararası alanda siyasi baskıların sembolü haline geldi. Pinochet döneminde binlerce politik muhalif kayboldu. Bir o kadarı da işkence gördü, hapsedildi ve sürgüne gönderildi.

Pinochet, iktidarının büyük bölümünde aralarında ABD'nin de bulunduğu Batılı devletlerin desteğini aldı. Komünizme karşı olduğu için, 1973 yılında Şili'nin demokratik seçimlerle iş başına gelen iktidarını devirmesi ABD tarafından memnuniyetle karşılandı.

Şili'de bile Pinochet dönemi ile ilgili farklı düşünceler bulunmaktadır. İnsan hakları alanında yaptığı ihlaller son derece sert bir biçimde eleştirilmekteyken taraftarları onun diktatöryal yönetimi altına ekonomide yaşanan gelişmenin Şili'yi Güney Amerika'nın en önemli ülkelerinden biri haline getirdiğini söylemektedir. 2006 yılındaki ölümü taraftarlarının ona olan sevgisinin ortaya çıkması için bir vesile olmuştur.

Pinochet 1936 yılında askeri akademiden mezun oldu. Orduda hızla yükseldi ve 1968 yılında general oldu. İki yıl sonra sosyalist politikacı Salvador Allende (1908–1973) Şili başkanı seçildi. Allende bir dizi ekonomik reformu hayata geçirmeye başladı. Bu reformlar ülkede yüksek enflasyona neden oldu. Allende olası bir darbeden çekiniyordu. Pinochet'nin güvenilir birisi olduğunu düşünerek onu 1973 yılı Ağustos ayında ordunun başına getirdi. Bir aydan kısa bir süre sonra Pinochet ve diğer komutanlar Allende'yi devirdiler.

Pinochet döneminde kaybolan insan sayısının 3 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir. Kurbanlardan bazıları gece yarısı evlerinden zorla alınmıştı. Onlardan bir daha asla haber alınamadı. On binlerce insan işkence gördü. Pinochet ekonomik alanda bir dizi sağcı reform uygulamaya koydu. Sendikaların faaliyetini zorlaştırdı, devlete ait sanayileri özelleştirdi, gelir vergisini düşürdü. "Şili'nin Mucizesi" dediği 1980'lerdeki ekonomik büyümeyi bu reformlara bağlıyordu.

1988 yılında Pinochet referanduma gitti. Bu referandumun diktatörlüğüne büyük halk desteği sağlayacağına inanıyordu. Onun beklentisinin aksine cunta referandumu kaybetti. Pinochet iki yıl içinde görevi bırakmayı kabul

etti. 1990'larda da Şili siyasetinde önemli rol oynamaya devam etti. 1998 yılında tedavi olmak için gittiği İngiltere'de cinayet suçlaması ile tutuklandı. Sonunda Şili'ye iade edildi. Ancak tutuklanması, karşıtlarını insan hakları ihlalleri ile ilgili ona karşı suçlamalar yöneltmeye cesaretlendirdi. Öldüğü sırada cinayet ve adam kaçırma suçlamalarıyla ev hapsinde tutuluyordu.

Ek Bilgiler

1- 2004 yılında Pinochet'in ABD ve başka ülkelerdeki çeşitli bankalarda 28 milyon dolar değerinde gizli bir hesabı olduğu ortaya çıktı. Bu durum onun kişisel imajına zarar verdi. Karısı ve beş çocuğu zimmetine para geçirmek suçlamasıyla 2007 yılında tutuklandı.

2- Pinochet muhaliflerinden sürgündeki Orlando Letelier (1932–1976) Washington DC'de arabasına konulan bir bomba ile öldürüldü. 1993 yılında Şilili bir general bu cinayet nedeniyle suçlu bulundu.

3- 2006 yılında eski bir Pinochet rejimi tutuklusu olan Michelle Bachelet (1951–) Şili başkanı seçildi. Eski bir hava kuvvetleri generali olan Bachelet'in babası Pinochet'in cezaevlerinde işkence görmüş ve öldürülmüştü. Pinochet'nin ölümünün ardından Bachelet cenazesine katılmayı reddetti.

Jacques Derrida

Fransız sömürgesi Cezayir’de doğan Jacques Derrida (1930–2004), II. Dünya Savaşı’nın ardından Paris’e gitti. Savaş sonrası dönemde Fransa’da yeniden canlanan felsefe dalında eğitim gördü. Derrida daha ziyade metin analizlerinde kulladığı yapıbozum yönetimi ile tanınmaktadır. ABD ve Avrupa’da bu yöntem edebiyat, tarih ve siyaset bilimi gibi alanlarda kısa sürede çok popüler hale geldi.

Derrida’ya göre sözcükler nadiren ilk anda ima ettikleri şeyi kast ederler. Gerçekte sözlerin saklı anlamları bulunmaktadır. Arka planda önyargılar ve ikilemler gizlidir. Bir kitabı ya da makaleyi yapıbozuma uğratmak onda saklı bulunan gizli anlamlar ağını açığa vurmaktır.

Derrida 1956 yılında Paris’teki *École Normale Supérieure*’den mezun oldu. Kısa bir dönem ABD’de çalıştı. 1964 yılında kendisini önemli bir filozof haline getiren iki önemli makale yayınladı. 1967 yılında on iki ay içerisinde üç kitap yazdı: *Writing and Difference* (Yazı ve Fark), *Speech and Phenomena* (Konuşma ve Fenomen) ve *Of Grammatology* (Gramatoloji). Yapıbozum kavramını da ilk bu sene kullandı.

Kariyerinin ilk dönemlerinde garip karakteri ön plandaydı. Resminin çekilmesine karşı çıkıyordu. Dersleri anlaşılmazdı. Nazik bir görünümü vardı. Pek çok savaş sonrası entelektüelinden farklı olarak başlarda siyasetin dışında kalmaya çalıştı. Hiçbir zaman Fransız Komünist Partisi’ne girmedi.

Derrida’nın etkisi özellikle ABD’de belirgin oldu. Feministler, post-kolonyal ve post-modernist düşünürler tarafından benimsendi. Derrida’nın destekçilerine göre yapıbozum eski metinlerde gizlenmiş olan anlamları ortaya çıkartmak için işlevsel bir yöntemdi. Geleneksel fikirlere içkin olan ırkçı ya da cinsiyetçi varsayımların ortaya çıkarılmasına katkı sağlayabilirdi. Onu eleştirenlere göreyse yapıbozum tartışmalı bir yöntemdi. Zira nesillerden beri saygı duyulan felsefi ve politik metinleri edebi metaforlar seviyesine indirgiyordu.

Ömrünün son dönemlerinde doğru Derrida sahip olduğu üne biraz daha alışmıştı. Daha fazla röportaj veriyor ve resimlerinin çekilmesine izin veriyordu. Atlantik’in her iki yakasında da akademik bir yıldızdı. Johns

Hopkins, Yale, Buffalo'daki New York Eyalet Üniversitesi ve Irvine'deki Kaliforniya Üniversitesi gibi okullarda dersler verdi. Derrida yetmiş dört yaşında Paris'te pankreas kanserinden öldü.

Ek Bilgiler

1- 1940 yılında Almanya Fransa'yı işgal ettikten sonra Naziler'in kuklası olan Vichy rejimi bir dizi Yahudi karşıtı yasa çıkardı. Bunlardan biri de Yahudilerin devlet okullarına gitmesini kısıtlıyordu. Bu nedenle Derrida on iki yaşındayken okuldan çıkarılmıştı.

2- 1970'lerde dünya çapında bir üne sahip olmasına rağmen 1980 yılına kadar felsefe doktorasını tamamlamadı. Doktorasını aldığında elli yaşındaydı.

3- 1991 yılında Derrida'nın avukatları içinde Martin Heidegger'in (1889–1976) Naziler'le bağlantısını savunduğu bir röportajının da yer aldığı bir kitabın basımını engellediler. Derrida kitabın çevirisinin kendi görüşlerini çarpıttığını ileri sürdü. Buna karşılık bu tavrını eleştirenler onu sansürcülükle suçladı.

Jonas Salk

12 Nisan 1955 tarihinden önce çocuk felci ABD'de en çok korkulan hastalıklardan biriydi. Virüs, kurbanlarının % 5'inin ölümüne neden oluyordu. Diğerlerini ise sakat bırakıyor ya da kol ve bacaklarda işlev yetersizliğine yol açıyordu. 1952 yılında çocuk felci ile ilgili korkunç sonuçlar ortaya çıktı. Sadece o yıl ABD'de 3 bin çocuk bu hastalık nedeniyle ölmüş, 55 bin çocuk da sakat kalmıştı.

New York doğumlu bir doktor olan Jonas Salk (1914–1995), 12 Nisan 1955'te çocuk felci aşısını bulduğunu ilan etti. Aşının muazzam bir etkisi olmuştu. 1969 yılına gelindiğinde ABD'de hastalıktan hiç kimsenin ölmediği rapor edildi. Bu tıp tarihinin en büyük zaferlerinden biriydi.

Salk, Bronx'ta yoksul bir göçmen ailesinin çocuğu olarak doğdu. Babası Daniel bir tekstil işçisiydi. Salk devlet okullarında ve New York Şehir Koleji'nde eğitim gördü. 1939 yılında tıp eğitimini tamamladı. II. Dünya Savaşı boyunca ABD kuvvetleri için grip aşısı geliştirmeye çalıştı.

Savaştan sonra ilgisi çocuk felcine kaydı. Pittsburgh Üniversitesi'nde bu konuyla ilgilenen bir ekibi yönetiyordu. Ciddi ve titiz kişiliği ile tanınmıştı. 1954 yılında aşısını tamamlamak için düzinelerce başka bilim adamı ile yarış halindeydi. Başarılı sonuçlar kamuoyuna açıklanmadan önce bir yıl boyunca aşı test edildi.

Salk ulusal bir kahraman haline gelmişti. Buna rağmen bilim dünyasındaki yeri tartışmalıydı. Başka insanların çalışmalarından kendine pay çıkarmakla suçlanıyordu. Özellikle çocuk felci aşısının geliştirilmesinde önemli rolü olan John Enders'in (1897–1985) çalışmalarını kendine mal ettiği söyleniyordu.

Bu tartışmaların da etkisiyle Salk, Amerikan bilim dünyasından hiçbir zaman tam olarak kabul görmedi. Bu tecriti yarabilmek için San Diego'da

“Salt Biyolojik Çalışmalar Enstitüsü”nü kurdu. “Bu enstitüyü ben kurmuş olmasaydım muhtemelen asla onun üyesi olamazdım,” diyerek mizahi bir dille içinde bulunduğu durumu anlatıyordu.

Salt ömrünün kalan kısmında da tıbbi çalışmalarına devam etti. Seksen yaşında öldüğünde Salk Enstitüsü’nde AIDS aşısı geliştirmek için çalışıyordu. Çocuk felci dünya çapında ortadan kalkarken onun mirası her geçen gün daha anlamlı olmaktadır. 2000 yılından beri yılda sadece 2 binden az çocuk felci vakası rapor edilmiştir.

Ek Bilgiler

1- Salk, ilk eşinden ayrılmasının ardından 1970 yılında Françoise Gilot (1921–) ile evlendi. Gilot ünlü ressam Pablo Picasso’nun (1881–1973) eski metresiydi.

2- Çocuk felci için aşı geliştirme yarışının aciliyetini Salk’ın kapak olduğu 1954 tarihli Time Dergisi’nin manşeti ortaya koyar: “Yoksa bu yıl mı?”

3- Salk yaptığı işten emindi. Kendini ve üç oğlunu da 1952 yılında aşılamıştı. İlacın bilimsel olarak yararlılığı ise ancak üç yıl sonra resmen kanıtlacaktı.

Unabomber

Beşyüzden fazla FBI ajanı Unabomber'ı bulmak için tam on yedi yıl çalıştı. Bu adam 1978-1995 yılları arasında, hayvanlar üzerinde deney yapan birçok laboratuvara bombalı mektup yollamıştı. En sonunda bombacının kardeşi onu yetkililere teslim ederek bu gizemli soruşturmaya bir nokta koydu.

Bombacının adı Theodore Kaczynski'ydi (1942–). Parlak ama sorunlu bir matematikçi olan Theodore, Montana ormanlarındaki küçük bir barakada yalnız yaşıyordu. Üniversite profesörlerine ve hava yolu şirketi yöneticilerine, bilgisayarın da dahil olduğu teknolojik gelişmeleri protesto etmek için bombalar göndermişti.

Kaczynski, Chicago'da doğdu. Liseyi on beş yaşındayken bitirdi. 1958 yılında Harvard'a gitti. Matematik eğitimi aldıktan sonra doktorasını Michigan Üniversitesi'nde tamamladı. Burada ona bir matematik dehası gözüyle bakılıyordu. İki yıl boyunca Berkeley'deki California Üniversitesi'nde dersler verdikten sonra aniden istifa etti. Montana'daki Lincoln yakınlarında küçük bir baraka inşa etti. 1971'de oraya taşındı.

Sonraki yirmi yıl içinde profesörlere, haya yollarına, bilgisayar şirketi sahiplerine bir düzineden fazla bombalı mektup gönderdi. Bombalı saldırılarda bir bilgisayar mağazası sahibi, bir reklam şirketi yöneticisi ve kereste sanayi için lobi yapan bir kişi hayatını kaybetti. Diğer kurbanlar saldırılarda parmaklarını kaybettiler veya benzeri kalıcı yaralanmalar yaşadılar. Bombalar tamamen el imalatı olduğundan FBI herhangi bir ize ulaşamadı. Kaczynski mektupları yollamak için farklı şehirler arasında seyahat ediyor böylece araştırma yapanların kafasını iyiden iyiye karıştırıyordu.

1995 yılında yetkililere uzun bir makale yolladı. Bu makalenin büyük bir gazetede basılmasını istiyordu. Aksi halde öldürmeye devam edecekti. Unabomber'ın makalesi modern teknoloji karşıtı bir manifestoydu. Eylül ayında *New York Times* ve *Washington Post*'ta yayınlandı. Bombacının taleplerini yerine getirmenin doğruluğu konusunda tartışmalar vardı. Ancak yetkililer makaleyi yayınlarlarsa birilerinin onun yazı stilini tanıyabileceğini ummuştu.

Gerçekten de böyle oldu. Küçük kardeşi David (1949–), New York’ta sosyal hizmetler uzmanı olarak çalışıyordu. 1996 yılında FBI’a başvurdu. Kaczynski 3 Nisan 1996 tarihinde barakasında bomba malzemeleri ile birlikte yakalandı. 1998 yılında ölüm cezasından kurtulmak için suçunu kabullendi ve pişmanlık belirtti. Halen ömür boyu hapis cezası çekmeye devam ediyor.

Ek Bilgiler

1- Şu anda Colaroda’daki Florence şehrinde ABD’nin en güvenli hapishanelerden birinde kalmaktadır. Hücresi, 11 Eylül komplocularından Zacarias Moussaoui (1968–), Oklahoma City bombalamasının faillerinden Terry Nichols (1955–) ve eski KGB casusu Robert Hanssen (1944–) ile aynı blokta bulunuyor.

2- Kurbanlarından biri olan Yale Üniversitesi’nden bilgisayar bilimci Prof. David Gelernter (1955–) anılarını “Drawing Life: Surviving the Unabomber” (Hayatımın Resmi: Unabomber’dan Sonra Hayatta Kalmak) isimli kitapta toplamıştır (1997). Gelernter bir zamanlar Los Angeles Times için köşe yazarlığı da yapmıştır.

3- Unabomber’ın kulübesi Washington DC’deki Newseum’da FBI’ın 2008 yılındaki 100. yıldönümü vesilesiyle sergilenmiştir. Kaczynski temyiz mahkenesine mektup yazarak buna karşı çıkmış ama itirazlarına rağmen sergi kapatılmamıştır.

Susan Sontag

20. yy'ın son dönemlerinde Amerikan entelektüel yaşamının en önemli figürlerinden biri olan Susan Sontag (1933–2004) oyunlar, romanlar, kısa öyküler ve edebi eleştiriler yazmıştır. Eserlerinde popüler kültür ile yüksek kültür arasında bir bağ kurmaya çalışmıştır.

Sontag, Manhattan'da doğmuştu. Chicago Üniversitesi'nden mezun oldu. On yedi yaşında sosyoloji hocası Philip Rieff (1922–2006) ile evlendi. Bir çocukları oldu. Daha sonra Boston'a taşındılar. Sontag, Harvard'da İngiliz dili ve edebiyatı ve felsefe üzerine yüksek lisans yaptı.

Çift 1958 yılında ayrıldı. Sontag New York'a döndü. Burada öğretmenlik yaptı ve *Partisan Review*, *Commentary* ve *New York Review of Books* gibi entelektüel yayınlar için çeşitli yazılar kaleme aldı. Adını duyurduğu ünlü makalesi *Notes on 'Camp'* ('Kamp' Üzerine Notlar) 1964 yılında *Partisan Review*'de yayınlandı.

Notes on 'Camp' New York'un entelektüel dünyasında önemli bir etki yarattı. Makale "camp" olarak adlandırılan "düşük" kültürü savunuyordu. "Camp" genellikle kasten ciddiyetsiz ve zevksiz bir şekilde sergilenen ve çoğu zaman eşcinsel kültürle özdeşleştirilen popüler bir sanat dalıydı. Sontag, "camp"i dünyayı mizahi bir biçimde ele aldığı için değerli buluyordu. "Camp'in esas amacı ciddiyeti tahtından etmek," diyordu. Popüler kültürü yüksek kültür karşısında ve yüksek kültürü de popüler kültür karşısında meşrulaştırmak onun yazılarının önemli bir unsuruydu. Çeşitli eleştiri derlemeleri yayınladı: *Against Interpretation* (Yoruma Karşı / 1966), *Styles of Radical Will* (Radikal İrade Tarzları / 1969) ve *On Photography* (Fotoğraf Üzerine / 1977).

Sontag daha sonra üç roman yazdı: *Death Kit* (Ölü Kit / 1967), *The Volcano Lover* (Yanardağ Sevgilim / 1992) ve *In America* (Amerika'da / 2000). *In America* ile Ulusal Kitap Ödülü'nü kazandı. Kısa öyküsü *The Way We Live Now* (Yaşam Tarzımız) 1986'da *New Yorker*'da yayınlandı. AIDS hastalığı ile ilgili yazılmış en önemli edebi eserlerden biri olarak kabul edilmektedir. Sontag kararlı bir Vietnam Savaşı karşıtıydı. 1990'larda Batı'nın Bosna'ya müdahalesini destekledi. 11 Eylül 2001 sonrası Amerikan dış politikasına eleştiriler getirdi.

Regarding the Torture of Others (Başkalarına İşkence Etmek Üzerine) isimli son makalesiyle Irak'taki Abu Garip cezaevinde mahkumlara yapılan kötü muameleyi eleştirdi. Yetmiş bir yaşında New York'ta kan kanserinden öldü.

Ek Bilgiler

1- Sontag'ın asıl adı Susan Rosenblatt'tır. Babası ölüp annesi bir asker olan Nathan Sontag ile evlenince adını değiştirdi.

2- Nadir görülen bir kan kanseri tipinden ölmeden önce iki kez kanserden kurtulmuştu. 1970'lerde meme kanserine karşı verdiği mücadeleyi "Illness as Metaphor" (Metafor Olarak Hastalık / 1978) isimli kitabında kaleme almıştı.

3- Sontag 1993 yılında, savaştan zarar gören Saraybosna'da "Godot'u Beklerken"in bir versiyonunu sahneleyerek dünyanın dikkatini buraya çekmeye çalıştı. Samuel Becket'ın Godot adındaki bir adamı bekleyenleri konu alan absürd oyunu, 1990'larda Batı'nın savaşa müdahele etmesini bekleyen Bosnalılar'ın umutsuz durumuna benzediği için bu oyunu tercih edilmişti.

Mikhail Gorbaçov

Mikhail Gorbaçov (1931–) SSCB’nin son lideriydi. Can çekişmekte olan ekonomi, askerileşmiş dış politika ve baskı altındaki sivil toplum gibi alanlarda reformlar yaparak ülkesini kurtarmaya çalıştı. Ancak Gorbaçov’un reformları can çekişen süper gücün tamamen çökmesine neden oldu. Ülke kaosa sürüklendi ve 1991 yılının Noel günü SSCB resmen dağıldı.

Gorbaçov Rusya’nın güneybatısında doğmuştu. II. Dünya Savaşı sırasındaki Alman istilasının getirdiği acılara tanık oldu. Gençliğinde kolektif çiftliklerde çalıştı. 1950 yılında Komünist Parti üyesi oldu. 1980 yılında Polit Büro’ya katılmadan önce çeşitli devlet görevlerinde bulundu.

Leonid Brejnev’in (1906–1982) ölümü Sovyet politikasında bir karmaşa döneminin başlamasına neden oldu. Onun ardından başa geçen Yuri Andropov (1914–1984) ve Konstantin Chernenko (1911–1985) iki yıl içinde öldüler. Daha genç bir lider arayan partinin önde gelenleri 1985 yılında Gorbaçov’u seçtiler.

Gorbaçov çok büyük problemlerle karşı karşıyaydı. Hem iç hem de dış politikada yolunda gitmeyen bir sürü şey vardı. Sovyet ordusunun Afganistan Savaşı’ndaki durumu iyiye gitmiyordu. Ekonomi darmadağındı. Doğu Bloğu’ndaki bağımsızlık hareketleri Sovyet hegomanyasını tehdit ediyordu. Ronald Reagan (1911–2004) başkanlığındaki ABD, Sovyetler’e karşı daha agresif bir dış politika izlemeye başlamıştı.

Tüm bunlara yanıt olarak Gorbaçov iki reform yaptı: *perestroika* (yeniden yapılanma) ve *glasnost* (şeffaflık). Gorbaçov ekonomiyi liberalleştirip şahsi teşebbüsü yasallaştırarak ve konuşma özgürlüğünün üzerindeki engelleri ortadan kaldırarak Sovyetler Birliği’ni modernize etmenin mümkün olabileceğini düşünüyordu. Orduyu Afganistan’dan çekti ve Reagan ile silahlanmayı sınırlandıran antlaşmalar imzaladı. 1989 yılında Doğu Avrupa ülkelerinde devrim başlayınca sürecin önünde durmadı.

Ancak reformlar kıtlıklara, ayrılıkçı hareketlere ve geniş ölçekli huzursuzluğa neden oldu. 1991 yılındaki darbede Gorbaçov kısa bir süre için görevden alındı. Göreve geri döndüğünde gücü büyük ölçüde

kısıtlanmıştı. Kaçınılmaz gidişatın farkına varan Gorbaçov orak çekiçli bayrağı 25 Aralık 1991 tarihinde gönderden indirdi.

Daha sonra Rus siyasetinde aktif rol oynamaya devam etti. 1996 yılında yeniden başkan adayı oldu. Dünya çapında tanınan bir devlet adamı olarak dünyayı gezdi. Pizza Hut'un reklam yüzü oldu. Politik reformu destekleyen bir vakıf kurdu.

Ek Bilgiler

1- Gorbaçov ABD'de kulağa sempatik gelen "Gorby" diye anılıyordu. Alnındaki doğum lekesi ile ünlüydü.

2- Gorbaçov 2004 yılında Rus bestekar Sergei Prokofiev'in (1891–1953) "Peter and the Wolf" (Peter ve Kurt) adlı eserinin bir versiyonunu seslendirerek "Best Spoken Word Album for Children" (En İyi Çocuk Albümü) kategorisinde Grammy Ödülü kazandı.

3- Gorbaçov eşi Raisa Maksimovna Titarenko (1932–1999) ile Moskova Devlet Üniversitesi'nde tanıştı. 1953 yılında evlendiler. Irina Mihailovna Virganskaya (1956–) adında bir kızları oldu. Virganskaya halen San Fransisco'da, Gorbaçov Vakfı'nda yöneticilik yapmakta.

Rahibe Teresa

Makedonya'da doğan Rahibe Teresa'nın (1910–1997) asıl adı Agnes Gonxha Bojaxhiu'dur. 20. yy'ın en tanınmış dini kişiliklerinden biridir. Bütün hayatını Hindistan'nın Kalküta şehrindeki hastalara adamıştır. Milyonlarca insan için ilham kaynağı haline gelmiş, pek çok kamuoyu yoklamasında dünyanın en saygın kadını olarak seçilmiştir.

Arnavut asıllı olan Teresa'nın asıl adı "Rosebud" Arnavutça'dır. On iki yaşındayken Katolik misyoneri olmaya karar verdi. On sekiz yaşında İrlanda kökenli Loreto Rahibeleri adlı tarikata katıldı. Dublin'e gitti ve İngilizce öğrendi. Deniz yoluyla İrlanda'dan Kalküta'ya geçti. Rahibeler burada bir okul açmıştı. Sonraki on yedi yılını bu okulda tarih ve coğrafya dersleri vererek ve yerel diller olan Hindi ve Bengali'yi öğrenerek geçirdi.

Teresa'nın hayatının dönüm noktası 1946 yılının Eylül ayında oldu. 643 km'lik bir tren yolculuğu yaparken Hz. İsa'yı gördü. Hz. İsa ona öğretmenliği bırakıp Kalküta gecekondularında hasta ve umutsuzlar için çalışmasını söylüyordu. Yaşadığı bu deneyimi daha sonra "çağrı içinde çağrı" olarak adlandıracaktı.

1950 yılında Papa'nın izniyle "Hayırsever Misyonerler" adlı dini bir grup oluşturdu. Grup hızla büyüdü. 1957 yılında gruba bağlı altmış iki rahibe varken 1992 yılında bu sayı 4 bine çıkmıştı. 1979 yılında Nobel Barış Ödülü'nü kazandı.

Teresa kimileri tarafından eleştirildi. Zira kürtaj ve doğum kontrolüne karşı muhafazakar görüşleri vardı. Katolik doktrinine bağlı kalarak 1995 yılında İrlanda'da yapılan boşanmanın yasallaştırılması referandumuna karşı çıktı.

Ömrünün son yıllarına doğru Teresa'nın yaşamı gazeteci Christopher Hitchens (1949–) tarafından sorgulanmaya başlandı. Yazar 1995 tarihli *The Missionary Position* (Misyoner Pozisyonu) isimli kitabında "Hayırsever Misyonerler"in gizemli finans kaynaklarını sorguluyordu. Kitap basıldıktan sonra yapılan bir soruşturmada grup için milyonlarca dolar toplanmış olmasına rağmen Hindistan'daki bazı hastaların kullanılmış iğnelerle tedavi edildiği ortaya çıktı.

Tüm bunlara rağmen Papa 2. John Paul (1920-2005) ölümünden kısa süre sonra Teresa'yı azizelik makamına önerdi. Pek çok kişi Teresa'nın azize ilan edileceğine inanmaktadır.

Ek Bilgiler

1- Nobel Barış Ödülü'nü aldığı sırada Oslo'da kürtaj karşıtı bir konuşma yaptı. Ona göre kürtaj "günümüzde barışın en büyük bozucusudur. Doğrudan savaş, doğrudan cinayettir. Hem de anne eliyle işlenen bir cinayet."

2- Teresa 1948 yılında ülkenin İngiltere'den bağımsızlığını kazanmasının ardından Hindistan vatandaşı oldu. Devlet görevlisi olmamasına rağmen ölümünden sonra Hindistan'da resmi bir cenaze töreni düzenlenerek toprağa verildi. Bu onuru Mohandas Gandhi (1869–1948) ile paylaşmaktadır.

3- Vatikan kurallarına göre Teresa'nın azize ilan edilebilmesi için ölümünden sonra iki mucize yaratması gerekmekte. İlk mucize 2002 yılında gerçekleşti. Hintli bir kadın, rahibe için dua ettikten sonra kanserli bir tümörden kurtulduğunu iddia etti (Kadının doktorları ise tümörün zaten kanser olmadığında ve tıbbi tedavi yöntemleri ile iyileştirildiğinde ısrarcı).

Margaret Thatcher

“Demir Leydi” lakaplı Margaret Thatcher (1925–) İngiltere’nin ilk kadın başbakanıdır. 20. yy’ın son döneminde muhafazakar politikanın simgesi haline gelmiştir. ABD başkanı Ronald Reagan’ın (1911–2004) ideolojik bir müttefikidir. Sovyetler Birliği’ne karşı katı bir tutum izlemiştir. Devlet teşekküllerini özelleştirmiş ve sendikalara karşı ülkenin izlemesi gereken ekonomik politikalar hakkında uzun soluklu bir savaş vermiştir.

Thatcher, Lincolnshire’daki Grantham’da orta sınıf bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası bakkaldı. Oxford’dan kimya eğitimi alarak mezun oldu. Kısa bir süre için bir plastik firmasında çalıştı. 1951 yılında bir iş adamı ve II. Dünya Savaşı gazisi olan Denis Thatcher (1915–2003) ile evlendi. Çiftin iki çocukları oldu.

1950 yılında muhafazakar saflardan meclise girmek için yarıştı. İlk iki kampanyasında açık ara farkla başarısız oldu. Sonunda 1959 yılında meclise girdi ve parti içinde hızla yükselmeye başladı. 1975 yılında partinin lideri oldu. 1979 yılındaki genel seçimlerde başbakanlığa adaylığını koydu.

Seçimler yüksek enflasyon, yüksek faiz oranları ve yüksek işsizlik koşullarında yapılmıştı. Thatcher ulusun dertlerinden dolayı İşçi Partisi’nin sosyalist politikalarını sorumlu tuttu. Ülke ekonomisinde köklü değişiklik sözü verdi. Gelir vergisini düşürecek, girişimcileri destekleyecek, sendikaların gücünü kıracaktı. Küçük bir oy farkıyla İşçi Partili Başbakan James Callaghan’ı (1912–2005) yenilgiye uğrattı.

Görevdeyken uzlaşmaz tavrıyla dikkat çekti. Otoriter bir yönetim anlayışıyla hareket ediyordu. 1983 ve 1987 yıllarında önemli bir oy oranıyla seçimleri kazandı. Güney Atlantik’te İngiltere’ye ait Falkland Adaları için 1982 yılında Arjantin’e kısa süren bir savaş açtı.

1990 yılında muhafazakarlar tarafından görevden alındı. Yönetim stili ve Avrupa politikasına aykırı düşen yaklaşımları sorun yaratmaya başlamıştı. 1997 yılında İşçi Partisi parlamentoda çoğunluğu sağladı. Ancak yeni hükümet Thatcher'ın refomlarından önemli bir bölümünü devam ettirdi. Kamuoyu yoklamaları onun 20. yy'ın en çok saygı duyulan İngiltere liderleri arasında olduğunu göstermektedir.

Ek Bilgiler

1- Thatcher'ın 11 yıl ve 209 gün süren başbakanlık dönemi, modern İngiltere tarihindeki en uzun örnektir. 1812-1827 yılları arasında görevde kalan "Earl of Liverpool"dan (1770–1828) beri kimse bu kadar uzun süre görevde kalmamıştır.

2- Kraliçe 2. Elizabeth'ın (1926-) Thatcher ile arası iyi değildi. Soğuk bir ilişkileri olduğu söyleniyordu. Kraliçe, buna rağmen Thatcher görevden ayrıldıktan sonra onu Lordlar Kamarası'na aldı ve ona Kesteven Baronesi unvanını verdi.

3- Thatcher'ın oğlu Mark 2004 yılında Güney Afrika'da tutuklandı. Petrol zengini Afrika ülkesi Ekvator Ginesi'nde bir darbe organize etmekle suçlanıyordu. Suçunu itiraf etti ve cezası ertelendi. Kısa süre içinde İngiltere'ye iade edildi.

John Rawls

Kendinizi doğmamış bir çocuğun yerine koyun. Bir milyarder mi yoksa dilenci mi olacağınızı bilmiyorsunuz. Nasıl bir toplumda doğmak isterdiniz? Kaderinizi bilmiyorsanız, dünyanızın nasıl bir yönetimle, nasıl kanunlarla idare edilmesini isterdiniz?

Filozof John Rawls (1921–2002), 1971 tarihli *A Theory of Justice* (Adalet Teorisi) kitabında yer alan bu senaryoya "cehalet peçesi" adını verdi. Ona göre "cehalet örtüsü"nün gözlerini bağladığı herkes adil ve eşitlikçi bir toplum düzeninde yaşamak isterdi.

Rawls bu kavramı pratikte azınlıkların ve dezavantajlı grupların haklarını korumak için kullandı. Örneğin; "cehalet peçesi" altında bir kişinin fiziksel bir engelle doğup doğmayacağını bilmesi mümkün değildi. Rawls'ın mantığına göre tam da bu yüzden hükümet engellileri düşünerek çalışmalıydı. Örneğin postanelerde tekerlekli sandalye rampalarının olması gerekliydi.

A Theory of Justice faydacılıkla son derece keskin bir zıtlık içerisinde olan düşünceler ortaya koyuyordu. Jeremy Bentham'ın (1748–1832) faydacılık anlayışı, toplumun vatandaşların toplam mutluluğunu arttırmayı hedeflemesi gerektiğini savunuyordu. Bazı durumlarda bu anlayış tek tek bireylerin çıkarlarıyla çeliştiğinde, ağırlığın toplumun ortak çıkarına verilmesi gerekiyordu. Bu bakış açısı çerçevesinde bir faydacı postanede tekerlekli sandalye rampası yapılmasına karşı çıkacaktı. Zira bunun için toplumun büyük çoğunluğunun normalde olduğundan daha fazla vergi vermesi gerecek, üstelik bu küçük bir azınlığın çıkarı için yapılacaktı.

A Theory of Justice basıldıktan sonra Rawls ABD'nin en önemli politik filozoflarından biri olarak görülmeye başlandı. Ona tam karşıt görüşler ise yine bir başka Harvard profesörü tarafından geldi: Muhafazakar eğilimli liberteryen Robert Nozick (1938–2002). Rawls'ı eleştiren Nozick onun devletin adaleti sağlamadaki rolünü fazla abarttığını söylüyordu.

Rawls her şeye rağmen özellikle solda yer alanlar için bir kahramandı. *Political Liberalism* (Siyasi Liberalizm / 1993) adıyla ikinci bir kitap çıkardı ve kendisine yöneltilen eleştirilerin çoğunu yanıtladı.

Başkan Bill Clinton (1946–), seksen bir yaşında ölmeden önce Rawls'a övgüler düzmüştür: "John Rawls bir toplumda şanslı olanların daha az şanslı olanlara yardım etmesinin sadece ahlaki değil aynı zamanda mantıklı da olduğunu söyleyerek siyaset ve ahlak felsefesine önemli bir yenilik getirmiştir."

Ek Bilgiler

1- Detaycı bir yazar olan Rawls, söylendiğine göre "A Theory of Justice" isimli kitabının indeksini kendi derlemiştir.

2- Kaderin tesadüfiliği (herkes yoksul, engelli ya da azınlık üyesi olarak doğabilir) ilkesi Rawls'ın felsefesindeki temel noktadır. Kimi yorumcular Rawls'ın iki erkek kardeşinin erken ölümlerinin bu düşünceyi geliştirmesinde rolü olduğunu söylemektedir. Her ikisi de Rawls'tan kaptıkları bir hastalık nedeniyle ölmüştü. İlki difteri, ikincisi ise zatürre yüzünden...

3- "A Theory of Justice" 200 binden fazla satmıştır. Bu rakam akademik bir felsefe kitabı için oldukça yüksek... Rawls'ın bu eseri ayrıca 1971 yılında ABD Ulusal Kitap Ödülü'ne aday gösterilmiştir.

Barbara McClintock

Amerikalı genetikçi ve botanist Barbara McClintock (1902–1992), mısır üzerinde yaptığı on yıllar süren çalışmaların sonucunda genlerin ve kalıtımın temel özelliklerini ortaya çıkarmıştır. Çığır açan çalışmaları sayesinde 1983 yılında fizyoloji-tıp dalında Nobel almıştır.

McClintock çalışmalarıyla 20. yy'ın en önemli bilimsel devrimlerinden birine katkı sundu. 1919 yılında New York eyaletinin İthaca kasabasındaki Cornell Üniversitesi'nde genetik bilimi okumaya başladığında bu alan henüz yeni gelişmekteydi. McClintock'un öldüğü yıllarda ise insan gen haritasını çıkarmak için yürütülen "İnsan Genom Projesi"nin başlayabileceği aşamaya gelinmişti.

McClintock, Connecticut eyaletindeki Hartford'da doğdu. Annesinin itirazlarına rağmen 1919 yılında Cornell'e gitti. Annesi kolej eğitiminin kızlara uygun olmadığını düşünüyordu. McClintock'un döneminde lisans öğrencileri için sadece bir genetik dersi açılıyordu. Neyse ki bir profesör onun potansiyelini keşfetti ve konuyla ilgili daha ileri düzeyde bir seminer dersine kayıt yaptırmasına izin verdi. McClintock 1927 yılında doktorasını tamamladı.

Cornell'den ayrıldıktan sonra Missouri Üniversitesi'nde ve Kaliforniya Teknoloji Enstitüsü'nde dersler vermeye başladı. 1941 yılında Long Island'daki Cold Spring Harbor Laboratuarı'nda çalışmaya başladı. Hayatının kalan kısmını burada geçirecekti.

McClintock'a Nobel kazandıran en önemli başarısı ise 1940'lı yılların sonunda genetik aktarımın keşfi oldu. Mısırı inceleyerek genetik özelliklerin nesiller arasında eski Mendel modelindeki gibi tamamen tahmin edilebilir bir biçimde aktarılmadığını buldu. Daha sonra DNA olarak adlandırılacak olan genetik materyal iplikçilerinin hücrenin içinde hareket ederek farklı renk ve özelliklerin ortaya çıkmasına neden olduğu kuramını geliştirdi.

Başlarda çoğu genetikçi tarafından reddedilse de 1960'ların sonunda görüşleri kabul görmeye başladı. 1970 yılında Ulusal Bilim Madalyası ile ödüllendirildi. Bu ödül alacağı Nobel'in habercisiydi.

Genetik biliminin erkek egemen dünyasında McClintock bir köşe taşıydı. *Genetic Society*'nin ilk kadın başkanı oldu. MacArthur ödülünü kazanan ilk kadınlardan biriydi (1981). Ulusal Bilimler Akademisi'ne seçilen üçüncü kadındı. Doksan yaşında Long İsland'da öldü.

Ek Bilgiler

1- Ölümünün ardından New York Times'ta yayınlanan biyografisine göre 1986 yılına kadar telefon kullanmamıştı. Arkadaşları ve tanıdıkları ile mektupla iletişim kurmayı tercih ediyordu. 2005 yılında ABD Posta Servisi tarafından bir hatıra puluna resmi basıldı.

2- McClintock Brooklyn'deki Erasmus Lisesi'ne gitti. Geleceğin ünlü komedyeni Moe Howard (1897–1975) da bu okulun öğrencisiydi.

3- Nobel ödülünü kimseyle paylaşmadan alan Amerika'nın ilk ve dünyanın üçüncü kadınıydı. Daha önce Marie Curie (1867–1934) 1911 ve Dorothy C. Hodgkin (1910–1994) 1964 yılında kimya dalında Nobel almıştı.

Radovan Karadziç

2008 yılında Sırbistan’daki bir belediye otobüsünde yakalanana kadar Radovan Karadzic (1945–) Balkanlar’ın en çok aranan adamıydı. Bosnalı Sırpların lideri olan Karadziç, 1990’larda Balkanlar’da yaşanan gerilimler sırasında binlerce Bosnalı Müslüman’ın ölüm emrini vermişti. Karadziç şu anda uluslararası bir mahkemede işlediği savaş ve soykırım suçları için yargılanmayı bekliyor.

Savcının iddiasına göre Karadziç, Bosna Savaşı sırasında Saraybosna’nın bombalanması emrini vermiş ve binlerce sivilin ölümüne neden olmuştu. 1995 yılında Srebrenitsa kasabasında 8 binden fazla silahsız erkek ve çocuğun öldürülmesini organize etmişti. Bu, Avrupa’da II. Dünya Savaşı’nda beri yaşanan en korkunç kitlesel ölümdü.

Eski Yugoslavya’da doğan Karadziç, psikoloji eğitimi görmüş ve paranoya üzerinde uzmanlaşmıştı. New York City’deki Columbia Üniversitesi’nde bir yıl geçirdi. 1970 ve 1980’lerde Yugoslavya’daki bir psikiyatri hastanesinde çalıştı. Aynı zamanda bir roman yazarı ve şair olan Karadziç’in çeşitli eserleri de basılmıştı.

1980’lerin sonuna doğru bir Sırp milliyetçisi olarak politikaya atıldı. 1990’larda Yugoslavya parçalanırken Bosnalı Sırplar’ın lideri olarak seçildi. Bosnalı Sırplar, komşu Sırbistan’ın yardımıyla Müslüman Boşnak ve Hırvatlar’a karşı etnik temizlik kampanyası başlattılar. Bu kampanya Srebrenitsa katliamı ile doruk noktasına ulaştı.

Savaşa son veren Dayton Barış Anlaşması’nın ardından Karadziç savaş suçlarından dolayı sorumlu tutuldu. Hemen ardından kaçmaya başladı. Sırbistan’ın başkenti Belgrad’a gitti. Dragan David Dabic takma adını kullanıyordu. Uzun ve dağınık bir sakal bıraktı. Alternatif tıpla ilgilenmeye ve “insan kuantum enerjisi” üzerine çalışmaya başladı. Sırbistan’ın *Healthy*

Life isimli dergisinde yazarlık yapıyordu. Yerini tespit etmek için yürütülen uluslararası insan avı, on iki yıl boyunca başarısızlıkla sonuçlandı. Karadziç'in rahatça Avusturya'ya gidip yakalanmadan futbol maçları bile izlediği söyleniyordu.

21 Temmuz 2008 tarihinde yakalanınca pek çok Sırp protesto gösterisi düzenledi. Onu bir kahraman olarak görüyorlardı. Buna rağmen birkaç gün sonra Lahey'e gönderildi.

Ek Bilgiler

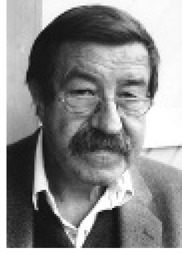
1- Srebrenitsa kurbanları için yapılmış bir soykırım anıtı, ABD eski başkanı Bill Clinton (1946–) tarafından 2003 yılında açıldı.

2- Karadziç'in yakalanmasının ardından günümüzde en çok aranılan savaş suçlusu onun generali Ratko Mladiç'tir (1942–). ABD hükümeti onun yakalanmasına yardımcı olanlara 5 milyon dolar ödül vermeyi taahhüt etti.

3- Karadziç çeşitli şiir kitapları yazdı. Saklandığı sırada bir Sırp yayıncıya bir roman taslağı göndermeyi başardı. Kitap 2004 yılında yayınlandı.

Günter Grass

Romancı Günter Grass (1927–) tam altmış yıl boyunca bir sır sakladı. Nobel edebiyat ödülü sahibi Alman yazar, savaş sonrası Almanya'yı anlatan karanlık ve sert üslubuyla tanınıyordu. Almanlar'ı II. Dünya Savaşı'nda yaşananlarla tam olarak yüzleşmemekle suçluyordu.

2006 yılında Grass'ın kendisinin de bir zamanlar Waffen-SS üyesi olduğu açığa çıkınca, bu Alman basınında bir şok etkisi yarattı. Onu eleştirenler Grass'ı iki yüzlü davranmakla suçladı. Taraftarları ise Grass'ın Nazi elit birliğine katılmaya zorlandığı sırada sadece on yedi yaşında olduğunu ileri sürdüler. Dolayısıyla bu, onun hayat boyu ortaya koyduğu edebi başarısını gölgeleyemezdi.

Grass, Baltık Denizi kıyısındaki Danzig'de doğmuştu. Şehir nüfusunun büyük bölümü Almanca konuşuyordu (günümüzde Polonya sınırlarında yer alan bu şehir Gdansk adını almıştır). 1939 yılında Adolf Hitler (1889–1945) Polonya'yı işgal edince şehir Almanya'ya katıldı. Grass da 1944 yılında Danzig'de Waffen-SS'lere dahil oldu.

2007 yılında *New Yorker*'da yayınlanan bir makalede Grass savaştaki rolünü son derece kısa ve önemsiz olarak nitelendirdi. 1945 Baharı'nda ABD güçleri ile yapılan bazı çatışmalara tanık olmuş, ama asla silahını kullanmamıştı. En sonunda Amerikalılar tarafından esir alınmış ve bir esir kampına götürülmüştü.

Savaş döneminde Danzig'de yaşananlar, onun ilk ve belki de en etkili romanı *Teneke Trampet*'e (1959) kaynaklık edecekti. Kara mizah örneği olan kitap, büyümemeye karar veren üç yaşındaki Oskar Matzerath adlı bir çocuğun hikayesini anlatıyordu. Hem II. Dünya Savaşı'nı hem de öncesi ve sonrasını konu alan kitapta sanatın ahlaki gücü, Alman savaş suçları ve savaşın yol açtığı kayıp çocukluk gibi temalar işleniyordu. Kitaptaki belki

de en etkileyici sahnelerden birisi, savaş sonrası dönemde *Onion Cellar* (Soğan Mahzeni) isimli barda geçiyordu. Almanlar buraya soğan soymaya gelmekteydi. Böylece ağlamak ve mutsuzluklarını itiraf etmek onlar için daha kolay oluyordu.

Grass'ın diğer romanları arasında *Cat and Mouse* (Kedi ve Fare / 1961), *Dog Years* (Köpek Yılları / 1963) ve *Crabwalk* (Yengeç Yürüyüşü / 2002) vardır.

Grass aynı zamanda Alman solunda yer alan bir politikacıydı. Savaş suçlarını tam anlamıyla kabullenmedikleri için iki Almanya'nın birleşmesine 1990'da karşı çıktı. Bu politik duruşu 2006 yılında ona karşı yükselen tepkiye katkıda bulundu. Başkalarını Nazi dönemiyle yüzleşmemekle suçlarken kendi geçmişini gizli tutmuştu.

Ek Bilgiler

1- Teneke Trampet, Amerikalı yazar John Irving'in (1942–) "A Prayer for Owen Meany"deki (Owen Meany İçin Bir Vaiz / 1989) ana karaktere ilham vermiştir. Karakterin isminin baş harfleri O. M., Grass'ın romanındaki Oskar Matzerath'a göndermedir.

2- Eski bir güzel sanatlar öğrencisi olan Grass, kitaplarının kapakları için kendi çizimlerini kullanmıştır.

3- Grass, 1969 Batı Almanya seçimlerinde sol politikacı Willy Brandt'ın (1913–1992) konuşma metinlerini yazdı. Brandt sanşölye seçildi ve iki Almanya'nın yakınlaşmasına olan katkılarından dolayı iki yıl sonra Nobel Barış Ödülü aldı.

Vaclav Havel

Komünizm sonrası Çekoslovakya'nın ilk başkanı Václav Havel (1936–) bir oyun yazarı ve muhalifti. 1989 yılında eski rejimi yıkan sessiz devrimin ardından ülkeyi yönetmek için çoğunluğun desteğini kazanmıştı. Komünist rejim çökerken Prag'da toplanan coşkulu kalabalıklar "Havel iktidara!" diye bağırıyordu. Bu durum mücadele yıllarında Havel'in nasıl bir destek kazandığını ortaya koyuyordu.

Sonraki on üç yıl boyunca Havel dünyanın en sıradışı ve en saygın liderlerinden biri oldu. Bir sigara tiryakisiydi. Rock müzik hayranıydı. Çalışırken kot giyerdi. Rolling Stones'u sarayına davet etmişti. Diğer maceralarının yanı sıra Kremlin'i telefonla işletmesiyle de özgünlüğünü ortaya koymuştu.

Havel aynı zamanda komünizme karşı duruşu ile tanınıyordu. Prag'lı zengin bir ailenin çocuğuydu. 1948 yılında komünistler iktidara gelince ailesinin servetine el koymuşlardı. Aile resmen burjuva olarak sınıflandırılmış ve bu durum Havel'in eğitimini tamamlamasına engel olmuştu. Bunun üzerine tiyatro ile ilgilenmiş, Prag'ın bohem entelektüel yaşamına ev sahipliği yapan dumanaltı kafelerin ve yeraltı tiyatroların çekimine kapılmıştı.

1976 yılında Çek hükümeti, *Plastic People of the Universe* (Evrenin Plastik İnsanları) isimli bir rock grubunun üyelerini tutukladı. Komünist yöneticiler grubun karşı devrimci olduğunu söylüyordu. Havel grubu desteklemek için *Charter 77* adında yasa dışı bir grup organize etti. Bu grup 1989 devriminin lider kadrosunu bir araya getiriyordu. Havel 1979-1984 yılları arasında cezaevinde yattı. Bu aldığı hapis cezalarının en uzunuydu. Oyunlar yazmaya devam etti ve serbest kalır kalmaz yeraltına geri döndü.

1989 yılında Doğu Avrupa'nın komünist rejimleri birer birer çöktü. Barışçıl protestolar Çekoslovakya'da kansız bir isyana dönüştü. Bu isyana

“Kadife Devrim” adı verildi. Havel resmen 28 Aralık 1989 tarihinde iktidara geçti.

Ancak Çekoslovakya’nın 1993 yılında Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak bölünmesini engelleyemedi. Oysa ki buna karşıydı. Çeklerin NATO’ya kabülü konusundaki politikalarında ise daha başarılıydı. Aynı şekilde ülkesini AB üyesi yapması da onun gurur hanesine yazılmıştır. Havel 2003 yılında başkanlıktan çekildi. Oyunlar ve makaleler yazmaya devam etti.

Ek Bilgiler

1- 2003 yılında başkanlıktan ayrılan Havel, böylece yirmi yıl sonra yeniden bir oyun yazma fırsatı buldu: “Leaving” (Ayrılış). Oyun, görevden ayrılmış bir başkanın içine düştüğü iktidarsızlıkla boğuşmasını anlatıyordu. Haziran 2008’de Prag’da sahnelendi.

2- İlk eşi Olga (1933–1996) 1996 yılında öldü. Bir filminde üstsüz bir vampiri canlandırmış olmasıyla ünlü Dagmar Veskrnová (1953–)ile sadece bir yıl sonra evlenince eleştiri konusu oldu.

3- Havel başkan olduktan sonra tiyatroya olan ilgisi devam etti. 1984 yapımı “Amadeus” filminin kostümcüsünü saray muhafızlarının üniformalarını yeniden tasarlaması için işe aldı. Komünist dönemin haki yeşili ağırlıklı giysileri yerine kırmızı, beyaz ve mavi kıyafetler hazırlamasını istedi.

Jerry Falwell

Eşcinsellerin, pornocuların ve Teletubbies’in korkulu rüyası Peder Jerry Falwell (1933–2007), muhafazakar ve dindar seçmenleri bir araya getirerek 1970 ve 1980’lerde Amerikan siyasetinde önemli bir değişim yaşanmasına neden oldu. Virginia’daki Lynchburg’da konuşlanan Falwell, ülkenin en tanınmış din adamı haline geldi. Kitaplar, televizyon programları ve son olarak 1971 yılında açtığı bir Hıristiyan üniversitesi aracılığıyla büyük bir kültürel imparatorluk kurdu.

Falwell zamanla kişiliği ile ilgili tartışmalar yaratan bir figür haline geldi. Onu eleştirenler hoşgörüşsüzlüğün simgesi olduğunu düşünüyordu. Evanjelik Protestanlar’dan oluşan milyonların gözündeyse bir ahlak önderiydi.

Missouri’deki bir İncil okulundan mezun olunca Lyncburg’a döndü. 1956 yılında kendi Thomas Road Baptist Kilisesi’ni kurdu. Kilise ilk toplantısını terk edilmiş bir şişe fabrikasında yaptı. Bu kilisede yürüttüğü çalışmalar sayesinde ulus çapında tanınan bir kişi haline gelecekti.

Kilisenin üye sayısını arttırmak için radyo ve televizyon programları yaptı. Bunlara *Old-Time Gospel Hour* (Eski İncil Saati) adını verdi. Programlar büyük başarı yakaladı ve kilisenin üye sayısı büyük bir hızla artmaya başladı.

Falwell, başlarda rahiplerin politika dışında kalması gerektiğini savunuyordu. Pek çok din adamından farklı olarak yurttaşlık hakları hareketine katılmadı. Bu tavrı 1970’lere kadar sürdü. Daha sonra “Roe, Wade’e Karşı” davasında Yüksek Mahkeme kararı ile kürtaj serbest bırakılınca işler değişmeye başladı. Artık toplumun homoseksüellik, pornografi ve ahlaki meselelerle ilgili fazla hoşgörülü olmaya başladığını düşünüyordu.

İncil’e sadık olmayan hiçbir adaya oy verilmemesini savunmaya başladı. Onu eleştirenler bu agresif tavrının, Amerikan siyasetinin geleneksel değerleri olan dini çoğulculuk ve din ile devletin birbirinden ayrılması ilkelerine zarar verdiğini söylüyordu. BBC çocuk serisi Telebubbies’teki bir karaktere yönelik saldırıları ise gülünç duruma düşmesine neden oldu

(Falwell, Tinky Winky isimli karakterin mor olduğu ve el çantası taşıdığı için gizli eşcinsel olduğunu söylüyordu).

Ölümünden altı yıl önce bir başka tartışmanın fitilini ateşledi. 11 Eylül 2001'deki terörist saldırının asıl nedeninin ABD'nin kürtaj ve eşcinsellere yönelik hoşgörüsü olduğunu söyledi. Bu sözlerinden dolayı daha sonra özür dilemesi gerekecekti.

Ek Bilgiler

1- 1956 yılında kilisesini kurduğunda yalnızca otuz beş cemaat mensubu vardı. Öldüğü sırada bu sayı 22 bine ulaşmıştı.

2- Falwell'in karşısına aldığı grupların arasında Yahudiler de vardı. Deccalin muhtemelen yaşayan bir Yahudi olduğunu iddia ediyordu.

3- 1983 yılında Falwell, pornocu Larry Flynt'i (1942–) dava etti. Gerekçe Hustler dergisindeki alaycı bir reklamda rahibin annesi ile ensest ilişki yaşadığının ima ediliyor oluşuydu. Yüksek Mahkeme 1988 yılında aldığı bir kararla Flynt'i destekledi. Reklam düşünce özgürlüğü kapsamında ele alınmıştı. Dava sürecinde yaşananlar 1996 yılında "The People vs. Larry Flynt" (Halk Larry Flynt'e Karşı) adıyla filme alındı. Filmde Falwell, aktör Richard Paul (1940–1998) tarafından canlandırılmıştı.

Benazir Bhutto

Bir suikaste kurban gitmesinden önce Benazir Bhutto (1953–2007) Pakistan'ın en tanınmış politikacısıydı. Uzun bir dönem askeri rejimle yönetilen bir ülkede demokrasinin sembolü haline geldi. İki dönem başbakanlık yaptı. Her iki seferde de ordu tarafından görevden alındı. Öldürüldüğü sırada tekrar başa geçmenin yolunu arıyordu.

Ölümünden kısa süre önce verdiği röportajda tüm engellere ve kişisel trajedilere rağmen siyasetin içinde kalmakta ısrar etmesinin nedenini şöyle açıklıyordu: Ona göre verdiği demokrasi mücadelesi "Pakistan'ın ruhu ve kalbi için verilen bir savaş"tı, "aynı zamanda İslam dünyası ve tüm dünya için de..."

Bhutto, Pakistan eski başbakanı Zulfikar Ali Bhutto'nun (1928–1979) kızıydı. Harvard ve Oxford'da eğitim gördü. 1977 yılında Pakistan'a döndü. Babası askeri bir darbe ile devrilmişti. İki yıl sonra asıldı. Bu olay Bhutto'nun siyasete atılmasında çok önemli bir rol oynadı.

Babasının görevden alınmasının ardından 1988 yılında yapılan ilk özgür seçimlerde Bhutto başbakan seçildi. Otuz beş yaşındaydı ve bir İslam ülkesinin ilk kadın lideriydi. Görev süresi iki yıldan az sürdü. Ordu onu yolsuzluk suçlamasıyla devirdi. 1993 yılında yeniden seçildi ve üç yıl sonra tekrar görevden alındı. Bhutto'yu eleştirenler onun döneminde Taliban'ın Pakistan desteğiyle Afganistan'ı ele geçirdiğini söylemektedir.

Bhutto ve eşi Asif Ali Zardari (1955–) kendilerini hedef alan yolsuzluk suçlamaları nedeniyle sürgüne gittiler. Bhutto 1999 ve 2007 yıları arasında Londra ve Dubai'de yaşadı. Pakistan'a dönmesi halinde tutuklanması riski vardı. Bhutto yolsuzluk suçlamalarının politik karşıtları tarafından üretildiğini düşünüyordu.

2007 yılında Pakistan’a dönüp 1999 yılında askeri bir darbe ile gücü eline geçiren diktatör Pervez Müşerref’e (1943–) meydan okuyacağını ilan etti. Havaalanında büyük bir kalabalık tarafından karşılandı. Bu sırada patlatılan bir bomba Bhutto’yu etkilemese de 100’den fazla kişinin ölümüne neden oldu. İki ay sonra El Kaide ile ilişkili teröristlerce öldürüldü. Eşi partisinin başına geçti. 2008 yılında Pakistan başkanı odu.

Ek Bilgiler

1- Bhutto’nun eşine “Mr. Ten Percent” (Bay Yüzde On) lakabı takılmıştır. Bu lakap ailenin aldığı iddia edilen rüşvetlere yapılan bir göndermedir.

2- Suikastten iki aydan az bir süre sonra, Scotland Yard soruşturmacıları Bhutto’nun kafasını arabasının güneşliğine çarparak öldüğünü ortaya çıkardılar. Ölüm nedeni belirtildiği gibi kurşun yarası değildi.

3- 2003 yılında bir İsveç mahkemesi Bhutto ve eşini 10 milyon dolarlık kara para aklamakla suçladı. Çift, para cezası ve altı ay hapse mahkum edildi, ancak hapis cezası ertelendi. Bhutto öldüğü sırada temyiz mahkemesi hâlâ devam etmekteydi.

Robert Nozick

Ateşli bir serbest piyasa taraftarı ve hükümet müdahalesi karşıtı olan Robert Nozick (1938–2002) 20. yy'ın son döneminin en etkili siyaset felsefecilerindendi. Özellikle muhafazakarlar ve liberaller üzerinde etkili oldu. Nozick onlar için sosyal refah politikalarına, sendikalara ve yüksek vergilere getirdiği detaylı eleştirilerle son derece saygın bir kişilikti.

Nozick göçmen bir ailenin çocuğu olarak Brooklyn'de doğdu. Başlarda kendisini bir sosyalist olarak tanımlıyordu. Columbia Üniversitesi'ndeki "Demokratik Toplum" isimli radikal öğrenci grubuna yardımcı oluyordu. Mezun olduktan sonra Princeton'a gitti. 1963 yılında burada doktorasını tamamladı. Bu arada giderek sağa kayıyordu.

Otuz yaşında Harvard'da profesör oldu. 1974 yılında en bilinen eseri *Anarchy, State, and Utopia*'yı (Anarşi, Devlet ve Ütopya) yayınlandı. Kitap Harvard'dan çalışma arkadaşı John Rawls'ın (1921–2002) üç yıl önce yayınlanan *Theory of Justice* (Adalet Teorisi) isimli kitabına cevap olarak kaleme alınmıştı.

Rawls kitabında devletin yoksullara yardımcı olmak için refahın dağılımını düzenlemekle görevli olduğunu savunuyordu. Nozick ise buna karşılık bireylerin kendi "varlığını" koruma hakkının altını çizdi. Vatandaşların hayatına mümkün olduğunca az karışan bir devlet yapısını savundu. Kitabının en bilinen bölümlerinden birinde yüksek vergi oranlarını eleştiriyordu. Kullandığı bu argümanlar Ronald Reagan (1911–2004) döneminde ABD'li muhafazakarlar tarafından benimsenecekti.

Anarchy, State, and Utopia isimli kitabı ile ünlenen Nozick aslına bakılırsa takipçileri ile tam olarak uyuşmuyordu. Pek çok muhafazarkardan farklı olarak eşcinsel haklarını, uyuşturucunun serbest bırakılmasını ve fahişeliğin yasallaşmasını savunuyordu. Bu duruşu onun minimum devlet anlayışının doğrudan bir sonucuydu.

1981 yılında bir diğer çok okunan eseri *Philosophical Explanations* (Felsefi Açıklamalar) yayınlandı. Aynı yıl Harvard Üniversitesi felsefe bölümünün başkanı oldu. Altmış üç yaşında mide kanserinden öldü.

Ek Bilgiler

1- "Anarchy, State, and Utopia" 1975 yılında Ulusal Kitap Ödülü aldı. Dört yıl önce Rawls'ın "A Theory of Justice" isimli kitabı aday gösterilmesine rağmen bu ödüle layık görülmemişti.

2- Nozick, 1985 yılında Massachusetts eyaletinin Cambridge kentindeki bir kitapçıda Gjertrud Schnackenberg (1953–) tarafından yazılmış bir şiir kitabı buldu. Kitaptan o kadar çok etkilenmişti ki hepsini orada okuyuverdi. Ardından yazarla tanışmaya karar verdi. 1987 yılında evlendiler.

3- 1997 yılında Nozick ve Rawls farklılıklarını bir kenara bırakarak bir grup filozofla beraber Yüksek Mahkeme'ye bireylerin doktor eşliğinde kendilerini öldürme hakkını içeren bir başvuru yaptılar. Mahkeme kendilerine "Rüya Takımı" diyen bu filozofların dilekçesini oybirliğiyle reddetti ve daha önce görülmüş iki davaya dayanarak (Washington Eyaleti Glucksberg'e Karşı ve Vacco Quill'e Karşı) ötenazinin anayasal bir hak olmadığının altını çizdi.

[1] Nil Nehri Havzası'nda, bugünkü sınırlarla Mısır'ın güneyini ve Sudan'ın kuzeyini kapsayan bölge. (ç.n.)

[2] Midilli Adası'nın orijinal ismi Lesbos'tur ve "lezbiyen" kelimesi de burdan türetilmiştir. (ç.n.)

[3] Roma yakınlarında yaşamış olan eski bir İtalyan kabilesi. (ç.n.)

[4] Eskiden gökcisimlerinin yüksekliğini tayin etmede kullanılan bir gözlem aracı. (ç.n.)

[5] Odin’in kelime anlamlarından ikisi “tahrik” ve “hiddet”tir. (ç.n.)

[6] Suçu kanıtlanamayan kimse suçsuzdur ilkesi (ç.n.)

[7] Middle English: 12-15 yy’da kullanılan İngilizce. (ç.n.)

[8] Yaklaşık 4 litre. (ç.n.)

[9] İng. *Virgin*: Bakire.

[10] *Şogun: Japon tarihindeki çeşitli zamanlarda imparatorluk yerine geçen feodal yönetimdir.*

[11] *Bella Epoque, Fransa’da 1871-1914 yılları arasında ekonomide refah ve sanatta canlılığın yaşandığı döneme verilen addır. (ç.n.)*